

MARX ENGELS

valitut teokset
6 osaa

OSA

5

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
1979

Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!

OIKAISUJA

s. 5	otsikko	<i>on</i> ASUNTOKY- SYMYKSESTÄL ¹	<i>po.</i> ASUNTOKY- SYMYKSESTÄ ¹
s. 365	rivi 1 ylh. 2 ylh.	mintyy esaiksi	esiintyy maiksi
s. 594	9 ylh.	yöväenpuolueen	työväenpuolueen

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

MOSKOVA

KARL MARX FRIEDRICH ENGELS

VALITUT TEOKSET
6 OSAA

OSA

5

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS

1979

0000000000

602-10111
17-111-10111

К. МАРКС И Ф. ЭНГЕЛЬС
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ШЕСТИ ТОМАХ
ТОМ 5

На финском языке

Suomentajat Antero Tiisanen (s. 105–111, 117–136 ja 331–448) ja Vesa Oittinen (s. 179–330 ja 449–523). Muiden teosten suomennos perustuu kustannusliike Edistyksen 1971–1973 julkaisemaan Marxin ja Engelsin Valittujen teosten kolmiosaiseen laitokseen

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA

© Издательство «Прогресс», 1979. Сборник

© Kokoelma. Kustannusliike Edistus 1979

МЭ $\frac{10101-895}{014(01)-79}$ 417-79

0101010000

Friedrich Engels

ASUNTOKYSSYMYKSESTÄL¹

TOISEN PAINOKSEN ESIPUHE

Tämän teoksen muodostavat ne kolme kirjoitusta, jotka julkaisin leipzigiläisessä »Volksstaatissa»² vuonna 1872. Juuri siihen aikaan Saksaan satoi satamall³ ranskalaisia miljardeja³; maksettiin valtionvelkoja, rakennettiin uusia linnoituksia ja kasarmeja, täydennettiin ase- ja varusvarastoja. Vapaat pääomat samoin kuin kierrossa oleva rahamäärä kasvoivat yhtäkkiä valtavasti, ja tuo kaikki tapahtui juuri sinä aikana, jolloin Saksa astui maailman areenalle suurena teollisuusmaana eikä vain »yhtenäisenä valtiona». Miljardit antoivat nuorelle suurteollisuudelle sangan voimakkaan sysäyksen; ennen kaikkea juuri ne saivat sodan jälkeen aikaan lyhyen ja illuusioista rikkaan kukoistuskauden ja sitä seuranneen valtavan romahduksen vuosina 1873—1874, mikä osoitti Saksan teollisuusmaaksi, joka kykenee esiintymään maailmanmarkkinoilla.

Aika, jolloin vanha kulttuurimaa suorittaa tuollaisen ja lisäksi myönteisten asianhaarojen jouduttaman siirtymisen manufaktuurista ja pientuotannosta suurteollisuuteen, on tavallisesti myös »asuntopulan aikaa». Toisaalta maaseudun työläisten joukot joutuvat äkkiä vedetyiksi suuriin kaupunkeihin, jotka kehittyvät teollisuuskeskukseksi; toisaalta näiden vanhojen kaupunkien asemakaavat eivät enää vastaa uuden suurteollisuuden ja vilkastuneen katuliikenteen vaatimuksia; laajennetaan entisiä ja rakennetaan uusia katuja, rakennetaan niille raitioteitä. Juuri silloin, kun työläisiä virtasi vuolaasti kaupunkeihin, niissä revittiin joukoittain hajalle työläisasumuksia. Siitä johtui niin työläisten kuin myös työläisasiakaskunnan varassa olevien pikkukauppiaiden ja käsityöläisten äkillinen asuntopula. Niissä kaupungeissa, jotka syntyivät alusta pitäen teollisuuskeskuksina, tuo asuntopula on miltei tuntematon. Sellaisia ovat Manchester, Leeds, Bradford, Barmen-Elber-

feld. Sitä vastoin Lontoossa, Pariisissa, Berliinissä ja Wienissä asuntopula kärjistyi aikoinaan tavattomasti ja on edelleenkin suurimmaksi osaksi krooninen ilmiö.

Nimenomaan tuo kireä asuntopula, Saksassa tapahtuvan teollisen vallankumouksen oire, aiheutti silloin »asuntokysymyksen» laajan käsittelyn lehdistössä ja antoi aiheita kaikenlaiseen sosiaaliseen puoskarointiin. Muutamia sellaisia kirjoituksia ilmestyi myös »Volksstaatissa». Nimetön kirjoittaja, joka sittemmin ilmoitti olevansa lääketieteen tohtori Mülberger Württembergistä, katsoi tilanteen otolliseksi selittääkseen saksalaisille työläisille tämän kysymyksen perusteella proudhonilaisen sosiaalisen yleislääkkeen ihmeellistä vaikutusta⁴. Kun sanoin toimitukselle ihmetteleväni noiden kummallisten kirjoitusten julkaisemista, niin minua kehoitettiin vastaamaan niihin, minkä teinkin (ks. I lukua: »Kuinka Proudhon ratkaisee asuntokysymyksen»). Tuon kirjoitussarjan jälkeen julkaisin pian toisen, jossa tohtori Emil Saxin kirjan⁵ perusteella analysoin tätä kysymystä koskevia filantrooppis-porvarillisia katsomuksia (ks. II lukua: »Kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen»). Pitkän vaitiolon jälkeen tohtori Mülberger kunnioitti minua vastaamalla kirjoituksiini⁶, mikä pakotti minut jälleen vastaamaan (ks. III lukua: »Vielä kerran Proudhonista ja asuntokysymyksestä»); siihen päättyikin niin polemiikki kuin myös askarteluni erityisesti tämän kysymyksen parissa. Sellainen on noiden kolmen, myös erillisenä kirjasena ilmestyneen, kirjoitussarjan syntyhistoria. Kun nyt on käynyt tarpeelliseksi uusi painos, niin siitä olen epäilemättä taaskin kiitollisuudenvelassa Saksan valtakunnan hallitukselle, joka kiellollaan sai aikaan, kuten aina, suuren kysynnän ja jolle lausun tässä nöyrimät kiitokseni.

Uutta painosta varten olen tarkastanut tekstin, tehnyt joitain lisäyksiä ja huomautuksia ja korjannut ensimmäisessä luvussa pienen taloustieteellisen virheen⁷, jota vastustajani tohtori Mülberger ei valitettavasti ollut huomannut.

Tämän tarkastelun yhteydessä tajusin selvästi, minkä jättiläismäisen edistysaskeleen kansainvälinen työväenliike on ottanut viimeisten 14 vuoden aikana. Silloin oli vielä tosiasia, että »romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei 20 vuoteen ollut mitään muuta hengenruokaa kuin Proud-

honin teokset»⁸, ja mahdollisesti vielä proudhonilaisuuden yksipuolinen tulkinta, minkä suoritti »anarkismin» isä Bakunin, joka näki Proudhonissa »yhteisen opettajamme», *notre maître à nous tous*. Vaikka proudhonilaiset olivat Ranskassa työläisten keskuudessa vain pieni lahko, niin kuitenkin yksin heillä oli tarkoin muotoiltu ohjelma ja he saattoivat Kommuunin aikana ottaa johdon taloudellisella alalla. Belgiassa proudhonilaisuus oli vallitsevassa asemassa vallonialaistyöläisten keskuudessa, Espanjan ja Italian työväenliikkeessä olivat kaikki, hyvin pienin poikkeuksin, jyrkkiä proudhonilaisia, elleivät olleet anarkisteja. Entä nyt? Ranskassa ovat työläiset luopuneet kokonaan Proudhonista; hänellä on kannattajia enää radikaaliporvari- ja pikkuporvari- keskuudessa, jotka proudhonilaisina nimittävät itseään »sosialisteiksi», mutta sosialistiset työläiset käyvät kuitenkin heitä vastaan ankaraa taistelua. Belgiassa flaamit ovat syrjäyttäneet vallonit liikkeen johdosta, hylänneet proudhonilaisuuden ja kohottaneet liikettä hyvin voimakkaasti. Espanjassa, samoin kuin Italiassakin, 1870-luvun anarkismin myrskyisä nousu on laskenut ja huuhtonut samalla pois proudhonilaisuuden rippeet; joskin Italiassa uusi puolue suorittaa vielä riviensä puhdistamista ja järjestämistä, niin Espanjassa Uusi Madridin federaatio⁹, pysyen uskollisena Internationaalinen Pääneuvostolle, on kehittynyt pienestä ydinjoukosta voimakkaaksi puolueeksi, joka, kuten tasavaltalaisestakin lehdistöstä näkyy, murtaa työläisiin kohdistuvaa porvarillisten tasavaltalaisten vaikutusta paljon tehokkaammin kuin mitä siihen ovat joskus pystyneet sen meluavat edeltäjät, anarkistit. Proudhonin unohdettujen teosten paikan ovat romaanilaisten työläisten keskuudessa ottaneet »Pääoma», »Kommunistinen manifesti» ja monet muut marxilaisen koulukunnan teokset; Marxin perusvaatimus — poliittisen yksinvallan saavuttaneen proletariaatin on yhteiskunnan nimessä vallattava kaikki tuotantovälineet — on nykyään koko vallankumouksellisen työväenluokan vaatimuksena myös romaanisissa maissa.

Mutta kun romaanistenkin maiden työläiset ovat lopullisesti hylänneet proudhonilaisuuden, kun se nyt — varsinaista tarkoitustaan vastaavasti — on Ranskan, Espanjan, Italian ja Belgian porvarillisten radikaalien porvarillisten

ja pikkuporvarillisten halujen ilmausta, niin minkä vuoksi sitä pitäisi nyt ryhtyä jälleen käsittelemään? Minkä vuoksi on jälleen taisteltava kuollutta vihollista vastaan julkaisemalla uudelleen nämä kirjoitukset?

Ensinnäkään nämä kirjoitukset eivät rajoitu pelkkään polemiikkiin Proudhonia ja hänen saksalaisia edustajiaan vastaan. Marxin ja minun välillä olleen työnjaon johdosta minun osakseni tuli katsantokantojemme edustaminen lehdistössä, siis muun muassa taistelu vihamielisiä katsantokantoja vastaan, jotta Marxilta säästyisi aikaa hänen suuren perusteoksensa kirjoittamiseen. Tämän vuoksi jouduin esittämään enimmäkseen poleemisessa muodossa katsomuksiamme muiden katsantokantojen vastapainoksi. Samoin nytkin. Luvuissa 1 ja 3 ei ainoastaan arvostella Proudhonin mielipidettä kysymyksestä, vaan esitetään myös meidän oma kantamme.

Toiseksi Proudhon on esittänyt Euroopan työväenliikkeen historiassa siksi huomattavaa osaa, ettei häntä voida ilman muuta unohtaa. Teoreettisesti kumottunakin ja käytännöllisestä elämästä syrjäytettynäkin hän on edelleenkin historiallisesti mielenkiintoinen. Sen joka tutkii nykyäikaista sosialismia vähänkin seikkaperäisesti, täytyy tutkia myös liikkeen »voitettuja katsantokantoja». Marxin teos »Filosofian kurjuus»¹⁰ ilmestyi muutamia vuosia aikaisemmin kuin Proudhon esitti käytännölliset ehdotuksensa yhteiskuntareformista; Marx saattoi silloin havaita Proudhonin vaihtopankin vain itumuodossa ja arvostella sitä. Tässä suhteessa tämä kirjanen täydentää Marxin teosta valitettavasti aivan riittämättömästi. Marx olisi tehnyt tämän kaiken paljon paremmin ja vakuuttavammin.

Ja vihdoin porvarillinen ja pikkuporvarillinen sosialismi on Saksassa aina nykypäiviin saakka ollut voimakkaasti edustettuna. Toisaalta sitä edustavat katederisocialistit¹¹ ja kaikenlaiset ihmisystävät, joihin yhä vielä vaikuttaa suuresti halu tehdä työläisistä asuntonsa omistajia; heidän suhteensa teokseeni on siis yhä vielä ajankohtainen. Toisaalta itse sosiaalidemokraattisessa puolueessa, siinä luvussa myös valtiopäiväryhmässä, saa sijaa tietynlainen pikkuporvarillinen sosialismi. Se ilmenee siten, että nykyaikaisen sosialismin peruskatsomukset ja vaatimus kaikkien tuotantovälineiden muuttamisesta yhteiskunnalliseksi omaisuus-

deksi tunnustetaan oikeiksi, mutta sen toteuttamisen selitetään olevan mahdollista vasta kaukaisessa, käytännöllisesti katsoen epämääräisessä tulevaisuudessa. Siten nykyajan tehtäväksi määritellään vain pelkkä sosiaalinen paikkaileminen ja olosuhteista riippuen voidaan olla myötämielisiä jopa patataantumuksellisillekin pyrkimyksille, joiden tarkoituksena on niin sanottu »työtätekevien luokkien nostaminen». Sellaisen suunnan olemassaolo Saksassa, siis par excellence* pikkuporvarillisessa maassa, on aivan kiertämätön, varsinkin tällaisena aikana, jolloin teollinen kehitys juurii väkivaltaisesti ja joukoittaisesti pois tätä ammin juurtunutta pikkuporvaristoa. Se on muuten aivan vaarantonta liikkeelle työläistemme ollessa niin ihmeteltävän selväjärkisiä, minkä he ovat niin loistavasti todistaneet juuri viimeisten kahdeksan vuoden aikana taistellessaan sosialistilakia¹⁰, poliisia ja tuomareita vastaan. On kuitenkin välttämätöntä, että käsitetään täysin selvästi sellaisen suunnan olevan olemassa. Ja jos tämä suunta myöhemmin saa vakiintuneemman muodon ja selvemmat piirteet, mikä on kiertämätöntä ja toivottavaakin, niin sen täytyy ohjelmansa muotoilemiseksi palata edeltäjiensä tykö ja tuskinpa silloin Proudhon jätetään sivuun.

»Asuntokysymyksen» niin porvarillisen kuin pikkuporvarillisenkin ratkaisemisen perustana on se, että työläinen omistaa asuntonsa. Mutta viimeisten 20 vuoden aikana tapahtuneen Saksan teollisen kehityksen vuoksi tämä kohta on saanut aivan omalaatuisen valaistuksen. Missään muussa maassa ei ole niin paljon palkkatyöläisiä, jotka ovat paitsi asuntonsa myös kasvitarhan tai maapalstan omistajia; tämän ohella on vielä paljon muita työläisiä, jotka vuokraajina pitävät tosiasiallisesti melko lujasti hallussaan taloa, kasvitarhaa tai maapalstaa. Puutarhanhoidon tai pienmaanviljelyn ohessa harjoitettu maaseudun kotiteollisuus muodostaa laajan perustan Saksan nuorelle suurteollisuudelle; lännessä työläiset ovat pääasiallisesti asuntonsa omistajia, idässä pääasiallisesti vuokraajia. Tätä kotiteollisuuden yhteyttä puutarhanhoidon ja peltoviljelykseen ja siis taattuun asuntoon emme havaitse ainoastaan kaikkialla siellä, missä käsinkudonta vielä kamppailee kutoma-

* — etupäässä. *Toim.*

konetta vastaan: Ala-Reinillä, Westfalenissa, Saksin Erzebirgessä ja Sleesiassa; me havaitsemme sen kaikkialla, missä jokin kotiteollisuuden ala on juurtunut maaseudun elinkeinona, esimerkiksi Thüringer Waldissa ja Rhönissä. Tupakkamonopolista keskusteltaessa selvisi, että jopa sika-rinvalmistuksestakin on jo tullut maaseudun kotiteollisuutta. Ja kun pientalonpoikien keskuudessa alkaa jollain paikkakunnalla esiintyä äärimmäistä puutteenalaisuutta, kuten oli asianlaita muutamia vuosia sitten esimerkiksi Eifelissä¹³, niin porvarillinen lehdistö alkaa heti meluta, että sopivan kotiteollisuuden juurruttaminen on ainoa apukeino. Ja todellakin niin Saksan pientalonpoikien voimistuva puutteenalaisuus kuin Saksan teollisuuden yleinen tilakin johtaa aina maaseudun kotiteollisuuden jatkuvaan laajenemiseen. Se on Saksan erikoisuus. Jotain samanlaista tapaamme Ranskassa vain poikkeuksellisesti, esimerkiksi silkinviljelysseuduilla; Englannissa, jossa ei ole pientalonpoikia, maaseudun kotiteollisuus on maatalouden päiväpalkkalaisten vaimojen ja lasten varassa; vain Irlannissa näemme varsinaisten talonpoikaisperheiden harjoittavan samaan tapaan kuin Saksassa vaatteiden valmistusta kotiteollisuutena. Emme tietenkään puhu tässä Venäjästä ja muista maista, jotka eivät ole edustettuina maailman teollisuusmarkkinoilla.

Niinpä siis Saksan laajalla alueella teollisuus on nykyisin tilassa, joka ensi näkemältä vastaa sitä tilaa, mikä valitsi kaikkialla ennen koneiden käyttöön ottamista. Mutta vain ensi näkemältä. Puutarhanhoitoon ja peltoviljelykseen sidottu entisaikojen maaseudun kotiteollisuus oli ainakin teollisesti kehittyvissä maissa työväenluokan siedettävän ja paikoitellen jopa turvatunkin aineellisen aseman perustana, mutta samalla myös sen henkisen ja poliittisen mitättömyyden perustana. Käsityötuote ja sen tuotantokustannukset määräisivät markkinahinnan; ja kun työn tuottavuus oli mitättömän alhainen nykyaikaan verrattuna, me-nekkimarkkinat kasvoivat tavallisesti tarjontaa nopeammin. Siten oli asianlaita viime vuosisadan puolivälissä Englannissa ja osittain myös Ranskassa, varsinkin kutoma-teollisuudessa. Sen sijaan Saksassa, joka silloin vasta toipui vaivoin ja erittäin epäsuotuisissa olosuhteissa kolmikymmenvuotisen sodan¹⁴ hävityksistä, asianlaita oli

tietysti aivan toisin; ainoa kotiteollisuusala, joka siellä työskenteli maailmanmarkkinoita varten (pellavankudonta) oli siinä määrin verojen ja feodaalisten rasitusten painama, ettei se kohottanut talonpoikaiskutojan elintasoa muun talonpojiston sangen alhaista elintasoa ylemmäksi. Siitä huolimatta kotiteollisuustyöläisellä oli silloin suhteellisen turvattu toimeentulo.

Koneteollisuuden tultua käytäntöön tämä kaikki muuttui. Hinnan määräsi nyt konetuote, ja kotiteollisuustyöläisen palkka laski yhdessä tuon hinnan kanssa. Mutta työläisen oli pakko joko hyväksyä tuo palkka tai etsiä muuta työtä, mutta sitä hän ei voinut tehdä muuttumatta proletaariksi, ts. luopumatta omasta mökistään, kasvitarhastaan ja maatilkustaan — omasta tai vuokratusta. Siihen hän suostui vain hyvin harvoissa tapauksissa. Näin muodoin maaseudun entisten käsinkutojien puutarhanhoidosta ja peltoviljelyksestä tuli syy, joka pitkitti kaikkialla niin suuresti kangaspuiden ja kutomakoneen välistä kamppailua, joka ei ole Saksassa vielääkään päättynyt. Tässä kamppailussa tuli ensi kerran ilmi, varsinkin Englannissa, että se sama seikka, joka ennen oli ollut kutojan suhteellisen hyvinvoinnin pohjana (omat tuotantovälineet), muuttui nyt hänen haitakseen ja onnettomuudekseen. Teollisuudessa kutomakone löi hänen kangaspuunsa, maataloudessa suurmaanviljelys löi hänen pienviljelyksensä. Mutta samaan aikaan, kun kummallakin tuotannonalalla monien yhteinen työ ja koneiden ja tieteen soveltaminen tulivat yhteiskunnalliseksi säännöksi, mökki, kasvitarha, maatilku ja kangaspuut kahlitsivat kutojan vanhentuneeseen yksilölliseen tuotantotapaan ja käsityöhön. Talon ja kasvitarhan omistamisella oli nyt paljon vähemmän arvoa kuin rajattomalla liikkumisvapaudella. Ainoakaan tehdastyöläinen ei vaihtaisi paikkaansa maaseudun käsinkutojan kanssa, joka on hitaasti, mutta varmasti nääntymässä nälkään.

Saksa ilmaantui myöhään maailmanmarkkinoille; suurteollisuutemme, joka syntyi 1840-luvulla, saa kiittää ensimmäisestä nousustaan vuoden 1848 vallankumousta ja pääsi täyteen vauhtiin; vasta vuosien 1866 ja 1870 vallankumousten jälkeen, jotka poistivat sen tieltä ainakin pahimmat poliittiset esteet. Mutta se tapasi maailmanmarkkinat suurimmalta osaltaan vallattuina. Yleisiä kulutustarvik-

keita toimitti Englanti, hienoja ylellisyystavaroita Ranska. Saksa ei voinut lyödä edellisiä hinnalla enempää kuin jälkimmäisiä laadulla. Niin muodoin sille ei jäänyt muuta keinoa kuin tunkeutua saksalaisen tuotannon entisiä raiteita myöten maailmanmarkkinoille lähinnä sellaisin tavaroin, jotka Englannille olivat liian mitättömiä ja Ranskalle liian huonoja. Saksalaisten suosima petkusmenetelmä — ensin lähetetään hyviä näytteitä ja sitten huonoja tavaroita — tuli tietysti pian ankarasti rangaistuksi maailmanmarkkinoilla ja joutui miltei kokonaan pois käytännöstä; toisaalta liikatuotannon oloissa tapahtuva kilpailu työnsi vähitellen jopa arvokkaat englantilaisetkin laadun huonontamisen liukkaalle tielle ja auttoi siten saksalaisia, joilla ei ollut kilpailijoita tuolla alalla. Siten loimme vihdoinkin suurteollisuuden ja aloimme esiintyä maailmanmarkkinoilla. Mutta suurteollisuutemme työskentelee miltei poikkeuksetta sisämarkkinoita varten (paitsi rautateollisuutta, jonka tuotanto ylittää huomattavasti sisämaiset tarpeet), ja joukkovientimme koostuu valtavista määristä pientavara-artikkeleja, joita varten suurteollisuus toimittaa korkeintaan puolivalmisteita, mutta joita sinänsä toimittaa suurimmaksi osaksi maaseudun kotiteollisuus.

Ja tässä juuri ilmenee täydessä loistossaan se »siunauksellisuus», joksi nykyaikaiselle työläiselle koituvat oma mökki ja maatilkkku. Palkat eivät ole missään — tuskinpa edes Irlanninkaan kotiteollisuus on poikkeuksena — niin tavattoman alhaisia kuin Saksan kotiteollisuudessa. Käyttäen hyväkseen kilpailua kapitalisti vähentää pois työvoiman hinnasta sen, minkä perhe ansaitsee omalla kasvitarhallaan tai maatilkullaan; työläisten on pakko suostua mihin urakkapalkkaan tahansa, koska he muutoin eivät saisi kerrassaan mitään eivätkä he voi elää yksinomaan maataloutensa tuotteilla ja koska toisaalta nimenomaan tuo maatalous ja maaomaisuus kahlehtivat heidät paikoilleen, estävät heitä hakemasta muita töitä. Juuri tämä seikka pitää Saksan kilpailukykyisenä maailmanmarkkinoilla moniin pientavara-artikkeleihin nähden. *Koko liikevoitto kiskotaan vähennyksenä normaalityöpalkasta ja koko lisäarvo voidaan lahjoittaa ostajalle.* Siinä on useimpien Saksan vientiartikkelien hämmästyttävän halpuuden salaisuus.

Nimenomaan tämä seikka pitää enemmän kuin mikään muu Saksan työläisten palkkoja ja elintasoa muillakin teollisuusaloilla Länsi-Euroopan maiden työläisten elintasoa alhaisempana. Tuollainen perinteellinen työn hintojen pitäminen paljon alempana työvoiman arvoa on lyijypunus, joka painaa myös kaupunkien ja jopa suurkaupunkienkin työläisten palkan alle työvoiman arvon, varsinkin kun myös kaupungeissa huonopalkkainen kotiteollisuus on astunut vanhan käsityön tilalle alentaen sielläkin yleistä palkkatasoa.

Meille on tässä selvinnyt seuraavaa: se mikä historian aikaisemmalla asteella oli työläisen suhteellisen hyvinvoinnin perustana — maanviljelyksen ja teollisuuden yhteys, oma talo, kasvitarha, maapalsta, taattu asunto — muodostuu nyt suurteollisuuden herruuden aikana paitsi sängen raskaiksi kahleiksi työläiselle myös suureksi onnettomuudeksi koko työväenluokalle, perustaksi työpalkan ennen kuulumattomalle polkemiselle normaalitasoa alemmaksi ei vain erinäisillä teollisuusaloilla ja seuduilla, vaan koko maassa. Ei ole ihme, että työpalkasta tehtyjen valtavien vähennysten kustannuksella elävä ja rikastuva suur- ja pikkuporvaristo haaveilevat maaseututeollisuudesta, työläisistä, joilla on oma mökki, ja näkevät uusien kotiteollisuusalojen perustamisen ainoaksi keinoksi, joka pelastaa talonpojiston kaikilta onnettomuuksilta!

Se on yksi puoli asiasta; mutta sillä on toinenkin puoli. Kotiteollisuudesta on tullut laaja pohja Saksan viennille ja samalla koko suurteollisuudelle. Siitä syystä se onkin levinnyt laajalle Saksassa ja leviää päivä päivältä yhä laajemmalle. Pientalonpojiston joutuminen väistämättömästi häviötilaan siitä hetkestä lähtien, jolloin halvat konfektio- ja konevalmisteet tekivät lopun hänen omiksi tarpeikseen tekemästään teollisesta kotityöstä ja markkijärjestelmän, yhteismaan ja vainiopakon häviäminen teki lopun hänen karjakannastaan ja siis lannansaannistaan — tuo häviötila ajaa koronkiskurien valtaan joutuneet pientalonpojat pakolla nykyaikaiseen kotiteollisuuteen. Samoin kuin Irlannissa maanomistajan maankorko, niin myös Saksassa koronkiskurin myöntämän hypoteekkilainan korot voidaan maksaa vain kotiteollisuudessa työskentelevän talonpojan työpalkasta eikä maanviljelystulosta. Kotiteollisuuden levi-

tessä maalaisseudut tulevat toinen toisensa jälkeen vedetyiksi nykyajan teolliseen liikkeeseen. Tämä maaseutupiirien vallankumouksellistaminen kotiteollisuuden avulla ulottaa teollisen vallankumouksen Saksassa paljon laajemmalle alueelle kuin Englannissa ja Ranskassa; teollisuutemme verraten alhainen taso tekee sen laajan leviämisen sitäkin välttämättömämmäksi. Tämä selittää sen, miksi Saksassa, päinvastoin kuin Englannissa ja Ranskassa, työväen vallankumousliike saavutti niin valtavan levinneisyyden suurimmassa osassa maata sen sijaan, että olisi rajoittunut yksinomaan kaupunkikeskuksiin. Se selittää edelleen tämän liikkeen rauhallisen, varman ja vastustamattoman kasvun. Saksassa on itsestään selvää, että voittoisa kapina pääkaupungissa ja muissa suurissa kaupungeissa on mahdollinen vasta silloin, kun myös suurin osa pikkukaupungeista ja maaseutualueista on kypsä kumoukseen. Kehityksen ollessa enemmän tai vähemmän normaalia emme missään tapauksessa kykene voittamaan yksistään työläisten voimin, kuten pariisilaiset vuosina 1848 ja 1871,¹⁵ mutta juuri siksi meillä taantumuksellinen maaseutu ei voi myöskään tuottaa vallankumoukselliselle pääkaupungille tappiota, jonka Pariisi kärsi kummassakin tapauksessa. Ranskassa liike alkoi aina pääkaupungissa, Saksassa taas — suurteollisuus-, manufaktuuri- ja kotiteollisuusseuduilla; pääkaupunki valloitettiin vasta myöhemmin. Sen vuoksi kenties tulevaisuudessakin aloite tulee olemaan ranskalaisilla, mutta ratkaiseva voitto voidaan saada vain Saksassa.

Mutta tämä maaseudun kotiteollisuus ja manufaktuuri, joista levinneisyytensä vuoksi on tullut Saksan tärkein tuotannonhaara ja jotka samalla yhä enemmän vallankumouksellistavat saksalaista talonpojistoa, ovat sinänsä vain vastaisen kumouksen ensimmäinen aste. Kuten jo Marx on osoittanut («Kapital» I., 3. Aufl. S. 484—495¹⁶), kehityksen tietyllä asteella koittaa hetki, jolloin koneet ja tehdastuotanto tuhoavat ne. Ja tuo hetki näyttää olevan jo lähellä. Mutta maaseudun kotiteollisuuden ja manufaktuurin joutuminen koneiden ja tehdasteollisuuden tuhoamiksi merkitsee Saksassa sitä, että tehdään loppu miljoonien maalaistuottajien toimeentulosta, pakkoluovutetaan melkein puolet Saksan pientalonpojistosta, muutetaan koti-

teollisuus tehdasteollisuudeksi, talonpoikaistalous kapitalistiseksi suurmaanviljelykseksi ja pienet maatilat suuriksi herraskartanoiksi, se merkitsee teollista ja maataloudellista vallankumousta pääoman ja suurmaanomistuksen eduksi talonpoikien kustannuksella. Jos Saksan pitää suorittaa tämäkin kumous vielä vanhojen yhteiskunnallisten olojen vallitessa, niin se tulee olemaan epäilemättömästi käännekohta. Ellei siihen mennessä minkään muun maan työväenluokka ota aloitetta käsiinsä, niin rynnäköön alkaa ehdottomasti Saksa, ja »uljaan taisteluarmeijan» maalaispojat antavat miehuullisesti apua.

Näin muodoin se porvarillinen ja pikkuporvarillinen utopia, että jokaiselle työläiselle annetaan oman omituiseksi mökki ja kahlehditaan hänet siten puolifeodaaliseen tapaan kapitalistiin, muuttuu nyt aivan toisen näköiseksi. Sen toteuttaminen merkitsee maaseudun kaikkien pienten talonmistajien muuttamista kotiteollisuustyöläisiksi, »sosiaaliseen pyörteeseen» vedetyn pientalonpojan vanhan eristäytyneisyyden ja siihen liittyvän poliittisen mitättömyyden hävittämistä; se merkitsee teollisen vallankumouksen leviämistä maaseudulle ja väestön liikkumattomimman, vanhoillisimman luokan muuttamista vallankumouksen taistelijaksi ja kaiken päätteeksi sitä, että koneet pakkoluovuttavat kotiteollisuudessa työskentelevät talonpojat ja pakottavat heidät lähtemään kapinan tielle.

Voimme kernaasti suoda porvarillis-sosialistisille filantroopeille ilon nauttia ihanteestaan niin kauan kuin he julkisessa toiminnassaan kapitalisteina jatkavat sen toteuttamista nurinkurisesti yhteiskunnallisen vallankumouksen hyväksi ja hyödyksi.

Lontoossa 10. tammikuuta 1887

Friedrich Engels

Julkaistu »Der Sozialdemokrat»
lehden 3. ja 4. n:ossa 15. ja 22.
tammikuuta 1887 sekä
kirjassa: F. Engels, Zur
Wohnungsfrage. Hottingen —
Zürich 1887

Marx—Engels. Valitut
teokset kolmessa osassa,
kustannusliike Edistys,
Moskova 1972—1973, 2. osa,
s. 268—276

ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

1. osasto

KUINKA PROUDHON RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

»Volksstaat in« 10:nnessä ja sitä seuraavissa numeroissa on julkaistu kuusi kirjoitusta käsittävä artikkelisarja asuntokysymyksestä. Nuo kirjoitukset ansaitsevat huomiota vain siksi, että ne — ellei oteta lukuun eräitä kauan sitten unohdettuja 1840-luvun puolittain kaunokirjallisia kirjoitelmia — ovat ensimmäinen yritys juurruttaa Proudhonin oppia Saksaan. Se on niin pitkä taka-askel verrattuna saksalaisen sosialismin koko kehitykseen — jo 25 vuotta sitten se antoi nimenomaan Proudhonin käsityksille ratkaisevan iskun* — että tuota yritystä vastaan kannattaa esiintyä nyt heti.

Niin sanottu asuntopula, johon nykyinen lehdistö kiinnittää niin suurta huomiota, ei ole siinä, että työväenluokka yleensä asuu kehnoissa, liian täyteen ahdetuissa ja epäterveellisissä asunnoissa. *Tuo* asuntopula ei ole mikään nykyajan erikoisuus; se ei ole edes niitä kärsimyksiä, jotka ovat ominaisia nimenomaan nykyiselle proletariaatille erotukseksi kaikista muista aikaisemmista sorretuista luokista; päinvastoin, se on koskenut verraten yhtäläisesti kaikkien aikojen kaikkia sorrettuja luokkia. On olemassa vain *yksi* keino, jolla voidaan tehdä loppu *tästä* asuntopulasta: on hävitettävä hallitsevan luokan harjoittama työlästekevien luokkien riistäminen ja sortaminen yleensä. — Asuntopulalla ymmärretään nykyhetkellä työläisten jo muutenkin huonojen asunto-olojen erikoista huonontumista sen seurauksena, että väestöä on yhtäkkiä alkanut virtaamalla virrata suuriin kaupunkeihin, asuntovuokran tavatonta kallistumista, mikä on vieläkin enemmän lisännyt asukkaiden

* Marxin kirjassa *Filosofian kurjuus*, Bryssel ja Pariisi, 1847.

tilanahtautta useissa taloissa, ja sitä, että joillekuille asunnonsaanti käy yleensä mahdottomaksi. Ja tämä asuntopula on antanut niin paljon puheenaihetta vain siksi, että se ei rajoitu yksinomaan työväenluokkaan, vaan koskee myös pikkuporvaristoa.

Nyky aikaisten suurkaupunkiemme työläisten ja pikkuporvariston asuntopula on niitä lukemattomia *pieniä*, toisarvoisia epäkohtia, jotka johtuvat nykyaikaisesta kapitalistisesta tuotantotavasta. Se ei ole lainkaan suoranainen seuraus siitä, että kapitalisti riistää työläistä *työläisenä*. Tuo riisto on pohjimmainen paha, jonka yhteiskunnallinen vallankumous pyrkii hävittämään hävittämällä kapitalistisen tuotantotavan. Mutta kapitalistisen tuotantotavan kulmakivenä on se tosiasia, että meidän nykyaikainen yhteiskuntajärjestelmämme tarjoaa kapitalistille mahdollisuuden ostaa työläisen työvoiman sen arvosta ja kiskoa siitä paljon enemmän kuin sen arvo on panemalla työläisen työskentelemään kauemmin kuin on tarpeen työvoimasta maksetun hinnan korvaamiseksi. Siten tuotettu lisäarvo jaetaan koko kapitalisti- ja maanomistajaluokan kesken sekä niiden maksullisille palvelijoille paavista ja keisarista alkaen aina yövahteihin ja muihin saakka. Kuinka tuo jako tapahtuu, se ei meitä tässä kiinnosta; epäilemättömtä vain on, että kaikki, jotka eivät tee työtä, voivat elää vain sillä, mitä tästä lisäarvosta heille tavalla tai toisella lankeaa (ks. *Marxin Pääomaa*, jossa tätä on ensi kerran selitetty¹⁷).

Työväenluokan tuottaman ja siltä korvauksetta anastetun lisäarvon työtätekemättömät luokat jakavat keskenään riidellen mieltä ylentävästi ja puijaten toinen toistaan: mikäli tämä jako tapahtuu oston ja myynnin muodossa, niin eräänä tärkeänä vipuna on se, että myyjä pettää ostajaa ja tästä pettämisestä on nyt tullut vähittäiskaupassa, varsinkin suurissa kaupungeissa, suorastaan myyjän elinehto. Mutta kun puotimies tai leipuri petkuttaa työläistä tavaran hinnassa tai laadussa, niin häntä ei petetä tällöin erityisesti työläisenä. Päinvastoin, mikäli jollain paikkakunnalla tietynlainen petkuttamisen keskimäärä tulee yhteiskunnalliseksi säännöksi, sen pitää ajanoloon tulla korvatuksi vastaavana palkankorotuksena. Työläinen esiintyy puotimiehen suhteen ostajana, ts. rahan tai luoton haltijana,

eikä siis lainkaan työläisenä, ts. työvoiman myyjänä. Petkuttaminen saattaa koskea häneen, kuten yleensä köyhään luokkaan, kipeämmin kuin yhteiskunnan rikkaisiin luokkiin, mutta se ei ole paha, joka koskisi yksinomaan työläistä ja olisi ominaista vain hänen luokalleen.

Aivan samoin on myös asuntopulan laita. Nykyaikaisten suurkaupunkien kasvu johtaa eräiden, varsinkin kaupunkien keskustassa sijaitsevien maapalstojen arvon keinotekoiseen ja usein valtavan suureen kohoamiseen. Sen sijaan, että niille rakennetut talot kohottaisivat tuota arvoa, ne alentavat sitä, koska ne eivät enää vastaa muuttuneita oloja; ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan uusia. Näin käy ennen kaikkea keskustassa sijaitseville työläisasumuksille, joista kannettava vuokramaksu ei voi edes mitä suurimman liika-asutuksen vallitessakaan kohota milloinkaan tiettyä enimmäismäärää suuremmaksi ja jos kohoakin, niin vain äärimmäisen hitaasti. Ne puretaan ja niiden tilalle rakennetaan kauppoja, varastoja ja julkisia rakennuksia. Bonapartismi käytti Pariisissa* Haussmanninsa kautta valtavassa mitassa tätä tendenssiä petkutusta ja henkilökohtaista rikastumisestaan silmälläpitäen.¹⁸ Mutta Haussmannin henki on vierailut myös Lontoossa, Manchesterissa ja Liverpoolissa. Berliinissä ja Wienissä se näyttää viihtyvän kuin kotonaan. Tuloksena on, että työläiset tungetaan keskikaupungilta laitakaupunkiin; työläisasumukset ja yleensä pienet asunnot käyvät harvinaisiksi ja kalliiksi ja usein niitä ei löydy enää lainkaan, koska näissä oloissa rakennusteollisuus, jolle kalliit huoneistot tarjoavat paljon edullisempia keinottelumahdollisuuksia, rakentaa työläisasumuksia enää vain poikkeustapauksissa.

Tuo asuntopula koskee siis varmasti paljon ankarammin työläiseen kuin varakkaimpiin luokkiin; mutta se, samoin kuin puotimiesten harjoittama petkutusta, on sellainen epäkohta, joka ei paina yksinomaan työväenluokkaa, ja sen täytyy, sikäli kuin se koskee työväenluokkaan, tulla tietyllä asteella ja tietyn ajan kuluttua myös tietyllä tavalla taloudellisesti korvatuksi.

* Sanan »Pariisissa» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen.
Totm.

Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, etenkin pikkuporvariston, yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasiallisesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon kuuluu. Eikä ole lainkaan sattuma, että saksalainen proudhonilaisemme* käy käsiksi ennen kaikkea asuntokysymykseen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan työväenkysymys, ja että hän päinvastoin julistaa asuntokysymyksen todelliseksi ja yksinomaiseksi työväenkysymykseksi.

»*Vuokramies on talonomistajaan nähden se, mikä palkkatyöläinen on kapitalistiin nähden.*»

Tämä ei ole lainkaan totta.

Asuntokysymyksessä on kaksi vastakkaista osapuolta: vuokranottaja ja vuokranantaja eli talonomistaja. Edellinen haluaa ostaa jälkimmäiseltä asunnon väliaikaisen käyttöoikeuden; hänellä on rahaa tai luottoa, vaikkapa hänen olisi pakko ostaa tuo luotto samaiselta talonomistajalta koronkiskurihinnalla vuokramaksun lisän muodossa. Se on yksinkertaista tavaran myyntiä; se ei ole proletarin ja porvarin, työläisen ja kapitalistin välinen kauppa. Vuokramies, vaikka hän olisi työläinenkin, esiintyy *omistavana henkilönä*; hänen on pitänyt jo aikaisemmin myydä omaamansa tavara, työvoima, voidakseen esiintyä tästä myynnistä saamallaan rahoilla asunnonkäyttöoikeuden ostajana, taikka hänen pitää kyetä esittämään takeet siitä, että tuo työvoima tulee myydyksi. Ne omalaatuiset seuraukset, joihin johtaa työvoiman myyminen kapitalistille, puuttuvat tässä kokonaan. Kapitalisti panee ostamansa työvoiman tuottamaan ensinnäkin oman arvonsa ja toiseksi vielä lisäarvon, joka väliaikaisesti jää hänelle siihen saakka, kunnes se jaetaan kapitalistiluokan kesken. Tässä tuotetaan siis ylimääräistä arvoa; olemassa olevan arvon kokonaisuus suurenee. Aivan toisin on asianlaita vuokrasopimusta solmittaessa. Kuinka paljon vuokranantaja vuokramieheltä kiskoneekin, se on aina vain jo *olemassa olevan*, aikaisemmin *tuotetun* arvon siirtämistä, ja sen arvon kokonaisuus jää muuttumattomana. Työläiseltä keinoitellaan aina osa hänen työnsä tuotteesta — riippumatta

* Tässä ja edelleen tarkoitetaan Mülbergeria. *Toim.*

siitä, maksaako kapitalisti hänen työstään työn arvoa enemmän tai vähemmän tai sen arvon mukaan; vuokramiehelle käy siten vain silloin, kun hänen täytyy maksaa asunnosta sen arvoa korkeampi vuokra. Siis suoranaista vääristelyä on yrittää samastaa vuokranottajan ja vuokranantajan välinen suhde työläisen ja kapitalistin välisen suhteen kanssa. Me olemme tässä päinvastoin tekemisissä kahden kansalaisen tavallisten kauppojen kanssa, ja nuo kaupat tapahtuvat niiden taloudellisten lakien mukaisesti, jotka sääntelevät yleensä tavaroiden ja varsinkin »maanhallinta»-tavarain myyntiä. Ennen kaikkea otetaan laskuissa huomioon talon tai sen kyseisen osan rakennus- ja ylläpitokustannukset; toiseksi — maan hinta, jonka määrää talon enemmän tai vähemmän edullinen sijainti; vihdoin asian ratkaisee kysynnän ja tarjonnan suhde kyseisellä ajankohdalla. Tämä yksinkertainen taloudellinen suhde heijastuu proudhonilaisemme päässä seuraavalla tavalla.

»Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä, vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. Käy niin, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.»

Tuossa on koko Proudhon kuin kämmenellämme. Ensimmäkin unohdetaan, että vuokramaksun ei ole katettava ainoastaan talon rakennuskustannusten korkoja, vaan sen on katettava myös kunnostamiskulut, toivottomien velkojen ja maksamattomien vuokramaksujen keskimääräissumma, samoin kuin asuntojen tilapäisestä tyhjänä olosta koituvat tappiot, ja vihdoin sen on vuosittain erä erältä kuolettettava tähän aikaa myöten asumiskelvottomaksi ja arvottomaksi muuttuvaan taloon sijoitettu rakennuspääoma.* Toiseksi unohdetaan, että asunnonvuokran on oltava myös korkomaksua talon sijaintipaikkana olevan maapalstan arvonnoususta, että osa vuokramaksusta on siis maankorkoa. Toisin proudhonilaisemme samassa selittää, että tämä arvonnousu, kun se tapahtuu ilman maanomistajan omaa toimintaa, kuuluu oikeudenmukaisesti yhteiskunnalle eikä hänelle; proudhonilaisemme ei kuitenkaan huomaa, että siten hän

* Lauseen loppuosan alkaen sanoista »ja vihdoin» Engels on lisännyt vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

itse asiassa vaatii maanomistuksen hävittämistä; tästä kysymyksestä emme ryhdy tässä lähemmin puhumaan, koska se veisi meidät liian kauaksi asiasta. Hän ei vihdoin huomaa, ettei noissa kaupoissa ole kysymyksessä talon ostaminen sen omistajalta vaan ainoastaan oikeus käyttää sitä määrätyn ajan. Proudhon, joka ei koskaan pitänyt lukua niistä todellisista oloista, joissa jokin taloudellinen ilmiö tapahtuu, ei tietenkään voi selittää itselleen sitä, kuinka talon rakentamisen alkuperäiset kustannukset voivat tiettyissä oloissa tulla maksetuksi vuokramaksuina 50 vuoden kuluessa kymmenkertaisesti. Sen sijaan, että tutkisi taloustieteellisesti tämän aivan yksinkertaisen kysymyksen ja saisi varman selvyyden siitä, onko se todellakin ja millä tavalla ristiriidassa taloudellisten lakien kanssa, Proudhon auttaa itseään hyppäämällä rohkeasti taloustieteestä lakitieteeseen: »Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena*» määrätyn suuruiseen vuosittaiseen maksuun. Kuinka se tapahtuu, *kuinka* talosta *tulee* oikeusperuste, siitä Proudhon on vaiti. Mutta juuri sehän hänen olisi pitänyt selittää. Jos hän olisi sitä tutkinut, niin olisi havainnut, etteivät maailman mitkään oikeusperusteet, olivatpa ne kuinka ikuisia hyvänsä, voisi antaa talolle sellaista voimaa, että viidessäkymmenessä vuodessa saataisiin vuokramaksuina takaisin talon rakennuskustannusten summa kymmenkertaisesti ja että sellaisiin tuloksiin voivat johtaa vain taloudelliset olot (jotka voivat saada yhteiskunnallisen tunnustuksen oikeusperusteiden muodossa). Mutta silloin hänen pitäisi alkaa taas alusta.

Proudhonin koko opin perustana on tuo pelastava hyppäys taloudellisesta todellisuudesta juridiseen fraseologiaan. Heti kun urhea Proudhon kadottaa näkyvistään ilmiöiden taloudellisen yhteyden — ja siten hänelle käv jokaisessa vakavassa kysymyksessä — hän pelastautuu pakenemalla oikeusopin alalle ja vetoaa *ikuiseen oikeudenmukaisuuteen*.

»Proudhon johtaa ensin ikuisen oikeudenmukaisuuden ihanteensa tavarantuotantoa vastaavista oikeussuhteista antaen siten, sivumennen sanoen, kaikille poroporvareille hyvin lohdullisen todistuksen siitä, että tavarantuotannon muoto on yhtä ikuista kuin oikeudenmukaisuus. Sitten hän päinvastoin tahtoo muovata todellisen tavarantuotannon ja sitä vastaavan todellisen oikeuden tämän oikeudenmu-

kaisuusihanteen mukaiseksi. Mitä ajateltaisiinkaan kemististä, joka sen sijaan, että tutkisi aineenvaihdunnan todellisia lakeja ja sen perusteella ratkaisisi tiettyjä tehtäviä, tahtoi muovata aineenvaihduntaa 'ikuisilla luonnonmukaisuus- ja sukulaisuusihanteilla'? Jos sanotaan, että koronkiskuruus on ristiriidassa 'ikuisen oikeudenmukaisuuden', 'ikuisen kohtuuden', 'ikuisen vastavuoroisuuden' ja muiden 'ikuisten totuuksien' kanssa, niin tiedetäänköhän siitä hitustakaan enemmän, kuin mitä kirkkoisät tiesivät sanoessan koronkiskuruuden olevan ristiriidassa 'ikuisen armon', 'ikuisen uskon', 'jumalan ikuisen tahdon' kanssa?» (*Marx. »Kapital», p. 45.*)

Meidän proudhonilaiseltamme ei asia suju paremmin kuin hänen herraltaan ja opettajaltaan:

»Vuokrasopimus on eräs tuhansista vaihtokaupoista, jotka ovat nykyaikaisen yhteiskunnan elämässä yhtä välttämättömiä kuin verenkierto eläimen ruumiissa. Tälle yhteiskunnalle olisi luonnollisesti eduksi, jos kaikki nämä vaihtokaupat olisivat *oikeusaatteen* mukaisia, ts. tehtäisiin kaikkialla tiukkojen oikeudenmukaisuusvaatimusten mukaisesti. Sanalla sanoen yhteiskunnan talouselämän on, kuten Proudhon sanoo, kohottava *taloudellisen oikeuden* tasalle. Todellisuudessa kuitenkin, kuten tunnettua, tapahtuu juuri päinvastoin.»

Saatettiinko uskoa, että viisi vuotta sen jälkeen, kun Marx oli niin lyhyesti ja osuvasti kuvannut proudhonilaisuuden juuri tältä ratkaisevalta puolelta, olisi mahdollista painattaa saksaksi tuollaista pötyä? Mitä tuo koko sekasotku merkitsee? Ei mitään muuta kuin että nykyaikaista yhteiskuntaa hallitsevien taloudellisten lakien käytännölliset seuraukset loukkaavat kirjoittajan oikeustuntoa ja että hänellä on se hurskas toivomus, että tämä asia tulisi jotenkin korjatuksi. — Niin, jos rupisammakolla olisi häntä, niin se ei olisi enää rupisammakko! Ja eikö kapitalistisessa tuotantotavassa ole »läpikäyvänä aatteena oikeus», nimitäin sen oikeus työläisten riistämiseen? Mutta jos kirjoittaja sanoo meille, ettei se ole *hänen* oikeusaatteen, niin olemmeko askeltakaan pitemmällä?

Palatkaamme kuitenkin asutokysymykseen. Siinä meidän proudhonilaisemme antaa »oikeusaatteleen» täyden vapauden ja kestitsee meitä liikuttavalla pateettisuudella:

»Väitämme empimättä, ettei ole sen kauheampaa pilkantekoa maineikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasia,

että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemminkin väestöstä on vailla asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen. Sosiaalinen vihuri pyyhkäisee pois siveellisen ja perhe-elämän todellisen keskuksen, kotilieden... Tässä suhteessa olemme paljon alempana villi-ihmisiä. Luolaihmisellä on luolansa, australialaisella savimajansa, intiaanilla oma nuotionsa — nykyajan proletaari taas tosiasiallisesti riippuu ilmassa» jne.

Tuossa valitusvirressä proudhonilaisuus esiintyy kaikessa taantumuksellisuudessaan. Nykyajan vallankumouksellisen luokan, proletariaatin, luomiseksi oli ehdottoman välttämätöntä, että leikattiin poikki se napanuora, joka satoi entistä työläistä maahan. Käsinkutoja, jolla omien kangaspuiden lisäksi oli oma mökki, kasvitarha ja pelto-tilkku, oli kaikessa kurjuudessaan ja poliittisessa sorronalaisuudessaan hiljainen ja tyytyväinen ihminen, joka oli »täynnä hurskautta ja kunnioitusta», paljasti päänsä rikkaiden, pappien ja virkamiesten edessä ja oli sisäiseltä olemukseltaan läpeensä orja. Nimenomaan nykyaikainen suurteollisuus, joka teki maahan kahlitusta työntekijästä mitään omistamattoman, kaikista perityistä kahleista* vapautetun ja *lainsuojattoman* (vogelfreien**) proletarin — nimenomaan tämä taloudellinen vallankumous loi ne olot, joissa vain voidaankin hävittää työtätekevän luokan riiston viimeisessä muodossa, kapitalistisen tuotannon muodossa. Ja nyt tulee tuo vetistelevä proudhonisti ja ruikuttaa, että työläisten häätäminen heidän kotilietensä äärestä on suuri taka-askel, vaikka juuri se oli heidän henkisen vapautuksensa ensimmäinen ehto.

Kaksikymmentä seitsemän vuotta sitten (kirjassa »Työväenluokan asema Englannissa»¹⁹⁾ kuvasin peruspiirteissään juuri tätä työläisten häätämistä kotilietensä äärestä sellaisena kuin se tapahtui Englannissa 1700-luvulla. Ilkitöitä joihin maanomistajat ja tehtailijat tekivät silloin itsensä syyllisiksi, sekä sitä vahingollista aineellista ja moraalista vaikutusta, mikä tuolla häätämällä täytyi olla lähinnä niihin työläisiin, joita se koski, on siinä niin ikään asianomaisella tavalla kuvailtu. Mutta saatoinko kuvitellaan voivani pitää tuota nykyoloissa aivan kiertämätöntä histo-

* »Volksstaat» lehdessä »kaikista perityistä kahleista» sanojen asemesta oli »kaikesta peritystä kulttuurista». *Toim.*

** Sanaleikki: vogelfrei tarkoittaa sekä »lainsuojaton» että »vapaa kuin lintu». *Toim.*

riallista kehitysprosessia »villi-ihmisiä alemmaksi» johtavana taka-asteleena? Mahdotonta. Vuoden 1872 englantilainen proletaari on verrattomasti korkeammalla kuin vuoden 1772 maalaiskutoja »kotiliesineen». Ja tokkopa luolaihminen luolinen, australialainen savimajoineen ja intiaani nuotioineen suorittaa joskus kesäkuun kapinan tai pystyttää Pariisin kommuunin?

Vain porvari epäilee sitä, että kapitalistisen tuotannon tultua laajassa mitassa käytäntöön työläisten aineellinen asema on yleensä huonontunut. Mutta pitäisikö meidän sen vuoksi silmäillä kaihomielin taaksepäin Egyptin (niin ikään hyvin laihoihin) lihapatoihin²⁰, maaseudun pienteollisuuteen, joka synnytti vain orjasieluja, tai »villi-ihmisiin»? Päinvastoin. Vain nykyaikaisen suurteollisuuden luoma, kaikista perinnöllisistä kahleista — muun muassa niistä, jotka kahlehtivat sen maahan — vapautettu ja suurkaupunkeihin ajettu proletariaatti kykenee suorittamaan suuren yhteiskunnallisen kumouksen, joka tekee lopun kaikesta luokkariidosta ja luokkaherruudesta. Entiset maaseudun käsinkutojat kotiliesineen eivät olisi koskaan kyenneet tekemään sitä, sellainen ajatus ei olisi koskaan juolahtanut heidän mieleensä ja sitä vähemmän he olisivat voineet toivoa sen toteutumista.

Proudhonista sitä vastoin viimeisten sadan vuoden koko teollinen vallankumous, höyryvoima, suuri tehdastuotanto, joka korvaa koneilla käsityön ja kohottaa tuhatkertaisesti työn tuotantotehoa, on hyvin epämieluin tapaus, jotain sellaista, mitä ei oikeastaan pitäisi olla. Pikkuporvari Proudhon tahtoo maailmaa, missä jokainen valmistaa erikseen ja itsenäisesti tuotteen, joka kelpaa heti käytettäväksi sekä vaihdettavaksi markkinoilla; jos tällöin jokaiselle korvataan hänen työnsä tuotteen täysi arvo toisen tuotteen muodossa, niin »ikuinen oikeudenmukaisuus» on tyydytetty ja maailma laitettu mitä parhaimmaksi. Mutta tämän proudhonilaisen parhaan maailman on jo ituunsa musertanut kengänkorollaan teollisuuden jatkuva kehitys, joka on kaikilla suurilla teollisuusaloilla jo kauan sitten hävittänyt eristyneen työn ja hävittää sitä pienillä ja pienimmillä aloilla joka päivä yhä enemmän korvaten sen yhteiskunnallisella työllä, joka pohjaa koneisiin ja käytöön otettuihin luonnonvoimiin, työllä, jonka valmis,

välittömästi vaihdettavaksi tai käytettäväksi kelpaava tuote on niiden monien yksilöiden yhteinen luomus, joiden käsien kautta sen on pitänyt käydä. Ja nimenomaan tuon teollisen vallankumouksen ansiosta ihmistyön tuotantoteho on saavuttanut niin korkean tason, että on käynyt mahdolliseksi — ensi kerran ihmiskunnan olemassaolon aikana — yleisen järkevän työnjaon vallitessa, ei ainoastaan tuottaa riittävästi yhteiskunnan kaikkien jäsenten yltäkylläistä kulutusta ja runsaiden varantojen muodostamista varten, vaan myös antaa jokaiselle riittävästi vapaa-aikaa sen omaksumiseen, mikä historiallisesti perityssä sivistyksessä — tieteessä, taiteessa, kanssakäymisen muodoissa jne. — on todella arvokasta, eikä vain omaksumiseen, vaan myös sen muuttamiseen vallassaolevan luokan monopolista koko yhteiskunnan yhteiseksi hyväksi ja sen edelleen kehittämiseen. Juuri tämä onkin tärkein kohta. Heti kun ihmistyön tuotantoteho on kohonnut näin korkealle tasolle, vallassaolevan luokan olemassaoloa ei voida puolustaa millään tekosyyllä. Onhan viimeisenä perusteluna, jolla on puolustettu luokkaerilaisuutta, ollut aina se, että täytyy olla luokka, jonka ei tarvitse näännyttää itseään jokapäiväisen leipänsä hankkimisella, jotta sillä olisi aikaa suorittaa henkistä työtä yhteiskunnan hyväksi. Tuolta jaarittelulta, johon on tähän asti ollut huomattavaa historiallista oikeutusta, on viimeksi kuluneiden sadan vuoden aikana tapahtunut teollinen vallankumous katkaissut ainiaaksi juuret. Vallassaolevan luokan olemassaolo muodostuu päivä päivältä yhä suuremmissa määrässä esteeksi teollisuuden tuotantotehon ja samoin tieteen ja taiteen sekä erittäinkin sivistyksellisten kanssakäymismuotojen kehitykselle. Nykyaikaisia porvareitamme suurempia tolvanoita ei ole milloinkaan ollut.

Mutta ystäväämme Proudhonia se ei liikuta lainkaan. Hän janoaa »ikuista oikeudenmukaisuutta» eikä mitään muuta. Jokaisen on saatava vaihdossa tuotteestaan täysi työtulo, työnsä täysi arvo. Mutta sen laskeminen nykyaikaisen teollisuuden tuotteessa on mutkikas juttu. Nykyaikainen teollisuus hämää yksilön osallisuudesta yhteiseen tuotteeseen juuri sen osan, joka entisen yksinäiskäsityön aikana ilmeni tuotetussa tuotteessa ilman muuta. Edelleen nykyaikainen teollisuus syrjäyttää yhä suuremmissa mää-

rin kertavaihdon, jolle Proudhonin koko järjestelmä rakentuu, nimittäin kahden tuottajan keskeisen välittömän vaihdon, jolloin kumpikin vaihtaa tuotteen toisen tuotteeseen kuluttaakseen sen.* Sen vuoksi koko proudhonilaisuudelle ominaisena taantumuksellisenä piirteenä on vastenmielisyys teollista vallankumousta kohtaan ja milloin ilmeisesti, milloin peitetysti ilmenevä pyrkimys heittää hiiteen koko nykyaikainen teollisuus, höyrykoneet, kehruukoneet ja koko muu höskä ja palata vanhaan, vakavaraiseen käsi-työhön. Mitä merkitystä on sillä, että tällöin menetämme yhdeksänsataa yhdeksänkymmentä yhdeksän tuhannesosaa tuotantotehosta, että koko ihmiskunta tuomitaan mitä kauheimpaan työorjuuteen, että nälkä tulee yleiseksi säännöksi, kunhan vain onnistumme järjestämään vaihdon sillä tavalla, että jokainen saa »täyden työtulon» ja toteutetaan »ikuinen oikeudenmukaisuus»? *Fiat justitia, pereat mundus!*

Oikeuden tulee vallita, vaikka maailma menisi nurin!

Ja maailma menisi nurin tuossa Proudhonin vastavallankumouksessa, jos se yleensä olisi toteutettavissa.

On muuten itsestään selvää, että myös nykyaikaisen suurteollisuuden edellyttämän yhteiskunnallisen tuotannon vallitessa jokaiselle voidaan taata »täysi työtulo», mikäli tuossa fraasissa yleensä on ajatusta. Ja ajatusta siinä on vain silloin, kun se ymmärretään laajassa mielessä, siten, ettei jokaisesta yksityisestä työntekijästä tule tuon »täyden työtulon» omistajaa, vaan yksinomaan työntekijöistä koostuva yhteiskunta on heidän työnsä yhteisen tuotteen omistaja ja jakaa tuon tuotteen osaksi jäsentensä kulutettavaksi, osaksi tuotantovälineidensä korvaamiseen ja lisäämiseen, osaksi tuotanto- ja kulutusvarannon kasaamiseen.**

* * *

Sanotun jälkeen tiedämme jo etukäteen, miten proudhonilaisemme ratkaisee suuren asuntokysymyksen. Toisaalta hän vaatii, että jokaisella työläisellä täytyy olla oma, hänel-

* Lauseen loppuosan alkaen sanoista »nimittäin — välittömän vaihdon» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

** Koko lauseen alkaen sanoista: »Ja ajatusta...» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

le kuuluva asunto, jotta emme olisi enää *villi-ihmistä alempana*. Toisaalta hän väittää, että talon alkuperäisten rakennuskustannusten kaksin-, kolmin-, viisin- tai kymmenkertainen maksaminen asunnonvuokran muodossa, kuten todellisuudessa tapahtuu, pohjautuu *oikeusperusteeseen* ja että tuo oikeusperuste on ristiriidassa *»ikuisen oikeudenmukaisuuden»* kanssa. Ratkaisu on yksinkertainen: me kumoamme oikeusperusteen ja ikuisen oikeudenmukaisuuden vuoksi julistamme maksettavan vuokran itse asunnon hinnan kuoletusmaksuksi. Kun on otettu sellaiset edellytykset, joihin jo sisältyy loppupäätelmä, niin ei tietysti tarvitse olla taitavampi kuin joku huijari voidakseen vetää taskusta ennalta varatun valmiin tuloksen ja pöyhkeillä järkähtämättömällä logiikalla, jonka tuotetta se on.

Samoin tässäkin. Asunnon vuokrauksen lakkauttaminen julistetaan välttämättömyydeksi ja nimenomaan sellaisen vaatimuksen muodossa, että jokaisesta vuokraajasta pitää tehdä asuntonsa omistaja. Kuinka se tehdään? Hyvin yksinkertaisesti:

»Vuokra-asunto lunastetaan... Entiselle talonomistajalle maksetaan hänen talonsa hinta viimeistä ropoa myöten. Sen sijaan, että maksettava vuokramaksu olisi kuten ennenkin pakkoveroa, jolla vuokralainen maksaa pääoman ikuisen oikeuden, vuokraajan maksama tarkoin määrätty summa muuttuu siitä päivästä, jolloin vuokra-asuntojen lunastaminen julistetaan, hänen haltuunsa siirtyneen asunnon vuosittaiseksi kuoletusmaksuksi... Yhteiskunta... muuttuu siten riippumattomien ja vapaiden asunnonomistajien yhteisöksi.»

Proudhonilainen pitää rikoksena ikuista oikeudenmukaisuutta vastaan sitä, että talonomistaja voi työtä kiskoa maankorkoa ja korkoa taloon sijoittamastaan pääomasta. Hän määrää, että siitä pitää tehdä loppu, taloihin sijoitettu pääoma ei saa tuottaa enää korkoa eikä, mikäli se täten edustaa ostettua maapalstaa, myöskään maankorkoa. Mutta olemme huomanneet, ettei tällä tavoin kajota lainkaan kapitalistiseen tuotantotapaan, nykyaikaisen yhteiskunnan perustaan. Sinä solmukohtana, jonka ympäri työläisen riisto pyörii, on työvoiman myyminen kapitalistille ja se, että kapitalisti käyttää tätä kaupantekoa hyväkseen pakottaen työläisen tuottamaan paljon enemmän kuin mitä on työvoiman maksettu arvo. Nämä kapitalistin ja työläisen

väliset kaupat juuri luovatkin koko sen lisäarvon, joka sitten jaetaan kapitalistien eri alaryhmien ja heidän palvelijoidensa kesken maankoron, kauppavoiton, pääomankoron, verojen jne. muodossa. Ja nyt tulee proudhonilaisemme ja sanoo, että jos *yhtä ainoaa* kapitalistien *alaryhmää* — vieläpä sellaisten kapitalistien, jotka välittömästi eivät lainkaan osta työvoimaa eivätkä siis pakota tuottamaan lisäarvoa — kielletäisiin ottamasta voittoa tai korkoa, niin se olisi askel eteenpäin! Työväenluokalta riistetyn maksamattoman työn määrä ei muuttuisi vähääkään, vaikka talonomistajilta huomenna riistettäisiin mahdollisuus maksattaa itselleen maankorkoa ja vuokraa; se ei kuitenkaan estä proudhonilaistamme sanomasta:

»Asunnon vuokrauksen lakkauttaminen on siis *hedelmällisimpiä ja suurenmoisimpia pyrkimyksiä*, mitä vallankumoussaatteen kohdussa on syntynyt, ja sen on tultava sosiaalisen demokratian *ensitarvoiseksi vaatimukseksi.*»

Aivan samanlaista isottelua kuin mestari Proudhonilakin, jonka kotkotus niin ikään oli aina kääntäen verrannollinen munitun munan suuruuteen.

Mutta kuvitelkaapa mielessänne sellaista erinomaista asiaintilaa, jolloin jokainen työläinen, pikkuporvari ja porvari pakotetaan jokavuotisten vähittäismaksujen avulla ensiksi asuntonsa osittaiseksi ja sitten täydelliseksi omistajaksi! Englannin teollisuusalueilla, missä teollisuus on suurteollisuutta, mutta työläisten asunnot pikku mökkejä, ja missä jokainen perheellinen työläinen asuu eri mökissä, tällä seikalla olisi mahdollisesti jotain merkitystä. Mutta Pariisin samoin kuin mannermaan useimpien muidenkin suurkaupunkien pienteollisuutta täydellistävät suuret talot, joissa kussakin asuu kymmenen, kaksikymmentä, kolmekymmentä perhettä. Päivänä, jona annetaan pelastava asetus vuokra-asuntojen lunastamisesta, jokin Peter työskentelee esim. konetehtaassa Berliinissä. Vuoden kuluttua hän omistaa sanokaamme viidennentoista osan yhden pikku huoneen asunnostaan, joka on jossain Hampurin portin tienoilla viidennessä kerroksessa. Hän menettää työpaikkansa ja ilmaantuu pian samanlaiseen asuntoon, josta avautuu mainio näköala sisäpihalle ja joka sijaitsee kolmannessa kerroksessa Pothofissa, Hannoverissa; siellä hän viiden

kuukauden oleskeluaikanaan on hankkinut tasan $\frac{1}{36}$ omaisuutta, kun lakko viskaa hänet yhtäkkiä Müncheniin, missä hän yksitoistakuukautisen oleskelun jälkeen saa tasan $\frac{11}{180}$ käsittävän omistusoikeuden Ober-Angergassen takana sijaitsevaan aika pimeään kellarikerroshuoneeseen. Seuraavat muutot, joita työläiselle sattuu nykyään niin usein, panevat hänet ottamaan $\frac{7}{360}$ yhtä mainiosta asunnosta St. Gallenissa, $\frac{23}{180}$ toisesta — Leedsissä ja $\frac{347}{56223}$ — laskettu tarkasti, jotta ei loukattaisi »ikuista oikeudenmukaisuutta» — vielä kolmannesta asunnosta Seraingissa. Mitä tekee Peterimme noilla kaikilla asunnon osasilla? Kuka maksaa hänelle niistä todellisen arvon? Mistä hän löytää kaikkien entisten asuntojensa muiden osien omistajan tai omistajat? Ja miten kähän lienee omistussuhteiden laita missä tahansa suuressa talossa, jonka kerroksissa on sano kaamme kaksikymmentä asuntoa ja joka, kun lunastusaika on kulunut umpeen ja asuntojen vuokraus lakkautettu, kuuluu ehkä kolmelle sadalle eri omistajalle, jotka ovat hajaantuneet ympäri maailmaa? Proudhonilaisemme vastaa, että siihen mennessä perustetaan Proudhonin vaihtopankki, joka minä hetkenä tahansa maksaa jokaiselle mistä työn tuotteesta hyvänsä täyden tulon, siis myös täyden arvon jokaisesta asunnon osasta. Mutta ensinnäkään Proudhonin vaihtopankilla ei tässä ole mitään tekemistä, sillä asuntokysymystä käsittelevissä kirjoituksissa sitä ei missään edes mainita; toiseksi se perustuu siihen kummalliseen erehdykseen, että jos joku haluaa myydä tavaransa, hän löytää aina ehdottomasti ostajan, joka maksaa siitä täyden arvon; ja kolmanneksi, ennen kuin Proudhon teki tämän keksintönsä, se oli ehtinyt tehdä jo monta vararikkoa Englannissa Labour Exchange Bazaarin²¹ nimellä.

Koko tuo oletamus, että työläisen pitää ostaa asuntonsa, perustuu taaskin siihen Proudhonin jo mainitsemaamme taantumukselliseen periaatteeseen, että nykyaikaisen suurteollisuuden luomat olot ovat sairaalloisia kasvannaisia ja että yhteiskunta on väkivaltaisesti — ts. vastoin sitä virtausta, jota se jo sata vuotta on seurannut — palautettava sellaiseen tilaan, jossa yleisenä sääntönä on eristyneen tuottajan vanha, luutunut käsityö ja joka yleensä ei ole mitään muuta kuin häviämässä olleen ja häviämässä olevan pienen käsiteollisuustuotannon idealisoitua ennallistamista.

Jos työläiset heitettäisiin takaisin tuohon luutuneeseen tilaan ja »sosiaalinen vihuri» toimitettaisiin onnellisesti pois tieltä, niin työläinen voisi tietenkin olla jälleen »kotilietensä omistaja» eikä yllä mainittu lunastusteoria näyttäisi niin järjettömältä. Mutta Proudhon unohtaa, että toteuttaakseen sen hänen pitäisi ensin siirtää maailmanhistorian kelloa sadan vuoden verran taaksepäin ja tehdä siten nykyajan työläinen jälleen yhtä ahdashenkiseksi, matelevaiseksi ja nöyristeleväksi orjasieluksi kuin olivat hänen esivanhempansa.

Mutta mikäli proudhonilaisessa asuntokysymyksen ratkaisussa on järkipiperäistä, käytännöllisesti käyttökelpoista sisältöä, sikäli sitä toteutetaan jo nyt, ja siitä se saa kiittää ei »vallankumoussaatteen kohtua», vaan... itse suurporvareita. Katsokaamme, mitä siitä kirjoittaa 16. maaliskuuta 1872 mainio espanjalainen lehti »La Emancipacion»²² Madridissa:

»On olemassa toinenkin asuntokysymyksen ratkaisemiskeino, jota on ehdottanut Proudhon ja joka ensi silmäykseltä näyttää loistavalta, mutta lähemmin tarkasteltuna osoittautuu kokonaan voimattomaksi. Proudhon ehdotti muuttamaan vuokralaiset vähittäismaksuostajiksi siten, että vuosittain maksettava vuokra laskettaisiin asunnon arvon kuoletusmaksueräksi ja vuokralaisesta tulisi tietyn ajan kuluttua tämän asunnon omistaja. Tätä keinoa, jota Proudhon piti sangen vallankumouksellisena, käyttävät nykyään kaikissa maissa keinottelijain yhtiöt, jotka tällä tavalla kohottamalla vuokraa maksattavat itselleen talon arvon kaksin- ja kolminkertaisesti. Herra Dollfus ja muut suurtehtailijat Koillis-Ranskassa ottivat käytäntöön tämän järjestelmän sekä kääriäkseen kokoon rahaa että lisäksi vielä poliittisin taka-ajatuksin.

Vallassaolevien luokkien viisaimmat johtajat ovat aina ponnistelleet sen hyväksi, että pienomistajien lukumäärä lisääntyisi ja he saisivat siten itselleen armeijan proletariaattia vastaan. Viime vuosisadan porvarilliset vallankumoukset pirstoivat aateliston ja kirkon suurmaanomistuksen pieneksi palstatilanomistukseksi — niin kuin espanjalaiset tasavaltalaiset haluavat nyt tehdä vielä olemassaolevalle suurmaanomistukselle — ja loivat siten pienmaanomistajien luokan, joka on siitä lähtien ollut yhteiskunnan taantumuksellisimpana aineksena ja ainaisena haittana kaupunkilaisproletariaatin vallankumoukselliselle liikkeelle. Laskemalla liikkeelle pienihintaisia valtionlainaobligatioita Napoleon III aikoi luoda samanlaisen luokan kaupungissa, ja herra Dollfus ja hänen kumppaninsa, myymällä työläisilleen vuosittaisella vähittäismaksulla pieniä asuntoja, pyrkivät tukahduttamaan työläisissä kaiken vallankumouksellisen hengen ja samalla kahlitsemaan heidät tuon maanomistuksen avulla tehtaaseen, johon he ovat tulleet työhön.

Siten Proudhonin suunnitelma ei vain ollut tuottamatta mitään helpotusta työväenluokalle, vaan kääntyi jopa suorastaan sitä vastaan.*

Kuinka asuntokysymys on siis ratkaistava? Nykyaikaisessa yhteiskunnassa se ratkaistaan aivan samalla tavalla kuin kaikki muutkin yhteiskunnalliset kysymykset: kysynnän ja tarjonnan vähitellen tapahtuvan taloudellisen tasoittamisen avulla, mutta tämä on ratkaisu, joka itse herättää kysymyksen alituisesti uudelleen, siis se ei ole mikään ratkaisu. Kuinka tämän kysymyksen ratkaisee yhteiskunnallinen vallankumous, se ei riipu ainoastaan kyseisistä olosuhteista, vaan samalla myös paljon pitemmälle menevistä kysymyksistä, joiden joukossa tärkeimpiä on kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Mutta kun emme laadi mitään utooppista järjestelmää tulevaa yhteiskuntalaitosta varten, niin olisi aivan turhaa ruveta tarkastelemaan sitä. On kuitenkin varmaa, että jo nykyisin on suurkaupungeissa riittävästi asuinrakennuksia, jotta voitaisiin heti lieventää todellista »asuntopulaa» käyttämällä noita rakennuksia järkiperäisesti. Se on tietenkin toteutettavissa vain pakkoluovuttamalla niiden nykyiset omistajat ja asuttamalla noihin taloihin kodittomia tai sellaisia työläisiä, jotka nykyisin elävät liian täyteen ahdeuissa asunnoissa. Ja heti kun proletariaatti on vallannut poliittisen vallan, tämä yhteishyvää tarkoittava toimenpide on toteutettavissa yhtä helposti kuin nykyisen valtion suorittamat muut pakko-otot ja majoitukset.

* Siitä kuinka asuntokysymys ratkeaa itsestään tällä tavoin kahlitsemalla työläiset omaan »kotiin» suurten tai kasvavien amerikkalaisten kaupunkien lähelle, antaa todistuksen seuraava kohta eräästä Eleanor Marx-Avelingin kirjeestä, joka on päivätty Indianapolisissa 28. marraskuuta 1886: »Kansas Cityssa tai oikeammin sen lähistöllä näimme viheliäisiä, kolmisen huonetta käsittäviä puurakennuksia vielä aivan raivaamattomalla paikalla; maapalsta maksoi 600 dollaria ja oli juuri sen kokoinen, että siihen sopi pieni mökki; viimeksi mainittu maksoi puolestaan 600 dollaria, siis yhteensä 4800 markkaa kurjasta pikku hökkelistä, joka sijaitsee tunnin matkan päässä kaupungista suoperäisellä autiomaalla.» Työläisten on siis otettava raskaita hypoteekkilainoja saadakseen nuo asunnot, ja juuri silloin he joutuvatkin työnantajiansa todelliseksi orjiksi; he ovat sidotut mökkeihinsä, he eivät voi matkustaa pois ja heidän on pakko suostua kaikkiin tarjolla oleviin työehtoihin. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

* * *

Mutta proudhonilaisemme ei ole tyytyväinen tähänastisiin saavutuksiinsa asuntokysymyksessä. Hänen pitää kohoittaa tuo kysymys syntisen maan kamaralta korkeimman sosialismin piiriin voidakseen todistaa, että sielläkin tämä kysymys on oleellinen »sosiaalisen kysymyksen murto-osa».

»Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella tartuttu sarvista — kuten ennemmin tai myöhemmin täytyy käydä — esimerkiksi väliaikaisella lailla, joka säätää kaikkien pääomien koroksi yhden prosentin, minkä lisäksi pyrkimyksenä on tämänkin korkomäärän alentaminen vähitellen nollaan, joten loppujen lopuksi ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoön tarvittavasta työstä. Kuten kaikki muutkin tuotteet, niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia... Talonmestari yrittää itse ensimmäisenä myydä talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjäksi ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi.»

Tämä väittämä sisältää Proudhonin katekismuksen erään tärkeimmän uskonkappaleen ja antaa räikeän näytteen siinä vallitsevasta sekasotkusta.

»Pääoman tuottavuus» on järjettömyys, jonka Proudhon ajattelemattomasti lainaa porvarillisilta taloustieteilijöiltä. Tosin myös porvarilliset taloustieteilijät alkavat väitteestä, että työ on kaiken rikkauden lähde ja kaikkien tavaroiden arvon mitta; mutta heidän pitää selittää myös, minkä vuoksi kapitalisti, joka sijoittaa pääoman teollisuus- tai käsityöliikerytykseen, saa takaisin paitsi sijoittamaansa pääomaa myös sen lisäksi vielä voiton. Sen vuoksi he pakostakin sotkeutuvat kaikenlaisiin ristiriitoihin ja merkitsevät myös pääoman tilille tietyn tuottavuuden. Mikään ei todista paremmin sitä, miten lujasti Proudhon on vielä porvarillisen ajattelutavan vanki, kuin tuo hänen ottamansa tapa puhua pääoman tuottavuudesta. Alussa olemme jo nähneet, että niin sanottu »pääoman tuottavuus» ei ole mitään muuta kuin pääomalle olennainen ominaisuus (nykyisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa, joita ilman se ei olisikaan pääomaa) anastaa itselleen palkkatyöläisten maksamaton työ.

Mutta Proudhon eroaa porvarillisista taloustieteilijöistä siinä, että hän ei hyväksy tuota »pääoman tuottavuutta», vaan päinvastoin havaitsee sen »ikuisen oikeudenmukaisuus-

den» loukkaamiseksi. Se juuri estääkin työläisen saamasta työnsä täyttää tuloa. Se pitää siis hävittää. Mutta miten? — siten, että pakkolailla alennetaan *korkokantaa* (koron suhdelukua) ja se supistetaan lopulta noltaan. Silloin meidän proudhonilaisemme mielestä pääoma lakkaa olemasta tuotavaa.

Lainatun *rahapääoman* korko on vain osa voitosta; voitto teollisuus- tai kauppapääomasta on vain osa lisäarvosta, jonka kapitalistiluokka riistää työväenluokalta maksamattoman työn muodossa. Korkokantaa sääntelevät taloudelliset lait ovat niin riippumattomia lisäarvon suhdeluvun määräävistä laeista kuin saman yhteiskuntamuodostuman lait voivat yleensä keskenään olla. Mitä taas tulee tämän lisäarvon jakautumiseen eri kapitalistien kesken, niin on selvää, että voiton suhdeluvun täytyy niiden teollisuudenharjoittajien ja kauppiaiden kohdalta, joiden liikkeisiin muut kapitalistit ovat sijoittaneet paljon pääomia, kohota yhtä paljon kuin korkokanta alenee, jos muut ehdot pysyvät samoina. Korkokannan alentaminen ja lopuksi lakkauttaminen eivät siis todellisuudessa lainkaan »tarttuisi sarvista» niin sanottua »pääoman tuottavuutta», vaan ainoastaan saisivat aikaan sen, että työväenluokalta riistetty maksamaton lisäarvo jaettaisiin toisiin eri kapitalistien kesken, ne eivät turvaisi työläiselle ylliotetta teollisuuskapitalistiin nähden, vaan turvaisivat teollisuuskapitalistille ylliotteen koroillaeläjään nähden.

Oikeudellisen katsantokantansa mukaisesti Proudhon selittää korkokannan, samoin kuin kaikkien taloudellisten ilmiöiden, johtuvan ei yhteiskunnallisen tuotannon ehdoista, vaan niistä valtakunnan laeista, joissa nuo ehdot saavat yleisen ilmauksensa. Lähtien tästä katsantokannasta, joka ei anna vähäisintäkään käsitystä valtakunnan lakien yhteydestä tuotannon yhteiskunnallisiin ehtoihin, nuo valtakunnalliset lait näyttävät kiertämättömästi aivan mielivaltaisilta käskyiltä, jotka minä hetkenä hyvänsä voidaan yhtä hyvin muuttaa aivan päinvastaisiksi. Sen vuoksi Proudhonista ei ole mitään helpompaa kuin antaa asetus — jos hänellä vain olisi siihen valtaa — jolla korkokanta alennetaan prosenttiin. Mutta jos kaikki muut yhteiskunnalliset ehdot pysyvät entisinä, niin tuo Proudhonin asetus jää vain paperille. Kaikista asetuksista huolimatta

korkokannan tulevat edelleenkin sääntelemään taloudelliset lait, joiden alaisena se nykyisin on. Luottokelpoiset henkilöt tulevat olosuhteiden mukaisesti lainaamaan, kuten ennenkin, rahaa 2, 3, 4 prosentin ja suuremmallakin korolla, ja ainoa ero on siinä, että koroillaeläjät katsovat paremmin eteensä ja antavat rahaa lainaksi vain sellaisille henkilöille, joiden taholta ei tarvitse pelätä oikeusjuttua. Sitä paitsi tuo suurenmoinen suunnitelma — pääomalta on riistettävä sen »tuottavuus» — on vanha kuin taivas, yhtä vanha kuin *koronkiskontaa vastustavat lait*, joilla ei ole ollut muuta tarkoitusta kuin rajoittaa korkokantaa ja jotka nykyisin on kaikkialla kumottu, koska käytännössä niitä aina rikottiin tai kierrettiin ja valtion oli tunnustettava itsensä voimattomaksi vastustamaan yhteiskunnallisen tuotannon lakeja. Ja niinpä noiden käytännössä toteuttamattomien keskiaikaisten lakien voimaansaattamisen pitäisi »ottaa pääoman tuottavuutta sarvista!» Huomaamme, että mitä lähemmin proudhonilaisuutta tutkii, sitä taantumuksellisemmaksi se osoittautuu.

Ja kun korkokanta on tällä tavalla alennettu nolnaan, siis pääomankorko lakkautettu, niin silloin »ei tulla maksamaan enää mistään muusta kuin pääoman kiertoon tarvittavasta työstä». Tämän pitäisi merkitä, että korkokannan poistaminen on samaa kuin voiton ja jopa lisäarvon poistaminen. Mutta jos korko *todella* voitaisiin poistaa asetuksella, niin mikä siitä olisi seurauksena? Se, että *koroillaeläjiin* luokalla ei olisi mitään aihetta sijoittaa pääomiaan lainoihin, vaan se alkaisi sijoittaa niitä omalla riskillään omiin teollisuuslaitoksiinsa tai osakeyhtiöihin. Lisäarvon massa, minkä kapitalistiluokka anastaa työväenluokalta, pysyisi määrällisesti muuttumattomana, ja vain sen jakautuminen muuttuisi eikä sekään merkittävästi.

Tosiasiassa proudhonilaisemme ei huomaa, että porvarillisessa yhteiskunnassa tavaranoistoissa keskimäärin ei enää nytkään makseta mistään muusta kuin »pääoman kiertoon (merkinnee: määrätyn tavarantoittamiseen) tarvittavasta työstä». Työ on kaikkien tavaroiden arvon mitta, ja nykyaikaisessa yhteiskunnassa — ottamatta huomioon markkinaheilahteluja — on kerrassaan mahdotonta, että tavaroista keskimäärin maksettaisiin enemmän kuin niiden valmistamiseen tarvitusta työstä. Ei, ei, hyvä proudhonilainen, niksi

on vallan muussa: se on siinä, että »pääoman kiertoon (käytääkseni sekavaa sanontatapaanne) tarvittavaa työtä» *ei maksetakaan täydellisesti!* Miten se tapahtuu, sen Te voitte lukea Marxilta. (»Kapital», S. 128—160.²³)

Mutta siinä ei ole vielä kaikki. Kun *pääomankorosta* (Kapitalzins) tehdään loppu, niin siten tehdään loppu myös *vuokramaksusta* (Mietzins).^{*} Sillä »kuten kaikki muutkin tuotteet, niin myös talo ja asunto tulevat tietysti olemaan tämän lain alaisia». Tämä muistuttaa muuatta entistä majuria, hän näet käski erästä vapaaehtoista: »Te olette kuulemma tohtori, pistäytykää silloin tällöin luonani; kun on vaimo ja seitsemän lasta, niin löytyy aina joku hoitoa tarvitseva.»

Vapaaehtoinen: »Suokaa anteeksi, herra majuri, minä olen filosofian tohtori!»

Majuri: »Minusta se on yhdentekevää, tohtori on tohtori.»

Samoin myös proudhonilaisemme: vuokramaksu tai pääomankorko — hänestä se on yhdentekevää, korko on korko, tohtori on tohtori.

Edellä näimme, että vuokrahinta [(Mietpreis), jota yleisesti sanotaan vuokramaksuksi (Mietzins), koostuu: 1. osaksi maankorosta, 2. osaksi rakennuspääoman korosta lukien mukaan rakennusurakoitsijan voiton, 3. osaksi kunnostus- ja vakuutuskuluista. 4. osaksi niistä vuosittaisista maksueristä, joilla rakennuspääoma,ⁿ mukaan luettuna myös voitto, kuoletetaan (amortisoidaan) sitä mukaa kuin talo muuttuu vähitellen käyttökelvottomaksi.

Nyt pitäisi jo sokeallekin olla selvää, että »talonomistaja yrittää itse ensimmäisenä myydä talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjäksi ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi». Tietysti. Jos lainapääomankorosta tehdään loppu, niin ainoakaan talonomistaja ei enää saa talostaan yhtään pfennigiä vuokramaksua yksinkertaisesti siksi, että vuokramaksua (Miete) voidaan sanoa myös *vuokrakoroksi* (Mietzins) ja että viimeksi mainittuun sisältyy osa, joka on todella pääomankorkoa. Tohtori on tohtori. Jos tavallisen pääomankoron suhteen koronkiskontaa koskevat lait voitiin mitätöntää vain kier-

^{*} Sanaleikki: Zins on »korko», Mietzins (tai Miete) on »vuokra»
Toim.

tämällä ne, niin asuntovuokrataksuja ne eivät ole milloinkaan vähääkään koskeneet. Proudhonin oli ensimmäisenä suotu kuvitella, että hänen koronkiskontaa koskeva uusi lakinsa on ilman muuta sääntelevä ja vähitellen poistava ei ainoastaan yksinkertaisen pääomankoron, vaan myös monimutkaisen asunnonvuokramaksun (Mietzins für Wohnungen).²⁴ Mutta miksi sitten talonomistajalta pitäisi ostaa tämä »ilman muuta hyödytön» talo maksamalla suuret rahat ja miksei talonomistaja antaisi siinä tapauksessa vielä rahaakin päästäkseen irti tuosta »ilman muuta hyödyttömästä» talosta ja voidakseen olla kuluttamatta enää rahaa sen kunnostamiseen, se jää meille salaisuudeksi.

Suoritettuaan tämän loistavan urotyön korkeimman sosialismin (suprasotalismin, kuten mestari Proudhon sanoi) alalla proudhonilaisemme katsoo olevansa oikeutettu lentämään vieläkin korkeammalle.

»Nyt on enää tehtävä vain oräitä johtopäätöksiä, jotta niin tärkeä tutkimuksemme kohde tulisi kaikin puolin täydellisesti valaistuksi.»

Entä mitkä ovat nuo johtopäätökset? Nuo johtopäätökset juontuvat yllä esitetystä yhtä vähän kuin asuintalojen arvottomuus korkokannan poistamisesta eivätkä ne kirjoittajamme mahtipontisesta ja juhlallisesta fraseologiasta vapautettuina merkitse muuta kuin että vuokra-asuntojen lunastamisen viemiseksi parhaalla tavalla päätökseen on toivottavaa: 1. tarkka tilasto asiasta, 2. hyvä terveystoimisto, 3. rakennustyöläisten osuuskunnat, jotka voisivat ottaa tehtäväkseen uusien talojen rakentamisen; kaikki nämä ovat tietysti hyviä ja mainioita asioita, mutta kaikesta tuosta kerskailevasta fraseologiasta huolimatta ne eivät kuitenkaan pysty »valaisemaan täydellisesti» Proudhonin aatteellisen sotkun pimeyttä.

Ken on suorittanut tuollaisia urotekoja, sillä on myös oikeus kääntyä saksalaisten työläisten puoleen ja muistuttaa vakavasti:

»Nämä ja muut samanlaiset kysymykset ovat käsittääksemme sosiaalisen demokratian täyden huomion arvoisia... Pyrkiköön se tekemään selkoa, kuten tässä on tehty asuntokysymyksestä, myös muista yhtä tärkeistä kysymyksistä, kuten *luotosta, valtionveloista, yksityisveloista, veroista ym.*» jne.

Proudhonilaisemme lupaa siis meille kokonaisen sarjan kirjoituksia »samanlaisista kysymyksistä», ja jos hän käsittelee nuo kaikki kysymykset yhtä seikkaperäisesti kuin tämän »niin tärkeän aiheen», niin »Volksstaatilla» riittää vuodeksi käsikirjoituksia. Voimme muuten sanoa etukäteen kaikessa päädyttävän jo sanottuun: pääomankorosta tehdään loppu, siten häviävät valtion- ja yksityislainoista maksettavat korot, luotto muuttuu ilmaiseksi jne. Samaa taikasanaa sovelletaan jokaiseen muuhunkin aiheeseen ja kussakin eri tapauksessa syntyy järkähtämättömän loogisesti se hämmästyttävä johtopäätös, että kun pääomankorosta on tehty loppu, niin lainarahoista ei tarvitse maksaa enää korkoa.

Hyviä ovat muuten kysymyksetkin, joilla proudhonilaisemme meitä uhkaa. »*Luotto!*» Mitä muuta luottoa työläinen tarvitsee kuin velkaa tilistä toiseen tai velkaa panttilaitokselta? *Annetaanko* hänelle tuollainen laina ilman korkoa tai korolla, jopa panttilaitosten koronkiskontakorolla — eikö se ole hänelle miltei samantekevää? Ja jos työläinen yleensä puhuen hyötyisikin siitä ja työvoiman tuotantokustannukset siis halpenisivat, niin eikö myös työvoiman hinta laskisi? — Mutta porvarille ja erittäinkin pikkuporvarille luotto on tärkeä kysymys, ja pikkuporvarista olisi hyvä juttu, jos hän voisi saada luottoa aina ja lisäksi koroitta. — »*Valtionvelat!*» Työväenluokka tietää, ettei se ole niitä tehnyt, ja kun se tulee valtaan, se jättää ne niiden maksettavaksi, jotka ovat niitä ottaneet. — »*Yksityisvelat!*» — katso luottoa. — »*Verot!*» Tämä asia kiinnostaa kovasti porvaristoa, mutta työläisiä — sängen vähän: se, minkä verran työläinen maksaa veroina, kuuluu viime kädessä työvoiman tuotantokustannuksiin, ja se on siis kapitalistin korvattava. Kaikki nuo pykälät, jotka meille esitetään työväenluokalle hyvin tärkeinä kysymyksinä, kiinnostavat oleellisesti vain porvaria ja vieläkin enemmän pikkuporvaria, mutta vastoin Proudhonia me väitämme, että työväenluokan kutsumuksena ei ole lainkaan noiden luokkien etujen ajaminen.

Siitä suuresta, todella työläisiä koskevasta kysymyksestä, kapitalistin ja palkkatyöläisen välisestä suhteesta, siitä kysymyksestä, miten kapitalisti voi rikastua työläisensä työstä, siitä proudhonilaisemme ei puhu sanaakaan.

Hänen herransa ja opettajansa on tosin käsitellyt tätä kysymystä, muttei suinkaan ole tuonut siihen selvyyttä eikä edes viimeisissä teoksissaankaan mennyt tässä suhteessa asiallisesti »Philosophie de la Misère'a» («Kurjuuden filosofiaa») pitemmälle, jonka koko mitättömyyden Marx jo 1847 niin loistavasti paljasti.²⁵

On hyvin ikävää, ettei romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ole ollut kahteenkymmeneen viiteen vuoteen juuri mitään muuta sosialistista hengenruokaa kuin tuon »toisen keisarikunnan sosialistin» kirjoitukset. Ja kaksin verroin ikävämpää olisi, jos Proudhonin teoria saisi nyt vielä Saksankin valtaansa. Sitä ei kuitenkaan tarvitse pelätä. Saksalaiset työläiset ovat teoreettiselta kehitystasoltaan viisikymmentä vuotta edellä proudhonilaisuudesta, ja yksistään tämä asuntokysymys on riittävä esimerkki osoittamaan sen, joten siinä suhteessa ei tarvitse nähdä sen suurempaa vaivaa.

2. osasto

KUINKA PORVARISTO RATKAISEE ASUNTOKYSYMYKSEN

I

Asuntokysymyksen *proudhonilaista* ratkaisua koskevassa luvussa osoitettiin, kuinka suuresti tämä kysymys kiinnostaa välittömästi pikkuporvaristoa. Mutta tämä kysymys kiinnostaa huomattavasti, joskin välillisesti, myös suurporvaristoa. Nykyaikainen luonnontiede on todistanut, että niin sanotut »huonot korttelit», joissa työläiset elävät suuressa ahtaudessa, muodostuvat kaupungeissamme aika ajoittain vierailevien jos jonkinlaisten kulkutautien pesäkeiksi. Koleran, lavantaudin, pilkkukuumeen, isonrokon ja muiden tuhoisien tautien basillit leviävät noiden työläiskorttelien myrkyllisessä ilmassa ja saastaisessa vedessä; sieltä ne eivät juuri koskaan häviä pois, vaan kehittyvät otollisissa oloissa epidemiaksi ja leviävät silloin myös pesäkealueensa ulkopuolelle ilmapampiin ja terveellisempiin kaupungin osiin, joissa asuvat herrat kapitalistit. Vallassaoleva kapitalistiluokka ei voi rankaisematta hauskuttaa itseään aiheuttamalla kulkutauteja työväenluokan keskuudessa: niistä on seurauksia kapitalisteille itselleenkin, ja kuolemanenkeli raivoaa heidän keskuudessaan yhtä armotomasti kuin työläistenkin keskuudessa.

Heti kun se oli saatu tieteellisesti todetuksi, ihmisystävälliset porvarit innostuivat jaloon kilpailuun työläistensä terveyden hyväksi. Perustettiin yhdistyksiä, kirjoitettiin kirjoja, laadittiin suunnitelmia, pohdittiin ja säädettiin lakeja yhä uusiintuvien kulkutautipesäkkeiden hävittämiseksi. Työläisten asunto-oloja alettiin tarkastaa ja tehtiin myös yrityksiä huutavimpien epäkohtien poistamiseksi. Erikoisen tarmokas toiminta aloitettiin Englannissa, jossa suurkaupunkeja oli eniten ja suurporvaristo siis suuremmassa vaarassa kuin muualla; siellä nimitettiin hallituk-

sen toimikuntia tutkimaan työväenluokan terveysoloja; niiden selostukset, jotka tarkkuutensa, täydellisyytensä ja puolueettomuutensa ansiosta erosivat edukseen kaikista mannermaisista lähteistä, olivat uusien enemmän tai vähemmän radikaalisten lakien perustana. Niin epätäydellisiä kuin nuo lait ovatkin, niin kuitenkin ne ovat äärettömästi edellä kaikesta siitä, mitä tähän asti on siihen suuntaan tehty mannermaalla. Mutta tästä huolimatta kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä synnyttää niitä mätäpaiseita, joiden parantamisesta on kysymys, yhä uudelleen niin kiertämättömästi, että tuskinpa Englannissakaan on tuossa parantamisessa päästy askeltakaan eteenpäin.

Saksassa tarvittiin tavan mukaan paljon pitempi aika, ennen kuin sielläkin vakinaisiksi muodostuneet kulkutautien alkusyyt kehittyivät niin pitkälle kuin oli tarpeen uneliaan suurporvariston ravistamiseksi hereille. Muuten, kuta hitaammin, sitä varmemmin — ja niin sai vihdoin meilläkin alkunsa yhteiskunnallista terveydenhoitoa ja asuntokysymystä käsittelevä porvarillinen kirjallisuus, joka on ulkomaisten, pääasiallisesti englantilaisten, edelläkävijien vetelöityä mukailemista ja joka suuriäänisillä ja mahtipontisilla fraaseilla keinotellaan näyttämään ylen syvähenkiseltä. Tähän kirjallisuuteen kuuluu teos: Tri Emil Sax. »*Die Wohnungszustände der arbeitenden Classen und ihre Reform*», Wien 1869.

Asuntokysymyksen porvarillista käsittelyä valaistakseni valitsin tämän kirjan vain siksi, koska siinä yritetään esittää tätä aihetta koskeva porvarillinen kirjallisuus mahdollisimman täydellisesti. Mutta on sekin kirjallisuutta, mikä on kirjoittajallamme »lähteenä!» Englantilaisista parlamenttiselostuksista, todellisista peruslähteistä, mainitaan vain kolme vanhinta; koko kirja osoittaa, ettei kirjoittaja ole koskaan nähnyt niistä ainoatakaan; sen sijaan hän esittelee kokonaisen sarjan lattean porvarillisia, hyväntahtoisen poroporvarillisia ja ulkokultaisen filantrooppisia kirjoitelmia; Ducpétiaux, Roberts, Hole, Huber, Englannissa pidetyn yhteiskuntatieteiden (oikeammin loruilu-) kongressin aikaansaannokset, työtätekevien luokkien hyvinvoinnista huolehtivan preussilaisen yhdistyksen aikakauslehti, Itävallan virallinen selostus Pariisin maailmannäyttelystä, samanluontoiset Bonaparten viralliset selostukset, »Illust-

rated London News», »Über Land und Meer» ja lopuksi »tunnustettu auktoriteetti», »terävän käytännöllisen järjen» ja »puheen vakuuttavan syvällisyyden» mies, nimitäin — *Julius Faucher!* Tuosta lähdekirjallisuusluettelosta puuttunee vain »Gartenlaube», »Kladderadatsch» ja fysilieeri Kutschke²⁶.

Ettei herra Saxin mielipiteiden suhteen voisi syntyä mitään väärinkäsityksiä, hän selittää sivulla 22:

»Yhteiskunnalliseksi taloustieteeksi me nimitämme kansantalousoppia, kun sitä sovelletaan yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tarkemmin sanoen niiden keinojen ja menetelmien kokonaisuutta, jotka tämä tiede tarjoaa meille ja joilla tämän tieteen »rautaisten» lakien perusteella ja nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteissa niin sanotut (!) omistamattomat luokat kohotetaan omistavien luokkien tasalle.»

Emme ryhdy erittelemään sitä sekavaa käsitystä, että »kansantalousoppi» eli kansantaloustiede olisi yleensä tekemisissä muiden kuin »yhteiskunnallisten» kysymysten kanssa. Käymme suoraan käsiksi peruskohtaan. Tri Sax tahtoo, että porvarillisen taloustieteen »rautaistet lait» ja »nykyisin vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän puitteet», toisin sanoen kapitalistinen tuotantotapa, jäisivät muuttumattomiksi ja kuitenkin »niin sanotut omistamattomat luokat» pitäisi kohottaa »omistavien luokkien tasalle». Mutta kapitalistisen tuotantotavan välttämättömänä edellytyksenähän on se, että on olemassa, ei niin sanottu, vaan todella omistamaton luokka, jolla ei ole muuta myytävää kuin työvoimansa ja jonka täytyy sen vuoksi myydä tuota työvoimaa teollisuuskapitalisteille. Herra Saxin keksimän uuden tieteen — »yhteiskunnallisen taloustieteen» — tehtävä on näin muodoin löytää ne keinot ja menetelmät, että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa, joka perustuu toisaalta kaikkien raaka-aineiden, tuotantovälineiden ja elämäntarvikkeiden omistajien, kapitalistien, ja toisaalta mitään muuta paitsi työvoimansa omistavien palkkatyöläisten väliseen vastakohtaisuuteen — että sellaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa kaikki palkkatyöläiset voisivat muuttua kapitalisteiksi lakkaamatta olemasta palkkatyöläisiä. Herra Sax luulee ratkaisseensa tämän kysymyksen. Eikö hän olisi niin hyvä ja sanoisi meille, millä tavalla kaikki Ranskan armeijan sotamiehet, joista jokainen on Napoleon I:n ajoista

alkaan kantanut rensselissään marsalkansauvaa, voidaan muuttaa sotamarsalkoiksi niin, etteivät he lakkaisi olemasta tavallisia sotamiehiä. Tai millä tavalla Saksan valtakunnan kaikki 40 miljoonaa alamaista voitaisiin tehdä Saksan keisareiksi!

Porvarillisen sosialismin olemus on se, että halutaan säilyttää nykyaikaisen yhteiskunnan kaikkien onnettomuuksien perusta ja samaan aikaan poistaa nuo onnettomuudet. Porvarilliset sosialistit, kuten sanotaan jo »Kommunistisessa manifestissa», haluavat »poistaa yhteiskunnallisia epäkohtia turvatakseen porvarillisen yhteiskunnan olemassaolon»; haluavat »porvariston ilman proletariaattia». ²⁷ Olemme huomanneet, että herra Sax asettaa kysymyksen aivan samalla tavalla. Yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaisun hän näkee asutokysymyksen ratkaisemisessa; hän on sitä mieltä, että

»parantamalla työtätekevien luokkien asumuksia lievennettäisiin menestyksellisesti yllä kuvailtua fyysistä ja henkistä kurjuutta, ja siten» — so. yksistään asunto-olojen laajaperäisen parantamisen avulla — »näiden luokkien valtaosa nostettaisiin tuskin ihmisarvoisen elämän suosta aineellisen ja henkisen hyvinvoinnin puhtaille kukkuloille». (S. 14.)

Huomautettakoon sivumennen, että porvariston etujen mukaista on hämätä se tosiasia, että on olemassa proletariaatti, jonka ovat luoneet porvarilliset tuotantosuhteet ja joka on näiden suhteiden olemassaolon jatkumisen ehto. Sen vuoksi herra Sax sanoo meille s. 21, että työtätekeviksi luokiksi on katsottava varsinaisten työläisten lisäksi kaikki »varattomat yhteiskuntaluokat», »yleensä pieneläjät, kuten käsityöläiset, lesket, eläkkeelläolijat (!), alemmat virkamiehet jne.». Porvarillinen sosialismi ojentaa kätensä pikkuporvarilliselle sosialismille!

Mutta mistä asutopula johtuu? Kuinka se on syntynyt? Herra Saxin, kuten kelpo porvarin ainakin, ei tarvitse tietää, että se on porvarillisen yhteiskuntamuodon kiertämätön tuote ja ettei voi olla asutopulaton sellainen yhteiskunta, jossa työtätekevien suurten joukkojen on elettävä yksinomaan työpalkalla, siis niiden olemassaoloon ja suvun jatkamiseen välttämättömällä elämäntarvikkeiden summalla; jossa konetekniikan uudet parannukset jne. tekevät alinomaa suuria työläisjoukkoja työttömiksi; jossa voimak-

kaat ja säännöllisesti toistuvat teolliset heilahtelut toisaalta luovat edellytykset työttömien työläisten suurilukuisen reserviarmeijan olemassaololle ja toisaalta heittävät aika ajoittain kadulle suuret määrät työttömiä; jossa työläisiä kokoontuu joukoittain suuriin kaupunkiin ja lisäksi nopeammin kuin vallitsevissa oloissa voidaan järjestää heille asuntoja; jossa siis inhottavimmillekin sikoläteille on aina löytyvä vuokraaja ja jossa vihdoin talonomistaja kapitalistina ei ole ainoastaan oikeutettu, vaan kilpailun vuoksi tietyssä mitassa pakotettukin kiskomaan häikäilemättä talo-omaisuudestaan korkeimman vuokramaksun. Sellaisessa yhteiskunnassa asuntopula ei ole mikään sattuma, vaan se on kiertämätön instituutio; se ja sen vaikutus terveyteen jne. voidaan hävittää vasta sitten, kun koko asuntopulaa synnyttävä yhteiskuntajärjestelmä tulee perinpohjin mullistettua. Mutta sitä ei porvarillisen sosialismin tarvitse tietää. Se ei *uskalla* selittää asuntopulaa olosuhteista johtuvaksi. Sille ei siis jää mitään muuta neuvoksi kuin selittää moralisoivin fraasein, että asuntopula johtuu ihmisten turmeltuneisuudesta, niin sanoaksemme perisyynnistä.

»Ja eikö tässä suhteessa ole tunnettua ja siis eittämätöntä» (rohkea johtopäätös!), »että syy... on osaksi *itse työläisissä*, asunnonpyytäjissä, ja osaksi, jopa paljon suuremmassa määrässä, niissä, jotka ottavat tehtäväkseen tyydyttää tuota tarvetta, tai niissä, jotka eivät sitä tee, vaikka heillä onkin tarpeellisia varoja — *omistavissa, ylimmissä yhteiskuntaluokissa*. Viimeksi mainittujen syyt... on se, että ne eivät huolehdi siitä, että tarjolla olisi riittävästi hyviä asuntoja.»

Niin kuin Proudhon siirtää meidät taloustieteestä laikitieteeseen, niin myös porvarillinen sosialistimme kiskoo meitä tässä taloustieteestä moraalin alalle. Eikä mikään ole sen luonnollisempaa. Ken julistaa kapitalistiset tuotantosuhteet, nykyisen porvarillisen yhteiskunnan »rautaiset lait», koskemattomiksi ja tahtoo siitä huolimatta poistaa niiden epämiellyttävät, mutta kiertämättömät seuraukset, sen ei auta muuta kuin pitää kapitalisteille moraalisaarnoja, joiden liikuttavan vaikutuksen haihduttavat heti persoonallinen etu ja tarpeen vaatiessa kilpailu. Nuo moraalisaarnat ovat aivan kuin ne saarnat, joita rannalla seisova kanaemo pitää hautomilleen sorsanpoikasille, jotka virkeinä uiskentelevat lammikossa. Sorsanpojat liikkuvat

veden pinnalla, vaikkei siinä olekaan tukkeja, ja kapitalistit ryntäävät tavoittelemaan voittoa, vaikkei sillä olekaan sydäntä. »Raha-asioissa sydämellisyys on liikaa» — sanoi jo vanha Hansemann, joka ymmärsi tämän asian paremmin kuin herra Sax.

»Hyvät asunnot ovat niin kalliita, *ettei* suurin osa työläisistä voi niitä *laisinkaan* käyttää. Suurpääoma... pidättäytyy arkailleen rakentamasta asuntoja työtätekeville luokille... Niinpä nämä luokat joutuvatkin asunnontarpeessaan suurimmalta osaltaan keinottelun verkkoihin.»

Inhottava keinottelu! Suurpääoma ei tietysti koskaan keinottele! Mutta keinottelemasta työväen asunnoilla ei suurpääomaa estä paha tahto, vaan ainoastaan tietämättömyys.

»Talonmistajat eivät lainkaan *tiedä*, kuinka suurta ja tärkeää osaa... esittää asunnontarpeen normaali tyydyttäminen, *he eivät tiedä, mitä he tekevät ihmisille* tarjotessaan heille säännöllisesti niin edesvastuuttomasti huonoja, epäterveellisiä asuntoja, eivätkä he vihdoin *tiedä* sitä, kuinka suuresti he vahingoittavat siten itseään.» (S. 27).

Mutta asuntopulan syntymiseksi kapitalistin tietämättömyyden lisäksi tarvitaan työläisen tietämättömyyttä. Myönnettyään, että »saadakseen edes jonkinlaisen katon päänsä päälle» työläisten »alimpien kerrosten on aina pakko (!) etsiä itselleen yömajaa mistä sattuu, ja tässä suhteessa ne ovat aivan turvattomia ja avuttomia», herra Sax kertoo meille:

»Yleisesti tunnettuahan on, että monet heistä» (työläisistä) »kevytmielisyydessään, mutta ennen kaikkea tietämättömyydessään riistävät miltei taiturimaisesti elimistöltään luonnollisen kehityksen ja terveen elämän ehdot, samalla kun heillä *ei ole vähäisintäkään käsitystä* järkiperaisesta terveydenhoidosta eikä varsinkaan siitä, mikä suunnaton merkitys on tässä suhteessa asunnolla.» (S. 27.)

Mutta nytpä työntyvätkin esiin porvarin aasinkorvat. Samaan aikaan kun kapitalistien osalta »syyllisyys» haihtui tietämättömyyteen, työläisten osalta tietämättömyys on vain aihe katsoa heidät syyllisiksi. Kuulkaa:

»Näin» (nimittäin tietämättömyyden vuoksi) »tullaan siihen, että säästääkseen vaikka vähänkin vuokramaksussa he menevät

pimeisiin, kosteisiin, ahtaisiin, sanalla sanoen sellaisiin asuntoihin, jotka ovat pilkantekoa hygienian kaikista vaatimuksista... että usein monta perhettä vuokraa yhdessä yhden huoneiston, jopa vain yhden huoneen, kuluttaakseen asuntoon mahdollisimman vähän, samalla kun juopotteluun ja kaikenlaisiin turhamaisiin huvitteluihin he tuhlaavat tulonsa todella syntisellä tavalla.»

Rahat, jotka työläiset »tuhlaavat viinaan ja tupakkaan» (s. 28), »kapakkaelämä kaikkine surkeine seurauksineen, mikä lyijykuulana vetää alinomaan työläissäätyä lokaan», ovat todella lyijykuulana takertuneet herra Saxin kurkkuun. Että nykyisten suhteiden vallitessa juopottelu työläisten keskuudessa on kiertämätön tulos heidän elinoloistaan, yhtä kiertämätön kuin lavantauti, rikollisuus, syöpäläiset, ulosottomiehet ja muut yhteiskunnalliset taudit, niin kiertämätön, että juoppouteen lankcavien keskimääräisluku voidaan laskea etukäteen, sitä herra Saxin ei taaskaan tarvitse tietää. Muuten jo vanha koulunopettajani sanoi: »Alhaiso käy kapakassa ja ylhäisö klubeissa», ja kun itse olen ollut kummassakin, niin voin sen vahvistaa todeksi.

Koko tuo lörpöttely kummankin osapuolen »tietämättömyydestä» päättyi kuluneisiin fraaseihin pääoman ja työn etujen sopusointuisuudesta. Jos kapitalistit tuntuivat todelliset etunsa, he antaisivat työläisille hyviä asuntoja ja yleensä järjestäisivät heille paremmat olot; ja jostyöläiset tuntuivat todelliset etunsa, he eivät lakkoilisi, eivät innostuisi sosialidemokratiaan eivätkä politikoiisi, vaan tottelisivat kuuliaisesti esimiehiään, kapitalisteja. Ikävä kyllä kumpikin osapuoli näkee etunsa kokonaan muussa kuin siinä, mitä herra Sax ja hänen lukemattomat edeltäjänsä saarnaavat. Pääoman ja työn välisen sopusoinnun evankeliumia on saarnattu jo 50 vuotta; porvarillinen filantropia on saanut maksaa sievoiset rahat todistaakseen mallilaitoksilla tuon sopusoinnun; ja kuten tulemme myöhemmin huomaamaan, me olemme siitä nykyään aivan yhtä kaukana kuin viisikymmentä vuotta sitten.

Kirjoittajamme siirtyy nyt kysymyksen käytännölliseen ratkaisuun. Kuinka vähän vallankumouksellinen oli Proudhonin suunnitelma tehdä työläisistä asuntojensa *omistajia*, se näkyy jo siitä, että porvarillinen sosialismi oli jo ennen häntä yrittänyt ja yrittää vielä nykyisinkin toteuttaa

tuota suunnitelmaa käytännössä. Myös herra Sax julistaa, että asuntokysymys voidaan ratkaista täydellisesti vain siirtämällä asunnot työläisten omaisuudeksi (s. 58 ja 59). Enemmänkin, tämä ajatus saa hänet lyyrillisen ihastuksen valtaan, ja hän purkaa sen ilmi seuraavana intomielisenä tiradina:

»On jotain omalaatuista ihmiselle olennaisessa maaomaisuuden kaipuussa, pyrkimyksessä, jota ei ole voinut heikentää edes nykypäivien *kuumeisesti sykkivä liike-elämä*. Se on tiedoton tunne maaomaisuutena esiintyvän taloudellisen edun tärkeydestä. Sen ansiosta ihminen saa vankan aseman, hän ikään kuin juurtuu lujasti maahan, ja jokaisella taloudella» (!) »on siinä kestävin perusta. Kuitenkin maaomaisuuden siunauksellinen voima ulottuu noita aineellisia etuja kauemmaksi. Kenellä on onni sanoa maapalstaa omakseen, hän on saavuuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman ajateltavissa olevan asteen; hänellä on alue, jolla hän voi hallita ja vallita itsevaltaisesti, hän on oma herransa, hänellä on tiettyä voimaa ja luotettava turvapaikka pahan päivän varalta; hänen itsetietoisuutensa ja samalla myös hänen moraalinen voimansa kasvaa. Tästä johtuu omaisuuden syvälinen merkitys tässä kysymyksessä... Työläinen, jonka nykyisin on alistuttava avuttomana suhdanneheilahteluihin ja joka on ainaisessa riippuvaisuudessa työnantajasta, vapautuisi siten jossain määrin tuosta asemansa epävakaisuudesta; hänestä tulisi kapitalisti ja hän olisi suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan. Siten hän kohoaisi omistamattomien joukosta omistajaluokkaan.» (S. 63.)

Herra Sax nähtävästi arvelee, että ihminen on olemukseltaan talonpoika; muutoin hän ei olisi pannut suurkaupunkiemme työläisten ominaisuudeksi maaomaisuuden kaipua, jota tähän mennessä ei kukaan ole heissä havainnut. Kaupunkilaistyöläistemme ensimmäisenä elinehtona on liikumisvapaus, ja maaomaisuus voi olla heille vain kahleena. Antakaa heille omat mökit, kahlehtikaa heidät jälleen turpeeseen, niin teette heidät voimattomiksi vastustamaan tehtailijoiden toimeenpanemia palkanalennuksia. Yksityinen työläinen saattanee sattumalta myydä mökkinsä, mutta vakavanlaatuisen lakon tai yleisen teollisuuspulan aikana* täytyisi kaikkien kyseessäoleville työläisille kuuluvien mökkien joutua markkinoille myytäväksi eivätkä ne siis joko löytäisi lainkaan ostajaa tai niitä myytäisiin

* Sanat »yleisen teollisuuspulan aikana» Engels lisäsi vuoden 1887 painokseen. *Toim.*

polkuhintaan, niiden omakustannushintaa paljon halvemmalla. Vaikka ne kaikki ostettaisiinkin, niin herra Saxin suuri asuntoreformi menisi taaskin myttyyn ja hänen pitäisi alkaa jälleen alusta. Muuten runoilijat elävät kuvittelujen maailmassa ja niin myös herra Saxkin, joka kuvittelee, että maanomistaja »on saavuttanut taloudellisen riippumattomuuden korkeimman asteen», että hänellä on »luotettava turvapaikka», että hänestä »tulee kapitalisti ja hän on suojattu työttömyyden ja työkyvyttömyyden vaaroilta sen luoton ansiosta, jota hänelle annetaan kiinteimistöä vastaan» jne. Mutta tarkastelkoonpa herra Sax ranskalaisia tai meidän reiniläisiä pientalonpoikia; heidän talojaan ja peltojaan rasittavat ylenpalttisesti hypoteekkilainat, heidän satonsa kuuluu jo korjaamattomana velkojalle ja heidän »alueellaan» eivät hallitse eivätkä vallitse itsevaltaisesti he, vaan koronkiskuri, asianajaja ja ulosottomies. Se on todellakin taloudellisen riippumattomuuden korkein ajateltavissa oleva aste... koronkiskuria varten! Ja jotta työläiset luovuttaisivat mökkinsä mahdollisimman pian koronkiskurin tuollaiseen itsevaltaiseen käyttöön, hyväntahtoinen herra Sax muistuttaa heille huolehtivasti *kiinteistöluotosta*, jota he voivat käyttää työttömyyden ja työkyvyttömyyden aikana sen sijaan että rasittaisivat köyhäinhuoltoa.

Joka tapauksessa herra Sax on nyt ratkaissut alussa asetetun kysymyksen: oman mökin hankkimisen ansiosta työläisestä »tulee kapitalisti».

Pääoma on valtaa muiden maksamattomaan työhön. Työläisen mökki muuttuu siis pääomaksi vasta sitten, kun hän vuokraa sen toiselle ja anastaa vuokranmaksun muodossa osan tuon toisen henkilön työn tuotteesta. Mutta koska työläinen itse asuu siinä, hän estää siten mökin muuttumasta pääomaksi, aivan samoin kuin takki lakkaa olemasta pääomaa siitä hetkestä lähtien, kun ostan sen räätäliä ja puen ylleni. Työläinen, jolla on tuhannen taalerin arvoinen mökki, ei tosin ole enää proletaari, mutta pitää olla herra Sax, ennen kuin voi nimittää häntä kapitalistiksi.

Mutta työläisemme kapitalistisuudella on vielä toinenkin puolensa. Olettakaamme, että jollain teollisuusseudulla tulee säännöksi, että jokaisella työläisellä on oma mökki. Siinä tapauksessa *työväenluokalla on tuolla paikkakunnalla ilmainen asunto*; asuntomenot eivät enää kuulu hänen

työvoimansa arvoon. Mutta työvoiman tuotantokustannusten kaikkalainen aleneminen, ts. jokainen pitempiaikainen työläisten elämäntarvikkeiden hinnan alennus on »kansantalousopin rautaisten lakien perusteella» yhtä kuin työvoiman arvon aleneminen ja johtaa siksi loppujen lopuksi työpalkan vastaavaan alenemiseen. Työpalkka alenisi siis keskimäärin sen verran kuin säästettiin keskimäärin vuokramaksuissa, ts. työläinen maksaisi vuokramaksua omasta mökistään, muttei enää entiseen tapaan rahana talonmistajalle, vaan maksamattomana työnä tehtailijalle, jolle hän tekee työtä. Tällä tavoin mökkiin sijoitetut työläisen säästöt muuttuisivat todellakin eräänlaiseksi pääomaksi, mutta eivät hänen pääomakseen, vaan hänelle työtä antavan kapitalistin pääomaksi.

Näin muodoin herra Sax ei edes paperilla onnistu muuttamaan työläistään kapitalistiksi.

Huomautamme sivumennen, että yllä sanottu koskee kaikkia niin sanottuja sosiaalisia reformeja, jotka päätyvät työläisen elämäntarvikkeiden säästämiseen tai halventamiseen. Joko noista reformeista tulee yleisiä, ja silloin niitä seuraa vastaava työpalkan aleneminen, tai ne jäävät aivan yksityisiksi kokeiluiksi, ja silloin pelkästään se, että ne ovat olemassa yksityisinä poikkeuksina, osoittaa, että niiden toteuttaminen laajassa mitassa ei sovi yhteen vallitsevan kapitalistisen tuotantotavan kanssa. Olettakaamme, että jollain paikkakunnalla olisi kulutusosuuskuntien yleistymisen ansiosta voitu halventaa työläisten elintarvikkeiden hintoja 20 prosentilla; silloin täytyisi työpalkkanikin aleta ajan oloon likimäärin 20 prosentilla, ts. samassa suhteessa, jossa kyseessäolevat elintarvikkeet sisältyvät työläisen budjettiin. Jos esimerkiksi työläinen käyttää keskimäärin kolme neljännestä viikkopalkastaan noihin tarvikkeisiin, niin työpalkka alenee loppujen lopuksi $\frac{3}{4} \times 20 = 15$ %. Lyhyesti sanoen, heti kun tuollainen säästämisreformi tulee yleiseksi, työläinen alkaa saada palkkaa, jota on pienennetty samassa suhteessa kuin hänen säästönsä sallivat supistaa hänen menojaan. Antakaa jokaisen työläisen saada säästämällä 52 taalerin itsenäinen tulo, niin hänen viikkopalkkansa on loppujen lopuksi aleneva yhdellä taalerilla. Siis: mitä enemmän hän säästää, sitä vähemmän hän saa palkkaa. Hän ei siis säästä omaksi, vaan kapitalistin hyväk-

si. Mitä muuta tarvittaisiin »elävöittämään hänessä mitä voimallisimmin tuota ensimmäistä taloudellista hyvettä... säästäväisyyttä»? (S. 64).

Muuten herra Saxkin sanoo meille siinä samassa, että työläisten pitää tulla talonomistajiksi enemmänkin kapitalistien kuin omien etujensa vuoksi:

»Eihän ainoastaan työläissäyty, vaan myös koko yhteiskunta on kiinnostunut erittäin suuresti siitä, että mahdollisimman monet sen jäsenistä olisivat sidotut» (!) »maahan» (haluaisinpa vaikka keran nähdä herra Saxin siinä asemassa)...* »Kaikki ne salaiset voimat, jotka kuumentavat sitä jalkaimme alla hehkuvaa tulivuorta, jota sanotaan yhteiskunnalliseksi kysymykseksi — proletariaatin katkeroituminen, viha... järjen vaaralliset hairahdukset... — kaikki ne hälvenevät kuin usva auringon noustessa, kun... työläiset itse siirtyvät tätä tietä omistavien luokkaan.» (S. 65.)

Toisin sanoen herra Sax toivoo, että samalla kun työläisten proletaarinen asema muuttuu, minkä pitäisi aiheutua mökin hankkimisesta, he menettävät myös proletaarisen luonteensa ja muuttuvat jälleen samanlaisiksi kuuliaisiksi nöyristelijöiksi kuin olivat heidän esi-isänsä, joilla myös oli oma talo. Proudhonilaisten sietäisi mietiskellä tätä.

Herra Sax luulee täten ratkaisseensa yhteiskunnallisen kysymyksen:

»Hyödykkeiden oikeudenmukaisempi jako — sfinksin arvoitus, jota jo monet ovat turhaan yrittäneet ratkaista — eikö se ole nyt meille kouraantuntuva tosiasia, eikö sitä ole siten temmattu ihanteiden piiristä ja tuotu todellisuuden alalle? Ja kun se on toteutettu, niin eikö siten ole saavutettu erästä korkeinta tarkoituksiperää, jonka jopa äärimmäisimmänkin suunnan sosialistit asettavat teorioidensa huippukohdaksi?» (S. 66.)

On todellinen onni, että olemme päässeet tähän kohtaan asti. Tuo riemuhuuto on nimittäin herra Saxin kirjan »huippukohta», ja nyt laskeudutaan jälleen verkalleen mäen alle, »ihanteiden piiristä» harmaaseen todellisuuteen, ja kun olemme tulleet alas, niin havaitsemme, ettei siellä meidän poissa ollessamme ole mikään, ei kerrassaan mikään muuttunut.

* »Volksstaat» lehdessä lainaus oli esitetty täydellisemmin; ennen sanoja »Kaikki ne salaiset voimat» oli painettu: »Maaomaisuus... pienentää niiden lukua, jotka taistelevat omistavan luokan herruutta vastaan». *Toim.*

Ensimmäisen askeleen alamäkeä pakottaa meidät ottamaan oppaamme selittäessään meille, että on olemassa kaksi työläisasuntosysteemiä: cottage(torppa)-systeemi, jolloin jokaisella työläisperheellä on oma mökki ja mikäli mahdollista pieni puutarha, kuten Englannissa, ja kasarmisysteemi, suuret rakennukset, joissa on paljon työläisasuntoja, kuten Pariisissa, Wienissä jne. Niiden kummankin väli-muotona on Pohjois-Saksassa yleisenä esiintyvä systeemi. Cottage-systeemi olisi tosin ainoa oikea ja *ainoa*, jonka valitessa työläinen voisi hankkia omistusoikeuden mökkiinsä; kasarmisysteemistä on sitä paitsi hyvin suurta vahinkoa terveydelle, siveellisyydelle ja kotirauhalle, mutta valitettavasti juuri asuntopulan keskuksissa, suurkaupungeissa, cottage-systeemi on maan kalleuden vuoksi mahdoton, ja saa olla tyytyväinen, jos siellä suurten kasarmi- ase- masta onnistutaan rakentamaan 4—6 huoneiston taloja tai erilaisten rakennuskonstien avulla poistamaan kasarmisys- teemin pahimmat epäkohdat. (S. 71—92.)

Olemme laskeutuneet jo aikamoisen matkan, eikö totta? Työläisten muuttaminen kapitalisteiksi, yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, oma mökki jokaisella työläi- sellä — kaikki tuo on jäänyt ylös »ihanteiden piiriin»; meidän on nyt vain huolehdittava siitä, että cottage-systeemi otetaan käytäntöön kylissä ja että kaupungeissa rakennetaan työläiskasarit mahdollisimman siedettäviksi.

Asuntokysymyksen porvarillisessa ratkaisussa on siis ajettu selvästi karille, *kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden karille*. Ja tässä olemme tulleet kysymyk- sen keskeiseen kohtaan. Asuntokysymys voidaan ratkaista vasta sitten, kun yhteiskuntaa on uudistettu niin paljon, että voidaan ryhtyä hävittämään kaupungin ja maaseudun välistä vastakohtaisuutta, joka nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa on kärjistetty äärimmilleen. Kapitalistinen yhteiskunta on kokonaan kykenemätön hävittämään tätä ristiriitaa, sen täytyy päinvastoin kärjistää sitä joka päivä yhä enemmän. Tämän ovat käsittäneet oikein jo nykyajan ensimmäiset utopistisosialistit — Owen ja Fourier. Heidän mallijärjestelmissään ei enää ole kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuutta. Havaitaan siis aivan päinvastaista kuin mita herra Sax väittää: asuntokysymyksen ratkaiseminen ei ratkaise samalla yhteiskunnallista kysymystä, vaan

ainoastaan yhteiskunnallisen kysymyksen ratkaiseminen, ts. kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen, tekee samalla mahdolliseksi asuntokysymyksen ratkaisemisen. Mietttömyyttä on se, että tahdotaan ratkaista asuntokysymys ja säilyttää edelleenkin nykyaikaiset suurkaupungit. Mutta nykyaikaiset suurkaupungit häviävät vasta sitten, kun hävitetään kapitalistinen tuotantotapa, ja kun tämä hävittäminen alkaa, kysymys ei ole enää siitä, että jokaiselle työläiselle toimitettaisiin oma mökki, vaan kokonaan muista asioista.

Jokaisen yhteiskunnallisen vallankumouksen täytyy kuitenkin alussa ottaa asiat sellaisina, kuin se ne tapaa, ja taistella huutavimpia epäkohtia vastaan käytettävissä olevin keinoin. Olemme jo tulleet huomaamaan, että *asuntopulaa* voidaan heti lievittää siten, että pakkoluovutetaan osa omistaville luokille kuuluvista loistohuoneistoista ja asutetaan pakollisesti muu osa.

Joskin herra Sax jatkaessaan lähtee jälleen suurkaupungeista ja puhuu pitkälti ja laveasti työläisasutuksista, joita tulee perustaa kaupunkien *lähistölle*, joskin hän kuvailee noiden asutusten kaikkia ihanoituksia, joita ovat yhteinen »vesijohto, kaasuväläistys, ilma- tai vesilämmitys, pesutuvat, kuivaamot, kylpyhuoneet jne.» »lastenseimi, koulu, rukoushuone» (!), »lukuhuone, kirjasto... viini- ja oluttuvat, tanssi- ja konserttitalit kaikkine mukavuuksineen», höyryvoima, jota johdetaan kaikkiin taloihin ja joka voi »tietyissä mitassa siirtää tuotannon tehtaista jälleen kotiverstaisiin» — niin se ei muuta asiaa vähääkään. Siirtoasutuksen, jota hän kuvailee, herra Huber on lainannut välittömästi sosialisteilta Owenilta ja Fourierilta, ja se on kokonaan porvarillistettu pyyhkimällä yksinkertaisesti pois kaikki sosialistinen. Mutta juuri sen vuoksi siitä tuleekin aivan utooppinen. Ketään kapitalistia ei kiinnosta vähääkään tuollaisten asutusten perustaminen eikä niitä olekaan missään muualla maailmassa paitsi Guisessa, Ranskassa; ja sekin on fourierlaisen perustama, ei tuottavan keinottelun, vaan sosialistisen kokeilun mielessä.* Yhtä hyvin herra Sax olisi voinut porvarillisen tuulentupasunnittelunsa

* Ja siitäkkin tuli lopuksi pelkkä työläisten riistämispaiikka. Ks. Pariisin »Socialiste» lehteä, 1886.²⁸ (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

vahvikkeeksi mainita kommunistisen »Harmony Hall» asutuksen²⁹, jonka Owen perusti 40-luvun alussa Hampshirissa ja joka on jo kauan sitten hajonnut.

Kaikki nuo puheet siirtoasutusten perustamisesta ovat kumminkin vain ponneton yritys lentää jälleen »ihanteiden piiriin», yritys jota seuraa heti putoaminen. Jälleen kuljemme reippaasti mäkeä alas. Yksinkertaisin ratkaisu on se,

»että työnantajat, tehtaanisännät auttavat työläisiä hankimaan sopivat asunnot joko rakentamalla niitä omaan laskuunsa tai innostamalla ja tukemalla työläisiä näiden omassa rakennustoiminnassa, antamalla heidän käyttöönsä maapalstoja, lainaamalla rakennuspääomaa jne.» (S. 106.)

Siten olemme jälleen poissa suurkaupungeista, joissa ei voi olla puhettakaan mistään tuollaisesta, ja siirrymme takaisin maaseudulle. Herra Sax todistelee nyt, että tehtailijoille itselleen on edullista auttaa työläisiään saamaan siedettävät asunnot — toisaalta siksi, että se on pääomien edullista sijoittamista, ja toisaalta siksi, että siitä kiertämättömästi

»johtuva työläisten aseman parantuminen... tulee sittemmin kohottamaan heidän fyysistä ja henkistä työkykyään, mikä luonnollisesti... ei ole vähemmän... edullista työnantajille. Ja siten tulee otettua myös oikea kanta viimeksi mainittujen osallistumiseen asutokysymyksen ratkaisuun: tämä osallistuminen on tulosta *latenttisestä assosiaatiosta*, tulosta työnantajien huolenpidosta työläistensä fyysisestä ja taloudellisesta, henkisestä ja siveellisestä hyvinvoinnista, huolenpidosta, joka enimmäkseen kätkeytyy humanitääristen pyrintöjen verhoon ja tulee sinänsä palkittua rahallisesti seuraamustensa kautta, toimeliäiden, taitavien, ahkerien, tyytyväisten ja *uskollisten* työläiskerrostojen hankkimisen ja säilyttämisen kautta». (S. 108.)

Fraasi »latenttisesta assosiaatiosta»,³⁰ jolla herra Huber on yrittänyt antaa porvarillis-filantrooppiselle sepustukselle »ylevän ajatuksen», ei vähääkään muuta asiaa. Maaseutupaikkakuntien suurtehtailijat, varsinkin Englannissa, ovat ilman tuota fraasiakin jo aikoja sitten vakuuttuneet siitä, että työläisasuntojen rakentaminen ei ole ainoastaan välttämättömyys, osa itse tehdasrakennustoiminnasta, vaan se on myös sangen kannattavaa. Englannissa syntyi sillä tavalla kokonaisia

kyliä, joista monet kehittyivät myöhemmin kaupungeiksi. Mutta sen sijaan, että olisivat kiitollisia ihmisrakkaile kapitalisteille, työläiset ovat jo hyvin kauan esittäneet tuota cottage-systeemiä vastaan sangen vakavia vastaväitteitä. Kysymys ei ole vain siitä, että heidän pitää maksaa mökeistä monopolihinnat, kun tehtailijalla ei ole kilpailijoita; jokaisen lakon aikana he joutuvat heti asunnottomiksi, sillä tehtailija ajaa heidät ilman muuta ulos, mikä tekee kaiken vastarinnan äärimmäisen vaikeaksi. Yksityiskohtaisempia tietoja voi saada kirjastani »Työväenluokan asema Englannissa». (S. 224 ja 228.)³¹ Herra Sax kuitenkin arvelee, että tuollaisia argumentteja »tuskin kannattaa ryhtyä kumoamaan». (S. 111.) Mutta eikö hän sitten halua antaa työläiselle omistusoikeutta mökkiinsä? Haluaa kyllä, mutta koska »työnantajillakin täytyy aina olla mahdollisuus määrätä asunnosta voidakseen erottaessaan työläisen antaa asunnon tämän sijaiselle», niin... pitää tietysti »tällaisten tapausten varalta tehdä välipuhe omistusoikeuden peruuttamisesta»*. (S. 113.)

Tällä kertaa laskeuduimme odottamattoman nopeasti alas. Ensin sanottiin: työläisen omistusoikeus mökkiinsä; sitten saimme tietää, että kaupungeissa se on mahdollonta ja että se voidaan toteuttaa vain maaseudulla; nyt meille selitetään, että maaseudullakin tämän omistusoikeuden pitää olla »välipuheella *peruutettavissa*! Samalla kun herra Sax keksi työläisiä varten tällaisen omistumuodon, kun heidät muutettiin »välipuheella peruutettaviksi» kapitalisteiksi, olemme jälleen onnellisesti palanneet syntiselle maankamaralle ja täällä voimme tutkia, mitä kapitalistit ja muut filantroopit ovat asuntokysymyksen ratkaisemiseksi *todella* tehneet.

II

Jos saatamme uskoa tri Saxiamme, niin herrojen kapitalistien taholta on jo nytkin tehty paljon oleellista asuntopulan lieventämiseksi, ja se todistaa, että asunto-

* Tässäkin suhteessa englantilaiset kapitalistit ovat jo kauan sitten täyttäneet ja jopa huomattavasti ylittäneetkin herra Saxin kaikki sisimmät toiveet. Maanantaina 14. lokakuuta 1872 Morpet-

kysymys voidaan ratkaista kapitalistisen tuotantotavan pohjalla.

Ennen kaikkea herra Sax vie meidät — Bonaparten Ranskaan! Kuten tunnettua, Louis Bonaparte asetti Pariisiin maailmannäyttelyn aikana komission muka laatimaan selostusta Ranskan työtätekevien luokkien asemasta, mutta oikeastaan sitä varten, jotta tuo asema tulisi keisarikunnan suureksi kunniaksi kuvattua todella paratiisimaiseksi. Ja *tämän* bonapartisin lahjottavimmista rengeistä muodostetun komission selostukseen vetoaa herra Sax, varsinkin kun sen toiminnan tulokset ovat »asian hoidettavakseen saaneen komission *oman lausunnon* mukaan Ranskan osalta joltisenkin täydelliset!» Entä minkälaisia nuo tulokset ovat? Kahdeksastakymmenestä yhdeksästä tietoa antaneesta suuresta teollisuuslaitoksesta ja osakeyhtiöstä 31 *ei ole lainkaan* rakentanut työläisasumuksia; rakennettuihin asumuksiin on mahtunut herra Saxin omien laskelmien mukaan enintään 50—60 tuhatta henkeä, ja asunnoissa on miltei poikkeuksetta vain kaksi huonetta perhettä kohti!

Itsestään selvää on, että jokainen kapitalisti, jonka oman tuotantonsa edellytykset — vesivoima, hiilikaiivosten, rautamalmiesiintymien ja muiden kaivosten sijainti jne. — sitovat tiettyyn maaseutupaikkakuntaan, on pakotettu rakentamaan työläisilleen asuntoja, ellei niitä ole. Mutta jotta sitä voitaisiin pitää todistuksena »latentin assosiaation» olemassaolosta, »kuvaavana osoituksena asian ja sen suuren merkityksen yhä syvämmästä ymmärtämisestä», »paljonlupaavana alkuna» (s. 115), niin siihen tarvitaan pitkälle kehittyneitä tottumusta pettää itseään. Tässäkin suhteessa muuten eri

hissa parlamenttivaalien valitsijaluettelot vahvistavan tuomioistuimen piti antaa päätös 2000 vuorityöläisen anomuksen johdosta, joka koski heidän nimensä merkitsemistä valitsijaluetteloon. Osoitautui, että suurin osa näistä työläisistä oli sellaisia, joita sen kaivoksen sääntöjen mukaan, jossa he työskentelivät, *ei katsottu* asumiensa mökkien *vuokraajiksi*, vaan henkilöiksi, jotka vain asuivat niissä *armosta* ja jotka voitiin milloin hyvänsä ilman mitään irtisanomisaikaa ajaa ulos (kaivosten ja mökkien omistaja oli tietysti sama henkilö). Tuomari päätti, että nämä henkilöt eivät ole vuokraajia, vaan *palvelijoita*, ja sellaisina heillä ei ole oikeutta päästä vaaliluetteloihin (»Daily News», 15. lokakuuta 1872).

maiden teollisuudenharjoittajat eroavat toisistaan varsinaisen kansallisuonteensa puolesta. Esimerkiksi sivulla 117 herra Sax kertoo meille:

»Englannissa on vasta uusimmalla ajalla havaittavissa tämän suuntaista työnantajien tarmokasta toimintaa. Etenkin kaukana maaseudulla sijaitsevilla kylillä... se seikka, että työläiset joutuvat usein lähimmiltäkin paikkakunnilta kulkemaan pitkän matkan tehtaalle, saapuvat työhön jo väsyneinä ja työskentelevät siksi riittämättömän tuottavasti, on se määräävä vaikutin, joka panee työnantajat rakentamaan työläisilleen asuntoja. Samalla kasvaa myös niiden luku, jotka käsittäen suhteet syväällisemmin sitovat asuntoreformiin joko suuremmissa tai pienemmissä määrässä latenttisen assosiaation kaikki muut ainekset; heitä juuri saavatkin kiittää syntymisestäään nämä kukoistavat asutukset... Ashtonin nimi Hydessa, Ashwertin Turtonissa, Grantin Byryssa, Gregin Bollingtonissa, Marshallin Leedsissa, Struttin Belperissä, Saltin Saltairessa, Akroydin Copleyssa ym. ovat sen vuoksi hyvin tunnettuja Yhdistyneessä kuningaskunnassa.»

Pyhä yksinkertaisuus ja vieläkin pyhempi tietämättömyys! Englantilaiset maalaistehtailijat ovat vasta »uusimmalla ajalla» rakentaneet työläisasuntoja! Ei, kunniotettava herra Sax, Englannin kapitalistit ovat todella suurtehtailijoita myös järkensä eivätkä vain kukkaronsa puolesta. He olivat käsittäneet jo kauan ennen kuin Saksaan ilmaantui todellinen suurteollisuus, että maaseudun tehdastuotannossa kulungit työväen asuntoihin muodostavat välttämättömän, sekä välittömästi että välillisesti hyvin tuottavan osan koko sijoitettavasta pääomasta. Jo kauan ennen kuin Bismarckin ja saksalaisten porvarien välinen taistelu lahjoitti saksalaisille työläisille yhdistymisvapauden, Englannin tehtailijat, kaivosten ja sulattojen omistajat olivat käytännössä tulleet tuntemaan sen, missä määrin he voivat painostaa lakkoilevia työläisiä, jos he ovat samalla näiden työläisten vuokraisäntiä. Jonkin Gregin, Ashtonin ja Ashwertin »kukoistavat asutukset» kuuluvat siinä määrin »uusimpaan aikaan», että jo 40 vuotta sitten porvaristo ylisteli niitä esikuviksi, ja minä itse kuvailin niitä jo 28 vuotta sitten (ks. »Työväenluokan asema Englannissa», s. 228—230, huomautus³²). Jokseenkin yhtä vanhoja ovat Marshallin ja Akroydin (näin kirjoitetaan hänen nimensä) siirtoasutukset ja vieläkin vanhempi on Struttin asutus, jonka alkujuri ulottuu menneeseen vuosisataan.

Ja kun Englannissa työläisasumuksen keskimääräiseksi iäksi lasketaan 40 vuotta, niin herra Sax itsekin voi sormin laskea, kuinka kurjassa tilassa nuo »kukoistavat asutukset» nykyisin ovat. Sitä paitsi useimmat noista asutuksista eivät ole enää maaseudulla; teollisuuden jättimäisen kasvun tuloksena useimmat noista asutuksista ovat siinä määrin tehtaiden ja talojen saartamia, että ne sijaitsevat nyt 20—30 tuhatta asukasta käsittävien ja sitäkin suurempien likaisten ja savuisten kaupunkien keskellä, mikä ei kuitenkaan estä herra Saxin edustamaa saksalaista porvarillista tiedettä vielä nykyisinkin ker- tailemasta hartaasti vanhoja vuoden 1840 aikaisia englantilaisia ylistyslauluja, jotka eivät nyt enää vastaa todellisuutta.

Ja varsinkin vanha Akroyd!* Tämä kunnon mies oli aito filantrooppi. Hän rakasti työläisiään ja erittäinkin työläisnaisiaan niin kovin, että Yorkshiressa hänen vähemmän ihmisrakkailla kilpailijoillaan oli tapana sanoa: hän pitää tehtaansa käynnissä yksinomaan omien lastensa avulla! Herra Sax muuten väittää, että noissa kukoistavissa asutuksissa »aviottomat lapset käyvät yhä harvinaisemmiksi» (s. 118). Aivan niin, avioliiton ulkopuoliset *aviottomat* lapset: Englannin tehdasseuduilla sievät tytöt menevät näet naimisiin varsin nuorina.

Englannissa on maaseudulla yli 60 vuotta ollut tapana rakentaa työläisasumuksia jokaisen suuren tehtaan viereen ja samanaikaisesti tehtaan kanssa. Kuten jo on mainittu, monet tällaiset tehdaskylät ovat olleet alkuna, jonka ympärille on myöhemmin muodostunut kokonainen tehdaskaupunki kaikkine niine epäkohtineen, joita tehdaskaupunki mukanaan tuo. Nuo asutukset eivät siis ole ratkaisseet asuntokysymystä, vaan ne ovat sen *vasta aiheuttaneet* paikkakunnallaan.

Sitä vastoin niissä maissa — Ranskassa ja erittäinkin Saksassa — jotka suurteollisuuden alalla ovat vain kompuroineet Englannin perässä ja oikeastaan vasta vuodesta 1848 oppineet tuntemaan, mitä suurteollisuus on, asia on aivan toisin. Näissä maissa vain jättimäiset sulatot

* »Volksstaat» lehdessä sanojen »vanha Akroyd» asemesta oli painettu: »vanha A. — En halua mainita nimeä, hän on kuollut ja haudattu aikoja sitten.» *Toim.*

ja tehtaat — sellaiset kuin Schneiderin tehtaat Creusotissa ja Kruppin tehtaat Essenissä — päättivät pitkien epäröintien jälkeen rakentaa joitakin työläisasumuksia. Suuri enemmistö maalaistehtailijoista antaa työläistensä kävellä monia maileja helteessä, lumessa ja rankkasaateessa aamulla tehtaalle ja illalla takaisin kotiin. Näin on laita etenkin vuoristoseuduilla — Ranskan ja Elsas-sin Vogeeeseilla, samoin kuin Wupperin, Siegin, Aggrin, Lennen ja muiden Reinin ja Westfalenin jokien varsilla. Erzgebirgessä ei asianlaita ole sen paremmin. Niin saksalaisilla kuin ranskalaisillakin on samaa pikkumaista itaruutta.

Herra Sax tietää mainiosti, ettei paljonlupaavalla alulla enempää kuin kukoistavilla asutuksillakaan ole kerrassaan mitään merkitystä. Sen vuoksi hän yrittää todistaa kapitalisteille, kuinka erinomaisia tuloja he voivat saada työläisasumusten rakentamisesta. Toisin sanoen hän yrittää osoittaa heille uuden keinon työläisten puijaamista varten.

Ensin hän esittää heille esimerkkinä kokonaisen joukon lontoolaisia osaksi filantrooppis-, osaksi keinottelu- luontoisia rakennusyhtiöitä, jotka ovat saaneet puhdasta tuloa 4—6 % ja enemmänkin. Sitä että työläisasumuksiin sijoitettu pääoma tuottaa hyvän tulon, herra Saxin ei tarvitse meille todistella. Syynä siihen, ettei niihin sijoiteta pääomia nykyistäkin enemmän, on se, että kalliit asunnot tuottavat omistajille vieläkin suurempia tuloja. Herra Saxin kehotukset kapitalisteille ovat taaskin pelkkää moraalisaarnaa.

Mitä taas tulee noihin lontoolaisiin rakennusyhtiöihin, joiden loistavasta menestymisestä herra Sax niin suuriäänisesti toivottaa, niin ne ovat hänen oman laskelmansa mukaan — ja siihen on sisällytetty jos jonkinlainen rakennuskeinottelu — antaneet asunnon kaiken kaikkiaan vain 2132 perheelle ja 706 yksinäiselle miehelle, siis vajaalle 15 000 henkilölle! Ja tuollaiset lapsellisuudet rohjetaan Saksassa esittää vakavasti suuriksi saavutuksiksi, samaan aikaan kun yksistään Lontoon itäosassa miljoona työläistä elää mitä kauheimmissa asunto-oloissa! Kaikki nuo filantrooppiset pyrkimykset ovat todellisuudessa niin sääliäntävän mitättömiä, että työläisten

asemaa koskevilla englantilaisissa parlamenttiselostuksissa ei koskaan edes mainita niistä.

Emme halua edes puhua nyt siitä Lontoota koskevasta naurettavasta tietämättömyydestä, mikä koko tässä luvussa tulee ilmi. Mainitsemme vain yhden esimerkin. Herra Sax on sitä mieltä, että yksinäisten miesten yömaja Sohossa suljettiin sen vuoksi, että tällä kaupunginkulmalla »ei voitu odottaa saatavan suurta asiakaskuntaa». Herra Sax nähtävästi luulee, että Lontoon koko länsiosa on yhtäjaksoista loistokaupunkia, eikä tiedä sitä, että hienojen katujen jälkeen on välittömästi kovin likaisia työläiskortteleita, joista eräs on esimerkiksi Soho. Mallikelpoinen yömaja Sohossa, josta herra Sax mainitsee ja jonka tunsin jo 23 vuotta sitten, oli alussa hyvin kysytty, mutta lakkasi toimimasta, koska kukaan ei voinut siinä asua. Mutta sehän oli kuitenkin eräs parhaimmista.

Entä työläiskaupunki Elsassin Mülhausenissa — eikö se ole saavutus?

Mannermaan porvaristolle on Mülhausenin työläiskaupunki samanlainen ylpeyden ja kerskailun aihe kuin Englannin porvaristolle muinoin kukoistaneet Ashtonin, Ashwertin, Gregin ja kumppanien asutukset. Valitettavasti se ei kuitenkaan ole »latenttisen» assosiaation, vaan Ranskan toisen keisarikunnan ja Elsassin kapitalistien välisen avoimen assosiaation tuote. Se oli eräs Louis Bonaparten sosialistinen koe, jota varten valtio antoi lainana $\frac{1}{3}$ pääomasta. Neljässätoista vuodessa (vuoteen 1867) rakennettiin 800 pikkutaloa niin huonoon tyyliin, ettei se Englannissa, jossa tämä asia ymmärretään paremmin, olisi ollut mahdollista; näitä pikkutaloja annetaan työläisille omaisuudeksi, kun nämä ovat maksaneet kuukausittain 13—15 vuoden ajan korotettua asuntovuokraa. Tämän laatuista omaisuuden hankkimista, mikä Englannin osuustoiminnallisissa rakennustoissa, kuten tulemme huomaamaan, on ollut käytännössä jo kauan, Elsassin bonapartistien ei tarvinnut keksiä lainkaan ensimmäisinä. Vuokramaksulisät, talojen lunastusmaksut, ovat englantilaisiin verraten aika suuria; maksettuaan vähitellen esimerkiksi 15 vuodessa 4500 frangia työläinen saa talon, jonka arvo oli 15 vuotta sitten 3300 frangia. Jos työläinen haluaa muuttaa muuan-

ne tai jättää vain kerrankin kuukausimaksun maksamatta (siinä tapauksessa hänet voidaan häätää), niin häneltä laskutetaan vuosittaisena vuokramaksuna $6\frac{2}{3}$ % talon alkuperäisestä arvosta (esimerkiksi 17 frangia kuukaudelta talon hinnan ollessa 3000 frangia) ja hänelle maksetaan jäännös, *muttei penniäkään korkoa*. On ymmärrettävää, että yhtiö voi täten »valtionapua» lukuunottamattakin rikastua; yhtä ymmärrettävää on, että näillä ehdoilla annetut asunnot ovat parempia kuin vanhat kasarmiasunnot itse kaupungissa jo siksi, että ne sijaitsevat kaupungin ulkopuolella, puolittain maaseudulla.

Parista Saksassa tehdystä surkeasta kokeesta, joiden mitättömyyden herra Sax itsekin tunnustaa sivulla 157, emme ryhdy puhumaankaan.

Mitä nämä kaikki esimerkit siis todistavat? Vain sitä, että työläisasumusten rakentaminen, vaikka ei poljettaisikaan jalkoihin kaikkia terveydenhoitolakeja, tuottaa kapitalistista tuloa. Mutta sitähan ei kukaan ole koskaan kiistänytkään, sen me kaikki olemme tienneet kauan sitten. *Kaikkalainen* pääoman sijoitus, joka tyydyttää jonkin tarpeen, on asiaa järkipäisesti hoidettaessa kannattavaa. Kysymys on siitä, miksi asuntopula *sittenkin* jatkuu; minkä vuoksi kapitalistit eivät sittenkään huolehdi, että työläisille olisi riittävästi terveellisiä asuntoja? Ja tässä herra Saxin täytyy jälleen kääntyä vain kehotuksin pääoman puoleen ja hän jää meille velkaa vastauksen. Oikean vastauksen tähän kysymykseen olemme jo antaneet ylempänä.

Pääoma ei *halua* — se on nyt käynyt lopullisesti selville — poistaa asuntopulaa, vaikka se voisikin sen tehdä. Jää vain kaksi muuta ulospääsyä: työläisten oma apu ja valtion apu.

Herra Sax, oman avun innokas kannattaja, osaa asuntokysymyksenkin alalta kertoa siitä ihmeitä. Hänen on kuitenkin valitettavasti heti alussa pakko tunnustaa, että oma apu voi jotain antaa vain siellä, missä on otettu tai voidaan ottaa käytäntöön *cottage*-systeemi, siis taaskin vain maaseudulla; suurissa kaupungeissa, jopa Englannissakin, vain hyvin rajoitetussa mitassa. Siksi, herra Sax huokaisee,

»reformi voidaan suorittaa sen» (oman avun) »avulla vain *kiertoteitse*, siis *aina* vain vajavaisesti, nimittäin vain sikäli kuin yksityisomistusperiaate esiintyy asunnon laatuun vaikuttavana voimatekijänä».

Ja sekin on epäilyksen alaista; joka tapauksessa »yhtymisomistusperiaate» ei ole vaikuttanut suinkaan reformoivasti kirjoittajamme tyylin »laatuun». Tästä kaikesta huolimatta oma apu on saanut Englannissa aikaan sellaisia ihmeitä, »että sen ansiosta *on menty kauaksi edelle* siitä, mitä siellä on tehty asuntokysymyksen muunlaisen ratkaisemisen hyväksi». Puhe on englantilaisista rakennusyhtiöistä (*building societies*), joita herra Sax käsittelee seikkaperäisesti erikoisesti siksi, että

»niiden olemuksesta ja toiminnasta on yleensä levitelty sangen vajavaisia tai virheellisiä käsityksiä. Englantilaiset *building societies* eivät ole lainkaan... asuntorakennusyhtiöitä tai asuntorakennusosuoskuntia, ne ovat enemmänkin... saksaksi sanoaksemme 'Hauserwerbvereine' ('talonhankintaliitot'); ne ovat liitot, joiden tarkoituksena on koota jäsentensä ajoittaisesti suorittamien maksujen pohjalla rahasto ja antaa siitä sitä mukaa kuin varoja kertyy jäsenille lainoja talon ostamista varten... *Building society* on siten jäsentensä toiselle osalle säästökassana ja toiselle — lainakassana. *Building societies* ovat siis työläisten tarpeiksi tarkoitettuja hypoteekkilaitoksia, jotka käyttävät pääasiallisesti... työläisten säästöjä... tukeakseen tallettajien säätyveljiä talon ostamisessa tai rakentamisessa. Kuten tuli olettaakin, nämä lainat on säädetty annettaviksi vastaavan kiinteistön panttausta vastaan ja sillä tavalla, että niiden kuoletus suoritetaan lyhytaikaisina osamaksuina, joihin kuuluu korko- ja kuoletusmaksu... Tallettajille ei korkoja makseta, vaan ne hyvitetään aina *merkittämällä heidän tililleen korkoa korolle*... Talletukset yhdessä kasvaneiden korkojen kanssa... voidaan kuukauden irtisanomisajalla ottaa ulos milloin hyvänsä.» (S. 170—172.) »Englannissa on yli 2000 tällaista liittoa... niiden kokoama pääoma tekee lähes 15 000 000 puntaa, ja jo noin 100 000 *työläisperhettä* on saanut tällä tavalla oman kodin; se on sellainen yhteiskunnallinen saavutus, jolle on vaikea löytää vertaa.» (S. 174.)

Valitettavasti tässäkin tulla kompuroi aivan kintereillä »mutta»:

»Kysymyksen täydelliseen ratkaisuun ei kuitenkaan näin *ole millään muotoa päästy*. Se johtuu jo siitäkin, että talon hankkiminen on vain *parempipalkkaisille* työläisille... mahdollista... Etenkin terveysloihin kiinnitetään usein vähän huomiota.» (S. 176.)

Mannermaalla »tällaisten liittojen... kehitysmahdollisuudet ovat hyvin rajoitettuja». Ne edellyttävät cottage-systeemiä, jota täällä tavataan vain maaseudulla; mutta maaseudulla työläiset eivät ole kyllin kehittyneitä oma-apua varten. Toisaalta kaupungeissa, joissa voisi syntyä oikeita asuntorakennusosuuskuntia, viimeksi mainitut kohtaavat »erilaisia hyvin huomattavia ja vakavia vaikeuksia». (S. 179.) Ne voisivat rakentaa vain pikkutaloja, mutta suurissa kaupungeissa se ei käy päinsä. Sanalla sanoen »toverillisen oman avun tämä muoto» ei voi »nykyisissä oloissa — ja tuskinpa lähitulevaisuudessaakaan — esittää pääosaa tämän kysymyksen ratkaisussa». Nämä asuntorakennusosuuskunnat ovat näet vasta »ensimmäisessä, kehittymättömässä alkuvaiheessaan». »Tämä koskee myös Englantia.» (S. 181.)

Siis kapitalistit eivät *halua* ja työläiset eivät *voi*. Tähän voisimmekin lopettaa tämän luvun, ellei olisi ehdottoman välttämätöntä antaa eräitä selityksiä englantilaisista building societies, jotka Schulze-Delitzschin tapaiset porvarit esittävät työläisillemme alinomaa esikuviksi.

Nuo building societies eivät ole työväenyhtiöitä eikä niiden päätarkoituksena ole hankkia omia taloja työläisille. Päinvastoin tulemme näkemään, että sellaista tapahtuu vain harvoissa poikkeustapauksissa. Nuo building societies ovat oikeastaan keinotteluluontoisia, jota paitsi tämä koskee yhtä hyvin pieniä yhtiöitä, jollaisia ne alunperin ovat, kuin myös niiden suuria jäljittelijöitä. Jossain majatalossa — aloitteen tekijänä on tavallisesti isäntä, jonka luona sitten pidetään jokaviikkoisia kokouksia — jokin määrä kantavieraita ja heidän ystäviään, puotimiehiä, kauppapalvelijoita, kauppamatkustajia, pienkäsityöläisiä ja muita pikkuporvareita — siellä sun täällä myös joku koneenrakentaja tai muu luokkansa aristokratiaan kuuluva työläinen — perustaa yhdessä asuntorakennusosuuskunnan. Välittömänä aiheena on tavallisesti se, että majatalon isäntä on saanut vihiä lähellä tai jossain muualla sijaitsevasta suhteellisen halvalla saatavasta maapalstasta. Useimmat osakkaat eivät ole toimiensa puolesta sidottuja mihinkään määrättyyn paikkakuntaan; monilla puotimiehillä ja käsityöläisillä on

kaupungissa vain liike, muttei asuntoa; kuka suinkin voi, asuu mieluummin savuisen kaupungin ulkopuolella. Ostetaan tontti ja rakennetaan sille mahdollisimman monta pikkutaloa. Varakkaammilta saatu laina tekee mahdolliseksi oston; viikoittaisilla maksuilla ja erällä pienemmällä lainoilla katetaan viikoittaiset rakennusmenot. Ne osakkaat, jotka haluavat saada oman talon, saavat arvalla valmiin, ja vastaava lisäys vuokramaksuun kuolettaa ostohinnan. Muut talot annetaan vuokralle tai myydään. Rakennusyhtiö taas, jos sen asiat edistyvät hyvin, kokoaa joko suuremman tai pienemmän omaisuuden, joka kuuluu osakkaille niin kauan kuin he suorittavat maksunsa ja joka aika ajoittain tai yhtiön tultua lakkautetuksi jaetaan heidän kesken. Sellainen on englantilaisten asuntorakennusyhtiöiden historia yhdeksässä tapauksessa kymmenestä. Toiset ovat suurempia, useinkin jonkin poliittisen tai filantrooppisen tekosyyin varjolla perustettuja yhtiöitä, mutta aina viime kädessä niiden perustarkoituksena on hankkia keinotellen maaomaisuudella *pikkuporvariston* säästöille parempia, kiinnitysvaakuksin turvattuja, hyväkorkoisia ja osinkoja lupaavia sijoituksia.

Minkäläisten asiakkaiden varaan nuo yhtiöt perustavat laskelmansa, se näkyy erään suurimman, ellei kaikkein suurimman yhtiön prospektista. Lontoon rakennusyhtiö »Birkbeck Building Society, 29 and 30, Southampton Buildings, Chancery Lane», jonka tulot sen olemassaolon aikana ovat kohonneet yli 10¹/₂ miljoonan punnan (70 miljoonan taalerin) ja jolla on pankkitalletuksina ja valtion arvopapereissa yli 416 000 punttaa sekä nykyisin 21 441 jäsentä ja tallettajaa, mainostaa itseään seuraavalla tavalla:

»Useimmat tuntevat pianotehtailijoiden niin sanotun kolmi-
vuotisjärjestelmän, jonka mukaan jokaisesta, joka ottaa pianon
vuokralle kolmeksi vuodeksi, tulee mainitun ajan kuluttua pianon
omistaja. Ennen tämän järjestelmän käytäntöönottamista vähä-
tuloisten henkilöiden oli yhtä vaikea hankkia itselleen hyvää
pianoa kuin omaa asuntoakin; ihmiset maksoivat vuodesta toiseen
pianonvuokraa ja kuluttivat rahaa kaksi kolme kertaa enemmän
kuin mitä piano oli arvoltaan. Mutta se, mitä voidaan tehdä pia-
non suhteen, voidaan tehdä myös asuintalon suhteen... Koska kui-
tenkin asuintalo maksaa enemmän kuin piano... niin ostohinnan

maksamiseen vuokramaksuilla tarvitaan pitempi aika. Sen vuoksi tirehtöörin ovat tehneet Lontoon eri osissa ja sen laitakaupungeissa talonomistajien kanssa sopimuksen, jonka ansiosta tirehtöörin voivat tarjota Birkbeck Building Societyn jäsenille ja muille suuren valikoiman taloja kaupungin eri osissa. Järjestelmä, jota tirehtöörin aikovat noudattaa, on seuraava: talot vuokrataan 12¹/₂ vuodeksi, minkä ajan kuluttua, jos vuokramaksut on maksettu säännöllisesti, talo siirtyy vuokraajan ehdottomaksi omaisuudeksi ilman mitään lisämaksuja... Vuokraaja voi myös tehdä sopimuksen lyhemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on suurempi, tai pitemmästä lunastusajasta, jolloin vuokramaksu on pienempi... Liittymällä Birkbeck Building Societyn jäseneksi *pienituloiset henkilöt, liike- ja kauppa-apulaiset* ja muut voivat heti päästä riippumattomiksi kaikista talonomistajista.»

Tämä on kyllin selvää kieltä. Työläisistä ei puhuta lainkaan, sen sijaan puhutaan pienituloisista ihmisistä, liike- ja kauppa-apulaisista jne.; ja sen lisäksi oletetaan, että tavallisesti asiakkailta *jo on piano*. Todellisuudessa kysymys ei ole tässä suinkaan työläisistä, vaan pikkuporvareista ja sellaisista, jotka haluavat *ja voivat* tulla niiksi, henkilöistä, joiden tulot, joskin tietyissä rajoissa, säännöllisesti kasvavat vähitellen, kuten kauppapalvelijoilla ja muilla sellaisilla ammatinharjoittajilla, samaan aikaan kun työläisen palkka, joka parhaassa tapauksessa jää nimellisesti muuttumattomaksi, tosiasiallisesti laskee samassa suhteessa kuin perhe suurenee ja sen tarpeet kasvavat. Todellisuudessa vain harvat työläiset saattavat poikkeustapauksissa osallistua tuollaisiin yhtiöihin. Toisaalta heidän tulonsa ovat liian vähäisiä ja toisaalta liian epävarmoja, jotta he voisivat tehdä sitoumuksen 12¹/₂ vuodeksi. Harvoina poikkeuksina, joita tämä ei koske, ovat paraspalkkaiset työläiset tai tehtaiden työnjohtajat.*

* Vielä eräs pieni lisäys erikoisesti lontoolaisten rakennusliitosten liiketoiminnasta. Kuten tunnettua, melkein koko Lontoon maa-ala kuuluu noin tusinalle aristokraatteja, joista ylhäisimpiä ovat Westminsterin, Bedfordin, Portlandin herttuat jne. Alkuaan he antoivat erinäisiä rakennustontteja vuokralle 99 vuodeksi. Tämän ajan kuluttua umpeen tontti ja kaikki, mitä siinä on, siirtyy heidän haltuunsa. Sitten he antavat nämä talot vuokralle lyhyemmäksi ajaksi, esimerkiksi 39 vuodeksi, niin sanottua korjausvuokraa (repairing lease) vastaan, jonka mukaan vuokramiehen on korjattava talo asuttavaan kuntoon ja pidettävä se sellaisena. Heti kun tällainen kontrahti on solmittu, maanomistaja lähettää

Jokaiselle on muuten selvää, että Mülhausenin työläiskaupungin bonapartistit ovat vain noiden Englannin pikkuporvari- asuntorakennusyhtiöiden viheliäisiä jäljittelijöitä. Ero on vain siinä, että saamastaan valtionavusta huolimatta bonapartistit petkuttavat asiakkaitaan paljon enemmän kuin nuo rakennusyhtiöt. Heidän ehtonsa ovat yleensä vähemmän liberaalisia kuin mitä ne keskimäärin ovat Englannissa; samaan aikaan kuin Englannissa jokaisesta maksuerästä lasketaan korkoa ja korkoa korolle ja maksetaan takaisin kuukauden irtisanomisajan kuluttua, Mülhausenin tehtailijat pistävät taskuunsa niin korot kuin koron korotkin ja antavat takaisin vain perusmaksun, joka on maksettu kovalla viiden frangin rahalla. Eikä kukaan ole ihmettelevä tätä eroa enemmän kuin herra Sax, jonka kirjassa tämä kaikki on hänen sitä tietämättä.

Työläisten omasta avusta ei siis myöskään synny mitään. Jää valtionapu. Mitä herra Sax voi meille tässä suhteessa tarjota? Kolmea seikkaa:

»Ensinnäkin valtion on huolehdittava siitä, että sen lainsäädännöstä ja hallinnasta hävitetään tyyten tai vastaavasti parannetaan kaikki, josta jollain tavoin johtuu työtätekevien luokkien asuntopulan voimistuminen.» (S. 187.)

Siis: rakennuslainsäädännön tarkistaminen ja rakennuselinkeinon vapaus, jotta rakentaminen kävisi halvemmaksi. Englannissa rakennuslainsäädäntö on rajoitettu minimiin, rakennuselinkeinot ovat vapaita kuin taivaan linnut, mutta asuntopulaa kuitenkin on. Sitä paitsi Englannissa rakennetaan nykyisin niin halvalla, että

oman arkkitehtinsä ja kyseisen piirin rakennuspoliisimiehen (surveyor) tarkastamaan talon ja määrittelemään tarvittavan remonitin. Tämä on usein hyvin suuri, aina koko julkisivun, katon yms. uusimiseen saakka. Sitten vuokramies deponoi vuokrasopimuksen rakennusliitolle vakuudeksi ja saa tältä tarpeelliset varat lainaksi — 1000 punttaa ja enemmänkin vuosimaksun ollessa 130—150 punttaa — suorittaakseen rakennustyöt omaan laskuunsa. Nuo asuntorakennusliitot ovat siis muodostuneet tärkeäksi välikädeksi siinä järjestelmässä, jonka tarkoituksena on antaa suurelle maaylimystölle mahdollisuus uusia ja säilyttää asuntokelpoisina sille kuuluvat lontoolaiset talot vaivatta ja yleisön laskuun.

Ja tämän pitäisi olla asuntokysymyksen ratkaisuna työläisten osalta! (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

talot tärisevät kun kärryillä ajetaan ohi ja joka päivä niistä jokin luhistuu. Vasta eilen, 25. lokakuuta 1872, Manchesterissa luhistui kerralla kuusi taloa ja tällöin kuusi työläistä loukkaantui vaikeasti. Siis sekään ei auta.

»Toiseksi valtiovallan on estettävä yksityisiä henkilöitä lisäämästä tai aiheuttamasta ahtaassa individualismissaan tuota pahaa.»

Siis: työläisasumukset terveys- ja rakennuspoliisin valvontaan, viranomaiset on oikeutettava sulkemaan terveydelle vaaralliset tai hajoamaisillaan olevat asu-
mukset, kuten on tehty Englannissa vuodesta 1857 alkaen. Entä miten se siellä tehtiin? Ensimmäinen laki vuodelta 1855 (Nuisances Removal Act*) jäi, kuten herra Saxkin myöntää, »kuolleeksi kirjaimeksi» samoin kuin toinenkin laki vuodelta 1858 (Local Government Act**) (s. 197). Sen sijaan herra Sax luulee, että kolmas laki (Artisans'Dwellings Act***), joka koskee vain niitä kaupunkeja, joiden väkiluku on yli 10 000 henkeä, »on varmasti myönteinen osoitus brittiläisen parlamentin syvästä yhteiskunnallisten asioiden ymmärtämisestä» (s. 199), vaikkakin tuo väite on taaskin vain »myönteinen osoitus» siitä, ettei herra Sax tunne lainkaan Englannin »asioita». Se että Englanti on yleensä »yhteiskunnallisissa asioissa» mennyt mannermaasta kauas edelle, on itsestään selvää; Englanti on nykyaikaisen suurteollisuuden syntymämaa, siellä kapitalistinen tuotantotapa on kehittynyt vapaimmin ja pisimmälle, sen seuraukset tulevat siellä selvimmin ilmi ja saavat sen vuoksi myös ennemmin ilmauksensa lainsäädännössä. Parhaana todistuksena siitä on tehdaslainsäädäntö. Mutta herra Sax erehtyy pahasti, jos hän luulee, että parlamentin päätöksen tarvitsee saada vain lain voima tullakseen myös heti käytännöllisesti toteutetuksi. Ja juuri Local Government Act'ia tämä koskee enemmän kuin mitään muuta parlamenttipäätöstä (poikkeuksena ehkä Workshops'Act****). Tämän lain täytäntöönpano jätet-

* — laki epäkohtien poistamisesta. *Toim.*

** — laki paikallishallinnosta. *Toim.*

*** — laki käsityöläisten asunnoista. *Toim.*

**** — laki verstaista. *Toim.*

tiin kaupunginvirastoille, jotka ovat miltei kaikkialla Englannissa tunnettuja korruption, perhekuntalaisuuden ja jobberyn* tyyssijoja. Näiden kaupunginvirastojen asiamiehet, jotka saavat kiittää virastaan kaikenlaisia perheyhteyksiä, ovat olleet joko kykenemättömiä tai haluttomia panemaan täytäntöön tuollaisia yhteiskunnallisia lakeja, kun taas juuri Englannissa valtion virkamiehet, joiden tehtäväksi yhteiskunnallisen lainsäädännön valmistelu ja täytäntöönpano on annettu, suhtautuvat enimmäkseen tunnollisesti velvollisuuksiensa täyttämiseen — joskin nykyisin vähemmässä määrässä kuin kaksi-, kolmekymmentä vuotta sitten. Epähygienisten ja luhistumaisillaan olevien talojen omistajilla on miltei kaikkialla joko välillisesti tai välittömästi vahva edustajisto kaupunginvaltuustossa. Kaupunginvaltuuston valitseminen pikkupiireittäin tekee valittavat riippuvaisiksi mitä pienimmistäkin paikallisista intresseistä ja vaikutuksista; ainoakaan kaupunginvaltuusmies, joka haluaa tulla valituksi uudelleen, ei rohkene äänestää tuon lain soveltamisen puolesta omassa vaalipiirissään. On siis ymmärrettävää, miten vastenmielisesti paikalliset viranomaiset ottaisivat miltei kaikkialla vastaan tuon lain, ja tähän mennessä sitä onkin sovellettu vain skandaalimaisimmissa tapauksissa ja silloinkin enimmäkseen vain jo puhjenneen kulkutaudin seurauksena, kuten viime vuonna Manchesterissa ja Salfordissa rokkoepidemian aikana. Sisäministerille esitetyillä valituksilla onkin tähän asti ollut vaikutusta vain tällaisissa tapauksissa, sillä onhan jokaisen liberaalisen hallituksen periaate Englannissa se, että yhteiskunnallisia uudistulakeja esitetään vain pakosta ja jo olevat lait jätetään mikäli mahdollista kokonaan täytäntöön panematta. Kyseisellä

* *Jobbery* merkitsee julkisen viran käyttämistä virkamiehen tai hänen perheensä yksityisetujen hyväksi. Jos esimerkiksi jossain maassa valtion lennätinlaitoksen päällikkö tulee jonkin paperitehtaan salaiseksi osakkaaksi, toimittaa tälle tehtaalte puita omista metsistään ja antaa sitten sen tehtäväksi toimittaa paperia lennätintoimistoille, niin se on, joskin verraten pieni, mutta kuitenkin sievoinen job, että se antaa täyden käsityksen jobberyn syistä; tämä oli muuten Bismarckin aikana itsestään ymmärrettävää ja aivan luonnollista. [»Volksstaat» lehdessä sanoja »tämä oli muuten» ja edelleen ei ollut. *Toim.*]

samoin kuin monella muullakin Englannin lailla on vain se merkitys, että työläisten johtaman tai painostaman hallituksen käsissä, kun tämä hallitus alkaa vihdoinkin soveltaa sitä, tuo laki tulee olemaan mahtava ase ryhdyttäessä rikkomaan nykyistä yhteiskuntajärjestelmää.

»Kolmanneksi» valtiiovallan on herra Saxin mukaan »ryhdyttävä soveltamaan vallitsevan asuntopulan lieventämiseksi varsin laajassa mitassa kaikkia sen käytettävissä olevia positiivisia keinoja.»

Se merkitsee, että sen on rakennettava kasarmeja, »oikeita mallirakennuksia» »alemmille virkamiehilleen ja toimenhaltijoilleen» (mutta eiväthän nämä ole mitään työläisiä!) ja »annettava työtätekevien luokkien asuntopolojen parantamista varten lainoja kunnallislaitoksille, yhtiöille samoin kuin yksityisillekin henkilöille» (s. 203), kuten tehdään Englannissa Public Works 'Loan Act'in* nojalla ja kuten teki Louis Bonaparte Pariisissa ja Mülhausenissa. Mutta Public Works Loan Act on niin ikään olemassa vain paperilla; hallitus myöntää komissaarien käyttöön varoja enintään 50 000 puntaa, siis korkeintaan 400 pikkutalon rakentamista varten, näin muodoin 40 vuodessa tulisi rakennettua 16 000 taloa eli asumusta korkeintaan 80 000 henkilölle, mikä on pisara meressä. Vaikka olettaisimmekin, että 20 vuoden kuluttua lainojen takaisinmaksun ansiosta komission varat kaksinkertaistuvat, joten seuraavien 20 vuoden aikana tulisi rakennettua asuntoja vielä 40 000 henkilölle, niin sittenkin se on vain pisara meressä. Mutta kun talon ikä on keskimäärin vain 40 vuotta, niin 40 vuoden kuluttua joudutaan vuosittain käyttämään 50 000 tai 100 000 puntaa käteistä vanhimpien, ränsistyneiden cottage-talojen kunnostamiseen. Tästä herra Sax mainitsee sivulla 203: tätä periaatetta olisi noudatettava käytännöllisesti oikein ja »rajoittamattomassa mitassa!» Tähän tunnustukseen, ettei valtio ole kunnolla edes Englannissakaan tehnyt »rajoittamattomassa mitassa» mitään, herra Sax päättää-

* — laki lainoista julkisia töitä varten. *Toim.*

kin kirjansa pitäen kuitenkin vielä yhden moraalisaarnan kaikille asianosallisille.*

Päivänselvää on, että nykyinen valtio ei voi eikä halua hävittää asuntokurjuutta. Valtio ei ole mitään muuta kuin riistettyjä luokkia, talonpoikia ja työläisiä, vastaan suuntautuvaa omistavien luokkien, maanomistajien ja kapitalistien, järjestynyttä yhteistä valtaa. Mitä eivät halua yksityiset kapitalistit (ja tässä onkin kysymys vain heistä, koska tähän asiaan osallistuva maanomistajakin esiintyy lähinnä kapitalistina), sitä ei halua myöskään heidän valtionsa. Kun siis *yksityiset* kapitalistit, jotka tosin valittavat asuttopulaa, eivät juuri hievhadakaan peitelläkseen vaikkapa pinnallisesti sen kauheimpia seurauksia, niin ei myöskään *kokonais* kapitalisti, valtio, ole tekevä mitään sen enempää. Se on korkeintaan huolehtiva siitä, että tavanomaiseksi muodostunut pintapeittely olisi suoritettu kaikkialla yhtäläisesti. Ja olemme nähneet, että niin se tapahtuukin.

Mutta saatettaneen väittää, että Saksassa porvaristo ei ole vielä vallassa, että Saksassa valtio on vielä tietyssä mitassa riippumaton, yhteiskuntaa korkeammalla oleva voima, joka juuri sen vuoksi edustaakin yhteiskunnan yhteisiä etuja eikä vain yhden luokan etuja. *Sellainen* valtio voi kyllä tehdä jotain, mihin porvarillinen valtio ei pysty; siltä saatetaan sosiaalisellakin alalla odottaa aivan toista.

Tuo on taantumuksellisten puhetta. Todellisuudessa Saksassakin valtio sellaisenaan on välttämätön tulos siitä

* Hiljakkoin on Englannin parlamentin päätöksissä, joissa *Lontoon rakennusviranomaiset* oikeutetaan suorittamaan pakkoluovutuksia uusien katujen rakentamiseksi, alettu kiinnittää jonkin verran huomiota työläisiin, jotka sen yhteydessä ovat jääneet tiivasalle. On annettu määräys, että uudelleen rakennettavien talojen täytyy olla sopivia niille väestöluokille, jotka tällä paikalla ovat ennen asuneet. Lain kirjaimen noudattamista silmällä pitäen rakennetaan sen vuoksi halvimmille rakennustonteille työläisille viisi- ja kuusikerroksisia vuokratasarmoja. Kuinka oikeaksi on osoittautuva tämä työläisille aivan tuntematon ja vanhan Lontoon oloissa aivan outo uusi järjestys, sen näyttää tulevaisuus. Mutta parhaassakin tapauksessa niihin voidaan majoittaa tuskin neljäsosaa niistä työläisistä, jotka todella ovat joutuneet asunnottomiksi katujen uudelleensuunnittelun seurauksena. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

yhteiskunnallisesta perustasta, josta se on kasvanut. Preussissa — ja Preussilla on nykyään ratkaiseva merkitys — on yhä vielä voimakkaan suurmaa-aatelin ohella olemassa verraten nuori ja sangen pelkurimainen porvaristo, joka tähän mennessä ei ole voittanut itselleen välitöntä poliittista valtaa, kuten Ranskassa, eikä enemmän tai vähemmän välillistä, kuten Englannissa. Mutta näiden kahden luokan rinnalla on nopeasti kasvava, intellektuaalisesti hyvin kehittynyt ja päivästä toiseen yhä enemmän järjestäytyvä proletariaatti. Vanhan absoluuttisen monarkian perusehdon — maa-aateliston ja porvariston välisen tasapainon — ohella havaitsemme siellä siis nykyaikaisen bonapartismien perusehdon: porvariston ja proletariaatin välisen tasapainon. Mutta sekä vanhass absoluuttisessa että nykyaikaisessa bonapartelaisessa monarkiassa todellinen hallitusvalta on sen erikoisen upseeri- ja virkamieskastin käsissä, joka Preussissa saa täydennyksensä osaksi omasta keskuudestaan, osaksi pienestä majoraattiaatelistosta, harvemmin — ylimmästä aatelistosta ja vähiten — porvaristosta. Tämän kastin itsenäisyys, koska se näyttää olevan yhteiskunnan ulkopuolella ja, niin sanoakseni, sitä korkeammalla, saa valtion näyttämään itsenäiseltä yhteiskunnan suhteen.

Se valtiomuoto, joka Preussissa (ja sen esimerkin mukaan myös Saksan uudessa valtakuntajärjestelmässä) on kiertämättömän johdonmukaisesti kehittynyt näistä peräti ristiriitaisista yhteiskunnallisista oloista, on näennäistä konstitutionalismia; tämä valtiomuoto on sekä vanhan absoluuttisen monarkian nykyinen hajoamismuoto että bonapartelaisen monarkian olemassaolomuoto. Preussissa vuosina 1848—1866 näennäinen konstitutionismi vain peitti ja hämäsi absoluuttisen monarkian vähittäistä lahoamista. Mutta vuodesta 1866 ja etenkin vuodesta 1870 lähtien yhteiskunnallisten olojen mullistuminen ja samalla vanhan valtion hajoaminen tapahtuu kaikkien nähden ja valtavasti kasvavissa mittasuhteissa. Teollisuuden ja erittäinkin pörssihuijauksen nopea kasvu on vetänyt kaikki vallassaolevat luokat keinottelun pyönteeseen. Ranskasta vuonna 1870 levinnyt laajamittainen korruptio kehittyy ennen kuulumattoman nopeasti. Strousberg ja Péreire nostavat hattua toisilleen. Ministe-

rit, kenraalit, ruhtinaat ja kreivit kilpailevat pörssikeynottelussa mitä ovelimpien pörssijuutalaisten kanssa, ja valtio tunnustaa nämä tasa-arvoisiksi tekemällä pörssijuutalaisista joukoittain paroneja. Maalaisaatelit, jotka ovat jo pitkän aikaa harjoittaneet teollisuutta sokeritehtailijoina ja viinanpolttajina, ovat jo aikoja sitten unohtaneet vanhat hyvät ajat ja koristavat nimillään kaikenlaisten vankkojen ja epävankkojen osakeyhtiöiden tihertööriluetteloja. Virkamieskunta halveksii yhä enemmän kassavaillinkeja ainoana palkanlisäämiskeinoina; se jättää valtion oman onnensa nojaan ja kalastelee parempituloisia teollisuusyritysten johtopaikkoja; ne jotka vielä jäävät virkaan, seuraavat esimiestensä esimerkkiä keinotellen osakkeilla tai »osallistuen» rautatieyrityksiin jne. Voidaanpa täydellä syyllä olettaa, että luutnantitkin ovat mukana jonkinlaisessa keinottelussa. Sanalla sanoen vanhan valtion kaikkien aineiden rappeutuminen, absoluuttisen monarkian muuttuminen bonapartelaiseksi monarkiaksi on täydessä käynnissä, ja seuraavan suuren kauppa- ja teollisuuspuolan aikana ei romahda ainoastaan nykyinen huijaus, vaan myös vanha preussilainen valtio.*

Ja tämänkö valtion, jonka ei-porvarilliset ainekset porvarillistuvat päivä päivältä yhä enemmän, pitäisi ratkaista »yhteiskunnallinen kysymys» tai vaikkapa vain asuntokysymys? — Päinvastoin. Kaikissa taloudellisissa kysymyksissä Preussin valtio joutuu yhä enemmän porvariston vaikutuksen alaiseksi. Ja ellei lainsäädäntöä ole taloudellisella alalla sopeutettu vuodesta 1866 alkaen sen enempää porvariston etujen mukaiseksi kuin mitä se todellisuudessa on, niin kuka siihen on syypää? Pääasiallisesti porvaristo itse, joka ensinnäkin on liian pelkurimainen puolustaakseen tarmokkaasti vaatimuksiaan ja toiseksi vastustaa jokaista myönnytystä, mikäli tuo myönnytys antaa samalla uuden aseensa sitä uhkaavalle

* Myös nykyisin, 1886, vain se, että pelätään proletariaattia, joka vuodesta 1872 on jättimäisesti kasvanut niin määrällisesti kuin myös luokkatietoisuutensaakin puolesta, pitää vielä koossa preussilaista valtiota ja sen perustaa, suojatulleilla vahvistettua suurmaanomistuksen ja teollisuuspuolustuksen liittoa. (*Engelsin huomautus vuoden 1887 painokseen.*)

proletariaatille. Ja kun valtiolta, ts. Bismarck, yrittää järjestää itselleen oman henkivartioproletariaatin pitääkseen sen avulla porvariston poliittisen toiminnan aisoissa, niin onko se mitään muuta kuin välttämätön ja hyvin tunnettu bonapartelainen keino, joka työläisten suhteen ei velvoita mihinkään muuhun kuin muutamiin hyväntahtoisiin fraaseihin ja korkeintaan minimaalisen valtionavun antamiseen rakennusyhtiöille Louis Bonaparten tapaan.

Parhaimpana osoituksena siitä, mitä työläisillä on odotettavissa Preussin valtiolta, on niiden ranskalaisten miljardien käyttö, jotka antoivat uuden lyhyen armonajan Preussin¹ valtiokoneen itsenäisyydelle yhteiskuntaan nähden. Onko noista miljardeista käytetty ainoatakaan taaleria kaduille heitettyjen Berliinin työläisperheidien turvaamiseksi asunnoilla? Ei sinne päinkään. Syksyn tullen valtio määräsi hajotettavaksi ne muutamat viheliäiset parakitkin, jotka olivat olleet kesällä heidän ainoana suojapaikkanaan. Nuo viisi miljardia menevät entistä tietään aika nopeasti linnoituksiin, tykkeihin ja sotilaisiin; ja Wagnerin typerästä kekseliäisyydestä³³ huolimatta, Itävallan kanssa pidetyistä Stieberin konferensseista³⁴ huolimatta, saksalaisille työläisille ei anneta noista miljardeista edes sen vertaa, minkä Louis Bonaparte antoi Ranskan työläisille Ranskalta varastamistaan miljoonista.

III

Todellisuudessa porvaristolla on vain yksi menetelmä, jonka avulla se ratkaisee asuntokysymyksen omaan tapaansa, ts. ratkaisee sen niin, että ratkaisu nostaa kysymyksen aina uudelleen. Tämän menetelmän nimi on »*Hausmann*».

»*Hausmannilla*» en tarkoita tässä ainoastaan Pariisin Hausmannin erikoista bonapartelaista tapaa aukaista pitkiä, suoria ja leveitä katuja tiheästi rakennettujen työläiskorttelien halki ja reunustaa nuo kadut kummaltakin puolelta suurilla loistorakennuksilla, jolloin barrikaditaistelun vaikeuttamiseen tähtäävän strategisen tarkoituksensa ohessa on pidetty silmällä myös hallituksesta riippuvaisen erityisesti bonapartelaisen rakennus-

proletariaatin muodostamista ja kaupungin muuttamista aito loistokaupungiksi. »Haussmannilla» tarkoitan yleiseksi tullutta käytäntöä leikellä työläiskortteleita, erittäinkin suurkaupunkiemme keskiosissa sijaitsevia työläiskortteleita, olkoonpa sen aiheena mikä hyvänsä: yleinen terveydenhoito ja kaupungin kaunistaminen tai keskustassa sijaitsevien suurten liikehuoneistojen tarve tai liikenteen vaatimukset, kuten rautateiden, katujen rakentaminen jne. Tulos on kaikkialla sama, niin erilaisia kuin syyt lienevätkin: mitä rujoimmat kujat ja rännikadut katoavat porvariston ylistäessä itseään maasta taivaaseen tämän valtavan saavutuksen johdosta, mutta... niitä syntyy muualla heti uudelleen ja usein jopa välittömässä läheisyydessä.

Teoksessa »Työväenluokan asema Englannissa» kuvailin Manchesteria sellaisena kuin se oli vuosina 1843—1844. Sittemmin on kaupungin halki kulkevien raitioiteiden ansiosta ja uusien katujen laskemisen ja suurten julkisten ja yksityisten rakennusten rakentamisen tuloksena eräät inhottavimmat kuvaamistani kortteleista leiketty, puhdistettu ja paranneltu ja eräät kokonaan hävitetty, joskin monet niistä, huolimatta sen jälkeen voimistuneesta terveystoiminnasta, ovat yhä vielä samanlaisessa, ellei huonommassakin tilassa kuin silloin. Mutta kaupungin valtavan laajentumisen ansiosta — kaupungin väkiluku on sittemmin kasvanut enemmän kuin puolella — ovat sen sijaan ne korttelit, jotka silloin olivat vielä avaroita ja puhtaita, nykyisin yhtä tiheään rakennettuja, yhtä likaisia ja liika-asutettuja kuin ennen kaupungin huonomaineisimmat osat. Esitän tässä vain yhden esimerkin. Kirjani 80:nnellä ja seuraavilla sivuilla kuvailin Medlock-joen laaksossa sijaitsevaa taloryhmää, joka Pienen Irlannin (Little Ireland) nimellä oli jo vuosia ollut Manchesterin häpeätahrana.³⁵ Pieni Irlanti on kauan sitten hävinnyt; sen paikalla, korkealla perustalla, kohoaa nyt rautatieasema; porvaristo on ylpeänä viitannut menestyksellisesti suoritettuun Pienen Irlannin hävittämiseen kuin suureen voittoon. Mutta viime kesänä sitten tapahtui valtava tulva, sillä ylipäänsähän padotut joet suurkaupungeissamme aiheuttavat helposti ymmärrettävistä syistä vuosi vuodelta yhä

suurempia tulvia. Tällöin kävi ilmi, ettei Pientä Irlantia oltu lainkaan hävitetty, vaan se oli vain siirtynyt Oxford Roadin eteläpuolelta pohjoispuolelle ja kukoistaa entiseen tapaan. Manchesterin radikaalisten porvarien äänenkannattaja, manchesterilainen »Weekly Times» kirjoitti 20. heinäkuuta 1872:

»Onnettomuudesta, joka viime lauantaina kohtasi Medlockin jokilaakson asukkaita, lienee toivottavasti *eräs* hyvä seuraus: yleinen huomio kääntyy siihen kaikkien terveydenhoitolakien ilmeiseen pilkkaamiseen, jota siellä jo kauan on siedetty kaupungin virkamiesten ja terveydenhuoltolautakunnan nenän edessä. Lehtemme eilissä päiväjulkaisussa ollut jyrkkäsanainen kirjoitus paljasti, vaikkakin riittämättömästi, eräiden tulvanalaisilla Charles Streetillä ja Brook Streetillä sijaitsevien kellariasuntojen häpeällisen tilan. Erään tuossa kirjoituksessa mainitun pihan tarkka tutkiminen antaa meille oikeuden vahvistaa todeksi kaikki kirjoituksessa esitetyt tiedot ja lausua, että tämän pihan kellariasunnot olisi pitänyt jo kauan sitten sulkea; oikeamminkin niitä ei olisi pitänyt koskaan sietää ihmisasuntoina. Squire's Court muodostuu Charles Streetin ja Brook Streetin kulmassa olevasta seitsemästä tai kahdeksasta asuintalosta, joiden yläpuolella, jopa Brook Streetin alavimmassakin kohdassa, rautatiesillan alla, kulkija voi kulkea joka päivä aavistamatta, että syvällä hänen alapuolellaan asuu luolissa ihmisolentoja. Piha on piilossa sivullisten katseilta ja sinne löytävät tiensä vain ne, joita puute pakottaa etsimään suojaa sen hautantuntukselta yksinäisyydestä. Jopa silloinkin, kun Medlockin useimmiten liikkumattomat, patojen kammitsemat vedet eivät kohoa tavallista tasoaan korkeammalle, jopa silloinkin näiden asuntojen lattia saattaa olla vain muutamia tuumia vedenpintaa korkeammalla; jokainen voimakas rankkasade saattaa nostaa likakaivoista ja likaviemäreistä ylös inhottavaa pilaantunutta vettä ja saastuttaa asunnot myrkyllisillä kaasulla, joita jokainen tulva jättää jälkeensä muistoksi... Squire's Court on vieläkin alempana kuin Brook Streetillä sijaitsevien talojen asumattomat kellarit... kaksikymmentä jalkaa katua alempana, ja pilaantunut vesi, joka kohosi lauantaina likakaivoista, ulottui kattoon saakka. Me tiesimme sen ja siksi luulimme tapaavamme pihan asumattomana tai kohtaavamme siellä vain terveydenhoitolautakunnan virkailijoita puhdistamassa ja desinfioimassa löyhkääviä seiniä. Sen sijaan näimme erään parturin kellarikerroshuoneessa miehen lapioidessa... työntökärryihin mätää törkykasaa, joka oli nurkassa. Parturi, jonka kellari oli siivottu jo joltisenkin puhtaaksi, lähetti meidät etemmäksi alas, missä oli koko joukko asuntoja, joista hän sanoi, että jos hän osaisi kirjoittaa, niin hän kirjoittaisi lehteen ja vaatisi niiden sulkemista. Siten saavuimme vihdoin Squire's Courtiin, missä tapasimme sievän ja terveen näköisen irlannittaron täydessä pyykkitouhussa. Hän ja hänen miehensä, eräs yksityisen palveluksessa oleva yövahti, ovat asuneet tässä pihassa kuusi vuotta, heillä on suuri perhe... Talossa, jonka he äskettäin olivat jättäneet, tulva-

vesi oli noussut kattoon, akkunat olivat särkyneet, huonekalut menneet pirstoiksi. Tämän asukkaan kertoman mukaan hän saattoi pitää kotinsa siedettävässä kunnossa hajulta vain siten, että valkaisi sen kerran kahdessa kuukaudessa kalkilla... Sisäpihalla, jonne kirjeenvaihtajamme nyt ensi kerran tunkeutui, hän näki kolme taloa, joiden takaseinät liittyivät ylläkuvattuihin taloihin; kaksi niistä oli ollut asuttuna. Siellä oli niin kamala löyhkä, että aivan tervekin ihminen voi tulla siitä parissa minuutissa merikipeäksi... Tuossa iljettävässä lävessä oli asunut seitsemänhenkinen perhe, jonka kaikki jäsenet olivat nukkuneet torstai-iltana (tulvan alkamispäivänä) kotona. Oikeastaan, kuten vaimo itseään oikaisi, he eivät olleet nukkuneet, sillä häntä ja hänen miestään oli suuren osan yöstä kuvottanut löyhkä. Lauantaina he joutuivat rintaansa myöten vedessä kahlaten kantamaan lapsiaan ulos. Myös hän oli sitä mieltä, ettei tämä läpi ollut kelvollinen edes sioille, mutta vuokramaksun halpuuden vuoksi — puolitoista šillinkiä viikossa — hän oli vuokrannut sen, koska hänen miehellään ei ole viime aikoina ollut sairauden vuoksi monestikaan ansioita. Tämä piha ja siihen aivan kuin ennaaikaiseen hautaan haudatut asukkaat vaikuttavat äärimmäisen avuttomilta. Meidän on muuten sanottava, että tekemämme havaintojen perusteella Squire's Court on vain kuva — ehkä jonkin verran suurennettu — tämän seudun monista muista paikoista, joiden olemassaoloa terveydenhoitolautakuntamme ei voi millään puolustaa. Ja jos sallitaan, että näitä paikkoja tullaan edelleenkin asuttamaan, niin on sanomattakin selvää, miten raskas vastuu lankeaa silloin lautakunnalle ja mikä kulkutautivaara uhkaa lähiympäristöä.»

Tässä on sattuva esimerkki siitä, kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen käytännössä. Tartuntape-säkkeitä, erittäin häpeällisiä luolia ja koloja, joihin kapitalistinen tuotantotapa telkeää työläisemme joka yöksi, ei hävitetä, niitä vain... *sirretään!* Sama taloudellinen välttämättömyys, joka on luonut ne yhdessä paikassa, luo niitä myös toisessa paikassa. Ja niin kauan kuin kapitalistinen tuotantotapa vallitsee, on typerää yrittää ratkaista erikseen asuntokysymystä tai jotain muuta työläisen kohtaloa koskevaa yhteiskunnallista kysymystä. Ratkaisuna on vain se että kapitalistinen tuotantotapa hävitetään, että itse työväenluokka ottaa haltuunsa kaikki elämäntarvikkeet ja työvälineet.

3. osasto

VIELÄ KERRAN PROUDHONISTA JA ASUNTOKYSYMYKSESTÄ

I

»Volksstaatin» 86. numerossa A. Mülberger ilmoittaa olevansa niiden artikkelien kirjoittaja, joita olen arvostellut tämän lehden 51. ja sitä seuraavissa numeroissa. Vastauksessaan hän syyttää päälleni sellaisen määrän syytöksiä ja sotkee tällöin kaikki kyseiset katsantokannat niin kovin, että tahtomattanikin olen pakotettu vastaamaan siihen. Vastaukseni — jonka täytyy valitettavasti enimmäkseen liikkua Mülbergerin minulle tyrkyttämän henkilökohtaisen polemiikin alalla — yritän tehdä yleisölle mielenkiintoiseksi kehittelemällä vielä kerran ja mikäli mahdollista selvemmin kuin ennen tärkeimpiä peruskohtia, jopa senkin uhalla, että Mülberger selittäisi toistamiseen, että tässä »ei oleellisesti ole mitään uutta hänelle enempää kuin muillekaan 'Volksstaatin' lukijoille».

Mülberger paheksuu arvosteluni muotoa ja sisältöä. Mitä muotoon tulee, niin riittää kun sanon, etten siihen aikaan lainkaan tietänyt, kenelle kyseiset kirjoitukset kuuluivat. Siis henkilökohtaisesta »ennakkoluuloisuudesta kirjoittajaa kohtaan ei voinut olla puhettakaan; mutta noissa kirjoituksissa kehiteltyä asuntokysymyksen ratkaisua kohtaan olin kyllä »ennakkoluuloinen» sikäli, kuin se oli minulle ennestään tuttu Proudhonin kautta ja mielipiteeni siitä oli vakiintunut.

Arvosteluni »sävyistä» en aio kiistellä ystäväni Mülbergerin kanssa. Kun on ollut niinkin kauan mukana liikkeessä kuin minä, niin muuttuu joltisenkin paksunahkaiseksi hyökkäilyjä vastaan ja sen vuoksi voi helposti luulla toisiakin samanlaiseksi. Antaakseni korvauksen Mülbergerille yritän tällä kertaa sovittaa »sävyini» hänen

epiderminsä (orvaskesin) tuntoherkkyyden mukaiseksi.

Mülberger paheksuu erikoisen katkerasti sitä, että olen sanonut häntä proudhonilaiseksi, ja vakuuttaa, ettei hän ole se. Minun täytyy tietysti uskoa häntä, mutta tulen kuitenkin todistamaan, että kyseiset kirjoitukset — ja niistähän vain on ollutkin puhe — eivät sisällä muuta kuin pelkkää proudhonilaisuutta.

Mutta Proudhoniakin arvostelen Mülbergerin mielestä »kevytmielisesti» ja kovin epäoikeudenmukaisesti:

»Se teoria, että Proudhon on pikkuporvari, on muodostunut meillä Saksassa vakinaiseksi dogmiksi, jonka monet tunnustavat, vaikka eivät ole lukeneet edes riviäkään hänen teoksistaan.»

Kun pahoittelen sitä, että romaanisia kieliä puhuvilla työläisillä ei ole ollut 20 vuoteen muuta hengenruokaa kuin Proudhonin teokset, niin Mülberger vastaa, että romaanisilla työläisillä »Proudhonin määrittelemät periaatteet muodostavat miltei kaikkialla liikkeen elävän sielun». Se minun täytyy kiistää. Ensinnäkin työväenliikkeen »elävä sielu» ei missään ole »periaatteissa», vaan se on kaikkialla — suurteollisuuden kehityksessä ja sen seurauksissa: toisaalta pääoman kasautumisessa ja keskittymisessä ja toisaalta proletariaatissa. Toiseksi ei ole totta se, että Proudhonin niin sanotut »periaatteet» esittävät romaanisilla työläisillä ratkaisevaa osaa, kuten Mülberger väittää, ja että »anarkian, Organisation des forces économiques, Liquidation sociale* ym. periaatteet ovat siellä tulleet... vallankumouksellisen liikkeen todellisiksi eteenpäinviejiksi». Vaikkei puhuttaisikaan Espanjasta ja Italiasta, jossa Proudhonin maailmanparannuskeinot ovat saaneet jonkinlaista jalansijaa vain Bakuninin vieläkin huonommaksi korjailemassa muodossa, niin jokaiselle, joka tuntee kansainvälistä työväenliikettä, on ilmeinen tosiasia, että proudhonilaiset muodostavat Ranskassa vähälukuisen lahkokunnan, samaan aikaan kun työläisjoukot eivät halua tietää mitään Proudhonin ehdottamasta yhteiskunnan uudistamissuunnitelmasta, joka tunnetaan Liquidation sociale ja Organisation des forces économiques nimellä. Tämä muuten tuli

* — taloudellisten voimien järjestämisen, yhteiskunnallisen likvidaatian. *Toim.*

ilmi Kommuunin aikana. Vaikka proudhonilaiset olivat siinä voimakkaasti edustettuina, ei kuitenkaan tehty pienintäkään yritystä likvidoida vanhaa yhteiskuntaa ja järjestää taloudellisia voimia Proudhonin ehdotusten mukaisesti. Päinvastoin. Kommuunille oli suureksi kunniaksi se, että sen taloudellisten toimenpiteiden »elävänä sieluna» eivät olleet jotkin periaatteet, vaan yksinkertainen käytännöllinen tarve. Ja juuri sen vuoksi nämä toimenpiteet — leipurien yötyön kieltäminen, rahasakkojen kieltäminen tehtaissa ja suljettujen tehtaiden ja työpajojen konfiskoiminen ja niiden luovuttaminen työväen assosiaatioille — olivatkin, ei Proudhonin, vaan saksalaisen tieteellisen sosialismin hengen mukaisia. Ainoa yhteiskunnallisena toimenpiteenä, jonka proudhonilaiset veivät läpi, oli se, että Ranskan pankkia ei otettu takavarikkoon, ja siitä osaksi johtuikin Kommuunin kukistuminen. Aivan samoin niin sanotut blanquilaiset³⁶, niin pian kuin he yrittivät muuttua pelkistä poliittisista vallankumouksellisista tietyn ohjelman omaavaksi sosialistiseksi työväen fraktioksi — mikä ilmeni blanquilaisten pakolaisten Lontoossa julkaisemassa manifestissa »Internationaali ja vallankumous»³⁷ — he eivät julistaneet Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelman »periaatteita», mutta kylläkin ja jopa miltei kirjaimellisesti saksalaisen tieteellisen sosialismin katsomuksia, että proletariaatin poliittinen toiminta ja sen diktatuuri on välttämätöntä luokkien ja samalla myös valtion häviämiseen johtavana välivaiheena, kuten siitä on jo »Kommunistisessa manifestissa» ja sittemmin lukemattoman monta kertaa sanottu. Ja jos kerran siitä, että saksalaiset eivät anna arvoa Proudhonille, Mülberger tekee johtopäätöksen, että heidän käsityksensä romaanisesta liikkeestä on »aina Pariisin Kommuunia myöten» vajavainen, niin mainitkoon hän tuon vajavaisuuden todistukseksi jonkin sellaisen romaanisen teoksen, jossa Kommuunia on ymmärretty ja kuvattu edes likipitäen niin oikein kuin saksalaisen Marxin kirjoittamassa Internationaalien Pääneuvoston julkilausumassa kansalaissoadasta Ranskassa.

Ainoa maa, jossa työväenliike on Proudhonin »periaatteiden» välittömän vaikutuksen alainen, on Belgia, ja

juuri sen vuoksi Belgian työväenliike kulkeekin, kuten Hegel sanoo, »ei mistään ei minkään kautta ei minnekään»³⁸.

Kun katson onnettomuudeksi sen, että romaanisten maiden työläiset ovat välittömästi tai välillisesti kaksikymmentä vuotta käyttäneet henkisenä ravintonaan vain Proudhonia, niin en pidä tuona onnettomuutena Proudhonin reformireseptin myytillistä herruutta — tuota reseptiä Mülberger nimittää »periaatteiksi» — vaan sitä, että heidän nykyistä yhteiskuntaa koskeva taloudellinen arvostelunsa on Proudhonin läpeensä väärien katsomusten saastuttamaa ja heidän poliittinen toimintansa proudhonilaisuuden vaikutuksen tarvelemää. Siihen kysymykseen, kummatko »ovat enemmän vallankumouksessa», »proudhonilaistetut romaaniset työläiset» vai saksalaiset työläiset, jotka joka tapauksessa ymmärtävät tieteellistä saksalaista sosialismia verrattomasti paremmin kuin romaanit Proudhoniaan — siihen kysymykseen voimme vastata vasta sitten, kun saamme tietää, mitä merkitsee: »olla vallankumouksessa». Ihmisistä sanotaan, että he »ovat kristuksessa, oikeassa uskossa, jumalan armossa» jne. Mutta »olla» vallankumouksessa, mitä väkivaltaisimmassa liikkeessä! Onko »vallankumous» sitten dogmaattinen uskonto, jota pitää tunnustaa?

Edelleen Mülberger moittii minua siitä, että olen hänen kirjoituksensa selvistä sanoista huolimatta väittänyt hänen julistavan asuntokysymyksen pelkästään työväenkysymykseksi.

Tällä kertaa Mülberger on todellakin oikeassa. Minulta jäi vastaava kohta huomaamatta. Se on anteeksiantamaton huomaamattomuutta, sillä tämä kohta on eräs kuvaavin hänen esityksensä koko tendenssille. Mülberger sanoo todellakin suoraan:

»Koska meitä vastaan on niin usein ja monesti heitetty *naurettava* syytös, että harjoitamme *luokkapolitiikkaa*, pyrimme *luokkaherruuteen* jne., niin korostamme lähinnä ja selvästi, että asuntokysymys ei koske suinkaan yksinomaisesti proletariaattia, vaan *päinvastoin* se kiinnostaa *aivan kouraantuntuvalla tavalla varsinaista keskisäätyä*, pienkäsityöläisiä, pikkuporvaristoa, koko virkamielistä... Asuntokysymys on juuri se yhteiskunnallisten reformien kohta, joka pystyy nähtävästi paremmin kuin mitkään muut tuomaan esiin toisaalta *proletariaatin* ja toisaalta yhteiskunnan

varsinaisten keskiluokkien etujen ehdottoman sisäisen yhtäläisyyden. Keskiluokat kärsivät yhtä kovin, ehkäpä kovemminkin kuin proletariaatti vuokra-asunnon painavista kahleista... Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien on ratkaistava nykyisin kysymys, ovatko he... kyllin voimakkaita... ryhtymään liitossa nuoruuden voimaa ja tarmoa uhkuvan työväenpuolueen kanssa yhteiskunnan uudistamiseen, minkä siunaukselliset tulokset hyödyttävät ennen kaikkea juuri niitä.»

Ystävämme Mülberger toteaa tässä siis seuraavaa:

1. »Me» emme harjoita mitään »luokkapoliitikkaa» emmekä pyri mihinkään »luokkaherruuteen». Mutta Saksan sosialidemokraattinen työväenpuolue juuri siksi, että se on *työväenpuolue*, harjoittaa välttämättömästi »luokkapoliitikkaa», työväenluokan politiikkaa. Koska jokainen poliittinen puolue pyrkii saavuttamaan valtiossa herruuden, niin myös Saksan sosialidemokraattisen työväenpuolueen pyrkimyksenä on kiertämättä sen *oma* herruus, työväenluokan herruus, siis »luokkaherruus». Muuten *jokainen* todella proletaarinen puolue, englantilaisista chartisteista³⁹ alkaen, on asettanut aina ensimmäiseksi ehdoksi luokkapoliitikan, proletariaatin itsenäisen poliittisen puolueen järjestämisen, ja taistelun lähimmäksi päämääräksi proletariaatin diktatuurin. Julistamalla tämän »naurettavaksi» Mülberger asettuu proletarisen liikkeen ulkopuolelle, pikkuporvarillisen sosialismin kannalle.

2. Asuntokysymyksellä on se etuisuus, että se ei ole yksinomaan työväenkysymys, vaan »kiinnostaa aivan kouraantuntuvalla tavalla pikkuporvaristoa», sillä asuntopulasta »varsinaiset keskiluokat kärsivät yhtä kovin, ehkäpä kovemminkin» kuin proletariaatti. Jos joku väittää, että pikkuporvaristo kärsii vaikkapa yhdessä ainoassa suhteessa »ehkäpä kovemminkin kuin proletariaatti», niin hän ei varmasti voi paheksua sitä, että hänet katsotaan pikkuporvarilliseksi sosialistiksi. Siis onkohan Mülbergerillä syytä tyytymättömyyteen, kun sanon:

»Juuri näihin työväenluokan ja muiden luokkien, etenkin pikkuporvariston, yhteisiin kärsimyksiin kiinnittääkin pääasiallisesti huomionsa pikkuporvarillinen sosialismi, johon myös Proudhon kuuluu. Eikä ole lainkaan sattuma, että saksalainen proudhonilaisemme käy kä-

siksi ennen kaikkea asuntokysymykseen, joka, kuten olemme nähneet, ei ole suinkaan yksinomaan työväen kysymys.»*

3. »Yhteiskunnan varsinaisten keskiluokkien» etujen ja proletariaatin etujen välillä on olemassa »ehdoton sisäinen yhtäläisyys», ja yhteiskunnan tulevan uudistamisprosessin »siunaukselliset tulokset hyödyttävät ennen kaikkea» juuri näitä varsinaisia keskiluokkia eivätkä proletariaattia.

Näin muodoin työläiset suorittavat tulevan yhteiskunnallisen vallankumouksen »ennen kaikkea» pikkuporvarien eduksi. Ja edelleen, pikkuporvarien etujen ja proletariaatin etujen välillä on olemassa »ehdoton sisäinen yhtäläisyys». Jos pikkuporvarien edut ovat sisäisesti yhtäläisiä työläisten etujen kanssa, niin työläistenkin edut ovat yhtäläisiä pikkuporvarien etujen kanssa. Pikkuporvarillinen kanta liikkeessä on siis yhtä oikeutettu kuin proletaarinakin. Mutta sen väittäminen yhtä oikeutetuksi onkin juuri sitä, mitä nimitetään pikkuporvarilliseksi sosialismiksi.

Sen vuoksi on myös aivan johdonmukaista, kun Mülberger kirjassensa 25. sivulla⁴⁰ seppelöi »pientuotannon» yhteiskunnan todelliseksi *tukipylovääksi*, »koska se varsinaisen luonteensakin puolesta yhdistää itseensä kolme tekijää: työn — hankinnan — omistuksen ja koskei se yhdistäessään nämä kolme tekijää aseta yksilön kehityskyvylle minkäänlaisia esteitä»; ja kun hän moittii nykyaikaista teollisuutta varsinkin siitä, että se tuhoaa tuota normaalien ihmisten taimitarhaa ja »on tehnyt elinvoimaisesta, alati itsensä uusintavasta *luokasta* tiedottoman ihmisjoukon, joka ei tiedä, minne suuntaisi aran katseensa». Pikkuporvari on siis Mülbergerin malli-ihminen, ja pienkäsityö Mülbergerin malli-tuotantotapa. Olenko siis parjannut häntä lukiessani hänet pikkuporvarillisten sosialistien joukkoon?

Koska Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin olisi turhaa osoittaa tässä edelleen, että Proudhonin uudistussuunnitelmien tarkoituksena on yhteiskunnan kaikkien jäsenten muuttaminen pikku-

* Ks. tätä osaa, s. 21. *Toim.*

porvareiksi ja pientalonpojiksi. Yhtä tarpeetonta olisi ruveta tutkimaan pikku porvariston etujen ja työläisten etujen näennäistä yhtäläisyyttä. Kaikki välttämätön on jo sanottu »Kommunistisessa manifestissa». (Leipzigissä 1872 otettu painos, s. 12 ja 21.)⁴¹

Tutkimuksemme tuloksena on siis se, että samalla kun on olemassa »satu pikkuporvari Proudhonista», on olemassa tosiasia pikkuporvari Mülbergeristä.

II

Tulemme nyt peruskohtaan. Moitin Mülbergerin kirjoituksia siitä, että niissä väaristellään taloudellisia suhteita Proudhonin tapaan siirtymällä juridiseen sanontatapaan. Esimerkiksi siitä otin Mülbergerin seuraavan väitteen:

»Kerran rakennettu talo on *ikuisena oikeusperusteena* määrätyn osan saantiin yhteiskunnallisesta työstä vaikkapa talon todellinen arvo olisi jo aikoja sitten maksettu sen omistajalle enemmän kuin riittävästi vuokramaksun muodossa. *Käy niin*, että esim. 50 vuotta sitten rakennettu talo korvaa tässä ajassa alkuperäiset kustannukset vuokramaksutuloina 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti jne.»

Mülberger valittaa nyt:

»Tämä *tosiasian yksinkertainen, selvä toteaminen* antaa Engel-sille aihetta huomauttaa minulle, että minun olisi pitänyt selittää, *kuinka* talosta tulee 'oikeusperuste', mikä ei lainkaan sisältynyt tehtävääni... Toista on *kuvaaminen* ja toista *selittäminen*. Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpikäymä, niin siten *kuvaan* nykyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin *vallankumouksen oikeusaate*, ellei kaikkinaisenkin oikeusaate — se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää.»

Pysähtykäämme ennen kaikkea tarkastelemaan jo rakennettua taloa. Vuokralle annettuna talo tuottaa rakentajalleen vuokramaksun muodossa maankorkoa, korvauksen korjauskuluista ja korkoa hänen kuluttamalleen rakennuspääomalle, lukien mukaan siitä koituvan voiton; vähitellen maksettu vuokramaksu saattaa asian haaroista riippuen peittää 2-, 3-, 5-, 10-kertaisesti alkuperäiset kustannukset. Tämä, ystäväiseni Mülberger, on taloudellisen »tosiasian» »yksinkertaista, selvää toteamista»; ja jos haluamme saada tietää, mitenkä «käy niin», että

tuolla tosiasialla on sijansa, meidän on suoritettava tutkimus *taloudellisella* alalla. Tarkastelkaamme tuota tosiasiaa hieman lähemmin, jottei lapsikaan voisi käsittää sitä enää väärin. Kuten tunnettua, jonkin tavaran myynti on sitä, että omistaja luovuttaa sen käyttöarvon ja saa sen vaihtoarvon. Tavaroiden käyttöarvot eroavat toisistaan muun muassa siinä, että tavaroiden kuluttaminen vaatii eri pitkiä aikoja. Limppu syödään päivässä, housupari kulutetaan vuodessa, talo, sanokaamme, sadassa vuodessa. Mitä tulee tavaroihin, joiden kulumisaika on pitkä, niin niiden käyttöarvo voidaan siis myydä osittain, joka kerta määräytyksi ajaksi, ts. *antaa se vuokralle*. Osittain myyminen realisoi siis vaihtoarvon vain vähitellen; siitä hyvästä, että myyjä kieltäytyy kulutetun pääoman ja siitä saatavan voiton viipymättömästä takaisin otosta, hän tulee saamaan korvausta hinnanlisinä ja koronmaksuina, joiden suuruus määräytyy poliittisen taloustieteen lakien mukaan eikä suinkaan mielivaltaisesti. Sadan vuoden kuluttua talo on käytetty, kulutettu, asunnoksi kelpaamaton. Kun tämän jälkeen vähennämme maksetusta vuokramaksusummasta: 1. maankoron ja ne mahdolliset korotukset, joita siinä ajan kuluessa on tapahtunut, sekä 2. tavanomaiset korjauskulut — niin huomaamme, että jäännös keskimäärin koostuu: 1. talon alkuperäisestä rakennuspääomasta, 2. sen tuottamasta voitosta ja 3. vähitellen kuoletetulle pääomalle ja voitolle langenneesta korosta. Tämän kauden kuluttua vuokralaisella ei tosin ole taloa, mutta sitä ei ole myöskään omistajalla. Viimeksi mainitulla on vain maapalsta (jos se kuuluu nimenomaan hänelle) ja sillä olevat rakennusaineet, jotka eivät kuitenkaan ole enää talo. Ja jos talo siinä ajassa »kattoi alkuperäiset kustannukset 5- tai 10-kertaisesti», niin näemme, että se on tapahtunut yksinomaan maankoron kasvun seurauksena; se ei ole kenellekään salaisuus sellaisilla paikkakunnilla kuin Lontoossa, jossa maanomistaja ja talonomistaja ovat useimmiten kaksi eri henkilöä. Näin valtava vuokramaksun kohoaminen tapahtuu nopeasti kasvavissa kaupungeissa, mutta ei jossain maakylässä, missä maankorko rakennustonteilta pysyy miltei muuttumattomana. Yleisesti tunnettu tosiasiahan on, että asunnon vuokramaksu,

kun ei oteta huomioon maankoron korotuksia, tuottaa talonomistajalle vuosittain keskimäärin korkeintaan 7 % sijoitetusta pääomasta (voitto mukaan luettuna), jota paitsi tästä summasta on vielä maksettava korjaus- ynnä muut kulut. Lyhyesti sanoen, vuokrasopimus on aivan tavallinen kaupanteko, joka ei kiinnosta työläistä teoreettisesti yhtään enempää eikä vähempää kuin jokin muu kaupanteko, paitsi sitä, jossa on kysymys työvoiman ostosta ja myynnistä; käytännöllisesti tämä vuokrasopimus on hänelle eräs niistä porvarillisen petkutuksen tuhansista muodoista, joista puhun erillisen julkaisun 4. sivulla* ja jotka niin ikään ovat, kuten siinä osoitan, tietyn taloudellisen sääntelyn alaisia.

Mülberger sitä vastoin ei näe vuokrasopimuksessa mitään muuta kuin pelkkää »mielivaltaa» (hänen kirjassensa 19. sivu), ja kun todistan hänelle päinvastaista, niin hän valittaa, että puhun hänelle »vain sellaisia asioita, jotka hän itse valitettavasti jo tietää».

Millään asunnon vuokramaksun taloudellisilla tutkimuksilla emme kuitenkaan pääse siihen, että asunnon vuokrauksen lakkauttaminen muuttuisi »hedelmällisimmäksi ja suurenmoisimmaksi pyrkimykseksi, mitä vallankumousoaateen kohdussa on syntynyt». Päätyäksemme siihen meidän on siirrettävä tämä yksinkertainen tosiasia kuivan taloustieteen alalta jo paljon aatteellisemmalle lakitieteen alalle. »Talo on» vuokramaksun »ikuinen oikeusperuste» — »käy niin», että talon arvo voi tulla maksetuksi vuokramaksuina 2-, 3-, 5- ja 10-kertaisesti. Tutkittaessa sitä, mitenkä se »niin käy», »oikeusperuste» ei vie meitä tuumaakaan eteenpäin; siksipä sanoinkin, että vain tutkimalla sitä, millä tavalla talosta tulee oikeusperuste, Mülberger saisi tietää, mitenkä se »niin käy». Sen saamme tietää vasta sitten, kun tutkimme, kuten olen tehnytkin, asunnonvuokramaksun taloudellista olemusta, sen sijaan että suuttuisimme siitä juridisesta sanonnasta, jolla vallassaoleva luokka sen vahvistaa.— Sen, joka ehdottaa taloudellisia toimenpiteitä asunnonvuokramaksun lakkauttamiseksi, on toki tiedet-

* »Volksstaat» lehdessä oli: »nopeasti kasvavissa suurkaupungeissa.» *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 19—20. *Toim.*

tävä asunnonvuokramaksusta enemmän kuin että »se on pakkovero, jolla vuokralainen maksaa pääoman ikuisen oikeuden». Tähän Mülberger vastaa: »Toista on kuvaaminen ja toista selittäminen.»

Siis talosta, vaikkei se olekaan ikuinen, on tehty asunnonvuokramaksun ikuinen oikeusperuste. Mitenkä se »niin käy», se on samantekevää, mutta havaitsemme, että tämän oikeusperusteen voimasta talo korvaa arvonsa vuokramaksun muodossa moninkertaisesti. Kääntämällä asian lakikielelle olemme onnellisesti loitonneet taloudesta niin kauaksi, että näemme vain sen ilmiön, että vuokramaksujen kokonaissumma voi vähitellen korvata talon arvon moninkertaisesti. Kun ajattelemme ja puhumme juridisesti, niin sovellamme tähän ilmiöön oikeuden ja oikeudenmukaisuuden mittapuuta ja havaitsemme, *ettei* tämä ilmiö *ole oikeudenmukainen*, että se ei vastaa »valankumouksen oikeusaatetta» — olkoon tuo kapine mikä tahansa — ja että sen vuoksi tuo oikeusperuste ei kelpaa mihinkään. Edelleen havaitsemme, että sama pätee myös korkoa tuottavan pääoman ja vuokralle annetun peltomaan suhteen, ja niin meillä on syytä erottaa myös nämä omaisuusluokat muista ja ottaa ne erikoisen käsittelyn alaiseksi. Tämä johtaa siihen, että vaaditaan: 1. riistämään omistajalta irtisanomisoikeus, oikeus vaatia takaisin omaisuuttaan, 2. siirtämään korvauksetta asunnonvuokraajalle, velalliselle tai maanvuokraajalle heidän käytettäväkseen annetut, mutta heille kuulumattomat esineet ja 3. maksamaan ne omistajalle vähittäismaksuin ja ilman korkoa. Siten olemmekin tarkastelleet loppuun Proudhonin tämän suuntaiset »periaatteet». Tämä on sitä Proudhonin »yhteiskunnallista likvidointia».

Ohimennen huomautamme, että koko tuo reformisuunnitelma on tuottava hyötyä miltei yksinomaisesti pikkuporvareille ja pientalonpojille *lujittamalla* heidän asemaansa pikkuporvareina ja pientalonpoikina. Mülbergerin mielestä tarunomainen »pikkuporvari Proudhonin» hahmo saa tässä siis yhtäkkiä sangen kouraantuntuvan historiallisen realiteetin.

Mülberger jatkaa:

»Kun Proudhonin jälkeen sanon, että yhteiskunnan talouselämän pitäisi olla *oikeusaatteen* läpituokemaa, niin siten *kuvaan* ny-

kyisen yhteiskunnan sellaiseksi, josta puuttuu ainakin vallankumouksen oikeusaate, ellei kaikkinaisenkin oikeusaate — se on tosiasia, jonka Engels itsekin myöntää.»

Valitettavasti en voi tuottaa Mülbergerille sitä mielihyvää. Mülberger vaatii, että yhteiskunnan *täytyy* olla oikeusaatteen läpikäymä, ja sanoo sitä kuvaamiseksi. Jos oikeus lähettää ulosottomiehen kautta minulle vaatimuksen velan maksamisesta, niin Mülbergerin mukaan oikeus ei tee mitään muuta kuin *kuvaa* minut henkilöksi, joka ei maksa velkojaan! Toista on kuvaaminen ja toista vaatiminen. Ja juuri tässä saksalainen tieteellinen sosialismi eroaa oleellisesti Proudhonista. Me kuvaamme — ja kaikkinaisen todellinen kuvaaminen on Mülbergeristä huolimatta samalla asian selittämistä — taloudellisia suhteita sellaisina, jollaisia ne ovat ja jollaisina ne kehittyvät, ja todistamme tarkoin taloustieteellisesti, että niiden kehittyminen on samalla yhteiskunnallisen vallankumouksen aineiden kehittymistä: toisaalta kehittyvät proletariaatti, luokka, jonka elämänehdot kannustavat sitä kiertämättömästi yhteiskunnalliseen vallankumoukseen, ja toisaalta kehittyvät tuotantovoimat, jotka kapitalistisen yhteiskunnan puitteiden yli kasvettuaan tulevat kiertämättömästi räjäyttämään ne ja tarjoavat samalla keinon, jolla tehdään ainiaaksi loppu luokkaerilaisuuksista yhteiskunnan oman edistyneen eduksi. Proudhon sen sijaan vaatii nykyistä yhteiskuntaa muuttumaan uudeksi oikeudenmukaisuuden («oikeusaate» ei kuulu hänelle, vaan Mülbergerille) vaatimusten mukaan eikä sen oman taloudellisen kehityksen lakien mukaan. Missä me todistamme, siellä Proudhon ja hänen kanssaan Mülbergerkin *saarnaavat* ja ruikuttavat.

Mikä kapine on »vallankumouksen oikeusaate», sitä en pysty mitenkään arvaamaan. Proudhon muuttaa tosin »Vallankumouksen» eräänlaiseksi jumalattareksi, hänen »Oikeudenmukaisuutensa» edustajaksi ja toteuttajaksi; tällöin hän tekee omituisen erehdyksen sotkemalla yhteen vuosien 1789—1794 porvarillisen vallankumouksen ja tulevan proletarisen vallankumouksen. Hän tekee sen melkein kaikissa teoksissaan, erittäinkin vuoden 1848 jälkeen; esimerkkinä mainitsen vaikkapa vain »Idée générale de la Révolution», ed. 1868, p. 39—40⁴². Mutta koska

Mülberger kieltäytyy kantamasta vastuuta Proudhonista, niin se kieltää minua etsimästä »vallankumouksen oikeusaatteen» selitystä Proudhonilta ja niinpä jään edelleenkin Egyptin pimeyteen.

Edelleen Mülberger sanoo:

»Muttei Proudhon enkä minäkään vetoa 'ikuisen oikeudenmukaisuuteen' vallitsevien epäoikeudenmukaisten olojen *selittämiseksi* emmekä suinkaan odota näiden olojen paranevan tuosta oikeudenmukaisuuteen vetoamisesta, kuten Engels minusta väittää.»

Mülberger nähtävästi luottaa siihen, että »Proudhon yleensä on Saksassa miltei tuntematon». Kaikissa teoksissaan Proudhon mittaa kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia, poliittisia ja uskonnollisia säännöksiä* »oikeudenmukaisuuden» mittapuulla hyläten tai hyväksyen ne sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö sovi yhteen sen kanssa, mitä hän nimittää »oikeudenmukaisuudeksi». Teoksessa »Contradictions économiques»⁴³ tätä oikeudenmukaisuutta nimitetään vielä »ikuisiksi oikeudenmukaisuudeksi», »justice éternelle». Myöhemmin ikuisuudesta ollaan vaiti, mutta asiallisesti se säilyy. Esimerkiksi teoksessa »De la Justice dans la Révolution et dans l'Eglise», 1858⁴⁴, seuraava tekstin kohta ilmaisee koko tuon kolmiosaisen saarnan sisällön (1. osa, s. 42);

»Mikä on se peruseriaate, se yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen periaate, joka alistaen alaisekseen kaikki muut periaatteet hallitsee, puolustaa, ahdistaa, rankaisee, tarpeen vaatiessa jopa kukistaa kaikki kapinalliset ainekset: Onko se uskonto, ihanne, *intressi*?... Tuona periaatteena on mielestäni *oikeudenmukaisuus*.— Mitä on oikeudenmukaisuus? *Itse ihmiskunnan olemus*.— Minä se on ollut maailman alusta asti? Ei minään.— Miksi sen on tultava? Kaikeksi.»

Oikeudenmukaisuus, joka on itse ihmiskunnan olemuksena, onko se mitään muuta kuin *ikuista* oikeudenmukaisuutta? Oikeudenmukaisuus, joka on yhteiskuntien elimellinen, määräävä ja suvereeninen peruseriaate,

* »Volksstaat» lehdessä sanojen »kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia, poliittisia ja uskonnollisia säännöksiä» asemesta oli painettu: »kaikkia yhteiskunnallisia, oikeudellisia ja poliittisia olosuhteita, kaikkia teoreettisia, filosofisia ja uskonnollisia säännöksiä». *Toim.*

oikeudenmukaisuus, joka siitä huolimatta, ettei se tähän saakka ole ollut minään, mutta jonka täytyy tulla kaikeksi — mikä muu se on kuin mittapuu, jolla pitää mitata ihmisen kaikkia asioita ja johon, kuten ylimpään tuomariin, on vedottava kaikissa vaikeissa tapauksissa? Mutta olenko väittänyt mitään muuta kuin että Proudhon peittelee taloustieteellistä sivistymättömyyttään ja avuttomuuttaan arvostelemalla taloudellisia suhteita, ei taloudellisten lakien, vaan sen mukaan, sopivatko ne vai eivätkö yhteen sen käsityksen kanssa, mikä hänellä on tuosta ikuisesta oikeudenmukaisuudesta? Ja missä Mülberger eroaa Proudhonista, kun hän vaatii, että »nykyisen yhteiskunnan elämässä kaikkien muutosten pitäisi olla... oikeusaatteen läpituunkemia, ts. että ne suoritettaisiin kaikkialla *oikeudenmukaisuuden ankarien vaatimusten mukaisesti*»? Enkö minä osanne lukea vai Mülbergerkö ei osanne kirjoittaa?

Edelleen Mülberger sanoo:

»Proudhon tietää yhtä hyvin kuin Marx ja Engels, että ihmis-yhteiskunnan varsinaisena liikevoimana ovat taloudelliset eivätkä juridiset suhteet, samoin kuin hän tietää, että kansan oikeusaatteen jokaisella kyseisellä aikakaudella ovat vain taloudellisten, varsinkin tuotantosuhteiden ilmausta, kuvastumista ja tuotetta... Sanalla sanoen oikeus on Proudhonista historiallisesti kehittynyt taloudellinen tuote.»

Jos Proudhon »tietää» kaiken tuon (jätän sivuun Mülbergerin epäselvän sanonnan ja tyydyn hänen hyviin aikomuksiinsa) »yhtä hyvin kuin Marx ja Engels», niin mitä kiistelemistä meillä sitten on? Mutta siinäpä se juttu onkin, että Proudhonin tietojen suhteen kysymys on väbän toisin. Jokaisen kyseisen yhteiskunnan taloudelliset suhteet ilmenevät ennen kaikkea *intresseinä*. Mutta Proudhon kirjoittaa juuri siteeraamassamme pääteoksessaan mustalla valkoiselle, että »yhteiskuntien määräävä, elimellinen, suvereeninen peruseriaate, joka alistaa alaisekseen kaikki muut periaatteet», on *oikeudenmukaisuus* eikä *intressi*. Ja hän toistaa tämän kaikissa teoksissaan kaikissa ratkaisevissa kohdissa. Mutta se ei estä Mülbergeriä jatkamasta:

»...taloudellisen oikeuden aate, jota Proudhon on syvällisimmän kehittelyst teoksessa 'La Guerre et la Paix', käy täydellisesti

yhteen Lassallen niiden perusajatusten kanssa, jotka hän on niin hyvin esittänyt esipuheessaan teokseen 'System der erworbenen Rechte'.»

»La Guerre et la Paix»⁴⁵ on ehkä koulupoikamaisin Proudhonin lukuisista koulupoikamaisista teoksista, enkä olisi voinut mitenkään odottaa, että se tullaan esittämään todistuksena siitä, että Proudhon on muka omaksunut saksalaisen materialistisen historiankäsityksen, jonka mukaan kaikkien historiallisten tapahtumien ja käsitysten, kaiken politiikan, filosofian ja uskonnon selityksenä on kyseisen historiallisen kauden aineelliset, taloudelliset elämänehdot. Tuo kirja on niin vähän materialistinen, ettei se voi esittää edes sotaa koskevaa ajatusrakennelmaansa kutsumatta avukseen *luojaa*:

»Luojalla, joka on valinnut meille tämän elämäntavan, on kumminkin ollut oma tarkoituksensa.» (II osa, s. 100, vuoden 1869 painos.)

Minkälaiseen historiantuntemukseen tuo kirja perustuu, käy ilmi siitä, että siinä uskotaan kultaisen aikakauden olleen historiallisesti olemassa:

»Alussa, kun ihmisiä oli vielä harvassa eri puolilla maapalloa, luonto tyydytti ihmisen tarpeet ilman työtä. Se oli kultainen aikakausi, yltäkyläisyyden ja rauhallisuuden aikakausi.» (Sama, s. 102.)

Hänen taloustieteellinen näkökantansa on mitä törkeintä malthusilaisuutta:⁴⁶

»Jos tuotanto kaksinkertaistuu, niin väestökin pian kaksinkertaistuu.» (S. 105.)

Missähän on tuon kirjan materialismi? Siinä, että kirjassa väitetään, että sodan syynä on alusta pitäen ollut ja on vieläkin »pauperismi» (esim. s. 143). Setä Bräsig⁴⁷ oli yhtä oiva materialisti lausuessaan puheessaan 1848 seuraavat suurenmoiset sanat: »Suuren kurjuuden syynä on suuri paupreté*.»

Lassallen »System der erworbenen Rechte»⁴⁸ on kokonaisuudessaan ei ainoastaan juristin, vaan myös vanha-

* — köyhyys. *Toim.*

hegeliläisen harhakuvitelma. Sivulla VII Lassalle sanoo selvästi, että »hankitun oikeuden käsite on *taloudellisessa* suhteessakin koko myöhemmän kehityksen liikkeellepaneva alkusyy»; hän haluaa todistaa (s. XI) »oikeuden järkeväksi, *itse itsestään*» (eikä siis taloudellisista edellytyksistä) »kehittyväksi organismiksi»; hänen mielestään kysymys on siitä, että oikeus johdetaan ei taloudellisista suhteista, vaan »itse tahto-käsitteestä, jonka kehittämistä ja ilmentämistä oikeusfilosofia vain onkin» (s. XII). Mutta mitä tekemistä tässä on tuolla kirjalla? Proudhonin ja Lassallen välinen ero on vain siinä, että Lassalle oli todella juristi ja hegeliläinen, mutta Proudhon oli sekä lakitieteessä että filosofiassa samoin kuin kaikessa muusakin aito diletantti.

Tiedän varsin hyvin, että Proudhon, joka, kuten tunnettua, puhuu alinomaa ristiin, tekee myös silloin tällöin huomautuksia, jotka näyttävät sen suuntaisilta kuin hän selittäisi aatteita tosiasioista lähtien. Tuollaisilla huomautuksilla ei kuitenkaan ole mitään yhteyttä miehen yleiseen ajatussuuntaan, ja missä niitä tavataan, ne ovat lisäksi mitä sekavimpia ja ristiriitaisimpia.

Yhteiskunnan tietyllä, varsin varhaisella kehitysasteella ilmaantuu tarve saattaa päivästä toiseen toistuvat tuotteiden tuotantoa, jakoa ja vaihtoa koskevat toiminnot yleisen säännön alaisiksi, huolehtia siitä, että yksilö alistuisi tuotannon ja vaihdon yleisten ehtojen alaiseksi. Tämä sääntö, joka ensiksi ilmenee tapana, muuttuu sitten *laiksi*. Lain mukana syntyvät välttämättömästi elimet, joille uskotaan sen voimassapitäminen — julkinen valta, valtio. Yhteiskunnan kehittyessä edelleen laki muodostuu enemmän tai vähemmän laajaksi lainsäädännöksi. Mitä mutkallisemmaksi tämä lainsäädäntö tulee, sitä kauempana sen ilmaisumuoto on siitä muodosta, missä yhteiskunnan tavalliset taloudelliset elinehdot ilmenevät. Lainsäädäntö näyttää omintakeiselta ainekselta, joka saa oikeutuksen olemassaololleen ja syyperusteen edelleenkehittymiselleen omista sisäisistä perusteistaan, sanoikaamme vaikkapa »tahto-käsitteestä», eikä taloudellisista suhteista. Ihmiset unohtavat, että heidän oikeutensa on peräisin heidän taloudellisista elinehdoistaan, kuten he ovat unohtaneet, että he itse ovat peräisin eläinmaail-

masta. Lainsäädännön kehittyessä edelleen mutkalliseksi ja laajaksi kokonaisuudeksi käy välttämättömäksi uusi yhteiskunnallinen työnjako: muodostuu ammattilakimiesten sääty ja samalla syntyy lakitiede. Kehittyessään edelleen viimeksi mainittu vertailee toisiinsa eri kansojen ja eri aikakausien oikeusjärjestelmiä järjestelminä, joiden perustelu on niissä itsessään eikä vastaavien taloudellisten suhteiden heijastumina. Vertailu edellyttää jotain yhteistä: tuo yhteinen löydetään, kun kaiken, mikä noissa kaikissa oikeusjärjestelmissä on enemmän tai vähemmän yhtäläistä, lainoppineet yhdistävät *luonnonoikeudeksi*. Mutta mittapuuna, jolla mitataan mikä on luonnonoikeutta ja mikä ei ole, on itse oikeuden mitä abstraktisin ilmaisu: *oikeudenmukaisuus*. Tästä lähtien oikeuden kehitys on siis juristeista ja niistä, jotka uskovat heidän sanojaan, vain pyrkimystä saada ihmisen elinolot, sikäli kun ne tulevat lainopillisesti tulkituiksi, yhä lähemmäksi oikeudenmukaisuuden ihannetta, *ikuista* oikeudenmukaisuutta. Ja tämä oikeudenmukaisuus on aina vain vallitsevien taloudellisten suhteiden joko vanhoillisen tai vallankumouksellisen puolen aatteellista ja taivaallistettua ilmenemistä. Kreikkalaisten ja roomalaisten oikeudenmukaisuus katsoi orjuuden oikeudenmukaiseksi. Vuoden 1789 porvarin oikeudenmukaisuus vaati tekemään lopun feodalismista, koska tämä oli epäoikeudenmukainen. Preussin junkkereista on jopa viheliäinen piirijärjestelmän⁴⁹ ikuisen oikeudenmukaisuuden rikkomista. Käsitys ikuisesta oikeudenmukaisuudesta ei siis vaihtelee ainoastaan ajan ja paikan mukaan, vaan on erilainen jopa eri henkilöilläkin ja kuuluu niihin asioihin, jotka kuten Mülberger aivan oikein huomauttaa, »jokainen ymmärtää joksikin muuksi». Kun jokapäiväisessä elämässä, missä suhteet, joita joudutaan arvostelemaan, ovat yksinkertaisia, sellaiset sanonnat kuin oikeudenmukainen, epäoikeudenmukainen, oikeudenmukaisuus, oikeustunto otetaan yhteiskunnallisten ilmiöidenkin suhteen vastaan ilman sanottavia väärinkäsityksiä, niin taloudellisten suhteiden tieteellisissä tutkimuksissa ne, kuten olemme nähneet, johtavat yhtä mahdollottomaan sekaan-nukseen kuin syntyisi esimerkiksi nykyaikaisessa kemias-
sa, jos siinä haluttaisiin säilyttää flogistonteorian termi-

nologia. Vieläkin pahempaa olisi tuo sekaannus, jos Proudhonin tapaan uskottaisiin sosiaaliseen flogistoniin, »oikeudenmukaisuuteen», tai Mülbergerin tapaan vaakuutettaisiin, että flogistonteoria on yhtä oikea kuin happiteoria.*

III

Mülberger valittaa edelleen, että nimitän taantumukselliseksi valitusvirreksi hänen sitä »mahtipontista» lausuntoaan,

»ettei ole sen kauheampaa pilkantekoa mainehikkaan vuosisatamme koko kulttuurista kuin se tosiasia, että suurkaupungeissa 90 prosenttia ja enemmänkin väestöstä on vailla asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen».

Todellakin, jos Mülberger, olisi rajoittunut, kuten hän väittää, »nykyajan kauhujen» kuvaamiseen, niin en olisi tietysti sanonut ainoatakaan pahaa sanaa »hänestä ja hänen vaatimattomista kirjoitelmistaan». Mutta hän tekee jotain kokonaan muuta. Hän kuvaa nuo »kauhut» sen seuraukseksi, että työläisillä »ei ole asuntoa, jota he voisivat sanoa omakseen». Valitellaanko »nykyajan kauhujen» johdosta siksi, että työläisen asunnonomistusoikeus on hävitetty, vai, kuten junkkerit tekevät, siksi, että on hävitetty feodalismi ja ammattikunnat — kummassakaan tapauksessa ei voi syntyä muuta kuin taantumuksellinen valitusvirsi, surulaulu sen johdosta, että on tapahtunut se, mikä on kiertämätöntä, historiallisesti välttämätöntä. Taantumuksellisuus on nimenomaan siinä, että Mülberger haluaa palauttaa jälleen entiselleen

* Ennen hapen keksimistä kemistit selittivät aineiden palamisen ilmassa olettaen, että on olemassa erikoinen palava aine, flogiston, joka haihtuu palamisen yhteydessä. Kun he havaitsivat, että yksinkertaisilla palaneilla aineilla on suurempi paino kuin ennen palamista, niin he selittivät, että flogistonilla on negatiivinen paino, jonka vuoksi aineet ilman flogistonia painavat enemmän kuin sen kanssa. Tällä tavalla flogistonille annettiin vähitellen kaikki hapen tärkeimmät ominaisuudet, mutta kaikki — *nurinkurisesti*. Se keksintö, että palaminen on palavan aineen yhtymistä toiseen aineeseen, happeen, ja tämän hapen pelkistäminen tekivät lopun tuosta olettamuksesta, joskin vanhojen kemistien pitkäaikaisen vastustuksen jälkeen.

työläisen yksilöllisen asunnonomistuksen, asian, josta historia on jo kauan sitten tehnyt lopun; että hän ei voi kuvitella työläisten vapautuvan mitenkään muuten kuin siten, että jokaisesta tulee jälleen asuntonsa omistaja.— Edelleen:

»Väitän nimenomaan: varsinaista taistelua käydään kapitalistista tuotantotapaa vastaan, ja vain *pitämällä lähtökohtana sen muuttamista* toiseksi voidaan toivoa asunto-olojen paranemista. Engels ei huomaa tässä kaikessa mitään... Edellytän, että voidaksemme ryhtyä lunastamaan vuokra-asuntoja on ratkaistava täydellisesti yhteiskunnallinen kysymys.»

Valitettavasti en vieläkään huomaa tässä kaikessa mitään. Minunhan on mahdotonta tietää, mitä joku, jonka nimeäkään en tiennyt, edellyttää aivojensa salaisessa sopukassa. Voin päätellä vain Mülbergerin painettujen kirjoitusten mukaan. Ja niissä havaitsen nytkin vielä (hänen kirjasensa 15. ja 16. sivulla), että vuokra-asunnon poistamisen edellytykseksi Mülberger ei edellytä mitään muuta kuin... samaisen vuokra-asunnon. Vain sivulla 17 hän »tarttuu pääoman tuottavuutta sarvista», mihin vielä palaamme. Ja vastauksessaankin hän vahvistaa sen sanomalla:

»Tarkoituksena oli pikemminkin osoittaa, kuinka asuntokysymyksen alalla voitaisiin suorittaa täydellinen muutos *pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja.*»

»Pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja» ja »pitämällä lähtökohtana kapitalistisen tuotantotavan muuttamista» (se merkinnee: hävittämistä) — nuohan ovat aivan päinvastaisia asioita.

Ei ole ihme, että Mülberger valittaa, kun hänen proudhonilaisten suunnitelmiansa ainoana käytännöllisesti mahdollisena toteutumisenä pidän herra Dollfusin ja muiden tehtailijain filantrooppista pyrkimystä auttaa työläisiä hankkimaan oman talon. Jos Mülberger käsittäisi, että Proudhonin yhteiskunnanpelastamissuunnitelma on läpeensä *porvarillisen* yhteiskunnan maaperällä liikkuvaa fantasiaa, hän ei tietenkään luottaisi siihen. En toki ole koskaan enkä missään epäillyt hänen hyviä aikomuksiaan. Mutta minkä vuoksi hän sitten ylistää tri Reschaueria sen johdosta, että tämä kehottaa Wienin

kaupunginhallitusta jäljittelemään herra Dollfusin suunnitelmia?

Edelleen Mülberger sanoo:

»Mitä tulee erityisesti kaupungin ja maaseudun väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää se. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt... Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien vähitellen tapahtuvaan tasapainottumiseen.»

Siis kaupungin ja maaseudun vastakohtaisuuden hävittäminen on utopiaa, *koska* tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Soveltakaamme tuota logiikkaa nykyisen yhteiskunnan muihin vastakohtiin ja katsokaamme, mihin se meidät vie. Esimerkki:

»Mitä tulee erityisesti» kapitalistien ja palkkatyöläisten »väliseen vastakohtaisuuteen, niin utopiaa olisi tahtoa hävittää se. Tuo vastakohtaisuus on luonnollinen, oikeammin sanoen historiallisesti syntynyt. Kysymys ei ole tuon vastakohtaisuuden *hävittämisestä*, vaan siitä, että löydettäisiin sellaiset poliittiset ja yhteiskunnalliset muodot, joiden vallitessa se olisi *vahingoton*, jopa *hedelmällinenkin*. Tätä tietä voidaan päästä rauhalliseen sopimukseen, intressien vähitellen tapahtuvaan tasapainottumiseen.»

Siten olemme taaskin palanneet Schulze-Delitzschin pariin.

Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittäminen ei ole enemmän eikä vähemmän utooppinen kuin kapitalistien ja palkkatyöläisten välisen vastakohtaisuuden hävittäminen. Päivä päivältä se muodostuu yhä enemmän niin teollisuus- kuin maataloustuotannonkin käytännölliseksi vaatimukseksi. Kukaan ei ole vaatinut sitä kovemmin kuin Liebig maanviljelyskemiaa käsittelevissä teoksissaan, joissa hänen ensimmäisenä vaatimuksenaan oli aina, että ihmisen on annettava maalle takaisin se, minkä hän siltä saa, ja joissa todistetaan, että sitä estää vain kaupunkien, nimenomaan suurkaupunkien olemassaolo. Kun näkee, miten yksistään täällä

Lontoossa heitetään päivästä toiseen ja valtavin kustannuksin lantaa mereen enemmän kuin sitä tuotetaan koko Saksin kuningaskunnassa ja miten valtavia laitteita tarvitaan siihen, ettei tuo lanta saastuttaisi koko Lontoota, niin utopia kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaisuuden hävittämisestä saa merkittävää käytännöllistä pohjaa. Jopa verrattain pieni Berliinikin on jo ainakin kolmenkymmenen vuoden ajan ollut läkähtymäisillään likoihinsa. Toisaalta olisi pelkkää utopiaa, jos Proudhonin tavalla tahdottaisiin kukistaa nykyinen porvarillinen yhteiskunta ja säilyttää talonpojisto sellaisenaan. Vain väestön mahdollisimman tasapuolinen jakaantuminen kautta koko maan, vain teollisuus- ja maataloustuotannon kiinteä sisäinen yhteys ja sen vuoksi tarpeelliseksi käynyt kulkuyhteyksien laajentaminen — tietenkin kapitalistisen tuotantotavan hävittämisen ehdolla — pystyvät tempaamaan maalaisväestön siitä eristyneisyyden ja henkisen veltostumisen tilasta, jossa se on miltei keskeytymättömästi ollut tuhansia vuosia. Ei ole utopiaa väittää, että ihmiset vapautuvat menneisyytensä takomista kahleista täydellisesti vasta sitten, kun kaupungin ja maaseudun välinen vastakohtaisuus on hävitetty; utopia syntyy vasta sitten, kun »pitämällä lähtökohtana olemassaolevia oloja» ryhdytään määräämään sitä *muotoa*, jossa tämä tai jokin muu olemassaolevan yhteiskunnan vastakohtaisuus pitäisi ratkaista. Ja Mülberger tekee sen omaksuessaan Proudhonin kaavan asuntokysymyksen ratkaisemista varten.

Sitten Mülberger valittaa, että tietyissä mitassa teen hänetkin vastuunalaiseksi »pääomaa ja korkoa koskevista Proudhonin hirveistä mielipiteistä», ja sanoo:

»Tuotantosuhteiden muuttumisen otaksun *jo ennaltaan olevaksi*, mutta korkokantaa sääntelevä tilapäinen laki ei koske tuotantosuhteita, vaan yhteiskunnallista liikevaihtoa, kiertokulkusuhteita... Tuotantosuhteiden muuttuminen tai, kuten saksalainen koulukunta sanoo tarkemmin, kapitalistisen tuotantotavan hävittäminen ei johdu tietenkään siitä tilapäisestä laista, joka lakkauttaa koron, kuten Engels väittää minun sanovan, vaan siitä, että työätekevä kansa *ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälineet*, koko teollisuuden. Tuleeko työätekevä kansa tällöin kunnioittamaan» (!) »enemmän lunastusta vai viipymätöntä pakkoluovutusta, sitä ei Engels enkä minäkään voi sanoa.»

Hieron hämmästyneenä silmiäni. Luen uudestaan Mülbergerin kirjoituksen alusta loppuun asti löytääkseni sen kohdan, jossa hän selittää, että vuokra-asuntojen lunastaminen edellyttää, että »työätekevä kansa ottaa tosiasiallisesti haltuunsa kaikki työvälineet, koko teollisuuden». Sellaista kohtaa en löydä. Sitä ei ole. »Tosiasiallisesta haltuunotosta» jne. ei ole missään puhuttu. Sen sijaan sivulla 17 on sanottu:

»Olettakaamme, että pääoman tuottavuutta on todella *tartuttu sarvista* — minkä ennemmin tai myöhemmin täytyy tapahtua — esimerkiksi *tilapäisen lain avulla, joka säättää kaikkien pääomien koron suuruudeksi yhden prosentin*, minkä lisäksi pyrkimykseenä on tämänkin korkomäärän lähentäminen nolnaan... Luonnollisesti sekä talo että asunto ovat kuten muutkin tuotteet tämän lain alaisia... Näemme siis, että tältäkin puolen vuokra-asuntojen lunastus on *kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä.*»

Tässä on siis täysin vastakkaisesti Mülbergerin uusimmalle käänteelle sanottu suoraan, että koronlakkauttamislaililla epäilemättä »tartutaan sarvista» pääoman tuottavuutta — tällä sotkuisella fraasilla hän tarkoittaa ilmeisesti kapitalistista tuotantotapaa — ja että nimenomaan tämän lain tuloksena »vuokra-asuntojen lunastus on kiertämätön seuraus yleensä pääoman tuottavuuden hävittämisestä». Ei suinkaan, Mülberger sanoo nyt. Tämä tilapäinen laki »ei koske *tuotantosuhteita*, vaan *kiertokulusuhteita*». Tuollaisen mitä täydellisimmän ristiriitaisuuden vallitessa, joka Goethen sanonnan mukaan on »yhtä salaperäinen viisaille kuin tyhmillekin»⁵⁰, en voi muuta kuin olettaa, että olen tekemisissä kahden erilaisen Mülbergerin kanssa, joista toinen syystä valittaa, että »väitän hänen sanovan» sitä, mitä toinen on julkaissut.

Se että työätekevä kansa ei tule kysymään minulta enempää kuin Mülbergeriltäkään, tuleeko se tosiasiallisen haltuunoton yhteydessä »kunnioittamaan enemmän lunastusta vai viipymätöntä pakkoluovutusta», se on aivan totta. Todennäköisintä on, että se yleensä katsoo paremmaksi olla »kunnioittamatta». Mutta puhehan ei ollut lainkaan siitä, että työätekevä kansa tosiasiallisesti ottaa haltuunsa kaikki työvälineet, vaan ainoastaan siitä Mülbergerin väitteestä (s. 17), että »asuntokysymyksen rat-

kaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan *lunastus*». Jos hän nyt selittää tuon lunastuksen äärimmäisen epäilyttäväksi, niin miksi sitten pitää tarpeettomasti vaivata meitä kumpaakin ja lukijoita?

Todettakoon muuten, että kaikkien työvälineiden, koko teollisuuden »tosiasiallinen haltuumotto» työtätekevän kansan taholta on proudhonilaisen »lunastuksen» suoranainen vastakohta. Viimeksi mainitussa tapauksessa *erillisestä työläisestä* tulee asunnon, talonpoikaistilan, työvälineiden omistaja; ensin mainitussa tapauksessa taas talojen, tehtaiden ja työvälineiden yhteiseksi omistajaksi jää »työtätekevä kansa» ja tuskinpa niitä tullaan antamaan ainakaan siirtymäkaudella yksityishenkilöiden tai osuuskuntien käyttöön ilman kulunkien korvaamista. Samoin maanomistuksen hävittäminen ei ole maankoron hävittämistä, vaan sen siirtämistä, joskin muunnetussa muodossa, yhteiskunnalle. Kaikkien työvälineiden ottaminen tosiasiallisesti työtätekevän kansan haltuun ei siis suinkaan tee mahdottomaksi vuokrauksen säilymistä.

Yleensä kysymys ei ole lainkaan siitä, ottaako proletariaatti valtaan päästyään tuotantovälineet, raaka-aineet ja elämäntarvikkeet käsiinsä ilman muuta väkivaltaisesti, maksaako se heti niistä korvauksen vai lunastaa tuon omaisuuden vähitellen vähittäismaksuin. Jos tähän kysymykseen yritettäisiin vastata etukäteen ja kaikkia mahdollisia tapauksia silmälläpitäen, niin se olisi utopioiden kyhäilemistä, ja sen jätän muille.

IV

Kuinka paljon pitikään kirjoittaa päästäkseni Mülbergerin moninaisten verukkeiden ja mutkien läpi vihdoin itse asiaan, johon Mülberger vastauksessaan huolellisesti välttää kajoamista.

Mitä myönteistä on Mülberger kirjoituksessaan sanonut?

Ensiksi »talon, rakennustontin jne. alkuperäisen omahinnan ja talon nykyisen arvon välinen erotus» kuuluu oikeuden mukaan yhteiskunnalle. Tuota erotusta nimi-

tetään taloustieteen kielellä maankoroksi. Myös Proudhon haluaa antaa sen yhteiskunnalle, kuten voidaan lukea hänen teoksestaan »*Idée générale de la Révolution*», vuoden 1868 painos, s. 219.

Toiseksi asuntokysymyksen ratkaisu on siinä, että jokaisesta vuokramiehstä tulee asuntonsa omistaja.

Kolmanneksi tuo ratkaisu toteutetaan muuttamalla lain avulla vuokramaksut asunnon ostohinnan vähittäismaksuiksi. — Nämä molemmat kohdat, toinen ja kolmas, on otettu Proudhonilta, kuten jokainen voi huomata teoksesta »*Idée générale de la Révolution*», s. 199 ja seur., ja siinä on sivulla 203 laadittu valmiiksi jopa vastaavan lakiehdotuksen tekstikin.

Neljänneksi pääoman tuottavuutta tartutaan sarvista tilapäisen lain avulla, jolla korkokanta alennetaan ensin 1 % edellyttäen, että sitä sittemmin alennetaan edelleenkin. Tämä on samoin lainattu Proudhonilta, ja siitä voidaan yksityiskohtaisesti lukea »*Idée générale*» teoksesta, s. 182—186.

Kaikkiin näihin kohtiin lainasin Proudhonilta sen paikan, jossa on Mülbergerin kopion originaali, ja kysyn nyt, oliko minulla oikeutta vai ei nimittää proudhonilaiseksi kirjoittajaa, jonka kirjoitus on läpeensä proudhonilainen eikä sisällä muuta kuin Proudhonin katsomuksia? Ja silti Mülberger ei valita mitään niin katkerasti kuin sitä, että sanon häntä proudhonilaiseksi, sanon muka siksi, että »tapasin muutamia Proudhonille ominaisia *sanankäänteitä*». Päinvastoin, »*sanankäänteet*» ovat kaikki Mülbergerin, *sisältö* on Proudhonin. Ja kun sitten täydennän proudhonilaista kirjoitusta siteeraamalla Proudhonia, niin Mülberger valittaa, että panen hänen tililleen Proudhonin »hirvittävät katsomukset».

Mitä olen sanonut tuota Proudhonin suunnitelmaa vastaan?

Ensiksi maankoron siirtäminen valtiolle on samaa kuin yksilöllisen maanomistuksen hävittäminen.

Toiseksi vuokra-asunnon lunastus ja asunnon siirtäminen entisen vuokralaisen omistukseen ei lainkaan koske kapitalistiseen tuotantotapaan.

Kolmanneksi suurteollisuuden ja kaupunkien nykyisen kehityksen oloissa tuo ehdotus on yhtä typerä kuin taan-

tumuksellinenkin ja asunnon palauttaminen jokaisen eri henkilön yksilölliseen omistukseen olisi taka-askel.

Neljänneksi pääomankoron pakollinen alentaminen ei suinkaan heikennä kapitalistista tuotantotapaa, vaan päinvastoin on yhtä vanhaa kuin mahdotontakin, kuten koronkiskuruutta vastaan annetut lait osoittavat.

Viidenneksi pääomankoron hävittämisen ohella ei suinkaan hävitetä taloista perittävää vuokraa.

Toisesta ja neljännestä kohdasta Mülberger on nyt yhtä miel.ä. Muita kohtia vastaan hän ei sano sanaakaan. Ja kuitenkin ne ovat juuri niitä kohtia, joista käydään väittelyä. Mutta Mülbergerin vastaus ei ole vastaväite; hän kiertää huolellisesti kaikki taloustieteelliset kohdat, jotka kuitenkin ovat ratkaisevia; tuo vastaus on henkilökohmainen valituskirjelmä eikä mitään muuta. Niinpä hän valittaa, kun ennakkoin sen ratkaisun, jonka hän on luvannut antaa muissa — esimerkiksi valtionvelkoja, yksityisvelkoja, luottoa koskevissa — kysymyksissä, ja sanon, että ratkaisu on oleva kaikkialla sama kuin asuntokysymyksessäkin: korko lakkautetaan, korkomaksut muutetaan pääoman kuoletusmaksuiksi ja luotto tehdään korottomaksi. Ja sittenkin voisin lyödä vielä nytkin vetoa, että kun nuo Mülbergerin kirjoitukset näkevät päivänvalon, niiden pääasiallinen sisältö tulee vastaamaan Proudhonin »*Idée générale*» (luotto s. 182, valtionvelat s. 186, yksityisvelat s. 196) aivan samoin kuin asuntokysymystä koskevat kirjoitukset vastaavat samasta kirjasta siteerattuja kohtia.

Mülberger opettaa minua tässä yhteydessä, että sellaiset kysymykset kuin verot, valtionvelat, yksityisvelat, luotto, joiden lisäksi nyt tulee vielä yhteisön autonomia-kysymys, ovat talonpojiston ja maaseutupropagandan kannalta hyvin tärkeitä. Suurin piirtein olen samaa mieltä, mutta 1. talonpojista ei ole tähän saakka ollut puhetta lainkaan ja 2. kaikkien noiden kysymysten proudhonilaiset »ratkaisut» ovat taloustieteellisesti yhtä tolkkuttomia ja oleellisesti yhtä porvarillisia kuin hänen asuntokysymystä koskeva ratkaisunsaakin. Sitä Mülbergerin vihjausta vastaan, etten muka pidä tarpeellisena saada talonpoikia mukaan liikkeeseen, minun ei tarvitse puolustautua. Kuitenkin katson typeryydeksi, kun tässä tarkoituksessa

talonpojille suositellaan Proudhonin ihmetohtorointia. Saksassa on vielä hyvin paljon suuria maatiloja. Proudhonin teorian mukaan ne kaikki pitäisi pirstoa pieniksi talonpoikaistiloiksi, mikä maataloustieteen nykyisellä tasolla ja sen kokemuksen kannalta, jonka Ranska ja Länsi-Saksa ovat saaneet palstatilanomistuksesta, olisi suorastaan taantumuksellista. Yhä olemassaoleva suurmaanomistus tarjoaa meille päinvastoin tervetulleeseen aiheeseen ryhtyä harjoittamaan yhdistyneiden työntekijäin avulla laajamittaista maanviljelyä, jonka pohjalla vain onkin mahdollista kaikkien nykyaikaisten apuvälineiden, koneiden ym. käyttö, ja osoittaa siten pientalonpojille havainnollisesti yhtymiseen perustuvan suurtalouden paremmuudet. Tanskan sosialistit, jotka ovat tässä suhteessa kaikista muista edellä, ovat sen käsittäneet jo kauan sitten.⁵¹

Samoin minun ei tarvitse puolustaa itseäni moitteelta, että työläisten nykyiset kauheat asunto-olot ovat minusta muka näyttäneet »merkityksettömältä pikkuseikalta». Mikäli tiedän, olen saksalaisessa kirjallisuudessa ensimmäisenä kuvannut noita oloja siinä klassiseksi kehittyneessä muodossa, jossa ne esiintyvät Englannissa; ja sitä en tehnyt siksi, kuten Mülberger arvelee, että ne olisivat »loukanneet oikeudentuntoani» — paljon puuhaa olisi sillä, joka saisi päähänsä panna kirjaan kaikki hänen oikeudentuntoaan loukkaavat tosiasiat — vaan, kuten kirjaseeni⁵² alkulauseessa on sanottu, antaakseni tosiasiallista pohjaa vasta silloin syntyvälle ja tyhjien fraasien parissa askartelevalle saksalaiselle sosialismille kuvaamalla nykyaikaisen suurteollisuuden luomia yhteiskunnallisia oloja. Mutta mieleeni ei kyllä juolahda ratkaista sen enempää niin sanottua *asuntokysymystä* kuin ryhtyä ratkomaan yksityiskohtaisesti vieläkin tärkeämpää *elintarvikekysymystä*. Olen tyytyväinen, kun voin osoittaa, että nykyisen yhteiskuntamme tuotanto on riittävää, jotta yhteiskunnan kaikilla jäsenillä olisi kylliksi syötävää, ja että taloja on kyllin paljon, jotta voitaisiin antaa työtätekeville joukoille tilavia ja terveellisiä asuntoja. Mutta sen tuumiskeleminen, miten tuleva yhteiskunta tulee sääntelemään ravinnon ja asuntojen jaon, johtaa suoraa päätä *utopiaan*. Kaikkien tähänastisten

tuotantotapojen perusehtojen tarkastelun nojalla voimme korkeintaan väittää, että kapitalistisen tuotannon häviössä tähänastisen yhteiskunnan tietyt omistamismuodot käyvät mahdottomiksi. Tilapäistoimenpiteidenkin on kaikkialla oltava kyseisellä ajankohdalla vallitsevien suhteiden mukaisia; pienmaanomistuksen maissa ne tulevat olemaan oleellisesti toisenlaisia kuin suurmaanomistuksen maissa jne. Mihin tullaan, kun näitä niin sanottuja käytännön kysymyksiä, kuten asuntokysymystä jne., yritetään ratkaista yksitellen, sitä ei kukaan osoita paremmin kuin itse Mülberger, joka ensin 28 sivulla selittelee, että »asuntokysymyksen ratkaisu sisältyy kokonaisuudessaan sanaan *lunastus*», änkyttääkseen sitten, kun hänet pannaan tiukalle, hämillään, että oikeastaan on vielä hyvin kyseellistä, »tuleeko työtätekevä kansa kunnioittamaan enemmän lunastusta» talojen todellisen haltuunoton yhteydessä vai jotain muuta pakkoluovutusmuotoa.

Mülberger vaatii, että meidän pitäisi olla *käytännöllisiä*, että meidän ei pitäisi »todellisten käytännöllisten suhteiden vastineiksi» »asettaa vain kuolleita, abstraktisia kaavoja», että meidän pitäisi jättää abstraktinen sosialismi ja käydä käsiksi *tiettyihin, konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin*. Jos Mülberger tekisi sen, niin hänen ansionsa liikkeessä olisivat kenties suuriakin. Onhan ensimmäisenä askeleena käytäessä käsiksi tiettyihin konkreettisiin yhteiskunnallisiin suhteisiin se, että niitä tutkitaan, otetaan selvää niiden todellisesta taloudellisesta yhteydestä. Entä mitä me tapaamme Mülbergerillä? Kokonaista kaksi väittämää, nimittäin:

1. »Vuokramies on talonomistajaan nähden se, mikä palkkatyöläinen on kapitalistiin nähden.»

Edellä, erillisjulkaisun 6. sivulla,* olen osoittanut, että tuo väite on kokonaan väärä eikä Mülbergerillä ollut sitä vastaan mitään sanottavaa.

2. »Mutta sinä härkänä, jota» (yhteiskunnallisen reformin yhteydessä) »on tartuttava sarvista, on *pääoman tuottavuus*, joksi sitä sanoo taloustieteen liberaalinen koulukunta ja *joti todellisuus*»

* Ks. tätä osaa, s. 21. *Toim.*

nessa ei ole olemassa, mutta joka olemalla näennäisesti olemassa toimii nykyistä yhteiskuntaa painavan kaikkinaisen epäyhdenvertaisuuden verhona.»

Siis härkää, jota pitäisi tarttua sarvista, *»ei todellisuudessa»* ole olemassa eikä sillä siis ole *»sarviakaan»*. Paha ei ole se itse, vaan sen *näennäinen oleminen*. Kuitenkin *»niin sanottu (pääoman) tuottavuus pystyy loihtimaan esiin taloja ja kaupunkeja»,* joiden olemassaolo ei ole suinkaan *»näennäistä»* (s. 12). Ja mieskö, joka löpisee avuttoman sekavasti pääoman ja työn välisistä suhteista, vaikka *»hänkin tuntee hyvin»* Marxin Pääoman, ryhtyy neuvomaan saksalaisille työläisille uutta ja parempaa tietä ja on olevinaan *»rakennusmestari»,* joka *»ainakin ylimalkaan on selvillä tulevan yhteiskunnan arkkitehtonisesta rakenteesta?»*

Kukaan ei ole päässyt *»tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita»* lähemmäksi kuin Marx *Pääomassa*. Hän on käyttänyt kaksikymmentä viisi vuotta tutkiakseen niitä kaikin puolin, ja hänen arvostelunsa tulokset sisältävät kaikkialla myös niin sanottujen ratkaisujen idun, mikäli ne nyky kautena yleensä ovat mahdollisia. Mutta ystävällemme Mülbergerille se ei riitä. Kaikki se on abstraktista sosialismia, kuolleita abstraktisia kaavoja. Sen sijaan että tutkisi *»tiettyjä konkreettisia yhteiskunnallisia suhteita»,* ystävämme Mülberger tyytyy lukemaan Proudhonin muutamia niteitä, jotka eivät sano hänelle tietyistä konkreettisista yhteiskunnallisista suhteista kerrassaan mitään, mutta sen sijaan antavat hänelle varsin tiettyjä konkreettisia ihmereseptejä kaikenlaista yhteiskunnallista paha vastaan; ja tuota valmista yhteiskunnanpelastamissuunnitelmaa, tuota Proudhonin *systemiä* hän tarjoaa saksalaisille työläisille sen varjolla, että *hän* haluaa *»sanoa jäähyväiset systeemeille»,* kun sitä vastoin minä nähkääs *»valitsen päinvastaisen tien!»* Käsittäakseni sen, minun täytyisi olettaa, että olen sokea ja Mülberger kuuro, joten emme voi mitenkään ymmärtää toisiamme.

Riittää. Jollei tästä polemiikista olekaan mitään muuta apua, niin on siitä ainakin se hyöty, että se osoittaa, miten on noiden *»käytännöllisiksi»* sosialisteiksi itseään nimittävien käytännön laita. Nuo käytännölliset ehdo-

tukset kaiken yhteiskunnallisen pahan poistamiseksi, nuo yhteiskunnalliset yleislääkkeet ovat aina ja kaikkialla olleet niiden lahkokuntien perustajien valmistetta, jotka ovat esiintyneet aikana, jolloin proletaarinen liike käveli vielä lapsenkengissä. Heidän joukkoonsa kuuluu myös Proudhon. Proletariaatin kehitys viskaa pian syrjään nuo kapalovaatteet ja saa työväenluokankin tajuamaan sen, ettei ole mitään epäkäytännöllisempää kuin nuo etukäteen keksityt ja kaikkiin tapauksiin sopivat »käytännölliset ratkaisut» ja että käytännöllinen sosialismi on päinvastoin kapitalistisen tuotantotavan eri puolien oikeassa ymmärtämisessä. Tästä tietoisesta työväenluokan *ei ole milloinkaan* vaikeaa vastaavissa tapauksissa päättää, mitä yhteiskunnallisia laitoksia vastaan ja miten sen on perusiskunsa suunnattava.

*Kirjoitettu toukokuussa 1872 —
tammikuussa 1873*

Julkaistu »Der Volksstaat» lehdessä 51., 52., 53., 103. ja 104. n:oissa 26. ja 29. kesäkuuta, 3. heinäkuuta, 25. ja 28. joulukuuta 1872; 2., 3., 12., 13., 15. ja 16. n:oissa 4. ja 8. tammikuuta, 8., 12., 19. ja 22. helmikuuta 1873 ja kolmena erillisenä viikkona Leipziginä vuosina 1872—1873

*Valitut teokset kolmessa osassa,
2. osa. s. 277—340*

K a r l M a r x

POLIITTINEN VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS⁵³

»Työväenluokka ei saa järjestäytyä poliittiseksi puolueeksi; se ei saa millään verukkeella ryhtyä poliittiseen toimintaan, koska taistelu valtiota vastaan merkitsee valtion tunnustamista ja se taas on ristiriidassa ikuisten periaatteiden kanssa! Työläiset eivät saa ryhtyä lakkoihin, sillä voimien haaskaaminen työpalkan nostamiseksi tai sen alenemisen estämiseksi merkitsee *palkkatyöjärjestelmän* tunnustamista, ja tämä on ristiriidassa työväenluokan vapautuksen ikuisten periaatteiden kanssa!

Jos työläiset poliittisessa taistelussaan porvarillista valtiota vastaan liittyvät yhteen vain saavuttaakseen myönnytyksiä, silloin he tekevät sovitteluratkaisuja ja tämä on ristiriidassa ikuisten periaatteiden kanssa! Tästä syystä on tuomittava jokainen rauhanomainen liike, jollaisia Englannin ja Amerikan työläiset huonosta tottumuksesta panevat alulle. Työläisten ei pidä haaskata voimiaan saavuttaakseen lakisääteiset rajat työpäivälle, sillä se merkitsee sovitteluratkaisujen tekemistä yrittäjien kanssa, ja silloin nämä voivat riistää työläisiä enää vain 10 tai 12 tuntia 14 tai 16 tunnin sijasta. Liioin työläisten ei pidä pyrkiä siihen, että alle kymmenvuotiaiden tyttöjen tehdastyö kiellettäisiin lailla, sillä tällä keinolla ei vielä lakkauteta alle kymmenvuotiaiden poikien riistoa. Siten työläiset tekisivät uuden kompromissin ja se vahingoittaa ikuisten periaatteiden puhtautta!

Vielä vähemmän työläiset saavat vaatia, että Amerikan tasavallan tapaan valtio, jonka *budjetti* kootaan työ-

läisten kustannuksella, velvoitettaisiin antamaan työläisten lapsille peruskoulutus. Peruskoulutus ei ole näet vielä yleiskoulutusta. On parempi, että työläiset ja työläisnaiset eivät osaa lukea, kirjoittaa eikä laskea kuin että he saisivat valtion koulun opettajan opetusta. On paljon parempi, että tietämättömyys ja päivittäinen 16 tunnin työ tylsistyttää työväenluokan kuin että ikuisia periaatteita loukataan!

Jos työväenluokan poliittinen taistelu saa väkivaltaisia muotoja, jos työläiset pystyttävät porvariston diktatuurin tilalle oman vallankumouksellisen diktatuurinsa, silloin he tekevät hirvittävän rikoksen loukkaamalla periaatteita halutessaan kurjien maailmallisten päivänkohtaisten tarpeidensa vuoksi, porvariston vastarinnan murtamisen vuoksi antaa valtiolle vallankumouksellisen ja ohimenevän muodon sen sijaan että he laskisivat aseet ja poistaisivat valtion. Työläiset eivät saa muodostaa erillisiä ammattiyhdistyksiä kullekin ammattialalle, koska he tekevät siten porvarillisessa yhteiskunnassa vallitsevan yhteiskunnallisen työnjaon ikuisiksi. Tämä työläisiä erottava työnjakohan on heidän orjuutensa todellinen perusta.

Sanalla sanoen työläisten on pantava käsivarret ristiin sen sijaan että tuhlaisivat aikaansa poliittisiin ja taloudellisiin liikkeisiin. Yksikään näistä liikkeistä ei voi tuottaa heille muuta kuin välittömiä tuloksia. Tosiuskovaisina ihmisinä heidän täytyy arkisia tarpeita halveksien uskoa täynnä huutaa: 'Meidän luokkamme ristiinnaulittakoon, meidän lajimme tuhoutukoon, mutta ikuisten periaatteiden on pysyttävä tahrattomina!' Hurskaiden kristittyjen tavoin heidän on uskottava papin sanoja, halveksittava maallista hyvää ja tavoiteltava vain paratiisiin pääsyä. Kun paratiisiin pääsyn tilalle sijoitetaan *yhteiskunnallinen likvidaatio*, joka jonakin kauniina päivänä toteutuu jossakin maailman kolkassa, vaikkakaan kukaan ei tiedä miten ja kenen toimesta, niin asioiden mystifiointi on täydellinen ja aivan samanlainen.

Tätä ihmeellistä yhteiskunnallista likvidaatiota odotellessaan työväenluokan on siis käyttäytyttävä hyvin syöneen lammaslauman tavoin, jätettävä hallitus rau-

haan, pelättävä poliisia, kunnioitettava lakeja ja tarjouduttava mukisematta tykinruuaksi.

Työläisten on jokapäiväisessä käytännön elämässään oltava valtion kuuliaisimpia palvelijoita, mutta sisimmässään heidän on mitä ponnekkaimmin protestoitava valtion olemassaoloa vastaan ja osoitettava sille syvä teoreettinen halveksuntansa ostamalla ja lukemalla kirjallisia tutkielmia valtion poistamisesta. Kuitenkin heidän on varottava kohdistamasta kapitalistiseen järjestelmään mitään muuta vastarintaa kuin julistuksia tulevaisuuden yhteiskunnasta, missä tämän vihatun järjestyksen olemassaolo lakkaa!»

Kukaan ei kiistä, etteikö työväenluokka olisi ajanut poliittisen välinpitämättömyyden apostolit hornan tuuttiin jo ajat sitten, jos he olisivat esittäneet asiansa näin selkeästi. Työväenluokka olisi käsittänyt sellaisen loukkaukseksi, jonka esittävät kaavaoppiset porvarit ja rappeutuneet aateliset, kummatkin joko niin tyhmiä tai naiiveja, että kieltävät työläisiltä kaikki todelliset taisteluvälineet siksi että kaikki nämä välineet on otettava nykyiseltä yhteiskunnalta ja että taistelun väistämättömät ehdot eivät onnettomuudekseen sovi niihin idealistisiin kuvitelmiin, jotka nämä *sosiaalitieteen* tohtorit ovat kohottaneet *vapauden*, *autonomian* ja *anarkian* nimellä jumaluuksiksi. Työväenluokan liike on kuitenkin nyt niin voimakas, ettei näillä filantrooppisilla lahkolaisilla ole enää rohkeutta toistella taloudellisen taistelun kohdalla niitä samoja *suuria totuuksia*, joita he herkeämättä esittävät poliittisesta taistelusta. He ovat liian pelkurimaisia soveltaakseen näitä totuuksia myös lakoihin, poliittisiin liittoutumiin, ammattiyhdistyksiin, naisten ja lasten työtä koskeviin lakeihin, työpäivän lyhentämiseen jne. jne.

Katsokaamme minkä verran he voivat vedota hyviin perinteisiin, häveliäisyyteen, kunniallisuuteen ja ikuisiin periaatteisiin!

Koska yhteiskuntaolot eivät olleet vielä kylliksi kehittyneet antaakseen työväenluokalle mahdollisuutta järjestäytyä poliittiseksi puolueeksi täytyi ensimmäisten sosialistien (Fourier, Owen, Saint-Simon jne.) rajoittua uneksimaan tulevaisuuden *malliyhteiskunnasta* ja tuomita

kaikki ne lakkoilun, liittoutumisen ja poliittisen toiminnan yritykset, joihin työläiset ryhtyivät parantaakseen hieman asemaansa. Vaikkakaan meillä ei ole oikeutta kieltää näitä sosialismin patriarkkoja yhtä vähän kuin nykyajan kemisteillä on oikeutta kieltää omia isiään, alkemisteja, niin meidän on kuitenkin varottava toistamasta heidän virheitään. Meidän tekeminämme ne olisivat anteeksiantamattomia.

Silti vuonna 1839, kun Englannin työväenluokan poliittinen ja taloudellinen taistelu oli jo saanut selväpiirteisen luonteen, Bray, yksi Owenin oppilaista ja eräs niistä, jotka jo kauan ennen Proudhonia olivat keksineet *mutualismin*, julkaisi kirjan »Labour's Wrongs and Labour's Remedy» (Vääryydet työssä ja niiden korjaaminen)⁵⁴.

Kirjansa luvussa, joka käsittelee *kaikkien nykyisellä taistelulla saavutettavien parannuskeinojen* tehottomuutta, hän arvostelee kitkerästi englantilaisten työläisten kaikkia taloudellisia ja poliittisia liikkeitä. Hän tuomitsee poliittisen liikkeen, lakot, työajan lyhentämisen ja naisten ja lasten tehdastyön säätelyn. Kaikki se ei näet hänen mielestään auta pääsemään yhteiskunnan nykyisestä tilasta, vaan päinvastoin lujittaa sitä ja kärjistää vastakohtia entisestään.

Ja nyt tulemme Proudhoniin, sosiaalitieten tohtorien oraakkeliin. Vaikka suurella mestarilla oli tarpeeksi rohkeutta vastustaa tarmokkaasti kaikkia niitä taloudellisia liikkeitä (liittoutumia, lakkoja jne.), jotka olivat ristiriidassa hänen *mutualisminsa* vapautusta tuovien teorioiden kanssa, samaan aikaan hän teoksillaan ja henkilökohtaisella osanotollaan kuitenkin edisti työväenluokan poliittista taistelua, niin hänen oppilailtaan puuttuu rohkeutta asettua avoimesti vastustamaan liikettä. Kumosin kaikki hänen työväenliikettä vastaan suuntaamansa sofismit jo vuonna 1847*, jolloin mestarin suuri teos »Taloudellisten ristiriitojen järjestelmä» ilmestyi. Mutta Proudhon palasi samaan aiheeseen vuonna

* Ks. kirjasta *Misère de la philosophie. Réponse à la philosophie de la misère de M. Proudhon* (Paris, A. Frank, 1847) [Filosofian kurjuus. Vastaus herra Proudhonin Kurjuuden filosofiaan], 2. luku, 5. §: »Lakot ja työläisliittoumat».

1864, sen jälkeen kun oli hyväksytty Lex Ollivier, laki, joka myönsi Ranskan työläisille oikeuden liittoutumiseen, joskin hyvin rajoitetussa määrin. Proudhon teki sen teoksessaan »Työväenluokan poliittiset kyvyt»⁵⁵, joka julkaistiin pian hänen kuolemansa jälkeen.

Mestarin hyökkäys oli niin suuresti porvariston maun mukainen, että vuonna 1866 »Times» Lontoon räätälien suuren lakon johdosta soi Proudhonille sen kunnian, että julkaisi tätä käännettynä ja tuomitsi lakkolaiset hänen omilla sanoillaan. Seuraavassa muutama esimerkki.

Rive-de-Gierin kaivostyöläiset olivat ryhtyneet lakoon. Sotilaita kiirehti paikalle saattaakseen heidät järkiinsä.

»Viranomainen, joka ammutti Rive-de-Gierin kaivostyöläisiä, oli hyvin onnettomassa asemassa», Proudhon huudahtaa. »Mutta hän toimi samoin kuin vanha Brutus, kun tämän oli tehtävä valintansa isänrakkautensa ja konsulinvelvollisuutensa välillä. Brutuksen oli uhrattava lapsensa pelastaakseen tasavallan. Hän ei empinyt eikä jälkimaailma ole milloinkaan rohjennut tuomita häntä sen perusteella.»*

Kukaan työläinen ei muista, että yksikään porvari olisi milloinkaan empinyt uhrata työläisensä pelastaakseen etunsa. Millaisia Brutuksia porvarit ovatkaan!

»Yhtä vähän kuin on oikeutta pettämiseen ja varastamiseen, sukurutsaukseen ja aviorikokseen, yhtä vähän on oikeutta liittoutumiseen.»**

On kuitenkin sanottava, että varmasti on olemassa oikeus *tyhmyyteen*.

Entä millaisten ikuisten periaatteiden nimessä mestari sinkoaa loruilevat pannajulistuksensa?

Ensimmäinen ikuinen periaate:

»Työpalkan suuruus määrää tavaroiden hinnan.»

Nekin, joilla ei ole aavistustakaan poliittisesta taloustieteestä eikä tietoa siitä, että suuri porvarillinen taloustieteilijä Ricardo kumosi lopullisesti tämän perinteelli-

* Proudhon, P.-J. De la capacité politique des classes ouvrières, Paris, Lacroix & Co., 1868, p. 327.

** Proudhon, P.-J., mts. 333.

sen erheen vuonna 1817 ilmestyneessä teoksessaan »*Poliittisen taloustieteen periaatteet*»⁵⁶, tuntevat sen merkillepantavan tosiseikan, että Englannin teollisuus kykenee myymään tavaransa halvempaan hintaan kuin mikään muu maa samalla kun työpalkat ovat Englannissa suhteellisesti korkeammat kuin missään muussa Euroopan maassa.

Toinen ikuinen periaate:

»Liittoutumisen salliva laki on mitä suurimmassa määrin lainopin ja talouden vastainen ja ristiriidassa yhteiskunnan ja kaiken järjestyksen kanssa.»

Sanalla sanoen tämä laki »on ristiriidassa vapaan kilpailun taloudellisen oikeuden kanssa».

Jos mestari olisi ollut hieman vähemmän chauvin*, hän olisi kysynyt itseltään kuinka näin ollen on selitettävissä, että Englannissa säädettiin 40 vuotta sitten laki, joka on ristiriidassa vapaan kilpailun taloudellisen oikeuden kanssa, ja mistä johtuu, että tästä laista tulee välttämättömyys nimenomaan porvarillisille valtioille, vaikka se on jokaisen yhteiskunnan ja kaiken järjestyksen vastainen ja sitä enemmän mitä pitemmälle teollisuus ja sen mukana vapaa kilpailu kehittyy. Hän olisi saattanut havaita, että tämä Oikeus (isolla kirjaimella) on olemassa vain taloustieteen oppikirjoissa, joita porvarillisen taloustieteen tietämättömät veljet ovat kirjoittaneet — samaisissa oppikirjoissa, joissa on tällaisiakin helmiä: »*Omaisuus on työn hedelmä*» — toisten työn, he unohtavat lisätä.

Kolmas ikuinen periaate:

»Sillä verukkeella, että työväenluokka on nostettava niin sanotusta yhteiskunnallisesta alennustilasta, aloitetaan mustaamalla kokonaista kansalaisluokkaa: herrojen, yrittäjien, tehtaanomistajien ja porvarien luokkaa. Vaaditaan demokratiaa työtätekeville kehottamalla halveksimaan ja vihaamaan näitä keskiluokan arvottomia edustajia. Kaupan ja teollisuuden aloilla käytävää taistelua pidetään lakisääteistä sortoa parempana ja luokka-antagonismia valtionpoliisia parempana.»**

* — kansalliskiihkoinen. *Toim.*

** *Proudhon, P.-J., mts. 337—338.*

Sulkeakseen työväenluokalta tien niin sanotusta *yhteiskunnallisesta alennustilasta* mestari kiroaa poliittiset liittoutumat, jotka muodostavat työväenluokan luokaksi, joka on vihamielisenä *tehtaanomistajien, yrittäjien, porvareiden kunnianarvoisaa kategoriaa* vastassa. Tämä kategoria pitää varmasti *valtionpoliisia luokka-antagonismia* parempana, kuten Proudhonkin. Säästääkseen tämän kunnioitettavan luokan kaikilta ikävyyksiltä kunnan Proudhon suosittelee, että työläiset tyytyvät *mutualistisen yhteiskunnan* tuloon asti »vapauteen eli kilpailuun», joka »suurista epäkohdistaan huolimatta» on »kuitenkin ainoa takuumme»*.

Mestari saarnasi välinpitämättömyyttä taloudellisella alalla *suojellakseen vapautta eli porvarillista kilpailua*, ainoata takuutamme. Hänen oppilaansa saarnaavat välinpitämättömyyttä poliittisella alalla *suojellakseen porvarillista vapautta*, ainoata takuutaan. Kun ensimmäiset kristityt, jotka samoin saarnasivat poliittista välinpitämättömyyttä, tarvitsivat keisarin väkevää kättä muuttamaan heidät sorretuista sortajiksi, niin poliittisen välinpitämättömyyden nykyaikaiset apostolit eivät lainkaan usko siihen, että heidän ikuiset periaatteensa tuomitsevat heidät menettämään porvarillisen yhteiskunnan maalliset nautinnot ja katoavat etuoikeudet. Siitä huolimatta meidän on tunnustettava, että he sietävät kristittyjen marttyyrien arvoisella stoalaisuudella tehdaustyöläisiä rasittavan 14 tai 16 tunnin työajan.

Lontoo, tammikuussa 1873

Kirjoittanut Marx.
Julkaistu joulukuussa 1873
kokoelmassa *Almanacco*
Republicano per l'anno 1874

Marx—Engels Werke, Bd. 18,
s. 299—304

* Proudhon, P.-J., mts. 334.

Friedrich Engels

AUKTORITEETISTA⁵⁷

Eräät sosialistit ovat viime aikoina aloittaneet järjestelmällisen ristiretken sitä vastaan, jota he sanovat *auktoriteettiperiaatteeksi*. Ei tarvitse muuta kuin sanoa heille, että jokin teko on *auktoritatiivinen*. niin se heti tuomitaan. Tuota ylimalkaista menetelmää on alettu väärinkäyttää siinä määrin, että kysymystä on selvitettävä yksityiskohtaisemmin. Siinä mielessä kuin tässä on puhe, auktoriteetti merkitsee vieraan tahdon tyrkyttämistä; toisaalta auktoriteetti edellyttää alistumista. Mutta kun noilla molemmilla sanannoilla on paha sointu ja niiden ilmaisema suhde on alistetulle puolelle epämieluisuuden, herää kysymys, eikö voitaisi tulla toimeen ilman tuota suhdetta, emmekö voisi — nyky-yhteiskunnassa vallitsevissa oloissa — muodostaa toisenlaista yhteiskunnallista elämänjärjestystä, jonka vallitessa tuo auktoriteetti osoittautuu tarkoituksettomaksi ja sen täytyy siis kadota. Tarkastellessamme taloudellisia — teollisia ja maataloudellisia — suhteita, jotka ovat nykyisen porvarillisen yhteiskunnan perusta, havaitsemme, että niiden tendenssinä on korvata yhä laajemmin erillinen toiminta ihmisten yhdistetyllä toiminnalla. Erillisten tuottajien pienten verstaiden tilalle on ilmaantunut nykyaikainen teollisuus valtavan suurine tehtaineen ja työpajoineen, joissa sadat työläiset hoitavat monimutkaisia höyrykäyttöisiä koneita; valtateillä liikennöivien postivaunujen ja karrujen tilalle ovat tulleet rautatiejunat, pienten purjealusten ja felukkien tilalle — höyrylaivat. Jopa maanviljelyksessäkin koneet ja höyry saavat yhä enemmän jalansijaa asettaen hitaasti, mutta varmasti pienomistajien tilalle suurkapitalisteja, jotka viljelevät palkkatyö-

läisten avulla suuria maa-aloja. Yhdistetty toiminta ja toisistaan riippuvaisten prosessien monimutkaistuminen tulevat siis yksilöiden riippumattoman toiminnan tilalle. Yhdistetty toiminta merkitsee kuitenkin organisaatiota, mutta onko organisaatio mahdollista ilman auktoriteettia?

Olettakaamme, että yhteiskunnallinen vallankumous on kukistanut kapitalistit, joiden auktoriteetti määrää tuotannon ja rikkauksien kierron nykypäivinä. Asettuessamme täydellisesti auktoriteetin vastustajien kannalle olettakaamme, että maa ja työvälineet ovat tulleet niiden työläisten yhteisomaisuudeksi, jotka niitä käyttävät. Onko auktoriteetti silloin häviävä vai muuttuuko vain sen muoto? Katsokaamme.

Otamme esimerkiksi puuvillankehrämön. Puuvillan täytyy käydä ainakin kuuden toisiaan seuraavan työvaiheen läpi ennen kuin se muuttuu langaksi, ja nämä työvaiheet suoritetaan useimmiten eri tehdashuoneissa. Edelleen, jotta koneet olisivat keskeytyksittä käynnissä, tarvitaan insinööri valvomaan höyrykonetta, tarvitaan koneseppä tekemään jokapäiväisiä korjaustöitä sekä paljon muita työläisiä siirtämään tuotteita tehdashuoneesta toiseen jne. Kaikkien näiden työläisten — miesten, naisten ja lasten — on alettava ja lopetettava työ sinä hetkenä, jonka määrää höyryn auktoriteetti, joka ei välitä mitään yksilön autonomiasta. Työläisten on siis sovitava ennen kaikkea työajasta; ja kun työtunnit kerran on säädetty, niin ne ovat silloin jo pakollisia poikkeuksetta kaikille. Edelleen, jokaisessa tehdashallissa herää joka hetki pienempiä kysymyksiä, jotka koskevat tuotantotapaa, materiaalien jakamista ym. ja jotka on ratkaistava viivyttelämättä, ettei koko tuotanto heti pysähtyisi. Ja ratkaistakoonpa nämä kysymykset miten hyvänsä, joko eri työalaa johtamaan valitun henkilön päätöksellä tai, jos se on mahdollista, äänten enemmistöllä, erillisten henkilöiden tahdon pitää aina alistua, ja se merkitsee, että kysymykset ratkaistaan auktoritatiivisesti. Suuren tehtaan automaattinen koneisto osoittautuu paljon despoottisemmaksi kuin pikkukapitalistit, joilla työläiset ovat työssä. Ainakin mitä tulee työaikatunteihin, noiden tehtaiden portin päälle voitaisiin kirjoittaa: *Ken tästä*

*käy, saa kaiken autonomian heittää!*⁵⁸ Kun ihminen on tieteen ja luovan nerouden avulla alistanut luonnonvoimat alaisekseen, niin ne kostavat hänelle alistamalla hänet itsensä, mikäli hän käyttää niitä, todellisen despotismin alaiseksi mistään sosiaalisesta organisaatiosta huolimatta. Kun halutaan hävittää auktoriteetti suurteollisuudessa, niin se merkitsee, että halutaan hävittää itse teollisuus — hävittää höyryvoimalla käyvä kehruukone, jotta voitaisiin palata rukkiin.

Ottakaamme toinen esimerkki — rautatie. Myös siinä on lukemattoman ihmisjoukon yhteistyö ehdottoman välttämätön; onnettomuuksien välttämiseksi tuon yhteistyön täytyy tapahtua tarkasti määrättyinä aikoina. Siinäkin on ensimmäisenä ehtona hallitseva tahto, joka ratkaisee kaikki osakysymykset, edustakoonpa tuota tahtoa sitten yksi valittu henkilö tai kokonainen komitea, jolle on uskottu asiasta kiinnostuneiden henkilöiden enemmistön päätösten täytäntöönpano. Kummassakin tapauksessa on olemassa selvästi ilmaistu auktoriteetti. Enemmänkin: mitä tapahtuisi heti ensimmäiselle henkilöjunnalle, jos rautatievirkailijoiden auktoriteetti herrojen matkustajien suhteen hävitettäisiin?

Mutta sitäkin ilmeisemmin tarvitaan auktoriteettia — ja jopa kaikkein lujinta auktoriteettia — laivassa avomerellä. Vaaran hetkellä siellä riippuu kaikkien elämä siitä, että kaikki alistuvat heti ja ehdottomasti jonkun yhden tahtoon.

Kun esitän näitä todisteita kiihkeimpiä auktoriteetin vastustajia vastaan, niin he voivat antaa minulle vain seuraavan vastauksen: »Niin! Se on totta, mutta kysymys ei ole tässä auktoriteetista, jonka annamme edustajillemme, vaan tietystä toimeksiannosta.» Nuo miehet luulevat, että me voimme muuttaa tietyn asian toiseksi muuttamalla sen nimeä. Nuo syvämietteiset ajattelijat tekevät yksinkertaisesti pilkkaa meistä.

Olemme siis nähneet, että toisaalta tietty auktoriteetti, olkoon se miten tahansa luotu, ja toisaalta tietty alistuminen ovat mistä hyvänsä yhteiskunnallisesta organisaatiosta riippumatta meille pakollisia niiden aineellisten ehtojen vallitessa, joissa tuotteiden tuottaminen ja vaihto tapahtuu.

Toisaalta olemme nähneet, että suurteollisuuden ja suurmaatalouden kehittyessä tuotannon ja vaihdon ai-neelliset ehdot väistämättömästi monimutkaistuvat ja pyrkivät yhä enemmän laajentamaan tuon auktoriteetin vaikutuspiiriä. Sen vuoksi on järjetöntä kuvata aukto-riteettiperiaatetta ehdottoman pahaksi ja autonomia-periaatetta ehdottoman hyväksi. Auktoriteetti ja auto-nomia ovat suhteellisia asioita, joiden soveltamispiiri muuttuu yhteiskunnallisen kehityksen eri vaiheissa. Jos autonomistit tyytyisivät vain sanomaan, että tulevai-suuden yhteiskunnallinen organisaatio on salliva aukto-riteettia vain niissä puitteissa, joissa tuotantoehdot te-kevät sen välttämättömäksi, niin heidän kanssaan voi-taisiin päästä yhteisymmärykseen. Mutta he ovat so-keita kaikkien tosiasian suhteen, jotka tekevät aukto-riteetin välttämättömäksi, ja he taistelevat kiihkeästi sanaa vastaan.

Minkä vuoksi auktoriteetin vastustajat eivät rajoitu siihen, että huutavat poliittista auktoriteettia, valtiota vastaan? Kaikki sosialistit ovat samaa mieltä siitä, että poliittinen valtio ja samalla myös poliittinen auktori-teetti häviävät tulevan yhteiskunnallisen vallankumouk-sen seurauksena, toisin sanoen, yhteiskunnalliset tehtä-vät menettävät poliittisen luonteensa ja muuttuvat pel-kiksi hallinnollisiksi, yhteiskunnan etuja valvoviksi teh-täviksi. Mutta auktoriteetin vastustajat vaativat, että auktoritatiivisesta poliittisesta valtiosta tehtäisiin loppu yhdellä iskulla, jo ennen kuin tehdään loppu niistä yhteiskunnallisista suhteista, jotka sen ovat synnyttä-neet. He vaativat, että yhteiskunnallisen vallankumouk-sen ensimmäisenä tekona olisi auktoriteetin hävittämi-nen. Ovatko nuo herrat nähneet koskaan vallankumousta? Vallankumous on epäilemättä niin auktoritatiivinen asia kuin yleensä olla voi. Vallankumous on teko, jolla osa väestöstä sanelee tahtonsa väestön toiselle osalle kivää-rien, pistimien ja tykkien, siis sängen auktoritatiivisten välineiden avulla. Ja ellei voittanut puolue tahdo menet-tää voimainponnistustensa hedelmiä, se joutuu välttä-mättömyyden pakosta pitämään yllä herruuttaan sen pelon avulla, jota sen aseet aiheuttavat taantumuksel-lisissa. Olisikohan Pariisin kommuuni pysynyt päivää

kauemmin pystyssä, jollei se porvaristoa vastustaessaan olisi nojautunut aseistautuneen kansan auktoriteettiin? Emmeköhön me päinvastoin ole oikeutettuja moittimaan Kommuunia siitä, että se käytti tätä auktoriteettia liian vähän?

Siis jompikumpi. Joko auktoriteetin vastustajat eivät itse tiedä, mitä puhuvat, ja siinä tapauksessa he aiheuttavat vain sekaannusta, tai he sen tietävät, ja siinä tapauksessa he kavaltavat proletariaatin liikkeen. Kummassakin tapauksessa he palvelevat vain taantumusta.

*Kirjoitettu lokakuussa 1872 —
maaliskuussa 1873*

*Julkaistu joulukuussa 1873
kokoelmassa Almanacco
Republicano per l'anno 1874*

*Valitut teokset kolmessa osassa
2. osa, s. 341—344*

Friedrich Engels

BAKUNINILAISET TYÖSSÄ

Muistio Espanjan kapinasta kesällä 1873⁵⁹

I

Haagin komission vastikään julkaisema selonteko Mihail Bakuninin* salaisesta allianssista (ks. artikkelia Cagliostro Bakunin⁶⁰ »Volksstaat in« n:ossa 87 ja seur.) on osoittanut työläismaailmalle ne salakähmäiset touhuit, konnantyöt ja helisevät korulauseet joiden avulla proletaarinen liike oli määrää panna palvelemaan muutamien väärinymmärrettyjen nerojen paisunutta kunnianhimoa ja itsekkäitä tarkoituksia. Tällä välin ovat nämä suurmiespyrkyrit antaneet meille Espanjassa tilaisuuden oppia tuntemaan myös käytännön vallankumoustoimintaansa. Katsokaamme kuinka he toteuttavat ultravallankumouksellisia fraasejaan anarkiasta ja omavaltaisuudesta, kaiken auktoriteetin, etenkin valtion auktoriteetin poistamisesta sekä työläisten heti tapahtuvasta ja täydellisestä vapauttamisesta. Vihdoin kykenemme tähän, koska meillä on Espanjan tapahtumia koskevien sanomalehtiselostusten lisäksi käytettävissämme myös selonteko, jonka Internationaalin uusi federaatio Madridissa on lähettänyt Genèven kongressille.

On tunnettua, että Kansainvälisen työväenliiton jatkautuessa salaisen allianssin jäsenet säilyttivät Espanjassa yliotteen; Espanjan työläisten ylivoimainen enemmistö oli sen kannattajia. Kun sitten helmikuussa 1873

* L'Alliance de la Démocratie Socialiste, London 1873. Sakankielinen painos ilmestyi otsikolla Ein Komplott gegen die Internationale. (Kustannusliike Vorwärtz.) (Engelsin huomautus vuoden 1894 painokseen.)

© Suomensos. Kustannusliike Edistys 1978.

julistettiin tasavalta, espanjalaiset allianssin jäsenet joutuivat hyvin vaikeaan tilanteeseen. Espanja on teollisesti niin jälkeenyäännyt maa, ettei siellä voi olla puhuttakaan työväenluokan *heti tapahtuvasta* täydellisestä vapauttamisesta. Ennen kuin siihen päästään, Espanjan täytyy vielä käydä läpi erilaisia kehityksen alkuasteita ja raivata tieltä koko joukko esteitä. Tasavalta tarjosi tilaisuuden supistaa näiden alkuasteiden vaatima aika mahdollisimman lyhyeksi ja poistaa nämä esteet nopeasti. Tilaisuutta voitiin kuitenkin käyttää hyväksi vain Espanjan työväenluokan tehokkaan *poliittisen* asioihin puuttumisen avulla. Työläisjoukot tunsivat tämän; ne vaativat kaikkialla osallistumaan tapahtumiin, käyttämään hyväksi toimintatilaisuudet sen sijaan että kenttä jätettäisiin aikaisempaan tapaan avoimeksi omistavien luokkien toimille ja juonille. Hallitus määräsi perustuslakia säätävän cortesin vaalit; mikä asenne internationaalinen oli otettava? Bakuninilaisten johtajat olivat mitä suurimmassa pulassa. Jatkuva poliittinen toimetttömyys näytti päivä päivältä naurettavammalta ja mahdottomammalta; työläiset tahtoivat »nähdä tekoja». Toisaalta allianssin jäsenet olivat vuosia saarnanneet, ettei saa osallistua yhteenkään vallankumoukseen, jonka päämääränä ei ole työväenluokan heti tapahtuva täysi vapauttaminen, että mihin tahansa poliittiseen toimintaan ryhtyminen sisältää valtion, tämän pahuuden periaattien tunnistamisen ja että etenkin osallistuminen vaaleihin on näin ollen kuolemalla rangaistava rikos. Jo lainattu Madridissa laadittu selonteko osoittaa kuinka he pääsivät pinteestä:

»Ne samat henkilöt, jotka hylkäsivät Haagin päätöksen työväenluokan poliittisesta asennoitumisesta ja polkivat Kansainvälisen työväenliiton säännöt jalkoihinsa ja toivat siten espanjalaiseen internationaaliin hajaannuksen, kiistelyn ja epäjärjestyksen; samat henkilöt, jotka olivat kyllin häikäilemättömiä esittääkseen meidät työläisten silmissä kunnianhimoisiksi pyrkyreiksi, jotka halusivat työväenluokan valtaan nostamisen verukkeella vallata itselleen vallan; ne samat henkilöt, jotka kutsuvat itseään autonomisiksi, anarkistisiksi vallankumouksellisiksi yms., antautuivat tämän tilaisuuden tullen innolla politiikkaan, mutta kaikkein keinoimpaan — porvarilliseen politiikkaan. He eivät tehneet työtä poliittisen vallan hankkimiseksi työväenluokalle — tätä ajatusta he päinvastoin inhoavat — vaan auttaakseen valtaan porvariston

erään murto-osan, joka koostuu seikkailijoista, kunnianhimoisista paikkojentavoittelijoista ja kutsuu itseään leppymättömiksi (parantumattomiksi) tasavaltalaisiksi.

Jo perustuslakia säättävän kokouksen yleisten vaalien aattona Barcelonan, Alcoyn ja muiden paikkakuntien työläiset vaativat tietoa siitä, millaista politiikkaa työläisten olisi noudatettava niin parlamentaarisisissa kuin kaikissa muissakin taisteluissa. Sen johdosta pidettiin kaksi suurta kokousta, toinen Barcelonassa ja toinen Alcoyssa; molemmissa allianssin jäsenet ponnistivat kaikin voimin sitä vastaan, että internationaalini» (huom.! heikkäläisten internationaalini) »noudatettavaksi tarkoitettu poliittinen asennoituminen määritettiin. Siispä päätettiin, että *internationaalini ei liittona pidä harjoittaa kerta kaikkiaan mitään poliittista toimintaa, mutta että jokainen internationaalini jäsen voi toimia niin kuin haluaa ja liittyä jokaiseen hyväksi havaitsemaansa puolueeseen* mainion omavaltaisuutensa nojalla! Entä mikä oli niin lattean opin soveltamisen seuraus? Pääosa internationaalista anarkistit mukaan luettuina osallistui vaaleihin ilman ohjelmaa, ilman lippua, ilman omia ehdokkaita ja vaikutti näin omalta osaltaan siihen, että valituiksi tuli miltei yksinomaan porvarillisia tasavaltalaisia. Kamariin tuli vain kaksi tai kolme työläistä, sellaisia, jotka eivät edusta ehdottomasti mitään, jotka eivät ole yhtä ainutta kertaa korottaneet ääntään meidän luokkamme etujen puolustamiseksi ja jotka kaikessa rauhassa äänestävät enemmistön kaikkien taantumuksellisten ehdotusten puolesta.»

Siihen bakuninilainen »politiikasta pidättäytyminen» johtaa. Rauhallisina aikoina, jolloin proletariaatti alun alkaen tietää saavansa korkeintaan muutamia edustajia parlamenttiin ja menettäneensä kokonaan mahdollisuutensa parlamenttienemmistöön, voi työläiset saada siellä täällä uskomaan, että on suuri vallankumouksellinen teko jäädä vaalien aikana kotiin ja ylipäätään sen valtion sijasta, jossa elää ja joka sortaa meitä, hyökätä sellaiseen otetun, yleensä otetun valtion kimppuun, jota ei ole missään olemassa ja joka ei siis voi myöskään puolustautua. Se on oivallinen tapa tekeytyä vallankumoukselliseksi erityisesti niille, joiden sydän valahtaa helposti kurkkuun; ja alussa lainattu allianssia käsittelevä kirjoitus todistaa yksityiskohtaisesti, miten suuressa määrin espanjalaisten allianssilaisten johto kuuluu tähän lajiin.

Mutta niin pian kun itse tapahtumat työntävät proletariaatin etualalle, tulee pidättäytymisestä silmään pistävä typeryys ja työväenluokan tehokkaasta asioihin puuttumisesta kieltämätön välttämättömyys. Ja tilanne olikin Espanjassa tällainen. Amadeon kruunusta luopu-

minen oli vienyt radikaaleilta monarkisteilta⁶¹ vallan ja mahdollisuuden päästä pian taas valtaan; alfonsistit⁶² olivat toistaiseksi vielä mahdottomampia; karlistit pitivät kuten miltei aina kansalaissotaa⁶³ vaalitaistelua parempana. Kaikki nämä puolueet pidättäytyivät espanjalaisen käytännön mukaan vaaleista; vaaleihin osallistuivat vain kahdeksi siiveksi hajonneet liittovaltiota kannattavat tasavaltalaiset sekä työläisjoukot. Kun ottaa huomioon sen valtavan lumovoiman, mikä internationaalinen nimellä siihen aikaan vielä oli Espanjan työläisiin, ja internationaalinen espanjalaisen haaran siihen aikaan ainakin vielä käytännössä olemassaolleen erinomaisten organisaation, niin on varmaa, että Katalonian tehdasalueilla, Valenciassa, Andalusiassa kapungeissa jne. olisi jokainen internationaalinen asettama ja kannattama ehdokas mennyt loistavasti läpi ja että cortesiin olisi varmasti saatu vähemmistö, joka olisi ollut kyllin voimakas tasavaltalaisten kummankin siiven välissä ratkaistakseen jokaisen äänestyksen. Työläiset tunsivat sen, he tunsivat ajan koittaneen heidän silloin vielä mahtavien organisaatioidensa panemiseen liikkeelle. Mutta bakuninilaisen koulukunnan herrat johtajat olivat saarnanneet niin kauan ehdottoman pidättäytymisen evankeliumia, etteivät he voineet yhtäkkiä kääntää kelkkaansa; ja niin he löysivät sen surkuteltavan pääsytien, että antoivat internationaalinen kokonaisuutena pidättäytyä, mutta sen jäsenten yksilöinä äänestää *mielensä mukaan*. Tämän poliittisen vararikkojulistuksen seurauksena oli, että työläiset äänestivät, kuten aina vastaavanlaisissa tapauksissa, kaikkein radikaaleimmiksi tekeytyviä henkilöitä. leppymättömiä, ja siten pitivät itseään enemmän tai vähemmän osavastuullisina valitsemiensa edustajien myöhemmistä askelista ja tulivat osavastuullisiksi niistä.

II

Allianssilaisien oli mahdotonta pysyttäytyä tässä naurettavassa tilanteessa, johon he olivat viekkaan vaalipoliittikkansa johdosta joutuneet; muuten olisi heidän siihenastinen valtansa Espanjan internationaalissa ollut lopussa. Heidän täytyi toimia edes näön vuoksi. Ja tarkoituksena oli, että heidät pelastaisi — *yleislakko*.

Yleislakko on bakuninilaisessa ohjelmassa se vipusin, jota käytetään yhteiskunnallisen vallankumouksen käynnistämiseksi. Eräänä kauniina aamuna jonkin maan tai jopa koko maailman kaikkien työpajojen kaikki työläiset jättävät työnsä ja pakottavat siten omistavat luokat korkeintaan neljässä viikossa joko nöyrytymään tai käymään työläisten kimppuun, jolloin näillä on sitten oikeus puolustautua ja heittää tämän tilaisuuden saatuaan koko vanha yhteiskunta menemään. Ehdotus on kaukana uudesta; vuodesta 1848 lähtien ovat ranskalaiset ja heidän jälkeensä belgialaiset sosialistit paljon ratsastelleet tällä paraatihevosella, joka kuitenkin alunperin on englantilaista rotua. Vuoden 1837 kriisiä seuranneen chartismin nopean ja kiivaan kehityksen aikana saarnattiin jo vuonna 1839 englantilaisten työläisten keskuudessa »pyhää kuukautta», työnseisausta kansallisessa mittakaavassa (ks. *Engels*: »Die Lage der arbeitenden Klasse in England», toinen painos, s. 234⁶⁴) ja se herätti selaista vastakaikua, että Pohjois-Englannin tehdastyöläiset yrittivät toteuttaa asian heinäkuussa 1842.— Yleislakko näytteli suurta osaa myös allianssilaisten kongressissa Genèvessä syyskuun 1. päivänä 1873,⁶⁵ siellä vain tunnustettiin täydellisesti, että sitä varten tarvitaan työväenluokan täysi järjestäytyneisyys ja kukkurainen kassa. Ja siinä juuri vaikeus piileekin. Toisaalta eivät hallitukset anna työläisten organisaation enempää kuin heidän kassojaan päästä milloinkaan näin pitkälle, etenkin jos hallituksia rohkaistaan poliittisella pidättäytymisellä; ja toisaalta poliittiset tapahtumat ja hallitsevien luokkien mielivaltaisuus saavat aikaan työläisten vapautumisen kauan ennen kuin proletariaatti saa hankituksi tämän ihanteellisen organisaation ja nämä jättäjäismäiset vararahastot. Mutta jos proletariaatilla olisi ne, sen ei tarvitsisi päämäärään päästäkseen käyttää yleislakon kiertotietä.

Kenellekään allianssin salaista koneistoa jonkin veran tuntevalle ei voi olla epäselvää, että ehdotus tämän taatun keinon käyttämisestä oli lähtöisin Sveitsin keskuksista. Mutta riittää kun toteamme, että espanjalaiset johtajat löysivät siitä pääsykeinon tehdä jotakin muutumatta suoraan »poliittisiksi» ja tarttuivat ilolla asiaan.

Kaikkialla ruvettiin saarnaamaan yleislakon ihmeellisiä vaikutuksia ja Barcelonassa ja Alcoyssä valmistautumaan yleislakkoon.

Sillä välin tuli poliittisten olojen kriisi yhä lähemmäksi. Liittovaltiota ajavien tasavaltalaisten vanhat suunsoittajat, Castelar ja kumppanit, säikähtivät päitensä yli kasvavaa liikettä; heidän täytyi luovuttaa valta Pí y Margallille, joka pyrki tekemään kompromissin leppymättömien kanssa. Pí oli virallisten tasavaltalaisten joukossa ainoa sosialisti, ainoa joka tajusi, että tasavallan oli välttämätöntä nojautua työläisiin. Hän laati siten myös ohjelman heti toteutettavissa olevista luonteeltaan sosiaalisista toimenpiteistä, joiden olisi täytynyt olla paitsi työläisille välittömästi hyödyllisiä, myös johtaa seurauksiltaan uusiin askeleisiin ja näin ainakin saattaa yhteiskunnallinen vallankumous käyntiin. Mutta bakuninilainen internationaali, joka on velvoitettu vallankumouksellisimmankin toimenpiteen hylkäämiseen heti kun se on lähtöisin »valtiosta», tuki leppymättömien mielettömintäkin huijaria mieluummin kuin ministeriä. Pín neuvottelut leppymättömien kanssa pitkittyivät; leppymättömät tulivat kärsimättömiksi; kiivaimmat heistä alkoivat toteuttaa Andalusiassa maakunnansisäistä kapinaa. Nyt allianssin johtajienkin täytyi iskeä, elleivät he halunneet jäädä leppymättömien porvareiden hinausköyteen. Annettiin siis käsky yleislakosta.

Barcelonassa julkaistiin muun muassa seuraavanlaisen seinäjulistus:

»Työläiset! Me ryhdymme yleislakkoon osoittaaksemme sitä syvää inhoa, jota me tunnemme nähdessämme hallituksen käyttävän armeijaa työtätekevien veljemme vastustamiseen, mutta lyövän laimin sodan karlisteja vastaan» jne.

Barcelonassa, Espanjan suurimmassa tehdaskaupungissa, joka on historiansa mittaan käynyt useampia barrikaditaisteluita kuin yksikään maailman kaupunki, annettiin työläisille siis kehotus etteivät he asetu vastustamaan aseistettua hallitusvaltaa omissa käsissään olevilla aseilla, vaan — yleisellä töiden keskeytyksellä, toimenpiteellä, joka koskettaa suoraan vain yksittäisiä porvareita, mutta ei heidän kokonaisedustajaansa val-

tiovaltaa! Barcelonan työläiset olivat toimettomina rauhan aikoina voineet kuulla sellaisten säyseiden ihmisten kuin Alerinin, Farga Pellicerin ja Viñasin väkivaltafraaseja; kun päästiin toimintaan asti, kun Alerini, Farga Pellicer ja Viñas ensiksi julkaisivat mainion vaaliohjelmansa ja sitten jatkuvasti esiintyivät tyynnyttelevästi ja vihdoin sen sijaan että olisivat kutsuneet aseisiin julistivat yleislakon, silloin työläiset alkoivat suorastaan halveksia heitä. Heikoinkin leppymätön osoitti yhä vain olevansa tarmokkaampi kuin vahvin allianssilainen. Allianssi ja sen nenästä vetämä internationaali menettivät kaiken vaikutusvallan ja kun nämä herrat julistivat yleislakon sillä verukkeella, että se lamauttaa hallituksen, työläiset vain nauroivat katketakseen heille. Mutta väärän internationaalien toiminta sai sentään aikaan vielä sen, että Barcelonan osallistuminen kantoni-kapinaan estyi; ja Barcelona oli ainoa kaupunki, jonka tulo liikkeeseen olisi antanut lujan tuen siinä kauttaaltaan voimakkaasti edustettuna olleille työläiselementeille ja avannut siten sen mahdollisuuden, että työläiset olisivat lopulta saaneet koko liikkeen haltuunsa. Ja edelleen olisi Barcelonan mukaantulo käytännöllisesti katsoen ratkaissut voiton. Barcelona ei kuitenkaan liikkautanut sormeakaan; barcelonalaiset työläiset, jotka olivat selvillä leppymättömistä ja joutuivat allianssilaisten puijaamiksi, pysyivät toimettomina ja varmistivat siten lopullisen voiton Madridin hallitukselle. Kaikki tämä ei estänyt allianssilaisia Alerinia ja Broussea (heistä lähemmin allianssia koskevassa selonteossa) selvittämästä lehdessään »Solidarité révolutionnaire»⁶⁶:

»Vallankumouksellinen liike leviää kulovalkeana yli koko niemimaan... Barcelonassa *ei ole vielä tapahtunut mitään, mutta julkisilla paikoilla vallankumous on yhtämittaista!*»

Se oli kuitenkin allianssilaista vallankumousta, jonka sisältönä ovat mahtipontisten puheiden pitäminen ja joka juuri sen tähden »yhtä mittaa» pysyy »paikoillaan».

Samaan aikaan oli yleislakko otettu Alcoyssa päiväjärjestykseen. Alcoy on tehdaskaupunkina nuorempaa perua ja siellä on nykyään noin 30 000 asukasta. Interna-

tionaali bakuninilaisessa muodossaan on tullut sinne vasta noin vuosi sitten ja levinnyt nopeasti. Näille työläisille, joille liike oli siihen asti ollut aivan vieras, oli sosialismi tervetullut missä muodossa tahansa. Juuri sama toistuu siellä täällä Saksankin takapajuisilla paikkakunnilla Yleisen saksalaisen työväenyhdistyksen⁶⁷ saadessa äkkiä suuren, hetkellisen kannatuksen. Tästä syystä Alcoy oli valittu Espanjan bakuninilaisen liittotoimikunnan toimipaikaksi ja tässä näemme juuri tämän liittotoimikunnan työssä.

Heinäkuun 7. päivänä työläiskokous teki päätöksen yleislakosta ja lähetti seuraavana päivänä lähetystön alkalden (pormestarin) luo pyytämään, että tehtailijat kutsutaan koolle 24 tunnin kuluessa ja heille esitetään työläisten vaatimukset. Porvarillistasavaltalainen alkalde Albors viivytti työläisiä, tilasi joukkoja Alicantesta ja neuvoi tehtailijoita olemaan taipumatta ja linnoittautumaan taloihinsa. Hän itse lupasi hoitaa virkaansa. Pidettyään kokouksen tehtailijoiden kanssa — seuraamme tässä heinäkuun 14. päivänä 1873 julkaistua allianssilaiten liittotoimikunnan virallista selontekoa — hän alussa työläisille lupaamastaan neutraliteetista huolimatta antoi julistuksen, jossa hän »loukkasi ja panetteli työläisiä, asettui tehtailijoiden puolelle ja riisti siten lakkolaisten oikeuden ja vapauden ja haastoi heidät taisteluun». Jää joka tapauksessa epäselväksi, miten pormestarin hurskaat toiveet voivat riistää lakkolaisten oikeuden ja vapauden. Oli miten oli, allianssin johtamat työläiset julistivat valtuuskunnan välityksellä kaupungin-neuvostolle, että ellei neuvosto aio pitää lakon suhteen luvattua neutraalisuutta voimassa, pitäisi neuvoston konfliktin välttääkseen mieluummin erota. Valtuuskuntaa ei suostuttu ottamaan vastaan ja kun se lähti raatihuoneelta, poliisit avasivat tulen rauhallisesti ja aseistautumattomana aukiolla seisonutta väkijoukkoa vastaan. Allianssilaiten selostuksen mukaan se oli alkuna taistelulle. Kansa aseistautui, alkoi taistelu, joka kesti muuta »kaksikymmentä tuntia». Toisella puolella olivat työläiset, joiden määräksi »Solidarité révolutionnaire» esittää 5000, toisella puolen, raatihuoneessa, 32 santarmia sekä muutamia aseistautuneita neljässä tai viidessä aukion varrella

olevassa talossa, jotka kansa kunnan preussilaistapaan poltti maan tasalle. Vihdoin santarmeilta loppuivat amukset ja heidän täytyi antautua.

»Valitettavia menetyksiä olisi vähemmän», sanotaan liittotoimikunnan selonteossa, »ellei alkalde Albors olisi pettänyt kansaa tekeytymällä ensin myöntyväiseksi ja murhauttamalla sitten pelkurimaisesti ne, jotka hänen sanaansa luottaen tulivat raatihuoneelle; eikä oikeutetusti närkästynyt väestö olisi surmannut samaista alkaldea, ellei tämä olisi laukaissut aivan lyhyeltä etäisyydeltä revolveriaan pidättäjiään kohti.»

Entä mitkä olivat taistelun uhrin?

»Joskaan emme voi tarkoin laskea kuolleiden ja haavoittuneiden lukumäärää» (kansan puolella) »niin saimme kuitenkin sanoa, ettei heitä ole *alle kymmentä*. Lasketaan, että kuolleiden ja haavoittuneiden määrä on taisteluhaasteen esittäneiden puolella vähintään *viisitoista*.»

Se oli allianssin ensimmäinen katutaistelu. Kahdenkymmenen tunnin ajan taisteltiin 5000 miehen voimalla 32 santarmia ja muutamaa aseistautunutta porvaria vastaan, voitettiin heidät kun he olivat ampuneet panoksensa loppuun ja menetettiin kaikkiaan *kymmenen miestä*. Allianssi on nähtävästi päättänyt asioihin vihkiytyneiden päähän Falstaffin mietelmän: »Varovaisuus on urheuden parempi puoli»*.

On selvää, että kaikki porvarilehtien kauhutiedot tarkeituksettomasti poltetuista tehtaista, joukoittain ammutuista santarmeista ja paloöljyllä valelluista ja palaamaan sytytetyistä ihmisistä ovat puhdasta keksintöä. Silloinkin kun sanoja »Kaikki täytyy hajottaa» mottonaan pitävät allianssilaiset ovat johdossa, voittoisat työläiset kohtelevat voittamiaan vastustajia aivan liian jalomiehisesti, ja siksi voitettut sepittävät työläisten tekemiksi kaikki ne roistontyöt, joita *nämä voitettut* eivät voiton saadessaan jätä milloinkaan tekemättä.

Voitto oli siis saavutettu,

»Solidarité révolutionnaire» riemuitsi: »Alcoyssa ovat ystävämmä, määrältään 5000, päässeet tilanteen herraksi.»

Entä mitä »herrat» tekivät »tilanteestaan»?

* *Shakespeare*. Kuningas Henrik IV, 1. osa, 5. näytös, neljäs kohtaus. *Toim.*

Tässä allianssilaisten selonteko ja lehti jättävät meidät kokonaan pulaan; me joudumme turvautumaan tavallisiin lehtiselostuksiin. Niistä saamme tietää, että Alcoysssa perustettiin nyt »yhteishyvän valiokunta», ts. vallankumoushallitus. Tosin allianssilaiset olivat Saint-Imierissä Sveitsissä syyskuun 15. päivänä 1872 päättäneet, »että poliittisen, niin sanotun väliaikaisen tai vallankumouksen vallan jokainen organisaatio saattaa olla vain uusi petkutus ja proletariaatille yhtä vaarallinen kuin kaikki nyt olemassaolevat hallitukset». Myös Alcoysssa istuvan Espanjan liittotoimikunnan jäsenet olivat tehneet parhaansa, jotta espanjalaisen internationaalien kongressi omaksuisi tämän päätöksen. Kaikesta huolimatta havaitsemme, että tämän toimikunnan jäsen Severino Albarracin ja eräiden selontekojen mukaan sen sihteeri Francisco Tomás olivat kyseisen väliaikaisen ja vallankumouksellisen hallitusvallan, Alcoyn yhteishyvän valiokunnan jäseniä!

Entä mitä tämä yhteishyvän valiokunta teki? Mitkä olivat sen toimenpiteet »työläisten heti tapahtuvan vapautuksen» toteuttamiseksi? Se kielsi kaikkia miehiä lähtemästä kaupungista, naiset sitä vastoin saivat lähteä, mikäli heillä oli — *passit!* Auktoriteetin vastustajat ottivat jälleen passit käyttäntöön! Muuten oli vallalla ehdoton neuvottomuus, toimettomuus ja avuttomuus.

Sillä välin kenraali Velarde lähestyi joukkoineen Alicanesta. Hallituksella oli kaikki syy lopettaa maakuntien paikalliset nousut kaikessa hiljaisuudessa. Ja Alcoyn »tilanteen herroilla» oli kaikki syy vetäytyä tilanteesta, josta he eivät osanneet kehitellä mitään tulosta. Välitäjäksi ryhtyneellä kansanedustaja Cerveralla oli siis helppo tehtävä. Yhteishyvän valiokunta erosi, joukot marssivat heinäkuun 12. päivänä kaupunkiin vastarintaa kohtaamatta, ja ainoana yhteishyvän valiokunnan saamana vastalupauksena oli — yleinen armahdus. Allianssilaiset »tilanteen herrat» olivat jälleen kerran selvinneet pinteestä. Ja siihen päättyi Alcoyn seikkailu.

Allianssilaisten selonteko kertoo meille, että Sanlúcar de Barramedassa Cádizin lähellä

»alkalde sulki internationaalien huoneiston ja herätti työläisten vihan uhkailuillaan ja taukoamattomilla hyökkäilyillään

kansalaisten henkilökohtaisia oikeuksia vastaan. Lähetystö anoi ministeriltä oikeuksien tunnustamista ja mielivaltaisesti suljetun huoneiston avaamista. Herra Pí myöntyi siihen periaatteessa... mutta kieltäytyi todellisuudessa; työläiset ovat sitä mieltä, että hallitus haluaa suunnitelmallisesti julistaa heidän yhdistyksensä valtionkiroukseen; he erottavat paikallisia viranomaisia ja nimitävät heidän tilalleen toisia, jotka avaavat uudelleen yhdistyksen huoneistot.»

»Sanlucarissa... kansa hallitsee tilannetta!» »Solidarité révolutionnaire» riemuitsee. Allianssilaiset, jotka olivat täälläkin täysin anarkististen periaatteittensa vastaisesti muodostaneet vallankumoushallituksen, eivät osanneet käyttää valtaansa mihinkään. He tuhlasivat ajan tyhjiin väittelyihin ja paperipäätöksiin, ja kun kenraali Pavía oli vallannut Sevillan ja Cádizin, hän lähetti elokuun 5. päivänä muutamia Soria-prikaatin komppanioita Sanlúcariin — eikä kohdannut mitään vastarintaa.

Nämä ovat allianssin sankaritekoja esillä, missä se on esiintynyt ilman kaikkea kilpailua.

III

Välittömästi Alcoyn katutaistelun jälkeen leppymättömät nousivat kapinaan Andalusiassa. Pí y Margall oli yhä ohjaksissa ja kävi kiinteästi neuvotteluja tämän puolueen johtajien kanssa muodostaakseen heistä ministeristön; miksi siis iskeä ennen kuin neuvottelut olivat kariutuneet? Tämän liiallisen kiirehtimisen syy ei ole milloinkaan selvinnyt; mutta sen verran on varmaa, että herrojen leppymättömien kohdalla oli ennen muuta kyse liittotasavallan mahdollisimman nopeasta toteuttamisesta käytännössä, jotta he saisivat itselleen vallan ja monet vasta perustettavat hallituspaikat eri kantoneissa. Madridin Cortes empi liian kauan Espanjan pirstomisessa; täytyi siis itse puuttua asioihin ja julistaa kaikkialle suvereneja kantoneja. Leppymättömien toimiin vaaleista lähtien pitkälle kietoutuneen (bakuninilaisen) internationaalisen sihenastinen asennoituminen oikeutti laskemaan, että tältä internationaalilta saadaan apua; olihan se sentään vastikään ottanut Alcoyn väkivalloin hallintaansa ja oli siis avoimessa taistelussa hallituksen kanssa! Lisäksi bakuninilaiset olivat vuosia saarnanneet, että jokainen ylhäältä

alas suuntautuva vallankumouksellinen toimi on vahingollinen, kaikki on organisoitava ja toteutettava alhaalta ylöspäin. Ja nyt tarjoutui tilaisuus toteuttaa omavaltaisuuden kuulua periaatetta, ainakin yksittäisten kaupunkien osalta, alhaalta ylöspäin! Muuta mahdollisuutta ei ollut: bakuninilaiset työläiset menivät ansaan ja poimivat leppymättömille kastanjat tulesta, ja jälkeensä nämä palkitsivat liittolaisensa potkuilla ja luodeilla, kuten aina.

Mikä sitten oli bakuninilaisen internationaalien asema koko tässä liikkeessä? He auttoivat antamaan liikkeelle liittohajaannuksen leimaa, he toteuttivat, mikäli mahdollista, anarkismin ihannettaan. Samat bakuninilaiset, jotka olivat muutamia kuukausia aikaisemmin Córdobassa selittäneet vallankumouksellisten pystyttämisen työläisten pettämiseksi ja nenästä vetämiseksi, istuivat nyt kaikissa Andalusiassa vallankumouksellisissa kaupunkihallituksissa — mutta kaikkialla vähemmistönä, niin että leppymättömät saattoivat tehdä mitä halusivat. Samaa aikaan kun jälkimmäiset pitivät poliittista ja sotilaallista johtoa käsissään, työläisistä selviytyttiin mahtipontisilla lauseparsilla ja mitä valmistamattomimmilla ja mielettömimmillä päätöksillä luulotelluista yhteiskuntauudistuksista, jotka lisäksi olivat olemassa ainoastaan paperilla. Heti kun bakuninilaiset johtajat vaativat todellisia myönnytyksiä, heidät torjuttiin siekailematta. Englantilaisille lehtikirjeenvaihtajille ei liikkeen leppymättömällä johtajilla ollut mitään sen tärkeämpää sanomista kuin kieltää kaikki yhteydet näihin niin sanottuihin internationaaleihin ja kaikki vastuu niistä sekä selittää, että he pitävät internationaalien johtajia samoin kuin kaikkia Pariisin kommuunin pakolaisia mitä tiukimmassa poliisivalvonnassa. Vihdoin leppymättömät ampuivat Sevillassa, kuten tulemme näkemään, hallituksen joukkoja vastaan käytyjen taisteluiden aikana myös bakuninilaisia liittolaisiaan.

Näin tultiin siihen, että koko Andalusia oli muuttamassa päivässä aseistautuneiden leppymättömien käsissä. Sevilla, Málaga, Granada, Cádiz jne. joutuivat heidän haltuunsa miltei ilman vastarintaa. Kukin kaupunki julistautui suvereeniksi kantoniksi ja asetti vallankumouks-

sellisen hallintokunnan (junta). Murcia, Cartagena ja Valencia olivat seuraavina. Salamancassa tehtiin vastavaanlainen yritys, mutta luonteeltaan rauhallisempi. Useimmat Espanjan suuret kaupungit olivat siis leppymättömien hallussa, lukuunottamatta pääkaupunki Madridia, puhdasta luksuskaupunkia, joka tuskin koskaan puuttuu ratkaisevasti tapahtumiin, sekä Barcelonaa. Jos Barcelona olisi ryhtynyt taisteluun, lopullinen menestys olisi ollut miltei varma ja sen ohella tämä olisi taannut liikkeen työläiselementille mahtavan tuen. Olemme kuitenkin nähneet, että leppymättömät olivat Barcelonassa melko voimattomia, kun taas kaupungissa siihen aikaan vielä melko voimakas bakuninilainen internationaali otti yleislakon tekosyykseen *rauhoittaakseen* kapinamielialoja. Barcelona ei siis tällä kertaa ollut vartiopaikallaan.

Siitä huolimatta kapinalla, joka oli kylläkin aloitettu mielettömästi, olisi ollut yhä vielä suuret menestymisen mahdollisuudet, jos sitä olisi johdettu hiukankin järkevästi, vaikkapa vain siihen tapaan kuin espanjalaisia sotilaskapinoita, joissa yhden kaupungin varuskunta nousee kapinaan, siirtyy viereiseen kaupunkiin, nostattaa sen kaupungin jo aiemmin valmistellun varuskunnan mukansa ja tunkeutuu lumivyöryn tavoin paisuen pääkaupunkia kohti kunnes onnekas taistelu tai kapinallisia vastaan lähetettyjen joukkojen siirtyminen heidän puolelleen ratkaisee voiton. Se menetelmä oli tällä kerralla aivan erityisen käyttökelpoinen. Leppymättömät olivat jo ajat sitten järjestäytyneet kaikkialla vapaaehtoispataljooniksi, joiden kuri oli tosin surkea, mutta ei varmastikaan sen surkeampi kuin Espanjan vanhan, suurimmaksi osaksi hajonneen armeijan rippeillä. Santarmit (*guardias civiles*) olivat hallituksen ainoat luotettavat joukot ja ne olivat hajallaan ympäri maata. Oli ennen kaikkea estettävä santarmien kokoaminen ja se oli tehtävissä vain hyökkäävällä toiminnalla sekä uskaltautumalla avoimille taistelulentille; suurtakaan vaaraa siinä ei ollut, sillä hallitus kykeni asettamaan vapaaehtoisia vastaan vain yhtä kurittomia joukkoja. Ja jos tahdottiin voittaa, ei ollut mitään muuta keinoa.

Mutta ei. Leppymättömien ja heidän bakuninilaisen liitännäisensä liittovaltioajatus piti sisällään juuri sen,

että jokainen kaupunki toimi omin päin, että pääasiaksi ei esitetty yhteistoimintaa toisten kaupunkien kanssa, vaan ero toisista ja siten vietiin kaikki yleishyökkäyksen mahdollisuudet. Se mikä oli Saksan talonpoikaissodassa ja Saksan kansannousuissa toukokuussa 1849 väistämätön paha — vallankumousvoimien hajaannus ja eristäytyneisyys, mikä antoi yksille ja samoille hallituksen joukoille mahdollisuuden kukistaa nousun toisensa jälkeen⁶⁸ — se julistettiin täällä korkeimman vallankumouksellisen viisauden periaatteeksi. Bakunin sai kokea tämän hyvi-tyksen. Hän oli jo syyskuussa 1870 (*Lettres à un Français*⁶⁹) selittänyt, että ainoa keino häätää preussilaiset Ranskasta vallankumoustaistelulla oli poistaa kaikki keskitetty johdanto ja antaa jokaisen kaupungin, jokaisen kylän ja jokaisen kunnan käydä sotaa omin päin. Kun yhtenäisesti johdettuja preussilaisia sotajoukkoja vastaan asetetaan näin vallankumouksellisten intohimojen purkautuminen, on voitto varma. Kun Ranskan kansan vihdoinkin taas itsensä varaan jätettyä kokonaisymmärrystä vastassa on Moltken yksilönymmärrys, täytyy jälkimmäisen luonnollisestikin himmetä. Ranskalaiset eivät silloin suostuneet oivaltamaan sitä; mutta Espanjassa Bakunin vietti loistokasta riemuvoittoa, kuten olemme nähneet ja jäljem-panä vielä näemme.

Tällä välin oli ilman mitään verukkeita pyssyn suusta ammuttu nousu tehnyt Pí y Margallin leppymättömien kanssa käymien neuvottelujen jatkamisen mahdottomaksi. Hänen oli erottava; hänen tilalleen ohjaksiin tuli Castelarín tapaisia puhtaita tasavaltalaisia, peittämättömiä porvareita, joiden ensimmäisenä tavoitteena oli tehdä selvää jälkeä heikäläisten aikaisemmin hyväkseen käyttämästä, mutta nyt heille haitallisesta työväenliikkeestä. Yksi divisioona koottiin kenraali Pavían komennossa Andalusiaa vastaan ja toinen Camposin alaisuudessa Valenciaa ja Cartagenaa vastaan. Ydinjoukon muodostivat kaikkialta Espanjasta kootut santarmit — pelkkiä vanhoja sotilaita, joiden kuri oli vielä horjumaton. Samoin kuin Versaillesin armeijan Pariisia vastaan teke-missä hyökkäyksissä, santarmien oli tarkoitus tässäkin tapauksessa antaa demoralisoituneille linjajoukoille lujaa tukea ja muodostaa kaikkialla hyökkäyskolonnien kärki-

joukot. Molemmat tehtävät santarmit täyttivät voimiensa mukaan. Divisioonat saivat santarmien lisäksi vielä joitakin yhteensulautettuja linjarykmenttejä, niin että kummassakin divisioonassa oli noin 3000 miestä. Siinä oli kaikki, mitä hallitus kykeni asettamaan kapinallisia vastaan.

Kenraali Pavía lähti liikkeelle heinäkuun 20. päivän tienoilla. Ripollin johtama santarmien ja linjajoukkojen osasto valtasi Córdobaan 24. päivänä. Pavía hyökkäsi 29. päivänä barrikadein suojattua Sevillaa vastaan ja kaupunki joutui hänen käsiinsä 30. tai 31. päivänä — päivämäärä jää useissa sähkeissä epäselväksi. Pavía jätti Sevillaan vain lentävän kolonnan kukistamaan kaupungin ympäristöä ja lähti kohti Cádizia. Tämän kaupungin joukot puolustivat ainoastaan pääsytieta kaupunkiin ja sitäkin heikosti, mutta sitten elokuun 4. päivänä he antoivat vastarinnatta riisua itsensä aseista. Seuraavina päivinä Pavía riisui samoin ilman vastarintaa aseista Sanlúcar de Barramedan, San Roquen, Tarifan ja Algeci-rasin sekä joukon muita pikkukaupunkeja, jotka kaikki olivat järjestäytyneet suvereneiksi kantoneiksi. Samaan aikaan hän lähetti kolonnia Málagaa ja Granadaa vastaan ja ne antautuivat ilman vastarintaa elokuun 3. ja 8. päivänä, joten elokuun 10. päivään mennessä koko Andalusia oli vallattu — vajaassa kahdessa viikossa ja miltei ilman taistelua.

Heinäkuun 26. päivänä Martinez Campos aloitti hyök-käyksen Valenciaa vastaan. Siellä kapinaan olivat nous-seet työläiset. Espanjan internationaalien hajaantuessa oli todellisilla internationaaleilla Valenciassa enemmistö; ja Espanjan liittoneuvosto siirrettiin tähän kaupunkiin. Pian tasavallan julistamisen jälkeen, kun oli odotettavissa vallankumoustaisteluita, ultravallankumouksellisiin fraa-seihin kätkeytyyn barcelonalaisten johtajien harjoitta-maan rauhoittamiseen epäillen suhtautuvat Valencian bakuninilaiset työläiset tarjosivat todellisille interna-tionaaleille yhteistyötä kaikissa paikallisissa liikkeissä. Kun kantonien liike puhkesi valloilleen, molemmat osa-puolet ryhtyivät heti taisteluun käyttäen hyväkseen leppymättömiä ja karkottivat armeijan joukot. Tietoon ei ole tullut, millainen Valencian junta oli koostumuksel-

taan; englantilaisten lehtikirjeenvaihtajien selostuksista käy kuitenkin ilmi, että Valencian vapaaehtoisjoukkojen tavoin työläisillä oli niissä ratkaiseva osa. Samat kirjeenvaihtajat puhuivat Valencian kapinallisista kunnioituksella, jollaista he eivät suinkaan osoittaneet muille etupäässä leppymättömiin kuuluville kapinallisille; he kiittivät näiden kuria ja kaupungissa vallitsevaa järjestystä sekä ennustivat pitkällistä vastarintaa ja kovaa taistelua. Eivätkä he pettyneetkään. Avoin kaupunki Valencia piti puoliaan Camposin divisioonan hyökkäyksiä vastaan heinäkuun 26. päivästä elokuun 8. päivään, siis kauemmin kuin koko Andalusia yhteensä.

Murcian maakunnan samanniminen pääkaupunki oli vallattu ilman vastarintaa; Valencian luhistumisen jälkeen Campos lähti kohti Cartagena. Se on Espanjan lujimpia linnoituksia, jota mantereen puolelta suojaavat yhtenäinen muuri ja hallitsevilla kukkuloilla olevat eteentyönetyt linnakkeet. Vailla kaikkea piirityssuojaa jääneet hallituksen 3000 miehen vahvuiset joukot olivat kevyine kenttäkanuunoineen luonnollisestikin voimattomia linnakkeiden raskasta tykistöä vastaan ja niiden oli rajoitettava saartoon mantereen puolelta; se oli kuitenkin merkitykseltään vähäinen niin kauan kun cartagenalaiset hallitsivat merta satamasta saaliiksi saamallaan sotalaivastolla. Kapinalliset kiinnittivät huomiota vain omaan asiaansa Valensian ja Andalusiassa taisteluiden ollessa käynnissä ja ajattelivat ulkomaailmaa vasta muiden nousujen kukistamisen jälkeen kun heidän omat rahavaransa ja elintarvikkeensa loppuivat. Vasta silloin he yrittivät lähteä kohti Madridia, joka on vähintään 60 Saksan peninkulman päässä, yli kaksi kertaa kauempana kuin Valencia ja Granada! Retki sai surullisen lopun Cartagenaan lähettyvillä; piiritys esti kaikki enemmän hyökkäykset mantereeseen suuntaan; heittäytyttiin siis tekemään hyökkäyksiä laivastolla. Ja millaisia hyökkäyksiä! Ei voinut olla puhettakaan siitä, että cartagenalaiset voisivat sotalaivoillaan nostattaa vastikään kukistetut rannikkokaupungit uuteen kapinaan. Cartagenaan suvereenin kantonin laivasto rajoittui siis uhkaamaan muita — cartagenalaisen teorian mukaan samoin suvereenia — rannikkokaupunkeja Valenciasta Málagaan tykkitulella ja tarvittaessa

myös pommittamaan niitä, ellei kaupungeista tuotu laivoihin vaadittuja elintarvikkeita ja sotaveroa kovina taalereina. Niin kauan kun nämä kaupungit olivat suvereenina kantoneina aseet kädessä hallitusta vastassa, Cartagena noudatti periaatetta: Kukin itsensä varassa! Niin pian kun ne kukistettiin, olisi pitänyt noudattaa periaatetta: Kaikki Cartagenan puolesta! Niin Cartagenan leppymättömät ja heidän bakuninilaiset apurinsa käsittivät suvereenien kantonien liittovaltion.

Vahvistaakseen vapaustaistelijoiden rivejä, Cartagenan hallitus vapautti ne noin 1800 vankia, Espanjan pahinta ryöväriä ja murhaajaa, jotka olivat teljettyinä kaupungin rangaistusvankilassa. Allianssista laaditun selonteon paljastusten jälkeen ei ole enää epäilystäkään siitä, että bakuninilaiset salaa kehottivat hallitusta tähän vallankumoukselliseen toimeen. Selonteossa osoitetaan, miten Bakunin haaveilee »kaikkien huonojen intohimojen päästämisestä valloilleen» ja esittää venäläisen rosvon kakkien todellisten vallankumouksellisten esikuvaksi. Se mikä venäläiselle on sopiva, on espanjalaiselle halpahintaista. Kun siis Cartagenan hallitus päästi 1800 lukkojen taakse pannun murhamiehen »huonot intohimot» valloilleen ja vei siten kurin höltymisen joukoissaan äärimmilleen, niin se toimi täysin Bakuninin hengessä. Ja kun Espanjan hallitus ei ryhtynyt ampumaan omia linnakkeitaan maan tasalle, vaan odotti Cartagenan kukistumista sen puolustajien sisäisen epäjärjestyksen vuoksi, se noudatti aivan oikeata politiikkaa.

IV

Kuulkaamme nyt Madridin Uuden federaation selostusta koko tästä liikkeestä:

»Valenciassa oli elokuun toisena sunnuntaina määrä pitää kongressi muun muassa Internationaalin Espanjan federaation kannan määrittämiseksi helmikuun 11. päivän, tasavallan julistamisen jälkeisiin tärkeisiin poliittisiin tapahtumiin Espanjassa. Mutta mieleton» (descabellada, sananmukaisesti: perinpohjin sekoitettu) »kantonikapina, joka on niin surkeasti epäonnistunut ja johon miltei kaikkien kapinallisten provinssien internationaalit ovat innolla osallistuneet, ei ole ainoastaan lamauttanut liittoneuvoston toimintaa hajottamalla sen jäsenistön enemmistön, vaan se on myös

hajottanut paikalliset federaatiot melkein täysin ja mikä pahinta, saattanut niiden jäsenet kaiken sen vihan ja vainon kohteeksi, minkä jokainen häpeällisesti aloitettu ja epäonnistunut kansannousu tuo mukanaan...

Kun kantonien kapina puhkesi valloilleen, kun juntat, ts. kantonien hallitukset järjestäytyivät, silloin kiiruhtivat nämä henkilöt» (bakuninilaiset) »jotka niin kiivaasti ovat vastustaneet poliittista valtaa ja syyttäneet meitä autoritarismista, silloin he kiiruhtivat osallistumaan näihin hallituksiin. Tärkeissä kaupungeissa kuten Sevillassa, Cádizissa, Sanlúcar de Barramedassa, Granadassa ja Valenciassa istui kantonijuntassa monia itseään antiautoritaareiksi kutsuvia internationaalien jäseniä ainoana ohjelmanaan provinssin tai kantonin omavaltaisuus. Se on virallisesti näytetty kyseisten junttien julkaisimilla julistuksilla ja muilla dokumenteilla, joiden alla esiintyvät tällaisten tunnettujen internationaalijäsenten nimet.

Näin kirkuva ristiriita teorian ja käytännön, propagandan ja teon välillä olisi ollut merkitykseltään vähäinen, jos siitä olisi voinut syntyä jotain etua meidän liitollemme tai jotain edistymistä meidän järjestäytymisessä, päätavoittemme, työväenluokan vapautuksen lähestymisessä. Tapahtui juuri päinvastoin, eikä muu ollutkaan mahdollista. Puuttui perusedellytys, Espanjan proletaarin tehokas yhteistoiminta, joka oli niin helposti saavutettavissa kun toimittiin internationaalien nimissä. Puuttui paikallisten federaatioiden yhtenäisyys; liike jäi yksilöllisten ja paikallisten aloitteiden varaan, ilman mitään johtoa (lukuun ottamatta sitä johtoa, *minkä salaperäinen allianssi sille saattoi ehkä tyrkyttää, ja tämä allianssi hallitsee häpeäksemme yhä vielä Espanjan internationaalina*), ilman mitään muuta ohjelmaa kuin luonnollisten vihollistemme, porvarillisten tasavaltalaisten ohjelma. Ja niin kantoni-liike kukistettiin mitä häpeällisimmällä tavalla, miltei ilman vastarintaa; mutta sortuessaan se veti mukaansa Espanjan internationaalien arvovallan ja organisaation. Ei ole olemassa mitään laitomuutta, ei mitään rikosta eikä väkivallantekoa, mitä tasavaltalaiset eivät tänä päivänä sälyttäisi internationaalien jäsenten niskaan; Sevillassa, kuten meille on vakuutettu, leppymättömät ampuivat taistelussa omia liittolaisiaan» (bakuninilaisia) »internationaalien jäseniä. Taantumus käyttää meidän järjettömyyksiämme taitavasti hyväkseen yllyttäen tasavaltalaisia vainoamaan meitä ja parjaten meitä suurille välinpitämättömille kansanjoukoille; se mikä jäi heiltä kesken Sagastan aikana, se heidän näköjään onnistuu saavuttaa nyt: mustata internationaalien nimi Espanjan työläisten suurten joukkojen keskuudessa.

Barcelonassa on joukko työläisosastoja eronnut internationaalista esittäen äänekkään vastalauseensa aikakauslehti 'La Federacionin'» (bakuninilaisten pää-äänenkannattaja) »väkeä ja heidän selittämätöntä asennettaan kohtaan. Jérezissa, Puerto de Santa Mariassa ja erällä muilla paikkakunnilla ovat federaatiot päättäneet lopettaa toimintansa. Lojassa (Granadan provinssissa) on väestö karkottanut muutamat siellä asuneet internationaalien jäsenet. Madridissa, missä vielä nautitaan suurinta vapautta, ei

vanha» (bakuninilainen) »fедераatio anna pienintäkään elonmerkkiä itsestään, kun taas meidän federaatiomme on pakko olla toimimatta ja ääneti, koska se ei halua ottaa muiden syytä niskoilleen. Pohjoisen kaupungeissa estää päivä päivältä katkerampi karlistisoita meikäläisten kaiken toiminnan. Vihdoin Valenciassa, missä hallitus pääsi voittajaksi viisitoista päivää kestäneiden taisteluiden jälkeen, täytyy niiden internationaalien jäsenten, jotka eivät ole paenneet, kätkeytyä ja liittoneuvosto on hajonnut täysin.»

Tämä oli siis Madridin selonteosta. Kuten nähdään, selonteossa ollaan täysin yhtä mieltä yllä esitetyn tapahtumainkuvauksen kanssa.

Entä mikä sitten on koko tutkimuksemme tulos?

1. Heti kun bakuninilaisilla oli edessään vakava vallankumouksellinen tilanne, heidän oli pakko heittää koko siihenastinen ohjelmansa yli laidan. Ensiksi he uhrasivat oppinsa siitä, että velvollisuutena on pidättäytyä poliitikasta ja etenkin vaaleista. Sitten seurasi anarkia, valtion poistaminen; sen sijaan että olisivat poistaneet valtion he yrittivät päinvastoin saada aikaan joukon uusia pieniä valtioita. Sitten he hylkäsivät sen periaatteen, etteivät työläiset saa osallistua yhteenkään vallankumoukseen, jonka välittömänä tavoitteena ei ole proletariaatin heti tapahtuva täydellinen vapautus ja osallistuivat puhtaasti porvarilliseksi tunnustautuneeseen liikkeeseen. Vihdoin he iskivät päin naamaa omaa opinkappalettaan, jonka olivat tuskin ehtineet julistaa: että vallankumoushallituksen pystyttäminen on vain työväenluokan uutta nenästä vetämistä ja pettämistä — ja samaan aikaan he esiintyivät kaikessa rauhassa eri kaupunkien hallintokunnissa, ja lisäksi kaikkialla voimattomana, porvariston kumoon äänestämänä ja poliittisesti hyväkseen käyttämänä vähemmistönä.

2. Kuitenkin luopuminen siihen asti saarnatuista periaatteista tapahtui mitä pelkurimaisimmalla, valheellisimmalla tavalla ja huonon omantunnon kolkuttaessa, niin että bakuninilaiset itse ja heidän johtamansa joukot tulivat liikkeeseen ilman mitään ohjelmaa eivätkä ylipäätään tienneet mitä tahtoivat. Mikä olikaan luonnollinen seuraus? Se että bakuninilaiset joko estivät kaiken liikkeen kuten Barcelonassa; tai että he ajautuivat erillisiin, suunnitelmattomiin ja typeriin kapinoihin, kuten Alcoyssa ja Sanlúcar de Barramedassa; tai sitten kapi-

noiden johto joutui leppymättömälle porvaristolle, kuten kävi useimmissa kapinoissa. Niin pian kun oli ryhdyttävä tekoihin, bakuninilaisten ultravallankumouksellinen me-luaminen toteutui siis joko rauhoitteluna tai alun perin toivottomina kapinoina tai liittymisenä porvarilliseen puolueeseen, joka käytti työläisiä mitä häpeämättömmim-min hyväkseen ja käsitteli heitä lisäksi potkuin.

3. Anarkian niin sanotuista periaatteista, riippumattomien ryhmittymien vapaasta liittoutumisesta jne. ei jää jäljelle mitään muuta kuin vallankumouksellisten taistelukeinojen määrätön ja mieletön pirstoutuminen, mikä antoi hallitukselle mahdollisuuden kukistaa kourallisella joukko-osastoja kaupungin toisensa jälkeen miltei ilman vastarintaa.

4. Tarun loppuna ei ollut vain se, että hyvin organisoit-ut ja monilukuiset espanjalaiset internationaalit — väärät niin kuin todellisetkin — sotkettiin mukaan leppymättömien romahdukseen ja ovat tänä päivänä tosiasiallisesti hajonneet, vaan myös se, että internationaalien niskoille säilytetään lukematon määrä keksittyjä laittomuuksia, joita ilman minkään maan poroporvarit eivät kerta kaikkiaan voi ajatella työläiskapinaa. Sillä on Espanjan proletariaatin internationaalinen uudelleen organisoituminen estetty ehkä vuosiksi eteenpäin.

5. Sanalla sanoen bakuninilaiset ovat antaneet Espanjassa ylittämättömän mallinäytteen siitä, miten vallankumousta ei pidä tehdä.

*Krjoitettu syys—
lokakuussa 1873*

*Julkaistu »Der Volksstaat»
lehdessä 105., 106. ja 107. n:oissa
31. lokakuuta, 2. ja 5. mar-
raskuuta 1873. Julkaistu
erillisenä kirjana Leipzigissä
1874. Ilmestyi kirjassa:
F. Engels. Internationales
aus dem Volksstaat
(1871—1875). Bertiini 1894*

Werke, Bd. 18, S. 476—493

Friedrich Engels

KOMMUUNIN BLANQUILAISTEN MAANPAKOLAISTEN OHJELMA⁷⁰

Jokaisen tappion kärsineen vallankumouksen tai vastavallankumouksen jälkeen ulkomaille paenneiden maanpakolaisten keskuudessa alkaa kuumeinen toiminta. Perustetaan erivivahteisia puolueryhmiä, joista jokainen moittii muita siitä, että ne olivat ajaneet asian karille, ja syyttää niitä petoksesta ja jos minkälaisista kuolemansynneistä. Tällöin säilytetään kiinteä yhteys synnyinmaahan, järjestetään ja harjoitetaan salaista toimintaa, julkaistaan lentolehtiä ja sanomalehtiä, vannotaan, että kahdenkymmenen neljän tunnin kuluttua taas »alkaa» ja että voitto on taattu ja sitä odoteltaessa jaetaan jo ennakkolta hallituspaikat. Pettymys seuraa tietenkin toisensa jälkeen, mutta koska sitä ei yhdistetä väistämättömiin historiallisiin olosuhteisiin, joita ei haluta ymmärtää, vaan pidetään erinäisten henkilöiden satunnaisista virheistä johtuvana, niin kasataan syytöksiä toisiaan vastaan, kunnes asia päättyy yleiseen rettelöön. Tällainen on ollut kaikkien maanpakolaisten historia alkaen vuoden 1792 rojalistiemigranteista ja aina nykypäiviin asti. Se maanpakolainen, joka on pysynyt järjillään ja harkintakykyisenä, on koettanut siirtyä loitommalle tuloksettomista riidoista heti, kun on saanut tilaisuuden tehdä sen tahdikkaasti, ja ryhtynyt johonkin hyödyllisempään toimeen.

Kommuunin jälkeen ranskalaiset maanpakolaiset eivät myöskään vältäneet tuota kiertämätöntä kohtaloa.

Seurauksena koko Eurooppaa käsittäneestä parjauskampanjasta, joka oli suunnattu yhtäläillä kaikkia vastaan, ja varsinkin sen seurauksena, että Lontoossa oli yhteinen keskus, jona ranskalaiset maanpakolaiset pitivät

Internationaalinen Pääneuvosto, nämä joutuivat jonkin aikaa pidättelemään vaikkapa muun maailman edessä sisäisiä riitojaan, mutta viimeisten kahden vuoden aikana he eivät ole enää pystyneet salaamaan yhä nopeutuvaa hajoamisprosessia keskuudessaan. Kaikkialla on leimautunut avoin vihamielisyys. Sveitsissä osa maanpakolaisista on liittynyt bakunisteihin pääasiassa *Malonin* vaikutuksesta, joka itse oli salaisen allianssin perustajia. Sitten Lontoossa niin sanotut blanquilaiset erosivat Internationaalista ja perustivat itsenäisen ryhmän nimeltä Vallankumouksellinen kommuuni. Sen jälkeen on syntynyt vielä suuri määrä muita ryhmiä, joita kuitenkin on herkeämättä uudistettu ja uudelleenjärjestetty ja jotka eivät ole saaneet aikaan mitään kunnollista edes manifestien mielessä. Blanquilaiset sen sijaan ovat saattaneet äsken koko maailman tietoon ohjelmansa⁷¹ julistuksessaan »Com-muneux»*.

He nimittävät itseään blanquilaisiksi siksi, että haluavat toimia Blanquin hengessä ja hänen perinteitään noudattaen, eivätkä lainkaan siksi, että heidän ryhmänsä olisi itse Blanquin perustama — kolmestakymmenestä kolmesta ohjelman allekirjoittaneesta henkilöstä ainoastaan pari kolme lienee joskus sattunut keskustelemaan Blanquin kanssa. Blanqui on pääasiallisesti poliittinen kumousmies; sosialisti hän on vain tunteiltaan, osanottoisuudesta kansan kärsimyksiin, mutta hänellä ei ole enempää socialistista teoriaa kuin selviä käytännöllisiä sosiaalisia uudistusehdotuksiaakaan. Poliittisessa toiminnassaan hän on ollut etupäässä »toimenmies» ja luottanut siihen, että vähäinen, hyvin järjestetty vähemmistö, joka tekee oikealla hetkellä kumousyrityksen, voi muutamalla alkusäätönsä saada mukaansa kansanjoukot ja suorittaa siten voitokkaan vallankumouksen. Ludvig Filipin aikana hän sai järjestetyksi tuollaisen ydinjoukon tietenkin vain salaisen yhdistyksen muodossa, mutta sille kävi samoin kuin salaliitoille tavallisesti käy: ihmiset jotka olivat kyllästyneet ainaiseen pidättäytymiseen ja tyhjiin lupauksiin, että muka pian alkaa, menettivät lopulta kärsivällisyytensä, nostivat metelin ja silloin oli valittava

* — »Kommunardeille». *Toim.*

jompikumpi, joko annettava salaliiton hajota tai aloitettava kapina ilman minkäänlaista ulkonaista syytä. Kapina oli aloitettu (12. toukokuuta 1839) ja tukahdutettu silmänräpäyksessä. Tämä Blanquin salaliitto oli muuten ainoa, jonka jäljille poliisi ei ollut päässyt; kapina oli poliisille kuin salama kirkaalta taivaalta.— Sitä että Blanqui käsittää jokaisen vallankumouksen pienen vallankumouksellisen vähemmistön suorittamaksi vallankaappaukseksi, juontuu itsestään väistämätön diktatuuri kapinan voiton jälkeen, eikä tietenkään koko vallankumouksellisen luokan, proletariaatin diktatuuri, vaan sen pienen henkilöryhmän diktatuuri, joka suorittaa vallankaappauksen ja on vuorostaan jo ennakolta alistettu yhden tai muutamien henkilöiden diktatuuriin.

Kuten näette, Blanqui on menneen sukupolven kumousmies.

Tuollaiset käsitykset vallankumoustopahtumien kuluista ovat kauan sitten vanhentuneet ainakin Saksan työväenpuolueessa ja Ranskassakin niihin saatetaan suhtautua myötämielisesti ainoastaan vähemmän valvutuneiden ja kärsimättömämpien työläisten keskuudessa. Huomaamme myös, että mainitussakin ohjelmassa noita käsityksiä on tietyllä tavalla rajoitettu. Lontoossakin blanquilaisillamme on kuitenkin pohjimmaisena sama periaate, että vallankumoukset eivät yleensä tapahdu itsestään, vaan että niitä tehdään; että niitä suorittaa verrattain pieni vähemmistö ennakolta laaditun suunnitelman mukaan ja vihdoin että se saattaa »alkaa pian» millä hetkellä hyvänsä.

Tällaisia periaatteita elättelevät henkilöt joutuvat luonnollisesti maanpakolaisuuden kaikenlaisen itsepetoksen toivottomiksi uhreiksi ja säntäilevät tyhmyydestä toiseen. Eniten he haluaisivat näytellä Blanquin, »toimenmiehen» roolia. Hyvät toivomukset eivät kuitenkaan riitä tässä asiassa; kaikille ei ole suotu Blanquille ominaista vallankumouksellista vaistoa ja hänen nopeaa päätävyyttään, sillä Hamlet pysyy Hamlettina, jankuttakoonpa hän miten paljon hyvänsä tarmokkuudesta. Ja kun kolmellakymmenellä kolmella toimenmiehellämme ei ole kerrassaan mitään tekemistä sillä alalla, jota he nimittävät toiminnaksi, niin kolmekymmentä kolme Bru-

tustamme joutuu pikemminkin koomiseen kuin traagiseen ristiriitaan itsensä kanssa, ristiriitaan, jota ei suinkaan tee traagisemmaksi se, että he kuljeksivat synkän näköisinä, ikään kuin jokainen heistä olisi »Möros tikari povellaan»⁷², mikä ei muuten juolahda heidän mieleensäkään. Mitä he tekevät? He valmistelevat seuraavaa »räjähdystä» laatien edeltäkäs in proskriptiolistoja puhdistukseen (épurer) Kommuuniin osallistuneiden henkilöiden rivit; siksi muut maanpakolaiset nimittävätkin heitä *puhtaiksi* (les purs). En tiedä, hyväksyvätkö he itse tuon nimen, mutta muutamille heistä se olisi melko sopimaton. Heidän istuntonsa ovat suljettuja ja päätökset on pidettävä salassa, mikä ei silti vähääkään estä koko ranskalaista korttelia juoruamasta niistä heti seuraavana aamuna. Ja kuten tavallisesti käy tuollaisille vakaville toimenmiehille siellä, missä ei ole mitään tekemistä, he aloittivat ensiksi henkilökohtaisen ja sitten kirjallisen kiistan erään arvoisensa vastustajan kanssa, erään pariisilaisen pienoislehdistön epäilyttävimmän henkilön, tunnetun Vermerschin kanssa, joka Kommuunin aikana julkaisi »Père Duchêne» lehteä, Hébertin 1793 julkaiseman lehden⁷³ surkeata irvikuvaa. Vastaukseksi heidän hyveelliseen suuttumukseensa tuo jalo urho nimitti heitä kaikkia eräässä pamfletissaan »petkuttajiksi tai petkuttajien rikoskumppaneiksi» ja syyti heidän niskaansa harvinaisen rikkaan valikoiman hävyttömiä haukkumasanoja:

»Joka sana kuin yöastia, eikä suinkaan tyhjä.»*

Ja tuollaisen vastustajan kanssa kolmekymmentä kolme Brutustamme pitivät tarpeellisena painia yleisön nähdessä!

Sitä ei tosiaankaan voida epäillä, että näännyttävän sodan jälkeen, Pariisin nälänhädän jälkeen ja varsinkin toukokuun päivinä 1871 tapahtuneen hirvittävän verenvuodatuksen jälkeen Pariisin proletariaatti kaipaa pitkäaikaista lepoa voidakseen jälleen koota voimansa ja että kaikki ennenaikaiset kapinayritykset saattaisivat vain johtaa uuteen, ehkä entistä kauhistuttavampaan tappioon. Blanquilaisemme ovat eri mieltä.

* *Heine*. Disputation (Väittely). *Toim.*

Monarkistisen enemmistön hajaannus Versaillesissa merkitsee heidän mielestään

»Versaillesin häviötä, Kommuunin revanšsia. Sillä me lähestymme yhtä niistä suurista historiallisista hetkistä, yhtä niistä suurista kriiseistä, jolloin onnettomuuksiinsa nääntyvältä ja kuolemaan tuomitulta näyttänyt kansa lähtee jälleen uusin voimin vallankumoukselliseen rynnäkköön.»

Taas siis alkaa, ja vieläpä viipymättä. Tuo toivo pikaiseen »Kommuunin revanšsiin» ei ole pelkkä maanpakolaisten harhakuvitelma. Se on niiden väistämätön uskonsymboli, jotka ovat saaneet päähänsä, että heidän on oltava »toimenmiehiä» aikana, jolloin ei ole kerrassaan mitään tekemistä siinä mielessä kuin he tarkoittavat, vallankumouksellisen kapinan mielessä.

Vanha laulu. Koska jo alkaa, niin heistä tuntuu, että »on koittanut aika, jolloin kaikkien elinkykyisyytensä vielä säilyttäneiden maanpakolaisten on määriteltävä asenteensa».

Tällöin nuo kolmekymmentä kolme ilmoittavat meille olevansa 1. ateisteja, 2. kommunisteja, 3. vallankumousmiehiä.

Blanquilaisillamme on se sama piirre kuin bakunisteilakin, että he haluavat edustaa pisimmälle menevää, äärimmäistä suuntausta. Siksi he sivumennen sanoen tavoitteidensa vastakkaisuudesta huolimatta yhtyvät kuitenkin usein bakunisteihin keinojen valinnassa. Kysymys on siis siitä, että oltaisiin muita radikaalisempia ateismin suhteen. Meidän päivinä~~amme~~ ei onneksi ole enää vaikea olla ateisti. Ateismi on jotain miltei asiaan kuuluvaa Euroopan työväenpuolueissa, vaikka muutamissa maissa se on luonteeltaan usein samanlaista kuin sen espanjalaisen bakunistin ateismi, joka sanoi: usko jumalaan on ristiriidassa kaikenlaisen sosialismin kanssa, mutta usko neitsyt Mariaan on aivan muuta, jokaisen kunnan sosialistin on tietenkin uskottava häneen. Voidaan jopa sanoa, että valtaosalle* saksalaisia sosialidemokraattisia työläisiä ateismi on muuttunut jo ohimenneeksi vaiheeksi. Heihin ei ole enää sovellettavissa pelkkä

* Sanan »valtaosalle» Engels lisäsi vuoden 1894 painokseen.
Toim.

kielteinen merkintä, sillä he vastustavat jumalauskkoa jo käytännöllisesti eivätkä vain teoreettisesti; he *ovat yksinkertaisesti tehneet lopun jumalasta*, he elävät ja ovat ajatuksissaan todellisessa maailmassa ja siksi ovat materialisteja. Suunnilleen samoin on asianlaita Ranskassakin. Ja ellei ole, niin mikä saattaisi olla yksinkertaisempaa kuin huolehtia viime vuosisadan erinomaisen ranskalaisen materialistisen kirjallisuuden joukoittaisesta levittämisestä ranskalaisten työläisten keskuudessa, sillä tuo kirjallisuus on tähän mennessä niin muotonsa kuin sisältönsäkin puolesta ranskalaisen hengen korkein saavutus ja tieteen silloisen tason huomioon ottaen se on sisältönsä puolesta vielä nytkin äärettömän korkealla ja muotonsa puolesta se pysyy yhä saavuttamattomana esikuvana. Blanquilaistemme se ei ole silti mieleen. Todistaakseen olevansa muita radikaalisempia, he kieltävät jumalan asetuksella, samoin kuin vuonna 1793:

»Vapauttakoon Kommuuni ihmiskunnan ainiaaksi tuosta menneiden onnettomuuksien aaveesta» (jumalasta), »tuosta ihmiskunnan nykyisten onnettomuuksien syystä» (olematon jumala on syy!). — »Kommuunissa ei ole sijaa papeille; kaikki uskonnolliset saarnat, kaikki uskonnolliset järjestöt on kiellettävä.»

Ja tuon vaatimuksen — muuttaa ihmiset ateisteiksi par ordre du mufti* — ovat allekirjoittaneet kaksi Kommuunin jäsentä, joilla on varmasti ollut mahdollisuus vakuuttua ensinnäkin siitä, että paperille voidaan kirjoittaa käskyjä minkä verran hyvänsä turvaamatta silti lainkaan niiden täyttämistä, ja toiseksi siitä, että vainoaminen on paras keino epäsuotavien vakaumusten lujittamiseksi! Ainoa palvelus, joka nykyään vielä voidaan tehdä jumalalle, on eittämättä se, että ateismi julistetaan pakolliseksi uskonsymboliksi ja viedään voitto Bismarckin kirkonvastaisista kulturkampfia⁷⁴ koskevista laeista kieltämällä uskonto yleensä.

Toisena ohjelmakohtana on kommunismi.

Tässä olemme jo paljon tutummassa olosuhteissa, sillä laiva, jolla nyt matkustetaan, on helmikuussa 1848 ilmestynyt »Kommunistisen puolueen manifesti». Jo syksyllä 1872 Internationaalista eronneet viisi blanquillaista il-

* — muftin käskyn, ylhäältä saadun käskyn mukaan. *Toim.*

moittivat kannattavansa sosialistista ohjelmaa, joka kaikissa oleellisissa kohdissa käy yhteen nykyisen saksalaisen kommunismin ohjelman kanssa. Eroamisensa syyksi he sanoivat vain sen, että Internationaali oli kieltäytynyt tuon viisikon harrastamasta vallankumousleikistä⁷⁵. Nyt kolmenkymmenen kolmen neuvostokin hyväksyy tuon ohjelman materialistisine historiankäsityksineen, vaikka sen käänös blanquilaiselle ranskan kielelle olisi saattanut olla paljon parempikin niissä paikoin, missä »Manifestin» tekstiä ei oltu tulkittu aivan kirjaimellisesti, esimerkiksi seuraavassa kohdassa:

»Porvaristo on repinyt pois työn riistoa, tuota kaikkien orjuutusmuotojen perimmäistä ilmausta, aikaisemmin peittäneet mystilliset verhot; yhteiskunnassa, joka on pelkistynyt kapitalistien ja palkkatyöläisten yksinkertaiseksi vastakohtaisuudeksi, hallitukset, uskonnot, perhe, lait sekä entiset että nykyiset laitokset ovat vihdoin muuttuneet sorron välikappaleiksi, joiden avulla porvaristo pitää yllä herruuttaan ja tukahduttaa proletariaattia.»

Verratkaa tähän »Kommunistista manifestia», 1. osasto:

»Sanalla sanoen se on uskonnollisilla ja poliittisilla harhakuvitelmillä verhotun riiston tilalle asettanut avoimen, häpeämättömän, välittömän ja ankaran riiston. Porvaristo on riisunut pyhyidenhohteen kaikilta toimilta, joita tähän asti on pidetty kunnianarvoisina ja joihin on suhtauduttu pelonsekaisella hartaudella. Se on tehnyt lääkäristä, lakimiehestä, papista, runoilijasta ja tiedemiehestä maksua vastaan työskentelevän palkkalaisensa. Porvaristo on repinyt perhesuhteelta sen liikuttavan tunnelmallisen verhon ja muuttanut sen pelkäksi rahasuhteeksi» jne.⁷⁶

Mutta heti kun laskeudumme teorian korkeuksista käytännön alalle, kolmenkymmenen kolmen tunnusomainen piirre tulee esiin:

»Me olemme kommunisteja siksi, että haluamme saavuttaa päämäärämme pysähtymättä väliasemilla, tekemättä kompromisseja, jotka vain loitontavat voiton päivää ja pidentävät orjuusaikaa.»

Saksalaiset kommunistit ovat kommunisteja siksi, että kaikkien niiden väliasemien ja kompromissien takana, joita eivät ole luoneet he, vaan historian kehityskulku, he näkevät selvästi lopullisen päämäärän ja kulkevat

jatkuvasti* kohti tuota lopullista päämäärää: luokkien hävittämistä ja sellaisen yhteiskuntajärjestelmän luomista, jossa ei tule olemaan sijaa maan ja kaikkien tuotantovälineiden yksityisomistukselle. Kolmekymmentä kolme blanquilaista ovat kommunisteja, koska he luulevat, että kun kerran *he* haluavat harpata väliasemien ja kompromissien yli, niin asia on sillä selvä, ja että jos lähipäivinä »alkaa» — mistä he ovat aivan varmoja — ja he saavat vallan käsiinsä, niin ylihuomenna »kommunismi tulee saatetuksi voimaan». Ellei tätä voida tehdä heti, niin he eivät siis ole kommunisteja.

Miten lapsellista onkaan esittää oma kärsimättömyytensä teoreettisena perusteluna!

Lopuksi nuo kolmekymmentä kolme ovat »vallankumouksmiehiä».

Mitä tulee pöyhkeileviin sanoihin, niin sillä alalla bakunistit saavuttivat kuten tunnettua inhimillisten mahdollisuuksien ääriajan; blanquilaisemme ovat kuitenkin pitäneet velvollisuutenaan viedä voiton heistäkin. Mutta miten? On tunnettua, että koko sosialistinen proletariaatti Lissabonista ja New Yorkista Budapestiin ja Belgradiin asti otti heti en bloc** vastuun Pariisin kommuunin toimista. Blanquilaisillemme ei riittänyt tämä:

»Mitä meihin tulee, niin vaadimme vastuusuuttamme» (Kommuunin aikana) »täytöntöönpaunuista kansan vihollisten mestauksista» (seuraavat laskelmat ammutuista), »vaadimme vastuusuuttamme niistä poltoista, joita oli suoritettu monarkistisen tai porvarillisen sarron välikappaleiden hävittämiseksi tai taistelijoiden puolustukseksi.»

Jokaisessa vallankumouksessa tehdään paljon tyhmyyksiä samoin kuin kaikkina muinakin aikoina; ja kun ihmiset vihdoin rauhoittuvat sen verran, että pystyvät jälleen arvostelemaan, he tekevät välttämättä seuraavan johtopäätöksen: olemme tehneet paljon sellaista, mitä olisi ollut parasta jättää tekemättä, ja olemme jättäneet tekemättä paljon sellaista, mitä olisi pitänyt tehdä, siksi asiat sujuivatkin huonosti.

* Sanat »kulkevat jatkuvasti» Engels lisäsi vuoden 1894 painokseen. *Toim.*

** — kokonaisuudessaan. *Toim.*

Minkälaista arvostelun puutetta tarvitaan, jotta voitaisiin kanonistaa Kommuuni, julistaa se moitteettomaksi, väittää, että jokaisen poltetun talon ja jokaisen ammutun panttivangin suhteen tehtiin tarkalleen, i:n pilkun tarkkuudella sitä, mitä kuuluikin tehdä! Eikö se merkitsisi samaa kuin väite, että eräänä toukokuun viikkona kansa ampui nimenomaan ne henkilöt, jotka piti ampua, eikä enempää, ja poltti juuri ne rakennukset, jotka kuului polttaa, eikä enempää? Eikö se merkitsisi samaa kuin väite, että ensimmäisen ranskalaisen vallankumouksen aikana jokainen mestattu sai sen mitä oli ansainnut, ensiksi ne, jotka mestattiin Robespierren käskystä, ja sitten itse Robespierre? Asiassa saatetaan mennä tällaisiin lapsellisuuksiin, kun olemukseltaan aivan leppoiset ihmiset päästävät valloilleen halunsa näyttää kovin pelottavilta.

Riittänee jo. Kaikista maanpakolaisten hassutuksista ja suorastaan koomisista yrityksistä tehdä Kaarle poika (vai Eduardko)* pelottavan näköiseksi tuossa ohjelmassa ei voida olla huomaamatta oleellista askelta eteenpäin. Se on ensimmäinen manifesti, jossa *ranskalaiset työläiset yhtyvät nykyaikaiseen saksalaiseen kommunismiin*. Ja vieläpä sen suuntauksen työläiset, jotka pitävät ranskalaisia vallankumouksen valittuna kansana ja Pariisia vallankumouksen Jerusalemina. Se että he ovat tulleet tähän johtopäätökseen, on eittämättä *Vaillant*in ansiota. Vaillant on muiden muassa allekirjoittanut manifestin, ja kuten tunnettua hän on perehtynyt perusteellisesti saksan kieleen, saksalaiseen sosialistiseen kirjallisuuteen. Saksalaiset sosialistiset työläiset, jotka jo 1870 todistivat olevansa täysin vapaat kaikesta kansallisesta šovinismista, voivat pitää hyvänä enteenä sitä seikkaa, että ranskalaiset työläiset hyväksyvät oikeat teoreettiset perusajatukset, vaikka ne ovatkin lähtöisin Saksasta.

Kirjoitettu kesäkuussa 1874

*Julkaistu »Der Volksstaat»
lehden 73. n:o:ssa 26. kesäkuuta
1874 sekä kirjassa: F. Engels.
Internationales aus dem
»Volksstaat» (1871—1875).
Berlin 1894*

Valitut teokset kolmessa osassa,

2. osa, s. 345—351

* Sanat »(vai Eduardko?)» — vihjaus Édouard Vaillanttiin — Engels jätti pois vuoden 1894 painoksesta. *Toim.*

Friedrich Engels

VENÄJÄN YHTEISKUNNALLISISTA SUHTEISTA⁷⁷

Herra Tkatšov sanoo sivumennen saksalaisille työläisille, että Venäjän suhteen minulla ei ole edes »vähäisintäkään tuntemusta», vaan päinvastoin yksinomaan »tietämättömyyttä»; sen vuoksi hän katsoo olevansa pakotettu selittämään heille todellista asiaintilaa ja erittäinkin niitä syitä, joiden vuoksi yhteiskunnallinen vallankumous voidaan Venäjällä suorittaa juuri nykyisin helposti ja leikiten, paljon helpommin kuin Länsi-Euroopassa.

»Meillä ei ole kaupunkilaisproletariaattia, se on totta; mutta meillä ei ole myöskään porvaristoa... Työläisemme joutuvat taistelemaan vain *poliittista valtaa vastaan: pääoman valta* on meillä vasta idussaan. Ja te, arvoisa herra, tiedätte sen, että paljon helpompi on taistella edellistä kuin jälkimmäistä vastaan.»⁷⁸

Mullistus, johon nykyaikainen sosialismi pyrkii, merkitsee lyhyesti sanoen proletariaatin voittoa porvaristosta ja uuden yhteiskuntarakenteen luomista hävittämällä kaikki luokkaeroavuudet. Siksi täytyy olla olemassa paitsi proletariaattia, joka tuon mullistuksen suorittaa, myös porvaristo, jonka käsissä yhteiskunnan tuotantovoimat kehittyvät niin pitkälle että luokkaeroavuuksien lopullinen hävittäminen käy mahdolliseksi. Luonnonihmisillä ja puoleksi luonnonihmisillä ei niin ikään useinkaan ole mitään luokkaeroavuuksia, ja sellaikäsa tilassa on ollut jokainen kansa. Palaaminen samaan tilaan ei voi juolahtaa mieleemme jo senkään vuoksi, että yhteiskunnan tuotantovoimien kehittyessä tuosta tilasta syntyvät kiertämättä luokkaeroavuudet. Vasta yhteiskunnan tuotantovoimien tietyllä, nykyisiinkin oloihimme verrattuna hyvin korkealla kehitysasteella tuotanto voidaan kohottaa

sellaiselle tasolle, että luokkaeroavuuksien hävittäminen muodostuu todelliseksi edistysaskeleeksi ja on pysyvä eikä johda yhteiskunnallisessa tuotantotavassa pysähtymiseen tai jopa taantumiseen. Tällaisen kehityksasteen ovat tuotantovoimat saavuttaneet vasta porvariston käsissä. Tältäkin kannalta porvaristo on siis yhtä välttämätön sosialistisen vallankumouksen edellytys kuin itse proletariaattikin. Sen vuoksi henkilö, joka saattaa väittää, että tuo vallankumous on helpompi suorittaa sellaisessa maassa, jossa *tosin* ei ole proletariaattia, mutta ei *myöskään* porvaristoa, todistaa siten vain sen, että hänen on opiskeltava vielä sosialismin aakkosia.

Siis venäläisten työläisten — ja nämä työläiset, kuten herra Tkatsšov itse sanoo, ovat »maanviljelijöitä ja sellaisina he eivät ole proletaareja, vaan *omistajia*» — on helpompi tehdä se, koska he eivät joudu taistelemaan pääoman valtaa vastaan, vaan »ainoastaan poliittista valtaa», Venäjän valtiota vastaan. Ja tämä valtio

»näyttää vain kaukaa voimalta... Sillä ei ole mitään juuria kansan talouselämässä, siinä eivät olennoitu minkään säädyn intressit... Teillä valtio ei ole mikään näennäinen voima. Se tukeutuu molemmilla jaloillaan pääomaan; siinä olennoituvat (!) »tietyt taloudelliset intressit... Meillä asianlaita on tässä suhteessa aivan päinvastoin; meidän yhteiskuntamuotomme saa kiittää olemassaolostaan niin sanoaksemme ilmassa riippuvaa valtiota, jolla ei ole mitään yhteistä olemassaolevan yhteiskuntajärjestelmän kanssa ja jonka juuret ovat menneisyydessä eivätkä nykyisyydessä.»

Emme rupea tarkastelemaan sitä sekavaa käsitystä, että *olennoituakseen* taloudelliset intressit kaipaavat muka valtiota, jonka ne itse luovat. Jätämme niin ikään sivuun sen rohkean väitteen, että muka Venäjän »yhteiskuntamuoto» (johon totta kai kuuluu myös talonpoikien yhteisömistus) »saa kiittää olemassaolostaan valtiota», samoin kuin sen ristiriitaisen väitteen, että tällä valtiolla »ei ole mitään yhteistä» olemassaolevan yhteiskuntajärjestelmän kanssa, joka on muka sen luoma. Mieluumminkin tarkastelkaamme heti tuota »ilmassa riippuvaa valtiota», joka ei edusta kerrassaan minkään säädyn etuja.

Euroopan Venäjällä talonpoikien hallussa on 105 miljoonaa desjatiinaa maata, aatelisilla (näin nimitän lyhyiden vuoksi suurmaanomistajia) on 100 miljoonaa desja-

tiinaa, joista melkein puolet kuuluu 15 000 aateliselle, joilla kullakin on siis keskimäärin 3300 desjatiinaa. Talonpoikaistolla on siis maata vain hiukan enemmän kuin aatelistolla. Kuten näette, aatelisille ei ole mitään etua siitä, että on olemassa Venäjän valtio, joka varmistaa heidän omakseen puolet maasta! Edelleen. Talonpojat maksavat vuosittain omasta puoliskostaan 195 miljoonaa ruplaa maaveroa, aateliset — 13 miljoonaa! Aateliston maat ovat keskimäärin kaksi kertaa hedelmällisempiä kuin talonpoikien maat, sillä veropäivätyöstä vapauttavaan lunastukseen liittyvässä maanjaossa valtio otti talonpojilta ja antoi aatelisille ei ainoastaan enemmän, vaan myös parempaa maata, jota paitsi talonpoikien piti maksaa aatelistolle huonommasta maastaan parhaan maan hinta.* Ja Venäjän aatelistolle ei ole mitään etua Venäjän valtion olemassaolosta!

Lunastuksen seurauksena talonpoikien valtaosa joutui tavattoman kurjaan, kerrassaan sietämättömään asemaan. Heiltä ei ainoastaan ole otettu suurinta ja parhaita osaa heidän maistaan, joten keisarikunnan hedelmällisimmilläänkin seuduilla talonpoikien maaosuudet ovat liian pieniä turvaamaan — Venäjän maanviljelysoloissa — toimeentulon. Talonpojilta ei ainoastaan otettu tuosta maasta ylettömän kallista hintaa, jonka valtio maksoi heidän puolestaan etukäteen ja joka heidän täytyy nyt maksaa vähitellen valtiolle korkoineen. Heidän kannettavakseen ei ainoastaan sälytetty miltei koko maaverotaakka samalla kun aatelisto on siitä miltei kokonaan vapautettu; yksistään tämä vero nielee talonpojan maan koko maankoron arvon ja enemmänkin, joten kaikki muut talonpojan suorittamat maksut — niistä puhumme tuonnempana — ovat jo suoranaisia poistoja hänen tulojensa siitä osasta, joka muodostaa hänen työpalkkansa. Eikä siinä vielä kaikki. Maaveron, lunastusmaksujen ja valtion suorittaman ennakkomaksun korkojen lisäksi on paikallishallinnon muodostamisen jälkeen maksettava vielä veroa kuvernementille ja ujestille. Tuon »reformin»

* Poikkeuksena oli vain Puola, jossa hallitus tahtoi saattaa taloudelliseen häviöön siihen vihamielisesti suhtautuvan aateliston ja vetää puolelleen talonpojat. (*Selitys »Volksstaat» lehdessä julkaisuun tekstiin; vuosien 1875 ja 1894 julkaisuissa tätä ei ole.*)

oleellisimpina seurauksina olivat talonpoikien uudet verorasitukset. Valtio säilytti kaikki tulonsa entisellään, mutta säilytti huomattavan osan menoista kuvernementtien ja ujestien maksettavaksi, jotka ovat säätäneet niiden katteeksi uusia veroja. Venäjällä on sääntönä, että yläsäädyt ovat miltei kokonaan verovapaita ja talonpoika maksaa miltei kaiken.

Tuollainen tilanne on kuin varta vasten luotu koronkiskureita varten, ja koronkiskureista siellä ei ole missään puutetta, sillä venäläiset ovat yleensä verrattoman kyvykkäitä käymään kauppaa sen alkeellisimmista muodoista, käyttämään hyväksi otollista tilaisuutta ja sen yhteydessä samalla välttämättä petkuttamaan: eihän Pietari I suotta sanonut, että yksi venäläinen suoriutuu kolmesta juutalaisesta. Heti kun veronmaksuaika alkaa lähetä, ilmaantuu koronkiskuri, kulakki — usein saman yhteisön rikas talonpoika — ja tarjoaa käteisvarojaan. Talonpojan on saatava rahaa hinnalla millä hyvänsä ja hänen täytyy hyväksyä nurisematta koronkiskurin ehdot. Siten hän joutuu vain vielä kovempaan puristukseen, tarvitsee käteistä rahaa yhä enemmän. Sadonkorjuun alkaessa ilmaantuu viljakauppias, rahantarve pakottaa talonpojan myymään osan siitä viljasta, jonka hän tarvitsisi perheensä ravitsemiseen. Viljakauppias levittää hintoja alentavia vääriä huhuja, maksaa alhaisen hinnan, ja senkin usein kaikenlaisten kallishintaisten tavaroiden muodossa, sillä tavarallamaksujärjestelmä (Trucksystem) on Venäjällä hyvin laajasti käytännössä. Venäjän suuri viljan vienti perustuu näin ollen suoranaisesti talonpoikaisväestön nälkään. — Toinen talonpoikien riiston muoto on se, että keinottelija vuokraa hallitukselta pitemmäksi ajaksi kruununmaata, viljelee sitä itse niin kauan kuin maa antaa hyvän sadon ilman lannoittamista; sitten hän jakaa tuon palstan pieniksi tilkiksi ja antaa ehdytetyn maan vuokralle vähämaisille naapuritalonpojille korkeasta vuokramaksusta. Kun edellä näimme englantilaisen tavarallamaksujärjestelmän, niin tässä meillä on tarkka jäljennös irlantilaisista mid-dlemen*. Lyhyesti sanoen ei ole toista sellaista maata

* — välittäjistä. *Toim.*

jossa porvarillisen yhteiskunnan täydellisen alkukantaisuuden vallitessa kapitalistinen loismaisuus olisi yhtä kehittynyttä kuin nimenomaan Venäjällä, jossa koko maa, koko kansa on saatettu ja kiedottu sen verkkoihin. Eikä kenellekään noista verenimijöistä, jotka imevät talonpojan verta, kenellekään heistä ei ole siis mitään etua siitä, että on olemassa Venäjän valtio, jonka lait ja tuomioistuimet suojelevat heidän olevia ja tuottoisia hommiaan!

Pietarin, Moskovan, Odessan suurporvaristo, joka viime vuosikymmenen aikana on kasvanut ennen kuuluttomattoman nopeasti erittäinkin rautateiden rakentamisen ansiosta ja johon viime pula on koskenut varsin kipeästi, kaikki nuo viljan, hampun, pellavan ja silavan vientikaupan harjoittajat, joiden liiketoimet perustuvat kokonaisuudessaan talonpoikien kurjuuteen, Venäjän koko suurteollisuus, joka pysyy pystyssä vain valtion sille myöntämien suojelutullien ansiosta — eikö näille kaikille vaikutusvaltaisille ja nopeasti kasvaville väestöaineksille ole mitään etua Venäjän valtion olemassaolosta? Lukeuttomasta virkamiesarmeijasta, joka on tulvan lailla peittänyt Venäjän ja ryövää sitä muodostaen siellä suorastaan säädyn, ei tarvitse puhuakaan. Ja kun herra Tkatšov nyt vakuuttaa meille, että Venäjän valtiolla »ei ole mitään juuria kansan talouselämässä, siinä eivät olennoitu minkään säädyn intressit», että se »riippuu ilmassa», niin meistä alkaa tuntua siltä, että ilmassa ei riipu Venäjän valtio, vaan pikemminkin herra Tkatšov itse.

Se on selvää, että Venäjän talonpoikien asema on maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen käynyt sietämättömäksi eikä sellainen asiointi voi pitkälti jatkua, että jo siitä syystä vallankumous Venäjällä lähestyy. Kysymys on vain siitä, mikä tuon vallankumouksen tulos voi olla ja on oleva? Herra Tkatšov sanoo, että se on oleva sosiaalinen vallankumous. Se on pelkkää tautologiaa. Jokainen todellinen vallankumous on sosiaalinen vallankumous, mikäli se nostaa herruuteen uuden luokan ja antaa sille mahdollisuuden uudistaa yhteiskunnan omaksi kuvakseen. Mutta herra Tkatšov haluaa sanoa, että vallankumous on oleva sosialistinen, että se pystyttää Venä-

iällä jo ennen kuin me Lännessä sen yhteiskuntamuodon, johon länsieurooppalainen sosialismi pyrkii — ja tämä sellaisissa yhteiskuntaoloissa, jolloin sekä proletariaatti että porvaristo ovat olemassa vasta sporadisina ja alimmalla kehitysasteella! Ja sen pitäisi olla mahdollista siksi, että venäläiset ovat niin sanoaksemme sosialismin valittu kansa, koska heillä on artteli ja yhteisöllinen maanomistus!

Arttelista herra Tkatšov mainitsee vain sivumennen, mutta pysähdymme tarkastelemaan sitä, koska jo Herzenin ajoista alkaen monet venäläiset katsovat sen esittävän salaperäistä osaa. Artteli on Venäjällä laajalle levinnyt yhtymämuoto, vapaan kooperaation yksinkertaisin muoto, sentapaisen kooperaation, jollaista esiintyy metsästäjäheimoilla metsästyksessä. Sekä nimensä että olemuksensa puolesta se on tataarilaista eikä slaavilaista alkuperää. Kumpaakin tavataan toisaalta kirgiiseillä, jakuuteilla jne., toisaalta lappalaisilla, samojedeilla (nenetseillä) ja muilla suomensukuisilla kansoilla.* Siksi artteli ei kehity alunperin Lounais-, vaan Pohjois- ja Itä-Venäjällä, seuduilla, joissa oltiin kosketuksissa suomalaisiin ja tataareihin. Ankara ilmasto vaatii moninaista teollista toimintaa, ja kaupunkien riittämätön kehitys ja pääomien puute korvataan mikäli mahdollista tällä kooperaatiomuodolla.— Arttelin eräs tärkein tunnusmerkki, sen jäsenten yhteistakuu kolmansien henkilöiden suhteen, perustuu alunperin veriheimolaissiteisiin, kuten yhteisvastuu (Gewere) muinaisgermaaneilla, verikosto jne.— Artteli-sanaa käytetään muuten Venäjällä myös yhteisistä laitoksista eikä vain erilaisesta yhteistoiminnasta.**

Työläisartteleissa valitaan aina esimies (starosta, vanhin), joka hoitaa rahastonhoitajan, kirjanpitäjän jne. sekä tarvittaessa isännöitsijän tehtäviä ja saa siitä erikoisen palkkion. Tällaiset arttelit syntyvät:

1. tilapäisiä yrityksiä perustettaessa, joiden päättyttyä ne hajoavat;

* Arttelista ks. mm. Sbornik materialov ob arteljah v Rossii (Aineistokokoelma Venäjän artteleista, 1. vihko, Pietari 1873).

** Edelleen seurasi lause: »Pörssi on myöskin artteli», jonka Engels jätti pois vuoden 1894 painoksesta. *Toim.*

2. henkilöiden kesken, jotka harjoittavat jotain samaa elinkeinoa, esimerkiksi kantajien ym. kesken;

3. vakinaisia, varsinaisia teollisuusyrityksiä perustettaessa.

Ne perustetaan arttelin kaikkien jäsenten allekirjoitetun sopimuksen nojalla. Elleivät nämä jäsenet voi itse saada kokoon tarvittavaa pääomaa, kuten usein käy esimerkiksi juustoteollisuudessa ja kalastuksessa (verkkojen, alusten ym. oston), niin artteli joutuu koronkiskurin kynsiin, joka lainaa puuttuvan summan suurta korkoa vastaan ja pistää siitä hetkestä alkaen taskuunsa suurimman osan työtuloista. Mutta sitäkin halpamaisemmin riistetään niitä artteleja, jotka kokonaan palkkautuvat liikeyrittäjän palkkatyöläisiksi. He itse hoitavat teollista toimintaansa ja säästävät siten kapitalistin valvontakuluilta. Viimeksi mainittu antaa heille hökkeleitä asunnoiksi ja ruokatarpeita velaksi, jolloin taaskin kehityy mitä halpamaisin tavarallamaksujärjestelmä. Niin on asianlaita Arkangelin kuvernementin metsätyöläisten ja tervanpolttajien suhteen, monilla muilla elinkeinoaloilla Siperiassa ja muualla (vrt. Flerovski, »Položenije rabotšego klassa v Rossii» — »Työväenluokan asema Venäjällä», Pietari 1869).⁷⁰ Näin muodoin artteli on siellä välikappaleena, joka tekee kapitalistille *helpommaksi* riistää palkkatyöläisiä. Toisaalta on kuitenkin sellaisiakin artteleja, joilla itsellään on arttelin jäsenistöön kuuluttomia palkkatyöläisiä.

Näin muodoin artteli on alkukantainen ja siis vielä hyvin kehittymätön osuustoiminnallisen yhtymän muoto eikä se sellaisenaan ole yksinomaisesti mikään venäläinen tai slaavilainen ilmiö. Sellaisia osuuskuntia muodostuu kaikkialla, missä ne osoittautuvat tarpeellisiksi: Sveitsissä maitotaloustuotannossa, Englannissa kalastuksessa, jossa niitä on hyvinkin monenlaisia. Sleesialaiset maankaivajat (eivät suinkaan puolalaiset, vaan saksalaiset), jotka rakensivat 1840-luvulla niin monta Saksan rautatietä, olivat järjestyneet todellisiksi artteleiksi. Se että tämä muoto on vallitsevana Venäjällä, on tosin todistuksena Venäjän kansan voimakkaasta yhdistymispyrkimyksestä, mutta se ei vielä lainkaan todista, että tämä kansa kykenee tämän pyrkimyksen avulla hyppäämään arttelista

suoraan sosialistiseen yhteiskuntajärjestelmään. Sellainen siirtyminen vaatii ennen kaikkea, että itse artteli muuttuisi kehityskykyiseksi, luopuisi alkukantaisesta muodostaan, jossa se, kuten näimme, palvelee enemmän pääomaa kuin työläisiä, ja kohoaisi *ainakin* Länsi-Euroopan osuustoiminnallisten yhtymien tasolle. Mutta jos nyt kerran on uskottava herra Tkatšovia (mikä kaiken edellisen jälkeen on kuitenkin enemmän kuin uskallettua), niin siitä ollaan vielä hyvin kaukana. Päinvastoin hän vakuuttaa meille ylimielisesti, mikä on sangen kuvaavaa hänen katsantokannalleen:

»Mitä tulee saksalaismallisiin (!) osuustoiminnallisiin yhtymiin ja luotto-osuuskuntiin, joita on hiljattain alettu keinotekoisesti istuttaa Venäjälle, niin suurin osa työläisistämme suhtautuu niihin täysin välinpitämättömästi ja ne ovat miltei kaikkialla epäonnistuneet täydellisesti.»

Nykyaikainen osuustoiminnallinen yhtymä on todistanut ainakin kykenevänsä hoitamaan tuottoisasti suuria teollisuuslaitoksia (kehruu- ja kutomalaitokset Lancashiressa). Artteli sen sijaan ei ole tähän asti ollut ainoastaan kykenemätön siihen, vaan se on kiertämättömästi tuhoutuvakin törmätessään suurteollisuuteen, ellei lähde pitemmälle menevän kehityksen tielle.

Venäläisten talonpoikien yhteisöomistuksen löysi vuonna 1845 preussilainen hallitusneuvos Haxthausen ja toivotti siitä koko maailmalle kuin jostakin vallan ihmeellisestä, vaikka kotimaastaan Westfalenista Haxthausen olisi voinut löytää vielä melkoisesti tuon omistuksen jäännöksiä, ja hallituksen virkamiehenä hän oli jopa velvollinenkin tietämään ne tarkoin.⁸⁰ Herzen, joka itse oli venäläinen tilanherra, sai Haxthausenilta ensi kerran tietää, että hänen talonpoikansa omistivat maan yhteisesti, ja käytti tilaisuutta hyväksi kuvataksaan venäläiset talonpojat todellisen sosialismin edustajiksi, synnynnäisiksi kommunisteiksi, jotka muodostavat vastakohtan vanhenevan ja lahoavan Länsi-Euroopan työläisille, jotka voivat vain keinotekoisesti ja tuskalla synnyttää sosialismin. Herzeniltä nuo tiedot siirtyivät Bakuninille ja Bakuninilta herra Tkatšoville. Kuulkaamme jälkimmäistä.

»Kansamme on... valtaosaltaan... yhteisöomistusperiaatteiden läpituokemaa; se on, jos niin voidaan sanoa, vaistomaisesti, perinteellisesti kommunisti. Yhteisöomistusaate on juurtunut niin syvälle Venäjän kansan koko maailmankatsomukseen» (tuonnempaan näemme, kuinka laaja venäläisen talonpojan maailma on), »että nykyisin, kun hallitus alkaa ymmärtää, että tuo aate ei sovi yhteen 'hyvinjärjestetyn' yhteiskunnan periaatteiden kanssa, ja pyrkii noiden periaatteiden nimessä juurruttamaan kansan tietoisuuteen ja kansan elämään yksityisöomistuksen aatetta, se voi sen tehdä vain pistinten ja ruoskan avulla. Tästä näkyy, että huolimatta valistumattomuudestaan kansamme on paljon lähempänä sosialismia kuin Länsi-Euroopan kansat, vaikka ne ovatkin sivistyneempiä.»

Todellisuudessa maan yhteisöomistus on laitos, jonka tapaamme alhaisella kehitysasteella kaikilla indoeurooppalaisilla kansoilla Intiasta Irlantiin saakka ja vieläpä Intian vaikutuksen alaisena kehittyvillä malaijilaisillaikin, esimerkiksi Jaavalla. Jo vuonna 1608 englantilaiset käyttivät maan yhteisöomistusta vastikään valloittamassaan Pohjois-Irlannissa tekosyynä julistaakseen maan isännättömäksi ja konfiskoidakseen sen sellaisena kruunulle. Intiassa on vielä tänäkin päivänä yhteisöomistuksen monia muotoja. Saksassa se oli yleisenä ilmionä; yhteisömaat, joita vielä nytkin tavataan siellä täällä, ovat sen jäännöstä; usein, varsinkin vuoristoseuduilla, tavataan siitä vielä selviä jälkiä: yhteisömaiden aikaajoittaisia uusintajakoja ja muuta sellaista. Tarkempia todisteita ja yksityiskohtia muinaisgermaanisesta maan yhteisöomistuksesta löytyy *Maurerin* monista teoksista, jotka ovat tässä suhteessa klassisia.⁸¹ Länsi-Euroopassa, Puola ja Vähä-Venäjä mukaan luettuina, tuo yhteisöomistus muuttui yhteiskuntakehityksen tietyllä asteella maataloustuotannon kahleeksi, jarruksi ja se hävitettiin vähitellen. Sitä vastoin Iso-Venäjällä (ts. varsinaisella Venäjällä) se on säilynyt tähän päivään saakka, mikä todistaa sitä, että maataloustuotanto ja sitä vastaavat yhteiskunnalliset suhteet maaseudulla ovat siellä vielä hyvin kehittymättömiä, kuten asia todella onkin. Venäläinen talonpoika elää ja toimii vain omassa yhteisössään; koko muu maailma on hänelle olemassa vain sikäli, mikäli se sekaantuu hänen yhteisönsä asioihin. Tämä on siinä määrin totta, että venäjän kielessä yksi ja sama sana *mir* tarkoittaa toisaalta »maailmaa» ja toisaalta

»talonpoikaisyhteisöä». Vesj mir, koko maailma, tarkoittaa talonpojan kielellä yhteisön jäsenten kokousta. Kun siis herra Tkatšov puhuu venäläisen talonpojan »*maailmankatsomuksesta*», niin venäläisen *mir*-sanan hän on kääntänyt ilmeisesti väärin. Tällainen eri yhteisöjen täydellinen eristäytyminen toisistaan, mikä luo koko maassa tosin yhtäläisiä, muttei millään muotoa yhteisiä intressejä, on *itämaisen despotismin* luonnollinen perusta; tuo yhteiskuntamuoto on Intiaa ja Venäjää myöten, kaikkialla, missä se on ollut vallitsevana, aina synnyttänyt despotismia, aina löytänyt siitä täydennyksensä. Ei Venäjän valtio yleensä eikä sen erikoinen muutokaan, tsaristinen despotismi, riipu suinkaan ilmassa, vaan on kiertämätön ja looginen tulos niistä Venäjän yhteiskunnallisista oloista, joiden kanssa sillä ei ole herra Tkatšovin mukaan »mitään yhteistä!» — Venäjän kehittyminen *porvarilliseen* suuntaan hävittäisi vähitellen sieltäkin yhteisöomistuksen ilman että Venäjän hallituksen tarvitsee puuttua asiaan »pistimin ja ruoskin». Ja näin sitäkin suuremmalla syyllä, koska talonpojat eivät viljele yhteisömaita Venäjällä yhteisesti jakaakseen vain tuotteet, niin kuin Intian eräillä seuduilla on yhä tapana. Päinvastoin Venäjällä maa jaetaan aika ajoin uudelleen eri perhekuntien päämiesten kesken, ja jokainen viljelee osuuttaan itseään varten. Sen vuoksi yhteisön eri jäsenten toimeentulossa voi olla ja todella onkin hyvin suurta erilaisuutta. Heidän keskuudessaan on miltei kaikkialla muutamia rikkaita talonpoikia, toisinaan miljonäärejäkin, jotka harjoittavat koronkiskontaa ja nylkevät talonpoikaisjoukkoja. Kukaan ei tiedä sitä paremmin kuin herra Tkatšov. Vakuuttaen saksalaisille työläisille, että vain ruoska ja pistin voivat pakottaa venäläisen talonpojan, tämän vaistonvaraisen, perinteellisen kommunistin, lupumaan »yhteisöomistusaatteesta», hän samalla kertoo venäjänkielisen kirjasensa 15. sivulla:

»Talonpoikien keskuudessa muodostuu talonpoikien ja aatelisten maita *ostavien* ja *vuokraavien kulakkien* luokka — talonpoikaisaristokratia.»

Nämä ovat juuri sitä lajia verenimijöitä, joista edellä kirjoitimme.

Ilyvin voimakkaan iskun yhteisöomistukselle antoi myös veropäivätyön lunastus. Tilanherra sai suurimman ja parhaimman osan maista; talonpojalle jäi sen verran, että se hädin tuskin riitti eikä usein riittänytkään toimeentuloon. Metsät menivät tällöin tilanherroille; talonpojan täytyy nyt ostaa poltto-, tarve- ja rakennuspuunsa, jotka hän oli saanut ottaa ennen ilmaiseksi. Näin muodoin talonpojalla ei ole nyt mitään muuta kuin tupa ja paljas maatilkkku, jonka viljelemiseen häneltä puuttuu välineitä; maatakin hänellä on tavallisesti niin vähän, ettei hän tule toimeen sillä perheensä kanssa sadosta toiseen. Tällaisissa oloissa, verojen ja koronkiskurien puristuksessa, maan yhteisöomistus ei ole enää mitään hyvyttä, vaan muodostuu kahleeksi. Talonpojat pakenevat usein perheineen tai ilman niitä yhteisöstä ja hylkäävät maansa hankkiakseen elatuksensa kuljeskelevina työläisinä.*

Tästä kaikesta näkyy, että Venäjällä yhteisöomistus on elänyt jo kauan sitten kukoistuskautensa ja kulkee kaikesta päättäen luhistumistaan kohti. Silti on kieltämättä olemassa mahdollisuus muuttaa tuo yhteiskunnallinen muoto korkeammaksi, jos se vain säilyy niin kauan kunnes muodostuvat sen edellytykset ja jos se osoittautuu kehityskykyiseksi siinä mielessä, että talonpojat eivät enää viljele maata erikseen, vaan yhdessä**; sitä paitsi tuoksi korkeammaksi muodoksi sen olisi muututtava ilman että Venäjän talonpojat joutuvat kulkemaan väliasteen, porvarillisen palstatilaomistuksen, kautta. Mutta se voi tapahtua vain siinä tapauksessa, jos Länsi-Euroo-

* Talonpoikien asemasta lue muun muassa hallituksen maatalouskomission virallinen selostus (1873), edelleen — *Skaldin*. »V zaholustje i v stolitse» (Syrjäseuduilla ja pääkaupungissa, Pietari 1870). Viimeksi mainittu teos on liberaalisen vanhoillisen kirjoittama.

** Puolassa, varsinkin Grodnon kuvernementissa, jossa aateliset ovat vuoden 1863 kapinan seurauksena joutuneet suurimmalta osaltaan taloudelliseen häviöön, talonpojat ostavat tai ottavat nyt usein vuokralle aatelistiloja ja viljelevät niitä yhdessä ja *yhteiseksi hyväksi*. Näillä talonpojilla ei kuitenkaan ole ollut enää vuosisatoihin mitään yhteisöomistusta eivätkä he ole isovenäläisiä, vaan puolalaisia, liettualaisia ja valkovenäläisiä.

passa jo ennen tuon yhteisöomistuksen lopullista luhistumista suoritetaan voittoisa proletaarinen vallankumous, joka luo Venäjän talonpojalle välttämättömät edellytykset tuota siirtymistä varten — muun muassa ne aineelliset edellytykset, jotka hän tarvitsee suorittaakseen tuohon siirtymiseen välttämättä liittyvän kumouksen koko maanviljelysjärjestelmässään. Näin muodoin herra Tkatšov puhuu silkkaa pötyä väittäessään, että Venäjän talonpojat, vaikka he ovatkin »omistajia», »ovat lähempänä sosialismia» kuin omaisuutta vailla olevat Länsi-Euroopan työläiset. Juuri päinvastoin. Jos mikään, niin nimenomaan proletaarinen vallankumous Länsi-Euroopassa voi vielä pelastaa venäläisen yhteisöomistuksen ja antaa sille mahdollisuuden muuttua uudeksi, todella elinkykyiseksi muodoksi.

Poliittisesta vallankumouksesta herra Tkatšov suoriutuu yhtä helposti kuin taloudellisestakin. Venäjän kansa, hän kertoo, »protestoi lakkaamatta» orjuutta vastaan »uskonlahkojen... verojenmaksusta kieltäytymisen, rosvojoukkojen (saksalaiset työläiset voivat onnitella itseään, sillä tämän mukaisesti nylkyri-Hans (Schinderhannes) on saksalaisen sosialidemokratian isä)... murhapolttojen... mellakoiden muodossa... ja sen vuoksi Venäjän kansan voidaan sanoa olevan vaistomaisesti vallankumouksellisen». Ja kaiken tämän vuoksi herra Tkatšov on varma, että »on vain herätettävä yhtäaikaisesti monilla paikkakunnilla se kasaantunut suuttumuksen ja tyytymättömyyden tunne... joka aina kuohahtelee kansamme rinnassa». Silloin »vallankumouksellisten voimien yhtyminen on tapahtuva jo *itsestään*, ja taistelun... täytyy päättyä kansan asialle otollisesti. Käytännön välttämättömyys, itsesuojeluvaisto» luovat silloin suorastaan itsestään »kiinteän ja katkeamattoman yhteyden protestoivien yhteisöjen välille».

Helpompaa ja miellyttävämpää vallankumousta ei voida kuvitellakaan. On vain kolmella neljällä paikkakunnalla nouseva samanaikaisesti kapinaan, niin sitten »vaistomaisesti vallankumouksellinen», »käytännön välttämättömyys», »itsesuojeluvaisto» tekevät kaiken muun »jo itsestään». On suorastaan käsittämätöntä, miksei vallankumousta, vaikka se on noin äärettömän helppo, ole

jo aikoja sitten suoritettu, kansaa vapautettu ja Venäjää muutettu sosialistiseksi mallimaaksi.

Todellisuudessa asiainlaita on vallan toisin. Venäjän kansa, joka on »vaistomaisesti vallankumouksellinen», on tosin noussut lukemattomia kertoja hajanaisiin talonpoikaiskapinoihin *aatelistoa* ja erinäisiä virkamiehiä vastaan, *muttei koskaan tsaaria vastaan*, paitsi silloin, kun kansan johtoon on noussut *valetsaari* ja vaatinut itselleen valtaistuinta. Viimeinen suuri talonpoikaiskapina Katarina II aikana oli mahdollinen vain siksi, että Jemeljan Pugatšov väitti olevansa hänen miehensä, Pietari III, jota vaimo ei muka ollutkaan murhannut, vaan joka oli ainoastaan syösty valtaistuimelta ja teljetty vankilaan, mistä hän kuitenkin pakeni. Päinvastoin, tsaari on venäläisen talonpojan maallinen jumala: hänen hätähuutoaan on »bog vysok, tsar daljok», jumala on korkealla, tsaari kaukana. Että talonpoikaisväestön suuret joukot on erittäinkin veropäivätyön lakkauttamisen jälkeen saattettu asemaan, joka yhä enemmän pakottaa niitä taisteluun hallitusta ja tsaaria vastaan, se on aivan epäilemätöntä; mutta satuja »vaistomaisesti vallankumouksellisesta» herra Tkatsšov kertokoon kuitenkin jollekin toiselle.

Ja sitä paitsi, *vaikka* venäläisten talonpoikien laajat joukot olisivat vaistomaisesti jos kuinka vallankumouksellisia, *vaikka* me kuvittelisimmekin, että vallankumouksia voidaan tehdä tilauksesta, kuten kukikasta karttunia tai samovaareja, niin sittenkin kysyn: sopiiko 12 vuoden ikärajan jo kauan ylittäneen henkilön käsittää vallankumouksen kulku niin äärimmäisen lapsellisesti kuin tässä nähdään? Ja ajatelkaas, tämä on kirjoitettu sen jälkeen, kun ensimmäinen tähän bakuninilaiseen tapaan valmisteltu vallankumous oli Espanjassa 1873 loistavasti epäonnistunut. Sielläkin noustiin kapinaan samanaikaisesti monella paikkakunnalla. Siellä luotettiin siihen, että käytännön välttämättömyys ja itsesuojeluvaisto jo itsestään luovat protestoivien yhteisöjen välille lujan ja katkeamattoman yhteyden. Entä miten kävi? Jokainen yhteisö, jokainen kaupunki puolusti vain itseään, keskinäisestä tuesta ei ollut puhettakaan, ja Pavia, jolla oli vain 3000 miestä, kukisti kahdessa viikossa kaupungin

toisensa jälkeen ja teki lopun tuosta anarkistisesta komeudesta (ks. kirjoitustani »Bakunisten an der Arbeit»,* jossa sitä kuvaillaan yksityiskohtaisesti).

Epäilemätöntä on, että Venäjä elää vallankumouksen aattoa. Raha-asiat ovat pahasti rappiolla. Veropuristin kieltäytyy toimimasta, entisten valtionvelkojen korkoja maksetaan uusien lainojen avulla, ja jokainen uusi laina kohtaa yhä suurempia vaikeuksia; rahaa voidaan saada enää vain rautateiden rakentamisen varjolla! Hallintoviranomaiset ovat kauan sitten rappeutuneet luitaan ja ytimiään myöten; virkamiehet elävät enemmän varkaudella, lahjustenotolla ja kiristyksellä kuin palkallaan. Koko maataloustuotanto — Venäjän tärkein tuotannonala — on saatettu 1861 lunastuksella⁸² täydelliseen epäjärjestykseen; suurmaanomistajilla ei ole tarpeeksi työvoimaa, verojen rasittamalla ja koronkiskurien ryöväymillä talonpojilla ei ole tarpeeksi maata; maataloustuotanto supistuu vuosi vuodelta. Tuo kaikki saadaan vain voim ja vain näennäisesti pysymään pystyssä aasialaisen despotismin, sellaisen mielivallan avulla, jollaista meidän on Lännessä mahdoton edes kuvitella. Se on despotismia, joka ei ainoastaan joudu päivä päivältä yhä luutamampaan ristiriitaan sivistyneiden luokkien ja varsinkin pääkaupungin nopeasti kasvavan porvariston katsantokantojen kanssa, vaan on itsekin mennyt nykyisen edustajansa muodossa sekaisin: tänään se tekee myönnytyksiä liberalismille ottaakseen ne huomenna säikähdyksissään takaisin ja horjuttaa siten itse yhä enemmän luottamusta itseensä. Pääkaupunkiin keskittyvien kansakunnan valistuneimpien kerrosten keskuudessa lujittuu lisäksi käsitys, että tällainen tilanne on sietämätön, että kumous on lähellä, mutta samalla syntyy myös harhakäsitys, että tuo kumous voidaan muka suunnata rauhalliseen perustuslaillisuuden uomaan. Tässä ovat yhtyneet kaikki vallankumouksen edellytykset; tätä vallankumousta, jonka alkavat pääkaupungin ylimmät luokat, ehkäpä itse hallituskin, talonpojat tulevat kehittämään edelleen ja viemään nopeasti ensimmäistä perustuslaillisuusvaihetta pitemmälle; tällä vallankumouksella tulee olemaan erit-

* Ks. tätä osaa, s. 117—136. *Toim.*

täin suuri merkitys koko Euroopalle jo yksistään siksi, että se tuhoaa yhdellä iskulla koko eurooppalaisen taantumuksen viimeisen, tähän asti koskemattoman reservin. Tämä vallankumous on varmasti tulossa. Vain kaksi tapahtumaa voisivat lykätä sitä pitemmäksi aikaa: onnistunut sota Turkia tai Itävaltaa vastaan, mikä vaatii rahaa ja luotettavia liittolaisia, tahi... ennenaikainen kapinayritys, mikä ajaa omistavat luokat jälleen hallituksen syliin.

Kirjoitettu huhtikuussa 1875

*Julkaistu »Der Volksstaat»
lehden 43., 44. ja 45. n:oissa
16., 18. ja 21. huhtikuuta
1875 sekä erillisenä
kirjasena: F. Engels. Soziales
aus Russland, Leipzig 1875 sekä
kirjassa: F. Engels.*

*Internationales aus dem
»Volksstaat» (1871—1875),
Berlin 1894*

Valitut teokset kolmessa osassa,

2. osa, s. 352—362

LOPPUSANAT⁸³

Ennen muuta minun on tehtävä se korjaus, että tarkasti sanoen herra P. Tkatsšov ei ollut bakunisti, ts. anarkisti, vaan hän esiintyi »blanquilaisena». Tuo virhe oli luonnollinen, sillä venäläisten maanpakolaisten silloisen tavan mukaan mainittu herra Tkatsšov ilmoitti Länsi-Euroopalle olevansa solidaarinen kaikkia venäläisiä maanpakolaisia kohtaan ja kirjasessaan hän tosiaan puolusti myös Bakuninia ja Kumpp. minun arvostelultani, ja puolusti siten ikään kuin arvosteluni olisi ollut suunnattu henkilökohtaisesti häntä vastaan.⁸⁴

Venäläistä kommunistista talonpoikaisyhteisöä koskevat katsomukset, joita hän puolusti väitellessään kanssani, olivat itse asiassa Herzenin katsomuksia. Tämä viimeksi mainittu panslavistinen kaunokirjailija, joka oli paisutettu vallankumousmieheksi, oli saanut tietää Haxthausenin »Venäjän kuvauksista» (»Studien uber Rußland»),⁸⁵ että hänen maatiloillaan maaorjatalonpojat eivät tunne maan yksityisomistusta, vaan aika ajoin suorittavat keskenään kyntömaan ja niittyjen uudelleenjaon. Kaunokirjailijana hänen ei tarvinnut tutkia sitä, minkä kohta sai tietää jokainen, nimittäin sitä, että maan yhteisöomistus on sellainen omistusmuoto, joka alkukantaisella kaudella oli vallitsevana germaaneilla, kelteillä, intialaisilla, lyhyesti kaikilla indoeurooppalaisilla kansoilla, joka Intiassa on olemassa vielä nykyäänkin, Irlannissa ja Skotlannissa se on vasta hiljattain hävitetty väkivaltaisesti ja Saksassa esiintyy paikoin vielä nykyäänkin, että se on kuoleutuva omistusmuoto, joka on kaikille kansoille tietyllä kehitysasteella ominainen ilmiö. Panslavistina Herzen, joka oli sosialisti parhaassa tapauksessa

vain sanoissa, havaitsi yhteisössä kuitenkin uuden teko-syyn esittää entistä kirkkaammassa valossa lahonneelle Lännelle »pyhä» Venäjänsä ja sen kutsumus: nuorentaa ja uudistaa tarpeen tullen jopa asevoimin tuo lahonnut ja aikansa elänyt Länsi. Venäläisillä on valmiina kotonaan se, mitä raihnaiset ranskalaiset ja englantilaiset eivät kaikista ponnistuksistaan huolimatta pysty toteuttamaan.

»On säilytettävä yhteisö ja vapautettava yksilö, levitettävä kylien ja volostien itsehallinto kaupunkeihin ja koko maahan säilyttäen samalla kansan yhtenäisyyden — siinä on Venäjän tulevaisuuden kysymys, toisin sanoen sen saman sosiaalisen antinomian kysymys, jonka ratkaisu askarruttaa ja huolestuttaa Lännen ajattelijoita» (Herzen. Kirje Lintonille).⁸⁶

Venäjällä siis taitaa olla vielä ratkaisematta poliittinen kysymys; mutta »yhteiskunnallinen kysymys» on Venäjän suhteen ratkaistu.

Herzeniä sokeasti jäljitellyt Tkatšov katsoi asiaan yhtä yksinkertaisesti kuin Herzenkin. Vaikka 1875 hän ei voinutkaan enää väittää, että »yhteiskunnallinen kysymys» Venäjällä olisi jo ratkaistu, hän sanoi kuitenkin, että venäläiset talonpojat ovat synnynnäisinä kommunisteina äärettömästi lähempänä sosialismia ja lisäksi elävät verrattomasti paremmin kuin köyhät, jumalan hylkäämat länsieurooppalaiset proletaarit. Kun ranskalaiset tasavaltalaiset pitivät satavuotisen vallankumoustoimintansa vuoksi kansaansa poliittisessa suhteessa valittuna kansana, niin monet silloisista venäläisistä sosialisteista julistivat Venäjän sosiaalisessa suhteessa valituksi kansaksi; ettei muka Länsi-Euroopan proletariaatti uudista taistelullaan vanhaa talousmaailmaa, vaan sen uudistus tulee Venäjän talonpoikaiston uumenista. Arvosteluni olikin suunnattu tätä lapsekasta katsomusta vastaan.

Venäläiseen yhteisöön ovat kuitenkin kiinnittäneet huomiota ja antaneet sille tunnustuksensa sellaisetkin henkilöt, jotka olivat verrattomasti korkeammalla Herzeneitä ja Tkatšoveja. Heidän joukossaan oli myös Nikolai Tšernyševski, suuri ajattelija, jolle Venäjä on suuressa kiitollisuudenvelassa ja jonka hidas kidutus pitkän karkotuksen aikana siperialaisten jakuuttien alueella jää »Vapauttaja» Aleksanteri II:n muiston ainaiseksi häpeäpilkuksi.

Venäjää Länsi-Euroopasta erottaneen intellektuaalisen suojamuurin vuoksi Tšernyševski ei milloinkaan tullut tuntemaan Marxin teoksia ja kuin Pääoma ilmestyi, hän oli jo kauan ollut jakuuttien keskuudessa Sredne-Viljuiskissa. Hänen henkisen kehityksensä oli tapahtunut tuon intellektuaalisen suojamuurin luomissa olosuhteissa. Se mikä ei päässyt venäläisen sensuurin läpi, jäi miltei kokonaan ja jopa kokonaankin tuntemattomaksi Venäjällä. Mikäli joissakin tapauksissa havaitsemmekin hänellä heikkoja kohtia ja näköpiirin rajoittuneisuutta, niin voimme vain ihmetellä, ettei noita tapauksia ole paljon enemmän.

Tšernyševski piti niin ikään venäläistä talonpoikaisyhteisöä keinona, jonka avulla siirrytään nykyisestä yhteiskuntamuodosta uudelle kehitystaselle, toisaalta korkeammalle kuin venäläinen yhteisö ja toisaalta korkeammalle kuin länsieurooppalainen kapitalistinen yhteiskunta luokkavastakohtineen. Tšernyševski piti Venäjän paremmuutena sitä, että sillä oli tuo keino, jota Länessä ei ollut.

»Länsi-Euroopassa asiointilan parantamista vaikeuttaa tavattomasti erillisen yksilön oikeuksien rajaton laajentaminen... On vaikea kieltäytyä hivenenkään vertaa siitä, mitä on jo tottunut käyttämään, ja Länessä erillinen yksilö on jo tottunut rajattomiin yksityisoikeuksiin. Vain katkera kokemus ja pitkäaikainen harkinta saavat ymmärtämään keskinäisten myönnytysten hyödyllisyyden ja tarpeellisuuden. Länessä taloussuhteiden parempi järjestys edellyttää uhrauksia ja siksi sen aikaansaaminen on hyvin vaikeaa. Se ei vastaa englantilaisen ja ranskalaisen talonpojan tottumuksia.» Mutta »se mikä toisessa maassa on utopiaa, on toisessa olemassaoleva tosiasia... tottumukset, joiden saattaminen kansanelämään tuntuu englantilaisesta ja ranskalaisesta tavattoman vaikealta, ovat venäläisen kansanelämän tosi-ilmiö... Järjestys, jota kohti Länsi kulkee niin vaivalloista ja pitkää tietä, on meillä vielä olemassa maalaiselämämme voimallisena kansanomaisena tapana... Näemme miten ikäviä seuraamuksia maan yhteisöomistuksen menettäminen on aiheuttanut Länessä ja miten vaikeaa länsimaisten kansojen palauttaa menettämänsä. Me emme saa unohtaa Lännessä esimerkkiä.» (Tšernyševski. Teokset, geneveläinen painos, V nidos, s. 16—19; siteerannut Plehanov kirjassaan »Erimielisyyksistämme», Genève 1885.)⁸⁷

* Alkuperäiskappaleessa kirjan nimi on kirjoitettu venäjäksi latinalaisin kirjaimin (»Naši raznoglasija»). *Totm.*

Uralilaisista kasakoista, joiden keskuudessa oli vielä vallitsevana yhteinen maanmuokkaus ja tuotteiden jako eri perheiden kesken, hän sanoi:

»Jos uralilaiset säilyttävät nykyisen järjestyksensä niihin aikoihin, jolloin maanviljelyksessä ruvetaan käyttämään koneita, niin he tulevat olemaan hyvin tyytyväisiä, sillä heidän säilyttämänsä järjestys tekee mahdolliseksi maan muokkauksen sellaisin konein, joita voidaan käyttää hyvin laajoissa, satoja desjattiinoja käsittävissä talouksissa.» (Ibidem, s. 131.)

Ei saa silti unohtaa, että uralilaisten yhteinen maanmuokkaus, jota suojellaan tuholta sotilaallisista syistä (onhan meilläkin kasarmikommunismia), on Venäjällä aivan erikoisasemassa, suunnilleen samoin kuin meilläkin Moselilla sijaitsevat yhteisötilat [Gehöferschaften], joissa ajoittain suoritetaan maiden uudelleenjako. Ja jos he säilyttävät nykyisen järjestyksensä koneiden käyttöönottoon asti, niin siitä eivät hyödy itse uralilaiset, vaan Venäjän sotalaitos, jonka palvelijoita he ovat.

Tosiasia on joka tapauksessa se, että samaan aikaan kun Länsi-Euroopan kapitalistinen yhteiskunta hajoaa ja sen omat voittamattomat ristiriidat uhkaavat hävittää sen, tähän samaan aikaan Venäjällä on vielä miltei puolet koko vieljelysmaasta talonpoikaisyhteisöillä yhteisomistuksessa. Kun Lännessä ristiriitojen ratkaisu yhteiskunnan uuden järjestyksen avulla edellyttää kaikkien tuotantovälineiden, siis maankin, välttämätöntä siirtämistä koko yhteiskunnan omistukseen, niin missä suhteessa tuohon Lännessä vasta perustettavaan yhteisomistukseen on Venäjällä jo olemassaoleva tai oikeammin vielä olemassaoleva yhteisöomistus? Eikö se voisi olla lähtökohdana kansanliikkeelle, joka ylittäisi koko kapitalistisen kauden ja muuttaisi venäläisen talonpoikaiskommunismiin suoraan nykyaikaiseksi kaikkien tuotantovälineiden sosialistiseksi yhteisomistukseksi rikastuttaen sitä kaikilla kapitalistisen aikakauden teknisillä saavutuksilla? Tai kuten Marx muotoili Tšernyševskin ajatuksen eräässä alla siteeraamassamme kirjeessä*: »Pitäisikö Venäjän kapitalistiseen järjestelmään siirtyäkseen aloittaa kyläyhteisön hajottamisesta, kuten liberaalit taloustieteilijät

* Ks. tätä osaa, s. 169—171. *Toim.*

haluavat, vai voiko se päinvastoin saada omakseen kaikki kapitalistisen järjestelmän antimet kehittämällä omia historiallisia edellytyksiään ja kokematta tuon järjestelmän tuottamia kärsimyksiä?

Jo kysymyksen asettelu osoittaa suunnan, jolta on etsittävä sen ratkaisua. Venäläinen yhteisö on ollut olemassa satoja vuosia eikä sen uumenissa ole kertaakaan syntynyt kannustinta kehittää itseään korkeammaksi yhteisömuodoksi: aivan samoin oli asianlaita saksalaisen markkin, kelttiläisen klaanin, intialaisen ynnä muiden yhteisöjen suhteen, joissa oli alkukantainen kommunistinen järjestys. Ajan mittaan ne kaikki menettivät yhä enemmän niitä ympäröineen ja niiden sisällä syntyneen ja vähitellen vallitsevaksi muuttuneen tavarantuotannon sekä erillisten perheiden ja erillisten henkilöiden välisen vaihdon vaikutuksesta kommunistisen luonteensa ja muuttuivat toisistaan riippumattomien maanomistajien yhteisöiksi. Mikäli siis yleensä voidaan asettaa kysymys siitä, odottaako venäläistä yhteisöä toisenlainen ja parempi kohtalo, niin syy ei piile siinä itsessään, vaan yksinomaan siinä tosiasiaassa, että yhdessä Euroopan maassa se on pysynyt suhteellisen elinvoimaisena sellaisiin aikoihin asti, jolloin Länsi-Euroopassa paitsi tavarantuotanto yleensä myös sen korkein ja viimeinen muoto — kapitalistinen tuotanto — on joutunut ristiriitaan sen itsensä luomien tuotantovoimien kanssa, jolloin se ei pysty hallitsemaan pitemmälle noita voimia ja jolloin nuo sisäiset ristiriidat ja niiden aiheuttamat luokkasselkkaukset tuhoavat sen. Jo tästä juontuu, että venäläisen yhteisön tuollainen uudistus saattaa tapahtua vain Lännessä teollisuusproletariaatin eikä itsensä yhteisön aloitteesta. Länsi-Euroopan proletariaatin voitto porvaristosta ja siihen liittyvä kapitalistisen tuotannon vaihtaminen yhteisömuotoon on välttämätön ennakkoehto venäläisen yhteisön kohottamiseen yhtä korkealle tasolle.

Suknyhteiskunnan ajoilta säilynyt agraarinen kommunismi ei tosiaankaan ole missään eikä milloinkaan synnyttänyt muuta kuin oman rappionsa. Itse venäläinen talonpoikaisyhteisö oli jo 1861 tuon kommunismin melkoisesti heikentynyt muoto; yhteinen maanmuokkaus, jota on vielä toisin paikoin Intiassa ja eteläslaavilaisessa

talousyhteisössä (zadrugassa), venäläisen yhteisön oletuksessa kantamuodossa, joutui luovuttamaan paikkansa perheittäin harjoitetulle taloudenhoidolle; yhteisömuoto ilmeni enää vain eri paikkakunnilla erilaisin väliajoin toistuvina maan uusintajakoina. Heti kun nuo uusinta-jaot lakkaavat itsestään tai lakkautetaan erikoisella päätöksellä, kylä osoittautuu palstatilallisten talonpoikien asuttamaksi.

Yksin se tosiseikka, että venäläisen talonpoikaisyhteisön rinnalla oleva Länsi-Euroopan kapitalistinen tuotanto lähestyy samalla kuolinhetkeään ja siinä itsessään on jo alkiona uusi tuotantomuoto, jonka vallitessa tuotantovälineitä tullaan yhteiskunnallisena omaisuutena käyttämään suunnitelmallisesti — yksin tämä tosiseikka ei kuitenkaan pysty antamaan venäläiselle yhteisölle voimaa, joka sallisi sen kehittyä tuoksi uudeksi yhteiskuntamuodoksi. Miten yhteisö voisi omaksua kapitalistisen yhteiskunnan jättimäiset tuotantovoimat yhteiskunnallisena omaisuutena ja yhteiskunnallisina välineinä, ennen kuin kapitalistinen yhteiskunta itse suorittaa tuon valankumouksen? Kuinka venäläinen yhteisö voisi näyttää maailmalle, miten on harjoitettava suurteollisuutta yhteisvoimin, kun se ei osaa enää muokata yhteisvoimin omia maitaankaan?

Venäjäällä on tosin paljon ihmisiä, jotka tuntevat hyvin Lännen kapitalistisen yhteiskunnan sen kaikkine sovitamattomine vastakohtineen ja selkkauksineen ja ymmärtävät hyvin, missä on ulospääsy tuosta näennäisestä umpikujasta. Mutta ensinnäkin ne muutamat tuhannet ihmiset, jotka ymmärtävät sen, eivät elä yhteisössä, ja ne runsaat viisikymmentä miljoonaa, jotka Iso-Venäjäällä elävät vielä maan yhteisöomistuksen oloissa, eivät omaa vähäisintäkään käsitystä tuosta kaikesta. Heille ovat vähintään yhtä vieraita ja käsittämättömiä noiden muutamien tuhansien ihmisten katsomukset kuin englantilaisille proletaareille 1800—1840 olivat vieraita ja käsittämättömiä suunnitelmat, joita Robert Owen keksi heidän pelastukseksi. Owenin tehtaassa New Lanarkissa työskennelleistä työläisistä suurin osa oli myös kasvanut hajoamassa olleen kommunistisen sukujärjestelmän oloissa, kelttiläis-skotlantilaisessa klaanissa, mutta Owen ei mai-

ninnut sanallakaan siitä, että nuo ihmiset olisivat ymmärtäneet häntä paremmin. Toiseksi, historiallisesti on mahdotonta, että alhaisemmalla taloudellisen kehityksen asteella oleva yhteiskunta ratkaisisi tehtäviä ja ristiriitoja, jotka ovat syntyneet ja voineetkin syntyä vain paljon korkeammalla kehitysasteella olevassa yhteiskunnassa. Kaikilla ennen tavarantuotannon ja yksityisen vaihdon ilmaantumista syntyneillä sukuyhteisön muodoilla on tulevan sosialistisen yhteiskunnan kanssa yhteistä vain se, että tietyt esineet, tuotantovälineet, ovat tiettyjen ryhmien yhteisessä omistuksessa ja yhteisessä käytössä. Tämä ainoa yhteinen ominaisuus ei kuitenkaan anna alemmalle yhteiskuntamuodolle kykyä kehittyä tulevaksi sosialistiseksi yhteiskunnaksi, tuoksi kapitalistisen yhteiskunnan viimeiseksi, sen itsensä luomaksi tuotteeksi. Jokaisen kyseisen talousmuodostuman on ratkaistava omia, siitä itsestään juontuvia tehtäviä; olisi kerrassaan järjetöntä ryhtyä ratkaisemaan toiselle aivan vieraalle muodostumalle kuuluvia tehtäviä. Tämä koskee venäläistä yhteisöä yhtä paljon kuin eteläslaavilaista zadrugaa, intialaista sukuyhteisöä tai mitä hyvänsä villeyden ja barbaarisuuden aikaista yhteiskuntamuotoa, jolle on ominaista tuotantovälineiden yhteisomistus.

On kuitenkin paitsi mahdollista myös eittämätöntä, että sen jälkeen kun proletariaatti on voittanut ja länsieurooppalaisilla kansoilla tuotantovälineet ovat siirtyneet yhteisomistukseen, ne maat, jotka ovat vasta astuneet kapitalistisen tuotannon tielle ja joissa on vielä säilynyt sukuyhteiskunnalle ominainen järjestys tai sen jäänteitä, saattavat käyttää hyväkseen noita yhteisöomistuksen jäänteitä ja niitä vastaavia kansan tapoja tehokkaana keinona, jonka avulla ne voivat huomattavasti jouduttaa kehittymistään sosialistiseksi yhteiskunnaksi ja välttää suurimman osan niistä kärsimyksistä ja siitä taistelusta, joiden kautta meidän on viitoitettava tietä Länsi-Euroopassa. Kapitalistisen Lännen esimerkki ja aktiivinen tuki ovat toistaiseksi kuitenkin sen väistämättömänä edellytyksenä. Nuo jälkeenjääneet maat voivat lähteä tuolle lyhyemmälle kehitystielle vasta sitten, kun kapitalistinen talous tulee voitetuksi sen syntymämaassa ja niissä maissa, joissa se on saavuttanut kukoistuksensa, vasta sitten,

kun jälkeenjääneet maat näkevät tuon esimerkin mukaan, »miten se tehdään», miten nykyaikaisen teollisuuden tuotantovoimat asetetaan yhteiskunnallisena omaisuutena koko yhteiskunnan palvelukseen. Sitten niiden menestys on kuitenkin taattu. Tämä ei koske yksin Venäjää, vaan myös kaikkia esikapitalistisella kehitysasteella olevia maita. Venäjällä tämä tulee olemaan silti suhteellisesti helpompaa, sillä osa perusväestöstä on jo omaksunut kapitalistisen kehityksen älylliset tulokset, ja sen ansiosta siellä voidaan vallankumouksen kaudella suorittaa yhteiskunnan uudestijärjestäminen melkein samanaikaisesti kuin Länessäkin.

Marx ja minä olemme jo sanoneet tästä 21. tammikuuta 1882 esipuheessa »Kommunistisen manifestin» Plehanovin venäjääntämään painokseen. Kirjoitimme siinä:

»Mutta Venäjällä, samaan aikaan kun kapitalistinen keinottelu kehittyy kuumeisesti ja porvarillinen maanomistus vasta muodostuu, on enemmän kuin puolet maasta talonpoikien yhteisöomistuksessa. Nyt herää kysymys: voiko venäläinen kyläyhteisö, tuo tosin jo varsin rappeutunut maan alkukantaisen yhteisöomistuksen muoto, muuttua välittömästi maanomistuksen korkeimmaksi, kommunistiseksi muodoksi, vai täytyykö sen sitä ennen käydä läpi sama rappeutumisprosessi, jonka Lännen historiallinen kehitys on läpäissyt? Ainoa mahdollinen vastaus tähän kysymykseen on nykyään seuraava: jos Venäjän vallankumouksesta tulee merkki proletaarisen vallankumouksen alkamiselle Länessä, niin että molemmat täydentävät toisiaan, silloin nykyinen venäläinen maan yhteisöomistus voi olla kommunistisen kehityksen lähtökohtana.»⁸⁸

Ei pidä silti unohtaa, että mainittu venäläisen yhteisöomistuksen pitkälle mennyt rappeutuminen on siitä pitäen ottanut pitkän askeleen eteenpäin. Krimin sodan⁸⁹ aikaiset tappiot ovat osoittaneet selvästi, että Venäjän on jouduttava teollista kehitystä. Lähinnä ovat tarpeen rautatiet, mutta niiden rakentaminen laajassa mitassa ei ole mahdollista ilman kotimaista suurteollisuutta. Ennakkoedellytyksenä suurteollisuuden syntymiselle oli niin sanottu talonpoikien vapautus; samaan aikaan sen kanssa Venäjällä alkoi kapitalistinen aikakausi ja niin ollen

maan yhteisöomistuksen nopean hajoamisen aikakausi. Talonpoikien rasittavat lunastusmaksut ja suuret verot ja samalla pienten ja huonoimpien maaosuuksien myöntäminen heille johtivat kiertämättä siihen, että talonpojat joutuivat koronkiskureiden, enimmäkseen talonpoikaisyhteisön rikastuneiden jäsenten, pauloihin. Rautatiet avasivat monille entisille syrjäseuduille mahdollisuuden viedä tuottamansa vilja myyntimarkkinoille; mutta samoja teitä noille seuduille alettiin tuoda halpoja suurteollisuuden tuotteita, jotka syrjäyttivät talonpoikien siihen asti osittain omaan käyttöönsä ja osittain myytäväksi valmistamat käsiteollisuustuotteet. Ikivanhat taloussuhteet rikkoutuivat, alkoi yhteyksien katkeaminen, joka kaikkialla seuraa luontoistaloudesta rahatalouteen siirtymistä. Yhteisön jäsenten kesken ilmeni suurta varallisuuseroa, köyhät joutuivat rikkaiden orjiksi. Lyhyesti sanoen venäläinen yhteisö alkoi hajota sen samaisen rahatalouden tunkeutumisprosessin seurauksena, joka oli Ateenassa vähän ennen Solonia johtanut ateenalaisen suvun hajoamiseen.* Solon saattoi tosin puuttumalla kumouksellisesti silloin vielä melko nuoreen yksityisomistusoikeuteen vapauttaa velkaorjat mitätöntämällä yksinkertaisesti heidän velkansa. Hän ei kuitenkaan kyennyt herättämään henkiin muinaisateenalaista sukua, ja aivan samoin maailmassa ei ole voimaa, joka voisi entistää venäläisen yhteisön, kun sen rappeutumisprosessi on päässyt tiettyyn vaiheeseen. Sitä paitsi Venäjän hallitus on kieltänyt jakamasta maita uudelleen useammin kuin kerran 12 vuodessa siinä tarkoituksessa, että talonpoika vieraantuisi yhä enemmän uudelleenjaoista ja alkaisi pitää itseään maapalstansa omistajana.

Marx puhui samaan tapaan jo 1877 eräässä Venäjälle lähettämässään kirjeessä. Joku herra Zukovski, se sama, joka nykyään valtionpankin kassanhoitajana vahvistaa allekirjoituksellaan venäläiset setelit, kirjoitti jotakin Marxista »Vestnik Jevropyssa», toinen kirjailija** esiintyi häntä vastaan »Otšetstvennyje Zapiskissa»⁹⁰. Tämän

* Ks. *F. Engels*. Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä, 5. painos, Stuttgart 1892, s. 109—113.

** — N. K. Mihailovski. *Toim.*

viimeksi mainitun artikkelin korjaukseksi Marx kirjoitti »Zapiskin» toimittajalle kirjeen, joka pitkän aikaa kierteli Venäjällä ranskankielisen alkuperäiskappaleen käsinkirjoitettuna jäljennöksinä, ja sitten se julkaistiin venäjännöksenä »Vestnik Narodnoi Voli» aikakauslehdessä 1886 Genèvessä ja myöhemmin Venäjällä.⁹¹ Tämä kirje samoin kuin kaikki, mikä oli Marxin kynästä lähtöisin, sai osakseen suurta huomiota venäläisissä piireissä ja sitä tulkittiin hyvin monella tavalla: siksi esitän tässä pääpiirtein sen sisällön.

Ensi töikseen Marx kumoo »Otetšestvennyje Zapiskin» väitteen, että muka hänen samoin kuin venäläisten liberaalienkin mielestä Venäjällä ei ole sen kiireellisempää asiaa kuin talonpoikien yhteisöomistuksen hävittäminen ja pikainen siirtyminen kapitalismiin. Hänen lyhyt huomautuksensa Herzenistä Pääoman ensimmäisen painoksen lisäyksessä ei todista yhtään mitään. Tuossa huomautuksessa sanotaan: »Jos ihmissukua horjuttavan kapitalistisen tuotannon vaikutus Euroopan mantereella... tulee kehittymään samoin kuin tähän asti rinnan kansallisen sotakiikhon, valtionvelkojen ja verojen paisuttamisen sekä hienostuneen sodankäyntitavan alalla käytävän kilpailun kanssa jne., niin lopulta taitaa tosiaan käydä välttämättömäksi Euroopan nuorentaminen ruoskan ja pakollisen kalmukkilaisveren siirron avulla, mitä niin vakavasti ennustaa puolivenäläinen, mutta täydellinen moskoviitti Herzen (huomautettakoon muuten, että tuo kaunokirjailija ei tehnyt »venäläistä kommunismia» koskevia löytöjään Venäjällä, vaan preussilaisen hallitusneuvoksen Haxthausenin teoksesta) (Pääoma, I osa, ensimmäinen saksankielinen painos, s. 763)⁹². Sitten Marx jatkaa⁹³: tämä kohta »ei missään tapauksessa voi olla avaimena katsomuksiini niiden ponnistusten suhteen» (edelleen alkuperäiskappaleessa on venäjänkielinen sitaatti) »joita venäläiset ovat tehneet löytääkseen isänmaalleen toisenlaisen kehitystien kuin se, jota myöten Länsi-Eurooppa on kulkenut ja kulkee» jne.— »Pääoman toisen saksankielisen painoksen loppusanoissa puhun 'suuresta venäläisestä tiedemiehestä ja arvostelijasta'» (Tšernyševskistä) »syvällä kunnioituksella, jonka hän ansaitsee.⁹⁴ Erinomaisissa artikkeleissaan tuo tiedemies tutkii kysy-

mystä, pitäisikö Venäjän kapitalistiseen järjestelmään siirtyäkseen aloittaa kyläyhteisön hajottamisesta, kuten liberaalit taloustieteilijät haluavat, vai voiko se päinvastoin saada omakseen kaikki kapitalistisen järjestelmän antimet kehittämällä omia historiallisia edellytyksiään ja kokematta tuon järjestelmän tuottamia kärsimyksiä. Hän kannattaa jälkimmäistä ratkaisua.»

»Koska minulla ei muuten ole tapana jättää 'varaa arvauille', niin lausun ajatukseni kiertelemättä. Voidakseni asiantuntemuksella päätellä Venäjän taloudellisesta kehityksestä olen perehtynyt venäjän kieleen ja sitten monien vuosien aikana tutkinut tätä aihetta koskevia virallisia ja muita julkaisuja. Olen tullut seuraavaan johtopäätökseen. *Jos Venäjä kulkee edelleenkin sitä tietä, jota se on kulkenut vuodesta 1861, niin se menettää parhaan tilaisuuden, minkä historia on milloinkaan millekään kansalle suonut ja saa kokea kaikki kapitalistisen järjestelmän kohtalokkaat vastoinkäymiset.*»*

Edelleen Marx selvittelee vielä muutamia arvostelijansa tekemiä virheitä; ainoassa tarkastelemaamme kysymystä koskevassa kohdassa sanotaan:

»Mitä siis arvostelijani löysi tuosta historiallisesta katsauksesta Venäjän suhteen.» (Kysymyksessä on pääoman alkuperäinen kasautuminen.) »Vain seuraavaa. Mikäli Venäjällä on pyrkimys muuttua kapitalistiseksi kansakunnaksi Länsi-Euroopan kansakuntien mallin mukaan — ja viime vuosina se on tehnyt paljon edetäkseen siihen suuntaan — se ei saavuta tavoitettaan muuttamatta ennakolta huomattavaa osaa talonpojistaan proletaareiksi; ja sen jälkeen, jouduttuaan jo kapitalistisen järjestelmän helmaan, se on alistuva sen armottomiin lakeihin niin kuin muutkin jumalattomat kansat. Siinä kaikki.»

Marx kirjoitti näin vuonna 1877. Venäjällä oli silloin kaksi hallitusta: tsaarihallitus ja salaliittolais-terroristien salaisen toimeenpanevan komitean hallitus⁹⁵. Tuon toisen, salaisen hallituksen voima lisääntyi päivä päivältä. Tsaarin kukistuminen näytti olevan lähellä; Venäjän vallankumouksen olisi pitänyt kaataa koko Euroopan taantumuksen mahtaviin tukipylväs, sen suuri vara-armeija ja

* Kursivointi Engelsin. *Totm.*

antaa siten myös uusi voimakas sysäys Lännen poliittiselle liikkeelle luomalla sille lisäksi verrattomasti suotuisimmat taisteluolosuhteet. Siksi ei ole ihme, että Marx neuvoo kirjeessään venäläisiä olemaan kiirehtimättä kapitalismiin hyppäämisessä.

Venäjällä ei tapahtunut vallankumousta. Tsarismi sai voiton terrorismista, joka kyseisellä hetkellä jopa työnsi tsarismiin syliin kaikki »järjestyksestä pitävät» omistavat luokat. Niiden 17 vuoden aikana, jotka ovat kuluneet Marxin kirjeen kirjoittamisajasta, sekä kapitalismin kehitys että talonpoikaisyhteisön hajoaminen Venäjällä ovat ottaneet pitkän askeleen eteenpäin. Miten asiat ovat nyt, vuonna 1894?

Koska Krimin sodan tappioiden ja keisari Nikolai I:n itsemurhan jälkeen vanha tsaristinen despotia pysyi muuttumattomana, jäi vain yksi keino: mahdollisimman nopea siirtyminen kapitalistiseen teollisuuteen. Valtakunnan äärettömät lakeudet ja pitkäaikaiset siirrot sotänäytämölle tuhosivat armeijan; tuo etäisyys oli hävitettävä strategisten rautateiden verkon avulla. Rautatiet taas merkitsevät kapitalistisen teollisuuden luomista ja alkeellisen maanviljelyksen kumouksellistamista. Toisaalta jopa maan kaukaisimpienkin osien maanviljelyksen tuotteet tulevat välittömään kosketukseen maailmanmarkkinoiden kanssa; toisaalta laajan rautatieverkon rakentaminen ja käyttö on mahdotonta ilman kotimaista teollisuutta, joka valmistaa kiskoja, vetureita, vaunuja jne. Suurteollisuuden *yhtä* alaa ei kuitenkaan voida luoda paneutta sen rinnalla käyntiin koko järjestelmää; verrattain nykyaikainen tekstiiliteollisuus, joka jo aikaisemmin oli laskenut juurensa Moskovon ja Vladimirin kuvernementeissa sekä Baltian maissa, on saanut uutta nousun virikettä. Rautateiden ja tehtaiden rakentamista seurasi toimivien pankkien laajentaminen ja uusien perustaminen; talonpoikien vapautuminen maaorjuudesta aiheutti muuttoliikkeen vapauden, ja tällöin saatettiin odottaa, että sitä seuraa itsestään noiden talonpoikien huomattavan osan vapautuminen myös maanomistuksesta. Täten Venäjällä laskettiin lyhyessä ajassa kaikki kapitalistisen tuotantotavan perustat. Mutta samalla oli myös pantu kirves venäläisen talonpoikaisyhteisön juurille.

Nyt on hyödytöntä valitella sitä. Jos Krimin sodan jälkeen tsaarin despotia olisi korvattu aateliston ja virkavallan suoranaisella parlamenttiherruudella, niin tuo prosessi olisi saattanut jonkin verran hidastua; jos nousseva porvaristo olisi päässyt valtaan, niin tuo prosessi olisi varmasti nopeutunut. Muodostuneissa olosuhteissa ei ollut muuta valinnan varaa. Samaan aikaan kun Ranskassa oli olemassa toinen keisarikunta ja samaan aikaan kun Englannissa kukoisti rehevänä kapitalistinen teollisuus, Venäjältä ei tosiaankaan olisi voitu vaatia, että se olisi talonpoikaisyhteisön perustalta suoraa päätä syöksynyt suorittamaan ylhäältä käsin valtiososialistisia kohteita. Jotakin piti tapahtuman. Ja tapahtui se, mikä niissä olosuhteissa oli mahdollista; kuten aina ja kaikkialla tavarantuotannon maissa, ihmiset toimivat enimmäkseen vain puolitietoisesti tai kerrassaan mekaanisesti, tietämättä mitä he tekivät.

Koitti kuitenkin uusi aikakausi, jolle Saksa pani alun, ylhäältä käsin suoritettavien vallankumousten kausi ja samalla sosialismin nopean kasvun kausi kaikissa Euroopan maissa. Venäjä osallistui yleiseen liikkeeseen. Kuten saattoi odottaakin, siellä tuo liike muodostui päättäväksi rynnäköksi, jonka tarkoituksena oli tsaarin despotian kukistaminen sekä kansakunnan henkisen ja poliittisen kehityksen vapauttaminen. Usko talonpoikaisyhteisön ihmeittäkevään voimaan, siihen että sen uumenista saattoi ja piti tulla sosiaalinen uudestisyntyminen — usko josta Tšernyševskikään ei ollut täysin vapaa, kuten näimme — tuo usko teki tehtävänsä innoittaen ja antaen tarmoa sankarillisille venäläisille eturivin taistelijoille. Noita muutamaa sataa ihmistä, jotka saattoivat itseuhrautuvaisuudellaan ja uljuudellaan tsaarin yksinvaltiuden siihen tilaan, että se joutui jo miettimään antautumisen mahdollisuutta ja sen ehtoja — noita ihmisiä emme vedä edesvastuuseen siitä, että he pitivät venäläistä kansaansa sosiaalisen vallankumouksen valittuna kansana. Meidän ei ole silti suinkaan yhdyttävä heidän harhakuvitelmiinsa. Valittujen kansojen aika on häipynyt palaamattomiin.

Sillä aikaa kun tuo taistelu oli käynnissä, Venäjän kapitalismi kulki reippaasti eteenpäin ja tuli yhä lähem-

mäksi tavoitetta, jota terroristit eivät olleet onnistuneet saavuttamaan: pakottaa tsaarivalta antautumaan.

Tsaarivalta tarvitsi rahaa. Sitä tarvittiin paitsi hovin ylellisyyden, virkamiehistön ja ennen muuta armeijan ja lahjontaan perustuvan ulkopolitiikan tarkoituksiin myös erittäin kipeästi tsaarivallan surkean rahatalouden ja sitä vastaavan rautateiden rakentamisen alalla noudatetun järjettömän politiikan tarkoituksiin. Ulkomailla ei enää haluttu eikä voitu kattaa kaikkia tsaarin rahaston vajauksia; jouduttiin etsimään apua kotimaasta. Osa rautatieosakkeista jouduttiin myymään kotimaassa, samoin osa lainoista. Venäjän porvariston ensimmäisenä suurena voittona olivat rautatietoimiluvat, joiden perusteella osakkaat saivat kaikki tulevat voitot ja valtio korvaisi kaikki tulevat tappiot. Sitten seurasivat teollisuuslaitosten perustamiseen myönnetyt apurahat ja palkkiot sekä kotimaisen teollisuuden etuja ajaneet suojelutullit, joiden vuoksi monien tuotteiden tuonti kävi lopulta kerrassaan mahdottomaksi. Äärettömien velkojensa ja miltei kokonaan menettämänsä ulkomaisen luoton vuoksi Venäjän valtio joutui valtionrahaston suoranaista etua silmällä pitäen huolehtimaan kotimaisen teollisuuden keinoitekoisesta juurruttamisesta. Se tarvitsi jatkuvasti kultaa ulkomaisten valtionvelkojensa korkojen maksamiseen. Mutta Venäjällä ei ollut kierrossa kultaa vaan ainoastaan paperiraha. Jokin määrä kultaa saatiin tullimaksuina, jotka perittiin vain kultana, mikä seikka muuten korotti nuo maksut 50 prosentilla. Suurin kultamäärä oli tuleva venäläisten raaka-aineiden yliviennistä ulkomaisten teollisuustuotteiden vähäisempään tuontiin verrattuna; Venäjän hallitus osti Venäjällä paperirahalla ulkomaisten ostajien asettamat vekselit tuon ylimäärän suuruudesta summasta ja sai niillä kultaa. Mikäli hallitus ei siis halunnut turvautua uusiin ulkomaisiin lainoihin ulkomaisten velkojensa korkojen maksamiseksi, sen oli huolehdittava Venäjän teollisuuden nopeasta kasvusta, jotta se pystyisi tyydyttämään kotimaisen kysynnän täydellisesti. Tästä johtui vaatimus, että Venäjän oli muututtava ulkomaista riippumattomaksi, omavaraiseksi teollisuusmaaksi; tästä johtuivat hallituksen kouristuksenomaiset ponnistukset Venäjän kapitalistisen kehityksen saattamiseksi huippun-

sa muutamassa vuodessa. Ellei näin tapahtuisi, niin ei voitaisi muuta kuin kajota valtionpankkiin ja valtionrahaan sotatehtäviin koottuun metallivarantoon tai tehdä valtiollinen vararikko. Kummassakin tapauksessa se merkitsisi Venäjän ulkopolitiikan romahdusta.

Oli ilmeistä, että tällaisten olosuhteiden vallitessa nuori venäläinen porvaristo piti valtiota täydellisesti käsissään. Valtion oli kaikissa tärkeissä talouskysymyksissä alistuttava porvariston tahtoon. Porvaristo sieti tsaarin ja hänen virkamiestensä despoottista itsevaltiutta ainoastaan siksi, että tämä itsevaltiutus, jota sitä paitsi voitiin lieventää lahjomalla virkamiehistöä, myönsi porvaristolle suuremmat takeet kuin jopa porvarillis-liberaalisessa hengessä toteutettavat muutokset, joiden seuraamuksia Venäjän nykyisen asiointilan vallitessa ei kukaan voisi aavistaa ennakolta. Niinpä Venäjä muuttuikin yhä nopeampaa vauhtia kapitalistiseksi teollisuusmaaksi, talonpojiston huomattava osa proletarisoitui ja vanha kommunistinen yhteisö hajosi.

En rupea arvioimaan, olisiko yhteisö säilynyt nykyään siinä määrin, että se voisi, kuten Marx ja minä toivoimme vielä 1882, tarpeen tullen, Länsi-Euroopassa tapahtuvan mullistuksen yhteydessä muuttua kommunistisen kehityksen lähtökohdaksi. Jotta tuosta yhteisöstä jäisi jäljelle edes jotakin, Venäjällä on eittämättä kukistettava ennen muuta tsaristinen despotia ja suoritettava vallankumous. Venäjän vallankumous ei ainoastaan kisko kansakunnan enemmistöä, talonpoikia, heidän eristetyistä kylistään, jotka ovat heidän mir*, heidän maailmankaikkeutensa, se ei ainoastaan johdata talonpoikia laajalle areenalle, jolla he oppivat tuntemaan muuta maailmaa ja samalla itseään, tulevat ymmärtämään asemansa ja nykyisestä puutteesta vapautumisensa keinot — Venäjän vallankumous antaa myös uutta virikettä Lännen työväenliikkeelle, luo sille uudet, paremmat taisteluehdot ja jouduttaa siten nykyaikaisen teollisuusproletariaatin voittoa, jota ilman tämänpäiväinen Venäjä ei pysty enempää yhteisön

* Alkuperäiskappaleessa on latinalaisin kirjaimin kirjoitettu venäläinen sana. *Toim.*

kuin kapitalisminkaan perustalla suorittamaan yhteiskunnan sosialistista uudelleenjärjestelyä.

*Kirjoitettu tammikuun
alkupuoliskolla 1894*

*Valitut teokset kolmessa osassa,
2. osa, s. 362—373*

*Julkaistu kirjassa: F. Engels.
Internationales aus dem
»Volksstaat« (1871—1875),
Berlin 1894*

F r i e d r i c h E n g e l s

ANTI-DÜHRING

Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana⁹⁶

*Kirjoitettu syyskuussa 1876 —
kesäkuussa 1878*

*Julkaistu »Vorwärts» lehdessä
3. tammikuuta 1877 —
7. heinäkuuta 1878. Ilmestynyt
erillisenä kirjasena Leipzigissä
1878*

Werke, Bd. 20, s. 5—303

KOLMEN PAINOKSEN ESIPUHEET

I

Nyt ilmestytävä teos ei sunkaan ole minkään »sisäisen pakon» hedelmä. Päinvastoin.

Kun herra Dühring kolme vuotta sitten sosialismin salaisuuksiin vihittynä tuntijana ja samalla sen uudistajana äkkiä heitti taisteluhaasteensa vuosisadalleen⁹⁷, painostivat saksalaiset ystävät minua toistuvasti toiveella, että selvittelisin kriittisesti tätä uutta sosialismin teoriaa sosiaalidemokraattisen puolueen silloisessa pää-äänenkannattajassa, »Volksstaat» lehdessä. He pitivät tätä ehdottoman välttämättömänä, jotta uudelle lahkolaishajaannukselle ja sekaannukselle ei annettaisi minkäänlaisia mahdollisuuksia uudessa puolueessamme, joka vasta vähän aikaa sitten oli saatu lopullisesti yhdistetyksi. He kykenivät minua paremmin arvioimaan Saksan tilannetta; velvollisuuteni oli siis uskoa heitä. Samalla kävi ilmi, että uutta käännynnäistä tervehti osa socialistista lehdistöä niin lämpimästi, että läpi sen hyväntahtoisuuden, jolla tämä puoluelehdistön osa suhtautui herra Dühringin hyvään tahtoon, paistoi toinenkin seikka: juuri tuon Dühringin hyvän tahdon mukana ne nielaisivat vapaaehtoisesti kaupanpäällisiksi Dühringin opinkin. Oli myös ihmisiä, jotka jo valmistautuivat levittämään tätä oppia työläisten keskuuteen helppotajuisessa muodossa. Ja kaiken tämän lisäksi herra Dühring pienen lahkokuntansa kanssa käytti kaiken mainostus- ja juonittelutaitonsa pakottaakseen »Volksstaat» lehden ratkaisevaan kannanottoon tämän uuden opin suhteen, joka esiintyi niin valtavan suurin vaatimuksin.

Tästä huolimatta kesti vuoden, ennen kuin sain pääte-tyksi että jättäisin muut työt vähemmälle ja pureutuisin tuohon happamaan omena-än. Mutta sepä oli-kin omena, joka piti syödä kokonaan, jos kerran palan puraisi. Eikä se ollut vain hyvin hapan — se oli samalla aika iso. Tuo uusi sosialistinen teoria esiintyi uuden filosofisen järjestelmän lopullisena käytännöllisenä tuloksena. Sitä oli siis tarkasteltava tuon järjestelmän sisäisessä yhteydessä ja tutkittava samalla itse järjestelmäkin. Oli seurattava herra Dühringiä tuolle laajalle alueelle, jolla hän käsitteli kaikkia mahdollisia asioita ja saman tien joitakin mahdottomiakin. Näin syntyi artikkelisarja, jota vuoden 1877 alusta lähtien julkaistiin »Volksstaat» lehden seuraajassa, Leipzigin »Vorwärtsissa». Tässä nuo kirjoitukset ilmestyvät nyt kirjan muodossa.

Kohteen laatu itse siis pakotti kritiikin sellaiseen perinpohjaisuuteen, joka on mitä epäsuhtaisin tämän kohteen, siis Dühringin kirjoitusten tieteelliseen sisältöön nähden. Kaksi muutakin seikkaa voi esittää tuon perinpohjaisuuden puolustukseksi. Yhtäältä se antoi minulle tilaisuuden kehittää kyseisen moninaisen aihepiirin puitteissa myönteisesti käsityksiäni eräistä kysymyksistä, jotka herättävät nykyisin yleistä tieteellistä tai käytännöllistä mielenkiintoa. Näin on käynyt joka luvussa, ja vaikka tämän teoksen tarkoituksena ei voikaan olla toisen järjestelmän esittäminen herra Dühringin »järjestelmän» vastapainoksi, ei lukija sentään toivottavasti ole havaitsematta esittämieni katsomuksien sisäistä yhteyttä. Olenkin jo nyt saanut tarpeeksi todistuksia siitä, ettei työni tässä suhteessa ole ollut lainkaan hedelmätöntä.

Toisaalta ei »järjestelmää luova» herra Dühring ole mikään yksinäinen ilmiö tämän hetken Saksassa. Jonkin aikaa on Saksassa jo putkahdellut esiin kosmogonian, yleensä luonnonfilosofian, politiikan, taloustieteen jne. järjestelmiä yhdessä yössä kuin sieninä maasta. Pikkuisinkaan filosofian tohtori, niin, jopa studiosus ei enää tyydy vähempään kuin täydellisen »järjestelmän» tekoon. Niin kuin uudenaikaisessa valtiossa edellytetään jokaisen kansalaisen olevan kypsä arvioimaan kaikkia niitä kysymyksiä joista hänen on äänestettävä; niin kuin

taloustieteessä otaksutaan jokaisen kuluttajan olevan niiden kaikkien tavaroiden perusteellinen tuntija, joita hän joutuu elämänsä ylläpidoksi ostamaan — niin pitäisi nyt menetellä tieteenkin alalla. Tieteen vapaudella tarkoitetaan sitä, että kirjoitetaan kaikesta mitä ei ole tutkittu ja esitetään tämä ainoana ankaran tieteellisenä metodina. Ja herra Dühring taas on tämän äänekkään valetieteen luonteenomaisimpia edustajia, joka nykyisin työntyy kaikkialla Saksassa etualalle ja vaientaa kaikki muut äänet meluavan ylevällä hölynpölyllään. Mahtipontista hölynpölyä runoudessa, filosofiassa, politiikassa, taloustieteessä, historiankirjoituksessa, mahtipontista hölynpölyä katedereilla ja puhujalavoilla, mahtipontista hölynpölyä kaikkialla, hölynpölyä, joka luulottelee olevansa etevää ja syvämielistä muiden kansojen yksinkertaiseen tympeän rahvaanomaiseen hölynpölyyn verrattuna. Tämä mahtipontinen hölynpöly on saksalaisen älyteollisuuden luonteenomaisin joukkotuote, halpa mutta huono, niin kuin muutkin saksalaiset tehdastuotteet joiden rinnalla se valitettavasti ei päässyt esittäytymään Philadelphiassa.⁹⁸ Jopa saksalainen sosialismi, nimittäin herra Dühringin antaman hyvän esimerkin jälkeinen sosialismi, puhuu melko lailla mahtipontista hölynpölyä ja työntää yhden jos toisenkin kerskailemaan »tieteellä», josta asianomainen »todella ei ole oppinut mitään».⁹⁹ Tämä on penikkatautia, osoitus siitä, että saksalainen opiskelija on kääntymässä sosiaalidemokratiaan. Tauti liittyy erottamattomasti tapahtumaan, mutta työläistemme merkillepantavan terve luonto voittaa sen kyllä.

Ei ollut minun syytäni, että jouduin seuraamaan herra Dühringiä aloille, joilla voin liikkua korkeintaan harrastelijan asiantuntemuksella. Tällaisissa tapauksissa olenkin enimmäkseen rajoittunut esittämään oikeat, eittämättömät tosiasiat vastustajani väärrien tai vääristelyjen väitteiden vastapainoksi. Näin lakitieteen ja muutamien luonnontieteiden kysymysten kohdalla. Toisissa tapauksissa taas kosketellaan teoreettisen luonnontieteen yleiskäsityksiä, siis liikutaan alueella, jolloin ammattimaisen luonnontutkijankin on siirryttävä omalta erikoisalaltaan naapurialojen pariin — siis aloille, joilla hän, herra Virchowin tunnustuksen mukaan on meidän muiden

tavoin vain »puolittain tuntija». ¹⁰⁰ Toivottavasti minulekin siis annetaan anteeksi pienet epätarkkuudet ja sanonnan epätäsmällisyydet, kuten on tapana eri alojen asiantuntijoiden keskuudessa.

Lopetellessani tätä alkulausetta minulle saapui herra Dühringin laatima kirjakauppailmoitus herra Dühringin uudesta »uraauurtavasta» teoksesta »Neue Grundgesetze zur rationellen Physik und Chemie». Vaikka tiedänkin fysiikan ja kemian tuntemukseni perin puutteelliseksi, uskon silti tuntevani herra Dühringini ja voinen näin etukäteen, hänen kirjoitustaan näkemättäkin, sanoa, että siinä esitetyt fysiikan ja kemian lait ovat arvokasta seuraa herra Dühringin aikaisemmin keksimille, seuraavassa käsittelemilleni taloustieteen, maailman skematikan jne. laeille niihin liittyvine väärinkäsityksineen ja loppuun jauhettuine lauseparsineen, ja että herra Dühringin suunnittelema rigometri eli hyvin alhaisten lämpötilojen mittaamiseksi laadittu instrumentti ei mittaa lämpötiloja, ei korkeita eikä alhaisia, vaan yksinomaan ja ainoastaan herra Dühringin tietämätöntä ylimielisyyttä.

Lontoossa 11. kesäkuuta 1878

II

En osannut odottaakaan, että tämä kirja ilmestyisi uutena painoksena. Sen arvostelun kohde on tänään miltei unohtunut, ja arvostelu itse on julkaistu sekä osina Leipzigin »Vorwärts» lehdessä 1877 ja 1878 joutuen siten tuhansien lukijain käsiin, että myöskin erillisenä yhtenäisenä teoksena suurena painoksena. Kuinka joku vielä voi tuntea mielenkiintoa siihen, mitä minulla vuosia sitten oli sanottavana herra Dühringistä?

Lähinnä saanen tästä kiittää sitä seikkaa, että tämä kirja kuten useimmat muutkin niihin aikoihin saatavina olleet teokseni kiellettiin Saksan valtakunnassa heti sosialistilain antamisen jälkeen. Kaikkien jotka eivät olleet kahlittuja Pyhän allianssin¹⁰¹ perinnöllisiin virkamiesennakkoluoloihin, olisi ilman muuta luullut käsittävän tämän toimenpiteen seuraukset: kiellettyjen kirjo-

jen levikki kasvoi kaksin- ja kolminkerroin, Berliinin herrojen voimattomuus paljastui — he kykenivät kyllä kieltämään, mutteivät toteuttamaan kieltojaan. Saksan valtakunnan hallituksen rakastettavuuden ansiosta saan nyt tarkastettavakseni ylivoimaisen paljon uusia painoksia pienistä kirjasistani. Minulla ei ole aikaa oikoa tekstejä niin paljon kuin pitäisi ja joudun antamaan painattaa useimmat entisenlaisina.

Mutta toinenkin seikka on otettava varteen. Tässä arvosteltu herra Dühringin »järjestelmä» levittäytyy sangen laajalle teoreettiselle alueelle; minun oli pakko seurata häntä kaikkialle ja asettaa omat käsitykseni hänen käsitystensä vastapainoksi. Kielteinen arvostelu muuttui sillä tavoin myönteiseksi; polemiikki kääntyi enemmän tai vähemmän yhtenäiseksi esitykseksi Marxin ja minun edustamasta dialektisesta metodista ja kommunistisesta maailmankatsomuksesta, ja näin kävi koko joukolla alueita. Tämä katsomustapamme on sen jälkeen kun se astui maailmaan Marxin »Filosofian kurjuudessa» ja »Kommunistisessa manifestissa» käynyt läpi runsaan kahdenkymmenen vuoden itämisajan, kunnes se »Pääoman» ilmestyttyä on kasvavalla nopeudella levinnyt yhä laajempiin piireihin,¹⁰² tällä hetkellä jo yli Euroopan rajojen, saaden kannattajia ja herättäen huomiota kaikissa maissa, missä vain on toisaalta proletaareja, toisaalta pelottomia tieteellisiä teoretikkoja. Vaikuttaa siis siltä, että on olemassa yleisö, jonka kiinnostus asiaa kohtaan on niin suuri, että se ottaa kaupantekijäisiksi vastaan jo monessakin suhteessa kärkensä menettäneen polemiikin Dühringiä vastaan, kun sillä samassa yhteydessä on tilaisuus tutustua myönteisten katsomusten kehittelyyn.

Huomautan ohimennen: Koska tässä kehitelty katsomustapa on suurimmaksi osaksi Marxin luomaa ja kehittelemää, ja vain hyvin vähäiseltä osalta minun itseni, oli meistä ilman muuta selvää, ettei minun esitykseni syntynyt hänen tietämättään. Ennen painatusta luin hänelle koko käsikirjoituksen, ja Marx itse kirjoitti poliittista taloustiedettä koskevan kymmenennen luvun (»Kriittisestä historiasta»). Valitettavasti minun vain oli sitä hieman lyhennettävä eräiden ulkonaisten seikkojen

vuoksi. Meillähän olikin aina tapana, että kumpikin auttoi toista erikoisaloillaan.

Tämä nykyinen uusi painos on yhtä lukua huomioonottamatta aivan samanlainen kuin edellinen. Minulla ei ollut aikaakaan perusteelliseen tarkistukseen, niin mielelläni kun olisinkin halunnut muuttaa monia kohtia esityksessäni. Mutta velvollisuutenani on saattaa Marxin jälkeensä jääneet käsikirjoitukset painokuntoon, ja tämä on kaikkea muuta paljon tärkeämpää. Ja sitä paitsi omatuntoni asettuu vastustamaan kaikkia muutoksia. Teos on taistelukirjoitus, ja olen mielestäni vastustajaleni velkaa sen, etten käy parantelemaan omalta osaltani mitään, mitä ei hänkään voi parantaa. Olisin oikeutettu ainoastaan vastaamaan herra Dühringin laatimaan vastineeseen. En kuitenkaan ole lukenut, mitä herra Dühring on kirjoittanut hyökkäyksestäni enkä aiokaan lukea ilman erityistä aihetta; olen selvittänyt teoreettisesti välini hänen kanssaan. Ja minun on sitäkin tarkemmin noudatettava kirjallisen ottelun sopivaisuussääntöjä hänen suhteensa, kun Berliinin yliopisto on sittemmin tehnyt hänelle niin häpeällistä vääryyttä. Tosin yliopisto on saanut siitä rangaistuksen. Yliopisto joka hyvin tunnettujen asianhaarojen vallitessa alentuu riistämään herra Dühringiltä opetusoikeuden, ei saa ihmetellä, jos sille sitten yhtä tunnettujen olosuhteiden vallitessa väkisin työnnetään herra Schweninger.¹⁰³

Ainoa luku, johon olen tehnyt selventäviä lisäyksiä, on »Teoreettista», kolmannen jakson toinen luku. Vastapuolenikaan ei voi moittia minua tästä, koska kyseisessä kohdassa koskettelen yksinomaan ja ainoastaan erästä edustamani katsomuksen ydinkohtaa, koetan puhua kansanomaisemmin ja täydentää ajatusyhteyttä. Tähän oli olemassa ulkonainenkin syy. Olin muovannut kolme lukua (johdannon ensimmäisen ja kolmannen jakson ensimmäisen ja toisen) ystävälleni Lafarguelle itsenäiseksi kirjaseksi ranskantamista varten, ja sen jälkeen kun ranskalaista laitosta oli käytetty italialaisen ja puolalaisen käännöksen pohjana, huolehdin saksalaisen laitoksen ilmestymisestä nimellä »Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi». Muutamassa kuukaudessa kirjasesta on otettu kolme painosta ja se on ilmestynyt myös venäjän- ja

tanskankielisinä käännöksinä. Kaikissa näissä laitoksissa on lisäyksiä tehty vain kyseiseen lukuun, ja olisi ollut turhantarkkaa, jos olisin säilyttänyt alkuteoksen uuden painoksen sanasta sanaan vastoin myöhäisempää, kansainväliseksi tullutta korjattua laitosta.

Mitä tämän lisäksi olisin halunnut muuttaa, liittyy pääasiassa kahteen kohtaan. Ensinnäkin ihmiskunnan alkuhistoriaan, johon vasta Morgan antoi 1877 meille avaimen¹⁰⁴. Mutta koska minulla oli sittemmin teoksessani »Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä» (Zürich 1884)¹⁰⁵ ollut tilaisuus käyttää jälkeensä tarjoutunutta aineistoa, riittää viittaus tähän myöhempään teokseen.

Toiseksi haluaisin kuitenkin muuttaa teoreettista luonnontiedettä käsittelevää osaa. Moni kohta siinä on kovin avuttomasti esitetty ja moni seikka olisi nyt voitu ilmaista selvemmin ja täsmällisemmin. Koska en katso olevani oikeutettu parantelemaan näitä kohtia, on velvollisuuteni juuri siksi kritisoida itseäni tässä esipuheessa.

Marx ja minä taisimme olla ainoat, jotka pelastivat tietoisien dialektiikan idealistisesta saksalaisesta filosofiasta materialistiseen luonnon- ja historiänkäsitykseen. Mutta dialektiseen ja samalla materialistiseen luonnonkäsitykseen kuuluu matematiikan ja luonnontieteiden tuntemus. Marx oli perin pohjin selvillä matematiikasta, mutta luonnontieteitä kykenimme seuraamaan vain aika ajoin, katkonaisesti, hajanaisesti. Kun siis jätettyäni liikealan ja muutettuani Lontooseen¹⁰⁶ sain liikenevää aikaa, suoritin, sikäli kuin se oli mahdollista, täydellisen »sulkasadon» matematiikan ja luonnontieteiden alalla, kuten Liebig sitä nimitti¹⁰⁷, ja käytin siihen suurimman osan ajastani, kahdeksan vuotta. Olin juuri keskellä tätä sulkasatoprosessia, kun minun oli pakko käydä kiinni herra Dühringin niin kutsuttuun luonnonfilosofiaan. On siis vallan luonnollista, että useinkaan en tapaa oikeaa teknistä ilmaisua, ja että yleensäkin liikun melko vaivalloisesti teoreettisen luonnontieteen alueella. Toisaalta taas tietoisuuteni epävarmuudestani, jota en vielä ollut kyennyt voittamaan, teki minut varovaiseksi; teoksestani ei voi poimia todellisia hairahduksia silloin

tunnetuista tosiasioista eikä silloin tunnustettujen teorioiden vääristelyä. Vain eräs tunnustusta saamaton suuri matemaatikko on tämän asian vuoksi kirjoittanut Marxille ja valittanut minun rienaavasti loukanneen $\sqrt{-1}$:n kunniaa¹⁰⁸.

Kerratessani tällä tavoin matematiikkaa ja luonnontieteitä oli pyrkimyksenäni tietenkin päästä yksityiskohdissakin varmuuteen siitä — mitä yleispiirteittäin en lainkaan epäillyt — että luonnossa toteutuvat lukemattomien muutosten pyörteessä ne samat dialektiset liikelait, jotka historiassakin hallitsevat tapahtumien näennäistä satunnaisuutta; ne samat lait, jotka muodostavat myös ihmisajattelun kehityshistorian johtolangan, kohoaavat vähitellen ajattelevan ihmisen tietoisuuteen. Nämä lait Hegel ensimmäisenä kehitteli kattavalla tavalla, mutta mystifioidussa muodossa, ja niiden kuoriminen esiin tuon mystisen muodon alta oli eräs pyrkimyksistämme, samalla kun halusimme saattaa ne kaikessa yksinkertaisuudessaan ja yleispätevydessään selvästi ihmisten tietoisuuteen. Oli itsestään selvää, ettei vanha luonnofilosofia — niin paljon todella hyvää ja niin runsaasti hedelmällisiä ituja kuin se sisälsikin* — voinut tyydyt-

* On paljon helpompaa hyökätä vanhan luonnofilosofian kimppuun Karl Vogtin tyyppisen ajatuksettoman rehvastelijan tavoin kuin arvioida sen historiallista merkitystä. Se sisältää kyllä paljon järjettömyyttä ja mielikuvituksellisuutta, muttei kuitenkaan enempää kuin empiiristen luonnontutkijoiden samanaikaiset epäfilosofiset teoriat. Kehitysoopin yleistymisestä lähtien on alettu käsittää että se sisältää myös paljon mielekäästä ja järkevää. Niinpä Haeckel on aivan oikein tunnustanut Treviranuksen ja Okenin ansiot¹⁰⁹. Oken asettaa alkulimassaan ja alkurakkulassaan biologian postulaatiksi sen saman, mikä sittemmin on todella havaittu protoplasmaksi ja soluksi. Mitä erityisesti Hegeliin tulee, on hän monessa suhteessa paljon ylempänä empiirisiä aikalaisiaan, jotka luulivat selittäneensä kaikki selittämättömät ilmiöt asettamalla ne jonkin voiman — painovoiman, kelluntavoiman, sähköisen kontaktivoiman jne. — alaisiksi, tai, milloin tämä ei käynyt päinsä, luokittelemalla ne joksikin tuntemattomaksi aineeksi: valoaineeksi, lämpöaineeksi, sähköaineeksi jne. Nämä mielikuvituksen luomat aineet on nyt miltei kokonaan syrjäytetty, mutta tuo voimahuilijaus, jota vastaan Hegel taisteli, kummittelee vieläkin hupaisesti esim. Helmholtzin Iunsbruckin-puheessa 1869 (*Helmholtz. Populäre Vorlesungen*, 2. vihko, 1871, s. 190)¹¹⁰. Vastapainoksi 18. vuosisadan ranskalaisilta periytyneelle Englannin kunnialla ja rikkauksella silaaman Newtonin jumaloinnille Hegel korosti, että

tää meitä. Kuten tässä kirjassa lähemmin selvitetään, oli luonnonfilosofiassa nimenomaan hegeliläisessä muodossaan puutteena se, ettei se tunnustanut luonnossa minkäänlaista kehitystä ajassa, ei mitään peräkkäisyyttä, vaan ainoastaan rinnakkaisuuden. Yhtäältä tämä perustui itse Hegelin järjestelmään, joka myönsi vain »hengen» kehittyvän eteenpäin historiassa, toisaalta taas luonnontieteiden silloiseen yleistilaan. Niinpä Hegel jäi tässä paljon jälkeen Kantista, joka jo nebulaariteoriallaan oli selvittänyt aurinkokunnan synnyn ja esittänyt myös käsityksensä aurinkokunnan häviöstä havaittuaan, miten meren nousu- ja laskuvesi ehkäisee maapallon pyörimistä¹¹¹. Enkä lopuksi voinut ryhtyä sovitteluun dialektisia lakeja luontoon ulkoapäin, vaan tarkoitukse- nani oli niiden löytäminen itse luonnosta ja niiden kehittäminen siitä käsin.

Mutta tämän suorittaminen yhtenäisessä muodossa ja joka alalla on jättäjäistyö. Ei vain hallittava alue ole lähes rajaton: myös luonnontiede itse on tällä alueella niin valtavan muuttumisprosessin alainen, että sekin, joka voi uhrata tarkoitukseen kaiken vapaa-aikansa, tuskin kykenee seuraamaan sitä. Karl Marxin kuoleman jälkeen ovat pakottavammat velvollisuudet vaatineet kaiken aikani, joten minun oli keskeytettävä työni luonnontieteiden parissa. Toistaiseksi minun on tyydyttävä käsillä olevassa teoksessa esitettyihin huomautuksiin ja jättävä odottamaan, ilmaantuisiko ehkä myöhemmin tilaisuutta jo saatujen tulosten kokoamiseen ja julkaisemiseen, ehkäpä yhdessä Marxin jälkeijääneiden hyvin tärkeiden matemaattisten käsikirjoitusten kanssa¹¹².

Kepler, jonka Saksa antoi kuolla nälkään, oli taivaankappaleiden mekaniikan varsinainen perustaja, ja että Newtonin painovoimalaki sisältyy jo kaikkiin Keplerin kolmeen lakiin, varsinkin kolmanteen. Saman minkä Hegel esittää luonnonfilosofiassaan, 270. § ja lisäykset (Hegels Werke, 1842, 7. nide, s. 98 ja 113—115), parilla yksinkertaisella yhtälöllä, Gustav Kirchhof esittää uudelleen uusimman matemaattisen mekaniikan tuloksena teoksessaan Vorlesungen über mathematische Physik, 2. painos, Leipzig 1877, s. 10, ja olennaisesti samassa, Hegelin ensinnä kehittämässä yksinkertaisessa, matemaattisessa muodossa. Luonnonfilosofit suhtautuvat tietoisien dialektiseen luonnontieteeseen kuten utopistit uudenaikaiseen kommunismiin.

Ehkä kuitenkin teoreettisen luonnontieteen kehitys tekee työni kokonaan tai suurelta osalta tarpeettomaksi. Sillä jo pelkkä pakko järjestää kasapäin kertyviä puhtaasti empirisiä löytöjä ajaa teoreettisen luonnontieteen senlaatuiseen vallankumoukseen, että vastahakoisen empirikonkin on yhä enemmän ja enemmän tultava tietoiseksi luonnon tapahtumakulkujen dialektisesta luonteesta. Vanhat jäykät vastakohtat, terävät, ylipääsemättömät rajalinjat häviävät yhä suuremmassa määrin. Sen jälkeen kun viimeisetkin »oikeat» kaasut on muutettu nesteiksi, sen jälkeen kun tuli todistetuksi että kappale voidaan saattaa tilaan, jossa nestemäinen ja kaasumainen muoto eivät ole toisistaan erotettavissa, ovat aggregaattitilat kadottaneet aiemman absoluuttisen luonteensa viimeisetkin jäänteet¹¹³. Lämpökin joutui välittömästi sellaisenaan mitattavien liikemuotojen joukkoon sen jälkeen kun keksittiin se kineettisen kaasuteorian lause, jonka mukaan yksittäisten kaasumolekyylien liikenopeuksien neliöt ovat samassa lämpötilassa kääntäen verrannolliset näiden kaasujen molekyyliinpainoon. Vielä kymmenen vuotta sitten uudelleen keksitty liikkeen suuri peruslaki käsitettiin pelkästään energian *säilymisen* laiksi, sen katsottiin ainoastaan ilmaisevan, ettei liikettä voi hävittää eikä luoda, se siis käsitettiin ainoastaan määrälliseltä puoleltaan. Mutta nyt tämän ahtaan, kielteisen ilmauksen tunkee yhä enemmän syrjään myönteinen ilmaus energian *muuttumisesta*, jossa vasta prosessin laadullinen sisältö pääsee oikeuksiinsa ja josta on poistettu viimeinenkin muisto maailman ulkopuolisesta luojasta. Nyt ei enää tarvitse saarnata uutuutena sitä, että liikkeen (niin kutsutun energian) määrä ei muutu sen itsensä muuttuessa kineettisestä energiasta (niin kutsutusta mekaanisesta voimasta) sähköksi, lämmöksi, potentiaaliseksi energiaksi ja päinvastoin; tämä kaikki on nyt lopullisesti todettu itse muuttumisprosessin paljon sisältörikkaamman tutkimuksen perustaksi. Tämä on se suuri perusprosessi, jonka tiedostuksessa tiivistyy koko luonnon tiedostus. Ja siitä alkaen kun biologian tutkimusta on harjoitettu kehitysopin valossa, on orgaanisen luonnon alueelta kadonnut jäykkä luokittelun rajalinja toisensa jälkeen; väljäsenet, joita on miltei mahdoton

luokitella, lisääntyvät päivittäin; tarkempi tutkimus heittää organismeja luokasta toiseen, ja miltei uskonnokappaleiksi muodostuneet erottavat tunnusmerkit kadottavat ehdottoman pätevyytensä; nyt tunnemme jo muniivia imettäväisiä, ja mikäli uutinen pitää paikkansa, on myös lintuja jotka kulkevat neljällä jalalla¹¹⁴. Olihan Virchowin jo vuosia sitten, solun löytämisen tuloksena, pakko selittää eläinyksilö soluvaltioiden liitoksi — vaikka hän tekikin sen enemmän edistyksekkyyttä kuin perusteli sitä luonnontieteellisesti ja dialektisesti¹¹⁵. Mutta käsite eläinten (siis myös ihmisen) yksilöllisyydestä muuttuu nyt vielä paljon monimutkaisemmaksi kun on löydetty korkeampien eläinten ruumiissa kiertelevät ameebojen kaltaiset valkoiset verisolut. Juuri nämä sovitattomiksi ja ratkaisemattomiksi kuvitellut polaariset vastakkaisuudet, pakolla vedetyt rajaviivat ja luokkien erikoispiirteet ovat antaneet nykyiselle teoreettiselle luonnontieteelle sen rajoittuneen metafyyssisen luonteen. Tietoisuus siitä, että näitä vastakkaisuuksia ja eroja tosin esiintyy luonnossa, mutta niiden pätevyys on vain suhteellista, ja että vasta meidän mietiskelymme tuo luontoon niiden kuvitellun pysyvyyden ja ehdottoman pätevyyden — tämä tietoisuus muodostaa dialektisen katsomuksen ytimen. Tähän katsomukseen voidaan päätyä luonnontieteiden jatkuvasti kasautuvien tosiasioiden pakottamana; siihen päädytään helpommin, jos näiden tosiasioiden dialektiseen luonteeseen yhtyy tietoisuus dialektisen ajattelun laeista. Luonnontiede on nyt joka tapauksessa kehittynyt niin pitkälle, ettei se enää voi välttää dialektista yhteenvetoa. Se helpottaisi kuitenkin tätä prosessia, jos ei unohtaisi, että ne tulokset joissa sen kokemukset tiivistyvät, ovat käsitteitä, ja että taito operoida käsitteillä ei ole synnynnäinen eikä myöskään tavallisen arkitajunnan seuralainen, vaan vaatii todellista ajattelua. Tällä ajattelulla on myös pitkä, kokemukseen pohjautuva historiansa aivan samoin kuin kokemusperäisellä luonnontutkimuksellakin. Juuri oppimalla omaksumaan filosofian kaksi ja puoli vuosituhatta kestäneen kehityksen tulokset luonnontutkimus yhtäältä vapautuu erillisestä, ulko- ja yläpuoleltaan olevasta luonnonfilosofiasta ja toisaalta myös omasta rajoittunees-

ta, englantilaiselta empirismiltä perinnöksi saamastaan ajatusmetodistaan.

Lontoossa 23. syyskuuta 1885

III

Eräitä varsin merkityksettömiä tyyllillisiä korjauksia lukuunottamatta nyt ilmestytävä painos on aivan samanlainen kuin edellinen. Vain yhdessä luvussa, toisen jakson kymmenennessä: »Kriittisestä historiasta», olen tehnyt olennaisia lisäyksiä, ja syyt ovat seuraavat.

Kuten jo toisen painoksen esipuheessa on mainittu, tämä luku on kaikilta oleellisilta osiltaan peräisin Marxilta. Sen ensimmäisessä, lehtiartikkeliksi tarkoitettussa asussa minun oli pakko lyhennellä huomattavasti Marxin käsikirjoitusta, ja nimenomaan niistä kohdista, joissa Dühringin käsitysten arvostelu oli tehnyt tilaa itsenäisille taloustieteen historian kehittelyille. Mutta juuri nämä kohdat ovat niitä, joiden arvo tänäänkin on suurin ja pysyvin. Katson velvollisuudekseni julkaista mahdollisimman täydellisesti ja sanatarkasti kohdat, joissa Marx osoittaa Pettyn, Northin, Locken ja Humen kaltaisille henkilöille kullekin kuuluvan paikan klassisen taloustieteen syntyhistoriassa, ja vieläkin suuremmalla syyllä hänen selvityksensä Quesnayn »taloudellisesta taulukosta», tuosta sfinksi-arvoituksesta joka on jäänyt ratkaisematta koko nykyaikaiselta taloustieteeltä. Mikä sen sijaan on liittynyt yksinomaan herra Dühringin kirjoituksiin, olen, sikäli kuin asiayhteys on sen sallinut, jättänyt pois.

Voin muuten olla täysin tyytyväinen sen johdosta, että tässä teoksessa esitetyt näkemykset ovat edellisen painoksen ilmestymisen jälkeen levinneet niin laajalle tieteen ja työväenluokan yleisessä tietoisuudessa, ja että näin on käynyt kaikissa maailman sivistysmaissa.

Lontoossa 23. toukokuuta 1894

F. Engels

JOHDANTO

I. YLEISTÄ

Sisältönsä puolesta uudenaikainen sosialismi on etupäässä yhtäältä omistavien ja omistamattomien, palkkityöläisten ja porvariston välillä nyky-yhteiskunnassa vallitsevien luokkavastakohtaisuuksien ja toisaalta tuotannossa vallitsevan anarkian tarkkailun synnyttämän näkemyksen tuote. Teoreettisen muotonsa puolesta se kuitenkin ilmeni aluksi vain 1700-luvun suurten ranskalaisten valistusfilosofien esittämien periaatteiden näköjään johdonmukaisempana eteenpäinkehittelynä.* Jokaisen uuden teorian tavoin oli sosialismin alussa kytkeydyttävä jo olemassa olevaan ajatusaineistoon, niin lujasti kuin se olikin juurtunut taloudellisiin tosiasioihin.

Suurmiehet, jotka Ranskassa valistivat päitä tulevalle vallankumoukselle, esiintyivät itsekkin äärimmäisen vallankumouksellisesti. He eivät tunnustaneet mitään ulkoista auktoriteettia, oli se minkäläinen hyvänsä. Uskontoon, luonnonkäsitykseen, yhteiskuntaan, valtiojärjestykseen — kaikkeen kohdistettiin mitä säälimättömintä arvostelua; kaiken tuli todistaa olemassaolonsa oikeutus järjen tuomioistuimen edessä tai hävitä olematomiin. Ajatteleva ymmärrys asetettiin kaiken ainoaksi

* Johdannon luonnoksessa tämä kohta kuuluu seuraavasti: »Uudenaikainen sosialismi, vaikka se onkin asiasisältönsä puolesta syntynyt yhtäältä omistavien ja omistamattomien, työläisten ja riistäjien välillä olemassaolevassa yhteiskunnassa vallitsevien luokkavastakohtaisuuksien synnyttämän näkemyksen tuotteena, ilmenee kuitenkin teoreettisessa muodossaan aluksi 1700-luvun suurten ranskalaisten valistusmiesten esittämien periaatteiden johdonmukaisena, pitemmälle menevänä kehittelynä, ja sen ensimmäiset edustajat, Morelly ja Mably, ovatkin samalla näitä valistusajattelijoita». *Toim.*

mittapuuksi. Se oli aikaa, jolloin maailma, kuten Hegel sanoo, asetettiin päälaelleen¹¹⁶, ensinnäkin siinä mielessä, että esitettiin vaatimus jonka mukaan ihmisaivojen ja sen ajattelutyöllä luomien opinkappaleiden piti saada toimia kaiken inhimillisen toiminnan ja yhteiskunnallisen olemisen perustana; sitten myöhemmin laajemmassakin mielessä sikäli, että näiden opinkappaleiden kanssa ristiriidassa ollut todellisuus käännettiin vallan kokonaan ylösalaisin. Kaikki siihenastiset yhteiskunta- ja valtiomuodot, kaikki aikansa eläneet käsitykset heitetään järjettöminä romuvarastoon; maailma oli tähän asti vain antanut ennakkoluulojen johtaa itseään; kaikki mennyt ansaitsi osakseen vain sääliä ja halveksuntaa. Vasta nyt valkeni päivä; tästä hetkestä alkaen ikuinen totuus, ikuinen oikeudenmukaisuus, luonnon itsensä määräämä tasavertaisuus ja luovuttamattomat ihmisoi-keudet työntäisivät tieltään taikauskon, vääryyden, etuoikeudet ja sorron.

Tiedämme nyt, ettei tuo järjen valtakunta ollut muuta kuin porvariston idealisoitu valtakunta; että ikuisesta oikeudenmukaisuudesta tuli toteutettuna porvarillinen oikeuslaitos; tasavertaisuus tyypistyi kansalaisten samanarvoisuudeksi lain edessä; yhdeksi oleellisimmaksi ihmis-oi-keudeksi julistettiin... porvarillinen omaisuus. Järjen valtio, Rousseau'n yhteiskuntasopimus¹¹⁷, syntyi maailmaan porvarillisena demokraattisena tasavaltana eikä se muunlaisena olisi voinutkaan syntyä. Paremminkin edeltäjänsäkään eivät 18. vuosisadan suuret ajattelijat päässeet astumaan yli rajojen, jotka heidän oma aika-kautensa oli heille asettanut.

Mutta feodaaliaateliston ja porvariston vastakohtai-suuden rinnalla oli olemassa riistäjien ja riistettyjen, rikkaiden tyhjäntoimittajien ja työtätekevien köyhien välinen yleinen vastakohtaisuus. Juuri tämä seikka antoi porvariston edustajille mahdollisuuden esiintyä ei vain yhden määrätyn luokan vaan koko kärsivän ihmiskunnan nimissä. Ja enemmänkin. Syntymästään saakka porva-ristoa raskauttaa sen oma vastakohta: kapitalisteja ei voi olla ilman palkkatyöläisiä, ja samassa suhteessa kuin keskiaikainen ammattikuntaporvari kehittyi uuden ajan porvariksi, samassa suhteessa kehittyi myös ammattikun-

nan kisälli ja ammattikuntalaitoksen ulkopuolelle jäänyt päivätyöläinen proletaariksi. Ja vaikka porvaristo suurin piirtein saattoikin väittää aatelistaa vastaan taistellensa edustavansa samalla tuon ajan eri työtätekevien luokkien etuja, nostatti jokainen suuri porvarillinen liike myös itsenäistä liikehtimistä niiden luokkien keskuudessa, jotka olivat uudenaikaisen proletariaatin enemmän tai vähemmän kehittyneitä edeltäjiä. Tällaisina on pidettävä Thomas Münzerin liikettä Saksan uskonpuhdistuksen ja talonpoikaissodan aikana, Englannin suuren vallankumouksen levellereitä¹¹⁸ ja Ranskan suuren vallankumouksen Babeufia. Tällaisten vielä kypsyttömän luokan vallankumouksellisten aseellisten kapinalipun nostojen rinnalla esiintyi vastaavia teoreettisiakin mielenilmauksia: 16. ja 17. vuosisadalla utooppisia kuvauksia ihanteellisista yhteiskuntaoloista¹¹⁹, 18. vuosisadalla jo suoranaisia kommunistisia teorioita (Morelly ja Mably). Tasa-arvoisuuden vaatimus ei enää rajoittunut poliittisiin oikeuksiin, sen oli ulotuttava myöskin yksilön yhteiskunnalliseen asemaan. Ei pitänyt poistettaman vain luokkien etuoikeuksia, vaan itse luokkaerotkin. Askeettinen, spartalaismallinen kommunismi oli uuden opin ensimmäisenä ilmenemismuotona. Tämän jälkeen seurasi kolme suurta utopistia: Saint-Simon, jonka opissa porvarillinen suunta vielä säilytti määrätynlaisen kelpoisuuden proletaarisen rinnalla; Fourier ja Owen, joka kehittyneimmän kapitalistisen tuotannon maassa ja sen synnyttämien vastakohtien vaikutuksen ansiosta kehittelivät ehdotuksiaan luokkaerojen poistamiseksi kytkeytyen välittömästi ranskalaiseen materialismiin.

Kaikille kolmelle on yhteistä, etteivät he asettuneet ajamaan tällä välin jo historiallisesti syntyneen proletariaatin etuja. Valistusajattelijoiden tapaan eivät hekään halunneet vapauttaa tiettyä luokkaa, vaan koko ihmiskunnan. Valistusajattelijoiden lailla he halusivat perustaa järjen ja ikuisen oikeudenmukaisuuden valtakunnan. Mutta heidän valtakuntansa on yhtä kaukana valistusajattelijoiden valtakunnasta kuin taivas maasta. Näiden valistajien periaatteiden mukaan järjestetty porvarillinen maailma on järjetön ja epäoikeudenmukainen, ja siksi sekin vaelttaa kadotuksen kattilaan samoin kuin feodalis-

mi ja kaikki aiemmat yhteiskuntamuodot. Todellinen järki ja oikeudenmukaisuus ovat olleet hallitsematta maailmaa vain siitä syystä, ettei niitä aiemmin oltu tiedostettu oikealla tavalla. Puuttui se nerokas yksityinen ihminen, joka nyt on astunut esiin ja tiedostanut totuuden; se, että hän on nyt ilmaantunut, että totuus on juuri nyt tiedostettu, ei tapahdu historiallisen kehitysyhteyden välttämättömyydestä, se ei ole kiertämätöntä, vaan pelkkä onnellinen sattuma. Yhtä hyvin hän olisi voinut syntyä 500 vuotta aikaisemmin, ja siinä tapauksessa hän olisi säästänyt ihmiskunnan viideltäsadalta erehdysten, taistelujen ja kärsimysten vuodelta.

Tämä näkemystapa on oleellisesti kaikilla englantilaisilla ja ranskalaisilla sekä ensimmäisillä saksalaisilla sosialisteilla, Weitling mukaan lukien. Sosialismi on absoluuttisen totuuden, järjen ja oikeudenmukaisuuden ilmaus, joka on vain keksittävä jotta se omalla voimallaan valloittaisi maailman; koska tämä absoluuttinen totuus on ajasta, paikasta ja inhimillisestä, historiallisesta kehityksestä riippumaton, on pelkkä sattuma, milloin ja missä se keksitään. Lisäksi kunkin koulukunnan perustajalla on erilainen totuus, järki ja oikeudenmukaisuus; ja kun jokaisen asianomaisen subjektiivinen ymmärrys, omat elämäolosuhteet, oma tietomäärä ja ajattelun kouliintuminen määräävät hänen absoluuttisen totuutensa, järkensä ja oikeutensa laadun, niin tässä absoluuttisten totuuksien yhteenotossa ei ollut muuta mahdollista ratkaisua kuin että vastakohtat kuluttavat toisensa pois. Tästä ei voinut syntyä mitään muuta kuin jonkinlaista eklektistä keskimääräissosialismia, jollainen itse asiassa vallitsee vieläkin useimpien Ranskan ja Englannin socialististen työläisten aivoja. Tämä eklektinen sosialismi on mitä moninaisimpia vivahteita sallivaa sekoitusta, jossa on vähemmän teräviä kriittisiä huomautuksia, taloudellisia opinkappaleita ja erilaisten lahonperustajain yhteiskunnallisia tulevaisuudenkuvitelmiä, sekoitusta, joka syntyy sitä helpommin, mitä enemmän määrätyn muodon terävät kulmat hioutuvat pois sen osasista väittelyjen virrassa, aivan kuten pyöreät piikivet hioutuvat purosissa. Jotta sosialismista olisi voitu luoda tiedettä, oli se ensin asetettava reaaliselle perustalle.

18. vuosisadan ranskalaisen filosofian rinnalla ja jäljessä oli tällä välin syntynyt uudempi saksalainen filosofia, jonka päätekohtaksi tuli Hegel. Sen suurimpana ansiona oli dialektiikan asettaminen jälleen ajattelun korkeimmaksi muodoksi. Vanhat kreikkalaiset filosofit olivat kaikki synnynnäisiä, luontoperäisiä dialektikkoja, ja Aristoteles, universaalisin kreikkalainen ajattelija, onkin jo tutkinut dialektisen ajattelun olennaisimpia muotoja.* Uudempi filosofia sitä vastoin, vaikka dialektiikalla siinäkin oli loistavia edustajia (esim. Descartes ja Spinoza), oli etenkin englantilaisen vaikutuksen vuoksi yhä enemmän juuttunut niin sanottuun metafyyssiseen ajattelutapaan, joka hallitsi myöskin miltei kaikkia 18. vuosisadan ranskalaisia ajattelijoina, ainakin heidän filosofisia erikoisteoksiaan. Varsinaisen filosofian ulkopuolella he kykenivät kyllä luomaan dialektiikan mestariteoksia; muistakaamme vain Diderotin »Rameaun veljenpoikaa»¹²⁰ ja Rousseauin »Tutkimusta ihmisten välisen epätasa-arvoisuuden alkuperästä». — Esitämme seuraavassa lyhyesti kummankin ajattelutavan oleelliset kohdat. Myöhemmin meidän on käsiteltävä asiaa vielä perusteellisemmin.

Asettaessamme ajatuksellisen tarkkailun kohteeksi luonnon tai ihmiskunnan historian tai oman henkisen toimintamme, on edessämme aluksi kuva, jossa yhteydet ja vuorovaikutukset loputtomasti kietoutuvat toisiinsa, kuva, jossa mikään ei jää samanlaiseksi eikä samaan paikkaan, missä se aiemmin oli, vaan kaikki liikkuu, muuttuu, syntyy ja häviää. Tämä alkuperäinen, naiivi, mutta asiallisesti oikea maailmankatsomus oli ominaista vanhalle kreikkalaiselle filosofialle, ja ensimmäisenä sen on selvästi lausunut julki Herakleitos: Kaikki on eikä ole, sillä kaikki *virtaa*, on alituisesti muuttumassa, alituisesti syntymässä ja häviämässä. Mutta tämä näkemys, niin oikein kuin se tavoittaakin ilmiöiden kokonaiskuvan yleisen luonteen, ei kuitenkaan riitä selvittämään niitä yksityiskohtia joista tämä kokonaiskuva on muodostu-

* Johdannon luonnoksessa tämä kohta kuuluu: »Vanhat kreikkalaiset filosofit olivat kaikki synnynnäisiä, luontoperäisiä dialektikkoja, ja Aristoteles, vanhan maailman Hegel, onkin jo tutkinut dialektisen ajattelun olennaisimpia muotoja». *Toim.*

nut; ja niin kauan kun emme tuohon pysty, jää kokonaiskuvakin meille epäselväksi. Tiedostaaksemme nuo yksittäiset seikat on meidän irrotettava ne luonnollisista tai historiallisista yhteyksistään ja tutkittava kutakin erikseen sen laadun, erikoisten syiden ja vaikutusten sekä muiden samankaltaisten seikkojen mukaan. Tämä on ennen kaikkea luonnontieteen ja historiantutkimuksen tehtävä. Nämä olivat tutkimushaaroja, jotka klassisen ajan kreikkalaisilla esiintyivät varsin hyvin perustein vain alistetussa asemassa, koska niiden tehtävänä oli aluksi ennen kaikkea aineiston kokoonkerääminen. Eksakti luonnontutkimus pääsi kreikkalaisilla alulle vasta aleksandrialaisella kaudella¹²¹ ja myöhemmin keskiajalla sitä kehittivät edelleen arabit. Todellinen luonnontiede alkaa kuitenkin vasta 1400-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta ja siitä lähtien se on edistynyt yhä nopeammin. Luonnon purkaminen yksittäisiin osiinsa, eri luonnon tapahtumakulkujen ja luontokappaleiden ryhmitteleminen määrättyihin luokkiin, orgaanisten olioiden sisäisen rakenteen ja niiden moninaisten anatomisten muodostumien tutkiminen olivat perusedellytyksenä sille jättimäiselle edistykselle, mikä luonnontuntemuksessa on tapahtunut viimeisten 400 vuoden aikana. Mutta siitä meille on samalla jäänyt tavaksi käsitellä luontokappaleita ja luonnonilmiöitä yksittäin otettuina, suuren kokonaisuhteyden ulkopuolella; ei siis liikkuvina, vaan lepotilassa olevina, ei olennaisesti muuttuvina, vaan kiinteinä vakioina, ei elävinä vaan kuolleina. Ja tämän näkemystavan siirtyessä Baconin ja Locken välittämänä luonnontieteestä filosofiaan, loi se viime vuosisatojen erityisen ahdasjärkisyyden muodon, metafyyssisen ajattelutavan.

Metafyyssikolle oliot ja niiden ajatukselliset heijastuskuvat, käsitteet, ovat yksittäisiä, peräkkäin ja toisia huomioon ottamatta tarkasteltavia, kiinteitä, jäykkiä, kerralla annettuja tutkimuksen kohteita. Hän ajattelee yksinomaan sovittamattomissa vastakohtissa: hänen puheensa on: »Niin, niin, tahi ei, ei. Mitä siihen lisätään, se on pahasta»¹²². Hänen mielestään jokin olio joko on olemassa tai ei; jokin olio ei voi olla samalla itsensä ja jokin toinen. Positiivinen ja negatiivinen sulkevat toi-

sensa ehdottomasti pois; syy ja vaikutus ovat myöskin toisiinsa nähden jäykässä vastakohtassa. Tämä ajattelu-tapa ilmenee meistä ensi silmäyksellä sen vuoksi erittäin hyväksyttävältä, koska se on juuri niin sanottua tervettä ihmisjärkeä. Mutta niin arvossa pidettävää seuraa kuin tuo terve ihmisjärki onkin kotioloissa neljän seinän sisällä, joutuu se kokemaan vallan ihmeellisiä seikkailuja uskaltautuessaan tutkimuksen laajaan maailmaan. Ja metafyyminen katsomustapa, niin laajoilla alueilla kuin sillä kussakin tapauksessa tutkimuskohteen luonnon mukaan onkin oikeutuksensa ja välttämättömyytensäkin, törmää kuitenkin aina ennemmin tai myöhemmin rajaan, jonka toisella puolen siitä tulee yksipuolinen, ahdas, abstraktinen, rajaan, jonka takana se eksyy ratkaisemattomiin ristiriitoihin unohtaessaan, että yksityisten asiain ja esineitten takana on niiden keskinäisyhteys, niiden olemisen takana niiden tuleminen ja häviäminen, niiden levon takana niiden liike. Tämän unohtaessaan metafyyminen katsomustapa ei näe metsää puilta. Arkipäiväisissä tapauksissa tiedämme ja kykenemme varmuudella sanomaan esimerkiksi onko tietty eläin olemassa vai ei; mutta tarkemmin tutkittaessa käykin ilmi, että kysymys on usein mitä monimutkaisin. Tämän tietävät varsin hyvin lakimiehet, jotka turhaan ovat piinanneet päätään löytääkseen jonkun järjellisen rajan, josta alkaen sikiön tappaminen äidin kohdussa merkitsee murhaa. Ja yhtä vaikeaa on määrätä kuolinhetkeä, koska fysiologia on osoittanut ettei kuolema ole kertakaikkinen, silmänräpäyksellinen tapaus, vaan sangen pitkällinen tapahtumakulku. Samoin jokainen orgaaninen olento on joka hetki sama eikä kuitenkaan sama; joka hetki se muokkaa ulkoapäin ottamiaan aineita ja erittää toisia, sen ruumiissa kuolee yhtenäen vanhoja soluja ja syntyy uusia; lyhyemmän tai pidemmän ajan kuluttua sen ruumiin aines uudistuu täydellisesti uusien ainesatomien korvattaessa vanhat, joten jokainen orgaaninen olento on aina sama ja kuitenkin jokin toinen. Lähemmin asiaa tarkastellessamme havaitsemme niin ikään, että jonkin vastakohtaisuuden kummatkin navat, esimerkiksi positiivinen ja negatiivinen, ovat yhtä toisistaan erottamattomia kuin vastakkaisiakin, ja että ne kaikesta vastakkaisuudesta

huolimatta läpäisevät toisensa. Samoin on syyn ja vaikutuksen laita: nehän ovat mielteitä, jotka ovat sellaisinaan päteviä vain kun niitä sovelletaan yksittäiseen tapaukseen. Mutta kun tarkastelemme tätä yksittäistapausta yleisessä yhteydessään maailman kokonaisuuteen, nuo käsitteet yhtyvät, sulautuvat universaalisen vuorovaikutuksen näkemykseen, jossa syy ja vaikutus vaihtavat jatkuvasti paikkaansa siten, että se, mikä nyt ja tässä on vaikutus, on tuolla ja silloin syy, ja päinvastoin.

Kaikki nämä tapahtumakulut ja ajattelumetodit eivät sovi metafyyssisen ajattelun puitteisiin. Dialektiikka sitä vastoin, joka näkee oliot sekä niiden käsitteelliset heijastuskuvat oleellisesti niiden keskinäisessä yhteydessä, toisiinsa kytkeytyneinä, liikkuvina, syntyvinä ja häviävinä, saa vain lisävahvistusta omalle menettelytavalleen edellä kuvatun kaltaisista ilmiöistä. Luonto on dialektiikan koetinkivi, ja meidän on myönnettävä uudenaikaisen luonnontieteen antaneen tätä kokeilua varten perin runsaan, päivittäin lisääntyvän aineiston ja todistaneen näin, että luonnossa kaikki tapahtuu viime kädessä dialektisesti eikä metafyyssisesti. Tähän asti on kuitenkin sormin voitu laskea ne luonnontutkijat, jotka ovat oppineet ajattelemaan dialektisesti, ja niinpä tuo rajaton sekamelska, joka nyt vallitsee teoreettisessa luonnontieteessä saattaen epätoivoon opettajat ja oppilaat, kirjoittajat ja lukijat, onkin selitettävissä sillä, että tieteen löytämät tulokset ja perinnäinen ajattelutapa ovat joutuneet ristiriitaan keskenään.

Eksakti esitys maailman kokonaisuudesta, sen ja ihmiskunnan kehityksestä samoin kuin tätä kehitystä heijastavasta peilikuvasta ihmisten päissä voidaan siis laatia vain dialektista tietä, ottamalla alinomaa huomioon syntymisen ja häviämisen, progressiivisten tai regressiivisten muutosten yleiset vuorovaikutukset. Ja uudempi saksalainen filosofia esiintyikin juuri tämä mielessään. Kant aloitti uransa muuttamalla Newtonin stabiilin aurinkokunnan — kunhan tuo kuuluisa alkusäys oli ensin saatu annetuksi — ja sen ikuisen keston historialliseksi tapahtumakuluksi: aurinko ja kaikki planeetat ovat syntyneet pyörivistä sumumassoista. Samalla Kant tuli jo johtopäätökseen, että tähän synty-

miseen pakostakin liittyy aurinkokunnan tulevaisuudessa tapahtuva häviäminen. Laplace perusteli puolta vuosisataa myöhemmin hänen käsityksensä matemaattisesti, ja kun vielä toiset puolivuosisataa oli kulunut, spektroskooppi osoitti, että avaruudessa todella on erilaisilla tiivistymisasteilla olevia hehkuvia kaasumassoja.¹²³

Päätepisteeksi tälle uudemmalle saksalaiselle filosofialle muodostui Hegelin järjestelmä, jossa ensi kertaa — ja siinä juuri onkin sen suuri ansio — esitetään koko luonnon, historian ja hengen maailma prosessina, ts. alituisesti liikkuvana, muuttuvana ja kehittyvänä sekä yritettiin osoittaa tämän liikkeen ja kehityksen sisäinen yhteys.* Tästä näkökulmasta ihmiskunnan historia ei enää näyttänyt mielettömien väkivallantekojen hurjalta sekamelskalta, tekojen, jotka nyt kypsyneen filosofijärjen tuomioistuimen edessä ovat kaikki yhtä tuomittavia ja jotka on parasta unohtaa niin pian kuin mahdollista. Historia näytti nyt ihmiskunnan itsensä kehitysprosessilta, ja ajattelun tehtäväksi tuli nyt seurata sen asteittaista kehitystä kaikkia harhateitä myöten sekä osoittaa sisäisen lainmukaisuuden olemassaolo kaikkien näennäisten satunnaisuuksien takaa.

Se että Hegel ei ratkaissut tehtävää, on tässä yhteydessä samantekevää. Hänen historiallinen ansionsa oli sen asettaminen. Se onkin muuten sellainen tehtävä, jota ainoakaan yksilö ei milloinkaan kykene ratkaisemaan. Vaikka Hegel — Saint-Simonin ohella — oli aikansa universaalisin ajattelija, rajoittivat häntä silti ensinnäkin hänen oma tietopiirinsä, jolla pakostakin oli rajansa ja toisaalta hänen oman aikansa tieto- ja käsityspiiri joka oli ahtaanlainen sekä laajuudessa että syvyydessä

* Johdannon luonnoksessa Hegelin filosofiaa luonnehditaan seuraavasti: »Hegelin järjestelmä oli filosofian viimeinen, loppuun viety muoto, sikäli kuin filosofia käsitetään erityiseksi, kaikkia muita tieteitä etevämmäksi tieteeksi. Sen myötä kaikki filosofia epäonnistui. Jäljelle jäi vain dialektinen ajattelutapa sekä käsitys luonnon, historian ja älyn maailmasta loputtomasti liikkuvana, uudelleen hahmottautuvana, jatkuvassa tulemisen ja häviämisen prosessissa olevana. Ei vain filosofialle, vaan kaikille tieteille esitettiin nyt vaatimus osoittaa tämän jatkuvan muotoutumisprosessin liikelait erityisalueillaan. Tämä oli se perintö, jonka Hegelin filosofia jätti seuraajilleen». *Toim.*

Mutta oli vielä kolmaskin seikka. Hegel oli idealisti, toisin sanoen hänen mielestään hänen päänsä ajatukset eivät olleet todellisten olioiden ja tapahtumakulkujen enemmän tai vähemmän abstrakteja heijastuskuvia, vaan päinvastoin: oliot ja niiden kehitys olivat hänelle vain jossakin jo ennen maailmaa olemassaolleen »idean» toteutuneita heijastuskuvia. Näin kaikki kääntyi päällelleen, ja maailman todellinen yhteys kävi aivan nurinkuriseksi. Ja niin oikein ja nerokkaasti kuin Hegel käsittikin monet yksittäiset kokonaisuhteydet, jäi niihinkin mainituista syistä pakostakin paljon paikkailtua, keinotekoista, väkinäisesti rakenneltua, sanalla sanoen nurinkurista. Hegelin järjestelmä oli sellaisenaan jättiläismäinen keskonen, mutta myös viimeinen laatuaan. Sitä vaivasi nimittäin vielä muuan parantumaton sisäinen ristiriita: yhtäältä sen oleellisena edellytyksenä oli näkemys, jonka mukaan ihmiskunnan historia on kehitysprosessi, jolle jo sen oman luonteen mukaan ei voida keksiä intellektuaaliseksi päätetekohdaksi mitään niin sanottua absoluuttista totuutta; mutta toisaalta tuo järjestelmä juuri väitti olevansa absoluuttisen totuuden yhteenveto käsitteissä. Kaiken kattava, kertakaikkisesti loppuun viety luonnon ja historian tiedostuksen järjestelmä on ristiriidassa dialektisen ajattelun peruslakien kanssa. Tämä ei suinkaan kumoa, vaan päinvastoin vahvistaa sen tosiasian, että koko ulkomaailman systemaattinen tiedostaminen voi edistyä jättiläisaskelin sukupolvea toiseen.

Tietoisuus tähänastisen saksalaisen idealismin koko nurinkurisuudesta johti vääjäämättä materialismiin, mutta, pantakoon merkille, ei kuitenkaan 1700-luvun ainoastaan metafyyfysiseen, täysin mekaaniseen materialismiin. Päinvastoin kuin ne, jotka naiivissa vallankumouksellisuudessaan yksinkertaisesti hylkäsivät koko aiemman historian, käsittää nykyaikainen materialismi historian ihmiskunnan kehitysprosessiksi, jonka liikelakien löytämisen se on asettanut tehtäväkseen. 1700-luvun ranskalaiset, kuten myös Hegel, käsittivät luonnon liikkuvan ahtaissa kehissä, muodostavan itsessään samanlaisena pysyvän kokonaisuuden ikuisine taivaankappaleineen, kuten Newton opetti, ja muuttumattomine eliölajeineen,

kuten Linné opetti. Tämän käsityksen vastapainoksi uudenaikainen materialismi suorittaa yhteenvedon luonnontieteiden viimeaikaisista edistysaskelista ja päätyy toteamaan, että luonnollakin on ajallinen historiansa, että sekä taivaankappaleet että eliölajit, jotka suotuisissa oloissa saattavat asustaa niillä, syntyvät ja häviävät, ja että kiertokulkuliikkeet, sikäli kuin niitä on yleensä olemassa, ovat mittasuhteiltaan äärettömän paljon laajempia. Kummassakin tapauksessa materialismi on olennaisesti dialektista eikä se enää tarvitse muiden tieteiden yläpuolella olevaa filosofiaa. Niin pian kuin jokaiselle erilliselle tieteelle asetetaan vaatimukseksi, että sen on oltava selvillä asemastaan sekä tutkimuskohteensa tuntemisen että sen kokonaisyhteyden suhteen, on jokainen kokonaisyhteyttä käsittelevä erityinen tiede tarpeeton. Siten koko tähänastisesta filosofiasta jää itsenäisenä jäljelle oppi ajattelusta ja sen laeista — muodollinen logiikka ja dialektiikka. Kaikki muu sulautuu luontoa ja historiaa käsittelevään positiiviseen tieteeseen.

Luontoa koskevan näkemyksen mullistus saattoi kuitenkin toteutua vain siinä määrin kuin tutkimus tarjosi vastaavaa positiivista tiedostusainesta. Mutta jo paljon aiemmin oli ilmennyt historiallisia tapahtumia, jotka saivat aikaan ratkaisevan käänteen historiankäsityksessä. 1831 oli Lyonissa sattunut ensimmäinen työläiskapina; 1838—1842 saavutti ensimmäinen kansallinen työväenliike, Englannin chartismi, huippunsa. Luokkataistelu proletariaatin ja porvariston välillä astui Euroopan kehittyneimpien maiden historiassa etualalle samassa mitassa kun niissä kehittyi yhtäältä suurteollisuus ja toisaalta porvariston vastahankittu poliittinen valta. Tosiasiat osoittivat yhä iskevämmin valheiksi porvarillisen taloustieteen opit pääoman ja työn samanlaisista yhteiseduista, yleisestä sopusoinnusta ja yleisestä hyvinvoinnista, joka seuraisi muka vapaasta kilpailusta.*

* Johdannon luonnoksessa sanotaan edelleen: »Ranskassa oli Lyonin kapina 1834 myöskin julistanut proletariaatin taistelua porvaristoa vastaan. Englantilaiset ja ranskalaiset sosialismin teoriat saivat historiallista merkitystä ja niiden täytyi herättää myöskin Saksassa vastakaikua ja kritiikkiä, vaikka Saksassa tuotannon esiinkasvaminen pienyritystasolta olikin vasta aluillaan,

Näitä tosiasioita oli nyt enää mahdoton torjua, yhtä vähän kuin ranskalaista ja englantilaista sosialismiakaan, joka perin epätäydellisenäkin oli niiden teoreettinen ilmaus. Mutta vanha idealistinen historiankäsitys, jota ei vielä oltu syrjäytetty, ei tuntenut mitään aineellisille intresseille pohjautuvia luokkataisteluja eikä yleensä-kään mitään aineellisia intressejä; tuotanto ja kaikki taloudelliset suhteet esiintyivät siinä vain ohimennen, »kulttuurihistorian» alistettuina aineksina. Uudet tosiasiat pakottivat asettamaan *koko* siihenastisen historian uuden tutkimuksen kohteeksi, ja tällöin osoittautui, että kaikki siihenastinen historia oli luokkataistelujen historiaa¹²⁴, että nämä keskenään taistelevat yhteiskuntaluokat joka kerta ovat tuotannon ja kanssakäymisen suhteiden, sanalla sanoen, aikakautensa *taloudellisten* suhteiden tuotteita; että siis kulloinenkin yhteiskunnan taloudellinen rakenne muodostaa sen reaalisen perustan, jolta lähtien on viime kädessä selitettävissä kunakin historian kautena syntynyt, oikeudellisista ja poliittisista laitoksista samoin kuin uskonnollisista, filosofisista ja muista käsityksistä muodostunut päällysrakenne. Näin idealismi karkotettiin viimeisestä pakopaikastaan, historiankäsityksestä, näin oli esitetty materialistinen historiankäsitys ja löydetty tie, jonka kautta ihmisten tajunta selitettiin heidän olemisestaan, eikä, kuten tähän asti, heidän olemisensa heidän tajunnastaan.

Tämän materialistisen historiankäsityksen kanssa oli siihenastinen sosialismi kuitenkin yhtä jyrkässä ristiriidassa kuin ranskalaisen materialismin luonnonkäsitys dialektiikan ja uudemman luonnontieteen kanssa. Siihenastinen sosialismi arvosteli tosin vallitsevaa kapitalistista tuotantotapaa ja sen seurauksia, muttei kyennyt selittämään sitä, ei siis myöskään selvittämään välejänsä sen kanssa; se saattoi vain hylätä sen huonona. Kyse oli kuitenkin siitä, että tämä kapitalistinen tuotantotapa oli yhtäältä selvitettävä väistämättömäksi historiallises-

Teoreettisen sosialismin, joka ei niinkään muotoutunut Saksassa kuin saksalaisten keskuudessa, oli siis importoitava kaikki aineistonsa...» *Toim.*

sa yhteydessään ja määrätyn historiallisen ajanjakson välttämättömyytenä, minkä takia sen oli myös välttämättä tuhouduttava; ja toisaalta piti paljastaa tämän tuotantotavan sisäinen luonne, joka edelleenkin oli pysynyt tuntemattomana, koska tähänastinen kritiikki oli kohdistunut kiivaampana sen turmiollisiin seurauksiin kuin itse asiankulkuun. Tämä tapahtui *lisäarvon* löytämisen kautta. Todistettiin, että kapitalistisen tuotantotavan ja sen puitteissa tapahtuvan työläisten riiston perusmuotona on maksamattoman työn anastus; että kapitalisti, vaikka hän maksaakin työläisensä työvoimasta sen täyden arvon, mikä siitä maksetaan tavaranavaramarkkinoilla, kiskoo siitä kuitenkin enemmän arvoa kuin itse on maksanut; ja että tämä lisäarvo viime kädessä muodostaa sen arvosumman, josta yhä kasvava pääomamäärä kertyy omistavien luokkien käsiin. Sekä kapitalistisen tuotannon että pääoman tuotannon kulku oli selitetty.

Näistä molemmista suurista keksinnöistä — materialistisesta historiankäsityksestä ja kapitalistisen tuotannon salaisuuden paljastumisesta lisäarvon avulla — olemme kiitollisuudenvelassa *Marxille*. Niiden myötä sosialismista tuli tiedettä, jonka lähimpänä tehtävänä nyt on kaikkien yksityiskohtiensa ja yhteyksiensä tutkiminen ja kehittäminen edelleen.

Suunnilleen tällainen oli tilanne teoreettisen sosialismin ja kuoleutuneen filosofian alueella, kun herra Dühring aikamoista meteliä pitäen ryntäsi näyttämölle ja julisti aikaansaaneensa täydellisen mullistuksen filosofiassa, poliittisessa taloustieteessä ja sosialismissa.

Katsokaamme siis, mitä herra Dühring meille lupaa — ja mitä hän pitää.

II. MITÄ HERRA DÜHRING LUPAA

Herra Dühringin teokset, jotka tässä ennen muuta tulevat kysymykseen, ovat »Filosofian kurssi», »Kansan- ja yhteiskuntataloustieteen kurssi» sekä »Kansantaloustieteen ja sosialismin kriittinen historia»¹²⁵. Meitä kiinnostaa lähinnä ensin mainittu teos.

Heti ensi sivulla herra Dühring julistaa olevansa

»se, joka *ottaa edustaakseen* tätä voimaa» (filosofiaa) »mana aikanaan ja lähinnä avautuvana ajanjaksona».*

Hän siis julistautuu nykyajan ja »lähinnä avautuvan» tulevaisuuden ainoaksi tosi filosofiksi. Ken hänestä poikkeaa, poikkeaa totuudesta. Monet ihmiset ovat jo ennen herra Dühringiä *ajatelleet* itsestään tähän tapaan, mutta — Richard Wagneria lukuun ottamatta — hän kaiketi on ensimmäinen, joka sanoo tämän näin rennosti itsestään. Ja lisäksi se totuus, jonka hän on esittänyt, on

»viime kädessä lopullinen totuus».

Herra Dühringin filosofia on

»*luonnollinen järjestelmä eli todellisuusfilosofiaa...* Todellisuus ajatellaan siinä tavalla, joka sulkee pois *kaiken horjahtelun* haaveilevaan ja subjektivistisesti rajoitettuun maailmankäsitykseen».

Tämä filosofia on siis sen laatuista, että se kohottaa herra Dühringin hänen oman henkilökohtaisen, subjektiivisen rajoittuneisuutensa yläpuolelle, jonka olemassaoloa hän ei itsekään voi kieltää. Tämä on toki välttämätöntä, jos hänen kerran pitäisi pystyä toteamaan viime käden lopullisia totuuksia, vaikka emme tosin vielä ole havainneet, miten tällainen ihme voisi tapahtua.

Tämä »hengelle sinänsä arvokkaan tiedon luonnollinen järjestelmä» on »tinkimättä vähääkään ajatuksen syvyydestä *määritellyt varmasti* olemisen perushahmot». »Todella kriittisestä näkökulmastaan» käsin se tarjoaa »todellisen ja sen mukaisesti luonnon ja elämän todellisuuteen suuntautuneen filosofian aineksia, joka ei jätä katseltavaksi mitään pelkästään näennäistä horisonttia, vaan *avaa valtavan mullistavassa liikkeessään kaikki ulkoisen ja sisäisen luonnon maat ja taivaat*». Se on »uusi ajatustapa», ja sen tuloksina ovat »perinpohjin omaperäiset johtopäätökset ja katsomukset... järjestelmää luovat ajatukset... vahvistetut totuudet». Siinä meillä on edessämme »työ, jonka on etsittävä voimaansa keskittyneestä aloitteesta» — mitä se sitten merkinneekään. Se on »*juuriin asti kaivautuva tutkimus... juureva tiede... ankaran tieteellinen* käsitys olioista ja ihmisistä... *kaikinpuolisesti läpitunkeutuvaa* ajatustyötä... ajatuksen hallittavissa olevien edellytysten ja seurausten *luovaa...hahmottamista... ehdottoman perustavanlaatuinen*».

* Kaikki kursivoinnit Dühring-sitaateissa ovat lähtöisin Engelsiltä. *Toim.*

Taloudellis-poliittisella alueella ei hän vain anna meille

»historiallisesti ja systemaattisesti laajoja teoksia», joista historialliset teokset vielä sitä paitsi ovat niin erikoisia kiitos »minun historiallisten kuvausteni korkean tyylin» ja talousopilliset täynnä »luovia käännteitä»,

vaan hän esittää myös kaiken päätökseksi oman täysin valmiin sosialistisen suunnitelmansa tulevaisuuden yhteiskuntaa varten. Tuo suunnitelma on

»selvän ja pohjimmaksiin juuriin asti ulottuvan teorian käytännöllinen hedelmä»,

ja sen vuoksi yhtä erehtymätön ja ainoa autuaaksi tekevä kuin Dühringin filosofiakin; sillä

»ainoastaan siinä sosialistisessa muodostelmassa, jota minä olen omassa 'Kansan- ja yhteiskuntataloustieteen kurssi' teoksessani luonnehtinut, saattaa oikea omistaminen astua pelkästään näennäisen ja ohimenevän tai sitten väkivaltaisen omistamisen tilalle». Minkä mukaan tulevaisuuden on suuntauduttava.

Tätä herra Dühringin herra Dühringille tarjoamaa ylistysten kukkavihkoa voisi helposti paisuttaa kymmenkertaiseksi. Mutta jo edellä esitettykin saattaa panna lukijan vahvasti epäilemään, onko hän todella tekemisissä filosofian kanssa vai onko kyseessä... mutta meidän on pyydettävä lukijaa pidättäytymään arviostaan kunnes hän on lähemmin tutustunut mainittuun juurevuuteen. Poimimme oheisen kukkakimpun vain osoittaaksemme, ettei edessämme nyt ole tavallinen filosofi ja sosialisti, joka yksinkertaisesti sanoo ajatuksensa julki ja jättää myöhemmän kehityksen tehtäväksi niiden arvon ratkaisemisen, vaan että olemme tekemisissä aivan epätavallisen olennon kanssa, joka väittää olevansa yhtä erehtymätön kuin paavi ja jonka ainoa autuaaksi tekevä oppi on ilman muuta pakko hyväksyä ellei tahdo langeta pahimpaan keretteläisyyteen. Emme ole ensinkään tekemisissä sen tapaisten teosten kanssa, joita esiintyy runsaasti sosialistisen kirjallisuuden piirissä kaikkialla, viime aikoina Saksassakin, teosten, joissa eri kaliiberin ihmiset maailman rehellisimmällä tavalla yrittävät sel-

vitellä kysymyksiä, joihin vastatakseen heiltä ehkä puuttuu enemmän tai vähemmän aineistoa. Tällaisten teosten kohdalla sosialistinen hyvä tahto ansaitsee aina tunnustusta, vaikka ne tieteellisesti ja kirjallisesti olisivatkin puutteellisia. Päinvastoin, herra Dühring tarjoaa meille väittämiä, jotka hän julistaa viime käden lopullisiksi totuuksiksi. Niiden rinnalla kaikki muut mielipiteet siis ovat vääriä jo etukäteen, ja samoin kuin hänellä yksin on hallussaan totuus, samoin hänellä on ainoa ankan tieteellinen tutkimusmenetelmä, jonka rinnalla kaikki muut ovat epätieteellisiä. Joko hän on oikeassa, ja silloin edessämme on kaikkien aikojen suurin nero, erehtymättömyytensä vuoksi ensimmäinen yli-ihminen. Tai hän on väärässä, ja olipa arviomme millainen tahansa, olisi kuitenkin silloinkin mitä kuolettavin loukkaus herra Dühringiä kohtaan ottaa suopeasti huomioon hänen mahdollinen hyvä tahtonsa.

Henkilö, jonka hallussa on viime käden lopullinen totuus ja ainoa ankara tieteellisyys, joutuu luonnollisesti pakostakin halveksimaan melko lailla muuta harhailevaa ja epätieteellistä ihmiskuntaa. Emme siis saa ihmetellä, kun herra Dühring puhuu edeltäjistään ääretömän halveksuvasti ja kun hänen juurevuutensa edessä löytävät armon perin harvat, hänen itsensä poikkeuksellisesti nimittämänsä suurmiehet.

Kuulkaamme ensin, mitä hän sanoo filosofeista:

»Kokonaan vakaumuksia vailla oleva *Leibnitz*, tämä paras kaikista hovissa mahdollisista filosofoijista.»

Kantia voi vielä juuri ja juuri sietää; mutta hänen jälkeensä kaikki on mennyt päin mäntyä:

sitten tulivat »lähimpien jäljittelijöiden, siis nimenomaan jonkun *Fichten* ja *Schellingin*, yhtä narrimaiset kuin tuittupäisetkin hölmöydet... tietämättömän luonnonfilosofisen puoskaroinnin pöyristyttävät irvikuvat... jälkikantilaiset hirvitykset» ja »kuumehoureet», jotka »muuan *Hegel*» kruunasi. Tämä puhui »Hegelin siansaksaa» ja levitti »Hegel-kulkutautia» »vieläpä muodoltaan epätieteellisen maneerinsa» ja »epäkypsyksiensä» välityksellä.

Paremmiin ei käy luonnontutkijoillekaan, vaikka vain Darwin mainitaan nimeltä, ja niinpä meidän onkin tyydyttävä häneen:

»Darvinistinen puolirunoilu ja muodonvaihdosten helppous karkean aistillisine, ahtaine käsityksineen ja erottelukyvyn tylsyyksineen... Käsittääksemme on varsinainen darvinismi, josta Lamarckin katsomukset luonnollisesti on erotettava, *kappale ihmisyyttä vastaan suunnattua raakuutta*».

Mutta kaikkein pahiten käy sentään sosialisteille. Lukuun ottamatta Louis Blancia, kaikkein merkityksettömintä, ovat he kerta kaikkiaan synnintekijöitä eivätkä ansaitse kunniaa, minkä ovat saaneet ennen (tai jälkeen) herra Dühringiä. Eikä ole kyse vain heidän totuudellisuudestaan tai tieteellisyydestä, ei, vaan myös luonteesta. Babeufia ja eräitä vuoden 1871 kommunardeja lukuun ottamatta he eivät ole edes »miehiä». Kolmea utopistia kutsutaan »sosiaalisiksi alkemisteiksi». Heistä vain Saint-Simonia kohdellaan sikäli suopeasti, että häntä syytetään vain »liikajännittyneisyydestä» ja vihjaistaan myötätuntoisesti, että hän olisi kärsinyt uskonnollisesta hulluudesta. Fourierin kohdalla sen sijaan herra Dühringin kärsivällisyys ratkeaa täysin. Sillä Fourier

»osoitti kaikkia järjettömyyden aineksia... aatteita, joita yleensä löytää helpoimmin hullujenhuoneista... mitä hurjimpia unelmia... mielipuoisuuden tuotteita... Sanomattoman typerä Fourier, tämä »lapsenpää», tämä »idiootti» ei päälle päätteeksi ole edes sosialisti; hänen falansterissaan¹²⁸ ei ole tippaakaan rationaalista sosialismia, vaan se on »tavallisen liike-elämän malliin konstruoitu epämuodostuma».

Ja lopuksi:

»Se, jolle nämä mielipiteenilmaisut» (Fourierin Newtonista)... eivät riitä antamaan varmuutta siitä, että Fourierin nimessä ja koko fourierismissa vain ensimmäinen tavu (fou — hullu) ilmaisee erään totuuden, se pitääsi itse sijoittaa johonkin idioottien kategoriaan.»

Robert Owenilla viimein

»oli himmeitä ja köyhiä ideoita... Hänen moraalikysymyksissä niin raaka ajattelunsa... joitakin hassahtavuudeksi rappeutuneita arkipäiväisyyksiä... järjenvastainen ja raaka katsantokanta... Owenin kuvitelmiänsä kulku tuskin on sen arvoista että siihen kannattaisi kohdistaa vakavampaa arvostelua... hänen turhamaisuutensa» jne.

Kun herra Dühring siis erittäin henkevästi luonnehtii utopisteja heidän nimensä mukaan: Saint-Simon — saint (pyhä), Fourier — fou (hullu), Enfantin — enfant (lapsellinen), ei hänen olisi tarvinnut lisätä tähän kuin: Owen — oi voi! [o weh!], jotta eräs sosialismin historian tärkeä aikakausi olisi tullut kadotukseen tuomituksi neljällä sanalla — ja ken tätä epäilee, se pitäisi »itse sijoittaa johonkin idioottien kategoriaan».

Dühringin myöhemmän ajan sosialisteja koskevista lausunnoista otamme tähän tilan säästämiseksi vain Lassallea ja Marxia koskevat:

Lassalle: »Pedanttisen saivartelevia kansantajuistamisyrityksiä... ylenmäärin rehottavaa skolastiikkaa... yleisen teorian ja pikkukohtaisen kaman hirviömäistä sekoitusta... järjetöntä ja muodotonta Hegel-taikauskoa... kauhistuttava esimerkki... oma rajoittuneisuus... tärkeily kaikkein mitättömimmällä kamalla... juutalainen sankarimme... pamflettien kirjoittaja... tavanmukainen... elämän- ja maailmankatsomuksen sisäinen holtittomuus».

Marx: »Käsityksen ahtaus... hänen työnsä ja teoksensa ovat sinänsä, ts. puhtaasti teoreettisesti tarkastellen, meidän alamme» (socialismin kriittisen historian) »kannalta katsoen vailla kestävää merkitystä ja henkisten virtausten yleisen historian kannalta ne ovat korkeintaan oireita vaikutuksesta, mikä on ollut eräällä uudemman lahkolaisskolastiikan haaralla... keskitys- ja järjestykkyvyn voimattomuus... ajatusten ja tyylin muodottomuus arvottomia kielenkäänteitä... englantilaistettua turhamaisuutta... puijausta... tyhjiä käsityksiä, jotka itse asiassa ovat vain historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä... pettävä käänne... henkilökohtainen turhamaisuus... kurjia temppejuja... julkea... kaudonielun löpinää ja lörpöttelyä... kiinalaisen oppineisuutta... filosofista ja tieteellistä takapajuisuutta».

Ja niin edelleen, ja niin edelleen — sillä tämäkin on vain pieni ylimalkaisesti koottu kukkakimppu Dühringin ruusutarhasta. On ymmärrettävää, ettemme näin etukäteen katso asiaksemme tutkia, ovatko nämä rakastettavat solvauksetkin — joiden kyllä olisi pitänyt estää, jos herra Dühring olisi saanut edes jonkinlaista sivistystä, häntä havaitsemasta *mitään* kurjaksi ja julkeaksi — niitä viime käden ehdottomia totuuksia. Samoin pidätymme toistaiseksi lausumasta julki minkäänlaisia epäilyksiä niiden juurevuuden suhteen, koska muussa tapauksessa voisimme saada kiellon hakeutua edes siihen idioottien ryhmään, jossa paikkamme on. Olemme vain pitä-

neet velvollisuutenamme antaa yhtäältä esimerkin siitä, mitä herra Dühring nimittää

»valikoiduksi esimerkiksi huomaavaisesta ja sanan todellisesta mielessä vaatimattomasta esitystavasta»,

ja toisaalta todeta, miten herra Dühring on yhtä varmasti vakuuttunut edeltäjäinsä kelvottomuudesta kuin omasta erehtymättömyydestään. Tämän jälkeen vajoamme mitä syvimpään kunniantekoon kaikkien aikojen valtavimman neron edessä — jos nyt kaikki on siten kuin hän sanoo.

Ensimmäinen jaks o

FILOSOFIA

III. LUOKITTELU. APRIORISMI

Filosofia on, herra Dühringin mukaan, maailmaa ja elämää koskevan tietoisuuden korkeimman muodon kehitystä ja se käsittää laajemmassa mielessä kaiken tietämisen ja tahtomisen *periaatteet*. Missä inhimilliselle tietoisuudelle tulee eteen tietojen tai henkisten vaikuttimien sarja tai jokin olemassaolomuotojen sarja, täytyy näiden muotojen periaatteiden olla filosofian kohteena. Nämä periaatteet ovat yksinkertaisia tai tähän asti yksinkertaisiksi edellytetyjä osia, joista moninainen tietäminen ja tahtominen on koottavissa. Samaan tapaan kuin kappaleiden kemiallinen kokoonpano, voidaan myös olioiden yleinen rakenne palauttaa perusmuotoihin ja peruselementteihin. Nämä viimeksi mainitut osat tai periaatteet pätevät, niin pian kuin ne kerran on saavutettu, eivät ainoastaan välittömästi tunnetun ja tavoitetun suhteen, vaan myös tuntemisemme ja tavoittamisemme ulkopuolella olevaan maailmaan nähden. Filosofiset periaatteet muodostavat näin sen viimeisen täydennyksen, jota tieteet tarvitsevat tullakseen yhtenäiseksi luonnon ja ihmiselämän selittämisen järjestelmäksi. Kaiken olemassaolon perusmuotojen lisäksi filosofialla on vain kaksi varsinaista tutkimuskohdetta, nimittäin luonto ja ihmismaailma. Tämän mukaan saadaan aineistomme järjestämistä varten *ilman mitään väkinäisyyttä* kolme ryhmää, nimittäin yleinen maailmanskematiikka, oppi luonnon periaatteista ja lopuksi oppi ihmisestä. Tässä vuorojärjestyksessä on samalla *sisäinen looginen järjestys*; sillä ensin tulevat muodolliset perusväittämät, jotka pätevät kaiken olemisen suhteen, ja sitten seuraavat alistusjärjestyksen mukaisesti ne kohdealueet, joilla näitä perusväittämiä on *sovellettava*.

Näin herra Dühring, ja miltei täysin sananmukaisesti.

Hänen kohdallaan on siis kyse *periaatteista*, siis *ajattelusta*, eikä ulkoisesta maailmasta johdetuista muodollisista perusväittämistä, joita on sovellettava luontoon ja ihmiskuntaan, ja joiden mukaan siis luonnon ja ihmisen on suuntauduttava. Mutta mistä ajattelu ottaa nämä periaatteet? Itsestäänkö? Ei, sillä herra Dühring sanoo itse: puhtaasti ideaalinen ala rajoittuu loogisiin kaavoi-

hin ja matemaattisiin rakennelmiin (viimeksi mainittu on kaiken lisäksi väärin, kuten tulemme näkemään). Loogiset kaavat voivat koskea vain *ajatusmuotoja*; tässä taas on kyse vain *olemisen* muodoista, ulkoisen maailman muodoista, ja näitä muotoja voi ajattelu ammentaa ja johtaa vain ulkoisesta maailmasta eikä milloinkaan itsestään. Mutta tällöin kääntyy koko suhde päinvastaiseksi: periaatteet eivät ole tutkimuksen lähtökohta, vaan niiden lopputulos; niitä ei sovelleta luontoon ja ihmisyyhteiskuntaan, vaan ne abstrahoidaan näistä; luonto ja ihmiskunta eivät suuntaudu periaatteiden mukaisesti, vaan periaatteet ovat oikeita vain sikäli kun ne vastaavat luontoa ja historiaa. Tämä on ainoa materialistinen käsitys asiasta, ja tälle vastakkainen herra Dühringin käsitys on idealistinen, se kääntää asian täysin pääläelleen ja konstruoi todellisen maailman ajatuksista käsin, jossakin jo ennen maailmaa ikuisesti olleista kaavoista, aaveista tai kategorioista, aivain kuin... *joku Hegel*.

Tosiaankin. Asettakaamme Hegelin »Ensyklopedia»¹²⁷ kaikkine kuumefantasioineen herra Dühringin viime kädessä lopullisten totuuksien rinnalle. Herra Dühringillä tapaamme ensinnäkin sen yleisen maailman skematikan, jonka nimenä Hegelillä on *logiikka*. Sitten seuraa molemmilla näiden kaavojen tai loogisten kategorioiden soveltaminen luontoon: luonnonfilosofia. Ja vihdoin niiden soveltaminen ihmiskuntaan, jota Hegel nimittää hengen filosofiaksi. Dühringin vuorojärjestyksen »sisäinen looginen järjestys» vie siis meidät »ilman mitään väkinäisyyttä» takaisin Hegelin »Ensyklopediaan», josta se on otettu sellaisella uskollisuudella, että se liikuttaisi kyyneliin saakka Hegelin koulukunnan ikuisen juutalaisen, professori Micheletin Berliinissä¹²⁸.

Tämä johtuu siitä, että »tajuuta», »ajattelu» käsitetään aivan naturalistisesti jonakin annettuna, etukäteen olemiselle, luonnolle vastakkaisena. Tällöin tullaan siihen, että täytyy näyttää varsin kummalliselta, että tajunta ja luonto, ajattelu ja oleminen, ajattelun lait ja luonnon lait käyvät niin paljon yhteen. Mutta jos edelleen kysytään, mitä sitten ovat ajattelu ja tajunta ja mistä ne ovat peräisin, niin havaitaan että ne ovat ihmisaivojen tuotteita ja ihminen itse taas on luonnon tuote, joka on kehittä-

tynyt ympäristössään ja ympäristönsä mukana. Tällöin on itsestään selvää, että ihmisaivojen tuotteet, jotka viime kädessä nekin ovat luonnon tuotteita, eivät ole ristiriidassa vaan sopusoinnussa muun luonnonyhteyden kanssa¹²⁹.

Mutta herra Dühring ei voi sallia itselleen näin yksinkertaista asian käsittelyä. Hänhän ei ajattele ainoastaan ihmiskunnan nimessä — mikä sekin olisi jo varsin hieno juttu — vaan kaikkien taivaankappaleiden tietoisten ja ajattelevien olentojen nimessä.

Olisi todellakin »tajunnan ja tiedon perusmuotojen arvon väheksymistä, jos yritettäisiin kumota niiden itsenäistä pätevyyttä ja niiden ehdotonta totuuden vaatimusta tai edes saattaa ne epäilyksenalaisiksi epiteetillä 'inhimillinen'».

Jotta siis ei pääsisi syntymään epäilyä, että jollakin toisella taivaankappaleella kaksi kertaa kaksi olisikin viisi, ei herra Dühring saa nimittää ajattelua inhimilliseksi; hänen on siten erotettava ajattelu siitä ainoasta todellisesta perustasta jolla se meille esiintyy, nimittäin ihmisestä ja luonnosta. Näin hän uppoaa auttamattomasti ideologiaan, joka tekee hänestä »jäljittelijä» Hegelin jäljittelijän. Voimme muuten kohdata herra Dühringin vielä monta kertaa toisilla taivaankappaleilla.

On ilman muuta selvää, ettei tuollaiselle ideologiselle perustalle voida rakentaa mitään materialistista oppia. Tulemme myöhemmin näkemään, että herra Dühringin on useammin kuin kerran pakko liimata luontoon tietoinen toimintatapa, siis se mitä tavallisella kielellä sanotaan jumalaksi.

Silti meidän todellisuusfilosofillamme oli muitakin syitä siirtää kaiken todellisuuden perusta todellisesta maailmasta ajatusmaailmaan. Onhan tiede tästä yleisestä maailman skematiikasta, näistä olemisen muodollisista periaatteista juuri herra Dühringin filosofian perustana. Jos emme johda maailmankaavaa aivoistamme, vaan ainoastaan aivojen *välityksellä* todellisesta maailmasta, jos johdamme olemisen perusteet siitä, mikä on olemassa, emme tähän tarvitse filosofiaa, vaan positiivista tietoutta maailmasta ja siitä, mitä siinä tapahtuu; ja mitä tällöin saadaan tulokseksi, ei myöskään ole mitään

filosofiaa, vaan positiivista tiedettä. Mutta silloinhan herra Dühringin koko nide ei olisi muuta kuin hukkaan heitettyä vaivannäköä.

Edelleen: jos mikään filosofia sellaisenaan ei enää ole tarpeen, silloin ei ole tarpeen myöskään mikään järjestelmä, ei edes mikään filosofian luonnollinen järjestelmä. Se oivallus, että luonnon tapahtumakulkujen kokonaisuus muodostaa määrätyn järjestelmällisen ykseyden, kannustaa tiedettä osoittamaan tämän järjestelmällisen ykseyden kaikkialla, sekä yksityiskohdissa että kokonaisuudessa. Mutta adekvaattinen, tyhjentävä tieteellinen esitys tästä yhteydestä, aivan täsmällisen ajatuskuvan luominen maailmanjärjestelmästä jossa elämme, on mahdotonta meille, samoin kuin se on mahdotonta kaikkina aikoina. Jos jonakin ihmiskunnan kehityksen hetkenä saataisiin laadituksi valmiiksi tuollainen fyysisten, henkisten ja historiallisten maailmanyhteyksien lopullinen, kaiken sisältävä järjestelmä, olisi inhimillisen tiedon piiri siten suljettu, ja jatkuva historiallinen kehitys katkeaisi samana silmänräpäyksenä jona yhteiskunta olisi saatettu sopusointuun tuon järjestelmän mukaisesti — mikä olisi mielettömyyttä, pelkkää järjettömyyttä. Ihmisten edessä on siis ristiriita: yhtäältä heidän on perinpohjin tiedostettava maailmanjärjestelmä kokonaisyhteydessään, toisaalta taas sekä heidän oman luontonsa että maailmanjärjestyksen luonnon takia tämä tehtävä ei voi koskaan tulla täydelleen ratkaistuksi. Mutta ristiriita ei piile ainoastaan molempien tekijöiden — maailman ja ihmisten — luonnossa, se on myös koko äyllisen kehityksen päävipusimena ja ratkeaa päivittäin ja jatkuvasti ihmiskunnan äärettömässä etenevässä kehityksessä, aivan kuten esimerkiksi tunnetut matemaattiset tehtävät saavat ratkaisunsa loputtomissa sarjoissa taikka sarjamurtoluvuissa. Tosiasiassa jokainen ajatuksellinen heijastuskuva maailmanjärjestyksestä on ja jää rajoitetuksi, objektiivisesti historiallisen tilanteen ja subjektiivisesti aikaansaajansa ruumiillisen ja henkisen rakenteen vuoksi. Mutta herra Dühring julistaa etukäteen ajatustapansa sellaiseksi, että se sulkee pois kaiken subjektiivisesti rajoitetun maailmankäsityksen. Näimme edellä, että hän oli kaikkialla läsnä, kaikilla mahdol-

lisilla taivaankappaleilla. Näemme nyt, että hän on myös kaikkitietävä. Hän on ratkaissut tieteen perimmäiset tehtävät ja sulkenut siten kaikelta tieteeltä tien tulevaisuuteen.

Samalla tavalla kuin olemisen perusmuodot, luulee herra Dühring voivansa kehittää koko puhtaan matematiikan apriorisesti, ts. ilman ulkomaailman meille tarjoamien kokemusten apua, omasta päästään käsin.

Puhtaassa matematiikassa ymmärryksen tulee askarrella »omilla vapailla luomuksillaan ja kuvitelmillään», herra Dühring väittää; luvun ja kuvion käsitteet ovat »sille riittävä ja sen itsensä tuotettavissa oleva objekti», ja näin sillä on »erityisestä kokemuksesta ja reaalisesta maailmansisällöstä riippumaton pätevyys»

On tosin paikkansapitävää, että puhtaalla matematiikalla on jokaisen yksilön *erityisestä* kokemuksesta riippumaton pätevyys, ja näin on asianlaita kaikkien tieteiden, kaikkien varmasti todistettujen tosiasioiden, vieläpä ylipäänsä kaikkien tosiasioiden suhteen. »Magneettiset navat, veden muodostuminen vedystä ja hapestä, se tosiasia että Hegel on kuollut ja herra Dühring elää, pätevät riippumatta minun tai toisten yksityisten ihmisten kokemuksesta, jopa riippumatta herra Dühringin kokemuksesta niin pian kuin hän nukahtaa vanhurskaan uneen. Mutta puhtaassa matematiikassa ymmärrys ei suinkaan askartele pelkästään omilla luomuksillaan ja kuvitelmillään. Luvun ja kuvion käsitteet on otettu todellisesta maailmasta eivätkä ne ole tulleet mistään muualta. Ne kymmenen sormeaa, joilla ihmiset ovat oppineet laskemaan, siis oppineet suorittamaan ensimmäisen aritmeettisen toimituksen, ovat kaikkea muuta kuin järjen vapaata luomusta. Laskemiseen ei tarvita vain laskettavia kohteita, vaan myös kyky erottaa näitä esineitä tarkasteltaessa niiden lukumäärä kaikista muista ominaisuuksista — ja tämä kyky on pitkän historiallisen kokemukseräisen kehityksen tulos. Kuten luvun käsite, on myös kuvion käsite yksinomaan ulkomaailmasta lainattu eikä syntynyt päässä puhtaasta ajattelusta. Täytyi olla olemassa olioita, joilla oli hahmo ja joiden hahmoja vertailtiin, ennen kuin voitiin tulla kuvion käsitteeseen. Puhtaan matematiikan kohteena ovat todell-

lisen maailman tilavuusmuodot ja määrälliset suhteet, siis sangen reaalin aines. Se, että tämä aines esiintyy erittäin abstraktissa muodossa, voi vain heikosti kätkeä sen alkuperän, jona on ulkoinen maailma. Jotta näitä muotoja ja suhteita voitaisiin tutkia puhtaina, on ne kuitenkin täysin erotettava sisällöstään, sisältö on samantekevänä sivuutettava; ja näin saadaan pisteet ilman ulottuvuuksia, viivat ilman leveyttä ja korkeutta, a ja b ja x ja y , vakiot ja muuttuvat suureet, ja vasta sitten, aivan viimeksi päästään ymmärryksen omiin vapaisiin luomuksiin ja kuvitelmiin, nimittäin imaginaarisiin suureisiin. Myös matemaattisten suureiden näennäinen johtaminen toisistaan ei todista niiden apriorisesta alkuperästä, vaan ainoastaan niiden rationaalisesta keskinäisyhteydestä. Ennen kuin päädyttiin siihen ajatukseen, että sylinterin *muoto* voidaan johtaa suorakaiteen kääntymisestä sivunsa ympäri, täytyi tutkia suuri määrä todellisia suorakaiteita ja sylintereitä, olkoot ne muodoltaan kuinka epätäydellisiä tahansa. Samoin kuin kaikki muutkin tieteet on matematiikkakin syntynyt ihmisten *tarpeista*: maan pinta-alan ja astioiden tilavuuden mittaamisesta, ajanlaskusta ja mekaniikasta. Mutta kuten kaikilla ajattelun alueilla tietyllä kehitystasolla irrottavat todellisesta maailmasta abstrahoidut lait todellisesta maailmasta, asettuvat sitä vastaan ikään kuin ne olisivat itsenäisiä, ulkoapäin tulleita lakeja, joita maailman on noudatettava. Näin on laita yhteiskunnassa ja valtiossa, näin eikä millään muulla tavalla *sovelletaan* maailmaan myöhemmin *puhdasta* matematiikkaa, vaikka se onkin otettu juuri tästä maailmasta ja esittää vain tietyn osan sen kokoonpanon muodoista — ja nimenomaan *vain tämän vuoksi* on ylipäänsä sovellettavissa.

Mutta samoin kuin herra Dühring kuvittelee voivansa matemaattisista aksiomeista, jotka »myöskään puhtaasti loogiselta kannalta eivät kykene perusteluun eivätkä sitä tarvitsekaan», ilman minkäänlaista kokemusperäistä lisäystä johtaa koko puhtaan matematiikan ja sitten soveltaa sitä maailmaan, niin aivan samoin hän kuvittelee voivansa tuottaa omasta päästään ensiksi olemisen perusmuodot, kaiken tiedon yksinkertaiset perusosat, filosofian aksiomit, johtamaan näistä koko filosofian

eli maailmanskematiikan ja sitten korkeimman omakätisesti pakottaa tämän teelmänsä luonnolle ja ihmiskunnalle. Ikävä vain, että luonto ei lainkaan, ja ihmiskuntakin vain hyvin, hyvin vähäiseltä osaltaan muodostuu Manteuffelin Preussista sellaisena kuin se oli vuonna 1850¹³⁰.

Matemaattiset aksiomit ovat ilmaus siitä varsin niukasta ajatussisällöstä, joka matematiikan on pakko lainata logiikalta. Ne voidaan palauttaa kahdeksi:

1. Kokonainen on suurempi kuin osa. Tämä lause on puhdas tautologia, sillä määrällinen mielle »osasta» liittyy jo etukäteen tietyllä tavalla mielteeseen »kokonaisesta», nimittäin siten, että »osa» ilmaisee jo ilman muuta sen, että määrällinen »kokonainen» muodostuu useammista määrällisistä »osista». Siten, että niin sanottu aksiomi toteaa tämän nimenomaisesti, emme pääse askeltakaan edemmäksi. Tämä tautologia voidaan jopa eräällä tavalla *todistaa*, kun sanotaan: kokonainen on se, mikä muodostuu useammista osista; osa on se, joka useana muodostaa kokonaisen, siispä osa on kokonaista pienempi — ja tällöin toistamisen tyhjiys tuo sitäkin voimakkaammin esiin sisällön tyhjiyden.

2. Jos kaksi suuretta ovat yhtä suuret kuin kolmas, ovat ne keskenäänkin samansuuruiset. Tämä lause on, kuten jo Hegel on osoittanut, päätelmä, jonka paikkansapitävyys takaa logiikka¹³¹, joka siis on todistettu, vaikkakin tosin puhtaan matematiikan ulkopuolella. Muut aksiomit yhtäläisyydestä ja erilaisuudesta ovat vain tämän päätelmän pelkkiä loogisia laajennuksia.

Nämä laihat lauselmat eivät saa houkutelukseksi kissaa pois uunin päältä enempää matematiikassa kuin missään muuallakaan. Päästäksemme eteenpäin meidän täytyy ottaa esiin todelliset suhteet, todellisista esineistä otetut suhteet ja tilavuusmuodot. Mielteet viivoista, pinnoista, kulmista, monikulmioista, kuutioista, palloista jne. on kaikki lainattu todellisuudesta ja tarvitaan aino annos naiivia ideologiaa uskoakseen matemaatikkojen väitettä, että ensimmäinen viiva on syntynyt pisteen liikunnasta avaruudessa, ensimmäinen pinta viivan liikunnasta, ensimmäinen kappale pinnan liikunnasta jne. Jo kieli kapinoi tätä vastaan. Kolmiulotteista matemaattista

kuviota nimitetään kappaleeksi, corpus solidum, siis latinan kielessä jopa aivan käsinkosketeltavaksi kappaleeksi; sillä on siis nimi, joka ei suinkaan ole järjen vapaan kuvittelun tuote, vaan vankasta todellisuudesta lainattu.

Mutta miksi nämä kaikki seikkaperäisyydet? Sen jälkeen kun herra Dühring on sivuilla 42 ja 43¹³² innoissaan ylistänyt puhtaan matematiikan riippumattomuutta kokemuksen maailmasta, sen apriorisuutta, sitä, että se askartelea vain järjen omilla vapailta luomuksilla ja kuvitelmailta, sanoo hän sivulla 63:

»Jää nimittäin helposti huomaamatta, että nuo matemaattiset elementit (luku, suure, aika, avaruus ja geometrinen liike) ovat vain muotonsa puolesta ideaalisia... Absoluuttiset suureet ovat sen tähden jotain kauttaaltaan kokemusperäistä, kuuluivatpa ne mihin sukuun tahansa... »Matemaattiset kaaviot sallivat kuitenkin tällaisen kokemuksesta erillisen ja kuitenkin riittävän luonnehdinnan».

mikä pätee suuremmissa tai pienemmissä määrin jokaiseen abstraktioon nähden, muttei mitenkään todista, että niitä ei olisi abstrahoitu todellisuudesta. Maailmanskematiikassa puhdas matematiikka on puhtaan ajattelun tulos; luonnonfilosofiassa se on jotain kauttaaltaan kokemusperäistä, ulkoisesta maailmasta otettua ja sitten siitä irrotettua. Mitä meidän nyt pitää uskoa?

IV. MAAILMANSKEMATIikka

»Kaikenkäsittävä oleminen on *ainut*. Itseriittoisuudessaan ei sillä ole mitään rinnallaan eikä yläpuolellaan. Toisen olemisen sijoittaminen sen rinnalle merkitsisi sen tekemistä siksi, mitä se ei ole, nimittäin jonkin laajemman kokonaisuuden osaksi tai kappaleeksi. Kun me levitämme *yhtenäiset* ajatuksemme samalla lailla ikään kuin kehyksiksi, ei millään, minkä täytyy sisältyä tähän ajatusyksyteen, voi olla kaksinaisuutta itsessään. Mutta tästä ajatusyksydestä ei myöskään voi ottaa mitään pois... Kaiken ajattelun olemuksena on tajunnan elementtien yhdistäminen yksydeksi... Se on kokoonpanon ykseyskohta, jonka kautta *jakamaton maailmankäsitys* on syntynyt, ja universumi, kuten jo sana osoittaa, tiedostetaan joksikin, jossa kaikki on yhdistynyt *yksydeksi*.»

Näin herra Dühring. Hän soveltaa ensi kerran tässä matemaattista metodia:

»Jokainen kysymys on ratkaistava *aksiomaattisesti* yksinkertaisten perusmuotojen avulla, ikään kuin olisi kyse yksinkertaisista... matematiikan perusväittämistä».

»Kaikenkäsittävä oleminen on ainut». Jos tautologia, yksinkertainen sen toistaminen predikaatissa, mikä subjektissa jo on sanottu — jos se on aksiomi, niin meillä on tässä aksiomi kaikkein puhtaimmassa muodossaan. Subjektissa herra Dühring sanoo meille, että oleminen käsittää kaiken, ja predikaatissa hän väittää säikkymättä, että siinä tapauksessa sen ulkopuolella ei ole mitään. Mikä jättiläismäinen »järjestelmää luova ajatus!»

»Järjestelmää luova», todellakin. Ennen kuin olemme edenneet kuuttakaan riviä, on herra Dühring muuttanut olemisen *ainouden* yhtenäisen ajatuksemme välityksellä sen *ykseydeksi*. Koska kaiken ajattelun olemuksena on yhdistäminen ykseydeksi, on oleminen silloin, heti kun sitä ajatellaan, ajateltu yhtenäiseksi, *maailmankäsite* on jakamaton; ja koska ajateltu oleminen, maailmankäsite on yhtenäinen, silloin on todellinen oleminenkin, todellinen maailma jakamaton ykseys. Ja näin ollen

»tuonpuoleisuuksille ei enää ole mitään tilaa niin pian kuin henki kerran on oppinut käsittämään olemisen samanlaatuisessa universaalisuudessaan».

Kas siinä sotaretki, jonka rinnalla Austerlitz ja Jena, Königgrätz ja Sedan¹³³ häviävät täysin. Parissa lauseessa, tuskin sivullakaan, heti kun olemme panneet ensimmäisen aksiomin liikekannalle, olemme jo kumonnet, poistaneet, tuhonneet kaikki tuonpuoleisuudet, jumalan, taivaalliset sotajoukot, helvetin, kiirastulen ja sielun kuolemattomuuden.

Miten tulemme olemisen ainoudesta sen ykseyteen? Siten, että yleensä miellämme olemisen. Heti kun pingotamme yhtenäisen ajatuksemme ikään kuin kehykseksi olemisen ympärille, muuttuu ainoa oleminen ajatuksissa yhtenäiseksi, se muuttuu ajatusyhteydeksi; sillä *kaiken* ajattelun olemuksena on tajunnan elementtien yhdistäminen ykseydeksi.

Tämä viimeinen lause on yksinkertaisesti väärä. Ensinnäkin ajattelu on yhtä hyvin tajunnan kohteiden purkamista osiinsa kuin yhteenkuuluvien osien yhdistä-

mistä ykseydeksi. Ilman analyysiä ei ole mitään synteesiä. Toiseksi, ajattelu voi tekemättä pahoja virheitä koota ykseydeksi vain niitä tajunnan aineksia, joissa tai joiden reaalisisä esikuvissa tuo ykseys *on jo ollut olemassa*. Jos yhdistän kenkäharjan imettäväisen yhteyteen, ei se tästä vielä suinkaan saa maitorauhasia. Olemisen ykseys, toisin sanoen se, mikä antaa oikeutuksen olemisen ymmärtämiselle ykseydeksi, on siis juuri se, mikä oli todistettava, ja kun herra Dühring vakuuttaa meille, että hän ajattelee olemisen ykseydeksi eikä esimerkiksi kakseudeksi, sanoo hän meille vain oman mielipiteensä, joka ei muita velvoita.

Jos haluamme esittää hänen ajatuksenjuoksunsa puhtaassa muodossaan, on se tällainen: Minä aloitan olemisesta. Ajattelen siis olemisen mielessäni. Olemisen ajatus on yhtenäinen. Mutta ajatuksen ja olemisen on oltava sopusoinnussa keskenään, vastata toinen toisiaan, »peittää toisensa». Siispä oleminen on todellisuudessakin yhtenäinen. Ei siis ole mitään »tuonpuoleisuuksia». Mutta jos herra Dühring olisi puhunut näin avoimesti sen sijaan että antoi meille yllä esitettyjä oraakkelin vastauksia, olisi ideologia tullut selvästi esiin. Yritys ajatuksen ja olemisen samaisuuden avulla todistaa jonkin ajatustuloksen reaalisuus, se juuri oli yksi... jonkun Hegelin hulluimmista kuumehoureista.

Herra Dühring ei olisi tunkenut spiritualisteja takaisin edes sormen leveyden vertaa siinäkään tapauksessa että koko hänen todistelunsa olisi ollut oikea. Spiritualistit vastaavat hänelle lyhyesti: maailma on myös meille jakamaton; jako tämän- ja tuonpuoleiseen on olemassa vain erityisen maallisen, perisyntin vaivaaman katsantokantamme puitteissa; itsessään ja itseään varten, ts. jumalassa, koko oleminen on yksi ainoa. Ja he tulevat seuraamaan herra Dühringiä hänen rakkaille toisille taivaankappaleilleen ja näyttämään hänelle yhden tai useamman, joilla ei ole sattunut syntiinlankeemusta, joilla ei siis vallitse tämän- ja tuonpuoleisen vastakkaisuutta ja maailman yhtenäisyys on uskonkappale.

Huvittavinta asiassa on, että todistaakseen olemisen käsitteen perusteella, ettei jumalaa ole olemassa, käyttää herra Dühring ontologista todistusta jumalan olemassa-

olosta. Tämä kuuluu: Kun me ajattelemme jumalaa, ajattelemme häntä kaikkien täydellisyyksien kokonaisuutena. Mutta kaikkien täydellisyyksien kokonaisuuteen kuuluu ennen kaikkea olemassaolo, sillä olematon olio on välttämättä epätäydellinen. Jumalan täydellisyyksiin meidän pitää siis lukea myöskin olemassaolo. Siis jumalan täytyy olla olemassa.— Täsmälleen tällä tavoin herra Dühring järkeilee: Kun ajattelemme olemista, ajattelemme sen *yhtenä* käsitteenä. Mikä on koottu yhteen käsitteeseen, se on yhtenäistä. Oleminen ei siis vastaisi olemisen käsitettä, jos se ei olisi yhtenäinen. Siksi olemisen täytyy olla yhtenäinen. Siis ei ole mitään jumalaa jne.

Kun puhumme *olemisesta* ja *vain* olemisesta, voi ykseys olla vain sitä, että kaikki ne oliot, joista on kyse, *ovat*, ovat olemassa. Ne on käsitetty yhdeksi vain tämän olemisen ykseydessä eivätkä missään muussa, ja yleinen lausuma, että ne kaikki *ovat*, ei voi antaa niille muita yhteisiä tai erilaisia ominaisuuksia, päinvastoin se sulkee kaikki senkaltaiset toistaiseksi pois käsittelystä. Sillä niin pian kuin loittonemme millimetrinkin verran siitä yksinkertaisesta perustosiasta, että kaikille näille olioille on yhteistä oleminen, alkavat näiden olioiden *erilaisuudet* astua silmiemme eteen, ja siitä, että kaikille niille on yhtä lailla annettu ominaisuudeksi pelkkä olemassaolo, emme voi vielä päätellä, olisivatko nuo erot siinä, että toiset ovat valkeita, toiset mustia, toiset elollisia, toiset elottomia, toiset jotain tämän-, toiset jotain tuonpuoleista.

Maaailman ykseys ei ole sen olemisessa, vaikka sen oleminen on yksi sen ykseyden edellytys, sillä täytyyhän maailman ensin *olla* ennen kuin se voi olla *yksi*. Oleminen on yleensäkin avoin kysymys siitä rajasta alkaen jolla meidän näköpiirimme loppuu. Maailman todellinen ykseys on sen materiaalisuudessa, ja tämän on todistanut filosofian ja luonnontieteen pitkä ja vaivalloinen kehitys eivätkä suinkaan pari silmänkääntäjän lausepartta.

Seuratkaamme edelleen tekstiä. *Oleminen*, jolla herra Dühring meitä viihdyttää, ei

»ole se puhdas oleminen, joka on itsensä kaltainen ja jolta tulisi puuttua kaikki erityiset määreet, ja joka itse asiassa edustaa vain ajatuksellisen *et-minkään* eli ajatuksettomuuden vastinetta».

Mutta hyvin pian tulemme kuitenkin näkemään, että herra Dühringin maailma sittenkin alkaa olemisesta, josta puuttuu kaikki sisäinen erilaisuus, kaikki liike ja muutos, ja joka siis itse asiassa on vain ajatuksellisen ei-minkään vastine, siis todellinen ei-mikään. Vasta tästä *olemisesta-ei-mistään* kehittyy nykyinen erilaistunut, vaihtelevainen, kehitystä, *tulemista* edustava maailman-tila; ja vasta sen jälkeen kun olemme tämän ymmärtäneet, tulemme siihen, että myöskin tämän ikuisen muutoksen alaisina

»säilytämme itselleen identtisen universaalisen olemisen käsitteen».

Meillä on siis nyt olemisen käsite korkeammalla asteella, jolloin siihen sisältyy sekä pysyvyys että muutos, sekä oleminen että tuleminen. Näin pitkälle päästyämme havaitsemme, että

»suku ja laji, ylimalkaan yleinen ja erityinen ovat yksinkertaisimpia erilaistamisen keinoja, joita ilman olioiden luonnetta ei voi ymmärtää».

Nämä ovat kuitenkin *laadun* erilaistamisen keinoja. Kun olemme käsitelleet näitä, menemme eteenpäin:

»Sukuja vastassa on suureen käsite sellaisena samanlaatuisena jossa ei enää ole mitään lajieroavuuksia»;

eli toisin sanoen *laadusta* me siirrymme *määrään*, ja tämä on aina »mitattavissa».

Verratkaamme nyt tätä »yleisten vaikutuskaavojen terävää erottelua» ja niiden »todella kriittistä näkökantaa» jonkun Hegelin vaikeasti sulatettaviin ajatuksiin, tolkuttomuuksiin ja kuumehoureisiin. Havaitsemme, että Hegelin logiikka alkaa *olemisesta* — aivan kuten herra Dühringillä; että oleminen osoittautuu *ei-miksikään*, kuten herra Dühringillä; että tästä oleminen-ei-mikään kaksoisparista siirrytään *tulemiseen*, jonka tuloksena on olemassaolo, ts. korkeampi, täyteläisempi olemisen muoto — aivan kuten herra Dühringillä. Olemassaolo johtaa *laatuun*, laatu *määrään* — aivan kuten herra Dühringillä. Ja jotta mitään olennaista ei puuttuisi, kertoo herra Dühring meille eräessä toisessa yhteydessä:

»Aistimattomuuden valtakunnasta siirrytään aistimuksien valtakuntaan kaikesta määrällisestä vähittäisyydestä huolimatta vain *laadullisella hyppäyksellä*, josta... voimme väittää, että se eroaa loputtomasti yhden ja saman ominaisuuden pelkistä asteittaisuudesta.»

Tämähän on juuri Hegelin mittasuhteiden solmulinja, jossa pelkkä määrällinen lisäys tai vähennys aiheuttaa määrättyjen solmupisteiden kohdalla *laadullisen hyppäyksen*, esimerkiksi vettä lämmitettäessä tai jäädytettäessä, jolloin kiehumis- ja jäätymispiste ovat solmuja, joissa tapahtuu — normaalipaineen vallitessa — hyppäys uuteen aineen olotilaan, jossa siis määrä muuttuu laaduksi.

Meidänkin tutkimuksemme on yrittänyt päästä juuriin saakka, ja Dühringin juuriin menevän peruskaavan juuriksi havaitsemme nyt... jonkun Hegelin »kuumehoureet», Hegelin »Logiikan» kategoriat (ensimmäinen osa, oppi olemisesta)¹³⁴, ankaran vanhahegeliläisessä »seuramusjärjestyksessä» ja miltei ilman yritystäkään peittää kirjallinen varkaus!

Ja tyytymättä siihen, että on näpistänyt sättimältänsä edeltäjältään koko tämän olemisen skematiikan, on herra Dühringillä, sen jälkeen kun itse on esittänyt edellä mainitun esimerkin määrän hyppäyksellisestä muuttumisesta laaduksi, julkeutta sanoa Marxista:

»Kuinka koomiselta kuulostaakaan esimerkiksi» (Marxin) »vetoaminen Hegelin *sekavaan utukuvitelmaan* siitä, että määrä muuttuist laaduksi!»

Sekava utukuvitelma! Kuka tässä muuttuu toiseksi, ja kuka tässä kuulostaa koomiselta, herra Dühring?

Kaikki nämä kauniit pikkujutut ovat siis kaikkea muuta kuin »aksiomaattisesti ratkaistuja», niin kuin niiden piti olla. Ne on yksinkertaisesti otettu ulkoa, ts. Hegelin »Logiikasta», ja vieläpä siten, ettei koko luvussa ole edes minkäänlaisen sisäisen keskinäisyyden varjoa, sikäli kun sitäkään ei ole lainattu Hegeliltä. Kokonaisuus muuttuu loppujen lopuksi sisällyksettömäksi viisasteluksi avaruudesta ja ajasta, pysyvyydestä ja muutoksesta.

Olemisesta Hegel siirtyy olemukseen, dialektiikkaan. Siinä hän käsittelee refleksiomääreitä, niiden sisäisiä *vastakohtia* ja ristiriitoja, kuten esimerkiksi positiivista ja negatiivista; sen jälkeen hän tulee *kausaliteettiin* eli syyn ja vaikutuksen suhteeseen, ja päättää *välttämättömyydellä*. Juuri näin menettelee herra Dühringkin. Mitä Hegel nimittää opiksi olemuksesta, sen herra Dühring kääntää »olemisen loogiseksi ominaisuudeksi». Nämä koostuvat kuitenkin ennen kaikkea »voimien antagonismita», *vastakohdista*. Herra Dühring sitä vastoin kiistää jyrkästi ristiriidan; palaamme myöhemmin tähän aiheeseen. Sitten hän siirtyy *kausaliteettiin* ja tästä *välttämättömyyteen*. Kun herra Dühring sanoo itsestään:

»Me, jotka emme filosofoi *häkistä*,

niin hän varmaankin tarkoittaa, että hän filosofoi *häkissä*, nimittäin Hegelin kategoriain kaavaopin häkissä.

V. LUONNONFILOSOFIA. AIKA JA AVARUUS

Tulemme nyt *luonnonfilosofiaan*. Täällä herra Dühringillä on taas kaikki syyt olla tyytymätön edeltäjiinsä.

Luonnonfilosofia »vajosi niin syvälle, että siitä tuli tolkutonta, tietämättömyydelle perustuvaa törkyrunoutta» ja se »joutui jonkun Schellingin ja hänen kaltaistensa, absoluutin pappeudella keinotekelvien ja yleisöä mystifioivien sälien prostituoidun filosofoinnin kohteeksi». Väsymys on pelastanut meidät näistä »epämuodostumista», mutta se on tähän mennessä tehnyt tilaa vain »ryhdittömyydelle»; »ja mitä suureen yleisöön tulee, on tunnettua, miten suuremman puoskarin poistuminen antaa usein pienemmälle, mutta ammattinsa taitavalle seuraajalle vain tilaisuuden toistaa kaikki suuremman tuotteet uudella nimilapulla». Luonnontutkijoilla itsellään on varsin vähän »halua lentää maailmaa syleilevien aatteiden valtakuntaan» ja teorian alalla he lankeavat sen vuoksi pelkkiin »häतिकöityihin, sekaviin ennakkopäätelmiin».

Pelastuksen tarve on täällä pakottava, ja onneksi herra Dühring onkin läsnä.

Voidaksemme arvioida oikein nyt seuraavat paljastukset maailman kehitymisestä ajassa ja sen rajallisuudesta avaruudessa, täytyy meidän taas palata eräisiin »maailmanskematiikan» kohtiin.

Olemiselle, taaskin yhtäpitävästi Hegelin kanssa (»Ensyklopedia», 93.§) katsotaan ominaiseksi äärettömyys — jota Hegel nimittää *huonoksi* äärettömyydeksi¹³⁵ — ja sitten tutkitaan tätä äärettömyyttä.

»*Ristiriidattomaksi* ajateltavissa olevan äärettömyyden selvin muoto on lukujen rajaton lisääntyminen lukusarjassa... Samoin kuin voimme lisätä jokaiseen lukuun vielä yksikön, ilman että koskaan loppuisi mahdollisuus jatkaa laskemista, samoin liittyy myös jokaiseen olemisen tilaan uusi tila, ja äärettömyys on näiden tilojen rajatonta tuottamista. Tällä *tarkoin ajatellulla* äärettömyydellä on sen vuoksi myöskin vain yksi ainoa perusmuoto ja yksi ainoa suunta. Vaikka ajatuksemme voi yhtä hyvin kaavailla myöskin muuttuvien tilojen lisäämisen päinvastaiseen suuntaan, on tuo taaksepäin jatkuva äärettömyys kuitenkin vain hätiköity mielikuvitusrakennelma. Kun sen nimittäin todellisuudessa pitäisi käydä *päinvastaiseen* suuntaan, on sillä jokaisessa tilassaan takanaan ääretön lukusarja. Mutta täten oltaisiin tultu lasketun äärettömän lukusarjan ristiriitaan, mitä ei voida sallia, ja näin osoittautuu järjettömäksi se, että oletettaisiin äärettömyydelle vielä toinenkin suunta.»

Ensimmäisenä johtopäätöksenä tästä äärettömyyden käsityksestä on se, että syiden ja seurausten ketjulla on kerran maailmassa pitänyt olla jokin alku:

»Toisiinsa jo muka liittyneiden ja siis järjestäytyneiden syiden ääretöntä määrää ei voida ajatella edes siksi, että tämä edellyttäisi lukemattoman määrän lasketuksi».

On siis todistettu, että on olemassa *lopullinen syy*.
Toinen johtopäätös on

»määrätyn paljouden laki: jonkun todellisen suvun identtisten yksikköjen kasaaminen on ajateltavissa vain määrätyn luvun muodostamisena». Paitsi sitä, että olemassaolevan taivaankappaleiden lukumäärän pitää kunakin ajaukohtana olla itsessään määrätty, pitää myös kaikkien maailmassa olevien pienimpienkin itsenäisten materianosien kokonaisluvun olla määrätty. Viimeksi mainittu välttämättömyys on se todellinen syy, jonka tähden mitään yhdistymää ei voida ajatella ilman atomia. Kaikella todellisella ositettavuudella on ja täytyy aina olla äärellinen määritteisyys, jotta lasketun äärettömän määrän ristiriitaa ei pääsisi syntymään. Samalta perustalta lähtien täytyy myöskin maapallon auringon ympäri tekemien kierrosten lukumäärän olla määrätty, vaikka emme sitä voikaan ilmoittaa, ja lisäksi kaikilla jaksoittaisilla luonnontapahtumilla on täytynyt olla jokin alku, ja luonnon kaikilla toisiaan seuraavilla erilaisuuden muodostumisilla, kaikella moninaisuudella, täytyy olla juurensa jossakin *itsensä kaltaisessa tilassa*. Tämä tila on ilman ristiriitaa saattanut olla olemassa ikuisista

ajoista alkaen, mutta tämäkin käsitys olisi mahdoton, jos aika itsessään koostuisi reaalista osista eikä olisi meidän ymmärryksemme mahdollisuuksien ajatuksellisen sijoittelun mielivaltaisesti jakama. Toisin on asianlaita reaalisen ja itsessään erilaisen ajan sisällön suhteen; tämä ajan todellinen täyttyminen toisistaan erotettaviksi muodostuneilla tosiseikoilla ja tämän alueen olomuodot kuuluvat erotettavuutensa takia nimenomaan laskettavissa oleviin. Kuvitelkaamme sellainen tila, jossa ei ole muutoksia, ja joka itsensä kaltaisuudessaan ei ilmennä toisiaan seuraavia erilaisuuksia. Tällaisissa tapauksissa muuttuu myös erityisempi ajan käsite yleisemmäksi olemisen ideaksi. Mitä tyhjän keston kasautuminen merkitsisi, sitä ei lainkaan voi käsittää.

Näin herra Dühring. Hän tuntee itsensä melkoisen ylpeäksi näiden keksintöjen merkityksestä. Ensin hän lausuu toivomuksen, ettei niitä »ainakaan pidettäisi vähäarvoisina totuuksina» mutta myöhemmin sanoo:

»Muistettakoon ne *mitä yksinkertaisimmat* otteet, joilla me olemme edes auttaneet äärettömyyskäsitteet ja niiden kritiikin *tähän asiin* tuntemattomaan *kantavuuteen*... nuo nykyisen terävöittämisen ja syventämisen kautta niin *yksinkertaisesti* hahmottuneet universaalisen avaruus- ja aikakäsityksen ainekset».

Me olemme edesauttaneet! Nykyinen syventäminen ja terävöittäminen! Keitä olemme »me» ja mihin nykyi-
kamme sijoittuneekaankin? Kuka syventää ja terävöittää?

»Teesi. Maailmalla on alkunsa ajassa, ja avaruudessa se on myöskin suljettu rajojen sisälle.— Todistus: Tosiaankin jos oletetaan, ettei maailmalla ole mitään alkua ajassa, on jokaisena annettuna hetkenä kulunut kokonainen ikuisuus ja maailmassa on siis esiintynyt ääretön sarja toisiaan seuraavia olioiden olotiloja. Nyt on jonkin sarjan äärettömyys juuri sitä, ettei sitä voi koskaan päättää mikään lopuksi seuraava synteesi. Siispä kulunut päättymätön maailmansarja on mahdoton, ja näin ollen maailman alku on sen olemassaolon välttämätön ehto, mikä ensiksi oli todistettava.— Toista tapausta tarkasteltaessa olettakaamme taas päinvastoin, että maailma on samanaikaisesti olemassaolevien olioiden ääretön annettu kokonaisuus. Mutta sellaisen määrän suuruutta, joka ei ole kaiken havainnoinnin tiettyjen rajojen sisäpuolella, emme voi ajatella millään muulla tavalla kuin vain osien synteessin kautta, ja tuollaisen määrän kokonaisuutta voidaan ajatella vain loppuun viedyn synteessin tai yksikön toistetun itseensä lisäämisen tuloksena. Jotta maailma, joka täyttää kaiken avaruuden, voitaisiin ajatella kokonaisuudeksi, pitäisi tämän mukaisesti äärettömän maailman osien suksessiivinen synteesi katsoa loppuun viedyksi, ts. pitäisi katsoa loputtoman ajan kuluneeksi kaikkien yhtä aikaa olevien olioiden laskemisessa, mikä on mahdotonta. Tämän mu-

kaisesti todellisten olioiden ääretöntä yhteenliittymää ei voida pitää määrättyinä kokonaisuutena eikä myöskään *samanaikaisesti* annettuna. Maailma ei siis avaruudellisen ulottuvuutensa puolesta ole ääretön vaan rajoihinsa suljettu, mikä toiseksi» (oli todistettava).

Nämä lauseet on kirjaimelleen kopioitu eräästä hyvin tunnetusta kirjasta, joka ilmestyi ensi kertaa vuonna 1781 ja jonka nimenä on: »Puhtaan järjen kritiikki», kirjoittanut *Immanuel Kant*. Sieltä jokainen voi lukea ne ensimmäisen osan toisen jakson toisen kirjan toisen pääkappaleen toisesta pykälästä: Puhtaan järjen ensimmäinen antinomia¹³⁶. Herra Dühringille kuuluu näin ollen vain se kunnia, että hän on liimannut erääseen Kantin esittämään ajatukseen *nimen* »määrätyn paljouden laki» sekä tehnyt sen keksinnön, että oli kerran aika, jolloin ei vielä ollut mitään aikaa, mutta maailma toki oli. Mitä kaikkeen muuhun tulee, siis kaikkeen siihen, mikä herra Dühringin väitteissä vielä on järkevää, niin »me» on... Immanuel Kant, ja »nykyhetki» on vain yhdeksänkymmentäviisi vuotta vanha. Todellakin »erittäin yksinkertaista!» Merkittävää »tähän asti tuntematonta kantavuutta!»

Mutta Kant ei lainkaan väitä edellä mainittujen väitteiden saaneen hänen todistelunsa ansiosta tyhjentyvän vastauksen. Aivan toisin: rinnakkaisella sivulla hän väittää ja todistaa päinvastaista: ettei maailmalla ole mitään alkua ajassa eikä mitään loppua avaruudessa. Ja antinomian, ratkaisemattoman ristiriidan, Kant näkee-kin nimenomaan siinä, että toinen on yhtä hyvin todistettavissa kuin toinen. Vähäisemmän kaliiperin ihmiset olisivat ehkä ruvenneet hieman arvelemaan sen johdosta, että »joku Kant» kohtasi tässä ratkaisemattoman vaikeuden. Mutta näin ei menettele meidän »perusteitaan myöten omaperäisten johtopäätösten ja katsomusten» kyhääjämme: hän kopioi pikkutarkasti sen, mikä Kantin antinomiasta hänelle kelpaa, ja lopun nakkaa sivuun.

Asia itse ratkeaa sangen yksinkertaisesti. Ikuisuus ajassa, äärettömyys avaruudessa on jo ennakoita ja sanojen merkityksen mukaan yksinkertaisesti sitä, ettei *mihinkään* suuntaan ole loppua, ei eteen- eikä taaksepäin, ei ylös- eikä alaspäin, ei oikealle eikä vasemmalle. Tämä

äärettömyys on jotain täysin muuta kuin päättymättömän sarjan äärettömyys, sillä sarja alkaa aina ennakkolta ykkösellä, ensimmäisellä jäsenellä. Tämän sarjakuvitelman soveltumattomuus kohteeseemme käy heti ilmi kun yritämme soveltaa sitä avaruuteen. Päättymätön sarja sovellettuna avaruuteen on määrätystä pisteestä määrätynsuuntaisesti etenevä ääretön viiva. Onko avaruuden äärettömyys tullut tämän kautta vähimmässäkään määrin ilmaistuksi? Päinvastoin, tarvitaan ainakin kuusi tästä pisteestä kolmeen vastakkaiseen suuntaan vedettyä viivaa jotta voitaisiin käsittää paikan ulottuvuudet; ja näitä ulottuvuuksia meillä olisi tämän mukaan kuusi. Kant ymmärsi tämän niin hyvin, että hän siirsi lukusarjansa vain epäsuorasti, kiertoteitse kysymykseen maailman avaruudellisuudesta. Herra Dühring sitä vastoin pakottaa meidät hyväksymään kuusi ulottuvuutta avaruudessa, mutta heti tämän jälkeen hän ei löydä kyllin vahvoja sanoja ilmaistakseen suuttumustaan Gaussin matemaattisen mystisyyden johdosta, tämä kun ei tahtonut tyytyä avaruuden tavallisiin kolmeen ulottuvuuteen.¹³⁷

Aikaan sovellettuna on molempiin suuntiin loputtomalla viivalla tai yksikkösarjalla tietty kuvaannollinen merkitys. Mutta jos kuvittelemme ajan *ykkösestä* alkaen lasketuksi tai määrätystä *pisteestä* alkavaksi viivaksi, sanomme samalla jo etukäteen, että ajalla on alku: me edellytämme juuri sen, mikä meidän pitäisi todistaa. Annamme ajan äärettömyydelle yksipuolisen, puolinaisen luonteen; mutta yksipuolinen, puolinainen äärettömyys on sekin ristiriita itsessään, »ristiriidattomaksi ajatellun äärettömyyden» suora vastakohta. Selviämme tästä ristiriidasta vain olettamalla, että se yksikkö, josta sarjan laskemisen aloitamme, se piste, josta alkaen mittaamme edelleen viivaa, on mielivaltainen ykkönen sarjassa, mielivaltainen piste viivassa, joten viivalle tai sarjalle on samantekevää, mihin kohtaan sen sijoitamme.

Entä »lasketun päättymättömän lukusarjan» ristiriita? Meillä on tilaisuus tutkia sitä lähemmin heti, kun herra Dühring on esittänyt meille sen tempun, että laskee *tämän päättymättömän sarjan*. Kun hän on saanut lasketuksi — ∞ :stä (miinus äärettömästä) nollaan, voi hän tulla uudelleen esiin. Onhan selvää, että mistä ta-

hansa hän alkaneekaan laskemisensa, jättää hän aina taakseen päättymättömän sarjan ja sen mukana tehtävän, joka hänen pitäisi ratkaista. Kääntäköön hän vain päättymättömän sarjansa $1 + 2 + 3 + 4 \dots$ ympäri ja yrittäköön laskea päättymättömästä päästä takaisin ykköseen; tämä on silmin nähden sellaisen miehen yritys joka ei ensinkään ymmärrä, mistä on kysymys. Enemmänkin. Kun herra Dühring väittää, että kuluneen ajan päättymätön sarja on laskettu, väittää hän tällöin, että ajalla on ollut alku; muutenhan ei hän ylimalkaan voisi aloittaa »laskemista». Taaskin hän siis salaa kääntää edellytykseksi sen, mitä hänen piti todistaa. Lasketun päättymättömän sarjan mielle, toisin sanoen maailman käsittävä Dühringin esittämä määrätyn lukumäärän laki on siis *contradictio in adjecto**, sisältää ristiriidan, ja vieläpä järjettömän ristiriidan.

Onhan selvää: äärettömyys, jolla on loppu muttei alkua, ei ole yhtään enempää tai yhtään vähempää ääretön kuin sekään, jolla on alku muttei loppua. Vähäisimmänkin dialektisen näkemyksen olisi pitänyt sanoa herra Dühringille, että alku ja loppu kuuluvat välttämättä yhteen kuten pohjois- ja etelänapa, ja jos loppu jätetään pois, tulee alusta loppu, se *ainoa* loppu, joka sarjalla on, ja päinvastoin. Koko erehdys olisi mahdoton ilman matemaatikkojen tapaa käytellä päättymättömiä sarjoja. Kun matematiikassa on pakko lähteä määrätystä, äärellisestä jotta päädyttäisiin epämääräiseen, äärettömään, niin kaikkien matemaattisten sarjojen, positiivisten tai negatiivisten, täytyy alkaa ykkösellä, muutoin ei niiden avulla voida suorittaa laskutoimituksia. Mutta matemaattikon ideaalinen tarve ei suinkaan ole pakkolaki todelliselle maailmalle.

Herra Dühring ei muuten koskaan kykene ajattelemaan todellista äärettömyyttä ristiriidattomasti. Äärettömyys on ristiriita ja täynnä ristiriitoja. Jo se on ristiriita, että äärettömyys on pantava kokoon pelkistä äärellisyyksistä, ja kuitenkin asia on näin. Materiaalisen maailman rajallisuus johtaa ristiriitoihin yhtä hyvin kuin sen

* — pääsanana ja sen määräyksen välinen ristiriita, esim. »pyöreä neliö» tai »puinen rauta». *Toim.*

rajattomuuskin, ja jokainen näiden ristiriitojen sivuuttamisyritys johtaa uusiin ja pahempiin ristiriitoihin, niin kuin olemme nähneet. Nimenomaan siksi, että äärettömyys on ristiriita, on se ääretön, ajassa ja avaruudessa ilman loppua kehittyvä prosessi. Tämän ristiriidan kumoaminen olisi äärettömyyden loppu. Jo Hegel havaitsi tämän aivan oikein ja siksi hän käsitteleeekin tästä ristiriidasta viisastelevia herroja ansaitulla halveksunnalla.

Jatkakaamme. Ajalla on siis ollut alku. Mitä oli ennen tätä alkua? Itsensä kaltaisessa, yhdessä muuttumattomassa tilassa oleva maailma. Ja koska tässä tilassa mitkään muutokset eivät seuraa toisiaan, muuttuu myös erityisempi ajan käsite yleisemmäksi *olemisen* ajatukseksi. Ensinnäkin, meillä ei ole mitään tekemistä sen kanssa, mitkä käsitteet herra Dühringin päässä muuttuvat. Kysymys ei ole ajan *käsitteestä*, vaan *todellisesta* ajasta, josta herra Dühring ei noin vain käden käänteessä selviydy. Toiseksi, vaikka ajan käsite muuttuisi kuinka tahansa yleisemmäksi olemisen ajatukseksi, emme pääsisi askeltakaan edemmäksi. Sillä kaiken olemisen perusmuotoja ovat aika ja avaruus, ja olemisen ajan ulkopuolella on yhtä suuri järjettömyys kuin olemisen avaruuden ulkopuolella. Hegelin »ajattomasti kulunut oleminen» [das zeitlos vergangne Sein] sekä uusschellingiläinen »olemista edeltänyt oleminen» [das unvordenkliche Sein]¹³⁸ ovat järkiperäisiä käsityksiä verrattuna tähän olemiseen ajan ulkopuolella. Siksi herra Dühring käykin asiaan sangen varovasti: oikeastaan se kyllä on aikaa, mutta sellaista, jota pohjimmaltaan ei voi nimittää miksikään ajaksi: aikahan ei itsessään muodostu reaalisista osista ja vain meidän ymmärryksemme jaottaa sen mielivaltaisesti; ainoastaan ajan todellinen täyttyminen toisistaan erottavilla tosiasioilla kuuluu laskettavissa olevan piiriin; on aivan mahdotonta päästä selville siitä, mitä jonkin tyhjän keston kasautuminen oikein merkitsisi. Mitä tuo kasautuminen merkinneekään, on tässä aivan samantekevää; kysymys on siitä, onko maailmalla — tässä edellytetyssä tilassaan — kestoä, onko sillä ajallista jatkuvuutta? Että tuollaisen sisällyksettömän keston mitaamisesta ei tule mitään, yhtä vähän kuin tyhjän ava-

ruuden tarkoituksettomasta ja päämäärättömästä mitailusta, sen olemme jo kauan tietäneet, ja Hegel nimitääkin, nimenomaan tuollaisen askartelun väsyttävyyden takia, tätä äärettömyyttä *huonoksi*. Herra Dühringin mukaan aika on olemassa vain muutoksissa, eivätkä muutokset ajassa eivätkä ajan kautta. Juuri koska aika on muutoksesta erillinen, siitä riippumaton, voidaan sitä mitata muutoksella, sillä mittaamiseen tarvitaan aina jotain mitattavasta eroavaa. Ja aika, jossa ei tapahdu mitään havaittavissa olevia muutoksia, *ei ole lainkaan* samaa kuin ei mitään aikaa; se on pikemminkin *puhdasta*, kaikista vieraista liitännäisistä vapaata, siis tosi aikaa, aikaa *sellaisenaan*. Todellakin, jos haluamme tavoittaa ajan käsitteen kaikessa puhtaudessaan, kaikista vieraista ja asiaan kuulumattomista liitännäisistä vapaana, on meidän pakko jättää tähän kuulumattomina sivuun kaikki ajassa rinnakkain ja peräkkäin sattuvat erillaiset tapahtumat ja kuvitella näin aikaa, jossa ei tapahdu mitään. Emme näin ole siis antaneet ajan käsitteen sulautua yleiseen olemisen ajatukseen, vaan olemme näin päässeet vasta puhtaaseen ajan käsitteeseen.

Kaikki nämä ristiriidat ja mahdottomuudet ovat kuitenkin pelkkää lastenleikkiä verrattuna siihen sekasotkuun, johon herra Dühring on joutunut itsensä kaltaisine maailman alkutiloineen. Jos maailma kerran oli tilassa, jossa ei tapahtunut mitään muutoksia, miten se saattoi päästä tällaisesta tilasta muuttuvaiseen tilaan? Absoluuttisen muutokseton, jos se vielä päälle päätteeksi on ollut tässä tilassa iäti, ei itsensä kautta voi päästä ulos tästä tilasta, siirtyä liikkeen ja muutoksen tilaan. Ulkoapäin, maailman ulkopuolelta on siis pitänyt tulla ensi sysäyksen, joka on pannut maailman liikkeeseen. Mutta »ensi sysäys» on tunnetusti vain toinen ilmaus jumalalle. Herra Dühring, joka maailmanskematiikassaan niin kauniisti vakuuttaa tuhonneensa jumalan ja tuonpuoleisen, tuo itse tässä nuo molemmat kärjistyneimpinä ja syvennettyinä jälleen luonnonfilosofiaan.

Edelleen. Herra Dühring sanoo:

»Missä suure kuuluu johonkin olevan pysyvään ainekseen, säilyy se määreellisyydessään muuttumattomana. Tämä pätee... materiaan ja mekaaniseen voimaan.»

Ensimmäinen lause on, sivumennen sanoen, mainio esimerkki herra Dühringin suurieleisestä aksiomaattis-tautologisesta puhetavasta: missä suure ei muutu, siellä se säilyy samana. Siis se mekaanisen voiman määrä, joka nyt on maailmassa, pysyy ikuisesti samana. Jätämme sivuun sen, että — sikäli kun tämä on oikein — tämä oli tunnettu ja sanottu Descartesin filosofiassa¹³⁹ jo kolmesataa vuotta sitten, ja että luonnontieteessä oppi voiman säilymisestä on ollut yleisesti hyväksytty parin vuosikymmenen ajan; herra Dühring ei sitä lainkaan paranna rajoittamalla sen *mekaaniseen* voimaan. Mutta missä oli mekaaninen voima muuttumattoman tilan aikana? Tähän kysymykseen herra Dühring kieltäytyy itse pintaisesti vastaamasta.

Missä, herra Dühring, oli silloin ikuisesti itsensä kaltaiseksi jäävä mekaaninen voima ja mitä se pani liikkeelle? Vastaus:

»Maailmankaikkeuden alkutila, eli täsmällisemmin ilmaisten materian alkuperäinen olotila, jossa ei ollut mitään muutoksia, joka ei sisältänyt mitään muutoksien ajallista kasautumista, on kysymys, jonka voi torjua vain sellainen ymmärrys, joka näkee viisauden huipun oman luomisvoimansa silvonnassa.»

Siis: joko hyväksytte silmät ummessa minun muuttumattoman alkutilani, tai minä, luomisvoimainen Eugen Dühring, julistan teidät henkisiksi eunukeiksi. Tämä voi kylläkin säikäyttää monia. Me jotka olemme nähneet jo muutamia esimerkkejä herra Dühringin luomisvoimasta, voimme toistaiseksi jättää vastaamatta tyylikkääseen haukkumasanaan ja vielä kerran kysyä: Mutta, herra Dühring, sallinette kysyä, miten on mekaanisen voiman laita?

Herra Dühring joutuu heti hämilleen.

Itse asiassa, sammaltaa hän, »tuon alkuperäisen rajatilan ehdoton identiteetti ei itsessään tarjoa mitään siirtymisperiaatetta. Muistakaamme kuitenkin, että samoin on pohjimmaltaan asianlaita meille hyvin tunnetun olemisen ketjun jokaisen pienimmänkin uuden jäsenen suhteen. Ken siis tahtoo korostaa vaikeuksia nyt esillä olevassa päätapauksessa, hän varokoon, ettei vain jätä niitä unohduksiin vähemmän ilmeisten seikkojen kohdalla. Sitä paitsi vähittäisten asteittaisten välitilojen lisäysmahdollisuus on avoinna ja samalla katkeamattomuuden silta päästäksemme takaisinpäin

vaihtelujen sammumiseen saakka. Puhtaasti käsitteellisesti ei tämä jatkuvuus tosin auta meitä selviämään päävaikeudesta, mutta se on meille kaiken lainmukaisuuden ja kaiken muun tunnetun siirtymisen perusmuoto, joten meillä on oikeus käyttää sitä myöskin välittäjänä tuon ensimmäisen tasapainotilan ja sen häiriintymisen välillä. Jos nyt ajattelisimme tuon niin sanoaksemme» (!) »liikkumattoman tasapainotilan niiden käsitteiden mukaisesti, joita nykypäivien mekaniikassa siedetään ilman erikoisempia epäilyjä»(!), »ei olisi lainkaan selvitettävissä, kuinka materia saattoi joutua muutosten tilaan.» Paitsi massojen mekaniikkaa on näet olemassa myös massaliikkeen muuttumista pienten hiukkasten liikkeeksi, mutta miten tämä tapahtuu, »siitä meillä ei tähän hetkeen asti ole olemassa mitään yleistä periaatetta eikä meidän sen tähden pidä ihmetellä, vaikka nämä prosessit jäävätkin hieman *hämärän peittoon*».

Siinä kaikki, mitä herra Dühringillä on sanottavana. Jos todellakin ottaisimme täydestä nämä todella viheviä ja kurjat verukkeet ja fraasit, täytyisi meidän pitää korkeimpana viisautena paitsi luomisvoiman itsesilpomisesta, myöskin sokeaa uskoa. Herra Dühring myöntää, ettei ehdoton identiteetti voi itsestään päästä liikkeen tilaan. Ei ole mitään keinoa, jonka avulla ehdoton tasapaino olisi itsestään saattanut siirtyä muutokseen. Mitä sitten jää jäljelle? Kolme väärää, viheliäistä veruketta.

Ensiksi: on muka yhtä vaikeata osoittaa siirtyminen jokaisesta pienimmästä jäsenestä seuraavaan jäseneseen meidän hyvin tuntemassamme olemassaolon ketjussa.— Herra Dühring näyttää pitävän lukijoitaan rintalapsina. Olemassaolon ketjun pienimpien jäsenten yksityisten ylimenojen ja yhteyksien osoittaminen on juuri sitä, mikä muodostaa luonnontieteen sisällön, ja jos siihen joissakin kohdin jää aukkopaikkoja, ei kukaan, ei edes herra Dühring, ajattele voivansa selittää tapahtunutta liikettä tyhjästä johtuneeksi, vaan aina edeltävän liikkeen siirtymisestä, muuttumisesta tai jatkumisesta aiheutuneeksi. Mutta meidän tapauksessamme kyse oli tunnetusti siitä, että liike olisi saatava syntymään liikkumattomuudesta, siis *ei-mistään*.

Toiseksi meillä on »katkeamattomuuden silta». Pelkästään käsitteellisesti ottaen tämä ei kylläkään auta meitä ulos vaikeuksista, mutta meillä on toki oikeus käyttää sitä välittäjänä liikkumattomuuden ja liikkeen välillä. Valitettavasti on liikkumattomuuden katkeamat-

tomuus sitä, että *ei* liikuta; miten tästä siis voisi syntyä liikettä, pysyy salaperäisempänä kuin koskaan. Ja jakakoon herra Dühring siirtymänsä ei-liikkeestä universaaliin liikkeeseen kuinka pieniin osiin tahansa ja antakoon sen kestää kuinka kauan tahansa, emme silti olisi päässeet millimetrin kymmenestuhannesosaakaan paikaltamme. Ilman maailman luomista emme voi päästä ei-mistä johonkin, olkoon tämä jokin sitten niinkin pientä kuin jokin matemaattinen differentiaali. Katkeamattomuuden silta ei siis ole edes aasinsilta*, se on kulkukelpoinen vain herra Dühringille.

Kolmanneksi. Niin kauan kuin nykyinen mekaniikka pätee, ja se on herra Dühringin mukaan yksi ajattelun kehityksen oleellisimpia vipuja, ei voida lainkaan selittää, kuinka liikkumattomuudesta päästään liikkeeseen. Mutta mekaaninen lämpöoppi osoittaa meille, että massan liike muuttuu määrättyissä oloissa molekyylien liikkeeksi (vaikka tässäkin liike syntyy toisesta liikkeestä eikä suinkaan liikkumattomuudesta), ja tämä, vihjaa herra Dühring arasti, voisi mahdollisesti luoda sillan ankarasti staattisen (tasapainossa olevan) sekä dynaamisen (liikkeessä olevan) välille. Mutta nämä tapahtumakulut jäävät »hieman hämärän peittoon». Ja hämää herra Dühring jättääkin meidät istumaan.

Olemme kaikella syventämisellä ja kärjistämällä päässeet nyt siihen, että olemme vajonneet yhä syvemmälle yhä kärjistyneempään järjettömyyteen ja päätyneet lopulta siihen, mihin meidän välttämättä täytyy päätyä — »hämää». Tämä kuitenkin häiritsee herra Dühringiä vain vähän. Heti seuraavalla sivulla hänellä on otsaa väittää, että hän on

»kyennyt varustamaan reaalilla sisällöllä itsensä kanssa identtisen pysymisen käsitteen välittömästi materian ja *mekaanisten voimien* käyttäytymisestä lähtien».

Ja tämä mies nimittelee vielä toisiakin ihmisiä »puoskareiksi»!

* Sanaleikki: Eselsbrücke tarkoittaa »aasinsiltaa» sekä tehtävän suorittamista helpottavaa apukeinoa (koululaisten kielessä).
Toim.

Onneksi meille jää kaiken tämän sekasotkun ja avuttoman »hämärässä» harhailun ohessa sentään yksi lohdutus, joka tosiaankin on mieltä ylentävä:

»Muiden taivaankappaleiden asukkaiden matematiikka ei voi nojautua mihinkään muihin kuin meidän aksiomeihimme!»

VI. LUONNONFILOSOFIA. KOSMOGONIA, FYSIKKA, KEMIA

Jatkaessamme eteenpäin tulemme teorioihin nykyisen maailman syntymisen tavasta ja keinoista.

Materian universaalinen hajautuneena olemisen tila oli herra Dühringin sanojen mukaan ollut jo joonialaisten filosofien lähtökohtakäsitys, mutta erityisesti Kantin ajoista on oletamus alkusumusta esittänyt uutta osaa, ja tällöin gravitaatio ja lämpösäteily olivat tekijöinä kiinteiden taivaankappaleiden vähitellen muodostuessa. Meidän aikamme mekaanisen lämpöteorian nojalla voidaan kuulemma tehdä paljon täsmällisempiä päätelmiä maailmankaikkeuden aikaisemmista tiloista. Mutta kaiken kaikkiaan voi »kaasumuotoinen hajautuneena olemisen tila olla vakavien johtopäätösten lähtökohtana vasta sitten, kun kyetään luonnehtimaan täsmällisemmin siinä annettu mekaaninen järjestelmä. Muussa tapauksessa ei ainoastaan tämä ajatus jää tosiasialliseksi, vaan alkusumukin käy johtopäätösten edetessä todella yhä tiheämmäksi ja yhä läpäisemättömämmäksi; ...toistaiseksi kaikki jää vielä jonkin lähemmin määrittelemättömän diffuusioidean epämääräisyyteen ja muodottomuuteen», ja näin meillä on »tästä kaasu-universumista perin ilmava käsitys».

Kantin teoria kaikkien nykyisten taivaankappaleiden synnystä pyörivistä sumumassoista oli tähtitieteen suurin edistysaskel Kopernikuksen jälkeen. Ensi kertaa horjutettiin kuvitelmaa, ettei luonnolla muka ole mitään historiaa ajassa. Siihen saakka oli katsottu taivaankappaleiden pysyvän alusta alkaen samoilla radoilla ja tiloilla; ja vaikka eri taivaankappaleilla elolliset yksilöt kuolivatkin, pidettiin sukuja ja lajeja silti muuttumattomina. Luonto tosin oli silmin nähden alituisessa liikkeessä, mutta tämä liike ilmeni samojen prosessien lakkaamattomana toistumisena. Tähän metafyyisistä ajattelutapaa täydelleen vastaavaan kuvitelmaan Kant mursi ensimmäisen aukon, vieläpä niin tieteellisellä tavalla, että useimmat hänen käyttämistään todistusperusteista pätevät vielä tänä päivänä. Ankarasti ottaen Kantin teoria on tosin vielä tänäänkin hypoteesi. Mutta enempää

kuin hypoteesi ei Kopernikuksenkaan maailmanjärjestyksen teoria vielä tänäänkään ole¹⁴⁰, ja sen jälkeen kun spektroskoopilla oli kaikki vastaväitteet kumoten osoitettu tuollaisia hehkuvia kaasumassoja tähtitaivaalla, on tieteellinen oppositio Kantin teoriaa vastaan vaiennut. Herra Dühringään ei kykene muovaamaan maailmankonstruktiotaan ilman tuollaista sumuastetta. Mutta vastavedoksi hän vaatii, että hänelle on osoitettava tässä sumutilassa esiintyvä määrätty mekaaninen järjestelmä, ja koska sitä ei voida tehdä, sätii hän tuota sumutilaa kaikenlaisilla vähättelevillä nimikkeillä. Nykyinen tiede ei valitettavasti kykene luonnehtimaan tuota järjestelmää herra Dühringiä tyydyttävästi. Yhtä vähän se kykenee vastaamaan moniin muihin kysymyksiin. Kysymykseen: miksi rupikonnilla ei ole häntää? se saattaa näihin päiviin asti vastata vain: koska ne ovat menettäneet sen. Mutta jos kiivastumme tästä ja sanomme, että tuohan on jonkin lähemmin määrittelemättömän menetys-ajatuksen epämääräinen ja muodoton tila ja perin ilmava käsitys, emme tällä tavalla — moraalialuonnontieteeseen soveltaen — pääse askeltakaan eteenpäin. Tällaisia tyytymättömyyden ja huonon tuulen ilmauksia voidaan kyllä esittää aina ja kaikkialla, mutta juuri sen vuoksi ne eivät sovi missään eivätkä milloinkaan. Ja kuka nyt olisi esteenä herra Dühringille jos hän yrittäisikin löytää alkusumun mekaanisen järjestelmän?

Onneksi saamme nyt tietää, että

Kantin sumumassa »ei ole lähestulkoonkaan sama kuin maailmanmediumin täydellisesti identtinen tila, eli toisin ilmaisten, materian itsensä kanssa samankaltainen tila».

Todellakin onni Kantille, joka oli tyytyväinen kulkiessaan nykyisistä taivaankappaleista takaisinpäin sumupalloon, ja joka ei antautunut unelmoimaan materian itsensä kanssa samankaltaisesta tilasta! Ohimennen huomauttaen: kun nykyisessä luonnontieteessä Kantin sumupalloa luonnehditaan alkusumuksi, on tämä tieteenkin ymmärrettävä suhteellisissa mielessä. Alkusumu on yhtäältä nykyisin olemassaolevien taivaankappaleiden lähtökohta, toisaalta se on varhaisin materian muoto

johon tällä hetkellä kykenemme palaamaan. Tämä ei suinkaan poissulje, vaan pikemminkin edellyttää sitä, että materiaalilla on jo ennen alkusumua ollut loputtoman monta muotoa.

Herra Dühring näkee tässä olevansa edullisessa asemassa. Siinä missä me tieteen avulla pysähdymme toistaiseksi väliaikaiseen alkusumuun, auttaa häntä hänen tieteentieteensä paljon kauemmas taaksepäin aina siihen

»maailmanmeediumin tilaan, joka ei ole käsitettävissä puhtaasti staattisena sanan nykyisessä merkityksessä, eikä myöskään dynaamisena»

— jota siis ei ylipäänsä voida käsittää.

»Materian ja mekaanisen voiman ykseys, jota me nimitämme maailmanmeediumiksi, on niin sanoaksemme loogis-reaalinen kaava, jolla ilmaistaan materian itsensä kanssa identtinen tila kaikkien laskettavissa olevien kehitysvaiheiden edellytyksenä.»

Emme ilmeisesti ole vielä lähestulkoonkaan suoriutuneet materian itsensä kaltaisesta alkutilasta. Tässä sitä on luonnehdittu materian ja mekaanisen voiman ykseydeksi, ja tämä ykseys on esitetty loogis-reaalisena kaavana jne. Siis heti kun materian ja mekaanisen voiman ykseys lakkaa, alkaa liike.

Loogis-reaalinen kaava ei ole mitään muuta kuin surkea yritys käyttää Hegelin kategorioita »itsessään» ja »itseään varten» todellisuusfilosofian tarkoituksiin. Oleminen »itsessään» merkitsee Hegelillä jossakin oliossa, tapahtumakulussa tai käsitteessä piilevien kehittymätömien ristiriitojen alkuperäistä identiteettiä. Olemisessa »itseään varten» tapahtuu näiden piilevien ainesten erottuminen ja irtautuminen ja niiden taistelu alkaa. Meidän on siis kuviteltava liikkumaton alkutila materian ja mekaanisen voiman ykseydeksi ja liikkeeseen siirtyminen näiden molempien erottumiseksi ja asettumiseksi vastakkain. Näin tekemällä emme ole saaneet todistetuksi tuon fantastisen alkutilan reaalisuutta, vaan ainoastaan sen, että se voidaan ilmaista Hegelin kategoriolla »itsessään» ja sen yhtä mielikuvituksellinen lakkaaminen kategoriolla »itseään varten». Auta, Hegel!

Materia, sanoo herra Dühring, on kaiken todellisen edustaja; tämän mukaan ei voi olla mitään mekaanista voimaa ilman materiaa. Mekaaninen voima taas on materian olotila. Nyt alkutilassa, jossa mitään ei tapahtunut, materia ja sen olotila, mekaaninen voima, olivat yhtä. Myöhemmin, kun jotain alkoi tapahtua, piti siis kaikeikin olotilan erottua materiasta. Siis tällaisiin mystisiin fraaseihin ja vakuutteluun, että itsensä kaltainen olotila ei ollut staattinen eikä dynaaminen, ei tasapainossa eikä liikkeessä, meidän pitäisi tyytyä. Vieläkään emme tiedä, missä mekaaninen voima piili tuossa olotilassa ja kuinka pääsisimme ehdottomasta liikkumattomuudesta liikkeeseen ilman sysäystä ulkoapäin, siis ilman jumalaa.

Ennen herra Dühringiä materialistit puhuivat materiasta ja liikkeestä. Herra Dühring palauttaa liikkeen mekaaniseen voimaan joka muka olisi liikkeen perusmuoto ja tekee näin itselleen mahdottomaksi ymmärtää materian ja liikkeen välistä todellista yhteyttä; tämä oli muuten myös kaikille varhaisemmille materialisteille epäselvää. Ja kuitenkin asia on melko yksinkertainen. *Liike on materian olomuoto.* Ei koskaan eikä missään ole ollut eikä voi olla materiaa ilman liikettä. Liike maailman avaruudessa, pienempien massojen mekaaninen liike eri taivaankappaleilla, molekyylivärähtely lämpönä, sähkönä tai magneettisena virtana, kemiallinen hajaantuminen ja yhtyminen, orgaaninen elämä — joissakin näissä liikkeen muodoissa tai useammassa samanaikaisesti on kunakin hetkenä maailman jokainen eri aineatomi. Kaikki lepo, kaikki tasapaino on vain suhteellista, siitä puhumisen on mielekäästä vain suhteessa tähän tai tuohon määrättyyn liikemuotoon. Jokin kappale saattaa esimerkiksi maan päällä olla mekaanisessa tasapainossa, siis levossa mekaniikan kannalta; tämä ei lainkaan estä sitä ottamasta osaa maapallon liikkeeseen ja koko aurinkokunnan liikkeeseen, yhtä vähän kuin tämä estää kappaleen pienimpien fysikaalisten osasten värähtelyä lämmön vaikutuksesta tai kappaleen aineatomien kemiallista prosessia. Materia ilman liikettä on yhtä vähän ajateltavissa kuin liike ilman materiaa. Liike on näin ollen yhtä vähän luotavissa tai hävitettävissä kuin materia itse; tämän ajatuksen vanhempi filosofia (Descartes) ilmaisee

sanomalla, että maailmassa olevan liikkeen määrä on alati sama. Liikettä ei siis voida tuottaa, se voidaan vain siirtää. Kun liike siirtyy kappaleesta toiseen, voidaan sitä, sikäli kuin se siirtyy itse, on aktiivinen, pitää liikkeen syynä; kun taas liikettä siirretään, on se passiivista. Aktiivista liikettä nimitämme *voimaksi*, passiivista *voiman ilmaukseksi*. Tämän mukaan on päivänselvää, että voima on yhtä suuri kuin sen ilmaus, sillä tapahtuuhan molemmissa *sama* liike.

Materian liikkeen tila osoittautuu näin ollen mitä ontoimmaksi ja typerimmäksi kuvitelmaksi, pelkäksi »kuumehoureeksi». Siihen päätyäkseen täytyy kuvitella se suhteellinen mekaaninen tasapainotila, jossa jokin kappale saattaa tällä maapallolla olla, ehdottomaksi levoksi ja sitten soveltaa tätä koko maailmankaikkeuteen. Tämä käy kyllä helposti päinsä, jos käsittää kaiken liikkeen pelkästään mekaaniseksi voimaksi. Ja sitten liikkeen rajoittaminen pelkäksi mekaaniseksi voimaksi tarjoaa vielä senkin edun, että jokin voima voidaan kuvitella lepääväksi, sidotuksi siis tilapäisesti toiminnattomaksi. Jos nimittäin jonkin liikkeen siirtyminen, kuten hyvin usein on asianlaita, on edes jossain määrin monimutkainen tapahtuma, johon kuuluu erilaisia välijäseniä, voidaan todellinen siirtyminen katkaista mielivaltaisesti valittuna silmänräpäyksenä siten, että ketjun viimeinen rengas suljetaan pois. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun ladataan pyssy ja sitä pidetään koskemattomana siihen hetkeen asti jona panos laukaistaan vetämällä liipaisinta — jolloin siis ruudin palaessa liike vapautuu ja siirtyy. Voidaan siis kuvitella, että liikkumattoman, itsensä kaltaisen tilan aikana materia oli ladattu voimalla, ja tätä — jos ylipäänsä mitään — herra Dühring näyttää ymmärtävän materian ja mekaanisen voiman ykseydellä. Tämä kuvitelma on kuitenkin järjetön, koska se siirtää maailmankaikkeuteen absoluuttisena olotilan, joka on luonnoltaan suhteellinen ja jossa siis vain *osa* materiasta saattaa samanaikaisesti olla. Mutta vaikka jättäisimme tämänkin huomioon ottamatta, jää yhä jäljelle ensinnäkin se vaikeus, kuinka maailma saattoi tulla ladatuksi, sillä eiväthän pyssyt nykyään lataudu itse, ja toiseksi se, kenen sormi oikein on vetäissyt liipaisi-

mesta. Kierreltäköön ja kaarreltakoon tässä kuinka tahansa, herra Dühringin johdolla päädymme aina — jumalan sormeen.

Tähtitieteestä todellisuusfilosofimme siirtyy mekaniikkaan ja fysiikkaan ja valittelee, ettei mekaaninen lämpöteoria sukupolvi sitten tapahtuneen keksimisensä jälkeen ole sanottavasti edistynyt siitä, mihin Robert Mayer itse sen kehitti. Sitä paitsi koko asia on kuulemma vielä sangen hämärä:

Meidän täytyy aina muistaa, että materian liiketilojen ohella on olemassa myös staattisia olosuhteita eikä näillä viimeksi mainituilla ole mitään mittaa mekaanisessa työssä... Kun aikaisemmin olemme sanoneet luontoa suureksi työntekijäksi ja pidämme nyt ankarasti kiinni tästä sanonnasta, on meidän nyt lisättävä, että itsensä kaltaiset olotilat ja lepäävät tilat eivät edusta mitään mekaanista työtä. Kaipaamme siis jälleen siltaa staattisesta dynaamiseen, ja kun niin kutsuttu latentti lämpö on tähän asti jäänyt teorialle kompastuskiveksi, on meidän tässäkin tunnustettava puutteellisuus, jota kaikkein vähiten käy kieltäminen kosmisissa sovellutuksissa».

Koko tämä oraakkelimainen jutustelu ei taaskaan ole mitään muuta kuin ilmaus pahasta omastatunnosta, joka hyvin tuntee auttamatta takertuneensa kiinni liikkeen tuottamiseen ehdottomasta liikkumattomuudesta ja silti häpeää vedota ainoaan pelastajaan, nimittäin taivaan ja maan luojaan. Ja kun ei edes mekaniikassa, lämpömekaniikka mukaan luettuna, voida löytää siltaa staattisesta dynaamiseen, tasapainosta liikkeeseen, kuinka herra Dühringin velvollisuutena silloin voisi olla sillan löytäminen liikkumattomasta tilastaan liikkeeseen? Ja näin hän on sitten onnellisesti pääsevinään pälkähästä.

Tavallisessa mekaniikassa siltana staattisesta dynaamiseen on sysäys ulkoapäin. Jos sentnerin painoinen kivi kohotetaan kymmenen metrin korkeuteen ja ripustetaan niin, että se jää vapaasti riippumaan itsensä kaltaisessa tilassa ja levossa, niin pitääpä vedota rintalasten muodostamaan yleisöön voidakseen väittää ettei tämän kappaleen nykyinen tila muka edusta mitään mekaanista työtä tai ettei ole mitään mekaanisen työn mittaa, jolla ilmaistaisiin sen loittoneminen aikaisemmasta asemastaan. Jokainen ohikulkija selittää herra Dühringille vaivatta ja

ymmärrettävästi, että kivi ei ole itsestään kivunnut tuonne ylös silmukkaan, ja ensimmäinen käteen sattuva mekaniikan käsikirja voi sanoa hänelle, että jos hän antaa kiven jälleen pudota, niin se suorittaa pudotessaan yhtä paljon mekaanista työtä kuin oli tarpeen sen kohottamiseksi kymmenen metrin korkeuteen. Jo se yksinkertainen tosiasia, että kivi riippuu siellä ylhäällä, edustaa mekaanista työtä, sillä jos se jää sinne riippumaan kyllin pitkäksi ajaksi, katkeaa nuoran silmukka heti, kun se kemiallisen hajoamisen seurauksena on tullut liian heikoksi kiveä kantaakseen. Tällaisiin yksinkertaisiin perusmuotoihin, käyttäkösemme herra Dühringin sanontatapaa, voidaan kaikki mekaaniset tapahtumakulut palauttaa, ja se insinööri on vielä syntymättä, joka ei voisi löytää siltä staattisesta dynaamisesta, kun hänen käytettävissään on kyllin suuri sysäysvoima.

Metafyysikollemme on kylläkin kovana pähkinänä ja katkerana palana se seikka, että liikkeellä on mittansa omassa vastakohdassaan, levossa. Tämähän on huutava ristiriita, ja jokainen ristiriita on herra Dühringistä *järjettömyys*.* Kaikesta huolimatta on tosiasia, että riippuva kivi edustaa määrättyä, painonsa ja maan pinnasta lasketun etäisyytensä avulla tarkoin mitattavissa olevaa ja mielen mukaan eri tavoin — suorana putoamisena, kaltevaa pintaa pitkin liukumisena, akselin ympäri pyörimisenä — käytettävissä olevaa mekaanisen voiman paljoutta. Samoin sitä edustaa ladattu pyssy. Dialektiselle käsitystavalle ei liikkeen ilmaistavuus vastakohdassaan, levossa, muodosta mitään vaikeutta. Sille koko tämä vastakohta on vain suhteellinen, kuten olemme nähneet; absoluuttista lepotilaa, ehdotonta tasapainoa ei ole. Yksittäinen liike pyrkii kohti tasapainoa, kokonaisliike kumoaa taas tasapainon. Niinpä missä esiintyy lepoa ja tasapainoa, ovat ne rajoitetun liikkeen tuloksia, ja on itsestään selvää, että tätä liikettä voidaan mitata tuloksellaan, voidaan ilmaista sillä ja voidaan taas palauttaa tuloksestaan muotoon tai toiseen. Mutta näin yksinkertaiseen asian esittämiseen ei herra Dühring tietenkään voi

* Sanaleikki: Widerspruch »ristiriita», Widersinn »järjettömyys». *Toim.*

tyytyä. Hyvänä metafyyssikkona hän kaivaa ensin liikkeen ja tasapainon välille ammottavan kuilun jota ei todellisuudessa lainkaan esiinny, ja ihmettelee sitten, kun ei kykene löytämään mitään siltaa tämän itse kyhäämänsä kuilun yli. Hän voisi yhtä hyvin nousta metafyyssisen Rosinante-ratsunsa¹⁴¹ selkään ja lähteä metsästä-mään Kantin »oliota sinänsä»; sillä juuri tämä, eikä mikään muu kätkeytyy loppujen lopuksi tuon löytymätömän sillan taakse.

Mutta miten onkaan mekaanisen lämpöteorian ja sidotun eli latentin lämmön laita, jotka ovat tälle teorialle »jääneet kompastuskiviksi»?

Jos otetaan naula jäätymispisteessä olevaa jäätä ja ilmanpaineen ollessa normaali se muutetaan lämmön avulla naulaksi vettä jonka lämpötila on sama, kuluu tällöin lämpömäärä, jolla voitaisiin lämmittää sama vesinaula 0 asteesta 79,4 celsiusasteeseen tai 79,4 naulaa vettä yhtä astetta lämpimämmäksi. Kun tämä vesinaula lämmitetään kiehumispisteeseen, siis 100° lämpöön, ja sitten muutetaan se 100° lämpöiseksi höyryksi, niin ennen viimeisen vesipisaran höyryksi muuttumista häviää lähes seitsemän kertaa suurempi lämpömäärä, joka riittäisi kohottamaan 537,2 vesinaulan lämpöä yhdellä asteella¹⁴². Tätä hävinnyttä lämpöä nimitetään *sidotuksi*. Jos nyt höyry jäähtytyksen avulla jälleen muuttuu vedeksi ja vesi jälleen jääksi, niin sama lämpömäärä, mikä aikaisemmin tuli sidotuksi, tulee jälleen *vapaaksi*, ts. lämpönä tunnettavaksi ja mitattavaksi. Tämä lämmön vapautuminen höyryn tiivistyessä ja veden jäätyessä on syynä siihen, että höyry 100-asteiseksi jäähtytettynä vain vähitellen muuttuu vedeksi ja jäätymislämmössä oleva vesimassa vain sangen hitaasti muuttuu jääksi. Tällaisia ovat tosiasiat. Kysymys on nyt: mitä lämmöstä tulee, kun se on sidottuna?

Mekaaninen lämpöteoria, jonka mukaan lämpö on kappaleen pienimpien fysikaalisesti toimivien osasten (molekyyliden) pienempää tai suurempaa värähtelyä aina lämpö- ja olotilan mukaan, värähtelyä, joka määrättyissä oloissa voi muuttua miksi muuksi liikemuodoksi tahansa, selittää asian siten, että hävinnyt lämpö on suorittanut työtä, muuttunut työksi. Jään sulaessa yksittäisten mo-

lekyyliin kiinteä läheinen keskinäisyhteys kumoutuu ja se muuttuu niiden irtonaisemmaksi yhdessäoloksi; veden höyrystyessä kiehumispisteessään on syntynyt tila, jossa eri molekyyliellä ei ole juurikaan havaittavaa vaikutusta toisiinsa ja lämmön vaikutuksesta ne lentelevät jopa kaikkiin suuntiin toisistaan pois päin. Nyt on selvää, että kappaleen yksittäisillä molekyyliellä on kaasumaisessa tilassa paljon suurempi energia kuin nestemäisessä, ja nestemäisessä taas suurempi kuin kiinteässä tilassa. Sidottu lämpö ei siis olekaan kadonnut, se on yksinkertaisesti muuttunut ja ottanut molekulaarisen jännitysvoiman muodon. Heti kun se ehto lakkaa vaikuttamasta, jonka alaisina eri molekyylit voivat säilyttää tämän ehdottoman tai suhteellisen vapauden toisiinsa nähden, nimittäin niin pian kuin lämpö laskee minimin — 100° tai 0° — alapuolelle, tämä jännitysvoima häviää, molekyylit pyrkivät jälleen toisiaan kohden samalla voimalla millä ne aiemmin loittonivat toisistaan; ja tämä voima häviää, mutta vain ilmetäkseen uudelleen lämpönä, vieläpä täsmälleen samana lämpömääränä mikä aikaisemmin oli sidottu. Tämä selitys on tietysti hypoteesi kuten koko mekaaninen lämpöteoriakin, koska kukaan ei vielä tähän mennessä ole nähnyt molekyylia, värähtelevästä molekyylistä puhumattakaan. Juuri siksi se on varmastikin täynnä puutteita, kuten tämä vielä kovin nuori teoria kokonaisuudessaankin, mutta se kykenee ainakin selittämään prosessin joutumatta missään kohdin ristiriitaan sen kanssa, että liikettä ei voi hävittää eikä luoda, vieläpä se kykenee tarkalleen selvittämään, missä lämpö oleskelee muutoksiensa puitteissa. Latentti eli sidottu lämpö ei siis lainkaan ole loukkauskivi mekaaniselle lämpöteorialle. Päinvastoin, tämä teoria vasta antaa ensimmäistä kertaa rationaalisen selityksen tapahtumaan, ja loukkauskivi voi olla tuloksena korkeintaan siitä, että fyysikot edelleenkin nimittävät molekyylieenergian toiseksi muodoksi muuttunutta lämpöä vanhentuneella ja sopimattomalla sanalla »sidottu».

Siis nuo kiinteän, nestemäisen ja kaasumaisen olotilan itsensä kaltaiset tilat ja lepäävät suhteet edustavat sittenkin mekaanista työtä sikäli kuin mekaaninen työ on lämmön mitta. Sekä kiinteä maankamara että valtamerien

vesi edustaa nykyisessä olotilassaan aivan määrättyä vapautuneen lämmön paljoutta, joka luonnollisesti vastaa yhtä määrättyä mekaanisen voiman paljoutta. Kun se kaasupallo, josta maa on syntynyt, muuttui nestemäiseen tilaan ja myöhemmin enimmäkseen kiinteään olotilaan, säteili määrätty paljous molekyylienergiaa lämpönä avaruuteen. Sitä vaikeutta, josta herra Dühring niin salaperäisenä vihjailee, ei siis ole olemassa, ja vaikka kosmisten sovellutusten kohdalla voimmekin törmätä puutteisiin ja aukkoihin, jotka johtuvat tiedostuksemme välineiden vajavaisuudesta, emme silti kohtaa teoreettisesti voittamattomia esteitä. Siltana staattisesta dynaamisesta on tässäkin sysäys ulkoapäin — jäähtyminen tai lämpeneminen, jonka toiset, tasapainossa olevaan kohteeseen vaikuttavat kappaleet aikaansaavat. Mitä syvemmälle tähän Dühringin luonnonfilosofiaan tunkeudumme, sitä mahdottomammalta näyttävät kaikki yritykset johtaa liike liikkumattomuudesta tai löytää se silta, jota myöten puhtaasti staattinen, lepotilassa oleva voi itsestään tulla dynaamiseksi, liikkeen tilassa olevaksi.

Näin olemmekin nyt päässeet onnellisesti joksikin aikaa eroon täysin itsensä kaltaisesta alkutilasta. Herra Dühring siirtyy kemian alueelle ja paljastaa tilaisuuden nyt tultua meille kolme todellisuusfilosofian tähän mennessä löytämää luonnon pysyvyyslakia, nimittäin:

1. yleisen materian, 2. yksinkertaisten (kemiallisten) alkuainesten sekä 3. mekaanisen voiman suuruusmäärä ovat kaikki muuttumattomia.

Siis: materian sekä sen yksinkertaisten osasten, sillä se koostuu niistä, ja myös liikkeen luomattomuus ja häviämättömyys — nämä vanhat, koko maailman tuntemat tosiasiat perin epätydyttävällä tavalla ilmaistuna — kas siinä se ainoa todella myönteinen, minkä herra Dühring kykenee meille tarjoamaan epäorganista maailmaa käsittelevän luonnonfilosofiansa tuloksena. Kaikki nuo ovat meille jo kauan tunnettuja asioita. Mitä me sen sijaan emme ole tienneet, on se, että ne ovat »pysyvyyslakeja» ja sellaisina »olioiden järjestelmän skemaattisia ominaisuuksia». Kyseessä on aivan sama juttu

kuin edellä* Kantia käsitellessämme: herra Dühring ottaa jotain yleisesti tunnettua rihkamaa, liimaa siihen Dühring-etiketin ja antaa sille nimen: »pohjiaan myöten omaperäisiä johtopäätöksiä ja katsomuksia... järjestelmää luovia ajatuksia... juuriin menevää tiedettä».

Silti ei meidän toki vielä tarvitse joutua epätoivoon. Mitä puutteita juurevalla tieteellä ja parhaalla yhteiskuntalaitoksella lieneekään, yhden asian herra Dühring voi varmuudella sanoa:

»Maailmankaikkeudessa läsnäolevan kullan määrän on aina täytynyt olla sama, ja se on voinut lisääntyä tai vähentyä yhtä vähän kuin materia yleensä.»

Mutta mitä me voisimme ostaa tällä »läsnäolevalla kullalla», sitä herra Dühring ei sano, ikävä kyllä.

VII. LUONNONFILOSOFIA. ORGAANINEN MAAILMA

»Yksi yhtenäinen ja ainoa välitilojen portaikko ulottuu paineen ja sysäyksen mekaniikasta aina aistimuksien ja ajatusten keskinäisiin liitännöihin.»

Tämä vakuutus päästää herra Dühringin sanomasta enempiä elämän synnystä, vaikka sellaiselta ajattelijalta, joka on seurannut maailman kehitystä taaksepäin aina itsensä kaltaiseen olotilaan saakka ja joka on kuin kotonaan muillakin taivaankappaleilla, pitäisi kyllä odottaa, että hän tässäkin antaisi tarkan vastauksen. Muutenkin tuo väite on vain puolittain oikein, jollei sitä täydennetä jo mainitulla** Hegelin mittasuhteiden solmulinjalla. Kaikesta vähittäisyydestä huolimatta jää siirtyminen liikemuodosta toiseen aina hyppäykseksi, ratkaisevaksi käänteeksi. Sitä on siirtyminen taivaankappaleiden mekaniikasta pienempien massojen mekaniikkaan jollakin taivaankappaleella; samoin siirtyminen massojen mekaniikasta molekyylien mekaniikkaan. Tämä käsittää ne liikkeet, joita tutkitaan varsinaisessa fysiikassa: lämmön, valon, sähkön ja magnetismin. Samoin tapahtuu siirtyminen molekyylien fysiikasta ato-

* Ks. tätä osaa, s. 224—226. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 222. *Toim.*

mien fysiikkaan — kemiaan — niin ikään ratkaisevan hyppäyksen kautta, ja sitäkin enemmän tämä pitää paikansa siirryttäessä tavallisesta kemiallisesta toiminnasta valkuaisaineiden kemiaan, jota nimitämme elämäksi¹⁴³. Elämän piirin sisäpuolella tulevat hyppäykset yhä harvinaisemmiksi ja vaikeammin havaittaviksi.— Siis taas-kin täytyy Hegelin oikaista herra Dühringiä.

Mahdollisuuden loogiseen siirtymiseen orgaaniseen maailmaan antaa herra Dühringille »tarkoituserän» käsite. Tämä on taaskin lainattu Hegeliltä, joka »Logiikassa» (oppi käsitteestä) siirtyy kemiasta teleologian eli tarkoituseräisyysopin välityksellä käsittelemään elämää. Minne katseemme luommekaan, aina kohtaamme herra Dühringillä jonkin Hegelin »vaikeasti sulatettavan ajatuksen», jonka Dühring lainkaan vaivautumatta esittää omana juuriinkäyvänä tieteenään. Veisi liian pitkälle ryhtyä tutkimaan, missä määrin tarkoituksen ja keinon käsitteiden soveltaminen orgaaniseen maailmaan on oikeutettua ja paikallaan. Joka tapauksessa myös Hegelin »sisäisen tarkoituksen» soveltaminen, ts. tarkoituksen, jota ei luontoon ole tuonut tarkoituksella toimiva kolmas persoona, joku kaitselmuksen viisaus, vaan joka on itse asian välttämättömyydessä,— vie täyttä filosofista koulutusta vailla olevan ihmisen yhtä mittaa siihen, että hän sen paremmin ajattelematta luulee luonnossa esiintyvän tietoista ja tarkoituseräistä toimintaa. Sama herra Dühring, jonka toisten ihmisten pieninkin »spiritistinen» mielenilmaus saattaa mittaamattoman siveellisen suuttumuksen valtaan, vakuuttaa

»tinkimättömästi, että vaistoaistimukset on luotu pääasiallisesti niiden toimimiseen liittyvän tyydytyksen vuoksi».

Hän kertoo meille, että luontoparan

»täytyy toistuvasti palauttaa esineellinen maailma järjestykseen» ja tämän ohella luonnon on hoidettava useampi kuin yksi asia, »joka vaatii luonnon puolelta paljon enemmän hienovaraisuutta kuin mitä tavallisesti myönnetään». Mutta paitsi että luonto tietää minkä tähden se tämän tai tuon luo, paitsi että se on hienovarainen, mikä sekini jo on subjektiivisen tietoisuuden ajattelun aika merkittävä saavutus, on sillä myös tahto; sillä sen lisäksi, että vaistot toteuttavat sivumennen reaalisia luonnollisia tarpeita, kuten ravitsemista, suvunjatkamista jne., on meidän pidettävä niitä ei välittömästi, vaan välillisesti *tahtoperäisinä*».

Olemme näin saapuneet tietoisesti ajattelevaan ja toimivaan luontoon, olemme siis jo »sillalla» — emme tosin sillalla staattisesta dynaamisesta, vaan sillalla joka vie panteismista deismiin. Vai haluaako herra Dühring ehkä itsekkin hieman kokeilla »luonnonfilosofista puolirunoutta»?

Mahdotonta. Kaikki mitä todellisuusfilosofimme kykenee sanomaan orgaanisesta luonnosta, kaikki se rajoittuu taisteluun tätä »luonnonfilosofista puolirunoutta» vastaan, »kevytmielisen pinnallista ja niin sanoaksemme tieteellisesti mystifioivaa puoskarointia» vastaan, *darwinismin* »runojen rustailua muistuttavia piirteitä» vastaan.

Ennen kaikkea Darwinia soimataan siitä, että hän kuulemma siirsi Malthusin väestöteorian taloustieteestä luonnontieteeseen, että hän on eläintenkasvattajan käsitysten kahlehtima, että hän opillaan olemassaolon taistelusta harrastaa epätieteellistä puolirunoilua, ja että koko darvinismi, kun Lamarckilta lainattu jätetään pois, on muka palanen inhimillisyyttä vastaan suunnattua eläimellisyyttä.

Tieteellisiltä matkoiltaan oli Darwin tuonut mukanaan käsityksen, että kasvi- ja eläinlajit eivät ole pysyviä vaan muuttuvia. Kehitelläkseen tätä ajatustaan edelleen kotona ei hänelle ollut tarjolla parempaa työkenttää kuin eläinten ja kasvien jalostus. Juuri tässä suhteessa Englanti on klassinen maa; toisten maiden, esimerkiksi Saksan, saavutukset eivät lähestulkoonkaan vedä vertoja Englannin saavutuksille tässä suhteessa. Sitä paitsi nuo saavutukset ovat enimmäkseen viimeisen sadan vuoden ajalta, joten tosiasioiden toteamisessa ei ole kovin suuria vaikeuksia. Darwin havaitsi jalostuksen keinotekoisesti aiheuttaneen saman lajin eläimissä ja kasveissa suurempiakin eroavuuksia kuin ne, joita yleensä esiintyy eri lajeiksi tunnustettujen välillä. Yhtäältä oli siis todistettu lajien muuttuvuus tiettyyn määrään asti, toisaalta osoitettu mahdolliseksi, että eliöillä, joilla oli erilaisia lajiominaisuuksia, saattoi mahdollisesti olla yhteiset esivanhemmat. Darwin tutki nyt, eikö luonnostakin löytyisi syitä, joiden täytyisi — ilman jalostajan tietoista tarkoitusta — aikojen kuluessa aikaansaada elä-

vissä olioissa samanlaisia muutoksia kuin keinotekoinen valinta aiheutti. Nämä syyt hän löysi siitä epäsuhdasta, joka vallitsi luonnon luomien alkioiden tavattoman suuren lukumäärän ja todella kypsyiden saavuttaneiden eliöiden vähäisen määrän välillä. Koska jokainen alkiio pyrkii kehittymään, syntyy välttämättä taistelu olemassaolosta, joka ei ole pelkästään välitöntä fyysistä taistelua tai raateltua, vaan myöskin kamppailua valosta ja tilasta, jopa kasvienkin keskuudessa. Ja on ilmeistä, että tässä taistelussa niillä yksilöillä on suurimmat mahdollisuudet päästä kypsyysikään ja jatkaa sukuaan, joilla on jokin, vaikka vähäinenkin, niin silti olemassaolotaistelussa edullinen yksilöllinen ominaisuus. Näiden yksilöllisten ominaisuuksien tendenssinä on niin muodoin periytyä, ja jos ne esiintyvät saman lajin useammilla yksilöillä, pyrkivät ne kasautuvan periytymisen ansiosta vahvistumaan tähän määrättyyn suuntaan. Sitä vastoin ne yksilöt, joilta nämä ominaisuudet puuttuvat, sortuvat helpommin taistelussa olemassaolosta ja häviävät vähitellen. Tällä tavalla laji muuttuu luonnollisen valinnan kautta, parhaiten mukautuneiden säilymisellä.

Tätä Darwinin teoriaa vastaan herra Dühring huomauttaa nyt, että käsitykseen olemassaolotaistelusta, kuten Darwin itsekin on myöntänyt, on jouduttu taloustieteilijä ja väestöteoreetikko Malthusin katsomusten yleistämisestä, ja siksi sillä myös on kaikki ne puutteet, mitkä tuolla papillisella malthusilaisella katsomuksella väestön liiallisesta lisääntymisestä on.— Mutta Darwinin päähän ei pälkähtänytkään sanoa, että olemassaolotaistelun käsityksen *alkuperää* olisi etsittävä Malthusilta. Hän sanoo vain, että hänen teoriansa olemassaolotaistelusta on Malthusin teoria eläin- ja kasvimaailmaan sovellettuna. Miten suuri lieneekään virhe, jonka Darwin naiiviuttaan teki hyväksymällä niin varauksetta Malthusin opin, niin jokainen näkee silti ensi silmäyksellä, ettei ole tarvis käyttää Malthusin silmälaseja havaitakseen luonnossa olemassaolotaistelua — ristiriidan luonnon niin tuhlaavasti tuottamien alkioiden lukemattoman määrän ja sen joukon välillä, mikä niistä ylipäättänsä voi saavuttaa kypsyiden; ristiriidan, joka tosiaankin ratkeaa suurimmalta osaltaan usein äärimmäisen

julmassa taistelussa olemassaolosta. Ja samoin kuin palkkalaki on säilyttänyt pätevyytensä senkin jälkeen, kun ne malthusilaiset todistelut, joilla Ricardo sitä perusteli, ovat jo ajat sitten hävinneet tietymättömiin, samoin voi olemassaolon taistelu olla luonnossa olemassa ilman malthusilaista tulkintaakin. Sitä paitsi luonnon eliöillä on niilläkin väestölakinsa, joita ei ole juuri nimeksikään tutkittu, mutta joiden toteamisella on ratkaiseva merkitys lajien kehityshistorialle. Ja kukahan on myös tähän suuntaan antanut ratkaisevan sysäyksen? Ei kukaan muu kuin Darwin.

Herra Dühring varoo visusti koskemasta tähän kysymyksen myönteiseen puoleen. Sen sijaan taistelu olemassaolosta on yhä uudelleen muistutusten kohteena. Olemassaolotaistelusta tiedottomien kasvien ja hyvántahtoisten kasvinsyöjien välillä ei näet voi olla puhetta-kaan:

»Tarkoin määritellyssä mielessä taistelu olemassaolosta on edustettuna eläinmaailmassa vain sikäli kuin ravitseminen tapahtuu ryöstämisen ja raatelun avulla.»

Ja sen jälkeen kun »olemassaolotaistelun» käsite on typistetty näihin ahtaisiin rajoihin, saattaa herra Dühring päästää valloilleen koko suuttumuksensa tämän hänen itsensä eläimellisyyteen rajoittaman käsitteen eläimellisyyden johdosta. Mutta tuo siveellinen suuttumus kohdistuu kuitenkin vain herra Dühringiin itseensä, sillä lähän on ainoa, joka on näin rajoittanut olemassaolon taistelua ja siksi hän on yksi siitä vastuussakin. Darwin ei siis ole se, joka »etsii petojen piiristä kaiken luonnon-toiminnan lakeja ja ymmärtämistä», sillä Darwinhan oli sisällyttänyt tähän taisteluun koko orgaanisen luonnon, vaan se on joku herra Dühringin itsensä kyhäämä mielikuvituksellinen pöpö. Pelkkä *nimi* »olemassaolotaistelu» voitaisiin kyllä kernaasti antaa uhriksi herra Dühringin ylevän siveelliselle suuttumukselle. Että itse tuo asia on olemassa myöskin kasvien keskuudessa, sen voi hänelle todistaa jokainen niitty, jokainen viljapelto ja jokainen metsä; eikä kysymys ole nimestä, ei siitä, sanotaanko »taistelu olemassaolosta» vaiko »elinehtojen puute ja mekaaniset vaikutukset», vaan siitä, kuinka tämä tosi-

asia vaikuttaa lajien säilymiseen tai muuttumiseen. Ja tästä herra Dühring vaikenee itsepintaisesti itsensä kaltaisessa hiljaisuuden tilassa. Siksi luonnollinen valinta täytyy toistaiseksi jättää sillensä.

Mutta darvinismi »tuottaa muutoksensa ja erilaisuutensa tyhjästä».

On kylläkin niin, että käsitellessään luonnollista valintaa Darwin jättää huomiotta ne *sytyt*, jotka ovat aiheuttaneet muutoksia eri yksilöissä, ja käsittelee lähinnä sitä, millä tavalla noista¹ yksityisistä poikkeuksista vähitellen tulee rodun, muunnoksen tai lajin tunnusmerkkejä. Darwinia kiinnostaa vähemmän näiden syiden löytäminen — syiden, jotka vielä nytkin osin ovat aivan tuntemattomia, osin vain aivan ylimalkaisesti osoitettavissa — kuin se rationaalinen muoto, jossa niiden vaikutukset vakiintuvat, saavat kestävänsä merkityksen. Darwin tällöin arvioi todellakin keksintönsä vaikutuspiirin liian suureksi, hän teki siitä lajien muuttumisen ainoan tekijän ja laiminlöi kysymyksen toistuvien yksilöllisten muutosten syistä selvitellessään kysymystä muutoksien yleistymisen muodosta. Se oli virhe, joka oli ominainen useimmille tiedettä todella edistäneille tutkijoille. Sitä paitsi, jos Darwin johtaa yksilölliset muutoksensa tyhjästä ja soveltaa tässä yksinomaan »jalostajan viisautta», niin silloinhan jalostajan tämän mukaan täytyy samoin tuottaa *tyhjältä* haluamansa eläin- ja kasvimuotojen todelliset eikä vain kuvitellut muutokset. Mutta se, joka on antanut alkusysäyksen sen tutkimiselle, mistä nämä muutokset ja eroavuudet itse asiassa syntyvät, ei taaskaan ole kukaan muu kuin Darwin.

Viime aikoina, erikoisesti Haeckelin ansiosta, on käsitys luonnollisesta valinnasta laajentunut ja lajien muuttuminen on käsitetty mukautumisen ja periytymisen vuorovaikutuksen tulokseksi; ja tällöin mukautuminen on esitetty tapahtuman muutoksia aiheuttavana, periytyminen niitä säilyttävänä puolena. Tämäkään ei herra Dühringin mielestä ole oikein.

»Varsinainen luonnon tarjoamiin tai epämiin elinehtoihin mukautuminen edellyttää virikkeitä ja toimintoja, jotka määräytyvät mielteiden mukaisesti. Muussa tapauksessa mukautuminen on

vain näennäistä, ja vaikuttava syysuhde ei kohoa alempien fysikaalisen, kemiallisen ja kasvifysiologisen asteen yläpuolelle.»

Tässäkin herra Dühringiä suututtaa vain nimi. Nimitäköön hän tuota prosessia miten tahansa, kysymys on kuitenkin siitä, aiheuttavatko tuollaiset tapahtumat muutoksia eliöiden lajeissa vai eivät. Ja taaskaan ei herra Dühring anna mitään vastausta.

»Jos jokin kasvi valitsee kasvunsa aikana sen tien, jolla se saa eniten valoa, niin tämä ärsyksen vaikutus ei ole mitään muuta kuin fysikaalisten voimien ja kemiallisten tekijäin yhdistelmä, ja jos tässä tapauksessa tahdotaan puhua mukautumisesta sanan varsinaisessa eikä kuvaannollisessa mielessä, täytyy tämän tuoda käsitteisiin *spiritististä* sekasotkua.»

Näin ankara on toisia kohtaan mies, joka aivan tarkalleen tietää, *minkä vuoksi* luonto tämän tai tuon tekee, joka puhuu luonnon *hienovaraisuudesta*, jopa sen *tahdosta*! Spiritististä sekasotkua todellakin — mutta missä, Haeckelilla vai herra Dühringillä?

Ja paitsi spiritististä, myöskin loogista sekasotkua. Näimme, että herra Dühring pyrkii kaikin voimin saamaan tarkoituserän käsitteen astumaan voimaan luonnossa:

»Välineen ja tarkoituksen suhde ei millään muotoa edellytä tietoista aikomusta.»

Mutta mitä muuta nyt sitten tuo hänen kiivaasti vastustamansa mukautuminen ilman tietoista aikomusta, ilman mielteiden välitystä on, paitsi tällaista tiedotonta tarkoituksellista toimintaa?

Kun siis lehtisammakko ja lehtiä syövät hyönteiset ovat vihreitä, hieta-aavikkojen eläimet hiekankeltaisia, napaseutujen eläimet enimmäkseen lumivalkeisia, eivät ne varmaankaan ole omaksuneet näitä värejä tarkoituksellisesti tai mitään mielteitä noudattaen; päinvastoin, värit voidaan selittää vain fysikaalisista voimista ja kemiallisista tekijöistä käsin. Ja sittenkin on kiistämätön tosiasia, että nämä eläimet ovat väriensä avulla tarkoituksenmukaisesti *sopeutuneet* elinympäristöönsä siten, etteivät niiden viholliset kykene helposti havaitsemaan niitä. Samoin ne elimet, joilla tietyt kasvit vangitsevat ja syövät niille istahtavia hyönteisiä, ovat mu-

kautuneet tähän toimintaan, vieläpä tarkoituksenmukaisesti sopeutuneet. Jos herra Dühring nyt pitää kiinni siitä, että mukautumisen täytyy olla mielteiden aikaansaamaa, sanoo hän vain toisin sanoin sen, että tarkoituksenmukaisen toiminnan täytyy tapahtua mielteiden välityksellä, täytyy olla tietoista, aikomuksellista. Ja näin olemme taas, kuten todellisuusfilosofiassa tavallisesti käy, päätyneet tarkoituksellisesti toimivaan luojaan, jumalaan.

»Tällaista tietoa oli ennen tapana nimittää deismiksi eikä sille annettu suurta arvoa» (sanoo herra Dühring); »mutta nyt näytävät *jolkut* tässäkin suhteessa kehittyneen taaksepäin.»

Mukautumisesta siirrymme perinnöllisyyteen. Herra Dühringin mielestä darvinismi on tässäkin täysin hakoiteillä. Darwin muka väittää koko orgaanisen maailman polveutuneen yhdestä alkuoliosta, on niin sanoaksemme yhden ainoan olion poikuetta. Darwinilla ei kuulemma lainkaan ole olemassa samanlaatuisten luonnonluomusten itsenäisiä rinnakkaissarjoja ilman yhteistä alkuperää ja siksi hänen täytyy menneisyyteen käännettyine katsomuksineen joutua umpikujaan siinä, missä siittämisen tai muunlaisen suvunjatkamisen lanka häneltä katkeaa.

Väite, että Darwin johtaisi kaikki nykyiset eliöt *yhdestä* alkuoliosta, on, kohteliaasti sanoaksemme, herra Dühringin »omaa vapaata luomusta ja kuvitelmaa». Kirjassaan »Lajien synty» (6. painos) sanoo Darwin selvästi viimeistä edellisellä sivulla, että hän pitää

»kaikkia eliöitä *muutamien harvojen olioiden jälkeläisinä* suorassa linjassa, eikä erityisinä luomuksina»¹⁴⁴.

Ja Haeckel menee vielä merkittävästi pitemmälle ja olettaa

»aivan itsenäisen sukupuun kasvikunnalle, toisen eläinkunnalle» sekä näiden kahden välille »tietyn määrän itsenäisiä protistien sukupuita, joista jokainen on edellisistä aivan riippumatta kehittynyt omasta arkegonaalista moneerimuodostaan» (»Luonnollinen luomishistoria», s. 397)¹⁴⁵.

Kyseisen alkuolennon on herra Dühring keksinyt vain sen vuoksi, että voisi saattaa sen mahdollisimman huo-

noon huutoon rinnastamalla sen alkujuutalaiseen Aadamiiin; tässä hänelle — nimittäin herra Dühringille — sattui se onnettomuus, ettei hän tiennyt, miten tämä alkujuutalainen onkin Smithin Assyriassa tekemien löytöjen ansiosta osoittautunut seemiläisten kantaisäksi, ja että koko raamatun luomis- ja vedenpaisumustarina on paljastunut palaseksi vanhasta pakanallisesta, juutalaisille, babylonialaisille, kaldealaisille ja assyrialaisille yhteisestä uskonnollisesta tarusikermästä.

On kylläkin kova syytös Darwinia vastaan, että hän heti joutuu umpikujaan siinä, missä häneltä katkeaa polveutumisen lanka, mutta tätä syytöstä ei käy torjuminen. Sen ansaitsee ikävä kyllä koko luonnontieteemme. Missä polveutumisen lanka siltä katkeaa, on se »umpikujassa». Se ei vielä ole kyennyt tuottamaan orgaanista oliota ilman polveutumista, eipä edes valmistamaan yksinkertaista protoplasmaa tai muuta valkuaisainetta kemiallisista alkuaineista. Elämän alkuperästä luonnontiede voi siis nyt sanoa varmasti vain niin paljon, että sen on täytynyt syntyä kemiallista tietä. Mutta ehkäpä todellisuusfilosofia kykenee tässä auttamaan, kerran sillä on käytettävissään luonnonluomuksien itsenäiset rinnakkaissarjat, joita ei yhteinen alkuperä sido toisiinsa? Kuinka nämä olisivat voineet syntyä? Itsestään tapahtuvalla sikiämisellä? Mutta tähän asti eivät uhkarohkeimmatkaan alkusyntyopin puoltajat ole väittäneet täten voivan syntyä muuta kuin bakteereja, alkeellisia sieniä ja muita sangen primitiivisiä eliöitä, mutta ei lainkaan hyönteisiä, kaloja, lintuja tai imettäväisiä. Jos nyt näitä samanlaatuisia luonnon luomuksia — tietenkin orgaanisia, sillä vain näistähän tässä on puhe — ei sido toisiinsa yhteinen alkuperä, niin siellä, »missä polveutumisen lanka katkeaa», täytyy niiden tai jokaisen niiden esivanhemman astua maailmaan erikoisen luomistoimituksen kautta. Olemme siis taas luoja luona ja siinä, mitä nimitetään deismiksi.

Edelleen herra Dühring selittää Darwinin suureksi pintapuolisuudeksi sen, että tämä

»kohottaa pelkän sukupuolisesti tapahtuvan ominaisuuksien yhdistämisen näiden ominaisuuksien synnyä peruseräatteenksi».

Tämä on taas juuriinmenevän filosofimme omaa vaapaata luomusta ja kuvitelmaa. Darwin selittää päinvastoin selvästi: ilmaus »luonnollinen valinta» sisältää vain muutosten *säilymisen*, mutta ei niiden syntymistä (s. 63). Tämä uusi asioiden keksiminen, asioiden, joita Darwin ei koskaan ole sanonut, on tarkoitettu helpottamaan pääsyämme seuraavaan Dühringin syvämielteisyyteen:

»Jos siitoksen sisäisestä skematismista olisi etsitty jokin itsenäisen muutoksen periaate, olisi tämä ajatus ollut täysin järkipöytä; ohnan se ajatus luonnollinen, että yleisen genesiksen periaate kytketään yhteen suvunjatkamisen kanssa ja ettei niin sanottua alkusikiämistä korkeammalta kannalta katsoen pidetä uusintamisen ehdottomana vastakohtana, vaan nimenomaan tuotantona.»

Ja mies, joka on saattanut keksiä tällaisen sekasotkun, ei häikäile syyttää Hegeliä tämän »siansaksasta»!

Mutta riittääköön nyt jo tämä viheliäinen, ristiriitoja täynnä oleva torailu ja saivartelu, jolla herra Dühring päästää ilmoille kiihtymyksensä sen valtavan edistyksen johdosta, josta luonnontiede saa kiittää Darwinin opin antamaa sysäystä. Ei Darwin eivätkä hänen kannattajansa luonnontutkijoiden joukossa aio jollain tapaa väheksyä Lamarckin suuria ansioita: juuri Darwin ja hänen kannattajansa hänet ensimmäisinä jälleen nostivat unohduksen haudasta. Mutta emme saa jättää huomioon ottamatta sitä, että Lamarckin aikoina tieteellä ei vielä ollut käytettävissään läheskään riittävästi aineistoa voidakseen vastata kysymykseen lajien alkuperästä muulla tavoin kuin ennakoivasti, niin sanoaksemme profeetallisesti. Paitsi sitä valtavaa aineistoa, minkä sekä keräilevä että anatominen kasvi- ja eläintiede ovat koonneet, on Lamarckin ajan jälkeen syntynyt kaksi aivan uutta tiedettä, joilla tässä on ratkaiseva merkitys: kasvien ja eläinten alkuiden kehityksen tutkimus (embryologia) ja maankuoren eri kerroksissa havaittujen orgaanisten jätteiden tutkimus (paleontologia). Vallitsee nimittäin merkillinen yhdenmukaisuus eliön alkion asteittaisen kypsäksi eliöksi kehittymisen sekä sen portaikon välillä, jota myöten maapallon historiassa toinen toistaan seuranneet kasvit ja eläimet ovat kehittyneet. Ja juuri tämä vastaavuus on antanut kehitysteorialle varmimman perustan. Mutta kehitysteoria itse on vielä varsin nuori, ja

siksi myöhempi tutkimus epäilemättä varsin huomattavasti muuttaa nykyistä, ankaran darvinististakin käsitystä lajien kehityskulusta.

Mutta mitä myönteistä todellisuusfilosofialla on nyt sanottavana meille orgaanisen elämän kehityksestä?

»Lajien muuttuvuus on oletamus, joka voidaan hyväksyä.» Mutta sen ohella pätee myöskin »samanlajisten luonnonluomusten itsenäinen rinnakkaissarja ilman yhteistä polveutumista».

Tämän mukaan pitäisi kai ajatella, että erilaiset luonnonluomukset, ts. muuttuvat lajit, polveutuvat toinen toisistaan, samanlajiset taas eivät. Tämä ei kuitenkaan täysin päde; sillä muuttuvillakin lajeilla lienee

»polveutumisen kautta tapahtuva välittyminen päinvastoin vasta toissijainen luonnon toimitus».

Siis kyse on sittenkin polveutumisesta, mutta »toisen luokan» polveutumisesta. Olkaamme iloisia siitä, että sen jälkeen kun herra Dühring on puhunut niin paljon pahaa ja pimeää polveutumisesta, päästää hän sen silti takaoven kautta sisälle. Samoin käy luonnolliselle valinnallekin, sillä kaiken olemassaolotaisuuteen kohdistetun siveellisen suuttumuksen jälkeen, olemassaolotaisuuteen, jonka välityksellä luonnollinen valinta tapahtuu, sanotaankin äkkiä:

»Orgaanisten muodostumien laadun syvempi peruste on etsittävä elämänehdoista ja kosmisista suhteista, kun taas Darwinin korostama luonnollinen valinta voi tulla kysymykseen vasta toisella sijalla.»

Siis sittenkin luonnollinen valinta, vaikkakin vain toisen luokan; siis luonnollisen valinnan myötä myös taistelu olemassaolosta ja sen mukana samoin papillismalthusilainen väestötungos! Siinä kaikki. Muissa suhteissa herra Dühring ohjaa meidät Lamarckin luo.

Lopuksi herra Dühring varoittaa meitä käyttämästä väärin sanoja muodonvaihdos ja kehitys. Muodonvaihdos on näet epäselvä käsite, ja kehityksen käsite on vain sikäli luvallinen mikäli kehityslait voidaan todella osoittaa. Näiden molempien asemesta meidän pitää sanoa »kompositio», ja sitten kaikki on hyvin. Kyse on taas

tuosta vanhasta jutusta: asiat jäävät ennalleen, ja herra Dühring on aivan tyytyväinen heti kun vain muutamme nimen. Jos puhumme kananpoikasen kehittymisestä munassa, sotkemme asian, koska voimme osoittaa kehityslait vain puutteellisesti. Mutta jos puhumme kananpoikasen kompositiosta, niin kaikki on selvää. Emme siis enää sano: tämä lapsi kehittyy mainiosti, vaan sanomme: tämä lapsi komponoituu erinomaisesti, ja meidän täytyy onnitella herra Dühringiä siitä, että hän kohoo Nibelungin sormuksen luoja rinnalle paitsi jalossa itsekorostuksessa, myös tulevaisuuden komponistin¹⁴⁶ ominaisuudessa.

VIII. LUONNONFILOSOFIA. ORGAANINEN MAAILMA

(loppu)

»Arvioitakoon... mitä positiivista tietoa luonnonfilosofinen osastomme tarvitsee, jotta siihen sisältyisivät kaikki sen tieteelliset edellytykset. Sen perustana ovat ensiksikin kaikki matematiikan oleelliset saavutukset ja sitten eksaktien tieteiden päätöteemukset mekaniikassa, fysiikassa ja kemiassa sekä ylipäänsä luonnontieteelliset johtopäätökset fysiologiassa, eläintieteessä ja muilla samantapaisilla tutkimusaloilla.»

Tällaisella luottamuksella ja varmuudella herra Dühring puhuu herra Dühringin matemaattisesta ja luonnon-tieteellisestä oppineisuudesta. Tuosta laihasta tekstiosastosta ja vielä vähemmän sen vielä köyhemmistä tuloksista, ei näe mikä myönteisen tiedon juurevuus sen takana piilee. Joka tapauksessa, voidakseen esittää Dühringin oraakkelinlauseita fysiikasta ja kemiasta ei fysiikasta tarvitse tuntea muuta kuin se yhtälö, joka ilmaisee lämmön mekaanisen ekvivalentin, ja kemiasta vain se, että kaikki kappaleet jakautuvat alkuaineiksi ja alkuaineyhdistymiksi. Joka tämän lisäksi, kuten herra Dühring sivulla 131, saattaa puhua »gravitoivista atomeista», todistaa tällä vain, että atomin ja molekyylin ero on hänelle aivan »hämärä». Tunnettu asiahan on, ettei atomeja ole olemassa vetovoiman tai muiden mekaanisten tai fysikaalisten liikemuotojen kannalta, vaan ainoastaan kemiallisen toiminnan kannalta. Ja kun luetaan luku orgaanisesta luonnosta tyhjine, ristiriitaisine, ratkaisevassa

kohdassa oraakkelimaisen mielettömine lörpöttelyineen ja ehdottoman mitättömine lopputuloksineen, niin eipä voi pidättyä siitä käsityksestä, että herra Dühring puhuu tässä asioista, joista hän tietää ihmeteltävän vähän. Tämä käsitys muuttuu varmuudeksi, kun lukija pääsee hänen ehdotukseensa, että opissa orgaanisista olennoista (biologiassa) olisi tästä lähin sanottava »kehityksen» asemesta »kompositio». Se joka voi ehdottaa jotain tällaista, todistaa ettei hänellä ole vähäisintäkään aavistusta orgaanisten olioiden muodostumisesta.

Kaikki orgaaniset oliot, alhaisimpia lukuun ottamatta, muodostuvat soluista, pienistä, vain voimakkaalla suurennuksella näkyvistä valkuaisainehiukkasista, joiden sisällä on solutuma. Yleensä solu kehittää myös ulko kuoren, ja sisältö on silloin enemmän tai vähemmän nestemäistä. Alhaisimmat solueliöt muodostuvat *yhdestä* solusta; orgaanisten olentojen valtava enemmistö on monisoluisia. Ne ovat useiden solujen yhteenkuuluvia komplekseja jotka alemmilla eliöillä vielä ovat samanlaisia, korkeammilla saavat yhä erilaisempia muotoja, ryhmittymiä ja toimintoja. Esimerkiksi ihmisruumiissa luut, lihakset, hermot, suonet, jänteet, rustot, nahka, lyhyesti kaikki kudokset ovat joko soluista koostuneita tai soluista kehittyneitä. Mutta kaikille orgaanisille solurakennelmille, alkaen ameebasta, joka useimmiten on yhden solutuman sisältävä ketoton valkuaisainekimpale, aina ihmiseen asti, ja pienimmistä yksisoluisista Desmidiaceevihherlevistä aina korkeimpiin kasveihin saakka, on yhteinen se tapa, millä solut lisääntyvät: jakautumalla. Aluksi solutuma kuroutuu keskeltä kahtia; kuroutuma, joka erottaa tuman molemmat puoliskot, tulee yhä lujemmaksi, lopulta puoliskot eroavat ja muodostavat kaksi solutumaa. Sama prosessi tapahtuu itse solussa, kumpaisestakin tumasta tulee soluaineen kasautumisen keskipiste, soluaineen, jonka osia sitoo toisiinsa yhä kapeneva kuroutuma, kunnes lopulta molemmat eroavat ja jatkavat elämänsä itsenäisinä soluina. Tällaisen toistuvan solunjakautumisen tietä eläinmunan sikiösolusta kehittyä hedelmöittymisen jälkeen vähitellen aivan valmis eläin, ja samoin tapahtuu varttuneella eläimellä kuluneiden kudoksien korvautuminen. Nimittääkseen tällaista pro-

sessia kompositioksi ja sen ilmaisemista sanalla »kehitys» »puhtaaksi kuvitteluksi» täytyy asianomaisen tosiaan olla henkilö, joka — niin vaikea kuin sitä onkin nykyisin uskoa — ei tiedä tästä prosessista yhtään mitään; sillä tässähän *ainoastaan*, ja aivan kirjaimellisessa mielessä kehitytään eikä lainkaan komponoida!

Tulemme edempänä vielä sanomaan jotakin siitä, mitä herra Dühring yleensä ymmärtää elämällä. Hän kuvittelee sen varsinkin seuraavanlaiseksi:

»Myös epäorgaaninen maailma on itsetoimivien herätteiden järjestelmä; mutta vasta siellä, missä alkaa varsinainen jäsentyminen ja ainesten kiertokulun välittyminen erityisten tiehyeiden kautta jostain sisäisestä pisteestä alkiokaavaan, joka on muutettavissa pienemmäksi muodostumaksi, vasta siellä voidaan ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä puhua elämästä.»

Tämä lause on ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä järjettömyyden itsetoimivien herätteiden (mitä tämä sitten merkinneekään) järjestelmä, puhumattakaan lauseen kieliopillisesta sekavuudesta. Jos elämä alkaa vasta siellä, missä varsinainen jäsentyminen alkaa, on meidän julistettava kuolleeksi koko Haeckelin alkueliökunta ja kenties vielä paljon muutakin aina sen mukaan kuinka tuo jäsentymisen käsite tulkitaan. Jos elämä alkaa vasta siitä, missä tämä jäsentyminen on pienen alkiokaavan välityksellä siirrettävissä, niin kaikki alhaisimmat eliöt yksisoluiset mukaan lukien eivät ainakaan ole eläviä. Jos ainesten kiertokulun välittyminen erikoisten tiehyeiden kautta on elämän tunnusmerkki, täytyy meidän edellä mainittujen lisäksi pyyhkiä elävien olentojen joukosta pois vielä koko onteloeläinten korkein luokka, poikkeuksena tosin meduusat, siis kaikki polyypit ja muut eläinkasvit¹⁴⁷. Mutta jos elämän oleellisena tunnusmerkkinä on ainesten kiertokulku erikoisten tiehyeiden kautta jostakin sisäisestä pisteestä, on meidän julistettava kuolleiksi kaikki ne eläimet, joilla ei ole joko lainkaan sydäntä tai joilla on useampia sydämiä. Näihin kuuluvat edellä mainittujen lisäksi vielä kaikki madot, meritähdet ja rataseläimet (Annuloida ja Annulosa, Huxleyn luokittelun mukaan¹⁴⁸), osa äyriäisistä (ravut) ja lopuksi jopa eräs selkärankainen, suikulainen (Amphioxus). Näihin kuuluvat lisäksi kaikki kasvit.

Kun herra Dühring siis ryhtyy luonnehtimaan varsinaista elämää ahtaamassa ja ankarammassa merkityksessä, hän antaa elämästä neljä aivan ristiriitaista tunnusmerkkiä, joista yksi tuomitsee ikuiseen kuolemaan paitsi koko kasvikunnan, myöskin puolet eläinkuntaa. Kukaan ei todellakaan voi sanoa hänen johtaneen meitä harhaan luvatussaan »perusteitaan myöten omaperäisiä johtopäätöksiä ja katsomuksia»!

Eräässä toisessa kohdassa sanotaan:

»Luonnossakin on kaikkien organismien perustana alimmista ylimpiin muuan yksinkertainen tyyppi», ja tämä tyyppi on »jo alkeellisimpien kasvien alhaisimmassa ärsykkeessä tavattavissa täysin ja kokonaan yleisessä olemuksessaan».

Tämäkin väite on taas »täysin ja kokonaan» järjetön. Yksinkertaisin koko orgaanisessa luonnossa tavattava tyyppi on solu; ja se on todellakin korkeampien eliöiden perusta. Sitä vastoin alhaisempien eliöiden joukossa on suuri määrä sellaisia, jotka ovat vielä paljon solun alapuolella, kuten protoameeba, yksinkertainen valkuaisainekimpale ilman mitään erilaistumista, kokonainen sarja muita moneereja sekä kaikki Siphoneae-levät. Nämä kaikki liittyvät korkeampiin eliöihin vain sikäli, että ne koostuvat oleellisesti valkuaisesta ja sen tähden suorittavat valkuaisainefunktioita, ts. elävät ja kuolevat.

Edelleen herra Dühring kertoo meille:

»Fysiologisesti aistiminen on sidottu jonkinlaisen, vaikkapa hyvinkin yksinkertaisen hermokoneiston olemassaoloon. Kaikille eläinmuodostumille on sen tähden luonteenomaista aistimiskyky, ts. kyky käsittää subjektiivisen tietoisesti tilansa. Jyrkkä raja kasvien ja eläinten välillä on siinä, missä tapahtuu harppaus aistimiseen. Tunnettujen siirtymismuotojen avulla ei tätä rajaa voi pyyhkiä pois, päinvastoin niiden ulkomuodosta ei voida eikä ole voitu päätellä kyseistä rajaa ja vasta tällöin se tuleeekin loogiseksi tarpeeksi.»

Ja edelleen:

»Kasvit sitä vastoin ovat tyyten ja ainaisiksi ajoiksi vailla pienintäkään aistimisen itua ja myös vailla mitään taipumusta siihen.»

Ensinnäkin Hegel sanoo («Luonnonfilosofia», 351. §, lisäys), että

»aistiminen on differentia specifica*, eläimen ehdottomasti erottava merkki».

Siis taaskin eräs Hegelin »vaikeasti sulatettava ajatus», jonka herra Dühring suoranaisen kaappauksen kautta kohottaa perimmäisen lopullisen totuuden aatelissäätöön.

Toiseksi, kuulemme tässä ensikertaa siirtymämuodoista, joista ulkomuodon perusteella ei voida eikä ole voitu päätellä rajaa (onpas sekamelskaa!) kasvien ja eläinten välillä. Se että nämä välimuodot ovat olemassa, että on olemassa eliöitä joista emme lainkaan voi sanoa ovatko ne kasveja vai eläimiä, että me siis ylipäänsä emme voi todeta jyrkkää rajaa kasvien ja eläinten välillä — juuri se herättää herra Dühringissä loogisen tarpeen erottavan tunnusmerkin toteamiseen, tunnusmerkin, josta hän itse samassa hengenvedossa myöntää, ettei se ole pätevä! Mutta meidän ei tarvitse edes palata kasvien ja eläinten väliselle epäilyttävälle alueelle. Ovatko ne tunneherkät kasvit, jotka vähäisestäkin kosketuksesta käärivät lehensä kokoon tai sulkevat kukkansa, ovatko hyönteissyöjäkasvit vailla kaikkea aistimisen jälkeä ja kaikkea taipumustakin siihen? Itse herra Dühring ei voi tätä väittää lankeamatta »epätieteelliseen puolirunouteen».

Kolmanneksi, on taaskin herra Dühringin vapaata luomusta ja kuvitelmaa, kun hän väittää että aistiminen olisi fysiologisesti muka sidottu jonkinlaisen, vaikkapa hyvinkin yksinkertaisen hermokoneiston olemassaoloon. Eivät vain kaikki alkueläimet, vaan myös eläinkasvit, ainakin niiden suuri enemmistö, ovat vailla hermokoneiston jälkeäkin. Vasta madoista alkaen hermokoneisto on säännöllisesti tavattavissa, ja herra Dühring on ensimmäinen, joka esittää väitteen ettei hermottomilla eläimillä olisi aistimuksia. Aistiminen ei välttämättä ole sidottu hermoihin, mutta sitä vastoin kyllä erääseen tähän saakka lähemmin toteamattomaan valkuaisaineeseen.

* — lajitunnusmerkki. *Toim.*

Herra Dühringin biologista tietoutta kuvaa muuten riittävästi kysymys, jota hän ei kaihda sinkoamasta kohti Darwinia:

»Olisiko eläin sitten kehittynyt kasvistae?»

Näin saattaa kysyä vain se, joka ei tiedä mitään eläimistä eikä kasveista.

Elämästä yleensä herra Dühring tietää sanoa meille vain:

»Aineenvaihdunta, joka toteutuu plastisesti muodostuvan skematisoinnin välityksellä» (mitä tämä taas on?), »pysyy aina varsinaisen elämänprosessin erottavana tunnusmerkkinä».

Siinä kaikki, mitä saamme tietää elämästä, minkä ohella vielä »plastisesti muodostuvan skematisoinnin» takia olemme vajonneet polvia myöten puhtaimman Dühring-siansaksan mielettömään sekasotkuun. Jos siis haluamme tietää, mitä elämä on, on meidän kaiketi itse lähdeittävä tarkastelemaan kysymystä lähemmin.

Fysiologikemistit ja kemistifysiologit ovat kolmen vuosikymmenen ajan sanoneet lukemattomia kertoja, että orgaaninen aineenvaihdunta on elämän yleisin ja tunnusomaisin ilmiö, ja herra Dühring on tässä vain yksinkertaisesti kääntänyt sen elegantille ja selvälle kielelle. Mutta elämän määrittelemisen orgaaniseksi aineenvaihdunnaksi merkitsee elämän määrittelemistä — elämäksi. Orgaaninen aineenvaihdunta tai aineenvaihdunta plastisesti muodostuvine skematisointeineen on nimittäin sellainen ilmaus, joka itse vaatii taas selvitystä elämän avulla, orgaanisen ja epäorgaanisen eli siis elävän ja elottoman erottelun avulla. Tällä selvityksellä emme siis pääse paikaltamme eteenpäin.

Aineenvaihduntaa sellaisenaan tapahtuu ilman elämäkin. Kemiassa on lukuisia prosesseja, jotka, kun raaka-aineita tulee riittävästi lisää, tuottavat aina uudelleen omat ehtonsa ja vieläpä niin, että prosessin aiheuttajana on tällöin kappale määrättyä ainetta. Näin on asia valmistettaessa rikkihappoa rikkiä polttamalla. Tällöin saadaan rikkidioksidiä, SO_2 , ja kun siihen lisätään vesihöyryä ja typpihappoa, sitoo rikkidioksidi vedyn ja hapen ja muuttuu rikkihapoksi, H_2SO_4 . Tällöin typpihappo luovuttaa hapen ja muuttuu typpioksidiksi; tämä typpiok-

sidi sitoo heti jälleen ilmasta uutta happea ja muuttuu korkeammiksi typpioksideiksi, mutta vain luovuttaakseen tämän hapen heti uudelleen rikkidioksidille ja suorittaakseen uudelleen saman prosessin, joten teoreettisesti äärettömän pienen typpihappomäärän pitäisi riittää muuttamaan rikkihapoksi rajaton määrä rikkidioksidia, happea ja vettä.— Aineenvaihduntaa tapahtuu edelleen nesteiden kulkiessa kuolleiden orgaanisten ja jopa epäorgaanisten kalvojen lävitse, sekä niin ikään Trauben keinoitekoisissa soluissa¹⁴⁹. Näemme taas tästä, että aineenvaihdunnan avulla emme pääse sijoiltamme; sillä se erityinen aineenvaihdunta, jonka pitäisi selittää elämä, kaipaa itse selitystä elämän avulla. Meidän on siis yritettävä toisella tavalla.

Elämä on valkuaisainekappaleiden olomuoto, ja tämä olomuoto on oleellisesti näiden kappaleiden kemiallisten osasten alituista uudistumista.

Valkuaisaineet ymmärretään tässä samassa mielessä kuin nykyaikainen kemia, joka sisällyttää tähän nimitykseen kaikki tavallisen valkuaisen kanssa analogisesti kokoonpannut aineet, joita lisäksi nimitetään myös proteiiniksi. Nimitys on epäonnistunut, sillä tavallinen munanvalkuainen esittää elottomampaa, passiivisempaa osaa kuin mikään sen sukulaisaine ollessaan munankeltuaisen ohella vain kehittyvän sikiön ravintoainetta. Mutta koska valkuaisaineiden kemiallista koostumusta tunnetaan vielä hyvin vähän, on tämä nimitys sittenkin muita parempi, koska se on kattavin.

Kaikkialla, missä kohtaamme elämää, tapaamme sen valkuaisaineisiin yhtyneenä, ja kaikkialla, missä tapaamme valkuaisaineita jotka eivät ole hajoamistilassa, kohtaamme myös poikkeuksetta elämänilmiöitä. Epäilemättä muidenkin kemiallisten yhdisteiden läsnäolo elävissä olioissa on välttämätöntä, jotta näissä elämänilmiöissä syntyisi tiettyä erilaistumista; elämälle sellaisenaan ne eivät ole tarpeen, mikäli eivät sisälly ravintoon ja muutu valkuaiseksi. Tuntemamme alhaisimmat elävät olennot eivät muuta olekaan kuin yksinkertaisia valkuaisainekokkareita, ja niissä nähdään jo kaikki oleelliset elämänilmiöt.

Mutta mistä muodostuvat nämä kaikkialla, kaikissa

elollisissa olennoissa samalla tavoin tavattavat elämänilmentymät? Ennen kaikkea siitä, että valkuaisainekappale ottaa ympäristöstään itseensä muita sopivia aineksia, assimiloii ne, samalla kun kappaleen toiset, vanhemmat osat hajoavat ja erittyvät pois. Myös muut, elottomat kappaleet muuttuvat, hajoavat tai yhtyvät luonnon tapahtumakulussa; mutta tällöin ne lakkaavat olemasta sitä mitä ne olivat. Tuulen poiskuluttama kallio ei enää ole mikään kallio; hapettunut metalli muuttuu ruosteeksi. Mutta se, mikä on elottomien olioiden tuhoutumisen syynä, on valkuaisen kohdalla *olemassaolon perusehto*. Siitä silmänräpäyksestä alkaen, jona tämä keskeytymätön ainesosien vaihtuminen, tämä jatkuva ravitsemuksen ja erittymisen vuorottelu lakkaa, siitä silmänräpäyksestä lakkaa valkuaisaine itse, se hajoaa, ts. *kuolee*. Elämä, valkuaisaineen olomuoto, perustuu ennen kaikkea siihen, että se joka silmänräpäys on itsensä ja samalla joku toinen; ja tämä ei ole seurausta prosessista joka tapahtuu ulkoisten vaikuttimien seurauksena, kuten asianlaita voi olla elottomien esineiden suhteen. Päinvastoin elämä, ravitsemisen ja erittymisen kautta toteutuva aineenvaihdunta, on itsestään tapahtuva prosessi, joka on erottamattomasti kantajaansa, valkuaiseen kuuluva, siitä syntyisin, prosessi jota ilman ei valkuaista voi olla. Ja tästä seuraa, että jos kemian joskus onnistuu keinotekoisesti valmistaa valkuaista, täytyy tämän valkuaisen osoittaa elämänilmiöitä, olivatpa ne miten heikkoja tahansa. Kyseenalaista tosin on, löytääkö kemia samalla myös oikeata ravintoa tälle valkuaiselle.

Ravitsemuksen ja erityksen välityksellä tapahtuvasta aineenvaihdunnasta, joka on valkuaisen oleellinen funktio, sekä valkuaiselle ominaisesta joustavuudesta johtuvat sitten kaikki muut elämän yksinkertaisimmat tekijät: ärtyvyys — joka sisältyy jo valkuaisen ja sen ravinnon väliseen vuorovaikutukseen; supistumiskyky — joka ilmenee jo sangen alhaisella ravinnon ottamisen asteella; mahdollisuus kasvuun, joka alimmalla tasolla sisältää jakautumalla tapahtuvan lisääntymisen; sisäinen liike, jota ilman ei ole mahdollista enempää ravinnon ottaminen kuin sen assimiloiminenkaan.

Elämän määritelmämme on tietysti varsin rittämätön,

sillä sen täytyy rajoittua kaikkein yleisimpiin ja yksinkertaisimpiin elämän ilmiöihin sisältämättä lähestulkoonkaan *kaikkia*. Kaikki määritelmät ovat tieteellisen arvonsa kannalta niukkoja. Jotta tietäisimme todella tyhjentävästi, mitä elämä on, meidän pitäisi läpikäydä kaikki elämän ilmenemismuodot alimmista korkeimpiin asti. Arkikäytössä tuollaiset määritelmät ovat kuitenkin sangen mukavia eikä tietvissä tilanteissa selvitä kunnolla ilman niitä: ne eivät voi olla vahingoksikaan, kun ei vain unohdeta niiden väistämättömiä puutteita.

Mutta nyt takaisin herra Dühringiin. Jos hänellä maallisen biologian parissa meneekin hieman huonosti, tietää hän lohdutuskeinon: hän pakenee tähtitaivaaseensa.

»Paitsi aistivan elimen erikoinen rakenne, on myöskin koko objektiivinen maailma omiaan aiheuttamaan mielihyvää ja mielihäpää. Tältä pohjalta lähtien oletamme, että mielihyvän ja mielihäpän vastakkaisuus, vieläpä *täsmälleen* tuntemallamme tavalla, on universaalinen, ja että oleellisesti samanlaisten tunteiden täytyy edustaa sitä *maailmankaikkeuden eri maailmoissa*... Tämä vastavuus vuorostaan merkitsee *varsin paljon*, sillä se on avain *aistimusten universumiin*... Subjektiivinen kosminen maailma ei näin ollen ole meille paljoakaan objektiivista vieraampi. Molempien alueiden kokoonpanon on ajateltava olevan jonkin yleispätevän tyyppin mukainen, ja näin meillä on alkeet tietoisuusoppiin, jolla on suurempi kuin vain maanpäällinen kantavuus.»

Mitäpä pari karkeata hairahdusta maallisessa luonnontieteessä merkitsee sille, joka kantaa taskussaan aistimuksien universumin avainta? Allons donc!*

IX. MORAALI JA OIKEUS. IKUISET TOTUDET

Pidätymme antamasta näytteitä siitä latteuksien ja oraakkelimaisuuksien sekasotkusta, lyhyesti, siitä pelkästä *loruilusta*, jota herra Dühring tarjoaa lukijansa nautittavaksi täyden viidenkymmenen sivun verran muka juuriinmenevänä tieteenä tietoisuuden aineksista. Lainaamme vain tämän:

»Se joka kykenee ajattelemaan ainoastaan kielen avulla, ei ole vielä kokenut, mitä *abstraktii* ja *varsinainen* ajattelu merkitsee.»

* — Olkoon menneeksi! *Toim.*

Tämän mukaan eläimet ovat abstraktimpia ja varsinaisimpia ajattelijoita, koska niiden ajattelua ei ole koskaan sotkenut kielen tungetteleva sekaantuminen. Joka tapauksessa nähdään jo Dühringin ajatuksista ja niitä ilmaisevasta kielestä, kuinka vähän nämä ajatukset sopeutuvat mihinkään kieleen, ja kuinka vähän saksan kieli sopeutuu näihin ajakuksiin.

Lopuksi voimme vapautunein tuntein siirtyä neljanteen osastoon, joka hajanaisen lörpöttelyn lisäksi tarjoaa edes siellä täällä jotain *moraalista* ja *oikeudesta*, johon voi käydä kiinni. Heti alussa meitä kutsutaan matkalle toisille taivaankappaleille:

Moraalin aineksien täytyy »vastaavalla tavalla löytyä... kailta muiltakin olennoilta kuin ihmisiltä, joiden toimiva järki on tekemisissä vaistonvaraisten elämänliikkeiden tietoisien järjestämisen kanssa... Silti kiinnostuksemme tällaisiin johtopäätöksiin jää vähäiseksi... Mutta sitä paitsi pysyy aina näköpiiriä *suotuisasti avartavana* ideana se, että kuvittelemme toisissa maailmoissa yksityis- ja yhteiselämän lähtevän skeemasta, joka... ei voi olla ymmärryksellisesti toimivan olennon yleistä perusjärjestystä kumoava tai sitä kiertävä».

Kun tässä Dühringin totuuksien pätevyys myös kaikissa muissa maailmoissa poikkeuksellisesti asetetaan luvun alkuun eikä sen loppuun, on tälle seikalle rittävät perusteensa. Kun ensin on todettu Dühringin moraalija oikeuskuvitelmien pätevyys kaikissa *maailmoissa*, voidaan sitä helpommin avartaa suotuisasti niitä pätemään kaikkina *aikoina*. Tässäkään ei taas ole kyse mistään vähäisemmästä kuin viimekätisistä lopullisista totuuksista.

Moraalin maailmalla on »yhtä hyvin kuin yleisen tiedon maailmalla... pysyvät periaatteensa ja yksinkertaiset alkutekijänsä»; moraaliset periaatteet ovat »historian yläpuolella ja kansanluonteiden nykyisten eroavuuksien yläpuolella... Erityiset totuudet, joista kehityksen kuluessa kertyy täydellisempi moraalinen tietoisuus ja niin sanoaksemme omatunto, voivat, mikäli ne on tiedostettu viimeistä perustaansa myöten, vaatia itselleen samanlaista pätevyyttä ja kantavuutta kuin matematiikan teorit ja sovellutukset. *Aidot totuudet eivät ylipäänsä voi muuttua...* joten on yleensä hulluutta kuvitella, että tiedostuksen oikeellisuus voisi riippua ajasta ja todellisista muutoksista». Sen tähden ankaran tiedon varmuus ja tavanmukaisemman tiedostuksen riittävyys eivät järjellisessä tilassa ollen siedä sitä, että epäiltäisiin tiedon periaatteiden absoluuttista pätevyyttä. »Jo jatkuva epäily itse on sairaalloista

heikkoudentilaa eikä se ole muuta kuin ilmaus *totvottomasta seka-
vuudesta*, joka toisinaan järjestelmällisesti tiedostetusta omasta
mitättömyydestään yrittää saada näennäistä tukea. Siveyskysymyk-
sissä yleisten periaatteiden kieltäminen tarrautuu tapojen ja siveys-
periaatteiden maantieteelliseen ja historialliseen moninaisuuteen,
ja jos näin myönnetään siveellisesti huonon ja pahan välttämät-
tömyys, niin uskotaan tällöin oltavan vasta oikein vapautettuja
tunnustamasta yhdenmukaisten siveellisten vaikutteiden vakavaa
pätevyyttä ja tosiasiallista tehovoimaa. Tämä *kovertava epäily*, joka
ei käänny vain erinäisiä valheellisia oppeja vastaan, vaan itse
inhimillistä tietoisien siveellisyyden kykyä vastaan, päättyy lopulta
todelliseen tyhjiyteen, tai oikeastaan johonkin, joka on pelkkää
nihilismiä pahempi... Kumottujen siveellisten käsitystensä *kir-
javassa kaaoksessa* se luulee voitavansa helposti vallita ja avata kaikki
ovet periaatteettomalle mielivallalle. Mutta se erehtyy suuresti:
sillä pelkkä viittaus järjen välttämättömiin kohtaloihin erehdyk-
sen ja totuuden suhteen riittää jo tämän ainoan analogian kautta
tekemään selväksi, kuinka luonnonlakien mukaisen erehtyvyyden
ei tarvitse sulkea pois mahdollisuutta osua oikeaan.»

Olemme tähän saakka ottaneet rauhallisesti herra
Dühringin mahtipontiset lausunnot perimmäisistä lopul-
lisista totuuksista, ajattelun suvereenisuudesta, tiedos-
tuksen ehdottomasta varmuudesta jne., koska asia voitiin
ottaa ratkaistavaksi vasta siinä kohdassa johon olemme
nyt saapuneet. Tähän asti riitti sen tutkiminen, missä
määrin todellisuusfilosofian yksittäiset väittämät olivat
»suvereenin päteviä» tai saattoivat esittää »ehdottoman
vaatimuksen totuudellisuudestaan». Tulemme tässä nyt
sen kysymyksen eteen, voivatko inhimillisen tiedostuksen
tuotteet ja mitkä niistä yleensä olla suvereenin päteviä
ja voivatko ne vaatia itsensä tunnustamista ehdottomiksi
totuuksiksi. Kun sanon: inhimillisen tiedostuksen, en
sano näin loukatakseeni toisten taivaankappaleiden asuk-
kaita, joita minulla ei ole kunnia tuntea, vaan ainoastaan
koska myös eläimet tiedostavat, vaikka eivät silti suve-
reenisti. Koira tuntee isännässään jumalansa vaikka tämä
herra saattaa olla mitä suurin heittiö.

Onko inhimillinen ajattelu suvereenia? Ennen kuin
vastaamme kyllä tai ei, on meidän tutkittava, mitä inhi-
millinen ajattelu on. Onko se yhden ainoan erillisen ihmi-
sen ajattelua? Ei. Mutta se on olemassa vain miljardien
menneiden, nykyisten ja tulevien ihmisten yksilöllisenä
ajatteluna. Jos nyt sanon, että tämä minun mielteeseeni
koottu kaikkien näiden ihmisten, tulevat mukaan lukien,

ajattelu on suvereenia, että se kykenee tiedostamaan ole-massaolevan maailman sikäli kuin ihmiskunta vain jat-kaa kyllin kauan olemassaoloaan ja sikäli kuin tiedostus-elimissä ja tiedostuksen kohteissa ei ole asetettu rajoja tälle tiedostukselle, niin silloin sanon jotakin melko arkipäiväistä ja hedelmätöntä. Arvokkain tulos tästä taitaisi nimittäin olla se, että tulisimme perin epäileviksi nykyistä tiedostustamme kohtaan, koska kaiken toden-näköisyyden mukaan olemme vasta ihmiskunnan historian alussa, ja sukupolvet, jotka tulevat oikomaan *meidän tietojamme*, ovat varmaankin paljon lukuisimmat kuin ne, joiden tietoa meillä — usein sitä kyllä melko lailla väheksyen — on tilaisuus oikoa.

Herra Dühring itse selittää välttämättömäksi sen, että tajunta, siis myös ajattelu ja tiedostus, voi ilmetä vain yksilöolentojen sarjassa. Jokaisen tällaisen yksilön ajattelun voimme myöntää suvereeniksi vain sikäli kuin emme tunne mitään voimaa, joka kykenisi väkivalloin pakottamaan siihen jonkun ajatuksen sen ollessa terveenä ja valvetilassa. Mutta mitä tulee jokaisen yksilön ajatus-tietojen suvereenisuuteen, tiedämme me kaikki, ettei siitä voi olla puhuttakaan, ja että se kaiken tähänastisen kokemuksen mukaan poikkeuksetta sisältää aina enem-män niitä aineksia, joissa on korjaamisen varaa kuin niitä, jotka eivät korjaamista kaipaa tai ovat oikeita.

Toisin sanoen: ajattelun suvereenisuus toteutuu sellais-ten ihmisten sarjassa, jotka ajattelevat perin epäitsenäi-sesti; tieto, joka voi väittää edustavansa ehdotonta to-tuutta, toteutuu suhteellisten erehdysten sarjassa; kum-pikaan ei voi täydelleen toteutua muuten kuin ihmiskun-nan elämän jatkuessa loputtomiin.

Meillä on tässä taas sama ristiriita kuin edellä*, ristiriita meistä välttämättä ehdottomalta näyttävän inhimillisen ajattelun luonteen ja sen ainoastaan rajalli-sesti ajattelevissa yksittäisissä ihmisissä tapahtuvan toteutumisen välillä; tämä ristiriita voi ratketa ainoas-taan loputtomassa edistyksessä, meille ainakin käytän-nöllisesti katsoen päättymättömässä ihmispolvien sar-jassa. Tässä mielessä inhimillinen ajattelu on yhtä suve-

* Ks. tätä osaa, s. 213. *Toim.*

reenia kuin epäitsenäistäkin, ja sen tiedostamiskyky yhtä rajatonta kuin rajoittunutta. Suvereenia ja rajatonta taipumuksiltaan, tehtävältään, mahdollisuudeltaan, historiallisen loppupäämääränsä kannalta; epäitsenäistä ja rajoittunutta yksittäisen toteuttamisensa ja kulloinkin vallitsevan todellisuuden puolesta.

Samoin on ikuisten totuuksien laita. Jos ihmiskunta joskus pääsisi siihen, että se operoisi enää vain ikuisilla totuuksilla, jotka päteisivät suvereenisti ja joiden ehdottomasti täytyy myöntää edustavan totuutta, olisi se päässyt pisteeseen, jossa intellektuaalisen maailman äärettömyys olisi niin todellisuudessa kuin mahdollisuksiensakin puolesta tullut ammennetuksi tyhjiin ja olisi näin suoritettu tuo kuuluisa äärettömän luvun loppuunlaskemisen ihme.

Mutta eikö sittenkin ole olemassa totuuksia, jotka ovat niin varmallalla pohjalla, että kaikkalainen niihin kohdistuva epäily näyttäisi meistä hulluudelta? Että kaksi kertaa kaksi on neljä, että kolmion kolmen kulman summa on yhtä kuin kaksi suorakulmaa, että Pariisi sijaitsee Ranskassa, että ihminen kuolee nälkään ilman ravintoa jne.? Siis sittenkin on *ikuisia* totuuksia, viimekätisiä lopullisia totuuksia?

Tottahan toki. Koko tiedostuksen alueen voimme vanhastaan tunnettuun tapaan jakaa kolmeen suureen osastoon. Ensimmäinen käsittää kaikki tieteet, jotka askartelevat elottoman luonnon parissa ja soveltuvat enemmän tai vähemmän matemaattiseen käsittelyyn: matematiikka, tähtitiede, mekaniikka, fysiikka ja kemia. Jos jotakuta miellyttää mahtavien sanojen käyttö hyvin yksinkertaisista asioista, voidaan sanoa, että *tietyt* näiden tieteiden tulokset ovat ikuisia totuuksia, viimekätisiä lopullisia totuuksia: juuri tämän vuoksi näitä tieteitä onkin nimitetty *eksakteiksi*. Mutta eivät läheskään kaikki näiden tieteiden tulokset ole sitä. Kun ruvettiin käyttämään muuttuvia suureita ja niiden muuttuvuus ulotettiin äärettömän pieniin ja äärettömän suuriin lukuihin, lankesi muulloin siveellisesti niin ankara matematiikka syntiin; se puraisi tiedon puun omenaa, joka avasi sille jättiläismäisten saavutusten mutta myös erehdysten tien. Ehdottoman pätevyyden neitseellinen tila, kaiken matemaattisen kumoamaton todistettavuus oli

ikuisesti mennyttä; ristiriitaisten näkemysten valtakunta avautui ja nyt tultiin siihen, että useimmat ihmiset differentioivat ja integroivat, eivät siksi, että ymmärtäisivät, vaan pelkän uskon pohjalta, koska tulos on tähän asti aina ollut oikein. Astronomian ja mekaniikan laita on vieläkin huonommin, ja fysiikassa ja kemiassa ollaan hypoteesien keskellä kuin mehiläisparvessa. Toisin ei voisi olla. Fysiikassa olemme tekemisissä molekyylien liikkeen kanssa, kemiassa molekyylien atomeista muodostumisen kanssa, ja mikäli valoaaltojen interferenssi ei ole pelkkää satua, ei meillä ole ehdottomasti pienintäkään toivoa saada koskaan nähdä omin silmin näitä mielenkiintoisia asioita. Perimmäiset lopulliset totuudet käyvät siis ajan oloon merkittävän harvinaisiksi.

Vieläkin huonommassa asemassa olemme geologiassa, koska se luontonsa mukaisesti käsittelee pääasiassa tapahtumia, joiden sattuessa kukaan ihminen ei ylipäänsä ollut läsnä, meistä puhumattakaan. Viimekätisten lopullisten totuuksien saalis on tässä sen vuoksi hyvin suurten vaikeuksien takana ja lisäksi äärimmäisen niukka.

Tieteiden toiseen luokkaan luetaan ne, jotka tutkivat elollisia olioita. Tällä alueella kehittyy niin monimutkainen vuorovaikutuksien ja syysuhteiden verkko, että jokainen ratkaistu kysymys herättää lukemattoman määrän uusia, ja lisäksi jokainen yksittäinen kysymys on ratkaistavissa vain vähittäin, usein vuosisatoja vaativan tutkimuksien sarjan kautta. Lisäksi havaittujen yhteyksien systematisoimistarve pakottaa yhä uudelleen ympäröimään viime käden lopulliset totuudet hypoteesien rehevällä pensastolla. Kuinka pitkä sarja tarvittiinkaan Galenoksesta Malpighiin ennen kuin voitiin oikein todeta niin yksinkertainen asia kuin imettäväisten verenkierto; kuinka vähän tiedämme vielä verisolujen syntymisestä ja kuinka monta väljäsentä meiltä vielä nytkin puuttuu voidaksemme esimerkiksi todeta jonkun sairausilmiön ja sen syiden välisen rationaalisen yhteyden! Tämän lisäksi esiintyy varsin usein solun keksimisen kaltaisia löytöjä, jotka pakottavat meidät perin pohjin tarkistamaan kaikki siihen asti todetut viime käden lopulliset totuudet biologian alalla ja hylkäämään niistä melkoisen

joukon lopullisesti. Ken tässä tahtoo esittää todella varmoja, muuttumattomia totuuksia, hänen täytyy tyytyä sellaisiin latteuksiin kuin: kaikkien ihmisten täytyy kuolla, kaikilla imettäväsnaarilla on maitorauhaset jne.; hän ei voisi edes sanoa, että korkeammat eläimet sulattavat ravinnon mahan ja suoliston eivätkä pään avulla, sillä päähän keskittynyt hermotoiminta on välttämätön ruuansulatukselle.

Mutta vieläkin pahemmin on ikuisten totuuksien laita tieteiden kolmannessa ryhmässä, historiallisten tieteiden ryhmässä, jotka tutkivat ihmisten elinehtoja, yhteiskunnallisia suhteita, oikeus- ja valtiomuotoja aatteellisine ylärakennelmineen — filosofiaa, uskontoa, taidetta jne. — näiden historiallista järjestystä ja nykyistä tilaa. Orgaanisessa luonnossa olemme toki tekemisissä sellaisten tapahtumasarjojen kanssa, jotka, sikäli kuin meidän välitön havaintomme tulee kysymykseen, toistuvat melko säännöllisesti hyvin laajojen rajojen puitteissa. Eliölajit ovat sitten Aristoteleen päivien pysyneet suurin piirtein samoina. Yhteiskunnan historiassa olotilojen toistumiset sitä vastoin ovat poikkeuksena, eivät sääntönä heti kun poistumme ihmisten alkutilasta, niin kutsutusta kivi-kaudesta; ja missä tällaisia toistumisia esiintyy, eivät he milloinkaan tapahdu tarkalleen samoissa oloissa. Näin on asianlaita kaikilla kulttuurikansoilla esiintyneen maan alkuperäisen yhteisomistuksen ja sen häviämismuodon suhteen. Ihmiskunnan historian alalla olemme siis tietoinemme paljon enemmän takapajulla kuin biologian piirissä; ja enemmänkin: kun joskus poikkeuksellisesti opitaan tuntemaan jonkin aikakauden yhteiskunnallisten ja poliittisten muotojen sisäinen yhteys, se tapahtuu säännöllisesti vasta sitten, kun nämä muodot ovat jo puolittain aikansa eläneet, kun ne ovat kulkemassa perikatoa kohti. Tiedostus on tässä siis perin suhteellista, sillä se rajoittuu määrätynlaisten, vain tiettyinä aikana ja tiettyjen kansojen keskuudessa olevien, luontonsa puolesta ohimenevien yhteiskunta- ja valtiomuotojen yhteyksien ja seurauksien tutkimiseen. Joka siis tässä lähtee metsästämään viime käden lopullisia totuuksia, aitoja, ylipäänsä muuttumattomia totuuksia, se tuo kotiin perin vähäisen saaliin, vain kaikkein ikävimpiä

latteuksia ja ylimalkaisuuksia, esimerkiksi, että ihmiset eivät yleensä voi elää tekemättä työtä, että ihmiset ovat tähän asti enimmäkseen jakautuneet hallitseviin ja hallittuihin, että Napoleon kuoli toukokuun 5. päivänä 1821 jne.

Nyt on kylläkin merkillepantavaa, että juuri tällä alalla kohtaamme useimmin nuo oletetut ikuiset totuudet, perimmäiset lopulliset totuudet jne. Että kaksi kertaa kaksi on neljä, että linnuilla on nokka, tai jonkin tämän tapaisen asian selittää ikuisiksi totuudeksi vain se, jonka aikomuksena on ikuisten totuuksien olemassaolosta ylipäänsä vetää se johtopäätös, että myös ihmiskunnan historiassa olisi ikuisia totuuksia, ikuinen moraalii, ikuinen oikeudenmukaisuus jne., joille vaaditaan samantapaista pätevyyttä ja kantavuutta kuin matematiikan teorioille ja sovellutuksille. Voimmekin silloin pitää varmana, että sama ihmisystävä selittää meille ensi tilassa, kuinka kaikki entiset ikuisten totuuksien kyhääjät ovat olleet enemmän tai vähemmän aaseja ja puoskareita, ovat kaikki olleet erehdyksen kahleissa, erehtyneet; mutta *heidän* erehdyksensä, *heidän* virheensä ovat muka luonnonlain mukaisia ja todistavat että vain *hänellä* on totuus ja oikea kanta, ja että hän, nyt ilmaantunut profeetta, kantaa lukkoonlyötyä ja valmista viime käden lopullista totuutta, ikuista moraalii ja ikuista oikeudenmukaisuutta säkissään. Tämä on tapahtunut jo satoja ja tuhansia kertoja, joten täytyy vain ihmetellä, että vielä on olemassa ihmisiä, jotka ovat kyllin herkkäuskoisia uskoakseen tätä — ei toki toisista, ei, vaan itsestään. Ja kuitenkin meillä on tässä vielä ainakin yksi sellainen profeetta, joka hänkin aivan totuttuun tapaan pukeutuu korkean moraalisuuden haarniskaan toisten ihmisten kieltäessä sen, että joku yksilö kykenisi esittämään viime käden lopullisen totuuden. Tällainen kieltäminen, niin, jopa pelkkä epäily, on heikkousta, tolkutonta sekaavuutta, mitättömyyttä, onttoa epäilyä, pahempaa kuin pelkkä nihilismi, kirjavaa kaaosta ja mitä samankaltaisia rakastettavia nimityksiä vielä onkaan olemassa. Samoin kuin kaikki profeetat, ei tämäkään tutki ja tuomitse kriittis-tieteellisesti, vaan herra Dühring jylisee ilman muuta moraalisen tuomionsa.

Olisimme edellä voineet mainita vielä ne tieteet, jotka tutkivat inhimillisen ajattelun lakeja, siis logiikan ja dialektiikan. Mutta ikuisten totuuksien asema ei niissäkään ole parempi. Herra Dühring julistaa varsinaisen dialektiikan pelkäksi järjettömyydeksi, ja ne monet kirjat jotka logiikasta on kirjoitettu ja vielä kirjoitetaan, todistavat kyllin hyvin, että sielläkin on viime käden lopullisia totuuksia kylvetty paljon harvempaan kuin moni luulee.

Meidän ei muuten lainkaan tarvitse kauhistua sitä, että se tiedostuksen aste, jolla nyt olemme, on yhtä vähän lopullinen kuin kaikki aikaisemmatkin. Siihen sisältyy jo valtava oivalluksien aineisto, ja se vaatii sangen suurta erikoistumista opinnoissa jokaiselta, joka tahtoo perehtyä johonkin alaan. Mutta ken asettaa varman, muuttumattoman, perimmäisen lopullisen totuuden mitapuun tietoihin, jotka asian luonnon puolesta joko jäävät suhteellisiksi vielä useille sukupolville ja pakostakin täydentyvät vain pala palalta, tai jopa sellaisiin tietoihin kuin kosmogonia, geologia ja ihmiskunnan historia, jotka jo historiallisen aineiston puutteellisuuden vuoksi aina sisältävät aukkoja ja jäävät epätäydellisiksi, — hän todistaa tällä vain oman tietämättömyytensä ja sekavuutensa silloinkin kun varsinaisena kannustimena ei ole persoonallisen erehtymättömyyden vaatimus kuten tässä tapauksessa. Totuus ja erehdys, kuten kaikki vastakkaisiin napoihin sijoittuneet ajatusmääreet, ovat ehdottoman päteviä vain perin rajoitetulla alalla; olemme sen juuri nähneet, ja herra Dühringkin tietäisi tämän, jos olisi edes hiukan tutustunut dialektiikan alkeisiin, jotka käsittelevät nimenomaan kaikkien jyrkkien vastakohtien riittämättömyyttä. Heti kun sovellamme totuuden ja erehdyksen vastakohtaa tuon äsken mainitun ahtaan alueen ulkopuolella, tulee siitä suhteellinen eikä sitä näin enää voi käyttää tarkassa tieteellisessä ilmaisuksessa; jos silti yritämme soveltaa sitä ehdottoman pätevänä tuon alan ulkopuolella, niin silloin vasta kompastummekin: vastakohtadan kumpikin napa muuttuu vastakohtadukseen, totuus erehdykseksi ja erehdys totuudeksi. Ottakaamme esimerkiksi tunnettu Boylen laki, jonka mukaan kaasujen tilavuus lämpötilan pysyessä muuttu-

mattomana on kääntäen verrannollinen paineeseen, jonka alaisina ne ovat. Regnault havaitsi, että määrättyissä tapauksissa tämä laki ei pätenyt. Jos hän olisi ollut todellisuusfilosofi, olisi hänen velvollisuutenaan ollut sanoa: Boylen laki on muuttuvainen, se ei siis ole mikään aito totuus, se ei siis lainkaan ole totuus, se on siis erehdys. Mutta näin hän olisi tehnyt paljon suuremman erehdyksen kuin se, mikä sisältyi Boylen lakiin. Hänen totuudenjyväsensä olisi hukunut erehdyksen hiekka-kasaan, hän olisi siis muokannut alkujaan oikean tuloksensa erehdykseksi, johon verrattuna Boylen laki siihen tarrautuneine pikku erheineen olisi ilmennyt totuutena. Mutta tiedemiehenä Regnault ei antautunut tuollaisiin lapsellisuuksiin, vaan tutki edelleen, ja havaitsi, että Boylen laki oli ylipäänsä vain suunnilleen oikea ja menettää pätevyytensä erikoisesti niihin kaasuihin nähden, jotka voidaan paineen avulla muuttaa pisaroihin jakautuviksi nesteiksi heti kun paine lähenee sitä pistettä, jossa nesteeksi muuttuminen tapahtuu. Boylen laki osoittautui siis oikeaksi vain määrättyjen rajojen puitteissa. Onko se nyt ehdoton, lopullinen tosi näiden rajojen sisäpuolella? Yksikään fyysikko ei väitä tätäkään. Hän sanoisi, että se pätee määrättyjen paine- ja lämpötilojen rajoissa ja määrättyjen kaasujen suhteen; eikä hän kieltäisi sitäkään mahdollisuutta, että näiden rajojen puitteissa on tehtävä vieläkin ahtaampi rajoitus tai muutettava sen muotoa vastaisen tutkimuksen tuloksien mukaan.* Näin siis on viime käden lopullisten totuuksien laita esimerkiksi fysiikassa. Siksi todella tieteelliset työt välttävätkin säännönmukaisesti sellaisia dogmaattis-

* Sen jälkeen kun kirjoitin yllä olevan, näyttää asia jo saaneen vahvistuksen. Mendelejevin ja Boguskin tarkemmilla kojeilla suorittamien tutkimusten mukaan¹⁵⁰ kaikilla varsinaisilla kaasuilla on muuttuva suhde paineen ja tilavuuden välillä; vedyn laajenemiskerroin oli positiivinen kaikkien tähän asti kokeiltujen paineiden alaisena (tilavuus väheni hitaammin kuin paine lisääntyi); ilmakehän ilmaa ja muita tutkittuja kaasuja tarkasteltaessa voitiin kullekin määrätä paineen nollapiste siten, että pienemmän paineen alaisena laajenemiskerroin oli positiivinen, suuremman alaisena negatiivinen. Käytännössä vieläkin sovelias Boylen laki kaippaa siis täydentämistä useiden erikoislakien avulla. (Tiedämme nyt — 1885 — myös, ettei yleensä ole olemassakaan mitään »aitoja» kaasuja. Ne on kaikki kyetty muuttamaan nestemäisiksi.)

moraalisia lausumia kuin erehdys ja totuus; sitä vastoin tapaamme niitä kaikkialla todellisuusfilosofian kaltaisissa kirjoituksissa, joissa meille tyrkytetään pelkkää lorua itsenäisen ajattelun ehdottoman pätevänä tuloksena.

Mutta, saattaisi jokin naiivi lukija kysyä, missä herra Dühring sitten on selvästi sanonut, että hänen todellisuusfilosofiansa sisältö on lopullinen totuus, vieläpä viime kädessä? Missä? No, esimerkiksi ylistyslaulussa järjestelmälleen (s. 13), jota osittain lainasimme II luvussa*. Tai kun hän edellä** lainatussa lauseessa sanoo: moraaliset totuudet, sikäli kuin ne on tiedostettu viimeisiä perusteitaan myöten, vaativat osakseen yhtäläistä pätevyyttä kuin matematiikan löydöt. Ja eikö herra Dühring väitä, että hän on tosi kriittiseltä kannaltaan lähtien ja juuriin saakka ulottuvan tutkimuksensa avulla tunkeutunut näihin viimeisiin perusteisiin, peruskaavoihin asti, siis antanut moraalille totuuksille viime käden lopullisten totuuksien luonteen? Tai sitten, jos herra Dühring ei väitä tätä itsestään eikä omasta ajastaan, jos hän tahtoo vain sanoa, että joskus harmaassa tulevaisuudessa voidaan todeta viime käden lopulliset totuudet, jos hän siis tahtoo sanoa suunnilleen saman, vain sekavammin, sen mitä »ontto epäily» ja »tolkuton sekamelska» sanovat — »niin miksi sitten tämä meteli? mitä herra oikein haluaa?»¹⁵¹

Jos emme totuuden ja erehdyksen kera päässeet pitkällekkään, niin vielä vähemmän pystymme siihen hyvän ja pahan kera. Tämä vastakohta liikkuu yksinomaan moraalilla, siis ihmiskunnan historiaan kuuluvalla alalla, ja juuri sinne on viime käden lopullisia totuuksia kylvetty kaikkein harvimpaan. Kansasta kansaan, aikakaudesta toiseen ovat käsitykset hyvästä ja pahasta muuttuneet niin suuresti, että ne usein ovat toisilleen aivan vastakkaiset. — Mutta, väittänee joku vastaan, hyvä ei toki ole pahaa eikä paha hyvää; jos hyvä ja paha sotketaan toisiinsa, lakkaa kaikki moraalisuus ja jokainen voi menetellä miten haluaa. — Tämä juuri onkin,

* Ks. tätä osaa, s. 204. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 264—265. *Toim.*

kun kaikki oraakkelimaisuus riisutaan pois, herra Dühringin mielipide. Mutta näin yksinkertaisesti ei asia toki ratkea. Jos se kävisi niin mutkattomasti, ei hyvästä ja pahasta käytäisikään mitään kiistaa, jokainen tietäisi mitä on hyvä, mitä on paha. Mutta miten asia onkaan nykyisin? Mitä moraalialia meille nyt saarnataan? Ensinnäkin varhaisemmilta uskonajoilta perittyä kristillis-feodaalista moraalialia, joka taas oleellisesti jakautuu katoliseen ja protestanttiseen, ja näistä puolestaan ei puutu alajakoja jesuiitta-katolisesta ja oikeaoppis-protestanttisesta aina liberaaliseen valistusmoraaliin saakka. Sen rinnalla esiintyy nykyaikainen porvarillinen moraalialia ja tämän rinnalla taas proletaarinen tulevaisuuden moraalialia, joten menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus yksistään Euroopan edistyneimmissä maissa tarjoavat kolmea suurta ryhmää yhtaikaisesti ja toinen toisensa rinnalla päteviä moraalialiopeja. Mikä nyt on se oikea? Ei yksikään, ehdottoman lopullisen pätevyuden mielessä; mutta varmaan on eniten pitkää ikää lupaavia aineksia siinä moraalialissa, joka nykyisyydessä edustaa nykyisyyden kumoamista, edustaa tulevaisuutta, siis proletaarisessa moraalialissa.

Mutta kun nyt näemme, että nykyisen yhteiskunnan kolmella luokalla, feodaaliylimystöllä, porvaristolla ja proletariaatilla on kullakin oma erikoinen moraalialinsa, voimme tästä tehdä vain sen johtopäätöksen, että ihmiset ammentavat tietoisesti tai tiedottomasti siveelliset katsumuksensa loppujen lopuksi niistä käytännöllisistä suhteista, joille heidän luokka-asemansa perustuu — taloudellisista suhteista, joissa tuotanto ja vaihto tapahtuvat.

Mutta edellä mainitussa kolmessa moraalialiopissa on kuitenkin paljon yhteistä kaikille kolmelle — ehkäpä tämä olisi edes osa ainaisesti pätevistä moraalialista? — Nuo moraalialiopit edustavat saman historiallisen kehityksen kolmea eri astetta, niillä on siis yhteinen historiallinen tausta ja jo siksi pakostakin paljon yhteistä. Enemmänkin. Samanlaisilla tai lähes samanlaisilla taloudellisilla kehitystasteilla täytyy moraaliteorioiden välttämättä vastata toisiaan enemmän tai vähemmän. Siitä hetkestä alkaen, jolloin irtaimiston yksityisomistus oli kehittynyt, täytyi kaikissa yhteiskunnissa, joissa tämä yksi-

tyisomistus oli voimassa, olla yhteinen moraalikäsky: älä varasta.¹⁵² Tuleeko tästä käskystä näin ikuinen moraalikäsky? Ei suinkaan. Yhteiskunnassa, jossa varastamisen motiivit on poistettu, jossa siis ajan mittaan korkeintaan vain mielisairaat voivat varastaa — kuinka tällaisessa yhteiskunnassa pilkattaisiinkaan moraalisäärnaajaa, joka juhlallisesti julistaisi ikuista totuutta: älä varasta!

Torjumme näin ollen jokaisen yrityksen tyrkyttää meille jotakin moraalidogmatiikkaa ikuisena, lopullisena, tästä lähtien muuttumattomana siveyslakina sen varjolla, että moraalisella maailmallakin muka on omat pysyvät periaatteensa, jotka ovat historian ja kansojen erilaisuuden yläpuolella. Me väitämme päinvastoin, että kaikki tähänastiset moraaliovit ovat viime kädessä kunkin ajan taloudellisen yhteiskuntatilan tuotteita. Ja samoin kuin yhteiskunta on tähän asti liikkunut luokkavastakohtissa, samoin on moraaali aina ollut luokkamoraaalia; se on joko oikeuttanut hallitsevan luokan valta-aseman ja sen edut, tai se on, niin pian kuin sorrettu luokka on tullut kyllin voimakkaaksi, edustanut sorrettujen suuttumusta tätä valtaa vastaan ja sorrettujen tulevaisuuksia. Ei ole epäilystäkään siitä, että moraaali on tällöin suurin piirtein kehittynyt samoin kuin inhimillisen tiedostuksen kaikki muutkin haarat. Luokkamoraalista emme kuitenkaan ole vielä päässeet. Luokkavastakohtien ja niiden muistojen yläpuolella oleva, todella inhimillinen moraaali käy mahdolliseksi vasta sillä yhteiskuntaasteella, jolla luokkavastakohta on paitsi voitettu, myös elämän käytännössä unohdettu. Arvioitakoon nyt herra Dühringin omahyväisyyttä, kun hän keskeltä vanhaa luokkayhteiskuntaa esittää vaatimuksen, että yhteiskunnallisen vallankumouksen aattona tulevan, luokattoman yhteiskunnan olisi omaksuttava ikuinen, ajasta ja todellisista muutoksista riippumaton moraaali! Asia on näin silläkin edellytyksellä — meillä ei ainakaan ole siitä tietoa — että hän edes pääpiirteissään ymmärtäisi tämän tulevan yhteiskunnan rakenteen.

Lopuksi vielä yksi »perusteitaan myöten omaperäinen», mutta siitä huolimatta ainakin yhtä hyvin »juuriin asti ulottuva» paljastus:

Pahan alkuperän suhteen »on olemassa tosiasia, että *kissan tyyppi* siihen kuuluvine viekkauksineen esiintyy eläinhahmossa, mikä on samanarvoinen sen seikan kanssa, että samanlainen luonnehahmottuma löytyy ihmisestäkin... Pahassa ei siis ole mitään salaperäistä, jollei sitten haluta *kissan* tai yleensä petoeläimen olemassaolossa vainuta jotain mystistä».

Paha on — kissa. Pirulla ei siis ole sarvia eikä hevosen kavioita, sillä on kynnet ja vihreät silmät. Ja Goethe teki anteeksiantamattoman virheen, kun hän esitti Mefistofeleen mustan koiran¹⁵³ eikä mustan kissan hahmossa. Paha on kissa! Siinä on moraalialia paitsi kaikille maailmoille, myöskin — kissalle*!

X. MORAALI JA OIKEUS. TASA-ARVOISUUS

Olemme jo moneen kertaan oppineet tuntemaan herra Dühringin metodin. Se on siinä, että jokainen tiedostuksen kohteiden ryhmä puretaan oletetuiksi yksinkertaisimmiksi aineksikseen, näihin aineksiin sovelletaan yhtä yksinkertaisia, muka itsestään selviä aksiomeja ja näin saaduilla tuloksilla operoidaan edelleen. Myös jokin yhteiskunnallisen elämän piiristä löytyvä kysymys

»on ratkaistava aksiomaattisesti yksinkertaisten perusmuotojensa kautta aivan kuin olisi kysymys... matematiikan yksinkertaisista perusmuodoista».

Ja näin matemaattisen menetelmän soveltaminen historiaan, moraaliin ja oikeuteen on antava meille tässäkin matemaattisen varmuuden mitä tulee saavutettujen tuloksien totuuteen; se antaa niille aitojen, muuttumattomien totuuksien luonteen.

Tämä on vain vanhastaan suositun ideologisen, muuten myös aprioriseksi nimitetyn metodin uusi muoto, metodin, joka ei tiedosta jonkin kohteen ominaisuuksia tästä kohteesta itsestään käsin, vaan johtaa ne loogisesti todistellen kohteen käsitteestä. Kohteesta tehdään ensin kohteen käsite; sitten käännetään kaikki ylösalaisin ja kohdetta mitataan sen heijastuskuvalla, käsitteellä.

* Sanaleikki: für die Katze tarkoittaa »kissalle» sekä »turhaan», »turhaa työtä». *Toim.*

Käsitteen ei nyt tarvitse mukautua kohteeseen, vaan kohteen on mukauduttava käsitteeseen. Herra Dühringillä toimittavat käsitteen virkaa yksinkertaisimmat elementit, ne viimeiset abstraktiot joihin asti hän onnistuu pääsemään, mikä ei muuta itse asiaa; nämä yksinkertaisimmat elementit ovat parhaassa tapauksessa luonnoltaan puhtaan käsitteellisiä. Todellisuusfilosofia osoittautuu siis tässäkin puhtaaksi ideologiaksi, todellisuuden johtamiseksi kuvittelusta eikä itsestään käsin.

Kun nyt tällainen ideologi rakentaa moraalialia ja oikeutta yhteiskunnan käsitteestä tai niin sanotuista »yhteiskunnan» yksinkertaisimmista elementeistä käsin eikä häntä ympäröivien ihmisten todellisista yhteiskunnallisista suhteista, niin mitä materiaalia sitten on tarjolla tähän rakennustyöhön? Ilmeisesti kahdenlaista: ensinnäkin niukkoja jäänteitä siitä todellisesta sisällöstä jota noissa perustaksi oletetuissa abstraktioissa vielä mahdollisesti on, ja toiseksi se sisältö, minkä ideologimme taas kerran kaivaa esiin omasta tajunnastaan. Ja mitä hän löytää omasta tajunnastaan? Enimmäkseen moraalialia ja oikeudellisia katsomuksia, jotka ilmaisevat enemmän tai vähemmän vastaavasti — myönteisesti tai kielteisesti, kannattaen tai vastustaen — niitä yhteiskunnallisia ja poliittisia suhteita, joiden alaisena hän elää; edelleen, kenties mielikuvia, jotka on lainattu aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta; lopuksi, mahdollisesti vielä mieskohtaisia päähänpistoja. Kierrelkөөn ja kaarrelkөөn ideologimme miten tahansa, se historiallinen todellisuus, jonka hän on heittänyt ovesta ulos, palaa ikkunan kautta takaisin, ja kun hän uskoo laativansa siveys- ja oikeusoppia kaikille maailmoille ja ajoille, muokkaa hän itse asiassa vääristelyä, todellisesta maaperästään irtireväistyä, aivan kuin koverassa peilissä ylösalaisin käännettyä peilikuvaa aikansa vanhoillisista tai vallankumouksellisista virtauksista.

Herra Dühring siis purkaa yhteiskunnan yksinkertaisimmiksi alkutekijöiksi ja havaitsee silloin, että yksinkertaisin yhteiskunta muodostuu vähintään *kahdesta* ihmisestä. Ja näillä kahdella ihmisellä hän sitten alkaa aksiomaattisesti operoida. Ja tällöin tarjoutuu aivan pakottomasti seuraava moraalinen perusväittäjä.

»Kaksi ihmistahtoa ovat siis sellaisenaan *täysin* toistensa *veroiset*, eikä toinen voi aluksi vaatia toiselta mitään myönteistä.» Täten on »luonnehdittu moraalisen oikeudenmukaisuuden perusmuoto», ja samoin juridisen oikeudenmukaisuuden perusmuoto, sillä »periaatteellisten oikeuskäsitteiden kehittämiseksi meille on tarpeen vain aivan yksinkertainen ja alkeellinen kahden ihmisen välinen suhde».

Väite, että kaksi ihmistä tai kaksi ihmistahtoa sellaisinaan ovat *täysin* tasaveroisia, ei ole mikään aksiomi vaan päinvastoin jopa suurta liioittelua. Kaksi ihmistä voivat, jopa sellaisinaankin, olla erilaisia sukupuolen suhteen, ja tämä yksinkertainen tosiasia vie meidät heti siihen, että yhteiskunnan yksinkertaisimmat elementit — jos hetkeksi myönnyimme tähän lapsellisuuteen — eivät ole kaksi miestä, vaan mies ja nainen, jotka perustavat perheen, yhteiskunnallistumisen yksinkertaisimman ja ensimmäisen muodon tuotannon tarpeita varten. Mutta tähän herra Dühring ei lainkaan voi myöntyä. Yhtäältä piti nimittäin tehdä molemmat yhteiskunnan perustajat mahdollisimman samanlaisiksi, ja toisaalta ei edes herra Dühring kykenisi konstruoimaan miehen ja naisen moraalista ja oikeudellista tasa-arvoisuutta alkuperheen avulla. Siis jompikumpi: joko herra Dühringin yhteiskuntamolekyylillä, jonka monistumiselle pitäisi koko yhteiskunnan rakentua, on jo alunperin tuomittu perikatoon, koska kaksi miestä ei kykene keskenään saamaan lasta, tai sitten meidän täytyy kuvitella kaksi perheenpäättä. Ja tässä tapauksessa koko tuo yksinkertainen peruskaava muuttuu vastakohdaksi: ihmisten tasavertaisuuden asemesta se todistaa korkeintaan perheenpäiden tasavertaisuuden, ja koska naisten mieltä ei kysytä, on kaavassa naiset päälle päätteeksi alistetussa asemassa.

Tässä meidän on tehtävä lukijalle se epämieluisa ilmoitus, ettei hän nyt pääsekään näistä kahdesta mainiosta miehestä pitkään aikaan irti. Yhteiskunnallisten suhteiden alalla ne esittävät samanlaista osaa kuin mitä tähän asti ovat esittäneet toisten taivaankappaleiden asukkaat, joista nyt toivon mukaan olemme suoriutuneet. Olipa sitten ratkaistavana talouden, politiikan tai muun alan kysymys, heti nämä kaksi miestä marssivat esiin ja selvittävät kysymyksen silmänräpäyksessä »aksiomaattisesti». Todellisuusfilosofimme erinomainen, luova, jär-

jestelmää rakentava keksintö — mutta valitettavasti on kuitenkin niin, jos tahdomme antaa totuudelle etusijan, että hän ei ole näitä kahta miestä keksinyt. Ne ovat koko 1700-luvun yhteisomaisuutta. He esiintyivät jo Rousseauin tutkielmassa epätasa-arvoisuudesta vuodelta 1754¹⁵⁴, jolloin he sivumennen sanoen todistivat aksiomaattisesti päinvastaista kuin mitä herra Dühring. Taloustieteilijöillä Adam Smithistä Ricardoon he esittävät pääosaa, mutta näillä he olivat ainakin sikäli epätasaveroisia, että kumpikin harjoitti eri ammattia — useimmiten metsästäjän ja kalastajan — vaihtaen tuotteitaan keskenään. Koko 1700-luvun kuluessa heitä käytettiin pääasiassa vain selvittävänä esimerkkinä, ja herra Dühringin omaperäisyys on vain siinä, että hän kohottaa tämän esimerkkimetodin kaiken yhteiskuntatieteen perusmetodiksi ja kaikkien historiallisten muodostelmien mittapuuksi. Helpommin ei tosiaankaan voi laatia itselleen »ankaran tieteellistä käsitystä olioista ja ihmisistä».

Päätyäksemme siihen perusväittämään, että kaksi ihmistä ja heidän tahtonsa ovat täysin toistensa veroiset eikä kumpikaan voi käskää toistaan, emme suinkaan voi käyttää mitä kahta miestä tahansa. Täytyy olla kaksi sellaista ihmistä, jotka ovat niin tarkoin vapaat kaikesta todellisuudesta, kaikista maan päällä esiintyvistä kansallisista, taloudellisista, poliittisista ja uskonnollisista suhteista, kaikista sukupuoli- ja persoonallisista erikoisuuksista, että kumpaisestakaan ei enää jää jäljelle mitään muuta kuin pelkkä käsite »ihminen» ja silloin he kyllä ovat »täysin tasaveroiset». He ovat siis kaksi täydellistä aavetta ja heidät on manannut esiin sama herra Dühring, joka kaikkialla vainuaa ja paljastelee »spiritistisiä» taipumuksia. Näiden kahden aaveen pitää luonnollisesti suorittaa kaikki, mitä niiden esiinmanaaja niiltä vaatii, ja juuri sen tähden muu maailma niin vähän välittää niiden kaikista taidonnäytteistä.

Mutta seuratkamme silti herra Dühringin aksiomaatiikkaa hieman pitemmälle. Kummatkaan tahdot eivät voi vaatia toisiltaan mitään positiivista. Jos toinen silti tekee tämän ja ajaa vaatimuksensa väkivalloin läpi, syntyy epäoikeuden tila, ja tällä peruskaavalla herra

Dühring selittää epäoikeudenmukaisuuden, väkivallankäytön, orjuutuksen, lyhyesti koko tähänastisen tuomitavan historian. Mutta nyt Rousseau on juuri näiden kahden miehen avulla todistanut edellä mainitussa kirjoituksessaan yhtä aksiomaattisesti aivan päinvastoin, että *A* ei voi orjuuttaa *B*:tä väkivalloin, vaan ainoastaan saattamalla *B*:n sellaiseen tilaan ettei *B* voi tulla toimeen ilman *A*:ta; tämä on kuitenkin herra Dühringille aivan liian materialistinen käsitys. Esittäkäämme siis sama asia hieman toisin. Kaksi haaksirikkoutunutta ovat joutuneet saarelle ja muodostavat yhteiskunnan. Heidän tahtonsa ovat muodollisesti täysin samanveroiset ja molemmat tunnustavat tämän. Mutta aineelliselta kannalta katsoen on olemassa muuan suuri eriarvoisuus. *A* on päättävä ja tarmokas; *B* on epäröivä, hidas ja vetelä; *A* on älykäs, *B* tyhmä. Kuinkahan kauan kestänee, ennen kuin *A* jo säännöllisesti alistaa tahtonsa *B*:n, aluksi vakuuttamalla, sitten totunnaisuudesta, mutta aina vapaaehtoisessa muodossa? Säilyköön vapaaehtoisuuden muoto tai poljettakoon se jalkoihin, orjuus on orjuutta. Vapaaehtoista orjuuteen astumista tapahtui kautta koko keskiajan, Saksassa kolmikymmenvuotisen sodan jälkeenkin. Kun Preussissa vuosien 1806 ja 1807 tappioiden jälkeen kumottiin maaorjuus ja sen mukana armollisten herrojen velvollisuus huolehtia alaisistaan hädän, sairauden ja vanhuuden tullen, talonpojat anoivat kuninkaalta, että heidät sittenkin jätettäisiin orjuuteen — sillä kuka heistä muuten pitäisi huolen kurjuudessa? Tuo kahden miehen kaava on siis yhtä hyvin »sovellettavissa» eriarvoisuuteen ja orjuuteen kuin tasa-arvoisuuteen ja keskinäiseen apuun; ja koska meidän on pakko olettaa heidät perheen päämiehiksi — muutenhan ihmisuku kuolisi sukupuuttoon — on kaavassa otettu huomioon jo perinnöllinenkin orjuus.

Jättäkäämme kuitenkin kaikki tämä hetkeksi syrjään. Olettakaamme, että herra Dühringin aksiomatiikka on saanut meidät vakuuttuneiksi ja että intoillisimme molempien tahtojen tasavertaisuuden puolesta, »yleisinhimillisen suverenisuuden», »yksilön suverenisuuden» puolesta — tosikomeita sanoja, joihin verraten Stirnerin »Ainoa» omaisuuksineen¹⁵⁵ jää pelkäksi kääpiöksi, vaikka

sekin voisi vaatia vähäisen osansa tunnustuksesta. Olemme siis nyt kaikki täysin tasaveroisia ja riippumattomia. Kaikkiko? Ei, eivät sentään kaikki.

On myös »sallittavan riippuvuuden» tapauksia, mutta nämä saavat selityksensä »perusteista, jotka on etsittävä ei näiden molempien tahtojen toiminnasta sellaisinaan, vaan kolmannelta alueelta, siis esimerkiksi mitä lapsiin tulee, heidän itsemääräämisensä riittämättömyydestä».

Todellakin! Riippuvuuden perusteita ei ole etsittävä molempien tahtojen toiminnasta sellaisenaan! Tietenkään ei, sillä toisen tahdon toimintahan tulee estetyksi! Vaan joltakin kolmannelta alueelta! Ja mikä on tämä kolmas alue? Sorretun tahdon konkreettinen määräytyneisyys riittämättömäksi! Niin kauaksi todellisuudesta on todellisuusfilosofimme loitonnut, että abstraktisen ja sisällöttömän sanankäänteen »tahto» suhteen hän jo pitää »kolmantena alueena» sen todellista sisältöä, sitä luonnehtivaa määräytyneisyyttä. Mutta oli miten oli, meidän on todettava, että tasaveroisuudella on poikkeuksensa. Tasaveroisuus ei koske sitä tahtoa, jota vaivaa itsemääräämisen riittämättömyys. *Peräytyminen n:o 1.*

Edelleen:

»Kun peto ja ihminen ovat sekoittuneet yhdessä henkilössä, silloin voidaan toisen, täysin inhimillisen henkilön nimessä kysyä, pitääkö jälkimmäisen menettelytavan olla sama kuin jos hän olisi vastakkain niin sanoakseni vain inhimillisen persoonan kanssa... Olettamuksemme kahdesta moraalisesti eriarvoisesta persoonasta, joista toisella on jossakin mielessä osana oikea pedonluonne, on sen vuoksi tyypillinen perusmuoto kaikille suhteille, joita tätä eroavuutta vastaavasti voidaan tavata ihmisryhmässä ja ihmisryhmien välillä.»

Lukija tutustukoon nyt itse näihin avuttomiin verukkeisiin liittyvään valitusvirteen, jossa herra Dühring kiertelee ja kaartelee jesuiittapapin tavoin todetakseen viisastellen, kuinka pitkälle inhimillinen ihminen voi mennä toimiessaan petomaisia ihmisiä vastaan, kuinka pitkälle hän voi näitä vastaan käyttää epäluuloja, sota-juonia, ankaria, jopa terroristisia ja petoksellisia keinoja, ilman että itse vähääkään rikkoo muuttumatonta moraalista,

Tasa-arvo lakkaa siis silloinkin kun kaksi henkilöä on »moraalisesti erilaisia». Kun näin on, ei olisi lainkaan maksanut vaivaa manata esiin noita kahta täysin samanveroista miestä, sillä eihän ole olemassa kahta henkilöä, jotka olisivat moraalisesti aivan samanlaisia.— Eriarvoisuuden pitäisi tosin muka piillä siinä, että toinen on inhimillinen persoona ja toinen kantaa itsessään hie-man petomaisuutta. Mutta johtuu jo ihmisen eläinkunnasta polveutumisesta, ettei hän koskaan pääse täysin vapaaksi eläimellisyydestä, joten kysymys voi aina olla vain suuremmasta tai pienemmästä eläimellisyyden tai inhimillisyyden asteesta. Ihmisten jakaminen kahteen jyrkästi erilaiseen ryhmään, inhimillisiin ja petomaisiin, hyviin ja pahoihin, pukkeihin ja lampaisiin on todellisuusfilosofiaamme lukuun ottamatta tuttua vain kristinuskolle, jolla aivan johdonmukaisesti on myös oma maailmantuomarinsa, joka tämän jaon suorittaa. Mutta kuka on maailmantuomarina todellisuusfilosofiassa? Tässä täytynee käydä samoin kuin kristillisessä käytännössä, jossa hurskaat lampaat itse omaksuivat maailmantuomarin viran pukki-lähimmäisiinsä nähden, ja tunnetulla menestyksellä. Jos todellisuusfilosofien laho joskus tulee perustetuksi, ei se tässä suhteessa varmaankaan jää jälkeen maan hiljaisista, uskovaisista. Meille tämä silti voi jäädä samantekeväksi; mikä meitä kiinnostaa, on se myönnytys, että ihmisten välisen moraalisen erillaisuuden seurauksena ei tasavertaisuudesta taaskaan jää mitään jäljelle. *Peräytyminen n:o 2.*

Mutta jatkakaamme taas.

»Jos toinen toimii totuuden ja tieteen mukaisesti, toinen taas jotain taikauskoa tai ennakkoluuloa noudattaen, niin... pakostakin täytyy syntyä keskinäisiä hankauksia... Jos kykenemättömyyttä, raakuutta tai paha luonteenlaatua on olemassa tietty määrä, syntyy kaikissa tapauksissa pakostakin yhteentörmäys... *Väkivalta* on viimeinen keino muitakin kuin vain lapsia ja hulluja kohtaan. Ihmisten muodostamien kokonaisten luonnonryhmien ja kulttuuriluokkien luonne saattaa tehdä väistämättömän välttämättömäksi näiden nurinkurisen vihamielisen tahdon *alistamisen* tarkoituksena palauttaa se yhteisöllisten siteiden puitteisiin. Vieras tahto käsitetään tässäkin vielä *tasaveroisena*; mutta vahingoittavan ja vihamielisen toimintansa nurinkurisuuden vuoksi tämä tahto on provosoinut *tasoittamista* ja koetessaan väkivaltaa se näyttää vain oman epäoikeutensa vastavaikutusta.»

Ei siis ainoastaan moraalinen, vaan myöskin älyllinen eriarvoisuus näkyy riittävän poistamaan molempien tahtojen »täydellisen tasa-arvon» ja säätämään moraalin, jonka mukaan kaikki sivistyneiden ryövärivaltioiden konnanteot takapajuisia kansoja kohtaan ovat oikeutettuja, aina venäläisten Turkestanissa¹⁵⁶ suorittamia inhottavia tekoja myöten. Kun kenraali Kaufmann kesällä 1873 hyökkäsi tataarilaisen jomudiheimon kimp- puun, määräsi hän teltat poltettaviksi, naiset ja lapset teurastettaviksi »hyvään kaukasialaiseen tapaan», kuten käsky kuului, ja silloin hänkin väitti, että jomudien nurinkurisen vihamielisen tahdon alistamisen, yhteis- kunnallisen elämän sääntöjen palauttamisen vuoksi teko oli tullut ehdottoman välttämättömäksi, ja että hänen käyttämänsä keinot olivat kaikkein tarkoituksenmukai- simmat. Ken nimittäin tahtoo saavuttaa päämäärän, sen täytyy myös tahtoa keinoja. Hän ei vain ollut niin julma, että olisi vielä kaiken lisäksi pilkannut jomudeja selittämällä kunnioittavansa heidän tahtoaan aivan sa- manarvoisena juuri siten, että teurastuttaa heidät tasoit- tamisen vuoksi. Noiden valittujen, jotka muka toimivat totuuden ja tieteen mukaan, siis loppujen lopuksi todelli- suusfilosofien, on taas tässäkin ristiriidassa ratkaistava, mikä on taikauskoa, ennakkoluuloa, raakuutta, pahaa luonteenlaatua ja milloin tarvitaan väkivaltaa ja alista- mista tasoituksen vuoksi. Tasa-arvo on nyt siis — tasoit- tamista väkivallan avulla, ja toisen tahto tunnustetaan toisen taholta tasavertaiseksi alistamisella. *Peräytymi- nen n:o 3*, joka tässä muuttuu jo häpeälliseksi paoksi.

Sivumennen sanoen se lause, että vieras tahto tun- nustetaan samanarvoiseksi tasoitettaessa sitä väkivallan avulla, on vain sen Hegelin teorian väärentämistä, jonka mukaan rangaistus on rikollisen oikeutta:

»...rangaistuksen katsotaan sisältävän rikoksentehtäjän varsi- naisen oikeuden, siinä rikollista kunnioitetaan järjellisenä olen- tonä» (Oikeusfilosofia, 100. §, huomautus).

Voimme lopettaa tähän. On tarpeetonta seurata herra Dühringiä pitemmälle hänen niin aksiomaattisesti toteaa- miensa tasa-arvon, yleisinhimillisen suvereenisuuden jne. asteittaisen hävittämisen tiellä havaitaksemme, kuinka

hän kylläkin saa aikaan yhteiskunnan kaksine miehineen, mutta tarvitsee vielä kolmannen tuottaakseen valtion, sillä — sanoaksemme asian lyhyesti — ilman tätä kolmatta ei voida tehdä mitään enemmistöpäätöksiä, ja ilman näitä, siis enemmistön valtaa vähemmistön yli, ei mikään valtio voi olla olemassa; ja kuinka hän sitten vähitellen siirtyy rauhallisemmille vesille rakentelemaan »sosialitaarista» tulevaisuudenvaltiotaan, jonne meillä on kunnia pistäytyä jonakin kauniina aamuna vieraisille hänen luokseen. Olemme jo kyllin hyvin nähneet, että molempien tahtojen täydellinen tasa-arvo on olemassa vain niin kauan kuin kumpikaan *ei tahdo mitään*; että tasa-arvo lakkaa heti kun ne lakkaavat olemasta inhimillisiä tahtoja sellaisinaan ja muuttuvat todellisiksi, yksilöllisiksi tahdoiksi, kahden todellisen ihmisen tahdoksi; että lapsuus, vähäjärkisyys, ns. petomaisuus, luuloteltu taikausko, väitetty ennakkoluulo, oletettu kyvyttömyys yhtäällä, inhimillisyys, totuuden ja tieteen ymmärtämys taas toisaalla, — siis jokainen ero näiden kahden tahdon laadussa ja niihin liittyvän älyn laadussa oikeuttaa eriarvoisuuden, joka saattaa mennä aina alistamiseen asti. Mitä muuta enää vaadimme, kun herra Dühring itse jo on näin juurevasti musertanut oman tasa-arvorakennelmansa perusteitaan myöten?

Mutta vaikka olemmekin päässeet eroon herra Dühringin tasa-arvokuvitelman latteasta ja typerästä käsittelystä, emme silti vielä ole suoriutuneet itse tästä kuvitelmasta sellaisena kuin se nimenomaan Rousseau'n välittämänä esitti ensin teoreettista, sitten suuren vallankumouksen aikana ja siitä lähtien myös käytännöllispoliittista osaa. Vielä nytkin sillä on miltei kaikkien maiden sosialistisessa liikkeessä huomattava agitatorinen merkitys. Sen tieteellisen sisällön toteaminen määrää myös sen arvon proletaarisen agitaation kannalta.

Se käsitys, että kaikilla ihmisillä on ihmisinä jotain yhteistä, ja että he ovat, niin pitkälle kuin tätä yhteistä riittää, myös yhdenveroisia, on tietysti ikivanha. Mutta nykyaikainen tasa-arvon vaatimus on täysin erilainen. Se on pikemminkin sitä, että tuosta yhteisestä ihmisestä olemisen ominaisuudesta, tuosta ihmisten tasa-arvoisuudesta ihmisinä, johdetaan kaikkien ihmisten, tai ainakin

kaikkien saman valtion kansalaisten tai saman yhteiskunnan jäsenten yhtäläinen poliittinen tai yhteiskunnallinen pätevyys. Täytyi kulua vuosituhansia, ja on jo kulunutkin, ennen kuin tuosta suhteellisen tasavertaisuuden alkuperäisestä käsityksestä voitiin edetä päätelmään tasa-arvoisuudesta valtiossa ja yhteiskunnissa, ennen kuin tämä päätelmä saattoi näyttää luonnolliselta ja itsestään selvältä. Vanhimmissa, alkukantaisissa yhteisöissä tasa-arvoisuus saattoi tulla kysymykseen korkeintaan yhteisön jäsenten kesken; naiset, orjat ja vieraat olivat ilman muuta suljettu sen ulkopuolelle. Kreikkalaisten ja roomalaisten keskuudessa ihmisten väliset eriarvoisuudet esittivät paljon suurempaa osaa kuin minkäänlainen tasa-arvo. Vanhan ajan ihmisistä olisi varmasti tuntunut hullulta ajatus, että kreikkalaisilla ja barbaareilla, vapailla ja orjilla, kansalaisilla ja klienteillä, Rooman kansalaisilla ja Rooman alamaisilla (käyttääksemme sanaa laajassa merkityksessä) pitää olla oikeus yhtäläiseen poliittiseen pätemiseen. Rooman keisarivallan aikana nämä kaikki eroavuudet hävisivät vähitellen, vapaiden ja orjien eroavuutta lukuun ottamatta. Täten syntyi, ainakin vapaiden kansalaisten kesken, tuo ihmisyksilöiden tasaveroisuus, jonka pohjalla kehittyi roomalainen oikeus, täydellisin yksityisomistukseen nojautuva oikeuden muoto, minkä tunnemme. Mutta niin kauan kuin oli edelleen olemassa vapaiden ja orjien vastakohta, ei voinut olla puhuttakaan sellaisista oikeudellisista päätelmistä, jotka olisivat ottaneet lähtökohdakseen yleisinhimillisen tasa-arvon. Tämän näimme vielä hiljattain Pohjois-Amerikan orjavaltioissa.

Kristinuskon tunti vain yhden kaikkien ihmisten tasa-arvon, yhtäläisen perisyntin, mikä täysin vastasi sen luonnetta orjien ja sorrettujen uskontona. Sen ohella se tunti korkeintaan jumalan valittujen tasa-arvon, jota kuitenkin korostettiin vain kristinuskon alkuvaiheissa. Ne hyödykkeiden yhteisomistuksen jäljet, joita samoin on havaittavissa uuden uskonnon alkuaikoina, olivat pikemminkin tuloksena siitä, että vainottujen täytyi pysytellä yhdessä, kuin todellisista tasa-arvokäsityksistä. Pappien ja maallikkojen välisen vastakohtan vakiintuminen teki hyvin pian lopun tästäkin kristillisen tasa-

arvon alkeesta. — Germaanien vyöry Länsi-Eurooppaan poisti vuosisadoiksi kaikki tasa-arvokäsitykset rakentamalla vähitellen sellaisen monimutkaisen yhteiskunnallisen ja poliittisen arvojärjestyksen, jollaista siihen saakka ei vielä ollut olemassa. Samalla se veti Länsi- ja Keski-Euroopan historian liikuntaan, loi ensi kerran yhtenäisen kulttuurialueen ja aikaansai tällä alueella ensi kertaa järjestelmän, jossa etupäässä kansalliset valtiot vaikuttivat toisiinsa ja pitivät toisiaan aisoissa. Näin se valmisteli maaperää, jolta yksin saattoi myöhempinä aikoina kohota kysymys inhimillisestä yhdenvertaisuudesta ja ihmisoikeuksista.

Sitä paitsi feodaalinen keskiaika kehitti uumenissaan luokan, josta oli pidemmälle muotoutuessaan tuleva uudenaikaisen tasa-arvovaatimuksen edustaja: porvariston. Porvaristo oli alkujaan itse ollut feodaalinen sääty. Se oli kehittänyt etupäässä käsityömaisen teollisuuden ja tuotteiden vaihdon feodaalisen yhteiskunnan puitteissa suhteellisen korkealle, kunnes suuret merentakaiset löydöt 15. vuosisadan lopulla avasivat sille uuden, avaramman elämänuran. Euroopan ulkopuolinen kauppa, jota siihen saakka oli harjoitettu vain Italian ja Levantin välillä, ulotettiin nyt Amerikkaan ja Intiaan asti, ja pian se merkitykseltään voitti niin Euroopan eri maiden välisen kaupan kuin kunkin maan rajojen sisällä tapahtuvan kaupankin. Amerikan kulta ja hopea tulvi Eurooppaan ja tunkeutui syövyttävän aineen tavoin kaikkiin feodaalisen yhteiskunnan aukkoihin, rakoihin ja huokosiin. Käsityöteollisuus ei enää tyydyttänyt kasvavia tarpeita; pisimmälle edistyneiden maiden johtavilla teollisuudenaloilla sen tilalle astui manufaktuuri.

Tätä yhteiskunnan taloudellisten elämänehtojen valtavaa mullistusta ei kuitenkaan heti seurannut vastaava muutos sen poliittisessa rakenteessa. Valtiollinen järjestys pysyi edelleen feodaalisena kun taas yhteiskunta muuttui yhä enemmän porvarilliseksi. Laajalle ulottuva kauppa, siis nimenomaan kansainvälinen, ja vielä enemmän maailmankauppa, vaati vapaita, toimissaan esteettömiä tavaranomistajia, jotka sellaisina ovat tasaoikeudellisia, jotka harjoittavat vaihtoa ainakin kullakin paikkakunnalla kaikille samojen oikeuksien pohjalta.

Siirtyminen käsityöstä manufaktuuriin edellyttää vapaiden työläisten olemassaoloa — työläisten, jotka ovat vapaita toisaalta ammattikuntien kahleista, toisaalta niistä välineistä, joiden avulla he itse voisivat käyttää työvoimaansa — työläisten, jotka voivat tehdä tehtailijan kanssa sopimuksen työvoimansa vuokraamisesta, jotka siis sopimuskumppaneina ovat tämän kanssa tasa-arvoisia. Ja vihdoin kaikkien inhimillisten töiden tasa-arvo eli yhtäläinen pätevyys, koska ja mikäli ne ovat *inhimillistä* työtä ylipäänsä, sai tiedostamattoman mutta vahvimman ilmauksensa uudenaikaisen porvarillisen taloustieteen arvolaisissa, jonka mukaan tavaran arvoa mitataan siihen sisältyneellä yhteiskunnallisesti välttämättömällä työllä.* — Mutta missä taloudelliset suhteet vaativat vapautta ja tasa-arvoisuutta, asetti poliittinen järjestys niiden tielle joka askeleella ammattikuntien kahleet ja erikoisedut. Paikalliset etuoikeudet, erotustullit, kaikenlaiset poikkeuslait loukkasivat eivät vain vierasmaalaisten tai siirtomaiden asukkaiden, vaan myös melko usein omien valtionkansalaisten kokonaisten suurten ryhmien kaupankäyntiä. Ammattikuntaetuoikeudet olivat kaikkialla ja yhä uudelleen poikkiteloin manufaktuurin kehityksen tiellä. Missään ei tie ollut auki eivätkä porvarillisten kilpailijoiden mahdollisuudet olleet yhtäläisiä — ja silti tämä oli ensimmäisenä ja yhä pakottavampana vaatimuksena.

Vaatimuksen, että feodaalisista kahleista on päästävä vapaiksi ja saatava oikeudellinen tasa-arvo poistamalla feodaaliset eriarvoisuudet, oli pian pakostakin laajennuttava heti kun yhteiskunnan taloudellinen kehitys oli nostanut sen päiväjärjestykseen. Kun tämä vaatimus esitettiin teollisuuden ja kaupan etujen takia, täytyi samaa tasa-arvoisuutta vaatia myöskin suurille talonpoikaisjoukoille, jotka olivat kaikilla orjuuden asteilla täysi maaorjuus mukaan lukien, luovuttivat suurimman osan työajastaan korvauksetta armolliselle feodaaliherralle ja joiden sen lisäksi täytyi maksaa lukematon määrä muita suorituksia hänelle ja valtiolle. Toisaalta ei voitu

* Tämän nykyisten tasa-arvokäsitysten johtamisen porvarillisen yhteiskunnan taloudellisista edellytyksistä on ensinää esittänyt Marx »Pääomassa».

kiertää vaatimusta, että samalla on poistettava feodaaliset etuoikeudet, aateliston verovapaus ja erinäisten säätyjen poliittiset etuoikeudet. Ja koska ei enää eletty yhdessä maailmanvaltakunnassa kuten Rooman valtakunnan päivinä, vaan riippumattomien, keskinäisessä liikeyhteydessä tasaveroisten ja porvarillisessa kehityksessä suunnilleen samalla tasolla olevien valtioiden järjestelmässä, oli selvää, että tästä vaatimuksesta tuli luonteeltaan yleinen, yksityisen valtion ulkopuolelle ulotuva, että vapautta ja tasa-arvoisuutta julistettiin *ihmisoikeuksina*. Näiden ihmisoikeuksien erikoisesti porvarillista luonnetta kuvaa se, että Amerikan perustuslaki, ensimmäinen, joka tunnustaa ihmisoikeudet, vahvistaa samalla Amerikassa vallitsevan mustaihoisten orjuuden: luokkaetuoikeudet julistetaan pannaan, rotuerioikeudet pyhitetään.

Porvaristoa saattaa tunnetusti siitä hetkestä alkaen, jolloin se kuoriutuu feodaalisen porvarissäädyn vaihasta, jolloin keskiaikainen sääty muuttuu nykyaikaiseksi luokaksi, aina ja väistämättömästi sen oma varjo — proletariaatti. Ja aivan samoin porvarillisia tasa-arvovaatimuksia saattelevat proletaariset tasa-arvovaatimukset. Siitä hetkestä alkaen, jolloin asetettiin porvarillinen vaatimus luokkaetuoikeuksien hävittämisestä, astuu sen rinnalle proletaarinen vaatimus itse luokkien hävittämisestä — aluksi uskonnollisessa muodossa, alkukristillisyyteen nojaten, myöhemmin itse porvarillisiin tasa-arvoteorioihin tukeutuvana. Proletaarit ottavat porvariston sananmukaisesti todesta: tasa-arvo ei saa olla pelkästään näennäinen, ei pelkästään valtiollinen, se pitää toteuttaa myöskin tosiasiaassa, myöskin yhteiskunnallisella, taloudellisella alalla. Ja varsinkin siitä lähtien kun Ranskan porvaristo suuresta vallankumouksesta alkaen asetti etualalle kansalaisten tasa-arvon, on Ranskan proletariaatti vastannut sille vaatimalla yhteiskunnallista, taloudellista tasa-arvoa, ja tasa-arvo on tullut erikoisesti Ranskan proletariaatin taisteluhuudoksi.

Tasa-arvon vaatimuksella on proletariaatin suussa näin ollen kaksinainen merkitys. Joko se on — ja näin nimenomaan alkuaikoina, esimerkiksi talonpoikaissodassa — luonnollinen vastavaikutus huutaviin yhteiskun-

nallisiin eriarvoisuuksiin, rikkaiden ja köyhien, herrojen ja orjien, mässääjien ja nälkäisten vastakohtaan; sellaisena se on vallankumouksellisen vaiston yksinkertainen ilmaus ja siinä, mutta vain siinä, on sen oikeutus. Tai sitten proletariaatin tasa-arvovaatimus on syntynyt vastavaikutuksena porvarilliselle tasa-arvovaatimukselle, vetäen tästä enemmän tai vähemmän oikeita, pitemmälle ulotettuja vaatimuksia, toimii agitaatiovälineenä nostettaessa työväkeä kapitalisteja vastaan kapitalistien omien väitteiden avulla, ja tässä tapauksessa se pysyy pystyssä ja kaatuu yhdessä porvarillisen tasa-arvon kanssa. Kummassakin tapauksessa on proletaarisen tasa-arvovaatimuksen todellisena sisältönä *luokkien hävittämisen* vaatimus. Jokainen pitemmälle menevä tasa-arvovaatimus johtaa väistämättä mielettömyyksiin. Olemme jo maininneet esimerkkejä tästä ja löydämme niitä vielä yllin kyllin, kun tulemme herra Dühringin tulevaisuudenkuvitelmiin.

Näin itse käsitys tasa-arvosta niin porvarillisessa kuin proletaarisessakin muodossaan on historian tuote, jonka ilmaantumiseen tarvittiin määrättyjä historiallisia olosuhteita, jotka puolestaan edellyttivät pitkää esihistoriaa. Se on siis kaikkea muuta kuin jokin ikuinen totuus. Ja jos asia nyt laajan yleisön silmissä — jossain mielessä — näyttää ilman muuta selvältä, jos sillä, kuten Marx sanoo, on jo »kansan ennakkoluulon lujuus»¹⁵⁷, niin ei se johdu siitä, että kyseessä olisi aksiomaattisesti vaikuttava totuus, vaan siitä, että 18. vuosisadan aatteet ovat yleisesti levinneet ja säilyttäneet ajankohtaisuutensa. Kun siis herra Dühring voi ilman muuta panna nuo kaksi kuulua miestänsä tasa-arvon pohjalta talosille, on se mahdollista vain siksi, että kansan ennakkoluulo ottaa tuon aivan luonnollisena asiana. Ja herra Dühring nimitää itse asiassa filosofiaansa *luonnolliseksi* vain, koska hän lähtee liikkeelle asioista, jotka hänestä näyttävät aivan luonnollisilta. Sitä hän ei kuitenkaan kysy, miksi ne näyttävät hänestä luonnollisilta.

XI. MORAALI JA OIKEUS. VAPAUS JA VÄLTÄMÄITÖMYYS

»Perustana tässä kurssissa poliittiselta ja juridiselta alalta esitetyille periaatteille ovat mitä *syvimmälle ulottuvat erikoistutkimukset*. Sen tähden... täytyy lähteä siitä, että tässä... on tarkoituksena esittää johdonmukaisesti laki- ja valtiotieteiden alueiden *tulokset*. Alkuperäinen erikoisalani olikin juuri lakitiede, ja sille olen omistanut paitsi tavalliset kolme teoreettista valmistusvuotta yliopistossa, myöskin kolmen vuoden aikana käytännöllisessä tuomarintyössä ollessani jatkettun, erikoisesti sen tieteellisen sisällön *syventämiseen* suunnatun tutkimuksen... Yksityisoikeudellisten suhteiden ja vastaavien juridisten puutteiden arvostelu ei varmasti *myöskään* olisi voinut olla *näin varmaa*, jos itse ei olisi tietänyt kaikkialla tuntevansa niin amnattialan heikot kuin vahvatkin puolet.»

Miehen, joka on oikeutettu sanomaan näin itsestään, täytyy jo etukäteen herättää luottamusta, varsinkin verrattuna

»herra Marxin ammoisiin, oman tunnustuksenkin mukaan laiminlyötyihin oikeustutkimuksiin».

Meidän täytyy ihmetellä tätä siksi, että noin varmana esiintyvä yksityisoikeudellisten suhteiden kritiikki rajoittuu vain kertomaan meille, että

»lakitieteen tieteellisyys... ei ole päässyt pitkällekkään», että positiivinen porvarillinen oikeus on vääryyttä, se kun pyhittää väkivallalle perustuvan omistuksen, ja että rikosoikeuden »luonnollinen perusta» on *kosto* —

väite, jossa on uutta epäilemättä vain sen mystinen valepuku, »luonnollinen perusta». Valtiotieteelliset tulokset rajoittuvat noiden kolmen tunnetun miehen toimiin, joista yksi yhä vielä harjoittaa väkivaltaa toisia kohtaan, ja tässä yhteydessä herra Dühring tutkii oikein tosissaan, kumpi, toinen vaiko kolmas heistä ensin otti käytäntöön väkivallan ja orjuuden.

Seuratkaamme kuitenkin hieman pitemmälle itsevarman juristimme perinpohjaisia erikoistutkimuksia ja kolmivuotisen käytännöllisen tuomarintyön syventämää tieteellisyttä.

Lassallesta herra Dühring kertoo meille, että hänet

»erään lippaan varastamisyrityksen aiheuttamisesta» asetettiin syyteeseen, ilman että tuomiota kuitenkaan olisi langetettu, koska silloin vielä mahdollinen niin sanottu vapauttaminen täysien todisteiden puutteessa saatiin aikaan... tämä puolittainen vapauttaminen».

Juttu Lassallea vastaan, josta tässä on puhe, käsiteltiin kesällä 1848 valamiesoikeudessa Kölnissä¹⁵⁸, jossa, samoin kuin miltei koko Reininmaakunnassa, oli voimassa ranskalainen rikosoikeus. Vain poliittisiin juttuihin ja rikoksiin oli poikkeuksellisesti sovellettu Preussin maa-oikeutta, mutta jo huhtikuussa 1848 Camphausen kumosi jälleen tämän poikkeusmääräyksen. Ranskalainen oikeus ei lainkaan tunne Preussin maa-oikeuden löyhää kategoriaa »rikoksen aiheuttaminen», puhumattakaan jonkun rikoksen yrityksen aiheuttamisesta. Se tuntee vain *yllytyksen* rikokseen, ja tämänkin, ollakseen rangaistava, pitää tapahtua »lahjuksien, lupauksien, uhkauksien, auktoriteetin tai voiman väärinkäyttämisen, kavalien viekoittelujen tai rangaistavien keinojen avulla» (Code pénal, art. 60)¹⁵⁹. Preussilaiseen maa-oikeuteen syventynyt virallinen ministeriö, aivan samoin kuin herra Dühring, ei huomannut oleellista eroa aivan täsmällisen ranskalaisen määräyksen ja maa-oikeuden häilyvän epä-määräisyyden välillä, se nosti Lassallea vastaan tendenssijutun ja epäonnistui suurenmoisesti. Väitteen, että ranskalainen rikosoikeus muka tuntisi Preussin maa-oikeuden »vapauttamisen täysien todisteiden puutteessa», tämän »*puolittaisen* vapauttamisen», voi esittää vain henkilö, joka ei tiedä yhtään mitään nykyaikaisen ranskalaisen oikeuden alalta; tämä oikeus tuntee rikosoikeudenkäynnissä vain tuomion tai syyttömäksi julistamisen, ei mitään väliasteita.

Näin ollen meidän on pakostakin sanottava, että jos Code Napoléon¹⁶⁰ joskus olisi ollut herra Dühringin käsissä, ei hän ilmeisesti olisi noin varmana voinut soveltaa Lassalleen tätä »suuren tyylin historiankuvausta». Meidän on siis todettava, että *ainoa* nykyaikais-porvarillinen, Ranskan suuren vallankumouksen yhteiskunnallisille saavutuksille perustuva ja ne oikeustieteen kielelle kääntävä

lakikirja, nykyinen ranskalainen oikeus, on herra Dühringille *täysin tuntematon*.

Toisessa kohden, arvosteltaessa Ranskan esikuvan mukaan koko mannermaalla käytäntöön otettua, äänten enemmistöllä asioita ratkaisevaa valamiesoikeutta, meille opetetaan:

»Aivan, voidaan *jopa* omaksua sekin eräiden historiallisten esimerkkien tukema ajatus, että tuomitseminen äänten jakautuessa erimielisesti kuuluisi täydellisessä yhteiskunnassa mahdottomiin säädöksiin... Kuitenkin tämän *vakavan ja syvästi aatteellisen* käsitystavan täytyy, niin kuin jo ylempänä on huomautettu, näyttää perityistä laitoksista sopimattomalta, koska se on niille *liian hyvä*».

Herra Dühring on taaskin tietämätön siitä, että englantilaisen yleisen oikeuden, ts. ikimuistoisista ajoista, siis ainakin 14. vuosisadalta alkaen voimassa olevan kirjoittamattoman tapaoikeuden mukaan valamiesten yksimielisyys on ehdottoman välttämätön paitsi rikosoikeudellisissa tuomioissa, myöskin siviilijutuissa. Tuolla vakavalla ja syvästi aatteellisella käsitystavalla, joka herra Dühringin mukaan on *liian hyvä* nykymaailmalle, on siis Englannissa ollut lain voima jo pimeällä keskiajalla, ja Englannista se on siirretty Irlantiin, Amerikan Yhdysvaltoihin ja kaikkiin Englannin siirtomaihin, ilman että herra Dühringin mitä perinpohjaisimmat erikoistutkimukset olisivat hiiskuneet siitä edes halaistua sanaa! Se alue, jolla vaaditaan valamiesten yksimielisyyttä, ei siis vain ole äärettömän suuri Preussin maaoikeuden mitättömään pätevyyspiiriin verrattuna, se on myös laajempi kuin kaikki ne alueet yhteensä, joilla valamiesten enemmistö ratkaisee. Paitsi sitä, että herra Dühring ei lainkaan tunne ainoaa nykyaikaista, ranskalaista oikeutta, on hän myös yhtä tietämätön ainoan germaanisen oikeuden suhteen, joka tähän asti on kehittynyt roomalaisesta oikeudesta riippumatta ja levinnyt kaikkiin maanosiin — tarkoitan englantilaista oikeutta. Ja miksi hän sen tietäisi? Juridisen ajattelutavan englantilainen laji nimittäin

»ei toki kestäisi Saksan maaperällä klassisten roomalaisten juristien puhtaissa käsitteissä toimeenpantua koulutusta»,

herra Dühring sanoo ja jatkaa:

»Mitä onkaan englantia puhuva maailma lapsellisine sekasotkukielineen meidän luonnonmukaiseen kielenmuodostukseemme verraten?»

Tähän voimme vain vastata Spinozan sanoilla: Ignorantia non est argumentum, tietämättömyys ei ole mikään todistusperuste¹⁶¹.

Emme voi tämän jälkeen tulla muuhun lopputulokseen kuin että herra Dühringin mitä perinpohjaisimmat erikoistutkimukset supistuivat siihen, että hän kolmena vuonna syventyi teoreettisesti Corpus jurikseen¹⁶² ja seuraavina kolmena vuonna käytännöllisesti jaloön preussilaiseen maaoikeuteen. Tosin tämäkin on sangen ansio-kasta ja riittää jollekin oikein kunnianarvoisalle vanhapreussilaiselle piirikunnantuomarille tai asianajajalle. Mutta kun ryhtyy laatimaan oikeusfilosofiaa kaikille maailmoille ja ajoille, pitäisi toki myös jossain määrin olla selvillä sellaisten kansakuntien kuin ranskalaisten, englantilaisten ja amerikkalaisten oikeudellisista suhteista, kansakuntien, jotka ovat historiassa esittäneet kokonaan toisenlaista osaa kuin se Saksan maankolkka, missä preussilainen maaoikeus kukoistaa. Katsokaamme silti jatkoa.

»Paikallisten, maakunta- ja maaoikeuksien kirjava seos, jotka erittäin mielivaltaisesti milloin tapaoikeutena, milloin kirjoitetuna lakina, usein tärkeimmät kysymykset puhtaaseen sääntömuotoon pukien, käyvät ristiin mitä erilaisimmissa suunnissa — tämä epäjärjestyksen ja ristiriidan näytekokoelma, jossa yksityisöikat kumoavat yleisen ja sitten taas yleisyys peruuttaa erikoisen, ei todellakaan ole omiaan synnyttämään kenessäkään kirkasta oikeustajuntaa.»

Mutta missä tämä sekasorron tila vallitsee? Taaskin Preussin maaoikeuden pätevyyspiirissä, jossa tämän maaoikeuden rinnalla, ylä- tai alapuolella on kaikenlaisilla maakuntaoikeuksilla, paikallissäännöillä, siellä täällä myös siviilioikeudella ja muulla rojulla mitä erilaisimpia suhteellisia pätevyysasteita. Tämä aiheuttaa kaikkien käytännön juristien puolelta hätähuudon, jonka herra Dühring tässä niin myötämielisenä toistaa. Hänen ei edes tarvitse jättää rakastamaansa Preussia, hänen tarvitsee

mennä vain Reinille saadakseen vakuuden siitä, että siellä ei enää seitsemääkymmeneen vuoteen ole ollut kaikkea tätä — puhumattakaan muista sivistysmaista, joista tuollaiset vanhentuneet olosuhteet on jo kauan sitten poistettu.

Edelleen:

»Vähemmän karkalla tavalla esiintyy luonnollisen yksilöllisen vastuun verhoaminen kollegioiden tai muiden virastolaitoksien salaisissa ja samalla nimettömissä yhteistuomioissa ja yhteiskäsittelyissä, jotka naamioivat jokaisen jäsenen henkilökohtaisen osuuden.»

Ja toisessa kohtaa:

»Nykyisessä tilassamme tuntuu *yllättävältä* ja äärimmäisen ankaralta se vaatimus, ettei tahdota hyväksyä virastoissa tapahtuvaa yksilövastuun verhoamista ja peittämistä.»

Herra Dühringille ehkä on yllättävä ilmoitus, kun sanomme hänelle, että englantilaisessa oikeudessa tuomarikollegion jokaisen jäsenen on erikseen annettava ja perusteltava tuomionsa julkisessa istunnossa; että hallituskollegiot, joita ei ole valittu ja jotka eivät käsittele eivätkä äänestä asioita julkisesti, ovat etupäässä *preussilaisia* laitoksia ja useimmissa muissa maissa tuntemattomia, ja että hänen vaatimuksensa voi siksi olla yllättävä ja äärimmäisen ankara nimenomaan vain — *Preussissa*.

Samoin hänen valittelunsa kirkon pakkovaltaisesta sekaantumisesta syntymä-, avioliitto-, kuolema- ja hautastapauksiin koskevat kaikista suuremmista sivistysmaista ainoastaan Preussia, eikä sitäkään enää siviilirekisterin voimaansaattamisen jälkeen¹⁶³. Sen minkä herra Dühring saa aikaan vain »sosialitaarisen» tulevaisuudentilan avulla, sen on jopa Bismarck tällä välin ratkaissut yksinkertaisella lailla. — Samoin valituksesta »juristien puutteellisesta valentumisesta ammattiin», joka on laajennettavissa myös »hallintoviranomaisiin», on viritetty erikoisesti preussilainen valitusvirsi; ja jopa tuo naurettavuuteen saakka liioiteltu juutalaisviha, jota herra Dühring joka tilaisuudessa purkaa ilmoille, on joskaan ei erityisesti preussilainen, niin silti Elben itäpuo-

lisille alueille ominainen. Tämä sama todellisuusfilosofi, joka niin suvereenisti halveksii kaikkia ennakkoluuloja ja taikauskkoa, vajoaa itse niin syvälle persoonallisiin oikkuihin, että nimittää keskiajan tekopyhyydeltä perittyä, kansan juutalaisia kohtaan tuntemaa ennakkoluuloa »luonnollisiin perusteisiin» nojautuvaksi »luonnontuomioksi» ja harhautuu tällaiseen monumentaaliseen väitteeseen: »Sosialismi on ainoa voima, joka kykenee pitämään puolensa vahvemmin juutalaisilla sekoitettuja väestöntiloja vastaan» (juutalaisilla sekoitettu tila! — miten »luonnollista» kieltä!).

Riittää. Juridisella oppineisuudella kehuskelulla on taustanaan — parhaassa tapauksessa — aivan keskin kertaisen vanhapreussilaisen juristin tavalliset ammattitiedot. Se oikeusopillinen ja valtiotieteellinen alue, jonka tuloksia herra Dühring meille johdonmukaisesti esittää, »lankeaa yhteen» Preussin maa oikeuden pätevyyspiirin kanssa. Paitsi jokaisen juristin nykyisin jopa Englannissa suhteellisen hyvin tuntemaan roomalaiseen oikeuteen, rajoittuvat hänen oikeusopilliset tietonsa yksinomaan Preussin maa oikeuteen, tuohon valistuneen patriarkaalisen despotismin lakikirjaan, joka on laadittu sellaisella kielellä että luulisi herra Dühringin pitäneen sitä oppikirjanaan, ja joka moraaliselityksineen, juridisine epä määräisyyksineen ja epävakaisuuksineen, kidutus- ja rankaisukeinona käytettyine selkäsanoineen kuuluu kokonaan vallankumousta edeltäneeseen aikaan. Mitä siihen lisätään, on herra Dühringille pahasta — sekä uuden aikaisen porvarillinen ranskalainen että englantilainen oikeus aivan omaperäisine kehityksineen ja koko mannermaalla tuntemattomine persoonallisen vapauden takeineen. Filosofialla, joka »ei jätä voimaan mitään pelkästään näennäistä näköpiiriä, vaan mahtavassa kumoavassa liikkeessään avaa ulkoisen ja sisäisen luonnon kaikki maat ja taivaat», — tällä filosofialla on *todellisena* näköpiirinään Preussin kuuden vanhan itäisen provinsin¹⁶⁴ ja vielä parin muun maakaistaleen rajat, joiden sisällä tuo jalo preussilainen maa oikeus on voimassa; ja tämän näköpiirin ulkopuolella se ei avaa eteemme maita eikä taivaita, ei ulkoista eikä sisäistä luontoa, vaan paljastaa ainoastaan mitä karkeimman tietämättö-

myytensä sen suhteen, mitä muussa maailmassa tapahtuu.

Ei ole helppo käsitellä moraalia ja oikeutta joutumatta kysymykseen niin sanotusta vapaasta tahdosta, ihmisten syyntakeisuudesta, vapauden ja välttämättömyyden suhteesta. Ja todellisuusfilosofialla on tarjottavinaan jopa kaksikin ratkaisua tälle kysymykselle.

»Kaikkien väriin vapausteoriain tilalle on asetettava sitä suhdetta koskeva kokemusperäinen ominaisuus, jossa järkipäiväinen oivaltaminen toiselta, vaistonvaraiset vietit toiselta puolelta ikään kuin yhtyvät yhdeksi resultanttivoimaksi. Tämänlaatuisen dynamiikan perustavat tosiasiat on otettava havainnosta ja sovellettava yleensä laadun ja määrän mukaan *niin hyvin kuin se käy päinsä* vielä esiintymättömän tapahtuman ennakoarviointiin. Paitsi sitä, että täten perin pohjin raivataan pois ne typerät kuvitelmat sisäisestä vapaudesta, joita vuosituhansia on jauhettu ja märehditty, saadaan näiden tilalle myös jotain myönteistä, jota voidaan käyttää elämän käytännölliseen järjestämiseen.»

Tämän mukaan vapaus on sitä, että järkipäiväinen oivaltaminen vetää ihmisiä oikealle, järjettömät vietit vasemmalle, ja tässä voimien suunnikkaassa todellinen liike tapahtuu halkaisijan suuntaan. Vapaus on siis oivaltamisen ja vietin, ymmärryksen ja epäymmärryksen keskiarvo, ja sen aste olisi jokaisen yksilön suhteen määrättävissä »persoonallisen yhtälön» avulla, käyttäkösemme muuatta astronomista ilmausta¹⁶⁵. Mutta paria sivua myöhemmin sanotaan:

»Perustamme moraalisen vastuullisuuden vapaudelle, joka meille ei kuitenkaan merkitse enempää kuin tietoisien vaikuttimien vastaanottavuutta luonnollisen ja hankitun ymmärryksen mukaan. Kaikki tällaiset vaikuttimet tehoavat mahdollisen vastakohdan havaitsemisesta huolimatta toiminnoissa yhtä välttämättömästi kuin luonnolaki; mutta juuri tähän sivuuttamattomaan pakkoon perustamme laskelmamme silloin, kun tartumme moraaliseen kannustimeen.»

Tämä toinen vapauden määritelmä, joka on aivan ujustelematta ristiriidassa edellisen kanssa, ei taaskaan ole muuta kuin Hegelin käsityksen äärimmäistä madaltamista. Hegel oli ensimmäinen, joka esitti oikealla tavalla vapauden ja välttämättömyyden suhteen. Vapaus merkitsee hänelle välttämättömyyden tiedostamista. »Välttämättömyys on sokea* vain sikäli kun sitä ei ole käsitet-

* Kursivointi Engelsin. Totm.

ty*.»¹⁶⁶ Vapaus ei piile kuvitellussa riippumattomuudessa luonnonlaeista, vaan näiden lakien tiedostamisessa ja tähän liittyvässä mahdollisuudessa antaa niiden toimia suunnitelman mukaisesti määrättyjen tarkoitusprien hyväksi. Tämä koskee yhtä hyvin ulkoisen luonnon lakeja kuin niitäkin, jotka säätelevät ihmisen itsensä ruumiillista ja henkistä olemassaoloa. Nämä ovat kaksi lakien luokkaa, jotka voimme erottaa toisistaan korkeintaan mielikuvituksessamme, mutta emme todellisuudessa. Tahdon vapaus ei näin ollen ole mitään muuta kuin kykyä tehdä ratkaisu asiantuntemuksella. Siis mitä *vapaampi* ihmisen päätelmä jonkin kysymyksen suhteen on, sitä suuremmalla *välttämättömyydellä* tämän päätelmän sisältö on määrätty; kun sitä vastoin tietämättömyyteen perustuva epävarmuus, joka näköjään mielivaltaisesti valitsee jonkin monista erilaisista ja ristiriitaisista ratkaisumahdollisuuksista, osoittaakin juuri tällä tavalla epävapautensa: sen, että kohde hallitsee sitä, vaikka sen piti hallita kohdetta. Vapaus on siis luonnon välttämättömyyksiä [Naturnotwendigkeiten] tiedostamiselle perustuvaa valtaa itsemme ja ulkoisen luonnon yli; se on siten välttämättä historiallisen kehityksen tuote. Ensimmäiset, eläinkunnasta erkautuvat ihmiset olivat kaikessa olennaisessa yhtä epävapaita kuin eläimetkin; mutta jokainen kulttuurin edistysaskel oli askel kohti vapautta. Ihmiskunnan historian kynnyksellä keksittiin, että mekaaninen liikunta muuttuu lämmöksi: tuli tuotetaan hankaamalla; ja tähänastisen kehityksen päätepisteenä on keksintö, että lämpö muuttuu mekaaniseksi liikkeeksi: höyrykone. — Ja huolimatta siitä jättiläismäisestä vapauttavasta nullistuksesta, minkä höyrykone toteuttaa yhteiskunnallisessa maailmassa — se ei ole vielä puoliksikaan toteutunut — ei ole epäilystäkään siitä, etteikö hankaamalla aikaansaatu tuli vielä ylitä höyrykonetta maailmaa vapauttavassa vaikutuksessaan. Sillä hankaamalla sytytetty tuli antoi ihmiselle ensi kertaa vallan luonnonvoiman yli ja erkaannutti hänet siten lopullisesti eläinkunnasta. Höyrykone ei saa aikaan niin valtavaa hyppäystä ihmiskunnan kehityksessä, niin suuresti kuin se meistä onkin kaikkien niiden juuri siihen tukeutuvien valtavien tuotantovoimien edustaja, joiden

ansiosta ainoastaan käy mahdolliseksi sellainen yhteiskuntatila, jossa ei ole mitään luokkaeroavuuksia, ei enää huolta yksilöllisistä toimeentulokeinoista, ja jossa ensi kerran voidaan puhua todellisesta inhimillisestä vapaudesta, siitä, että ollaan sopusoinnussa tiedostettujen luonnonlakien kanssa. Mutta se, miten nuori ihmiskunnan historia vielä on ja kuinka naurettavaa olisi omaksua nykyisille käsityksillemme mitään ehdotonta pätevyyttä, käy ilmi jo siitä yksinkertaisesta tosiasiasta, että koko tähänastinen historia on määriteltävissä mekaanisen liikunnan lämmöksi muuttumisen käytännöllisestä keksimisestä lämmön mekaaniseksi liikunnaksi muuttumisen keksimiseen ulottuvan ajanjakson historiaksi.

Herra Dühring kylläkin käsittelee historiaa hieman toisin. Yleisesti ottaen se on erehdyksien, tietämättömyyden ja raakuuden, väkivallan ja orjuutuksen historiana sellainen tutkimuskohde johon todellisuusfilosofia suhtautuu inhoten, mutta se jakautuu sentään kahteen suureen jaksoon, nimittäin 1. materian itsensä kaltaisesta tilasta Ranskan suureen vallankumoukseen ja 2. Ranskan vallankumouksesta herra Dühringiin. Tällöin

19. vuosisata jää »vielä oleellisesti taantumukselliseksi ja henkisessä suhteessa se on vieläkin taantumuksellisempi (!) kuin 18. vuosisata», tällöin se kuitenkin kantaa kohdussaan sosialismia, ja näin ollen »valtavamman uudestiluumisen itua kuin mitä Ranskan vallankumouksen edeltäjät ja sankarit ovat keksineet» (!)

Todellisuusfilosofian osoittama halveksunta tähänastista historiaa kohtaan saa oikeutuksensa seuraavasti:

»Niillä harvoilla vuosituhansilla, joilta on tallessa jotakin historiallista tietoa alkuperäisten merkintöjen välittämänä, et niiden tähän saakka luomine inhimillisine laitoksineen *ole suurta-kaan arvoa*, kun ajatellaan tulevien vuosituhansien sarjaa... Ihmissuku on kokonaisuutena vielä perin nuori, ja kun tiede kerran tulee katsomaan taaksepäin kymmeniintuhansiin vuosiin tuhansien asemesta, tulee laitoksiemme henkisesti epäkypsällä lapsuudella olemaan kieltämätöntä arvoa itsestään ymmärrettävänä edellytyksenä meidän ajallemme, jota silloin pidetään jo hamana esimuinaisuutena.»

Pysähtymättä viimeisen lauseen todella »omaperäiseen kieliasuun» huomautamme vain kahdesta seikasta.

Ensiksikin tämä »esimuinaisuus» tulee joka tapauksessa säilymään erittäin kiintoisana historian jaksona jokaiselle tulevalle sukupolvelle, koska se on kaiken myöläisemmän korkeamman kehityksen perusta, koska sen lähtökohdina on ihmisen erkaantuminen eläinkunnasta, ja sisältönä sellaisten vaikeuksien voittaminen, joita tulevaisuuden yhteiskunnallistuneet ihmiset eivät enää kohtaa. Ja toiseksi, esimuinaisuuteen verraten myöhemmät historialliset aikakaudet, joita kyseiset vaikeudet ja esteet eivät enää pidätä, lupaavat ennen näkemätöntä tieteellistä, teknistä ja yhteiskunnallista edistystä, — ja tämän esimuinaisuuden päättymisajankohta on joka tapauksessa sangen omituisesti valittu hetki ohjeiden esittämiseksi tuleville vuosituksille, viime käden lopullisten totuuksien, muuttumattomien totuuksien ja juuriin asti ulottuvien oppien esittämiseksi, nämä kun on keksitty tämän meidän niin varmasti »taantumuksellisen» ja »taantuvan» vuosisatamme henkisesti epäkypsällä lapsuusperustalla. Täytyy olla nimenomaan filosofinen Richard Wagner — kuitenkin ilman Wagnerin lahjakkuutta — ollakseen havaitsematta, että kaikki nuo halveksuvat lausunnot, joita heitellään tähänastisesta historiallisesta kehityksestä, osuvat myös sen oletettuun viimeiseen tulokseen — niin sanottuun todellisuusfilosofiaan.

Uuden juuriin menevän tieteen luonteenomaisimpia osia on kohta, jossa käsitellään elämän yksilöllistymistä ja elämän arvonnousua. Tässä pursuaa kolmen kokonaisen luvun mitalla valtoimena suihkuna esiin oraakkeli- maisten latteuksien tulva. Meidän on valitettavasti rajoitettava vain pariin lyhyeen näytteeseen.

»Kaiken aistimisen ja samalla kaikkien subjektiivisten elämänmuotojen syvempi olemus perustuu tilojen *eroavuuteen*, *differenssiin*... *Täydellisestä*» (!) »elämästä puheen ollen voidaan kuitenkin ilman muuta» (!) »osoittaa, ettei se ole pysyvä tila, vaan siirtymistä yhdestä elämäntilanteesta toiseen, jonka kautta elämäntunne kohoaa ja ratkaisevat kiihokkeet kehittyvät... Likipitäen itsensä kaltaisella, *niin sanoaksemme* jähmetykseen ja *ikään kuin* samaan tasapainotilaan jäävällä tilalla, olipa sen laatu sitten mikä tahansa, ei ole suurta merkitystä olemisen kokeilulle... Tottumus ja *niin sanoaksemme* kotiutuminen tähän tilaan tekee sen täydellisesti samantekeväksi ja välinpitämättömäksi, mikä ei sanottavasti eroa kuolintilasta. Korkeintaan tähän tulee vielä lisäksi ikävän tuska

eräänlaisena kielteisenä elämän ärsykkeenä... Patoutuneessa elämässä sammuu yksilöiltä ja kansoilta kaikki intohimo ja kiinnostus olemassaoloon. Mutta vain *meidän differenssilaittamme kaikki nämä ilmiöt saavat selityksensä.*»

On uskomatonta, kuinka nopeasti herra Dühring saa aikaan perusteitaan myöten omaperäiset tuloksensa. Tuskin on saatu käännettyä todellisuusfilosofian kielelle se arkipäiväisyys, että samojen hermojen jatkuva ärsytys tai saman ärsytyksen jatkuminen väsyttää jokaista hermoa ja jokaista hermosysteemiä ja että siis normaali-tilassa täytyy tapahtua hermoärsytysten keskeytymistä ja vaihtelua (mikä on jo vuosikausia ollut luettavissa jokaisesta fysiologian käsikirjasta ja minkä jokainen poroporvari tietää omasta kokemuksestaan) — tuskin on tämä ikivanha latteus saatu käännettyä siihen mystiseen muotoon, että »kaiken aistimisen syvempi olemus perustuu tilojen differenssiin», kun se jo muuttuu »*meidän differenssilaksemme*». Ja tämä differenssilaki tekee herra Dühringin sanojen mukaan »täydelleen selitettäväksi» kokonaisen sarjan ilmiöitä, jotka vuorostaan eivät ole mitään muuta kuin esimerkkejä vaihtelun miellyttävyydestä, joita ei ole millään tavoin tarvis selitellä tavallisimmallekaan poroporvarin ymmärrykselle ja jotka eivät tuohon oletettuun differenssilakiin viittaamalla tule hitustakaan selvemmiksi.

Mutta »*meidän differenssilakimme*» juurevuutta ei tällä ole vielä lainkaan saatu ammennetuksi tyhjiin:

»Ikäkausien vaihtuminen ja niihin liittyvä elämänsuhteiden muutosten esiintyminen tarjoavat todella läheisen esimerkin *meidän differenssiperiaattemme* havainnollistamiseksi. Lapsi, poika, nuorukainen ja mies tuntevat kukin kulloistenkin elämäntunteidensa vahvuuden ei niinkään jo vakiintuneissa tiloissa kuin siirtymisvaiheissa tilasta toiseen.»

Eikä tässä vielä kylliksi:

»*Meidän differenssilakimme* voi saada vielä kaukaisemmankin sovellutuksen, jos otetaan huomioon se tosiasia, ettei jo koetun tai suoritettun toistamisessa ole mitään nautintoa.»

Nyt lukija voi itse kuvitella mielessään lisää oraakkelimaista loruilua, johon edellä esitetyt syvät ja juuriin käyvät lauseet tarjoavat kiinnostavaa; niinpä herra

Dühring saattaakin huudahtaa kirjansa lopussa voitonriemuisesti:

»Elämän arvon arvioimista ja kohottamista varten differenssilaki oli sekä teoreettisesti että käytännöllisesti suuntaa antava!»

Se lienee ollut suuntaa antava myös herra Dühringin suorittamalle yleisönsä henkisen arvon arvioinnille: hänen täytyy uskoa sen koostuvan pelkistä aaseista tai poroporvareista.

Edelleen saamme seuraavat äärimmäisen käytännölliset elämänohjeet:

»Keinot pitää vireänä elämään kohdistuvaa kokonaisintressiä» (kaunis tehtävä poroporvareille ja niille, jotka sellaisiksi haluavat tulla!) »ovat siinä, että annetaan yksityisten, *niin sanoaksemme* elementaaristen intressien, joista kokonaisuus muodostuu, kehittyä tai vuorotella toinen toisensa perään luonnollisten väliaikojen jälkeen. Myöskin samanaikaisesti on samalle tilalle hyödyllistä käyttää hyväkseen alempien ja helpommin tyydytettävissä olevien kiihokkeiden korvaamista asteittain korkeammilla ja pysyvämmiin vaikuttavilla kiihokkeilla, jotta välttyttäisiin kokonaan mielenkiinnottomien tyhjiydentilojen syntymiseltä. Samoin on syytä varoa sitä, että luonnonmukaiset tai muulla tavoin yhteiskunnallisen elämän normaalissa kulussa kasautuneet jännitykset kertyisivät mielivaltaisella tavalla, niitä joudutettaisiin, tai, mikä olisi päinvastainen nurinkurisuuksuus, jo lievimmänkin kiihotuksen yhteydessä tyydytettäisiin ja siten estettäisiin nautintakykyisen tarpeen syntyminen. Luonnollisen rytmin säilyttäminen on tässä samoin kuin muuallakin sopusuhtaisen ja viehättävän liikunnan ennakoehdot. Ei pidä myöskään asettaa ratkaisematonta tehtävää, ei pidä venyttää jonkin tilanteen aiheuttamaa kiihotusta yli luonnon tai olosuhteiden sille asettaman määrärajan», jne.

Sillä kunnan miehellä, joka ottaa »elämän koettelemisen» ohjeiksi nämä juhlalliset, äiteliä latteuksia keksisekelevän koulumestarin poroporvarilliset oraakkelinlausunnot, sillä ei todellakaan tule olemaan valittamisen aihetta »kokonaan mielenkiinnottomien tyhjiydentilojen» vuoksi. Hänen täytyy käyttää kaikki aikansa nautintojen säännönmukaiseen valmisteluun ja järjestelyyn niin tarkoin, ettei itse nautintoa varten jää yhtään vapaata hetkeä.

Meidän on maisteltava elämää, täyttä elämää. Vain kaksi seikkaa herra Dühring meiltä kieltää:

ensiksi »epäsiisteydet oltaessa tekemisissä tupakan kanssa», ja toiseksi juomat ja ravintoaineet, joilla on »inhottavan ärsyttäviä tai ylipäänsä hienommalle aistimiselle hylättäviä ominaisuuksia»

Koska herra Dühring »Taloustieteen kurssissa» niin runollisesti ylistää viinanpoltoa, hän ei näillä juomilla voi mitenkään tarkoittaa paloviinaa; meidän on siis pakko päätellä, että hän ulottaa kieltonsa vain viiniin ja olueen. Kielteköön hän nyt vielä lihankin — silloin hän on nostanut todellisuusfilosofiansa samoihin korkeuksiin, joissa Gustav Struve -vainaja niin suurella menestyksellä liikkui: pelkän lapsellisuuden tasolle.

Herra Dühring voisi muuten olla hieman vapaamielisempi väkijuomien suhteen. Miehellä, joka oman tunnustuksensa mukaan ei vielääkään voi löytää siltää staattisesta dynaamisesta, on toki varmasti täysi syy tuomita lempeästi silloin, kun joku kovaonnikin piruparka on joskus kurkistanut liian syvälle lasiin ja etsii tämän johdosta myöskin turhaan siltää dynaamisesta staattiseen.

XII. DIALEKTIKKA. MÄÄRÄ JA LAATU

»Ensimmäinen ja tärkein väite olemisen loogisista perusominaisuuksista liittyy *ristiriidan poissulkemiseen*. Ristiriita on kategoria, joka voi kuulua vain ajatusyhdistelmään, muttei minkäänlaiseen todellisuuteen. Oliossa ei ole mitään ristiriitoja, tai, toisin sanoen, reaalisesti asetettu ristiriita on järjettömyyden huippu... Vastakkaisiin suuntiin toisiaan vastaan vaikuttavien voimien antagonismi on jopa kaikkien toimintojen perusmuoto maailman ja sen olioiden olemassaolossa. Mutta tämä alkutekijöiden ja yksilöiden voimasuuntien vastakkaisuus ei lainkaan sovellu yhteen järjettömän ristiriita-ajatuksen kanssa... Voimme tässä olla tyytyväisiä siihen, että olemme reaalisesti ristiriidan järjettömyyden kirikkaalla kuvalla hajottaneet sen sumun, joka tavallisesti kohoaa logiikan kuvitelluista mysteeriöistä, ja todistaneet hyödyttömäksi sen vihkisavun, jota siellä täällä on tuhlattu tuolle melko kömpelösti veistetylle puunukelle, joka on asetettu antagonistisen maailmanskematiikan tilalle, nimittäin ristiriitadialektiikalle.»

Tässä onkin melkein kaikki, mitä »Filosofian kurssissa» on sanottu dialektiikasta. Sen sijaan »Kriittisessä historiassa» on ristiriidan dialektiikkaa ja sen yhteydessä erikoisesti Hegeliä käsitelty aivan toisin.

»Hegelin logiikan, tai paremminkin hänen logos-oppinsa mukaan ristiriitainen ei näet ole jotain luontonsa puolesta ainoastaan subjektiivisesti ja tajunnallisesti kuvittelevassa ajatuksessa olevaa, vaan se on objektiivisesti olemassa olioissa ja tapahtumakuluisa itsessään ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa, joten ristiriita ei jääkään mahdottomaksi ajatusyhdistelmäksi vaan siitä tulee tosiasiallinen mahti. Järjettömän todellisuus on Hegelin logiikan ja epälogiikan ykseyden ensimmäinen uskonkappale... Mitä ristiriitaisempi, sitä todempi, tai toisin sanoen; mitä absurdimpi, sitä uskottavampi — tämä sääntö, joka ei edes ole uusi keksintö, vaan ilmestysteologiasta ja mystiikasta lainattu, on niin sanotun dialektisen periaatteen alaston ilmaus.»

Molempien lainattujen kohtien ajatus sisältyy väitteeseen, että ristiriita = järjettömyys, ja siksi ristiriitaa ei voisi olla todellisessa maailmassa. Tämä väite saattaa ehkä muuten melko tervejärkisestä ihmisestä tuntua samalla tavalla itsestään selvältä kuin esimerkiksi se, että suora viiva ei voi olla käyrä eikä käyrä viiva suora. Mutta kaikista terveen ihmisjärjen vastalauseista huolimatta differentiaalilaskenta edellyttää määrätynlaisissa oloissa suoran ja käyrän viivan käyvän yhteen ja saavuttaa siten tuloksia, joita suoran ja käyrän identtisyiden järjettömyyteen takertuva terve ihmisjärki ei milloinkaan saa aikaan. Ja katsoen siihen merkittävään osuuteen, joka niin sanotulla ristiriidan dialektiikalla on ollut filosofiassa antiikin kreikkalaisista alkaen tähän päivään asti, olisi herra Dühringiä vahvempikin vastustaja ollut velvollinen esittämään sitä vastaan muita todistuskappaleita kuin pelkän väitteen ja paljon haukkumasanvoja.

Niin kauan kuin tarkastelemme olioita lepotilassa ja elottomina, jokaista erikseen, toinen toisensa rinnalla ja toinen toisensa jälkeen, emme tosiaankaan kohtaa niissä mitään ristiriitoja. Havaitsemme niissä määrätynlaisia ominaisuuksia, osaksi yhteisiä, osaksi erilaisia, jopa keskenään ristiriitaisiakin, mutta tässä tapauksessa eri esineiden kesken jakautuneina, joten ne eivät siis sisällä mitään ristiriitaa itsessään. Tämäntapaisen tarkastelun puitteissa tulemme toimeen tavanomaisella metafyyisellä ajattelutavalla. Mutta aivan toisin käy niin pian kuin tarkastelemme olioita niiden liikkeessä, muutoksessa, niiden elämässä, vuorovaikutuksessa. Silloin joudumme heti ristiriitoihin. Liike itse on ristiriita; jopa yksinkertai-

nen mekaaninen paikanmuutoskin voi toteutua vain siten, että kappale tiettyinä ajankohtana on tietyissä paikoissa ja samalla toisessa paikassa, on tietyissä paikoissa eikä ole siinä. Ja tämän ristiriidan jatkuva syntyminen ja samanaikainen ratkeaminen on juuri liikettä.

Tässä meillä siis on ristiriita, joka »on objektiivisesti olemassa olioissa ja tapahtumakuluissa itsessään ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa». Mitä herra Dühring tähän sanoo? Hän väittää, että

tähän asti yleensä »ei rationaalisessa mekaniikassa ole esiintynyt mitään siltaa ankan staattisen ja dynaamisen välillä».

Lukija huomaa nyt lopultakin, mitä tuon herra Dühringin mielilauseen taakse kätkeytyy; ei mitään muuta kuin tämä: metafyyysisesti ajatteleva ihminen ei lainkaan voi päästä lepotilan ajatuksesta liikkeen ajatukseen, koska tässä häneltä sulkee tien yllä mainittu ristiriita. Liike on hänelle, koska se on ristiriita, vallan käsittämätön. Ja väittäessään liikettä käsittämättömäksi, myöntää hän itse vastoin tahtoaan tämän ristiriidan olevaksi, myöntää siis, että itse olioissa ja tapahtumakuluissa on olemassa objektiivinen ristiriita, joka lisäksi on tosiasiallinen voima.

Jos jo yksinkertainen mekaaninen liike sisältää itsessään ristiriidan, niin sitäkin enemmän sisältyy sitä materian korkeampiin liikemuotoihin ja eritoten orgaaniseen elämään ja sen kehitykseen. Edellä* näimme elämän olevan ennen kaikkea juuri sitä, että olio kunakin hetkenä on yksi ja sama ja kuitenkin jotain toista. Elämä on siis niin ikään itse olioissa ja tapahtumakuluissa esiintyvä, alati syntyvä ja ratkeava ristiriita; ja heti kun tämä ristiriita lakkaa olemasta, lakkaa myöskin elämä, tulee kuolema. Samoin näimme**, kuinka emme voi ajattelunkaan alueella välttää ristiriitoja, ja kuinka esimerkiksi ristiriita sisäisesti rajoittamattoman inhimillisen tiedostuskyvyn ja sen todellisen toteutumisen välillä pelkästään ulkoisesti rajoitetuissa ja rajoitetusti tiedostavissa ihmisissä ratkeaa ainakin meidän kannal-

* Ks. tätä osaa, s. 261—262. *Toim.*

** Ks. tätä osaa, s. 243, 266. *Toim.*

tamme loputtomassa sukupolvien sarjassa, päättymättömässä edistyksessä.

Mainitsimme jo, että erään korkeamman matematiikan pääperustana on se ristiriita, että suoran ja käyrän tulee tietyissä oloissa olla samaa. Korkeampi matematiikka esittää toisenkin tällaisen ristiriidan, nimittäin sen, että suoria, jotka silminnähävästi leikkaavat toisensa, on kuitenkin viiden kuuden senttimetrin päässä tästä leikkauspisteestä jo pidettävä yhdensuuntaisina, sellaisina, jotka loputtomiin jatkettuina eivät voi leikata toisiaan. Ja kuitenkin korkeampi matematiikka saavuttaa tämän ja vielä räikeämpien ristiriitojen avulla tuloksia, jotka eivät ole vain oikeita, vaan vieläpä alemmalle matematiikalle aivan saavuttamattomia.

Mutta jo alemmassakin matematiikassa vilisee ristiriitoja. On esimerkiksi ristiriita, että A :n juuri olisi A :n potenssi, ja kuitenkin $A^{\frac{1}{2}} = \sqrt{A}$. Ristiriita on sekin, että negatiivinen suure voi olla jonkin neliö, koska jokainen negatiivinen suure kerrottuna itsellään antaa positiivisen neliön. Sen vuoksi neliöjuuri $\sqrt{-1}$ ei ole ainoastaan ristiriita, vaan vieläpä järjetön ristiriita, todellinen järjettömyys. Ja kuitenkin $\sqrt{-1}$ on useissa tapauksissa oikeiden matemaattisten laskutoimitusten välttämätön tulos; niin enemmänkin: missä olisikaan niin alempi kuin korkeampikin matematiikka, jos siltä olisi kielletty $\sqrt{-1}$:n käyttäminen?

Muuttuvia suureita käsitellessään astuu matematiikka itse dialektiikan alalle, ja kuvaavaa onkin, että tämän edistysaskeleen on matematiikkaan tuonut muuan dialektinen filosofi, Descartes. Kuten muuttuvien suureiden matematiikka suhtautuu pysyvien suureiden matematiikkaan, samoin suhtautuu yleensä dialektinen ajattelu metafyyssiseen ajatteluun. Tämä ei lainkaan estä sitä, että suuri määrä matemaatikoita tunnustaa dialektiikan ainoastaan matematiikan alueella ja että heidän joukossaan on yllin kyllin niitä, jotka käyttävät dialektista tietä saavutettuja menetelmiä vanhalla, rajoitetulla, metafyyssisellä tavalla.

Herra Dühringin voimien antagonismia ja antagonistista maailmanskematiikkaa olisi mahdollista käsitellä

lähemmin vain siinä tapauksessa, että hän olisi tästä teemasta antanut meille muutakin kuin pelkän *fraasin*. Vedettyään tämän antagonismin esiin ei herra Dühring ole sitä sen jälkeen kertaakaan esittänyt meille enempää maailmanskematiikassaan kuin luonnonfilosofiassakaan, mikä parhaiten todistaa sen, ettei herra Dühring osaa tehdä kerrassaan mitään myönteistä tällä »maailman ja sen olentojen olemassaolon toimintojen perusmuodolla». Jos Hegelin »oppi olemuksesta» tosiaan alennetaan latteaksi ajatukseksi vastakkaisiin suuntiin liikkuvista voimista, jotka eivät kuitenkaan liiku ristiriitaisesti, tehtäisiin toki paremmin, jos tyyten vältettäisiin tämän yleisen lauseparren käyttöä.

Seuraavan aiheen antidialektisen kiukkunsa purkamiselle herra Dühring saa Marxin »Pääomasta».

»Luonnollisen ja ymmärrettävän logiikan puute, joka on ominaista dialektis-sekasotkuisille ajatussikermille ja mielteiden muodostamille arabeskeille... Jo nyt käsillä olevaan osaan täytyy soveltaa sitä periaatetta, että määrättyssä suhteessa ja myös yleensäkin (!) »voidaan erään tunnetun filosofisen ennakkoluulon mukaan etsiä kaikkea kaikesta ja kaikesta kaikkea, ja että tämän sekavan nurinkurisen käsityksen mukaan kaikki on yhtä.»

Tämä hänen käsityksensä tunnetusta filosofisesta ennakkoluulosta tekee herra Dühringin siten myös kykeneväksi ennustamaan varmuudella, mikä tulee olemaan Marxin taloudellisen filosofoinnin »loppu», siis mikä tulee olemaan »Pääoman» seuraavien niteiden sisältö — ja tämän hän sanoo täsmälleen seitsemän riviä sen jälkeen, kun on itse selittänyt, että

»ei todellakaan ole nähtävissä, mitä, ihmisten ja saksan kielellä lausuttuna, oikeastaan vielä seuraa kahdessa» (viimeisessä¹⁶⁷) »osassa».

Tämä ei silti ole ensimmäinen kerta, jolloin herra Dühringin kirjoitukset näyttävät meille kuuluvan niihin »olioihin», joissa »ristiriita on objektiivisesti olemassa ja niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa». Mikä ei suinkaan estä häntä voitonvarmana jatkamasta:

»Mutta terve logiikka tulee kaiken todennäköisyyden mukaan voittamaan irvikuvansa... Tärkeily ja dialektinen salaperäisyyskama ei maanittele ketään, jolla on jäljellä edes hitunen tervettä arvostelukykyä, askartelemaan noilla ajatuksella ja tyylin muodotomuuksilla. Samalla kun dialektisten typeryyksien viimeiset jäänteet kuolevat pois, tulee tämä nenästäväetämiskeino... menettämään petollisen vaikutuksensa, eikä kukaan enää usko, että hänen on kiusattava itseään voidakseen löytää syvää viisautta sieltä, missä sekavan asian puhdistettu ydin parhaassa tapauksessa osoittaa tavanomaisten oppien piirteitä, jollei pelkästään yleisiä latteuksia... On aivan mahdotonta esittää» (Marxin) »sekasotkia logos-opin-kaavojen mukaan prostituoimatta tervettä logiikkaa». Marxin metodi on muka »dialektisten ihmeiden esittelyä niihin uskoville» jne.

Emme nyt aio puhua Marxin tutkimusten taloudellisten tulosten virheettömyydestä tai virheellisyydestä, vaan ainoastaan hänen soveltamastaan dialektisestä metodista. Näin paljon on kuitenkin varmaa: useimmat »Pääoman» lukijoista saavat vasta nyt herra Dühringiltä tietää, mitä he oikein ovat lukeneet. Ja heidän joukossaan on herra Dühring itsekin, joka vielä vuonna 1867 (»Ergänzungsblätter», III, Heft 3) kykeni mittaisekseen arvostelijaksi selostamaan melko järkevästi kirjan sisältöä¹⁶⁸ ilman että hänen olisi tarvinnut kääntää Marxin ajatuksenjuoksua Dühring-kielelle, minkä hän nyt julistaa välttämättömäksi. Vaikka hän jo silloin teki sen virheen, että samasti Marxin ja Hegelin dialektiikan, ei hän silti ollut täysin menettänyt kykyä erottaa metodia ja sen avulla saatuja tuloksia toisistaan, eikä kykyä käsittää, että vaikka metodia yleensä riepoteltaisinkin, ei sillä vielä erikoisesti kumota tuloksia.

Herra Dühringin yllättävin lausunto on kuitenkin se, että Marxin käsityksen mukaan »lopulta kaikki on yhtä», että siis Marxin mielestä esimerkiksi myös kapitalistit ja palkkatyöläiset, feodaalinen, kapitalistinen ja sosialistinen tuotantotapa »ovat kaikki yhtä», jopa loppujen lopuksi lienevät myös Marx ja herra Dühring »kaikki yhtä». Tuollaisen tökerön narrimaisuuden mahdollisuuden selitykseksi löytyy vain olettaus, että pelkkä sana »dialektiikka» saattaa herra Dühringin sellaiseen arvostelukyvyttömyyden tilaan, että hänelle määrätynlaisen väärinkäsityksen ja sekavuuden vuoksi se, mitä hän sanoo ja tekee, on »kaikki yhtä».

Meillä on tässä näyte siitä, mitä herra Dühring nimitää »*minun* suuren tyylin historiankirjoitukseksi» tai myös

»yleispiirteet kokoavaksi menetelmäksi, joka tekee selvän lajista ja tyylistä eikä lainkaan alennu mikrologisiin yksityiskohhtiin eikä siten antaudu vaaraan joutua niiden kirjoihin, joita Hume nimitti oppineeksi alhaisoksi; vain tämän korkean ja jalon tyylin menetelmä on täyden totuuden etujen mukainen ja soveltuu velvollisuuksiin nurkkakuntaisuudesta vapaata yleisöä kohtaan».

Suuren tyylin historianesitys ja yleispiirteet kokoava selvänteko lajista ja tyylistä on tosiaan herra Dühringille sangen mukavaa, sillä siten hän voi jättää mikrologisina huomioon ottamatta, pitää nollan veroisina kaikkia määrättyjä tosiasioita, ja todistamisen sijasta hän voi esittää vain yleisiä lauseparsia, vain väittää ja pauhata. Lisäksi hänellä on vielä se etu, että hän ei anna vastustajalleen mitään tosiasiallisia kiinnekohtia, joten tälle ei siis jää juuri muuta vastausmahdollisuutta kuin väittää samalla tavoin suureen tyyliin ja yleispiirteittäin, tyytyä yleisiin puheenparsiin ja viimein pauhata puolestaan herra Dühringille, lyhyesti sanoen: maksaa potut pottuina, mikä ei sovi jokaisen makuun. Meidän on siksi oltava kiitollisia herra Dühringille siitä, että hän poikkeuksellisesti luopuu korkeasta ja jalosta tyylistä antaakseen meille edes kaksi esimerkkiä Marxin hylättävästä logos-opista.

»Kuinka koomista onkaan esimerkiksi vetoaminen Hegelin sekavaan utukäsitykseen määrän muuttumisesta laaduksi, ja että sen vuoksi rahansijoitus, kun se on saavuttanut erään rajan, pelkästään tämän määrällisen lisääntymisen kautta tulee pääomaksi.»

Herra Dühringin »puhdistetussa» esityksessä tämä ajatus näyttää kylläkin hassunkuriselta. Katsokaamme siis, miltä se näyttää alkuperäisenä, Marxin esittämänä. Sivulla 313 (»Pääoman» 2. painos) Marx tekee edellä suorittamastaan pysyvän ja vaihtuvan pääoman sekä lisäarvon tutkimuksesta sen johtopäätöksen, »ettei mitä raha- tai arvosummaa hyvänsä voida muuttaa pääomaksi, vaan että tätä muutosta varten täytyy yhden rahan- tai tavaranomistajan käsissä olla tietty vähimmäismäärä rahaa tai vaihtoarvoa»¹⁶⁹. Hän otaksuu esimerkkinä, että

työläinen työskentelee jollain työalalla 8 tuntia itseään varten, ts. tuottaakseen työpalkkansa arvon, ja seuraa-
vat 4 tuntia kapitalistia varten, tuottaakseen kapitalistin
taskuun virtaavan lisäarvon. Kiskoakseen päivittäin
lisäarvoa niin paljon, että voi sillä elää yhtä hyvin kuin
työläisensä, täytyy työnantajan tässä tapauksessa jo
hallita arvosummaa, jolla voi varustaa kaksi työntekijää
raaka-aineilla, työvälaineilla ja työpalkalla. Ja koska
kapitalistisen tuotannon päämääränä ei ole pelkästään
elämän ylläpito, vaan rikkauden lisääminen, niin ei tuo
kahden työläisen isäntä vielä olekaan kapitalisti. Elääk-
seen kaksi kertaa niin hyvin kuin tavallinen työläinen
ja muuttaakseen puolet tuotetusta lisäarvosta pääomaksi,
pitäisi hänen kyetä palkkaamaan kahdeksan työläistä,
hänellä pitäisi siis olla neljä kertaa suurempi arvosumma
kuin edellä mainittu. Vasta tämän, ja vieläkin yksityis-
kohtaisempien esitysten jälkeen, valaistakseen ja perus-
tellakseen sitä tosiasiaa, että pääomaksi muuttuakseen
ei mikään pieni arvosumma tahansa ole riittävä, vaan että
jokaisella kehityskaudella ja jokaisella teollisuudenalalla
on oma tietty minimirajansa, Marx huomauttaa: »Tässä,
samoin kuin luonnontieteessä, *osoittautuu oikeaksi** Hegelin
'Logiikassaan' keksimä laki, että pelkät määrälliset
muutokset muuttuvat tietyissä kohdassa laadullisiksi
erotuksiksi». ¹⁷⁰

Ihailtakoon nyt sitä korkeaa ja jaloa tyyliä, jolla
herra Dühring panee Marxin suuhun aivan päinvastaista
kuin mitä tämä todella on sanonut. Marx sanoo: Se to-
siasia, että jokin arvosumma voi muuttua pääomaksi
vasta sitten, kun se on saavuttanut aina olosuhteiden
mukaan erikoisen, mutta jokaisessa yksityistapauksessa
määrätyn minimisuuruuden — tämä tosiasia on todistuk-
sena Hegelin lain oikeellisuudesta. Herra Dühring taas
väittää Marxin sanoneen: *Koska Hegelin lain mukaan
määrä muuttuu laaduksi, niin »sen tähden» tulee »rahansi-
joituksesta, kun se saavuttaa tietyn rajan,.. pääomaa».*
Siis aivan päinvastoin.

Tämä tapa esittää vääriä lainauksia »täyden totuuden
eduksi» ja »velvollisuutena nurkkakuntaisuudesta vapaata

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

yleisöä kohtaan» on meille jo tullut tutuksi herra Dühringin menettelystä Darwinia kohtaan. Se osoittautuu yhä enemmän ja enemmän todellisuusfilosofian sisäiseksi välttämättömyydeksi, ja on joka tapauksessa sangen »yleispiirteinen menetelmä». Puhumattakaan siitä, että herra Dühring panee Marxin puhumaan kaikista mahdollisista »rahansijoituksista», vaikka tässä on kyse vain siitä tietystä sijoituksesta, mikä on tehty raaka-aineisiin, työvälaineisiin ja työpalkkaan; ja että herra Dühringin näin onnistuu saada aikaan se, että Marx esittää suoranaista järjettömyyttä. Ja tämän jälkeen hänellä on vielä otsaa pitää itse valmistelemaansa järjettömyyttä *koomisena*. Samoin kuin hän tekaisi kuvitellun Darwinin saadakseen koetella voimiaan siihen, samoin hän tässäkin tekaisi kuvitellun Marxin. Tosiaan »suuren tyylin historianesitystä!»

Olemme jo edellä*, maailmanskematiikan yhteydessä havainneet, miten Hegelin mittasuhteiden solmulinjan yhteydessä, jossa erinäisissä kohdissa määrällinen muutos tulee äkkiä laadulliseksi, herra Dühringiä kohtasi se pieni onnettomuus, että hän eräänä heikkona hetkenä tuli itse sen tunnustaneeksi ja sitä käyttäneeksi. Esitimme tällöin tuon hyvin tunnetun esimerkin veden olotilojen muuttumisesta. Normaaliapaineen alaisena vesi muuttui 0° C:n lämpötilassa nestemäisestä kiinteäksi ja 100° C:n lämpötilassa nestemäisestä tilasta kaasumaiseksi, joten siis näissä molemmissa käännekohdissa lämpötilan pelkkä määrällinen muuttuminen aiheuttaa veden laadullisen muutoksen.

Olisimme voineet esittää vielä sadoittain tällaisia tosiasioita sekä luonnosta että ihmisyyhteiskunnasta tämän lain todistamiseksi. Niinpä esimerkiksi Marxin »Päämassa», koko neljännessä osastossa (suhteellisen lisäarvon tuotanto, yhteistoiminta, työnjako ja manufaktuuri, koneet ja suurteollisuus) esitetään suuri määrä tapauksia, joissa määrällinen muutos muuttaa olioiden laatua ja samoin laadullinen muutos niiden määrää, joissa siis, herra Dühringin vihaamaa sanontaa käyttäksemme, määrä muuttuu laaduksi ja päinvastoin. Sellainen on

* Ks. tätä osaa, s. 222. *Toim.*

esimerkiksi se tosiasia, että monien ihmisten yhteistointa, monien voimien sulautuminen yhdeksi kokonaisvoimaksi synnyttää, Marxin sanoin, »uuden voimatekijän», joka oleellisesti eroaa yksilövoimiensa summasta¹⁷¹.

Kaiken lisäksi oli Marx siihen kohtaan, jonka herra Dühring täydellisen totuuden nimessä oli kääntänyt päinvastaiseksi, tehnyt seuraavan huomautuksen: »Uuden-aikaisessa kemiassa käytetty Laurentin ja Gerhardtin ensiksi tieteellisesti kehittelemä molekyyliteoria perustuu juuri tähän lakiin». ¹⁷² Vaan mitäpä tämä herra Dühringille merkitsisi? Tiesihän hän toki, että

»luonnontieteellisen ajattelutavan korkean nykyaikaiset sivistysaineokset puuttuvat juuri sieltä, missä, kuten herra Marxilla ja hänen kilpailijallaan Lassallella, puolitiede ja jonkinlainen filosofointi muodostavat niukan aseistuksen oppineeksi naamioitumiseksi»,

kun sitä vastoin herra Dühringin perustuksena ovat »eksaktin tiedon tärkeimmät saavutukset mekaniikassa, fyysikassa ja kemiassa» jne.— millä tavoin, sen olemme nähneet. Mutta jotta myöskin kolmannet henkilöt kykenisivät tekemään päätelmänsä, tahdomme lähemmin tarkastaa esimerkkiä, jonka Marx huomautuksessaan on esittänyt.

Kyse on nimittäin hiiliyhdisteiden homologisista sarjoista. Näitä yhdisteitä tunnetaan jo sangen paljon ja niillä on jokaisella oma algebrallinen kokoonpano ilmaiseva kaavansa. Jos esimerkiksi, kuten kemiassa tehdään, merkitsemme hiiliatomia merkillä C, vetyatomia merkillä H, happiatomia merkillä O sekä jokaisen yhdisteen sisältämien hiiliatomien luvun merkillä n , niin voimme esittää eräiden näiden yhdisteiden molekyylikaavat seuraavanlaisina:

$C_n H_{2n+2}$ — normaalien parafiinien sarja
 $C_n H_{2n+2} O$ — primaaristen alkoholien sarja
 $C_n H_{2n} O_2$ — yksiemäksisten rasvahappojen sarja.

Jos otamme esimerkiksi näistä sarjoista viimeisen ja asetamme toistuvasti $n = 1$, $n = 2$, $n = 3$ jne., saamme seuraavan tuloksen (jättäen pois isomeerit):

CH_2O_2	— muurahaishappo	—	kiehumispiste 100°	—	sulamispiste 1°
$\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$	— etikkahappo	—	» 118°	»	17°
$\text{C}_3\text{H}_6\text{O}_2$	— proprionihappo		» 140°	»	—
$\text{C}_4\text{H}_8\text{O}_2$	— voi-happo		» 162°	»	—
$\text{C}_5\text{H}_{10}\text{O}_2$	— valeriaanahappo		» 175°	»	—

ja niin edelleen aina melissiinihappoon $\text{C}_{30}\text{H}_{60}\text{O}_2$ asti, joka sulaa vasta 80 asteessa ja jolla ei ole mitään kiehumispistettä, koska se ei voi muuttua kaasuksi hajomatta samalla.

Näemme tässä siis kokonaisen sarjan laadullisesti erilaisia aineita, jotka muodostetaan pelkästään määrällisesti alkuaineita lisäämällä, ja vieläpä aina samassa suhteessa. Puhtaimpana tämä ilmiö esiintyy siellä, missä yhdisteen kaikki alkuaineet muuttavat määräänsä. Näin on esimerkiksi normaalien parafiinien $\text{C}_n\text{H}_{2n+2}$ laita: niistä alin on metaani CH_4 , kaasu; korkein tunnettu, heksadekaani $\text{C}_{16}\text{H}_{34}$, on kiinteä, värittömiä kristalleja muodostava aine, joka sulaa 21 asteen lämpötilassa ja kiehuu vasta lämpötilan ollessa 278°:tta. Molemmissa sarjoissa muodostuu jokainen uusi jäsen siten, että lisätään CH_2 , siis yksi atomi hiiltä ja kaksi atomia vetyä edellisen jäsenen molekyylikaavaan, ja tämä molekyylikaavan määrällinen muutos aiheuttaa joka kerta uuden, laadullisesti erilaisen aineen.

Mutta nämä sarjat ovat vain erikoisen selväpiirteisiä esimerkkejä; melkein kaikkialla kemiassa, jo erilaisissa typen oksideissa, erilaisissa rikin ja fosforin hapoissa voidaan nähdä, kuinka »määrä muuttuu laaduksi», ja kuinka tuo Hegelin muka sekava utukäsitys on olioissa ja ilmiöissä niin sanoaksemme kouriintuntuvasti havaittavissa, eikä tämä kuitenkaan jää sekavaksi ja utuiseksi kenellekään muulle kuin herra Dühringille. Ja jos Marx oli ensimmäinen, joka kiinnitti tähän huomiota, ja jos herra Dühring sitten luki sen, ymmärtämättä kuitenkaan mitään lukemastaan (sillä eihän hän muuten olisi jättänyt tuollaista rikosta rankaisematta), niin tämäkin jo riittää, vaikka ei silmäiltäisikään Dühringin maineikasta luonnonfilosofiaa selvittämään sen, kummalta, Marxilta vaiko Dühringiltä, puuttuvat »luonnontieteellisen ajattelutavan korkean nykyaikaiset sivistysaineokset» ja kummalta »kemian... pääperusteiden» tuntemus.

Lopuksi haluamme kutsua vielä yhden henkilön todistamaan määrän laaduksi muuttumisen puolesta, nimittäin Napoleonin. Hän kuvaa seuraavalla tavalla huonosti ratsastavan, mutta kurinalaisen ranskalaisen ratsuväkijoukon taistelua mamelukkeja vastaan, jotka tappelussa mies miestä vastaan olivat kieltämättä aikansa etevimpiä, mutta joilta puuttui kuri:

»Kaksi mamelukkia olivat ehdottomasti ylivoimaisia kolme ranskalaista vastaan; 100 mamelukkia oli 100 ranskalaisen veirosia; 300 ranskalaista sai tavallisesti voiton 300 mamelukista; 1000 ranskalaista löi joka kerta 1500 mamelukkia.»¹⁷³

Aivan samoin kuin Marxin mukaan tietty, vaikkakin muuttuva vaihtosumman minimimäärä oli välttämätön tehdäkseen mahdolliseksi sen muuttumisen pääomaksi, samoin oli Napoleonin mukaan tietty ratsuväkiosaston minimisuuruus välttämätön, ennen kuin suljettuun rivistöön ja suunnitelmalliseen toimintaan sisältyvä kurinalaisuuden voima pääsee ilmenemään ja kohoamaan ylivoimaiseksi verrattuna paremmin ratsastavan ja tappelevan ja ainakin yhtä rohkean, mutta epäsäännöllisen ratsuväen suurempiinkin joukkoihin. Mutta mitäpä todistusvoimaa tällä olisi herra Dühringiä vastaan? Eikö Napoleon häpeällisesti sortunut taistelussa Euroopan kanssa? Eikö hän kärsinyt tappion toisensa jälkeen? Ja minkä vuoksi? Kaiketi sen tähden, että hän toi Hegelin sekavan ja utuisen käsityksen ratsuväen taktiikkaan!

XIII. DIALEKTIikka. KIeltämisen kieltäminen

»Tämä historiallinen luonnostelma» (niin kutsutun pääoman alkuperäisen kasautumisen synty Englannissa) »on sentään suhteellisesti parasta Marxin kirjassa ja olisi vieläkin parempi, jollei se tieteellisten kainalosauvojen lisäksi vielä nojautuisi dialektiikkiinkin kainalosauvoihin. Hegelin kieltämisen kieltäminen on nimittäin tässä, parempien ja selvempien välineiden puutteessa, pakko näytellä kättilöä, joka vetää tulevaisuuden ulos menneisyyden kohdusta. Yksilöllisen omistuksen kieltäminen, joka esitetyllä tavalla on tapahtunut 16. vuosisadalta alkaen, on ensimmäinen kieltäminen. Sitä seuraa toinen, jota luonnehditaan kieltämisen kieltämiseksi ja näin ollen 'yksilöllisen omistuksen' jälleenpalauttamiseksi, mutta korkeammassa, maan ja tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvassa muodossa. Kun Marx nimittää tätä uutta 'yksilöllistä omistusta' samalla myöskin 'yhteiskunnallisek-

si omistukseksi', ilmenee siinä juuri hegeliläinen korkeampi ykseys, jossa ristiriita on kumottu, ts. tuon sanaleikin mukaan* ristiriidan pitää olla samalla sekä voitettu että säilytetty... Pakkoluovuttajien pakkoluovuttaminen on tämän mukaan ikään kuin automaattinen tulos historiallisesta todellisuudesta sen aineellisesti ulkoisissa suhteissa... Luottamalla hegeliläiseen jutusteluun, sellaiseen kuin kieltämisen kieltämiseen, saadaan tuskin ketään järkevää ihmistä vakuuttuneeksi maan ja pääoman yhteisyyden välttämättömyydestä... Marxin käsitysten sekarotuiset utuiset hahmot eivät muuten ihmetyttäne sitä, joka tietää, mikä voi olla tuloksesta kun riimitellään jotain kokoon Hegel-dialektiikan pohjalta, tai paremminkin, mikä järjettömyys siitä pakostakin tulee. Tuota taitoa tuntemattomalle on erityisesti korostettava, että ensimmäisenä kieltämisenä Hegelillä esiintyy syntiinlankeemuksen katekismuskäsitys, toisena taas samanlainen käsitys korkeampaan ykseyteen vievästä lunastuksesta. Mutta tosiasiaa logiikkaa ei sentään voita analogisesti perustaa tälle uskonnon alalta otetulle temppuilemiselle... Herra Marx pysyttelee lohdullisena samanaikaisesti yksilöllisen ja yhteiskunnallisen omistuksensa sumumaailmassa ja jättää oppilaidensa ratkaistavaksi syvämielisen dialektisen arvoituksen.»

Näin herra Dühring.

Siis Marx ei voi todistaa yhteiskunnallisen vallankumouksen, maan ja työllä tuotettujen tuotantovälineiden yhteisomistukselle perustuvan järjestelmän luomisen välttämättömyyttä muulla tavoin kuin vetoamalla hegeliläiseen kieltämisen kieltämiseen; ja koska hän perustaa analogisesti sosialistisen oppinsa tuon uskonnon alalta tunnetun temppuilun mukaisesti, päätyy hän tulokseen, että tulevaisuuden yhteiskunnassa vallitsee samalla sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen omistus hegeliläisenä kumotun ristiriidan korkeampana ykseytenä.

Jättäkäämme kieltämisen kieltäminen toistaiseksi sivuun ja silmäilkäämme tätä »samalla sekä yksilöllistä että yhteiskunnallista omistusta». Herra Dühring kuvaa tätä »utumaailmaksi» ja siinä hän on ihme kyllä todellakin oikeassa. Valitettavasti on niin, että tässä utumaailmassa ei asusta Marx, vaan taaskin herra Dühring itse. Samaten kuin hän edellä, taitava kun on käyttämään Hegelin »hourailevaa» metodia, kykeni vaivatta toteamaan, mitä »Pääoman» vielä keskeneräisten osien pitäisi

* Saksan sana aufheben merkitsee mm. sekä jonkin »poistamista», »lakkauttamista», »peruuttamista», että myöskin »säilyttämistä», »talteen panemista». *Suom. huom.*

sisältää, samoin hän tässäkin kykenee ilman suurempaa vaivaa korjaamaan Marxia Hegelin mukaan, panemaan hänen tililleen omistuksen korkeamman ykseyden, josta Marx ei ole sanonut sanaakaan.

Marx sanoo: »Se on kieltämisen kieltämistä. Se palauttaa yksilöllisen omaisuuden, mutta kylläkin kapitalistisen ajan saavutusten perusteella: vapaiden työntekijäin yhteistoiminnan ja maan sekä itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteisomistuksen perusteella. Yksilöiden oman työn tuottaman, hajallaan olevan yksityisomaisuuden muuttaminen kapitalistiseksi on tietysti verrattomasti pitkäaikaisempi, ankarampi ja vaikeampi prosessi kuin todellisuudessa jo yhteiskunnalliseen tuotantotoimeen perustuvan kapitalistisen yksityisomaisuuden muuttaminen yhteiskunnan omaisuudeksi». ¹⁷⁴ Siinä kaikki. Pakkoluovuttajien pakkoluovuttamisella aikaansaatu tila kuvataan siis yksilöllisen omistuksen palauttamiseksi, mutta maan ja itse työn tuottamien tuotantovälineiden yhteiskunnallisen omistuksen *perustalla*. Jokaiselle, joka ymmärtää saksaa, tämä merkitsee, että yhteiskunnallinen omistus käsittää maan ja muut tuotantovälineet, yksilöllinen omistus taas tuotteet eli siis kulutusesineet. Ja jotta asia kävisi kuusivuotiaille lapsillekin käsitettäväksi, edellyttää Marx sivulla 56 »vapaiden ihmisten liittoa, jonka jäsenet työskentelevät yhteisillä tuotantovälineillä ja käyttävät monia yksilöllisiä työvoimiaan itsetietoisesti yhtenä yhteiskunnallisena työvoimana», siis sosialistisesti järjestettyä liittoa, ja sanoo: »Liiton kokonaistuotto on yhteiskunnallinen tuote. Osa tästä tuotteesta käytetään uudestaan tuotantovälineinä. *Se pysyy yhteiskunnallisena**. Mutta toisen osan liiton jäsenet kuluttavat elinhyödykkeinään. *Se on siis jaettava heidän keskensä**. ¹⁷⁵ Ja tämän pitäisi toki olla tarpeeksi selvää jopa herra Dühringin hegeliläisyyden sekaannuttamalle päälle.

Samalla sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen omistus, tämä hämärä sekarotuinen hahmo, tämä Hegeldialektiikasta pakostakin johtuva järjettömyys, tämä utumaaailma, tämä syvämielinen dialektinen arvoitus,

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

jonka Marx jättää oppilaidensa ratkaistavaksi,— tämä on taaskin herra Dühringin vapaata luomusta ja kuvittelua. Marx on muka hegeliläisenä velvollinen esittämään kieltämisen kieltämisen tuloksena jonkin korkeamman ykseyden, ja kun hän ei tee tätä herra Dühringin maun mukaisesti, on tämän taas langettava korkeaan ja jaloon tyyliinsä ja panna täyden totuuden nimessä Marxin niskoille asioita, jotka ovat herra Dühringin ominta tuotantoa. Mies, joka on niin täysin kykenemätön edes poikkeustapauksessa lainaamaan virheettömästi voinee ehkä joutua siveellisen suuttumuksen valtaan toisten ihmisten »kiinalaisen oppineisuuden» vuoksi, ihmisten, jotka poikkeuksetta siteeraavat oikein, mutta juuri sillä »huonosti peittävät sen, että heiltä puuttuu käsitys kulloinkin lainaamansa kirjailijan ajatuskokonaisuudesta». Herra Dühring on oikeassa. Eläköön suuren tyylin historiankirjoitus!

Olemme tähän saakka lähteneet oletuksesta, että herra Dühringin itsepintainen väärin siteeraaminen on tapahtunut vähintäänkin hyvässä uskossa ja perustuu joko hänen täydelliseen käsityskyvyttömyyteensä tai sitten suuren tyylin historiankirjoitukselle ominaiseen ja muuten huolimattomaksi nimitettyyn tapaan lainata muistivaraisesti. Näyttää kuitenkin siltä, että olemme nyt tulleet kohtaan, jossa herra Dühringilläkin määrä muuttuu laaduksi. Jos nimittäin otamme huomioon, että ensinnäkin tämä kohta on Marxin esityksessä sinänsä aivan selvä ja että sitä lisäksi täydennetään samassa kirjassa vielä toisella kohdalla, joka ei jätä tilaa minikäänlaiselle väärinkäsitykselle; että toiseksi herra Dühring ei keksinyt tätä »sekä yksilöllisen että yhteisöllisen omistuksen» hirviötä yllä mainitussa »Pääoman» arvostelussaan (»Ergänzungsblätter»), eikä myöskään kritiikissä, jonka hän esittää »Kriittisen historian» ensimmäisessä painoksessa, vaan vasta toisessa painoksessa, siis läpikäydessään »Pääomaa» *kolmannen kerran*; ja että herra Dühring katsoi vasta tässä toisessa, sosialistisesti muokatussa painoksessa tarpeelliseksi panna Marx puhumaan mahdollisimman suurta pötyä yhteiskunnan tulevasta järjestysmuodosta, jotta hän itse voisi sitä voitonriemuisemmin esittää — kuten hän tekeekin — »talouskommu-

nin, jonka *minä* olen 'Kursssissani' hahmotellut taloudellisesti ja juridisesti»; kun otamme kaiken tämän huomioon, tulemme miltei pakostakin siihen johtopäätökseen, että herra Dühring on tässä määrätynlaisessa tarkoituksessa »laajentanut hyvää tekevästi» Marxin ajatusta — mikä on tehnyt hyvää vain herra Dühringille.

Mitä osaa kieltämisen kieltäminen nyt siis esittää Marxilla? Sivulla 791 ja edelleen Marx esittää yhteenvedon edellisillä viidelläkymmenellä sivulla suorittamastaan taloudellisesta ja historiallisesta tutkimuksesta, joka koskee pääoman niin sanottua alkuperäistä kasautumista¹⁷⁶. Ennen kapitalismin aikakautta oli ainakin Englannissa pienyrityksiä, jotka perustuivat työntekijäin omien tuotantovälineiden yksityisomistukseen. Niin sanottu pääoman alkuperäinen kasautuminen oli siellä näiden välittömien tuottajien pakkoluovuttamista, ts. omalle työlle perustuvan yksityisomistuksen lakkauttamista. Tämä kävi mahdolliseksi, koska kyseinen pienyritys on siedettävissä vain tuotannon ja yhteiskunnan ahtaissa luontoperäisissä puitteissa, ja siksi se määrätyllä kehitysasteella itse tuottaa oman tuhoamisensa aineelliset välineet. Tämä tuhoaminen, yksilöllisten ja hajanaisten tuotantovälineiden muuttaminen yhteiskunnallisesti keskitetyiksi, muodostaa pääoman esihistorian. Niin pian kuin työntekijät muuttuvat proletareiksi ja heidän työnsä edellytykset pääomaksi, niin pian kuin kapitalistinen tuotantotapa seisoo omilla jaloillaan, saavuttaa työn jatkuva yhteiskunnallistuminen ja maan sekä muiden tuotantovälineiden muuttuminen pääomaksi, siis yksityisomistajien jatkuva pakkoluovuttaminen, uuden muodon. »Nyt ei enää ole pakkoluovutettavana omaa talouttaan hoitava työläinen, vaan monia työläisiä riistävä kapitalisti. Tämä pakkoluovutus tapahtuu itse kapitalistisen tuotantotavan sisäisten lakien vaikutuksesta, pääomien yhteenkokoutumisen kautta. Yksi kapitalisti lyö monta muuta kuoliaaksi. Käsi kädessä tämän yhteenkokoutumisen kanssa eli sen kanssa, että muutamat kapitalistit pakkoluovuttavat monien omaisuudet, työprosessin yhteistoiminnallinen muoto kehittyy yhä laajempialaiseksi, kehittyvät tieteen tarkoituksenmukainen tekninen käyttäminen, maan yhteinen suunnitelmallinen

käyttäminen, työvälineiden muuttaminen ainoastaan yhteisesti käytettäväksi, kaikkien tuotantovälineiden säästö käyttämällä niitä yhdistetyssä, yhteiskunnallisessa työssä. Samalla kun pienenee niiden pääomaylimysten luku, jotka anastavat ja tekevät yksinoikeudekseen tämän muuttumisprosessin kaikki edut, kasvaa kurjuuden, sorron, orjuuden, rappeutumisen ja riiston määrä, ja samalla kasvaa myös yhä paisuvan ja kapitalistisen tuotantoprosessin mekanismin itsensä kouluttaman, yhdistyneen ja järjestyneen työläisluokan suuttumus. Pääoma tulee sen tuotantotavan kahleeksi, joka on sen kanssa ja sen suojassa kehittynyt. Tuotantovälineiden yhteenkootuminen ja työn yhteiskunnallistuminen pääsevät kohtaan, missä ne käyvät kapitalistisen vaippansa kanssa yhteensopimattomiksi. Se räjäytetään rikki. Kapitalistisen yksityisomaisuuden kuolinhetki lyö. Pakkoluovuttajat pakkoluovutetaan.»¹⁷⁷

Ja nyt kysyn lukijalta: missä ovat ne dialektisen sekavat ajatussikermät ja mielikuva-arabeskit, missä on se sekava ja erheellinen kuvittelu, jonka mukaan kaikki on loppujen lopuksi yhtä, missä ne dialektiset ihmeet uskoville, missä se dialektinen salaperäinen pöty ja viekkaat sepustelut Hegelin logos-opin kaavojen mukaan, joita ilman Marx, herra Dühringin mukaan, ei saa kehittelyjään aikaan? Marx yksinkertaisesti todistaa historiallisesti ja tekee tästä lyhyesti yhteenvedon: aivan kuten pienyritys omassa kehityksessään välttämättömästi loi oman häviönsä, ts. pienomistajan pakkoluovuttamisen edellytykset, samoin on nyt kapitalistinen tuotantotapa niin ikään itse luonut ne aineelliset edellytykset, joihin sen täytyy tuhoutua. Prosessi on historiallinen, ja jos se samalla on dialektinen, niin Marx ei siihen ole syypää, niin kohtalokasta kuin tämä saattaakin olla herra Dühringille.

Vasta sitten, kun Marx on jo loppuun saattanut historiallis-taloudellisen todistelunsa, hän jatkaa: »Kapitalistisesta tuotantotavasta johtuva kapitalistinen anastustapa, siis myös kapitalistinen yksityisomaisuus, on ensimmäinen yksilöllisen, omaan työhön perustuvan yksityisomaisuuden kieltäminen. Kapitalistinen tuotanto tuottaa luonnollisen prosessin välttämättömyydellä oman

kieltämisensä. Se on kieltämisen kieltämistä» jne. (kuten edellä siteerattiin)¹⁷⁸.

Kun Marx siis nimittää tätä tapahtumakulkua kieltämisen kieltämiseksi, ei hän luule sen avulla todistaneensa prosessin historiallista välttämättömyyttä. Päinvastoin: vasta sen jälkeen, kun hän on historiallisesti todistanut, että tämä prosessi on todella jo osittain toteutunut ja sen täytyy vielä osittain toteutua, vasta sen jälkeen luonnehtii hän sitä tämän lisäksi tapahtumakuluksi, joka toteutuu määrätyn dialektisen lain mukaan. Siinä kaikki. Taaskin siis vain suorastaan väärennettyään Marxin ajatuksen saattaa herra Dühring väittää, että kieltämisen kieltämisen täytyy tässä muka olla kättilönä vetämässä tulevaisuutta ulos menneisyyden kohdusta, eli että Marx muka vaatisi, että vakaumuksen maan ja pääoman yhteisyyden välttämättömyydestä (mikä itse on dühringiläinen »ruumiillistunut ristiriita») pitäisi rakentua uskolle kieltämisen kieltämisestä.

Dialektiikan luonteen täydellistä ymmärtämisen puutetta osoittaa jo sekin, että herra Dühring pitää sitä pelkän todistelun välineenä, samanlaisena kuin rajoitetusti käsittäen voidaan pitää muodollista logiikkaa tai alkeismatematiikkaa. Onhan jo muodollinen logiikkakin ennen kaikkea metodi uusien tulosten löytämiseksi, tunnetusta tuntemattomaan siirtymiseksi, ja sitä samaa, mutta paljon merkittävämmässä mielessä, on dialektiikka, joka sitä paitsi sisältää laajemman maailmankatsomuksen idun koska se murtaa muodollisen logiikan ahtaan näköpiirin. Matematiikassa asianlaita on samoin. Alkeismatematiikka, vakiosuureita käsittelevä matematiikka, liikkuu ainakin pääpiirteissään muodollisen logiikan puitteissa; vaihtelevien suureiden matematiikka, jonka huomattavimman osan muodostaa infinitesimaalilaskenta, on oleellisesti vain dialektiikan soveltamista matemaattisiin suhteisiin. Pelkkä todistaminen siirtyy tässä ratkaisevasti taka-alalle verrattuna menetelmän monipuoliseen soveltamiseen uusilla tutkimusaloilla. Mutta miltei kaikki korkeamman matematiikan todistukset, differentiaalilaskennan ensi todistuksista alkaen, ovat alkeismatematiikan kannalta katsoen ankarasti ottaen vääriä. Toisin ei voi ollakaan, jos halutaan, kuten

tässä yhteydessä tapahtuu, todistella dialektiikan alalla saatuja tuloksia muodollisen logiikan avulla. Jonkin asian todistaminen yksistään dialektiikan avulla herra Dühringin kaltaiselle karkealle metafysiikolle olisi yhtä turhaa vaivannäköä kuin oli Leibnizin ja hänen oppilaidensa yritys todistaa aikansa matemaatikoille infinitesimaalilaskennan väittämiä. Näille ihmisille differentiaali aiheutti samanlaisia kouristuksia kuin herra Dühringille aiheuttaa kieltämisen kieltäminen, jossa muuten differentiaalikin esittää muuatta osaa, kuten tulemme näkemään. Nuo herrat antoivat lopulta muristen perään mikäli eivät sitä ennen ennättäneet kuolla, eivät siksi että heidät olisi saatu vakuuttuneiksi, vaan siksi että differentiaalilaskelmat antoivat aina oikean tuloksen. Herra Dühring on, kuten hän itse sanoo, vasta neljissäkymmenissä, ja jos hän saavuttaa korkean iän, mitä me hänelle toivomme, voi hänkin vielä kokea saman.

Mutta mitä sitten on tuo hirveä kieltämisen kieltäminen, joka tekee herra Dühringin elämän niin katkeraksi ja joka hänen silmissään esittää saman anteeksiantamattoman rikoksen osaa kuin kristinuskossa synti pyhää henkeä vastaan? — Se on sängen yksinkertainen, kaikkialla ja päivittäin toteutuva tapaus, jonka jokainen lapsikin voi ymmärtää heti kun sen yltä heitetään pois se salaperäinen kama, jolla vanha idealistinen filosofia sen verhosi ja jonka peitossa sitä edelleenkin pitävät herra Dühringin kaltaiset auttamattomat metafysiikot. Otta-kaamme ohranjyvä. Biljoonia ohranjyviä jauhetaan, keitetään ja käytetään oluen panoon ja sitten kulutetaan. Mutta jos tuollainen ohranjyvä löytää itselleen normaaliolosuhteet, jos se putoaa suotuisaan maahan, siinä tapahtuu lämmön ja kosteuden vaikutuksesta sille ominainen muutos: se itää; jyvä sellaisenaan häviää, se tulee kielletyksi, sen tilalle astuu siitä syntynyt kasvi, jyvän kieltäminen. Ja mikä on tämän kasvin normaali elämänkulku? Se kasvaa, kukkii, hedelmöittyy ja tuottaa lopulta jälleen ohranjyviä, ja kun nämä ovat kypsyneet, korsi kuolee, tulee vuorostaan kielletyksi. Tuloksena tästä kieltämisen kieltämisestä meillä on jälleen alkuperäinen ohranjyvä, mutta ei yksinkertaisena, vaan luvultaan kymmen-, kaksikymmen-, jopa kolmikymmenker-

taisena. Viljalajit muuttuvat perin hitaasti, ja niinpä ohra onkin nyt likipitään samanlaista kuin se oli sata vuotta sitten. Mutta ottakaamme helposti muotoiltava koristekasvi, esimerkiksi daalia tai orkidea; jos käsittelemme näiden siemeniä ja niistä syntyviä kasveja puutarhurintaidon mukaisesti, saamme tämän kieltämisen kieltämisen tulokseksi paitsi enemmän siemeniä, myöskin laadultaan parempia siemeniä, jotka tuottavat kauniimpia kukkasia, ja jokainen tämän prosessin toisto, jokainen uusi kieltämisen kieltäminen lisää tätä täydellistymistä.— Samoin kuin ohranjyvän kohdalla, tapahtuu tämä prosessi useimmissa hyönteisissä, esimerkiksi perhosissa. Ne syntyvät munasta munan kieltämisen kautta, käyvät muodonvaihdostensa tietä sukupuolikypsyyteen, pariutuvat ja tulevat jälleen kielletyiksi, ts. kuolevat heti suvunjatkamisprosessin päätyttyä ja naaraan laskettua lukuisat munansa. Että toisilla kasveilla ja eläimillä tämä prosessi ei toteudu näin yksinkertaisesti, että ne tuottavat siemeniä, munia ja poikasia useamman kerran ennen kuin kuolevat, siihen meillä ei nyt ole syytä kajo- ta; meidän oli tässä vain osoitettava, että kieltämisen kieltämistä *todella tapahtuu* orgaanisen maailman molemmissa valtakunnissa. Edelleen: koko geologia on kiellettyjen kieltämisten sarjaa, sarja toisiaan seuraavia vanhojen vuorilajimuodostumien rapautumisia ja uusien kerrostumisia. Ensin alkuperäinen, nestemäisen massan jäähtymisestä syntynyt maankuori murentuu valtamerien, meteorologisten ja ilmakehän kemiallisten vaikutusten seurauksena, ja nämä murentuneet massat kerrostuvat meren pohjaan. Merenpohjan paikalliset kohoamiset merenpinnan yläpuolelle saattavat näiden ensimmäisten kerrostumien erinäiset osat uudelleen sateiden, vuodenaikojen lämmönvaihtelujen, ilman hapen ja hiilihapon vaikutuksen alaisiksi; samanlaisten vaikutusten alaisia ovat maan sisältä kerrostumien lävitse esiinmurtautuvat sulat, jälkeinpäin jähmettyvät kivimassat. Kautta miljoonien vuosisatojen muodostuu näin yhä uusia kerrostumia, jotka aina jälleen suurimmaksi osaksi tuhoutuvat ja joutuvat yhä uudelleen uusien kerrostumien rakennusaineeksi. Tulos on kuitenkin hyvin myönteinen: muodostuu mitä erilaisimmista kemiallisista aineista sekoittunut, mekaa-

nisesti murentunut maaperä, joka on otollinen mitä runsaimmalle ja moninaisimmalle kasvillisuudelle.

Samoin matematiikassa. Ottakaamme mikä algebrallinen suure tahansa, siis a . Jos kiellämme sen, tuloksena on $-a$ (miinus a). Jos kiellämme tämän kieltämisen kertomalla $-a$:n $-a$:lla, saamme $+a^2$, ts. alkuperäisen positiivisen suureen, mutta korkeampiasteisena, nimittäin toisessa potenssissa. Tässäkään ei asiaa muuta se, että voimme saada saman a^2 :n siten, että kerromme positiivisen a :n itsellään ja saamme myös näin a^2 :n. Sillä kielletty kieltäminen istuu niin lujasti luvussa a^2 , että sillä on kaikissa tapauksissa kaksi neliöjuurta, nimittäin $+a$ ja $-a$, ja tämä mahdottomuus päästä kielletystä kieltämisestä, neliöön sisältyvästä negatiivisesta juuresta, saa sangen kouriintuntuvan merkityksen jo neliöyhtälössä.— Vielä voimakkaammin kieltämisen kieltäminen ilmenee korkeammassa analyysissä, noiden »äärettömän pienien suureiden yhteenlaskemisien» yhteydessä, jotka herra Dühring itse julistaa matematiikan korkeimmiksi toimituksiksi ja joita tavallisella kielellä sanotaan differentiaali- ja integraalilaskennaksi. Millä tavalla niillä lasketaan? Minulla on esimerkiksi määrätystä laskutehtävässä kaksi muuttuvaista suuretta x ja y , joista toinen ei voi muuttua ilman että toinenkin samalla muuttuu tehtävän ehtojen määräämässä suhteessa. Minä differentioin x :n ja y :n, ts. oletan x :n ja y :n niin äärettömän pieniksi, että ne verrattuna kuinka pieneen todelliseen suureeseen tahansa häviävät, että x :stä ja y :stä ei jää jäljelle mitään muuta kuin niiden keskinäinen suhde, mutta vailla mitään niin sanoakseni aineellista perustaa,

määrällinen suhde ilman mitään määrää. $\frac{dy}{dx}$, ts. molempien differentiaalien x ja y suhde on siis $\frac{0}{0}$, mutta $\frac{0}{0}$

on asetettu $\frac{y}{x}$:n ilmauksena. Huomautan vain ohimennen, että tämä kahden hävinneen suureen suhde, niiden häviämisen momentin toteaminen jonakin pysyvänä, on ristiriita; mutta tämä voi häiritä meitä yhtä vähän kuin se on häirinnyt matematiikkaa yleensä kohta parin vuosisadan aikana. Mitä muuta olen siis tehnyt kuin

kieltänyt luvut x ja y , vaikka en tosin olekaan kieltänyt niitä niin, etten enää piittäisi niistä, kuten metafysiikka kieltää, vaan kieltänyt ne asiaintilaa vastaavalla tavalla? Edessäni olevissa kaavoissa tai yhtälöissä x :n ja y :n asemesta minulla on siis niiden kieltäminen dx ja dy . Näillä kaavoilla suoritan nyt edelleen laskelmia, käsittelen dx :ää ja dy :tä todellisina, vaikka tosin määrättyjen poikkeuslakien alaisina suureina, ja eräässä määrättyssä kohdassa *kiellän kieltämisen*, ts. integroin differentiaalikaavan, saan dx :n ja dy :n asemesta jälleen todelliset suureet x ja y , ja näin tehdessäni en pelkästään palaa takaisin siihen, missä olin aloittaessani, vaan olen täten ratkaissut tehtävän, jonka ratkaisua tavallinen geometria ja algebra olisivat saaneet kenties turhaan yrittää.

Historiakaan ei muodosta poikkeusta. Kaikki kulttuurikansat aloittavat maan yhteisomistuksesta. Kaikilla kansoilla, jotka jo ovat sivuuttaneet määrätyn alkupe-
räisen asteen, tulee tästä yhteisomistuksesta maanviljelyksen edelleen kehittyessä tuotannon kahle. Se kumotaan, kielletään: lyhyempien tai pitempien väliasteiden jälkeen se muuttuu yksityisomistukseksi. Mutta korkeammalla, maan yksityisomistuksen itsensä aikaansaamalla maanviljelyksen kehitysasteella tulee yksityisomistuksesta vuorostaan tuotannon kahle — kuten nyt on sekä pien- että suurmaanomistuksen laita. Vaatimus, että yksityisomistus on myös kiellettävä, muutettava jälleen yhteisomaisuudeksi, astuu välttämättä esiin. Mutta tämä vaatimus ei merkitse vanhan, alkuperäisen yhteisomistuksen palauttamista jälleen, vaan paljon korkeamman, kehittyneemmän yhteisomistuksen muodon säätämistä, muodon, joka ei suinkaan ole tuotannon esteenä, vaan päinvastoin vasta vapauttaa sen kahleistaan ja antaa sille mahdollisuuden käyttää täysin määrin hyväkseen uuden-aikaisia kemiallisia löytöjä ja mekaanisia keksintöjä.

Tai toinen esimerkki: antiikin filosofia oli alkupe-
räistä, luontoperäistä materialismia. Sellaisena se ei kyennyt selvittämään ajattelun suhdetta materiaan. Mutta kun tämän selvittäminen tuli välttämättömäksi, jouduttiin oppiin, jonka mukaan sielu on erotettavissa ruumiista, sitten väitteeseen sielun kuolemattomuudesta ja vihdoin monoteismiin. Idealismi siis kielsi vanhan mate-

rialismin. Mutta filosofian edelleen kehittyessä kävi idealismikin kestävämmäksi ja nykyaikainen materialismi kieltää sen. Nykyaikainen materialismi, tämä kieltämisen kieltäminen, ei ole pelkkää vanhan materialismin uudestisyntymistä, se liittyy tämän jättämälle vankalle perustalle filosofian ja luonnontieteiden kaksituhatuotisen kehityksen samoin kuin itse tämän kaksituhatuotisen historian koko ajatussisällön. Se ei yleensä ole enää mitään filosofiaa, vaan yksinkertaisesti maailmankatsomus, joka pätee ja vaikuttaa todellisissa tieteissä eikä missään erillisessä tieteentieteessä. Filosofia on tässä siis »kumottu», ts. sekä »voitettu että säilytetty»; voitettu muotonsa puolesta, säilytetty todellisen sisältönsä puolesta. Missä herra Dühring näkee vain »sanaleikkiä» on siis tarkemmin katsottaessa olemassa todellista sisältöä.

Lopuksi: ei edes Rousseau'n oppi tasa-arvosta, josta Dühringin oppi on vain kalpea, väärennetty kopio, tullut toimeen turvautumatta hegeliläisen kieltämisen kieltämisen kättilönapuun — ja vieläpä lähes kaksikymmentä vuotta ennen Hegelin syntymää¹⁷⁹. Ja kaukana siitä, että Rousseau'n oppi häpeäisi tätä, se kantaa jo ensimmäisessä esityksessään miltei korsiin dialektisen alkuperänsä leimaa kaikkien nähtävänä. Luonnollisessa ja villissä tilassaan ihmiset olivat tasa-arvoisia; ja kun Rousseau pitää jo puhekieltä luonnontilan häiriytymisenä, on hän aivan oikeassa ulottaessaan tasa-arvon yhden ja tietyn eläinlajin puitteissa niin pitkälti kuin tätä lajia esiintyy, myöskin näihin eläinihmisiin, jotka Haeckel äskettäin hypoteettisesti luokitteli alalaeiksi, puhekyvyttömiksi eläinihmisiksi¹⁸⁰. Näillä tasa-arvoisilla eläinihmisillä oli kuitenkin muihin eläimiin verraten yksi ominaisuus: kyky täydellistyä, kehittää itseään edelleen; ja tästä tuli eriarvoisuuden syy. Rousseau pitää siis eriarvoisuuden syntymistä edistysinä. Mutta tämä edistys oli ristiriitaista, se oli samalla taka-askel:

»Kaikki seuraavat edistysaskeleet» (pois alkutilasta) »olivat samoin askelia näennäisesti *ihmisyksilön täydellistymisen**, mutta tosiasiaa *ihmisyksilön rappeutumisen** suuntaan. Metallien muokkaus ja maanviljelys olivat ne kaksi taitoa, joiden keksiminen aikaan-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

sai tämän valtavan vallankumouksen» (korprien muuttumisen viljelysmaiksi, mutta myöskin omistusoikeuden kautta syntyneen köyhyyden ja orjuuden). »Runoilijan silmillä katsoen kulta ja hopea, filosofin silmillä katsoen rauta ja vilja sivistivät ihmiset* ja veivät perikatoon ihmissuvun.»*

Jokainen uusi sivistyksen edistysaskel on samalla eriarvoisuuden uusi edistysaskel. Kaikki laitokset, jotka kehittynyt yhteiskunta luo itselleen, muuttuvat sivistyksen myötä alkuperäisen tarkoituksensa vastakohtaksi.

»Kiistämätön ja kaiken valtio-oikeuden peruslaki on se, että kansat asettivat ruhtinaansa turvaamaan vapauttansa, eivät sitä tuhoamaan.»

Ja kuitenkin näistä ruhtinaista tulee väistämättä kansojen sortajia, ja he lisäävät tätä sortoa siihen pisteeseen saakka, jossa äärimmilleen kärjistetty eriarvoisuus muuttuu taas vastakohtakseen, tasa-arvon syyksi: despoottin edessä kaikki ovat tasaveroisia, nimittäin nollan veroisia.

»Tässä on eriarvoisuuden äärimmäinen aste, *se loppupiste, joka sulkee ympyrän ja koskettaa alkupistettä, josta lähdimme**: tässä kaikista yksityisistä ihmisistä tulee tasa-arvoisia, koska he eivät ole minkään arvoisia, ja koska alamaisilla ei ole mitään muuta lakia kuin hallitsijan tahto.» Mutta despootti on herra vain niin kauan kuin hänellä on käytettävissään väkivalta, ja sen tähden hän ei voi »valittaa väkivaltaa silloin kuin hänet ajetaan pois... Väkivalta piti hänet vallassa, väkivalta kumoaa hänet, kaikki käy oikeata luonnollista kulkuaan.»

Näin siis eriarvoisuus muuttuu jälleen tasa-arvoisuudeksi, mutta ei enää puhekyvyttömien alkuihmisten vanhaksi luontoperäiseksi tasa-arvoksi, vaan korkeammaksi, yhteiskuntasopimuksen ilmaisemaksi tasa-arvoksi. Sortajista tulee sorrettuja. Se on kieltämisen kieltämistä.

Havaitsemme siis jo Rousseaulle paitsi ajatuksen kulkua, joka on aivan samanlainen kuin Marxin »Pääomässaan» noudattama, myöskin yksityiskohdissa kokonaisen sarjan samanlaisia dialektisia käännteitä kuin mitä Marx käytti: prosessit, jotka ovat luonnostaan vastakohtaisia, sisältävät jonkin ristiriidan; jonkin äärimmäisyyden muuttumisen vastakohtakseen; vihdoin kaiken ytimenä kieltämisen kieltämisen. Kun siis Rousseau ei vielä vuonna 1754 voinut puhua Hegel-slangia, oli hän kuitenkin jo 16 vuotta ennen Hegelin syntymää saanut aika

pahan hegeliläisen tartunnan, oli ristiriitadialektiikan, logos-opin, teologiikan jne, saastuttama. Ja kun herra Dühring Rousseau'n tasa-arvo-oppia mataloittaen tempuilee noilla kahdella miehellään, hän onkin jo kaltevalta pinnalla, jota pitkin hän auttamatta liukuu kieltämisen kieltämisen syliin. Tilaa, jossa noiden kahden miehen tasa-arvo kukoistaa ja joka myöskin esitetään ihannetilaksi, nimitetään »Filosofian kurssin» sivulla 271 »alkutilaksi». Mutta tämän alkutilan kumoaa sivulla 279 välttämättömästi »ryöstöjärjestelmä»— ensimmäinen kieltäminen. Nyt olemme kuitenkin päässeet todellisuusfilosofian ansiosta siihen saakka, että kumoamme tämän ryöstöjärjestelmän ja asetamme sen tilalle herra Dühringin keksimän tasa-arvoon perustuvan talouskommuunin — kieltämisen kieltämisen, tasa-arvon korkeammalla asteella. Hupaisa, näköpiiriä avuliaasti avartava näytelmä: herra Dühring tekee korkeimman omakätisesti kuolemansynnin, kieltämisen kieltämisen!

Mitä siis on kieltämisen kieltäminen? Erittäin yleinen ja juuri siksi ylen laajalti vaikuttava ja tärkeä luonnon, historian ja ajattelun kehityslaki; laki, joka pitää paikkansa, kuten olemme nähneet, eläin- ja kasvimaailmassa, geologiassa, matematiikassa, historiassa ja filosofiassa, ja johon herra Dühringin itsensäkin kaikesta vastaan haraamisestaan huolimatta itse tietämättään täytyy lopulta päätyä. On ilman muuta selvää, että siitä *erityisesti* kehitysprosessista, jonka esimerkiksi ohranjyvä läpikäyvän itämisestä hedelmää kantavan korren kuolemiseen, en vielä sano mitään sanoessani, että se on kieltämisen kieltämistä. Sillä koska myös integraalilaskenta on niin ikään kieltämisen kieltämistä, minä tällä yleisväättämällä väittäisin vain sellaista järjettömyyttä, että jokin ohranjyvän elinprosessi on integraalilaskentaa, tai, jos niin haluatte, sosialismia. Mutta juuri tämän nuo metafysiikat jatkuvasti panevat dialektiikan tiliin. Kun sanon kaikista näistä prosesseista, että ne ovat kieltämisen kieltämistä, kokoan ne kaikki tämän yhden liikelain alaisiksi ja jätän juuri tämän vuoksi huomiotta kunkin yksittäisen erikoisprosessin erityisyydet. Dialektiikkahan ei ole muuta kuin tiedettä luonnon, ihmisyhteiskunnan ja ajattelun yleisistä liike- ja kehityslaeista.

Nyt voidaan kuitenkin väittää vastaan: tässä tapahtunut kieltäminen ei ole lainkaan oikeata kieltämistä: minä kiellän ohranjyvän silloinkin, kun jauhan sen, hyönteisen silloin kun poljen sen kuoliaaksi, positiivisen suureen *a* silloin kun vedän viivan sen ylitse jne. Tai minä kiellän lauseen: ruusu on ruusu, sanomalla: ruusu ei ole mikään ruusu; ja mitä siitä muka tulisi, kun uudelleen kiellän tämän kieltämisen sanomalla: ruusu on sitenkin ruusu? — Tällaiset vastaväitteet ovat tosiaankin metafysiikkojen päätodisteita dialektiikkaa vastaan, ja aivan heidän ajattelunsa rajoittuneisuuden arvoisia. Kieltäminen dialektiikassa ei ole samaa kuin sanoa vain »ei», tai jonkin esineen julistaminen olemattomaksi, tai sen tuhoaminen jollain tavoin. Jo Spinoza sanoi: *Omnis determinatio est negatio*, jokainen rajoittaminen tai määrittäminen on samalla kieltämistä¹⁸¹. Ja sitä paitsi kieltämisen tavan määrää tässä ensiksi prosessin yleinen ja toiseksi sen erikoinen luonne. Minä en saa ainoastaan kieltää, minun on myös kumottava tämä kieltäminen. Minun on siis tehtävä ensimmäinen kieltäminen siten, että toinen jää tai tulee mahdolliseksi. Kuinka? Aina kunkin yksityisen tapauksen erikoisen luonteen mukaisesti. Jos jauhan ohranjyvän, jos murskaan hyönteisen, olen kyllä suorittanut ensimmäisen toimituksen, mutta tehnyt toisen mahdottomaksi. Kullakin oliolla on siis oma erikoinen tapansa tulla kielletyksi niin, että siitä on tuloksena kehitys, ja sama pätee jokaiseen mieleen tai käsitteen lajiin. Laskettaessa äärettömän pienillä luvuilla tapahtuu kieltäminen toisin kuin laskettaessa positiivisia potensseja negatiivisista juurista. Tämä on opittava kuten kaikki muukin. Pelkästään sillä tiedolla, että ohrankorsi ja äärettömän pienten lukujen laskeminen ovat kieltämisen kieltämisen alaisia, en voi tuloksellisesti viljellä ohraa, en differentioida enkä integroida, yhtä vähän kuin ilman muuta osaisin soittaa viulua pelkästään tuntemalla ne lait, joiden mukaan kielten mittasuhteet määräävät sävelen.— On toki selvää, että sellaisesta kieltämisen kieltämisestä, joka lapsellisesti askartelee vuoroin *a*:n kirjoittamisella ja sen jälkeen sen pyyhkimisellä, tai vuorotellen väittämällä että ruusu on ruusu ja että se ei ole ruusu, ei selvene mikään muu

kuin tuollaisen askartelijan oma typeryys. Ja kuitenkin metafysiikat tahtovat opettaa meille, että jos kerran tahdomme suorittaa kieltämisen kieltämisen, tuollainen muka on juuri se oikea tapa.

Kukaan muu kuin herra Dühring ei siis taaskaan mystifioi meitä väittäessään, että kieltämisen kieltäminen on muka Hegelin keksimä, uskonnon alalta lainaama syntiin lankeemus- ja lunastustarinalle rakentuva analogialeikki. Ihmiset ovat ajatelleet dialektisesti jo kauan ennen kuin he tiesivät, mitä dialektiikka on, samoin kuin he puhuivat proosaa jo aikoja ennen kuin syntyi nimitys »proosa»⁸². Hegel vain ensimmäisenä muotoili kieltämisen kieltämisen lain, joka toteutuu luonnossa ja historiassa, ja myös meidän aivoissamme tiedostamattomasti kunnes se tiedostetaan. Ja kun herra Dühring itse tahtoo harjoittaa sen käyttöä kaikessa hiljaisuudessa, mutta ei vain voi sietää sen nimeä, niin etsiköön sille paremman nimen. Jos hän taas haluaa karkoittaa ajattelusta itse asian, niin olkoon ystävällinen ja karkoittakoon sen ensin luonnosta ja historiasta ja keksiköön matematiikan, jossa $-a \times -a$ ei ole $+a^2$, ja jossa differentiointi ja integrointi on sakon uhalla kielletty.

XIV. LOPPUPÄATELMÄ

Olemme käsitelleet loppuun filosofian. Mitä muita tulevaisuudenfantasioita »Kurssiin» sisältyi, sen käsittelemme tarkastellessamme Dühringin suorittamaa sosialismin mullistusta.

Mitä herra Dühring meille lupasi? Kaiken. Ja mitä hän on pitänyt? Ei yhtään mitään. »Todellisen ja sen mukaisesti luonnon ja elämän todellisuuteen tähtäävän filosofian ainekset», »ankaran tieteellinen maailmankatsomus», »järjestelmää luovat ajatukset» ja kaikki muut herra Dühringin kovaäänisin puheenkääntein mainostamat herra Dühringin saavutukset osoittautuivat *pelkäksi huijaukseksi*, missä ikinä niihin kävimmekään käsiksi. Maailmanskematiikka, joka »lainkaan luopumatta ajatuksen syvyydestä on varmasti todennut olemisen perusmuodot», olikin perin pintapuolinen kopio Hegelin logiikasta ja omaksui viimeksi mainitun tavoin sen harhaus-

kon, että nämä »perusmuodot» tai loogiset kategoriat ovat salaperäisesti olemassa jossakin ennen maailmaa ja maailman ulkopuolella, johon niitä pitää »soveltaa». Luonnonfilosofia tarjosi meille kosmogoniaa, oppia maailman synnystä, jonka lähtökohtana on »materian oman itsensä kaltainen olotila», tila, joka on kuviteltavissa vain siinä, missä vallitsee toivoton sekasotku materian ja liikkeen yhteydessä ja kuviteltavissa sitä paitsi vain sillä edellytyksellä, että oletetaan joku maailman ulkopuolella oleva jumala, joka yksin voi saattaa tämän olotilan liikkeen tilaksi. Orgaanista luontoa käsitellessään täytyi todellisuusfilosofian, hylättyään ensin Darwinin toteaman olemassaolotaistelun ja luonnollisen valinnan »palasina inhimillisyyttä vastaan tähdättyä eläimellisyyttä», päästää nämä molemmat jälleen sisälle takaoven kautta ja selittää ne luonnossa vaikuttaviksi, vaikkakin toisarvoisiksi tekijöiksi. Biologian alalla se sai lisäksi tilaisuuden todistaa niin suuren tietämättömyytensä, että sen veroista täytyisi etsiä lyhty kädessä jopa sivistyneiden säätyjen tyttärienkin keskuudesta, nyt kun on mahdotonta välttyä tutustumasta kansantajuisiin tieteellisiin esityksiin. Mataloittaessaan moraalin ja oikeuden alalla Rousseau'n oppia todellisuusfilosofia ei onnistunut yhtään paremmin kuin aiemmin Hegelin oppia mataloittaessaan, ja oikeustieteen suhteen se osoitti kaikesta päinvastaisen vakuuttamisesta huolimatta tietämättömyyttä, jollaista vain harvoin voinee tavata vanhapreussilaisten tusinajuristien keskuudessa. Filosofia, »joka ei tunnusta mitään pelkätään näennäistä horisonttia», tyytyy juridisella alalla siihen todelliseen horisonttiin, joka lankeaa yhteen Preussin maoikeuden pätevyyspiirin kanssa. »Ulkoisen ja sisäisen luonnon maita ja taivaita», jotka tämä filosofia valtavassa mullistavassa liikkeessään lupasi meille avata, odotamme yhä vielä, emmekä suinkaan ole lakanneet odottamasta »perimmäisiä lopullisia totuuksia» ja »absoluuttisesti perustavia tosiasioita». Filosofi, jonka ajatus-tapa »sulkee pois kaiken taipumuksen subjektiivisesti rajoitettuun maailmankäsitykseen», osoittaakin olevansa paitsi, kuten on tullut todistetuksi, perin puutteellisten tietojensa, rajoitetun metafyyssisen ajatustapansa ja narrimaisen itsensä ylistelyn subjektiivisesti rajoittama,

myöskin penikkamaisten oikkujen kahlitsema. Hän ei kykene laatimaan todellisuusfilosofiaansa tyrkyttämättä vastenmielisyyttään tupakkaa, kissoja ja juutalaisia kohtaan yleispätevänä lakina koko muulle ihmiskunnalle, juutalaiset mukaan lukien. Hänen »tosi kriittinen katsantokantansa» muiden ihmisten suhteen on sitä, että hän vavahtamatta panee näiden suuhun asioita, joita nämä eivät ole koskaan sanoneet, vaan jotka ovat herra Dühringin itsensä tehtailemia. Hänen laajat vuolaan almuvelin tapaiset jaarittelunsa¹⁸³ poroporvarillisista aiheista, kuten elämän arvo ja elämännautinnon paras tapa, ovat filisterimäisyydessään senlaatuksia, että ne myös selittävät hänen kiukkunsa Goethen Faustia kohtaan. Olihan näet aivan anteeksiantamatonta, että Goethe otti sankarikseen siveettömän Faustin sen sijaan että olisi valinnut siksi ensimmäisen todellisuusfilosofin, Wagnerin¹⁸⁴. — Lyhyesti: todellisuusfilosofia osoittautuu, kokonaisuudessaan otettuna, käyttäksemme Hegelin sanontaa, »saksalaisen valistelufilosofian laihimmaksi vaahdoksi», valistelun, jonka ohutta ja läpinäkyvää typeryyttä saostavat ja summentavat vain siihen sekoitetut oraakkelimaiset lauseparret. Ja luettuamme kirjan loppuun asti olemme aivan yhtä viisaita kuin ennenkin, ja meidän on pakko myöntää, että »uusi ajattelutapa», »perusteita myöten omaperäiset tulokset ja katsomukset» sekä »järjestelmää luovat ajatukset» ovat kyllä tarjonneet meille erilaisia uusia järjettömyyksiä, mutta ei yhtään riviä, josta olisimme voineet jotakin oppia. Ja tämä mies, joka ylistää tavaaraansa rummuin ja trumpetein kaikkein tavanmukaisimman markkinoiden helppoheikin tyyliin, mutta jonka suurien sanojen takana ei ole mitään, ei yhtään mitään, — tämä mies rohkenee nimitellä silmänkääntäjiksi sellaisia miehiä kuin Fichte, Schelling ja Hegel, joista pieninkin sentään on jättiläinen häneen itseensä verrattuna. Silmänkääntäjä tosiaan — mutta kuka?

Toinen jaks o

POLIITTINEN TALOUSTIEDE

I. TUTKIMUSKOHD E JA METODI

Poliittinen taloustiede on laajimmassa merkityksessä tiedettä niistä laeista, jotka ihmisyyteiskunnassa hallitsevat materiaalisten elämisen tarvikkeiden tuotantoa ja vaihtoa. Tuotanto ja vaihto ovat kaksi eri toimintoa. Tuotantoa voi olla ilman vaihtoa, mutta ei vaihtoa ilman tuotantoa — koska vaihtoa on alun pitäen vain tuotteiden vaihto. Kumpaankin näistä yhteiskunnallisista toiminnoista kohdistuu enimmäkseen erityisiä ulkoisia vaikutuksia ja näin ollen niillä on myös omat erityiset lakinsa. Mutta toisaalta ne joka hetki edellyttävät toisiaan ja vaikuttavat toisiinsa siinä määrin, että niitä voisi kuvata taloudellisen käyrän abskissaksi ja ordinaatiksi.

Ne ehdot, joiden vallitessa ihmiset tuottavat ja harjoittavat vaihtoa, vaihtelevat maasta toiseen ja kussakin maassa puolestaan sukupolvesta toiseen. Poliittinen taloustiede ei siis voi olla sama kaikille maille ja kaikille historian kausille. Jousesta ja nuolesta, kiviveitsestä ja vain poikkeuksellisesti esiintyvistä villi-ihmisen harjoittamasta vaihdosta on valtava matka tuhannen hevosvoiman höyrykoneeseen, mekaanisiin kangaspuihin, rautateihin ja Englannin pankkiin. Tulimaalaiset eivät ole päässeet joukkotuotantoon ja maailmankauppaan asti, yhtä vähän kuin vekselihuijaukseen ja pörssiromahdukseen astikaan. Ken haluaisi saattaa Tulimaan poliittisen taloustieteen niiden samojen lakien alaisiksi, jotka vallitsevat nykypäivän Englannissa, ei ilmetystikään saisi sillä esiin mitään muuta kuin kaikkien banaaleimman latteuden. Siten poliittinen taloustiede on oleellisesti *historiallinen* tiede. Se käsittelee historiallista, toisin

sanoen alati vaihtelevaa ainesta. Se tutkii tuotannon ja vaihdon jokaisen yksittäisen kehitysvaiheen erityisiä lakeja ja vasta tämän tutkimuksen päätyttyä se kykenee esittämään harvalukuiset sekä tuotantoon että vaihtoon ylipäätään pätevät aivan yleiset lait. Tällöin on kuitenkin itsestään selvää, että määrättyihin tuotantotapoihin ja vaihtomuotoihin pätevillä laeilla on pätevyytensä kaikkien niiden historian kausien osalta, joille kyseiset tuotantotavat ja vaihtomuodot ovat yhteisiä. Niinpä esimerkiksi metallirahan käyttöönoton myötä alkaa vaikuttaa joukko lakeja, jotka pysyvät voimassa kaikissa niissä maissa ja kaikkina historian jaksoina, jolloin metalliraha välittää kiertoa.

Tietyn historiallisen yhteiskunnan tuotanto- ja vaihtotavan mukana sekä kyseisen yhteiskunnan historiallisten ennakkoedellytysten myötä on tuotteiden jakaantumisen tapa samalla myös annettu. Kun heimo- ja kyläyhteisöllä on yhteismaanomistus — kaikilla kulttuurikansoilla on historian piiriin tullessaan yhteinen maanomistus tai selvästi havaittavia jäänteitä siitä — on tuotteiden melko yhtäläinen jakaantuminen aivan itsestään selvä. Jos jakaantumisessa alkaa ilmetä suurempaa epätasaisuutta yhteisön jäsenten kesken, se on jo yhteisön alkavan hajoamisen oire. — Suurviljely samoin kuin pienviljelykin antavat mahdollisuuden hyvin erilaisiin jakaantumismuotoihin, aina niiden historiallisten ennakkoehtojuksen mukaan, joista kyseinen viljely on kehittynyt. On kuitenkin selvää, että suurviljely edellyttää aina aivan toiseltaista jakaantumista kuin pienviljely. Suurviljely edellyttää ja synnyttää luokkavastakohtaisuutta — orjanomistajia ja orjia, tilanherroja ja alustalaisia, kapitalisteja ja palkkatyöläisiä. Pienviljely puolestaan ei suinkaan edellytä luokkaeroa maanviljelyksessä toimivien yksilöiden kesken, vaan päinvastoin jo luokkaeron pelkkä oleminen on osoituksena palstatalouden alkavasta rappeutumisesta. — Metallirahan käyttöönotto ja leviäminen maassa, missä sitä ennen on ollut vallalla yksinomaan tai pääasiallisesti luontoistalous, liittyy aina siihenastisen jakaantumisen hitaampaan tai nopeampaan mullistumiseen, ja nimenomaan siten, että yksilöiden välisen jakaantumisen epätasaisuus, siis rikkaan ja köyhän välinen

vastakohtaisuus yhä kasvaa.— Kun keskiajan paikallinen, ammattikuntien alainen käsityötuotanto teki suuren kapitalistit ja koko ikänsä palkkatyötä tekevät mahdolltomiksi, on aivan yhtä väistämätöntä, että nykyinen suurteollisuus ja nykyinen luotonmuodostus sekä näitä molempia vastaavan vaihtomuodon, vapaan kilpailun kehitys heidät synnyttää.

Mutta jakaantumisen erojen myötä ilmaantuvat *luokkaerot*. Yhteiskunta jakaantuu etuoikeutettuihin ja oikeudettomiin, riistäviin ja riistettyihin, hallitseviin ja hallittuihin luokkiin. Kun samanheimoisten yhteisöjen luonnonsyntyiset ryhmittymät olivat kehittyneet valtioksi ensi sijassa vain yhteisten etujen turvaamiseksi (esimerkiksi kastelu itämailla) sekä suojautumiseksi ulkoisia vihollisia vastaan, niin nyt valtion päämääräksi tulee yhtä lailla pitää väkivalloin yllä hallitsevan luokan elinehtoja ja vallan edellytyksiä hallittua luokkaa vastaan.

Jakaantuminen ei kuitenkaan ole tuotannon ja vaihtodon pelkkä passiivinen tuote; sillä on puolestaan oma vaikutuksensa niihin kumpaankin. Kunkin uuden tuotantotavan tai vaihtomuodon esteenä eivät alussa ole vain vanhat muodot ja niitä vastaavat poliittiset laitokset, vaan myös vanha jakaantumistapa. Vasta pitkällä kimpailulla on uuden tuotantotavan tai uuden vaihtomuodon saavutettava oma vastaava jakaantuminen. Mitä joustavampi, mitä kehityskykyisempi tuotanto- ja vaihtotapa on, sitä nopeammin jakaantuminen saavuttaa asteen, jolla se kasvaa sen synnyttäneen tuotanto- ja vaihtotavan ulkopuolelle ja joutuu ristiriitaan sen kanssa. Vanhat luonnonsyntyiset yhteisöt, joista jo mainittiin, voivat olla olemassa vuosituhansia — intialaisilla ja slaaveilla ne ovat säilyneet vielä nykyäänkin — ennen kuin yhteys ulkomaailman kanssa synnyttää yhteisön sisällä ne omaisuuserot, joiden seurauksena yhteisön hajoaminen alkaa. Sitä vastoin moderni kapitalistinen tuotanto, joka on tuskin kolmesataa vuotta vanha ja päässyt vallitsevaksi vasta suurteollisuuden käyttöönoton jälkeen, siis sata vuotta sitten, on tänä lyhyenä aikana luonut jakaantumisen vastakkaisuudet, — yhtäältä pääomien keskittymisen harvojen käsiin ja toisaalta omistamattomien jouk-

kojen keskittymisen suuriin kaupunkeihin — joihin se väistämättä sortuu.

Yhteys kulloisenkin jakaantumisen ja jonkin yhteiskunnan kulloistenkin materiaalistien olemassaolon ehtojen välillä kuuluu niin vahvasti asian luonteeseen, että se säännöllisesti heijastuu kansan vaistossa. Niin kauan kuin jokin tuotantotapa on kehityksensä nousuvaiheessa, sen ottavat riemuiten vastaan nekin, jotka vetävät lyhyemmän korren sitä vastaavan jakaantumistavan vallitessa. Niin tekivät Englannin työläiset suurteollisuuden syntyessä. Vieläpä niin kauan kuin kyseinen tuotantotapa säilyy yhteiskunnallisesti normaalina, ollaan jakaantumiseen kokonaisuutena ottaen tyytyväisiä, ja jos vastustusta nousee, se tulee — itse hallitsevan luokan helmasta (Saint-Simon, Fourier, Owen) eikä se saa varsinkaan riistetyn joukon keskuudessa mitään vastakaikua. Vasta kun kyseinen tuotantotapa on kulkenut hyvän matkaa laskusuuntaan, kun se jo puolittain on aikansa elänyt, kun sen olemisen ehdot ovat suureksi osaksi hävinneet ja sen seuraaja jo kolkuttaa ovelle — vasta silloin ilmenee yhä epätasaisemmaksi tuleva jakaantuminen epäoikeudenmukaisena, vasta silloin vedotaan koettujen tosiasioiden pohjalta niin sanottuun ikuiseen oikeudenmukaisuuteen. Tieteellisesti ei tämä moraliin ja oikeuteen vetoaminen auta meitä sormenleveyttäkään eteenpäin. Taloustiede ei voi pitää siveellistä suuttumusta, onpa se miten oikeutettua hyvänsä, minään todistusperusteena, vaan vain oireena. Taloustieteen tehtävänä on päinvastoin todistaa, että vastikään esiin tulleet yhteiskunnalliset epäkohdat ovat vallitsevan tuotantotavan väistämättömiä seurauksia, mutta samalla myös tuotantotavan alkavan hajoamisen merkki, sekä löytää hajoavan taloudellisen liikemuodon sisältä tuotannon ja vaihdon tulevan, nuo epäkohdat poistavan uuden organisaation ainekset. Viha, joka tekee runoilijaksi¹⁸⁵, on aivan paikallaan kuvattaessa kyseisiä epäkohtia tai käytäessä hallitsevaa luokkaa palvelevien sopusoinnun saarnailijoiden kimp-puun, jotka kieltävät epäkohdat tai kaunistelevat niitä. Jo se että tähänastisen historian *jokainen* kausi tarjoaa kylliksi suuttumuksen ainesta, osoittaa miten vähän tämä suuttumus kulloisessakin tapauksessa *todistaa*.

Poliittinen taloustiede tieteenä niistä ehdoista ja muodoista, joita noudattaen eri ihmisyhteiskunnat ovat kulloinkin tuottaneet ja vaihtaneet ja joiden mukaan tuotteiden jakaantuminen on tapahtunut — poliittinen taloustiede tässä laajassa mielessä on kuitenkin vasta luotava. Meidän tähänastinen taloustieteemme rajoittuu miltei yksinomaan kapitalistisen tuotantotavan syntyyn ja kehitykseen. Se alkaa feodaalisten tuotanto- ja vaihtomuotojen kritiikillä, osoittaa että niiden korvaaminen kapitalistisilla muodoilla on väistämätöntä, esittää siten kapitalistisen tuotantotavan ja sitä vastaavien vaihtomuotojen lakeja positiiviselta puolelta, ts. siltä puolelta miltä ne edistävät yhteiskunnan yleisiä päämääriä, ja päättyy kapitalistisen tuotantotavan sosialistiseen kritiikkiin, ts. sen lakien esittämiseen negatiiviselta puolelta, sen todistamiseen, että tämän tuotantotavan oma kehitys vie sitä kohti pistettä, missä se itse tekee itsensä mahdottomaksi. Kritiikki osoittaa, että kapitalistiset tuotanto- ja vaihtomuodot yhä suuremmassa määrin muuttuvat sietämättömäksi kahleeksi itse tuotannolle. Edelleen kritiikki osoittaa, että näiden muotojen väistämättä edellyttämä jakaantumistapa on synnyttänyt luokkatilanteen, joka käy päivä päivältä sietämättömämmäksi, yhä harvempien, mutta aina vain rikkaampien kapitalistien ja yhä monilukuisempien kokonaisuutena ottaen yhä huonompaan asemaan joutuvien omistamattomien palkkatyöläisten päivä päivältä kärjistyvän vastakohtaisuuden. Ja vihdoin tämä kritiikki todistaa, että kapitalistisen tuotantotavan puitteissa syntyneet joukkomittaiset tuotantovoimat, joita tuotantotapa ei voi enää pitää kurissa, odottavat vain, että suunnitelmallista yhteistoimintaa varten organisoitu yhteiskunta ottaa ne haltuunsa turvatakseen yhteiskunnan kaikille jäsenille olemassaolon ja heidän kykyjensä vapaan kehityksen välineet, lisäksi alati kasvavassa määrin.

Jotta tämä porvarillisen talouden kritiikki voitiin toteuttaa kokonaan, ei tuotannon, vaihdon ja jakaantumisen porvarillisen muodon tuntemus riittänyt. Kapitalistista muotoa edeltäneet ja yhä vieläkin sen rinnalla vähemmän kehittyneissä maissa säilyneet muodot oli ainakin pääpiirteiltään tutkittava ja otettava vertailu-

kohteiksi. Toistaiseksi lähes ainoana on tätä tutkinut ja vertaillut Marx ja näin ollen saamme kiittää lähes yksinomaan hänen tutkimuksiaan siitä mitä esiporvarillisesta teoreettisesta taloustieteestä on tähän mennessä kirjattu.

Vaikkakin poliittinen taloustiede syntyi 1600-luvun lopulla nerokkaissa aivoissa, on tämä tiede kuitenkin ahtaammassa mielessä, fysiokraattien ja Adam Smithin positiivisesti muotoilemana olennaisesti 1700-luvun lapsi. Se asettuu samanaikaisten suurten ranskalaisten valistusmiesten saavutusten rinnalle tuon ajan kaikkine etuineen ja puutteineen. Se mitä sanoimme valistusmiehistä*, pätee myös silloisiin taloustieteilijöihin. Uusi tiede ei merkinnyt heille aikakauden olosuhteiden ja tarpeiden ilmausta, vaan ikuisen järjen ilmausta. Tämän uuden tieteen keksimät tuotannon ja vaihdon lait eivät olleet sanottujen toimien historiallisesti määrätyn muodon lakeja, vaan ikuisia luonnonlakeja; ne johdettiin ihmisen luonnosta. Mutta kun tätä ihmistä tutkittiin tarkemmin, hän osoittautuikin silloiseksi keskivertokansalaiseksi, joka oli muuttumassa porvariksi ja hänen luontonaan oli se, että hän tuotti ja kävi kauppaa senaikaisissa historiallisesti määrättyissä oloissa.

Koska me olemme filosofian alalla oppineet riittävän hyvin tuntemaan »kriittisen perustanlaskijamme» herra Dühringin ja hänen metodinsa, meidän on helppo ennustaa miten hän tulee ymmärtämään poliittisen taloustieteen. Filosofiasa hänen katsomuksensa olivat 1700-luvun näkemysten vääristymiä, sikäli kuin hän ei puhunut pelkkää pötyä (kuten luonnonfilosofiassa). Hän ei puhunut historiallisista kehityslaeista, vaan luonnonlaeista, ikuisista totuuksista. Sellaisia yhteiskunnallisia suhteita kuin moraalia ja oikeutta ei ratkaistu kulloistenkin historiallisten edellytysten mukaan, vaan ne ratkaistiin niiden kahden kuulun miehen nojalla, joista toinen joko sortaa toista tai on sortamatta — ikävä kyllä viimeksi mainittua ei ole toistaiseksi vielä milloinkaan esiintynyt. Me siis tuskin petymme jos teemme sen johtopäätöksen, että herra Dühring palauttaa samoin taloustieteenkin lopulli-

* Ks. tätä osaa, s. 191—192. *Toim.*

siin perimmäisiin totuuksiin, ikuisiin luonnonlakeihin, kerta kaikkiaan sisällyksettömiin tautologisiin aksiomeihin, mutta salakuljettaa takaportista sisään taloustieteen koko positiivisen sisällön, sikäli kuin tuntee sen, eikä esitä jakaantumista yhteiskunnallisena ilmiönä tuotannosta ja vaihdosta lähtien, vaan jättää asian lopullisen hoitamisen kahdelle kuululle miehelleen. Ja koska kaikki tämä on meille jo hyvin tuttua temppu-ilua, voimme käsitellä sen tässä sitäkin lyhyemmin.

Herra Dühring julistaa meille todellakin jo sivulla 2¹⁸⁶, että

hänen taloustieteensä ottaa huomioon sen mikä on »todettu» hänen filosofiassaan sekä »nojautuu eräissä olennaisissa kohdissa ylempiin totuuksiin, jotka on jo selvitetty tutkimuksen korkeammalla alueella».

Kaikkialla esiintyy samaa kiusallista itsekehua. Herra Dühring korjaa kaikkialla riemuvoiton herra Dühringin toteamista ja selvittämistä asioista. Selvitetty todellakin, sen olemme nähneet liiankin kanssa — mutta siten kuin selvitetään konkurssipesää.

Heti sen jälkeen kirjassa lukee

»kaiken talouden yleisimmät *luonnonlait*» —

joten arvasimme oikein.

Mutta nämä luonnonlait auttavat ymmärtämään eletyn historian vain silloin kun lakeja »tutkitaan sen lähemmän määrityksen mukaisina, jonka lakien aikaansaamat tulokset ovat saaneet poliittisten alustus- ja ryhmitysmuotojen vaikutuksesta. Orjuuden ja palkkaorjuuden kaltaisia laitoksia, joihin rinnakkaisilmiönä liittyy väkivallalle perustuva omistus, on pidettävä aidosti poliittisluonteisina yhteiskunnallis-taloudellisen järjestelmän muotoina. Ne muodostavat tähänastisessa maailmassa ne puitteet, joiden sisällä taloudellisten luonnonlakien vaikutukset yksinomaan saattoivat tulla ilmi.»

Nämä lauseet ovat se torventoitotus, millä ilmoitetaan Wagnerin johtomotiivin tavoin kahden kuulun miehen esiinmarssi. Mutta se on vieläkin enemmän, se on Dühringin koko kirjan perusteema. Oikeutta käsitellessään herra Dühringillä ei ollut meille muuta tarjottavaa kuin Rousseau'n tasa-arvoteoria* kehnosti sosialismin

* Ks. tätä osaa, s. 277—284.

kielille käännettynä ja samaa on voinut jo vuosia kuulla huomattavasti paremmin esitettynä Pariisiin missä työläiskahvilassa tahansa. Nyt taloustieteen kohdalla hän antaa yhtä kehnon käännöksen sosialismin kielille taloustieteilijöiden valituksista, että valtio, väkivalta on asioihin sekaantumalla väärentänyt talouden ikuiset luonnonlait ja niiden vaikutukset. Ja tämän nojalla hän jää sosialistien keskuudessa ansaitusti aivan yksin. Jokainen sosialistinen työläinen kansallisuudestaan riippumatta tietää mainiosti, että väkivalta vain suojaa riistoa kuitenkaan aiheuttamatta sitä, että pääoman ja palkkatyön välinen suhde on hänen riistämisensä perusta ja että se on syntynyt puhtaasti taloudellista eikä suinkaan väkivaltaista tietä.

Saamme sitten edelleen tietää, että

kaikissa taloudellisissa kysymyksissä »voidaan erottaa kaksi tapahtumakulkua, tuotanto ja jakaantuminen». Siihen on pinnallisuudestaan tunnettu J. B. Say lisännyt vielä kolmannenkin tapahtumakulun, käytön, kulutuksen. Say yhtä vähän kuin hänen seuraajansakaan ei tällä kyennyt esittämään mitään älykäästä. Vaihto eli kiertokulku on vain tuotannon alempi osanen, johon kuuluu kaikki se tarpeellinen millä tuotteet saavuttavat viimeisimmän ja varsinaisen kuluttajan.

Kun herra Dühring liittää tuotannon ja kiertokulun olennaisesti erilaiset, joskin toinen toisensa edellytyksenä olevat prosessit yhteen ja väittää aivan ujostelematta, että tämän sekaannuksen syrjäyttämisestä voisi vain »syntyä sekaannusta», hän todistaa sillä vain ettei tunne tai ymmärrä sitä jättimäistä kehitystä, minkä nimenomaan kiertokulku on viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana läpikäynyt. Ja tämän epäilyn hänen kirjansa sitten jatkossa osoittaakin oikeaan osuneeksi. Mutta tässä ei ole vielä kyllin. Sen jälkeen kun hän on liittänyt tuotannon ja vaihdon yhteen tuotannoksi ylipäätään, hän sijoittaa jakaantumisen tuotannon *rinnalle* toiseksi aivan ulkopuoliseksi prosessiksi, jolla ei ole mitään tekemistä ensimmäisen prosessin kanssa. Olemme kuitenkin nähneet, että ratkaisevilta piirteiltään jakaantuminen joka kerta on tietyn yhteiskunnan tuotanto- ja vaihtosuhteiden samoin kuin tämän yhteiskunnan historiallisten ennakkoedellytysten väistämätön tulos, ja lisäksi niin,

että jos tunnemme kyseiset suhteet ja edellytykset, voimme varmuudella päätellä millainen jakaantumistapa tässä yhteiskunnassa on vallalla. Mutta samalla näemme, ettei herra Dühring tahdo pettää moraali-, oikeus- ja historiankäsitteensä kohdalla »toteamiaan» periaatteita, hänen on kiellettävä tämä alkeellinen taloudellinen tosiasia ja että hänen on tehtävä se etenkin jos hän haluaa salakuljettaa kaksi välttämätöntä miestänsä taloustieteen. Ja sen jälkeen kun jakaantuminen on onnellisesti irrotettu kaikesta yhteydestä tuotantoon ja vaihtoon, tämä suurtapaus jo järjestyikin.

Mutta palauttakaamme ensin mieleen miten sama seikka selvisi moraalin ja oikeuden kohdalla. Siinä herra Dühring lähti alun perin liikkeelle vain *yhdellä* miehellä. Hän kirjoitti:

»Jos ihmisen ajatellaan olevan ainoan tai, mikä merkitsee samaa, olevan vailla yhteyttä muihin, hänellä ei voi olla mitään *velvollisuuksia*. Hänellä ei ole olemassa mitään *täytymystä*, vaan vain tahtominen.»

Mutta kuka muu tämä vailla velvollisuuksia oleva, ainoaksi ajateltu ihminen olisi kuin kohtalokas »kanta-juutalainen Adam» paratiisissa, missä hän elää ilman syntiä koska ei voi sitä tehdä. — Kuitenkin tämän todellisuusfilosofisen Aadamien edessä on syntiinlankeemus. Adam saa rinnalleen äkkiä toisen — joskaan ei Eevaa aaltoilevine kiharoineen, niin sentään toisen Aadamien. Ja Aadamille tulee heti velvollisuuksia ja — hän rikkoo ne. Sen sijaan että hän painaisi veljensä yhdenvertaisena rintaansa vasten hän alistaakin tämän herruutensa, orjuuttaa tämän — ja koko maailmanhistoria tähän päivään asti on kärsinyt tämän ensimmäisen synnin, tämän orjuutuksen perisyntin seurauksista ja siksi herra Dühring ei pidäkään sitä edes viiden pennin arvoisena.

Kun sivumennen sanottuna herra Dühring siis luuli tekevänsä »kieltämisen kieltämisen» kyllin halveksittavaksi esittämällä sen vanhan syntiinlankeemus- ja pelastustarinan kopioksi, niin mitä meidän on sanottava siitä uusimmasta muunnelmasta, jonka *hän itse* esittää samasta tarinasta (ajan mittaan joudumme näet myös pelastuksen kanssa »lähempiin tekemisiin», käyttäkäseni matelijoij-

den¹⁸⁷ sanontaa). On kai joka tapauksessa syytä pitää parempana vanhaa seemiläistä heimotarua, jossa miehelle ja naiselle sentään maksoi vaivan päästä viattomuuden tilasta. Näin herra Dühring saa ilman kilpailijoita korjata kunnian siitä, että on rakentanut syntiinlankeemuksensa kahden miehen varaan.

Kuulkaamme nyt siis millainen on syntiinlankeemus käännettynä poliittisen taloustieteen kielelle:

»Kuvitelma Robinsonista, joka on eristettynä omien voimiensa varassa luontoa vastassa eikä joudu jakamaan kenenkään kanssa mitään, voi ehkä tarjota soveliaan ajatuskaavion käsityksille tuotannosta... Yhtä tarkoituksenmukainen on jakaantumiskäsitysten olennaisimman ytimen havainnollistamiseksi ajatuskaavio kahdesta henkilöstä, jotka yhdistävät taloudelliset voimavaransa ja joiden täytyy selvästikin päästä osuuksistaan jossakin muodossa sopimukseen. Itse asiassa ei tämän yksinkertaisen dualismin lisäksi tarvita muuta esittääkseen eräät tärkeimmät jakaantumissuhteet mahdollisimman tarkoin jo tutkiakseen niitä hallitsevien lakien alkio-muotoja loogisessa välttämättömydessään... Voi yhtä hyvin ajatella, että yhteistoiminta tapahtuu tasaveroisella pohjalla kuin että voimavarojen yhdistäminen merkitsee toisen osapuolen täydellistä alistamista ja toinen pakotetaan sitten taloudelliseen palvelukseen orjana tai pelkkänä työvälineenä ja häntä ylläpidetään samoin vain työvälineenä... Yhtäältä tasa-arvoisuuden ja mitättömyyden tilan ja toisaalta kaikkivaltaisuuden ja ainoan aktiivisen osallistumisen välillä on joukko väliasteita ja maailmanhistorian ilmiöt ovat tehneet ne kirjavan moninaisiksi. Tässä on olennaisena edellytyksenä, että saadaan universaalinen yleiskatsaus historian eri oikeus- ja vääräysinstituoista»...

ja lopuksi koko jakaantuminen muuttuu

»taloudelliseksi jakaantumisoikeudeksi».

Nyt vihdoin herra Dühringillä on taas kiinteä kamara jalkojensa alla. Käsi kädessä kahden miehensä kanssa hän voi heittää taisteluhaasteen vuosisadalleen¹⁸⁸. Kuitenkin tämän kolmikon takana seisoo vielä yksi, jonka nimeä ei ole mainittu.

»Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikkialla missä yhteiskunnan jollakin osalla on tuotantovälineiden monopoli, täytyy työläisen, onpa hän vapaa tai ei, lisätä siihen työaikaan mikä on välttämätön hänen omaa elatustaan varten, ylimääräinen työaika, jotta hän voi tuottaa elämisen tarvikkeet tuotantovälineiden omistajalle, onpa

tämä sitten ateenalainen kalos kagathos*, etruskilainen teokraatti, civis romanus» (Rooman kansalainen), »normannilainen paroni, amerikkalainen orjanomistaja, valakialainen pajari, nykyajan tilanherra tai kapitalisti.» (Marx. Pääoma, I osa, s. 227).¹⁸⁹

Kun herra Dühring oli tällä tavoin saanut tietää, mikä on kaikille tähänastisille tuotantomuodoille — sikäli kuin nämä liikkuvat luokkavastakohtien puitteissa — yhteinen riiston perusmuoto, siihen oli enää sovitettava hänen kaksi miestänsä ja niin oli todellisuuden taloustieteen juuriin käyvä perusta valmis. Eikä hän empinyt hetkeäkään tämän »järjestelmää luovan ajatuksen» toteuttamisessa. Työ ilman vastasuoritusta, työ joka ylittää sen työajan, minkä työläinen tarvitsee itsensä ylläpitämiseksi — siinä on asian ydin. Siihen pääsemiseksi siis Aadam, jonka nimenä on tässä tapauksessa Robinson, antaa toisen Aadaminsa, Perjantain¹⁹⁰, raataa. Mutta miksi sitten Perjantai raataa enemmän kuin hänen olisi oman toimeentulonsa vuoksi välttämätöntä? Siihenkin kysymykseen löytyy Marxilta osasina vastaus. Dühringin kahden miehen kannalta vastaus on kuitenkin aivan liian yksityiskohtainen. Ja asia ratkaistaankin käden käänteessä: Robinson »alistaa» Perjantain, pakottaa hänet »orjana tai työvälineenä taloudelliseen palvelukseen» ja pitää häntä yllä »samoin vain työvälineenä». Tällä uusimmalla »luovalla käänteellä» herra Dühring lyö kaksi kärkeä yhdellä iskulla. Ensinnä hän säästää itseltään vaivan selvittää tähänastiset eri jakaantumismuodot, niiden erot ja syyt: mikään niistä ei yksinkertaisesti kelpaa mihinkään, ne perustuvat sorrolle, väkivallalle. Tästä puolesta meidän on puhuttava aivan kohta. Ja toiseksi hän siirtää näin koko jakaantumisteorian talouden alueelta moraalin ja oikeuden alueelle, ts. varmojen materiaalistien tosiasioiden alueelta enemmän tai vähemmän horjuvien mielipiteiden ja tunteiden alueelle. Hänen ei siis tarvitse enää tutkia tai todistaa, ei muuta kuin julistaa vain yksikantaan. Ja hän voi esittää vaatimuksen, että työn tuotteiden jakaantumisen ei pidä tapahtua todellisten syittensä mukaan, vaan sen mukaan mikä

* — ylimys. *Toim.*

häneestä näyttää moraaliselta ja oikeudenmukaiselta. Mutta se mikä herra Dühringistä näyttää oikealta, ei ole suinkaan muuttumatonta, joten se on hyvin kaukana aidosta totuudesta. Sillä herra Dühringin itsensä mukaanhän aidot totuudet »eivät ole ylipäätään muuttuvia». Herra Dühring väitti vuonna 1868 (teoksessaan »Die Schicksale meiner sozialen Denkschrift etc.»), että

»kaiken korkeamman sivistyksen tendenssinä on korostaa yhä enemmän omistusta, ja nykyajan kehityksen olemus ja tulevaisuus on tässä eikä oikeuksien ja valta-alueiden sekavuuksissa».

Eikä hän liioin kyennyt lainkaan ymmärtämään

»kuinka palkkatyön muuttuminen toiseksi anstotyön lajiksi voisi milloinkaan olla yhdistettävissä ihmisluontoa hallitseviin lakeihin ja luonnonvälttämättömyyden säätämään yhteiskuntaruumiin rakenteeseen».¹⁹¹

Siis vuonna 1868 yksityisomistus ja palkkatyö olivat luonnonvälttämättömyyden säätämiä ja niin muodoin oikeutettuja. Vuonna 1876¹⁹² molemmat ovat väkivallan ja »ryöstön» ilmausta, siis epäoikeutettuja. Ja meidän on mahdotonta tietää, mikä muutaman vuoden kuluttua saattaa tuntua näin rajusti ryntäilevästä nerosta moraaliselta ja oikeudenmukaiselta. Näin ollen meidän on joka tapauksessa parasta pitäytyä rikkauksien jakaantumista koskevassa tarkastelussamme todellisiin objektiivisiin taloudellisiin lakeihin eikä herra Dühringin hetkellisiin muuttuviin subjektiivisiin käsityksiin oikeasta ja väärästä.

Jos meillä ei olisi työn tuotteiden jakotavan sekä siihen liittyvien kurjuuden ja ylenpalttisuuden, nälänhädän ja mässäämisen huutavien epäkohtien esiin murtautuvasta kumoutumisesta sen parempaa varmuutta kuin että jakotapa on epäoikeudenmukainen ja että oikeuden täytyy kerran kuitenkin voittaa, niin asiamme olisivat huonolla tolalla ja voisimme joutua odottamaan pitkään. Jo ne keskiajan mystikot, jotka uneksivat tuhatvuotisesta valtakunnasta olivat tietoisia luokkavastakohtaisuuksien epäoikeudenmukaisuudesta. Thomas Münzer julisti sen

äännekkäästi maailmalle uudemman historian kynnyksellä 350 vuotta sitten. Englannin ja Ranskan porvarillisissa vallankumouksissa kajahti sama kutsuhuuto, mutta — se myös tukahtui. Kun sama kutsu luokkavastakohtaisuuksien ja -erojen poistamiseen jätti työtätekevät ja kärsivät luokat kylmiksi vuoteen 1830 asti, se saa nyt miljoonaisen kaiun ja kiirii maasta toiseen noudattaen lisäksi samaa järjestystä ja voimaperäisyyttä kuin suurteollisuuden kehitys eri maissa; ja yhdessä ihmisiässä se on saanut sellaisen mahdin, että se voi uhmata kaikkia sitä vastaan yhtyneitä voimia ja olla varma lähitulevasta voitostaan — kun näin on, on kysyttävä mikä on sen syynä? Syynä on, että moderni suurteollisuus on yhtäältä luonut proletariaatin, luokan, joka ensi kertaa historiassa voi esittää vaatimuksen että ei ole poistettava sitä tai tätä erityistä luokkarakennelmaa tai luokkaetuoikeutta, vaan luokat ylipäätään. Ja proletariaatti on joutunut sellaiseen asemaan, että sen on toteutettava sanottu vaatimus sillä uhalla, että se vajoaa muuten kiinalaisen kulin tilaan. Toisaalta suurteollisuus on porvaristossa luonut luokan, jolla on monopoli kaikkiin tuotantovälineisiin ja elämisen tarvikkeisiin, mutta joka jokaisen nousukauden ja sitä seuraavan romahduksen kohdalla osoittaa tulleen kyyryttömäksi enää hallitsemaan sen vallasta irti kasvaneita tuotantovoimia. Siinä on luokka, jonka johtaessa yhteiskunta kiittää kohti tuhoaan kuten veturi, jonka kuljettajalla ei ole kylliksi voimia kiinni juuttuneen poistohöyryputken avaamiseen. Toisin sanoen syynä on se, että sekä modernin kapitalistisen tuotantotavan luomat tuotantovoimat että tuotantotavan luoma hyödykkeiden jakojärjestelmä ovat joutuneet räikeään ristiriitaan itse tuotantotavan kanssa. Näin on käynyt siinä määrin, että tuotanto- ja jakotavassa on tapahduttava mullistus, joka poistaa kaikki luokkaerot tai muutoin koko nykyaikainen yhteiskunta tuhoutuu. Modernin sosialismin voitonvarmuus perustuu tähän käsin kosketeltavaan materiaaliseen tosiasiaan, joka tunkeutuu enemmän tai vähemmän selkeässä muodossa vastustamattomalla pakolla riistettyjen proletaarien ajatuksiin — se perustuu tähän tosiasiaan eikä jonkun kamariviisaan käsityksiin oikeasta ja väärästä.

II. VÄKIVALTATEORIA

»Minun järjestelmässäni yleispolitiikan suhde taloudellisen oikeuden muotoihin on niin lopullisesti ja samalla *niin omaperäisesti* määritelty, että erityinen viittaus siihen on varmaankin paikallaan järjestelmän tutkimisen helpottamiseksi. *Politiittisten* suhteiden muodostuma on *historiallisesti perustavanlaatuinen* seikka ja *taloudelliset* riippuvuudet ovat vain *seurausta* tai erityistapaus ja näin ollen aina *toissijaisia seikkoja*. Eräissä uudemmissa sosialistisissa järjestelmissä otetaan johtoperiaatteeksi täysin vastakkainen suhde, jonka pettävä ulkonäkö on silmiinpistävä. Niissä katsotaan, että poliittisen alistamisen ilmiöt ikään kuin kasvavat taloudellisista olosuhteista. Nämä toissijaiset vaikutukset sellaisinaan ovat kylläkin olemassa ja nykyhetkellä ne ovat helpoimmin tunnettavissa. Kuitenkin *kantailmiötä* on etsittävä *välittömästä poliittisesta väkivallasta* eikä vasta välillisestä taloudellisesta vallasta.»

Sama käsitys esiintyy toisessa kohdassa, missä herra Dühring

»lähtee siitä väittämästä, että poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy ja että päinvastainen suhde ilmaisee vain toissijaista vasta vaikutusta... Niin kauan kun poliittista ryhmitystä ei oteta lähtökohdaksi sen itsensä vuoksi, vaan sitä käsitellään yksinomaan *keinona ravitsemistarkoitusta varten*, säilyy mielen kätköissä annos taantumuksellisuutta esiinnyttänpä miten radikaalin sosialistisesti ja vallankumouksellisesti hyvänsä.»

Siinä on herra Dühringin teoria. Tässä ja monissa muissa kohdissa se yksinkertaisesti vain tuodaan esille, niin sanoakseni sanellaan. Kolmessa paksussa kirjassa ei kertaakaan tehdä pienintäkään yritystä todistaa asioita tai kumota vastakkaista käsitystä. Ja vaikka todistusperusteet olisivat halpoja kuin karhunvatukat¹⁹³, ei herra Dühring olisi esittänyt niitä meille lainkaan. Asianhan on todistanut jo kuuluisa syntiinlankeemus, missä Robinson on orjuuttanut Perjantain. Se oli väkivallanteko, siis poliittinen teko. Ja koska orjuutus on koko tähänastisen historian lähtökohta ja perustotuus ja istuttaa historiaan epäoikeudenmukaisuuden perisyynnin, joka on myöhempinä aikakausina vain lieventynyt ja »muuttunut epäsuoremmiksi taloudellisen riippuvuuden muodoiksi», ja edelleen koska koko tähän asti voimassa pysynyt »väkivaltaomistus» on perustunut tälle orjuutuksen kantamuudolle, niin on selvää, että kaikki taloudelliset ilmiöt on selitettävä poliittisilla syillä, nimit-

täin väkivallalla. Ja se, jota tämä ei tyydytä, on salataantumuksellinen.

Huomautamme ensiksi, että on oltava juuri niin itse-rakas kuin herra Dühring voidakseen pitää tätä katso-muskantaa »omaperäisenä», mitä se ei suinkaan ole. Se käsitys, että poliittiset päätapahtumat ja valtion toimet olisivat historian ratkaiseva tekijä, on yhtä vanha kuin itse historiankirjoituskin ja on tärkeimpänä syynä siihen, että meille on säilynyt niin vähän tietoja siitä kansojen todella eteenpäin vievästä kehityksestä, joka on tapahtunut kaikessa hiljaisuudessa näiden meluisten esiintymisten taustalla. Tämä kuvitelma hallitsi koko mennyttä historiankäsitystä ja vasta restauraatioajan¹⁹⁴ ranskalaiset porvarilliset historiankirjoittajat antoivat sille iskun. »Omaperäistä» siinä on vain se, ettei herra Dühring taaskaan tiedä kaikesta tästä mitään.

Jos edelleen oletamme hetken aikaa herra Dühringin olevan oikeassa siinä, että koko tähänastinen historia olisi palautettavissa ihmisen harjoittamaan toisen ihmisen orjuutukseen, emme silläkään ole vielä läheskään käsitelleet asiaa juuriaan myöten. Seuraavaksi herää näet kysymys: miten Robinson tuli orjuuttaneeksi Perjantain? Pelkän huvin vuoksiko? Eipä suinkaan. Näemme päinvastoin, että Perjantai »pakotetaan *taloudelliseen* palvelukseen orjana tai työvälineenä ja häntä ylläpidetään samoin vain työvälineenä». Robinson on orjuuttanut Perjantain vain jotta Perjantai tekisi työtä Robinsonin hyväksi. Entä miten Robinson voi saada hyötyä Perjantain työstä? Vain siten, että Perjantai luo työllään enemmän elämisen tarvikkeita kuin Robinsonin on hänelle annettava jotta hän pysyy työkykyisenä. Näin siis Robinson on rikkonut herra Dühringin nimenomaista käskyä eikä olekaan ottanut Perjantain orjuutuksen synnyttämään »poliittista ryhmitystä lähtökohdaksi sen itsensä vuoksi», vaan on käsitellyt sitä »yksinomaan *keinona ravitsemistarkoitusta varten*» ja saa nyt itse pitää huolen siitä miten tulee toimeen herransa ja mestarinsa Dühringin kanssa.

Kun herra Dühring siis varta vasten keksi lapsellisen esimerkkinsä todistaakseen väkivallan »historiallisesti perustavanlaatuiseksi», se todistikin väkivallan vain

keinoksi ja taloudellisen edun päämääräksi. Yhtä paljon kuin päämäärä on »perustavanlaatuisempi» kuin sen saavuttamiseksi käytetty keino, yhtä paljon perustavanlaatuisempi on historiassa suhteen taloudellinen puoli kuin sen poliittinen puoli. Esimerkki todistaa siis juuri päinvastaista kuin sen piti todistaa. Ja sama mikä pätee Robinsoniin ja Perjantaihin, pitää paikkansa kaikista tähänastisista herruus- ja orjuustapauksista. Orjuutus on aina ollut — käyttäöksemme herra Dühringin tyylikästä ilmaisutapaa — »keino ravitsemistarkoitusta varten» (ravitsemistarkoitus otetaan tässä laajimmassa merkityksessään), mutta se ei ole milloinkaan eikä missään ollut »itsensä vuoksi» voimaan saatettu poliittinen ryhmitys. On oltava herra Dühring voidakseen kuvitella, että verot ovat valtiossa vain »toissijaista vaikutusta» tai että hallitsevan porvariston ja hallitun proletariaatin nykyinen poliittinen ryhmitys on olemassa vain »itsensä vuoksi» eikä hallitsevan porvariston »ravitsemistarkoituksen», nimittäin voiton hankkimisen ja pääoman kasaamisen vuoksi.

Palatkaamme kuitenkin takaisin kahteen mieheemme. Robinson tekee Perjantain orjaksi »miekka kädessään». Mutta saadakseen sen aikaan Robinson tarvitsee vielä muutakin miekan lisäksi. Kellä tahansa ei ole orjaa palvelijanaan. Jotta voisi käyttää orjaa täytyy olla käytettävissä kaksi seikkaa: ensiksi työkalut ja esineet orjan työtä varten ja toiseksi tarvikkeet orjan välttämätöntä ylläpitoa varten. Ennen kuin orjuus siis käy mahdolliseksi, on pitänyt jo saavuttaa tietty tuotantovaihe ja jaon epätasaisuuden tietty aste. Ja jotta orjatyöstä tulisi kokonaisen yhteiskunnan hallitseva tuotantotapa, on tuotannon, kaupankäynnin ja rikkauten kasaantumisen kehityttävä vielä huomattavasti pitemmälle. Vanhoissa alkukantaisissa yhteisöissä, joissa on vallalla maan yhteisomistus, ei orjuutta joko esiinny juuri lainkaan tai sillä on hyvin toisarvoinen rooli. Samoin oli asianlaita Rooman alkuperäisessä talonpoikaiskaupungissa. Mutta kun Roomasta tuli sitten »maailmankaupunki» ja maanomistus yhä enenevässä määrin joutui Italiassa valtavan rikkaiden omistajien harvalukuisen luokan käsiin, silloin orjaväestö työnsi talon-

poikaisväestön syrjään. Kun orjien lukumäärä kohosi persialaissotien aikana Korintissa 460 000 ja Aiginassa 470 000 ja jokaista vapaata kohti oli kymmenen orjaa¹⁹⁵, tarvittiin siihen hiukan muutakin kuin »väkivaltaa», nimittäin pitkälle kehittynyt taide- ja käsiteollisuus sekä laaja kaupankäynti. Orjuus perustuu Amerikan Yhdysvalloissa huomattavasti vähemmän väkivallalle kuin Englannin puuvillateollisuudelle. Orjuus kuoli itsestään ja ilman väkivallan käyttöä yksinkertaisesti kannattamattomana niillä alueilla, missä ei viljelty puuvillaa tai missä ei kasvatettu orjia naapurissa sijaitseville puuvillavaltioille.

Herra Dühring asettaa siis koko suhteen päälaelleen nimittäessään nykyistä omistusta väkivaltaomistukseksi ja kuvatessaan sitä

»siksi herruuden muodoksi, jonka perustana ei ole vain estää lähimmäistä käyttämästä luonnollisia olemassaolon välineitä, vaan myös alistaa ihminen orjanpalvelukseen, mikä menee huomattavasti pitemmälle».

Ihmisen alistaminen orjanpalvelukseen edellyttää kaikissa muodoissaan, että orjuuttajalla on käytettävissään ne työvälaineet, joiden avulla hän yksinomaan saattaa käyttää orjuutettua hyväkseen sekä varsinaisessa orjuudessa edellytetään lisäksi, että hänellä on käytettävissään ne elämisen tarvikkeet, joiden avulla hän yksin voi pitää orjan hengissä. Kaikissa tapauksissa edellytetään siis jo tiettyä keskitason ylittävää omaisuutta. Miten se on syntynyt? On joka tapauksessa selvää, että omistus voi olla ryöstettyä ja perustua väkivallalle, mutta tämä ei millään tavoin ole välttämätöntä. Omaisuus on voitu koota työllä, varastaa, ostaa tai saada huijaamalla. Sen täytyy jopa olla työllä koottua ennen kuin se voidaan ryöstää.

Yksityisomistus ei ylipäätään ilmaantunut historiaan ryöstön tai väkivallan tuloksena. Päinvastoin. Se oli jo olemassa kaikkien kulttuurikansojen ammoisissa alkukantaisissa yhteisöissä, joskin vain tiettyihin kohteisiin rajoittuneena. Omistus kehittyi jo näiden yhteisöjen puitteissa tavaramuotoon asti, ensi sijassa vaihdettaessa vieraiden kanssa. Mitä suuremmassa määrin yhteisön tuotteet omaksuivat tavaramuodon, ts. mitä vähemmän

näistä tuotteista jäi tuottajien omaan käyttöön ja mitä enemmän niitä valmistettiin vaihtotarkoitukseen, mitä enemmän vaihto syrjäytti myös yhteisön sisällä alkupe-
räisen luonnonsyntyisen työnjaon, sitä suuremmiksi kehityivät yhteisön yksittäisten jäsenten omistuksen erot, sitä syvemmältä kaivettiin perustaa maan vanhalta yhteisomistukselta ja sitä enemmän yhteisö joudutti hajoamistaan palstaviljelijöiden kyläksi. Itämainen despotismi ja valloituksia tehneiden paimentolaiskansojen vaihtuva valta eivät voineet vuosituhansiin mitään näille vanhoille yhteisöille. Yhteisöt joutuivat yhä enemmän hajoamistilaan siitä syystä, että suurteollisuuden tuotteiden aiheuttama kilpailu tuhoaa vähitellen yhteisöjen luonnonsyntyistä kotiteollisuutta. Väkivalta tulee tässä yhtä vähän kysymykseen kuin Moselin ja Hochwaldin »maatalousyhtymien» yhteisen pelto-omaisuuden vielä nykyäänkin tapahtuvassa jakamisessa¹⁹⁶. Talonpojat havaitsivat etunsa mukaiseksi nimenomaan sen, että pel-
lon yksityisomistus syrjäyttää yhteisomistuksen. Edes alkuperäisen ylimystön muodostuminen sellaisena kuin se tapahtui kelteillä ja germaaneilla sekä Intian Pandžabissa maan yhteisomistuksen pohjalla, ei perustunut suinkaan ensi sijassa väkivallalle, vaan vapaaehtoisuudelle ja tavalle. Kaikkialla missä kehittyi yksityisomistus, se tapahtuu muuttuneiden tuotanto- ja vaihtosuhteiden seurauksena, tuotannon kohottamisen ja kanssakäymisen edistämisen nimissä — siis taloudellisista syistä. Väkivalta ei esitä tässä kerrassaan mitään roolia. On kuitenkin selvää, että yksityisomistusjärjestelmän täytyy jo olla olemassa ennen kuin ryöstäjä voi *anastaa* itselleen vierasta tavaraa, että siis väkivalta voi tosin muuttaa omistusasemaa, mutta ei voi synnyttää yksityisomistusta sellaisenaan.

Mutta yhtä vähän voimme käyttää väkivaltaa tai väkivaltaomistusta selittääksemme »ihmisen alistamista orjanpalvelukseen» sen nykyaikaisimmassa muodossa, palkkatyön muodossa. Olemme jo maininneet, mitä osaa työn tuotteiden muuttuminen tavaroiksi, niiden tuottaminen vaihtoa eikä omaa kulutusta varten esittää vanhan yhteisön hajoamisessa, siis yksityisomistuksen suorassa tai epäsuorassa yleistymisessä. Mutta sitten on Marx

»Pääomassa» todistanut päivän selvästi — ja herra Dühring varoo visusti kajoamasta puolella sanallakaan asiaan — että tavartuotanto muuttuu tiettyssä kehitysvaiheessa kapitalistiseksi tuotannoksi ja että tässä vaiheessa »tavaroiden tuotannolle ja niiden kiertokululle perustuva anastamisen eli yksityisomistuksen laki muuttuu oman sisäisen väistämättömän dialektiikkansa nojalla vastakohtakseen. Vastikkeiden vaihto, joka näytti olevan alkuperäinen toimitus, on vääntynyt nyt niin että vaihdetaan vain näön vuoksi, sillä ensiksikin työvoimaa vastaan vaihdettu pääomanosa itse on vain ilman vastiketta anastetun työntuotteen osa ja toiseksi sen tuottajan, työläisen ei ole vain korvattava tätä osaa vaan hänen on lisäksi korvattava se uudella lisätuotteella... Alun perin omistus näytti meistä perustuvan omalle työlle... Nyt» (Marxin kehittelyn lopussa) »omistus ilmenee kapitalistin puolella oikeutena anastaa vierasta maksamatonta työtä, työläisen puolella mahdottomuutena ottaa haltuunsa oma tuotteensa. Omistuksen ja työn erillisyys tulee sen lain väistämättömäksi seuraukseksi, joka lähti näennäisesti niiden indentiteetistä.»¹⁹⁷ Toisin sanoen silloinkin kun me suljemme pois laskuista kaiken rosvouksen, kaikki väkivallanteot ja huijaukset ja olettamme, että yksityisomistus olisi alun perin perustunut omistajan omalle työlle ja että koko myöhemmän kehityksen mittaan vaihdettaisiin vain yhtäläisiä arvoja toisiinsa, tulemme siltikin tuotannon ja vaihdon kehityksessä eteenpäin väistämättä nykyiseen kapitalistiseen tuotantotapaan, tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden monopolisoitumiseen toisen harvalukuisen luokan käsiin, toisen, valtavan enemmistön muodostavan luokan polkemiseen omistamattomiksi proletaareiksi, tulemme keinotteluluontoisen tuotannon ja kauppakriisien jaksottaiseen vaihteluun ja tuotannon koko nykyiseen anarkiaan. Koko kehityskulku on selitetty puhtaasti taloudellisilla syillä ilman että olisi kertaakaan tarvinnut turvautua ryöstelyyn, väkivaltaan, valtioon tai poliittiseen asioihin sekaantumiseen. »Väkivaltaomistus» osoittautuu tässäkin pelkästään suunsoitoksi, jolla on määrä salata että todellinen tapahtumainkulku jää ymmärtämättä.

Tämä tapahtumainkulku on historiallisesti ilmaistuna porvariston kehityshistoria. Jos »poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy», ei nykyinen porvaristo ole voinut kehittyä taistelussa feodalismia vastaan, vaan sen täytyisi olla feodalismin vapaasta tahdostaan kasvattama lempilapsi. Joka ikinen tietää, että tapahtumat olivat päinvastaiset. Porvaristo oli alun perin sorrettu sääty, joka oli verovelvollinen hallitsevalle feodaaliaatelistolle ja sai lisää jäseniä kaikenlaisista alustalaisista ja maaorjista. Jatkuvassa taistelussa aatelistoa vastaan porvaristo valloitti mahtiaseman toisensa jälkeen ja otti vihdoin kehittyneimmissä maissa aateliston sijasta vallan haltuunsa: Ranskassa kukistamalla suoraan aatelin, Englannissa porvarillistamalla sitä yhä enemmän ja sulauttamalla sen itseensä koristeelliseksi karkijoukokseen. Entä miten porvaristo sai tämän aikaan? Yksinomaan muuttamalla »taloudellista tilaa», mitä ennemmin tai myöhemmin seurasi vapaaehtoisesti tai taistelun tuloksena poliittisten olojen muutos. Porvariston feodaaliaatelistoa vastaan käymä taistelu on kaupungin maaseutua vastaan, teollisuuden maanomistusta vastaan, rahatalouden luontoistaloutta vastaan käymää taistelua ja porvarienv ratkaisevina taisteluaseina olivat *taloudelliset* voimakeinot, jotka lisääntyivät jatkuvasti ensin käsitömaisen, sittemmin manufaktuuriksi edistyvän teollisuuden kehittyessä ja kaupankäynnin laajentuessa. Koko tämän taistelun ajan oli poliittinen valta aateliston puolella lukuun ottamatta ajanjaksoa, jolloin kuningasvalta käytti porvaristoa aatelistoa vastaan pitääkseen yhden säädyn avulla toisen aisoissa. Mutta siitä hetkestä lähtien, jolloin poliittisesti yhä vielä voimaton porvaristo alkoi käydä kasvavan taloudellisen mahtinsa ansiosta vaaralliseksi, kuningasvalta liittoutui aateliston kanssa ja aiheutti siten porvariston vallankumouksen ensin Englannissa ja sitten Ranskassa. Ranskan »poliittiset olot» olivat pysyneet muuttumattomina kun taas »taloudellinen tila» oli kasvanut ulos niiden puitteista. Poliittiselta asemaltaan aateliset olivat kaikki, porvarit eivät mitään. Yhteiskunnalliselta asemalta porvaristo oli nyt valtion tärkein luokka kun sitä vastoin aateli oli menetänyt kaikki yhteiskunnalliset toimensa ja pisti enää

vain tuloissaan taskuunsa maksun näistä hävinneistä tehtävistä. Eikä siinä kyllin: porvaristo oli koko tuotannossaan pysynyt sidottuna keskiajan feodaalisiin poliittisiin muotoihin, joista tämä tuotanto — ei vain manufaktuuri, vaan jo käsityökin — oli jo kauan sitten kasvanut irti. Se oli pysynyt sidottuna kaikenlaisiin tuhatkertaisiin ammattikuntaisiin etuoikeuksiin ja paikallisiin ja maakunnallisiin tullirajoituksiin, joista oli tullut vain tuotannon esteitä ja kahleita. Porvariston vallankumous teki tästä lopun. Se ei kuitenkaan tapahtunut herra Dühringin periaatteen mukaisesti sovittamalla taloudellinen tila poliittisiin olosuhteisiin — juuri tähän aatelisto ja kuningasvalta olivat vuosikausia turhaan yrittäneet — vaan päinvastoin siten, että porvaristo heitti vanhan mädäntyneen poliittisen rojun menemään ja loi sellaiset poliittiset olot, joissa uusi »taloudellinen tila» saattoi muodostua ja kehittyä. Ja porvaristo on kehittynyt loistavasti tässä sille soveliaassa poliittisessa ja oikeudellisessa ilmapiirissä niin loistavasti, että porvaristo ei ole enää kaukana siitä asemasta mikä aatelistolla oli vuonna 1789; porvaristosta tulee yhä kasvavassa määrin paitsi yhteiskunnallisesti tarpeeton, myös yhteiskunnallinen este. Se erkanee yhä enemmän tuotannollisesta toiminnasta ja siitä tulee yhä kasvavassa määrin pelkkä tuloja kahmiva luokka, jollainen aatelisto oli aikanaan. Ja porvaristo on saanut tämän oman asemansa mullistamisen ja uuden luokan, proletariaatin synnyttämisen aikaan ilman mitään väkivallan silmäkääntötemppeja, puhtaasti taloudellista tietä. Mikä vieläkin enemmän, porvaristo ei ole mitenkään tahtonut tätä oman toimintansa ja menettelynsä tulosta. Päinvastoin tulos on murtautunut esiin vastustamattomalla voimalla vastoin porvariston tahtoa ja tarkoitusta. Porvariston omat tuotantovoimat ovat kasvaneet irti sen valvonnasta ja ajavat kuin luonnonvälttämättömyydellä koko porvarillista yhteiskuntaa kohti tuhoa tai kumousta. Ja kun porvaristo nyt vetoaa väkivaltaan suojellakseen murtuvaa »taloudellista tilaa» luhistumasta, se todistaa vain olevansa herra Dühringin kanssa sen saman harhan vallassa että muka »poliittiset olot ovat taloudellisen tilan ratkaiseva syy», se todistaa aivan herra

Dühringin tavoin kuvittelevansa, että se voisi »kantailmiöllä», »välittömällä poliittisella väkivallalla» muodostaa uudelleen »toissijaiset seikat», taloudellisen tilan ja sen vääjäämättömän kehityksen. Että siis höyrykoneiden ja niiden käyttämän modernin koneistuksen, maailmankaupan ja nykyisen pankki- ja luottokehityksen taloudelliset vaikutukset voisi ampua taas olemattomiin Kruppin tykeillä ja mauserkivääreillä.

III. VÄKIVALTATEORIA

(jatkoa)

Mutta tutkikaamme hieman lähemmin herra Dühringin kaikkivoipaa »väkivaltaa». Robinson orjuuttaa Perjantain »miekka kädessään». Entä mistä hän on saanut miekan? Robinson-tarinoiden mielikuvitussaarillakaan eivät miekat ole toistaiseksi kasvaneet puissa ja herra Dühring jää vastauksen velkaa. Aivan yhtä hyvin kuin Robinson kykeni hankkimaan miekan voimme olettaa, että Perjantai astuu jonain kauniina päivänä esiin laadattu revolveri kädessään. Silloin koko »väkivalta»-suhde kääntyy päinvastaiseksi: Perjantai käskee ja Robinsonin täytyy raataa. Pyydämme lukijalta anteeksi, että puutumme näin sinnikkäästi uudelleen Robinsonin ja Perjantain tarinaan, joka oikeastaan kuuluu lastenkamariin eikä tieteeseen. Mutta minkäpä sille voimme? Meidän on sovellettava tunnontarkasti herra Dühringin aksiomaattista menetelmää eikä ole meidän vikamme, jos tällöin liikumme alinomaa puhtaan lapsellisuuden alueella. Revolveri siis voittaa miekan ja lapsellisimmallekin aksiomaatikoille käynee näin ymmärrettäväksi ettei väkivalta ole mikään pelkkä tahdon asia, vaan vaatii toteutuakseen sangen konkreettisia ennakkoehdotuksia, nimittäin *työkaluja*, ja niissä täydellisemmät vievät voiton epätäydellisemmistä. Ja edelleen se, että työkalut täytyy tuottaa, millä on samalla ilmaistu, että täydellisempien väkivaltavälineiden, vulgo* aseiden tuottaja vie voiton epätäydellisempien tuottajasta, ja sanalla

* — ylipäätään. *Toim.*

sanottuna väkivallan voitto perustuu aseiden tuotannolle ja se taas tuotannolle ylipäättään — siis »taloudelliselle vallalle», »taloudelliselle tilalle», väkivallan käytettävissä oleville *materiaalisille* välineille.

Väkivalta merkitsee nykyään armeijaa ja sotalaivastoa ja kuten me kaikki suruksemme tiedämme, molemmat maksavat »hirvittävän paljon rahaa». Väkivalta ei voi kuitenkaan tehdä rahaa, korkeintaan vain ottaa pois jo tehtyä, eikä siitäkään paljoa kostu, kuten me niin ikään suruksemme tiedämme Ranskan maksamista miljardeista. Viime kädessä rahan täytyy siis kuitenkin olla taloudellisella tuotannolla hankittua. Taloudellinen tila siis määrää puolestaan väkivallan ja antaa väkivallalle keinot sen varustamiseksi työkaluillaan ja näiden säilyttämiseksi. Mutta tässä ei ole vielä kaikki. Mikään ei ole sen riippuvampi taloudellisista ennakkoehdoista kuin juuri armeija ja laivasto. Aseistus, kokoonpano, organisaatio, strategia ja taktiikka ovat riippuvaisia ennen muuta kulloisestakin tuotantoasteesta ja yhteydenpitovälineistä. Tässä suhteessa eivät ole mullistavasti vaikuttaneet nerokkaiden sotapäälliköiden »älyn vapaat luomukset», vaan parempien aseiden keksiminen sekä sotilasaineiden muuttuminen. Nerokkaiden sotapäälliköiden vaikutus rajoittuu parhaassa tapauksessa siihen, että he soveltavat taistelutavan uusien aseiden ja taisteluiden mukaiseksi.*

Ruuti tuli 1300-luvun alussa arabeilta länsieurooppalaisille ja mullisti koko sodankäynnin, kuten jokainen koululainen tietää. Ruudin ja tuliaseiden käyttöönotto ei kuitenkaan millään muotoa ollut väkivaltateko, vaan teollinen, siis taloudellinen edistysaskel. Teollisuus pysyy teollisuutena suuntautuupa se sitten esineiden tuottamiseen tai niiden hävittämiseen. Eikä tuliaseiden käyttöönotto vaikuttanut mullistavasti vain itse sodankäyntiin, vaan myös poliittisiin herruus- ja orjuussuhteisiin. Ruudin ja tuliaseiden hankkimiseksi tarvittiin teollisuut-

* Kuuden seuraavan kappaleen sijasta käsikirjoituksessa oli alunperin yksityiskohtaisempi selvitys, jonka Engels kuitenkin sitten poisti. Sen otsikkona oli »Materiaalisista syistä johdettu tykistön taktiikka. 1700—1870». Se on julkaistu erillisenä esityksenä (*Marx — Engels. Werke*, 20. osa, S. 597—603). *Toim.*

ta ja rahaa ja kaupunkiporvareilla oli molempia. Näin ollen tuliaseet olivat alun pitäen kaupunkien ja kaupunkiin nojautuvat nousevan monarkian aseita, jotka suunnattiin feodaaliaatelista vastaan. Aatelislinnojen kivimuurit, joita vastaan ei siihen asti ollut voinut hyökätä, luhistuivat porvarien tykkien tulituksessa ja porvarien kevyiden kiväärien kuulat läpäisivät ritari-panssarit. Aateliston haarniskoidun ratsuväen myötä murtui myös aateliston herruus. Porvariston kehityksen mukana tulivat jalkaväki ja tykistö yhä ratkaisevamiksi aselajeiksi. Tykistö pakotti lisäämään sotilasalaan kokonaan uuden teollisen haaran: insinöörialan.

Tuliaseiden muotoutuminen tapahtui sängen hitaasti. Tykit pysyivät kömpelöinä ja käsituliaseet karkeina lukuisista osakeksinnöistä huolimatta. Kesti kolme vuosisataa ennen kuin saatiin aikaan kivääri, joka kelpasi koko jalkaväen aseistukseksi. Vasta 1700-luvun alusta pistimellä varustettu piilukkokivääri syrjäytti lopullisesti keihään jalkamiesten aseena. Silloiset jalkamichet olivat ruhtinaiden palkkasotureita, ankarasti harjoitettuja, mutta täysin epäluotettavia ja heidät saattoi pitää koossa vain keppikurilla. Heidät oli koottu yhteiskunnan kurjimmista aineksista, usein palvelukseen pakotetuista vihamielisistä sotavangeista. Linjataktiikka oli ainoa taistelumuoto, missä nämä sotilaat saattoivat käyttää hyväkseen uutta kivääriä ja se saavutti suurimman täydellisyytensä Fredrik II:n aikana. Sotajoukon koko jalkaväki järjestettiin hyvin pitkän avoimen neliön kolmeksi sivuksi ja se liikkui taistelujärjestyksessä ainoastaan kokonaisuutena. Korkeintaan sallittiin toisen siiven työntyä hieman eteenpäin tai jäädä jälkeen. Tätä kömpelöä massaa voitiin liikuttaa muodostelmassa vain aivan tasaisella maalla ja silläkin vain hitaassa tahdissa (75 askelta minuutissa). Järjestystä oli mahdotonta muuttaa taistelun aikana ja jalkaväen yhdyttyä taisteluun voitto tai tappio ratkaistiin yhdellä iskulla lyhyessä ajassa.

Amerikan vapaussodassa nämä kömpelöt linjat saivat vastaansa kapinallisjoukot, jotka eivät tosin osanneet äkseerata, mutta ampuivat sitäkin paremmin rihlakivääreillään. Kapinalliset taistelivat omimpien etujensa

puolesta eivätkä siis karkailleet, kuten palkkasoturijoukot. Liioin he eivät tehneet englantilaisille sitä palvelusta, että olisivat käyneet näitä päin samoin linjassa ja avoimella tasaisella maalla, vaan taistelivat hajotettui-
na, nopeasti liikkuvina ampujaryhminä metsien suo-
jassa. Linja oli voimaton metsissä ja näkymättömissä ja saavuttamattomissa olevat vastustajat löivät sen. Avo-
järjestys oli keksitty uudelleen — tämä uusi taistelutapa oli seurausta sotilasaineksen muuttumisesta.

Ranskan vallankumous täydensi sen minkä Amerikan vallankumous oli pannut alulle, myös sotilaallisella alalla. Sekin saattoi asettaa liittokunnan hyvin harjoitet-
tuja palkkasoturijoukkoja vastaan vain huonosti harjoi-
tetut, mutta runsaslukuiset massat, kansakunnan koko nostoväen. Mutta näiden massojen tehtävänä oli suo-
jella Pariisia, siis puolustaa tiettyä aluetta eikä se voinut tapahtua ilman avoimessa joukkotaistelussa saavutettua
voittoa. Pelkät kahakat eivät riittäneet. Oli keksittävä
myös sellainen muoto, jossa käytetään massoja, ja täksi muodoksi löydettiin rivistö. Rivistöryhmitys antoi myös
vähän harjoitetuille joukoille mahdollisuuden liikkua melko järjestyneesti ja tehdä näin jopa suurehkoilla
marssinopeudella (100 askelta ja enemmänkin minuutissa). Se antoi mahdollisuuden murtaa vanhan linjajär-
jestyksen jäykät muodot, taistella kaikenlaatuisessa, siis myös linjalle epäedullisimmassakin maastossa, ryhmittää
joukot kaikilla tavoilla jotka suinkin soveltuivat tilan-
teeseen ja pidättää yhdessä sinne tänne siroteltujen tark-
ka-ampujien kanssa vihollisen linjoja, sitoa ne, uuvuttaa niitä siihen hetkeen asti, jolloin ne murretaan aseman
ratkaisevassa kohdassa reservinä pidettyjen massojen avulla. Näin ollen Ranskan vallankumouksen muuttunut
sotilasaines oli tehnyt välttämättömäksi tämän uuden taistelutavan, joka perustui avojärjestyksen ja rivistöjen
yhdistämiseen sekä armeijan jakamiseen itsenäisiksi, kaikista aselajeista koostuviksi divisiooniksi tai armei-
jakunniksi ja Napoleon kehitti sen taktiset ja strategiset puolet täydellisiksi. Tällä taistelutavalla oli kuitenkin
vielä kaksi hyvin tärkeätä teknistä edellytystä: ensiksi Gribeauvalin konstruoima entistä kevyempi kenttätykin
lavetti, mitä ilman ne eivät olisi saavuttaneet niiltä nyt

vaadittua nopeampaa liikkuvuutta, ja toiseksi kiväärintukin kaarros, joka teki mahdolliseksi tähdätä yhteen mieheen ilman väistämätöntä harhalaukausta. Jälkimmäinen keksintö oli otettu käyttöön Ranskassa vuonna 1777, se oli lainattu metsästyskivääristä ja sillä korvattiin siihen asti piipun suorana jatkeena ollut kiväärinperä. Vanhojen kivääreiden käyttö avoketjussa olisikin ollut mahdotonta ilman näitä edistysaskeleita.

Koko kansan aseistamisen vallankumouksellinen järjestelmä rajoitettiin pian pakko-otoksi (varakkaat saattoivat ostaa toisen tilalleen) ja useimmat mannermaan isoista valtioista omaksuivat järjestelmän tässä muodossa. Vain Preussi yritti nostoväkijärjestelmällään¹⁹⁸ saada kansan asevoiman suuremmassa määrin käyttöön. Preussi oli lisäksi ensimmäinen maa, joka varusti koko jalkaväkensä ajanmukaisimmalla aseella, takaaladattavalla rihlakiväärillä, sen jälkeen kun vuosien 1830 ja 1860 välillä kehitetty sotakelpoinen suustaladattava rihlakivääri oli näytellyt lyhyen osansa. Preussi sai kiittää vuonna 1866 saavuttamastaan menestyksestä¹⁹⁹ näitä molempia keksintöjä.

Saksan-Ranskan sodassa otti ensi kertaa yhteen kaksi armeijaa, joilla kummallakin oli takaaladattavat rihlakiväärit ja molemmat noudattivat olennaisesti samoja taktisia muodostelmia kuin vanhan sileäpiippuisen piilukkokiväärin aikoihin. Erona oli vain se, että Preussi oli yrittänyt löytää uutta aseistusta paremmin vastaavan taistelumuodon ja ottanut näin käyttöön komppaniarivistön. Mutta kun preussilainen kaarti sitten yritti elokuun 18. päivänä Saint Privatissa²⁰⁰ tosissaan soveltaa komppaniarivistöä, menetti viisi eniten tuleen joutunutta rykmenttiä korkeintaan kahden tunnin aikana yli kolmanneksen vahvuudestaan (176 upseeria ja 5114 miestä) ja siitä pitäen olikin komppaniarivistö taistelumuotona tuomittu samalla tavoin kuin pataljoonarivistö ja linjakin. Luovuttiin kaikista yrityksistä panna enää mitään suljettuja joukkoja alttiiksi vihollisen kivääritulelle. Saksalainen puoli jatkoi taistelemista enää vain niinä tiiviinä ampujaryhminä, joiksi rivistö oli siihen astikin järjestään aina itsestään hajonnut, vaikka päällystö olikin yrittänyt torjua sitä sääntöjen vastaisena. Samoin

tuli nyt *juoksumarssi* ainoaksi liikkumistavaksi vihollisen kivääritulen alueella. Sotilas oli jälleen kerran ollut upseeria viisaampi. Hän oli vaistomaisesti löytänyt sen ainoan taistelumuodon, joka on tähän mennessä osoittautunut käyttökelpoiseksi takaaladattavien tulessa ja hän saattoi sen menestyksekkäästi voimaan huolimatta johdon vastaanhangoitteista.

Saksan-Ranskan sota oli käännekohta, jonka merkitys oli aivan toista luokkaa kuin kaikkien aikaisempien. Ensiksikin aseet ovat saavuttaneet sellaisen täydellisyyden ettei mikään uusi mullistava edistysaskel ole enää mahdollinen. Kun on olemassa tykkejä, joilla voi osua pataljoonaan niin pitkältä kuin silmä sen erottaa, sekä kivääreitä, jotka ovat yhtä tehokkaita yksittäisen miehen ollessa maalitauluna ja joiden lataaminen vie vähemmän aikaa kuin tähtääminen, ovat kaikki kenttäsodankäynnin lisäparannukset enemmän tai vähemmän yhdentekeviä. Kehityksen kausi on tällä suunnalla siis olennaisilta osiltaan viety päätökseen. Toiseksi tämä sota on pakottanut kaikki mannermaan suuret valtiot ottamaan käyttöön preussilaisen nostoväkijärjestelmän tiukennetussa muodossaan ja siten ne ovat säilyttäneet kannettavakseen sotilaallisen taakan, jonka täytyy viedä ne tuhoon muutamien vuosien aikana. Armeijasta on tullut valtion pääasiallinen tarkoitus, itsetarkoitus. Kansat ovat enää olemassa vain tuottaakseen sotilaita ja ravitakseen heitä. Militarismi hallitsee Eurooppaa ja nielaisee sen. Kuitenkin tässä militarismissa on sen oma tuho idullaan. Yhtäältä eri valtioiden keskinäinen kilpailu pakottaa ne tuhlaamaan vuosittain yhä enemmän rahaa armeijaan, laivastoon, tykistöön jne., siis nopeuttamaan yhä enemmän raha-asiain romahdusta. Toisaalta kilpailu pakottaa soveltamaan yhä vakavammin yleistä asevelvollisuutta ja siten perehdyttämään lopulta koko kansan aseiden käyttöön. Siis kansalle annetaan kyky toteuttaa tietyllä hetkellä oma tahtonsa komentavaan sotilasvaltaan nähden. Ja se hetki koittaa silloin kun kansanjoukoilla, maaseudun ja kaupunkien työläisillä ja talonpojilla on tahtoa. Tässä kohdassa ruhtinaiden armeija muuttuu kansan armeijaksi. Koneisto kieltäytyy toimimasta, militarismin oman kehityksen dialektiikka vie sen tuhoon.

Vuonna 1848 porvarillinen demokratia ei kyennyt antamaan työtätekeville joukoille tahtoa, joka vastaa sisälöltään joukkojen luokka-asemaa, nimenomaan sen vuoksi, että se oli *porvarillinen* eikä proletaarinen, mutta sosialismi saa sen pettämättömän varmasti aikaan. Ja tämä merkitsee, että militarismi ja kaikki vakinaiset armeijat räjäytetään rikki *sisältäkäsin*.

Se oli modernin jalkaväen historiamme ensimmäinen opetus. Toisena opetuksena — ja se vie meidät takaisin herra Dühringiin — on se, että armeijoiden koko organisaatio ja taistelutapa ja siten voitto ja tappio osoittautuu riippuvaiseksi materiaalisista, toisin sanoen taloudellisista edellytyksistä: ihmis- ja asemateriaalista, siis väestön ja tekniikan laadusta ja määrästä. Vain amerikkalaisten kaltainen metsästäjäkansa saattoi keksiä uudelleen ampumaketjun. Ja amerikkalaiset olivat metsästäjiä puhtaasti taloudellisista syistä, samoin kuin vanhojen valtioiden jenkit ovat nyt muuttuneet puhtaasti taloudellisista syistä maanviljelijöiksi, teollisuudenharjoittajiksi, merenkulkijoiksi ja kauppiaksi. He eivät enää saalista ampumaketjuina korpimetsissä, mutta sitäkin paremmalla menestyksellä keinottelun kentillä, missä he ovat myös päässeet pitkälle tämän tekniikan joukkomittaisessa soveltamisessa.

Vain Ranskan vallankumouksen kaltainen vallankumous, joka vapautti taloudellisesti porvarin ja etenkin talonpojan, saattoi keksiä massa-armeijan sekä samalla ne vapaat liikkumuodot, jotka merkitsivät vanhojen jäykkien linjojen, vallankumouksen vihollisen absolutismin sotilaallisten vastineiden tuhoutumista. Olemme tapaus tapaukselta nähneet kuinka tekniikan edistysaskelet heti sotilaallisesti käyttökelpoisiksi ja myös käytetyksi tultuaan välittömästi ja melkein väkivaltaisesti pakottivat muuttamaan ja mullistamaankin taistelutavan, usein kaiken lisäksi vastoin armeijan johdon tahtoa. Ja nykyään voi kuka tahansa ututtera aliupseeri selittää herra Dühringille kuinka suuresti sodankäynti on sitä paitsi riippuvaista oman rintamantakaisen alueen samoin kuin sotänäyttämön tuottavuudesta ja yhteydenpitovälineistä. Lyhyesti sanottuna taloudelliset edellytykset ja voimakeinot ovat kaikkialla ja aina

auttaneet »väkivallan» voittoon ja ilman niitä väkivalta olisi lakannut olemasta väkivaltaa. Ken tahtois uudistaa sotalaitosta vastakkaiselta kannalta noudattamalla Dühringin periaatteita, saisi vain selkäsauvan palkakseen.*

Jos siirrymme sitten maalta merelle, kohtaamme siellä jo viimeisten parinkymmenen vuoden ajalta mullistuksen, joka on aivan toisella tavalla syvälinen. Krimin sodassa²⁰² käytetty taistelulaiva oli kaksi- tai kolmikan- tinen, 60—100 tykillä varustettu puinen alus, joka liikkui pääasiassa purjeilla ja jossa oli pelkkänä apu- välineenä heikko höyrykone. Laivan tykkien putket painoivat enimmäkseen noin 50 sentneriä** ja ampuivat 32 naulan ammuksia ja vain muutamat painoivat 95 sentneriä ja ampuivat 68 naulan ammuksia. Sodan loppupuolella ilmaantui panssaroituja uivia pattereita, ne olivat kömpelöitä, miltei liikkumattomia hirviöitä, joihin silloiset tykit eivät kuitenkaan tehonneet. Rautapanssaroin- ti tuli pian myös taistelulaivoihin. Aluksi se oli vielä ohutta, neljän tuuman paksuista rautaa pidettiin jo äärimmäisen raskaana panssarina. Kuitenkin tykistön kehitys jätti panssaroinnin pian jälkeensä. Kaikkia vuo- ron perään käytettyjä panssarivahvuuksia kohti kehitet- tiin uusi raskas tykki, joka läpäisi helposti panssarin. Näin olemme toisaalta tulleet jo 10, 12, 14 ja 24 tuuman vahvuisiin panssareihin (Italia rakennuttaa laivan, jossa on kolmen jalan paksuinen panssari). Toisaalta olemme tulleet rihlattuihin tykkeihin, joiden putken paino on 25, 35, 80, jopa 100 tonnia (à 20 sentneriä) ja jotka ampu- vat ennen näkemättömän kauas 300, 400, 1700 ja 2000 naulan ammuksia. Nykyinen taistelulaiva on jätti- mäinen panssaroitu potkurihöyryalus, jolla on 8000— 9000 tonnin kantavuus ja 6000—8000 hevosvoiman koneet. Siinä on kääntyvät tornit ja neljä, korkeintaan kuusi raskasta tykkiä ja sen keulassa vesirajan alapuolella on

* Asia tiedetään jo oikein hyvin myös Preussin yleisesikun- nassa. Yleisesikuntakapteeni Max Jähns sanoo eräässä tieteelli- sessä esitelmässään: »Sodankäynnin perustana on ensi sijassa kan- sojen taloudellinen elinasema» (»Kölnische Zeitung», 20. huhti- kuuta 1876, s. 3).²⁰¹

** Saksalainen sentneri = 50 kg. *Toim.*

puskuri vihollislaivojen upottamiseksi. Sellainen laiva on yhtä ainoaa jättimäistä konetta, jossa höyry ei vain anna nopeaa liikkuvuutta, vaan huolehtii myös ohjauksesta, ankkurikelasta, tornien kääntämisestä, tykkien suuntaamisesta ja lataamisesta, veden pumppaamisesta, veneiden — osa niistäkin kulkee höyryvoimalla — nostamisesta ja laskemisesta jne. Ja panssaroinnin ja tykkien tehon välinen kilpailu on niin keskeneräinen, että laiva jää nykyään miltei säännöllisesti alle vaatimustason, on vanhentunut jo telakalta lähtiessään. Moderni taistelulaiva ei ole vain modernin suurteollisuuden tuote, vaan samalla sen näytekappale, uiva tehdas — etupäässä kyläkin rahantuhlauksen tuottamiseksi. Kehittyneimmän suurteollisuuden maalla on miltei monopoli näiden laivojen rakentamisessa. Englannissa on rakennettu kaikki turkkilaiset, miltei kaikki venäläiset ja useimmat saksalaiset panssarialukset. Käyttökelpoista panssarilevyä valmistetaan miltei vain Sheffieldissä; niistä Euroopan rautatehtaista, jotka yksin kykenevät tuottamaan raskaimpia tykkejä, on kaksi Englannissa (Woolwich ja Elswick) ja kolmas Saksassa (Krupp). Tässä tulee kaikkein kouriintuntuvimmin esiin kuinka se »välitön poliittinen väkivalta», joka herra Dühringin mukaan on »taloudellisen tilan ratkaiseva syy», on päinvastoin täydellisesti riippuvainen taloudellisesta tilasta. Siinä tulee ilmi kuinka meren väkivaltavälineen, taistelulaivan tuottamisen ohella myös sen käsittelystä on tullut suoranainen modernin suurteollisuuden haara. Ja tilanteen kehittymiseen tällaiseksi suhtautuu kaikkein vastakarvaisimmin itse väkivaltakoneisto, valtio, jolle yksi laiva tulee nyt maksamaan yhtä paljon kuin aikaisemmin kokonainen pieni laivasto. Samalla valtion on otettava huomioon, että nämä kalliit laivat ovat jo ennen vesillelaskuaan vanhentuneita, siis menettäneet arvonsa. Ja valtiolle on varmasti yhtä vastenmielistä kuin herra Dühringillekin, että »taloudellisen tilan» mies, insinööri, on nyt laivalla huomattavasti tärkeämpi kuin »välittömän väkivallan» mies, kapteeni. Meillä sitä vastoin ei ole mitään syytä äkäillä nähdessämme kuinka sotalaiva kehitetään tässä panssarin ja tykistön kilpailussa niin huipputaidokkaaksi, että siitä tulee sekä liian kallis

että kelvoton sotakäyttöön*, ja kuinka tämä kilpailu paljastaa siten myös merisodan alueella ne sisäiset dialektiset liikelait, joiden mukaan militarismi kaikkien muiden historiallisten ilmiöiden tapaan tuhoutuu oman kehityksensä seurauksiin.

Tässäkin me näemme siis päivänselvästi, ettei asia voi suinkaan olla niin että »kantailmiötä on etsittävä välittömästä poliittisesta väkivallasta eikä vasta välillisestä taloudellisesta vallasta». Päinvastoin. Mikäpä juuri osoittautuu itse väkivallan »kantailmiöksi»? Taloudellinen valta, mahdollisuus käyttää suurteollisuuden voimakeinoja. Näin siis tulee ilmi, ettei moderneihin taistelulajivaihtoihin perustuva poliittinen väkivalta merellä ole suinkaan »välitöntä», vaan nimenomaan taloudellisen vallan, metallurgian korkean kehitystason, taitavien teknikoiden ja tuottoisien hiilikaivosten käyttömahdollisuuden välittämää.

Mutta miksikä tätä kaikkea oikein tarvitaankaan? Annettakoon seuraavassa merisodassa ylipäällikkyyks herrra Dühringille niin hän tuhoaa kaikki taloudellisen tilan orjuuttamat panssarilaivastot ilman torpedoja ja muita taidonnäytteitä, yksinkertaisesti »välittömän väkivaltansa» avulla.

IV. VÄKIVALTATEORIA

(loppu)

»Hyvin tärkeä seikka on, että tosiasiasa *luonnon* hallitseminen on vasta ylipäättään» (!) »tapahtunut *ihmisen* hallitsemisen avulla» (hallitseminen on tapahtunut!). »Maaomaisuuden ottaminen viljelyyn laajemmassa mitassa ei ole milloinkaan eikä missään tapahtunut ilman, että sitä on edeltänyt ihmisen alistaminen johonkin orjuuden tai päivätyövelvollisuuden muotoon. Edellytyksenä taloudellisen vallan saamiselle esineihin on ollut ihmisen poliittinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen valta toiseen ihmiseen. Miten voitaisiin edes ajatella suurta tilanherraa ilman, että jatkusiin samalla sisällytetään hänen herruutensa orjiin, maaorjiin tai

* Näyttää siltä, että tämä on määrä toteuttaa kehittelemällä loppuun viimeisin suurteollisuuden merisotaa varten suunnittelema tuote, itseliikkuva torpedo. Siten pieninkin torpedovene voitaisi valtavimman panssarilaivan. (Muistettakoon muutoin, että yllä oleva on kirjoitettu vuonna 1878.)²⁰³

välillisesti epävapaisiin? Mitä saattoikaan merkitä ja mitä merkitsee laajemmalle maanviljelykselle yksilön voimanponnistukset kun hänellä ovat apunaan korkeintaan perheenjäsenten ponnistukset? Maan hyväksikäyttö tai taloudellisen vallan laajentaminen maalla sellaisessa mitassa, joka ylittää yksilön luonnolliset voimat, on tähänastisessa historiassa ollut mahdollista vain siten, että maanomistuksen perustamisen edellä tai samaan aikaan sen kanssa on toteutettu myöskin siihen liittyvä ihmisen orjuuttaminen. Kehityksen myöhemmissä vaiheissa tämä orjuutus on lieventynyt... Sen nykyisenä muotona sivistyneimmissä valtioissa on poliisi- ja valvontan enemmän tai vähemmän ohjailema palkkatyö. Palkkatyö siis tarjoaa käytännön mahdollisuuden nykyisen rikkauden siihen lajiin, joka ilmenee laajassa maanhallinnassa ja» (1) »suuressa maanomistuksessa. Jakaantuvan rikkauden kaikki muut lajit ovat tietysti historiallisesti selitettävissä vastaavalla tavalla. Ihmisen epäsuoraa riippuvuutta ihmisestä, joka nykyään muodostaa taloudellisesti pisimmälle kehittyneiden olosuhteiden peruspiirteen, ei voida ymmärtää eikä selittää sen itsensä pohjalla, vaan ainoastaan jonkin aikaisemman välittömän alistamisen ja pakkoluovutuksen hieman muuntuneena perintönä.»

Näin väittää herra Dühring.

Luonnon hallinta (ihmisen taholta) edellyttää ihmisen hallintaa (ihmisen taholta).

Todistus: Maaomaisuuden ottaminen viljelyyn laajassa mitassa ei ole milloinkaan eikä missään tapahtunut muuten kuin orjien avulla.

Todistuksen todistus: Kuinka voi olla olemassa suurmaanomistajia ilman orjia, koska suurmaanomistaja perheineen kykenisi ilman orjia viljelemään vain pientä osaa tiluksistaan.

Siis todistaakseen että voidakseen alistaa luonnon alaisekseen ihmisen täytyi ensin orjuuttaa ihminen, herra Dühring muuttaa »luonnon» ilman muuta »maaomaisuudeksi; laajassa mitassa» ja tämän maaomaisuuden — eikö ole määritettävä kenen se on? — heti taas suuren maanomistajan omaisuudeksi, eikä tämä luonnollisesti-kaan voi viljellä maataan ilman orjia.

Ensinnäkään »luonnon hallinta» ja »maaomaisuuden ottaminen viljelyyn» eivät suinkaan ole sama asia. Luontoa hallitaan teollisuudessa aivan toisella tavoin jättimäisessä mittakaavassa kuin maanviljelyksessä, jonka yhä vielä on pakko alistua sään valtaan sen sijaan että hallitsisi sitä.

Toiseksi jos rajoitumme maaomaisuuden ottamiseen

viljelyyn laajassa mitassa, asia riippuu siitä kenelle tämä maaomaisuus kuuluu. Mutta me emme näekään kaikkien kulttuurikansojen historian alussa »suurta tilanherraa», jonka herra Dühring tässä yrittää meille uittaa totuttuun silmäkääntötyyliinsä nimittäen sitä »luonnolliseksi dialektiikaksi»²⁰⁴, vaan tapaamme heimo- ja kyläyhteisöt yhteismaineen. Intiasta Irlantiin saakka ovat alun perin tällaiset heimo- ja kyläyhteisöt harjoittaneet maaomaisuuden viljelyä laajassa mitassa. Tällöin oli kyseessä milloin peltomaan yhteinen viljely yhteisön laskuun, milloin yhteisön perheille määrääjäksi jakamien yksittäisten peltopalstojen viljely metsä- ja niittymaan yhteiskäytön säilyessä. Kuvaavaa herra Dühringin »mitä perin pohjaisimmille erityistutkimuksille politiikan ja juridiikan alalla» on taaskin se, että hän ei tiedä kaikesta tästä mitään; hänen kaikki teoksensa ilmaisevat, ettei hän lainkaan tunne Maurerin käänteentekeviä kirjoituksia alkuperäisestä saksalaisesta markkisäännöstöstä²⁰⁵, koko saksalaisen oikeuden perustasta, eikä pääasiassa Maurerin innoittamaa yhä kasvavaa kirjallisuutta, jossa todistetaan maanomistuksen alkuperäinen yhteisöllisyys Euroopan ja Aasian kaikkien kulttuurikansojen keskuudessa sekä esittämään sen erilaiset olemassaolon ja hajoamisen muodot. Samoin kuin herra Dühring oli Ranskan ja Englannin oikeuden kohdalla »itse hankkinut koko tietämättömyytensä»²⁰⁶, niin suuri kuin se olikin, on hänen tietämättömyytensä saksalaisen oikeuden alalla vielä paljon suurempi. Sama mies joka niin valtavasti vihastui siksi että yliopiston professoreilla on niin rajoitettu näköpiiri, on saksalaisen oikeuden alalla edelleenkin korkeintaan siinä, missä professorit olivat kaksikymmentä vuotta sitten.

On herra Dühringin pelkkää »vapaata luomusta ja mielikuvitusta» kun hän väittää, että maaomaisuuden viljelyyn ja hoitoon laajemmassa mitassa ovat olleet tarpeen tilanherrat ja orjat. Kaikkialla itämailla, missä maanomistajana on yhteisö tai valtio, kielistä puuttuu jopa »tilanherra»-sana. Herra Dühring voi kysyä asiassa neuvoa englantilaisilta juristeilta, nämä kun näet Intiassa myös kiusasivat itseään turhaan kysymyksellä: kuka on maanomistaja? — samoin kuin autuaasti kuollut Hen-

rik LXXII, Reuss-Greiz-Schleiz-Lobenstein-Eberswalden²⁰⁷ ruhtinas kiusasi itseään kysymyksellä: kuka on yövartija? Idässä ovat vasta turkkilaiset ottaneet valloittamisessaan maissa käyttöön eräänlaisen tilanherra-feodalismien. Jo sankariaikakaudellaan Kreikka astui historiaan säätyjakoineen, joka vuorostaan itse on jonkin pitempiäikäisen, tuntemattoman esihistorian ilmeinen tuote. Mutta sielläkin viljelivät maata etupäässä itsenäiset talonpojat; ylimysten ja heimoruhtinaiden suuremmat tilat olivat poikkeuksia ja hävisivät sitä paitsi pian. Italian viljelysmaita raivasivat etupäässä talonpojat; kun Rooman tasavallan viimeisinä aikoina suuret yhteenliitetyt tilat, latifundiumit, tunkivat palstaviljelijät syrjään ja korvasivat nämä orjilla, ne korvasivat samalla maanviljelyksen karjanhoidolla ja suuntasivat Italian kohti perikatoa, kuten jo Plinius tiesi kertoa (latifundia Italiam perdidere)²⁰⁸. Keskiajalla vallitsi koko Euroopassa talonpoikainen viljelys (etenkin joutomaiden ottamisessa viljelykseen), ja tällöin on nyt tarkasteltavassa kysymyksessä samantekevää pitkö näiden talonpoikien maksaa joillekin feodaaliherroille veroja ja jos piti, niin minkälaisia. Friisiläiset, alasaksilaiset, flaamilaiset ja alareiniläiset siirtolaiset, jotka ottivat Elben itäpuolella viljelykseen slaaveilta riistettyä maata, tekivät sen vapaina talonpoikina sangen edullisilla veronmaksuehdoilla eivätkä lainkaan »päivätyövelvollisuuden jonkin muodon» mukaisesti.— Pohjois-Amerikassa ovat vapaat talonpojat työllään ottaneet valtaosan maasta viljelyyn, kun sitä vastoin Etelän suuret tilanherrat orjineen ja ryöstöviljelyksineen laihduttivat maaperän kunnes se kasvoi vain jalokuusia, joten puuvillaviljelysten täytyi vaeltaa yhä kauemmaksi länteen. Englannin hallituksen kaikki yrityksen luoda keinotekoisesti maa-ylimystö Australiaan ja Uuteen-Seelantiin ovat epäonnistuneet. Lyhyesti sanottuna kun jätämme pois trooppiset ja subtrooppiset siirtomaat, joissa ilmasto tekee maanviljelystyön eurooppalaiselle mahdottomaksi, osoittautuu orjien tai päivätyöläistensä avulla luonnon valtaansa alistava, maat viljelykseen raivaava suurmaanomistaja puhtaaksi mielikuvituksen tuotteeksi. Asia on päin vastoin. Siellä missä tuo omistusmuoto vanhana aikana

miintyy, kuten Italiassa, se ei tee joutomaita viljelys-esaiksi, vaan muuttaa talonpoikain viljelykseen ottamat pellot karjan laitumiksi, tyhjentää kokonaisia maita väestöstä ja vie ne perikatoon. Vasta uudemmallalla ajalla, vasta sen jälkeen kun tiheämpi asutus on kohottanut maan arvoa ja nimenomaan siitä pitäen kun maanviljelystieteen kehitys on tehnyt huonommatkin maat käyttökelpoisiksi, vasta sitten suurmaanomistus on alkanut osallistua laajassa mitassa jouto- ja hakamaiden ottamiseen viljelykseen, mutta tehnyt sitäkin etupäässä varastamalla talonpoikien yhteismaita niin Englannissa kuin Saksassa. Silläkin on kuitenkin ollut vastapainonsa. Yhteismaan jokaista tynnyrinalaa kohti, minkä suuret maanomistajat Englannissa ovat raivauttaneet viljelykseen, he ovat Skotlannissa muuttaneet vähintään kolme tynnyrinalaa viljeltyä maata lammaslaitumiksi ja lopulta jopa pelkäksi suurriistan metsästysalueeksi.

Tässä olemme tekemisissä vain sen herra Dühringin väitteen kanssa, että suurempien maakaistaleiden, siispä kai miltei koko viljeltynä olevan maa-alan viljelykseen ottaminen »ei milloinkaan eikä missään» ole tapahtunut muuten kuin suurmaanomistajien ja orjien toimesta. Olemme nähneet, että tämän väitteen »edellytyksenä on» todella ennen kuulumaton tietämättömyys historiasta. Meitä ei siis liikuta tässä sen enempää kysymys missä määrin eri aikoina orjat (Kreikan kukoistuskautena) tai maaorjat (kartanoissa keskiajalta lähtien) ovat viljelleet jo kokonaan tai osaksi viljelykseen otettua maata, kuin sekään mikä suurmaanomistajien yhteiskunnallinen funktio on eri aikoina ollut.

Sen jälkeen kun herra Dühring on esittänyt meille tämän mestarillisen fantasiamaalauksen, josta ei tiedä kumpaa pitäisi enemmän ihailia, deduktion silmänkään-
tötömppuja vai historian väärennystä, hän huudahtaa täynnä voitonriemua:

»Jakaantuvan rikkauden kaikki muut lajit ovat tietysti *historiallisesti selitettävissä vastaavalla tavalla!*»

Tällä hän säästää itseltään luonnollisestikin sen vaivan, ettei hänen tarvitse enää tuhлата yhtään ainoaa sanaa esimerkiksi pääoman syntyyn.

Jos herra Dühring puhumalla siitä, että ihmisen valta toiseen ihmiseen nähden on ollut ennakoedellytyksenä ihmisen vallalle luontoon nähden, tahtoo vain ylimalkaan sanoa, että koko nykyinen taloudellinen tilanne, nyt saavutettu maanviljelyksen ja teollisuuden kehitystaste on tulos luokkavastakohtissa, valta- ja orjuussuhteissa kehittyneen yhteiskunnan historiasta, hän sanoo sellaista mikä Kommunistisen manifestin jälkeen jo ajat sitten on muuttunut kuluneeksi toteamukseksi. Kysymyshän on nimenomaan luokkien ja herruussuhteiden synnyn selittämisestä, ja kun herra Dühringillä on vastauksena siihen aina vain sana »väkivalta», olemme siten täsmälleen yhtä pitkällä kuin alkaessamme. Oikaisuksi koko väkivaltateorian mielettömyydelle riittää pelkästään se yksinkertainen tosiasia, että hallittuja ja riistettyjä kaikkina aikoina on paljon enemmän kuin hallitsevia ja riistäjiä, ja että siis todellinen voima on edellisten puolella. Herruus- ja orjuussuhteet ovat siis yhä vielä selittämättä.

Ne ovat syntyneet kahta tietä.

Kun ihmiset alun perin erkanivat eläinkunnasta — sanan ahtaimmassa merkityksessä — he astuivat historiaan. He olivat vielä puoliksi eläimiä, raakoja, voimattomia luonnonvoimia vastaan eivätkä he tunteneet omia voimiaan. Siksi he olivat köyhiä kuin eläimet ja tuskin näitä tuottavampia. Vallitsee tietty elämänolosuhteiden yhtäläisyys ja perheen päämiehetkin ovat eräällä tavalla yhtäläisessä yhteiskunnallisessa asemassa. Ainakin puuttuvat yhteiskuntaluokat, jotka puuttuvat yhä myöhempien kulttuurikansojen alkuperäisistä, maanviljelystä harjoittavista yhteisöistä. Jokaisessa tällaisessa yhteisössä on alusta alkaen määrättyjä yhteisiä etuja, joiden suojeleminen on pakko jättää yksityisille, vaikka tosin yhteisön valvonnan alla: riitojen ratkaiseminen, yksilöiden kurissa pitäminen kun he ylittävät oikeuksiaan, vesien valvonta, etenkin kuumissa maissa, vihdoin vielä aivan alkukantaisissa oloissa uskonnolliset toimitukset. Tällaisia toimia on alkukantaisissa yhteisöissä kaikkina aikoina, niin Saksan vanhimmista markkimaata yhteisesti viljelevissä yhdyskunnissa kuin vielä nyt Intiassa. On itsestään selvää, että näihin toimiin liittyi tietty vallan-

käyttöoikeus ja ne olivat valtiollisen vallan alkuja. Tuotantovoimat lisääntyivät vähitellen; väestön tihe-
neminen luo täällä yhteisiä, tuolla ristiriitaisia etuja eri
yhteisöjen välille. Yhteisöjen ryhmittäminen suurem-
miksi kokonaisuuksiksi synnyttää jälleen uuden työn-
jaon, pakottaa luomaan elimet yhteisten etujen suojele-
mista ja vastakkaisten etujen torjumista varten. Nämä
elimet olivat jo koko ryhmän yhteisten etujen edustajia
ja niillä oli kuhunkin yksittäiseen yhteisöön nähden
erityisasema, joissakin tapauksissa jopa yhteisön kanssa
vastakohtainen asema. Elimet itsenäistyivät pian yhä
enemmän, osittain sen johdosta, että toimen hoito muut-
tui miltei itsestään selvästi perinnölliseksi maailmassa,
missä kaikki käy luonnonvoimaisesti, osittain sen joh-
dosta, että nämä elimet käyvät yhä välttämättömämmiksi
selkkauksien lisääntyessä toisten ryhmien kanssa.
Meidän ei tarvitse syventyä tässä siihen miten yhteis-
kunnallisen toiminnon itsenäistyminen yhteiskuntaan
nähden ajan oloon saattoi lisääntyä aina herruudeksi
yhteiskuntaan nähden, kuinka alkuperäinen palvelija
muuttui vähitellen herraksi siellä missä oli suotuisa
tilaisuus, miten tämä herra aina olosuhteiden mukaan
esiintyi itämaisena despoottina tai satraappina, kreikka-
laisena heimoylimyksenä, kelttiläisenä klaanipäällikkönä
jne., vihdoin missä määrin hän tämän muutoksen kulussa
käytti myös väkivaltaa apunaan ja miten yksityiset hal-
litsevat henkilöt liittyivät yhteen hallitsevaksi luokaksi.
Tässä on vain todettava, että poliittisen vallan perustana
on kaikkialla ollut jokin yhteiskunnallisen toimen hoito;
ja poliittinen valta on pysynyt pitkään pystyssä vain
täyttäessään yhteiskunnalliset toimensa. Niin monia
despotioita kuin Persiassa ja Intiassa onkin syntynyt ja
tuhoutunut, jokainen niistä tiesi tarkalleen ennen muuta
olevansa kokonaisuutena yrittäjä, joka hoiti jokilaak-
sojen kastelun mitä ilman mikään maanviljely ei ole
siellä mahdollista. Kastelun laiminlyöminen Intiassa jäi
valistuneille englantilaisille varatuksi tehtäväksi; he
antoivat kastelukanavien ja sulkujen rappeutua, ja vasta
säännöllisesti toistuvat nälänhädät ovat saaneet heidät
nyt vihdoinkin huomaamaan, että he ovat lyöneet laimin
ainoan toiminnan, joka olisi voinut tehdä heidän valtansa

Intiassa ainakin yhtä oikeutetuksi kuin heidän edeltäjiensä.

Tämän luokkien muodostumisen rinnalla tapahtui vielä toinenkin prosessi. Luontainen työnjako maata viljelevän perheen piirissä antoi tietyllä hyvinvoinnin asteella mahdollisuuden liittää mukaan yhden tai useamman vieraan työvoiman. Näin oli asianlaita etenkin niissä maissa, joissa vanha maan yhteisomistus oli jo pirstoutunut tai vanha yhteisviljely ainakin väistynyt vastavien perheiden maaosuuksien erillisen viljelyn tieltä. Tuotanto oli kehittynyt niin pitkälle, että ihmisen työvoima kykeni tuottamaan enemmän kuin mitä oli välttämätöntä sen yksinkertaiseen ylläpitoon; välineet useampien työvoimien ylläpitoa varten olivat olemassa, samoin välineet näiden työllistämiseksi. Työvoima sai *arvon*. Oma yhteisö ja se liittymä, johon yhteisö kuului, eivät kuitenkaan tarjonneet käytettävissä olevaa ylimääräistä työvoimaa. Mutta sitä tarjosi sota, ja sota oli yhtä vanha kuin useampien yhteisöryhmien samanaikainen olemassaolo toistensa rinnalla. Näihin saakka ei ollut tiedetty mitä tehdä sotavangeille, joten heidät oli yksinkertaisesti tapettu ja vielä aikaisemmin syöty. Mutta nyt saavutetulla »taloudellisen tilan» asteella he saivat arvon; heidät jätettiin siis eloon ja heidän työnsä alistettiin ikeeseen. Sen sijaan että väkivalta olisi hallinnut taloudellista tilaa se pakotettiin näin päinvastoin taloudellisen tilan palvelukseen. *Orjuus* oli keksitty. Siitä tuli pian tuotannon vallitseva muoto kaikkien niiden kansojen keskuudessa, jotka olivat kehityksessään jättämässä vanhan yhteisön taakseen. Vasta orjuus teki työnjaon maanviljelyksen ja teollisuuden välillä laajemmassa mittakaavassa mahdolliseksi ja siten vanhan maailman kukoistuskauten, kreikkalaisen kulttuurin. Ilman orjuutta ei olisi ollut Kreikan valtiota, ei kreikkalaista taidetta eikä tiedettä; ilman orjuutta ei olisi ollut Rooman valtakuntaa. Mutta ilman kreikkalaisuuden ja Rooman valtakunnan luomaa perustaa ei olisi myöskään olemassa modernia Eurooppaa. Me emme saisi koskaan unohtaa, että meidän koko taloudellisella, poliittisella ja intellektuaalisella kehityksellämme on edellytyksenään tila, missä orjuus oli yhtä välttämätön kuin yleisesti tunnus-

tettu. Tässä mielessä meillä on oikeus sanoa: ilman antiikin orjuutta ei olisi modernia sosialismia.

On sängen helppohintaista käydä moittimaan orjuutta ja muita samanlaisia asioita yleisillä lauseparsilla ja vuodattaa ylevää siveellistä suuttumusta sellaisia häpeällisyyksiä kohtaan. Ikävä kyllä näin ilmaistaan vain se minkä jokainen tietää, nimittäin että nuo antiikin laitokset eivät enää vastaa meidän nykyisiä olosuhteitamme ja niiden määräämiä tunteitamme. Siten emme kuitenkaan saa tietää sanaakaan siitä, miten nuo laitokset ovat syntyneet, miksi ne pysyivät pystyssä ja mitä osaa ne ovat historiassa esittäneet. Ja kun kerran olemme käyneet tähän kysymykseen käsiksi, on sanottava, niin ristiriitaiselta ja kerettiläiseltä kuin se kuulostaneekin, että orjuuden käyttöönotto oli silloisissa oloissa suuri edistysaskel. On näet kerta kaikkiaan totta, että ihmiskunta on lähtenyt eläimestä, ja sen tähden se on tarvinnut barbaarisia, melkeinpä eläimellisiä keinoja päästäkseen pois barbaarisuuden tilasta. Siellä missä ikivanhat yhteisöt ovat säilyneet ne ovat vuosituhansia muodostaneet karkeimman valtiomuodon, itämaisen despotian perustan Intiasta Venäjälle saakka. Vain siellä missä nämä yhteisöt hajosivat, kansat pääsivät itsestään kehittymään eteenpäin, ja niiden lähimpänä taloudellisena edistysaskeleena oli tuotannon kohoaminen ja kehittyminen orjatyön avulla. On selvää, että niin kauan kuin ihmisen työ oli vielä niin vähän tuottavaa että se antoi vain niukasti ylimääräistä välttämättömien elämäntarvikkeiden lisäksi, oli tuotantovoimien lisääntyminen, vaihdon laajeneminen, valtion ja oikeuden kehittyminen, tieteiden ja taiteiden alku mahdollista vain lisääntyneen työnjaon avulla. Sen perustana täytyi olla suuri työnjako toisaalta yksinkertaisesta käsityöstä huolehtivien suurten joukkojen ja toisaalta työtä johtavien, kaupankäyntiä, valtion toimia ja myöhemmin taidetta ja tiedettä harjoittavien harvojen etuoikeutettujen välillä. Tämän työnjaon yksinkertaisin, alkukantaisin muoto oli juuri orjuus. Antiikin, erityisesti Kreikan maailman historiallisten edellytysten vallitessa saattoi eteneminen luokkavastakohtalle perustuvaan yhteiskuntaan toteutua vain orjuuden muodossa. Se merkitsi edistysaskelta jopa orjillekin; sotavangit joista

orjien joukko koottiin, säilyttivät nyt ainakin henkensä sen sijaan että heidät aikaisemmin oli tapettu ja vielä aikaisemmin suorastaan syöty.

Tässä yhteydessä lisäämme vielä, että kaikki tähänastiset riistäjien ja riistettyjen, hallitsevien ja sorrettujen luokkien väliset historialliset vastakohtat saavat selityksensä tästä samasta ihmisen työn tuottavuuden suhteellisesta kehittymättömyydestä. Niin kauan kuin todella työtätekevä väestö on niin sidottu välttämättömään työhönsä ettei sille jää yhtään aikaa yhteiskunnan yhteisten asiain hoitamiseen — työn johtamiseen, valtion toimiin, oikeusasioihin, taiteeseen, tieteeseen jne. — niin kauan täytyi aina olla olemassa todellisesta työstä vapautettu erityinen luokka, joka piti huolen näistä asioista. Siinä yhteydessä tämä luokka ei milloinkaan jättänyt käyttämättä tilaisuutta säilyttääkseen omaksi edukseen työtätekevien joukkojen kannettavaksi yhä suuremman työtaakan. Vasta suurteollisuuden avulla saavutettu tuotantovoimien tavaton lisääntyminen antaa mahdollisuuden jakaa työ poikkeuksetta yhteiskunnan kaikkien jäsenten kesken ja rajoittaa siten itse kunkin työaikaa niin, että jokaiselle jää riittävästi vapaata aikaa ottaakseen osaa yhteiskunnan yleisiin asioihin — sekä teoreettisiin että käytännöllisiin. Siis vasta nyt on jokainen hallitseva ja riistävä luokka käynyt tarpeettomaksi, jopa yhteiskunnallisen kehityksen esteeksi, ja vasta nyt se myöskin raivataan armotta pois tieltä, olipa »välitön väkivalta» sen hallussa kuinka vankasti tahansa.

Kun herra Dühring siis nyrpistää nenäänsä kreikkalaiselle maailmalle, koska se perustui orjuuteen, hän voisi yhtä oikeutetusti moittia kreikkalaisia siitä että näillä ei ollut höyrykoneita eikä sähkölennättimiä. Ja kun hän väittää, että nykyaikainen palkkaorjuutemme on muka selitettävissä vain jonkin verran muunnetuksi ja lievennetyksi orjuuden perinnöksi eikä siitä itsestään lähtien (ts. modernin yhteiskunnan taloudellisista laeista lähtien), se merkitsee joko vain sitä, että palkkatyö samoin kuin orjuus ovat orjuutuksen ja luokkaherruuden muotoja, minkä jokainen lapsikin tietää, tai koko väite on väärä. Voisimme näet sanoa yhtä oikeutetusti, että palkkatyö olisi selitettävissä vain lievennetyksi muodoksi

ihmissyönnistä, mikä on nyttemmin kaikkialla todettu voitettujen vihollisten käytön alkuperäiseksi muodoksi.

Tämän jälkeen on selvää, mitä osaa väkivalta historiassa esittää suhteessa taloudelliseen kehitykseen. Ensisikikin kaikki poliittinen valta perustuu alun perin jollekin taloudelliselle, yhteiskunnalliselle toiminnolle ja kasvaa sitä mukaa kuin yhteiskunnan jäsenet muuttuvat alkuperäisen yhteisön hajoamisen johdosta yksityistuottajiksi, siis vieraantuvat yhä pitemmälle yhteisten yhteiskunnallisten toimintojen hoitajista. Toiseksi sen jälkeen kun poliittinen valta on itsenäistynyt yhteiskuntaan nähden, muuttunut palvelijattaresta valtijattekiksi, se voi vaikuttaa kahteen suuntaan. Joko se vaikuttaa lainmukaisen taloudellisen kehityksen mielessä ja sen suuntaan. Tässä tapauksessa ei ole mitään ristiriitaa niiden välillä, ja taloudellinen kehitys vilkastuu. Tai poliittinen valta vaikuttaa taloudellista kehitystä vastaan, ja silloin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta on sääntönä, että se joutuu alistumaan taloudellisen kehityksen edessä. Nämä harvat poikkeukset ovat yksittäisiä valloitus tapauksia, jolloin raaemmat valloittajat ovat tuhonneet tai karkottaneet jonkin maan väestön ja hävittäneet tai päästäneet rappeutumaan tuotantovoimat, joita eivät ole osanneet käyttää. Näin kristityt tekivät maurilaisessa Espanjassa suurimmalle osalle niistä kastelulaitteista, joille maurien korkealle kehittämä pelto- ja puutarhaviljely oli perustunut. Jokainen raaemman kansan valloitus häiritsee tietysti taloudellista kehitystä ja tuhoaa suuret määrät tuotantovoimia. Mutta valtaosassa pysyvistä valloituksista raaemman valloittajan täytyy mukautua »taloudelliseen tilaan» sellaisena kuin tämä valloituksesta jää jäljelle. Valloitetut yhtäläistävät valloittajan kanssaan ja useimmiten tämän täytyy omaksua jopa valloitetujen kielikin. Mutta missä — valloitus tapauksia lukuun ottamatta — jonkin maan sisäinen valtiovalta joutuu ristiriitaan maan taloudellisen kehityksen kanssa, kuten tähän saakka miltei jokaiselle poliittiselle vallalle on tapahtunut tietystä vaiheesta, siellä on taistelu joka kerta päättynyt poliittisen vallan kumoamiseen. Taloudellinen kehitys on ilman poikkeusta ja armotta murtautunut itselleen tien — viimeisen ja sattu-

vimman esimerkin tästä olemme jo maininneet: Ranskan suuren vallankumouksen. Jos herra Dühringin opin mukaisesti tietyn maan taloudellinen tila ja sen mukana taloudellinen rakenne riippuisi yksinkertaisesti poliittisesta väkivallasta, ei voisi lainkaan ymmärtää miksi sitten Fredrik Vilhelm IV »ihanasta sotajoukostaan»²⁰⁹ huolimatta ei vuoden 1848 jälkeen onnistunut ymppämään keskiaikaisia ammattikuntia ja muita romanttisia kummallisuuksia maansa rautateihin, höyrykoneisiin ja parhaillaan kehittyvään suurteollisuuteen. Tai minkä tähden Venäjän keisari*, jolla on sentään vielä paljon väkivaltaisemmat keinot, ei ilman jatkuvia vippauksia Länsi-Euroopan »taloudelliselta tilalta» kykene edes pitämään »väkivaltaansa» koossa, eikä liioin maksamaan velkojaan.

Väkivalta on herra Dühringille ehdoton paha, ensimmäinen väkivallanteko on hänelle syntiinlankeemus, hänen koko esityksensä on yhtä valitusvirttä näin tapahtuneesta koko tähänastisen historian saastuttamisesta perisyntiin, kaikkien luonnon ja yhteiskunnan lakien häpeällisestä väärentämisestä tällä paholaisen mahdollilla, väkivallalla. Mutta herra Dühring ei sano sanaakaan siitä, että väkivalta esittää historiassa vielä toistakin osaa, vallankumouksellista osaa, että se Marxin sanoin on jokaisen vanhan yhteiskunnan kättilö kun tämä kantaa kohdussaan uutta yhteiskuntaa²¹⁰, että väkivalta on työkalu, jota käyttäen yhteiskunnallinen liike murtautuu lävitse ja murskaa jähmettyneet, kuolleet poliittiset muodot. Vain huokaillen ja vaikeroiden herra Dühring myöntää mahdolliseksi, että riistolle perustuvan talouden kumoamiseksi kenties tarvitaan väkivaltaa — valitettavasti! sillä kaikki väkivallan käyttö turmelee käyttäjänsä. Ja tätä hän väittää huolimatta siitä voimakkaasta moraalisesta ja henkisestä noususta, mikä on ollut jokaisen voitokkaan vallankumouksen seurauksena! Ja tätä hän väittää Saksassa, missä väkivaltaisella yhteentörmäyksellä mihin kansa voi tulla pakotetuksikin, olisi ainakin se etu, että se pyyhkisi pois kolmikymmenvuotisen sodan alennuksesta kansalliseen tietoisuuteen juut-

* — Aleksanteri II. *Toim.*

tuneen orjailevuuden. Ja tämä väljähtynyt, mehuton ja voimaton saarnaileva ajatustapako muka tyrkyttäytyisi vallankumouksellisimmalle puolueelle minkä historia tuntee?

V. ARVOTEORIA

Satakunta vuotta sitten ilmestyi Leipzigissä kirja, josta tämän vuosisadan alkuun mennessä oli otettu runsaat kolmekymmentä painosta ja jota virkamiehet, papit ja kaikenlaiset ihmisystävät niin kaupungissa kuin maaseudullakin levittivät ja jakoivat ja joka yleisesti määrättiin kansakoulujen lukukirjaksi. Tämä kirja oli Rochowin »Lasten ystävä»²¹¹. Sen tarkoituksena oli antaa talonpoikien ja käsityöläisten nuorille vesoille opastusta heidän elämänsä sumuksissaan ja velvollisuuksissaan yhteiskunnallista ja valtiollista esivaltaa kohtaan ja samoin herättää heissä terveellistä tyytyväisyyttä maalliseen osaansa, mustaan leipään ja perunoihin, päivätyövelvollisuuteen, alhaiseen työpalkkaan, isälliseen keppikuriin ja muihin senkaltaisiin ihanoiksiin. Kaikkea tätä tarjottiin silloin laajalle levinneen valistuksen avulla. Tässä tarkoituksessa kaupunkilais- ja maalaisnuorisolle muistutettiin, kuinka viisas sentään on se luonnonjärjestys, että ihmisen pitää työllä hankkia itselleen ylläpitonsa ja nautintonsa ja kuinka onnelliseksi niin muodoin täytyykään talonpojan ja käsityöläisen tuntea itsensä kun hänen on suotu höystää ateriansa raskaalla työllä sen sijaan että joutuisi rikkaan mässäilijän tavoin kärsimään turmeltuneesta mahasta, sappivaivoista tai ummetuksesta ja voisi vain vastahakoisesti nieleskellä valikoiduimpia herkkupaloja. Samoja latteuksia, joita vanha Rochow piti kyllin hyvinä aikansa saksilaisille talonpoikaisnuorukaisille, herra Dühring tarjoilee meille uusimman poliittisen taloustieteen »ehdottomana perusaineksena» »Kursinsa» sivuilla 14 ja 15.

»Inhimillisillä tarpeilla sellaisinaan on luonnollinen lainmuokaisuutensa, ja niiden kasvu on suljettu rajoihin, joiden ylitse vain luonnottomuus voi astua joksikin ajaksi kunnes siitä seuraa kuvotus, elämään kyllästyminen, elähtyneisyys, yhteiskunnallinen vammautuminen ja lopuksi pelastava kuolema... Pelkkä leikittely huvituksilla ilman sen kummempaa vakavaa päämäärää vie pian

velttouteen tai, mikä on samaa, kaiken tunnekyvyn menetykseen. Todellinen työ jossain muodossa on siis terveiden olentojen yhteiskunnallinen luonnonlaki... Jos vietit ja tarpeet olisivat vailla vastapainoa, ne tuskin antaisivat mahdollisuutta edes lapsenomaiseen olemassaoloon puhumattakaan historiallisesti kohoavasta elämän kehityksestä. Jos ne saataisiin vaivattomasti ja täydelleen tyydytetyiksi, ne ehtyisivät hyvin pian ja jättäisivät rasittaviksi väliajoiksi jäljelle tyhjän olemisen kunnes tarpeet tunnettaisiin uudelleen... Kaikissa suhteissa on siis vietin ja intohimojen sammuttamisen riippuvuus taloudellisen vastustuksen voittamisesta ulkoisen luonnonjärjestyksen ja ihmisen sisäisten ominaisuuksien terveellisen peruslaki» jne. jne.

Näemme että kunnan Rochowin latteimmat latteudet viettävät herra Dühringin kirjassa satavuotisjuhlaansa, ja päälle päätteeksi ainoan todella kriittisen ja tieteellisen »socialitaarisen järjestelmän» »syvempänä perustanlaskemisena».

Laskettuaan näin perustan herra Dühring voi jatkaa rakentamista. Matemaattista metodia käyttäen hän antaa meille aluksi vanhan Eukleideen esimerkkiä seuraten joukon määritelmiä²¹². Se on sitäkin mukavampaa kun hän voi täten rakentaa määritelmiänsä heti niin, että niihin sisältyy jo osittain se mikä niiden avulla on todistettava. Niinpä saamme ensiksi tietää, että

tähän asti taloustieteen johtava käsite on ollut rikkaus, ja rikkaus sellaisena kuin se todella maailmanhistoriallisesti on tähän saakka käsitetty ja kuin se on valta-alueitaan kehittänyt, on »taloudellista valtaa ihmisiin ja esineisiin».

Tämä on kahdessa mielessä virheellistä. Ensiksi vanhan heimo- ja kyläyhteisön rikkaus ei ollut valtaa ihmisiin. Toiseksi myöskin luokkavastakohdissa liikkuvissa yhteiskunnissa on rikkaus, sikäli kuin se sisältää vallan ihmisiin, etupäässä, milteipä yksinomaan valtaa ihmisiin *sen nojalla* ja *sen avulla* että se on valtaa esineisiin. Niistä hyvin varhaisista ajoista saakka, jolloin orjien pyydystäminen ja riistäminen erottautuivat liiketoiminnan kahdeksi eri haaraksi, täytyi orjatyön riistäjien ostaa orjat, ts. hankkia valta ihmisiin vasta sen avulla, että heillä oli valta esineisiin, ostohintaan, orjien ylläpitämis- ja työväliseisiin. Koko keskiaikana suurmaanomis- tus on se ennakkoehto, jonka avulla feodaaliaatelisto sai itselleen vallan vero- ja alustalatalonpoikiin. Ja ny-

kyään näkee jo kuusivuotias lapsikin, että rikkaus on valtaa ihmisiin nähden yksinomaan niiden esineiden välityksellä, joita rikkauksella on käytettävissään.

Entä miksi sitten herra Dühringin pitää laatia tämä väärä rikkauten määritelmä, minkä takia hänen täytyy rikkoa se tosiasiallinen yhteys mikä kaikissa luokkayhteiskunnissa on tähän asti ollut vallalla? Jotta hän voi vetää rikkauten talouden alalta moraalin alalle. Valta esineiden suhteen on aivan hyvä, mutta valta ihmisiin on pahasta. Ja koska herra Dühring on kieltänyt itseään selittämästä ihmisiin kohdistuvaa valtaa esineisiin kohdistuvalla vallalla, hän voi tehdä jälleen rohkean tempun ja selittää suoralta kädeltä ihmisiin kohdistuvan vallan hänelle niin rakkaalla väkivallalla. Rikkaus ihmisiä hallitsevana on »ryöstöä», joten taas olemme tulleet huononnettuun painokseen Proudhonin ikivanhasta sanonnasta »omaisuus on varkautta»²¹³.

Ja näin olemme sitten onnellisesti käsitelleet rikkauten tuotannon ja jakaantumisen molemmilta oleellisilta näkökannoilta: rikkaus valtana esineisiin, tuotantorikkaus — hyvä puoli; rikkaus valtana ihmisiin, tähänastinen jakaantumisrikkaus — huono puoli, alas se! Nykyisiin olosuhteisiin sovellettuna se merkitsee: kapitalistinen tuotantotapa on aivan hyvä ja voi jäädä olemaan, mutta kapitalistinen jakotapa ei kelpaa mihinkään ja pitää poistaa. Tällaiseen järjettömyyteen joudutaan kun kirjoitetaan taloustieteestä ilman että on edes käsitetty tuotannon ja jaon yhteyttä.

Rikkauten jälkeen määritellään arvo seuraavasti:

»Arvo on se pätevyys mikä taloudellisilla esineillä ja suorituksilla on tavarainvaihdossa.» Tämä pätevyys vastaa »hintaa tai jotain muuta vastikenumitystä, esimerkiksi työpalkkaa».

Toisin sanoen: arvo on hinta. Tai pikemminkin, jotta emme tekisi herra Dühringille mitään vääryyttä ja jotta esittäisimme hänen määritelmänsä järjettömyyden jos suinkin mahdollista hänen omilla sanoillaan: arvo on yhtä kuin hinnat. Sivulla 19 hän näet sanoo:

»arvo ja hinnat, jotka sen rahassa ilmaisevat»,

toteaa siis itse, että samalla arvolla on sängen erilaisia hintoja ja siten myös yhtä monta erilaista arvoa. Ellei

Hegel olisi jo kauan sitten kuollut nyt hän kyllä hirttäisi itsensä. Hegelkään ei olisi kaikella jumaluusoppineella selittelyllä saanut syntymään tätä arvoa, joka on yhtä monta arvoa kuin sillä on hintoja. Täytyy taaskin olla nimenomaan herra Dühringin itseluottamus aloittaakseen taloustieteen uuden, »syvällisemmän perustanlaskemisen» esittämällä, että hinnan ja arvon välillä ei tunneta muuta eroa kuin että toinen on ilmaistu rahassa, toinen ei.

Mutta tällä meille ei ole yhä vielääkään selvitetty mikä arvo on ja vielä vähemmän mikä sen määrää. Herra Dühringin on siis tarjottava lisäselityksiä.

»Aivan yleisesti puhuen vertailun ja arvioimisen peruslaki, johon arvo ja sitä rahassa ilmaisevat hinnat nojautuvat, kuuluu lähinnä puhtaan tuotannon piiriin ja on riippumaton jaosta, joka tuo vain toisen elementin arvokäsitteeseen. Suuremmat tai pienemmät vastukset, joita luonnonolojen erilaisuus asettaa esineiden valmistamiseksi suunnattujen pyrkimysten tielle ja joiden takia joudutaan taloudellisten voimavarojen suurempaan tai pienempään kulutukseen, määräävät myös... suuremman tai pienemmän arvon.» Arvo määräytyy »luonnon ja olosuhteiden valmistukselle asettamalla vastuksella... Se laajuus, jossa me sisällytimme omaa voimaamme siihen» (esineeseen) »on ylipäätään arvon olemassaolon ja sen erityisen suuruuden välittömästi ratkaiseva syy.»

Sikäli kuin kaikessa tässä on jotakin mieltä, se merkitsee seuraavaa: työntuotteen arvon määrää sen valmistamiseen tarvittava työaika, ja sen me tiesimme jo ajat sitten ilman herra Dühringin apuakin. Sen sijaan että hän yksinkertaisesti ilmoittaisi tosiasian, hänen täytyy oraakkelimaisesti väännellä sitä. On yksinkertaisesti väärin väittää, että se laajuus, jossa joku sisällyttää voimaansa johonkin esineeseen (säilyttääksemme mahtipontisen puhetyylin), on arvon ja arvonsuuruuden välittömästi ratkaiseva syy. Ensiksikin asia riippuu siitä mihin esineeseen voima sisällytetään ja toiseksi kuinka se sisällytetään. Jos tuo joku valmistaa esineen, jolla ei ole mitään käyttöarvoa toisille, ei hänen koko voimansa tuota atominkaan vertaa arvoa. Ja jos hän itsepäisesti valmistaa käsityönä esineen, jonka kone saa aikaan kaksikymmentä kertaa halvemmalla, niin ¹⁹/₂₀ hänen sisällyttämästään voimasta ei tuota ylipäänsä arvoa eikä mitään erityistä arvonsuuruutta.

Edelleen on asian täydellistä vääristämistä, kun positiivisia tuotteita luova tuotantotyö muutetaan pelkääntään negatiiviseksi vastuksen voittamiseksi. Saadaksemme paidan meidän pitäisi silloin menetellä suunnilleen seuraavasti: ensiksi voittamme puuvillansiemenen vastarrinnan kylvössä ja kasvussa, sitten valmiin puuvillan vastustuksen sitä korjattaessa, pakattaessa ja lähetettäessä, sitten paaleja purettaessa, karstattaessa ja kehrättäessä, edelleen langan vastustuksen kudotuksi tulemista kohtaan, kankaan vastustuksen valkaisua ja ompelua kohtaan ja vihdoin valmiin paidan vastustuksen päälle vetämistä kohtaan.

Mihin tarvitaan kaikkea tätä lapsellista vääristelyä ja nurinkurisuutta? Jotta tämän »vastustuksen» avulla päästäisiin »tuotantoarvosta», todellisesta, mutta tähän saakka vain ajatuksellisesta arvosta tähänastisessa historiassa yksin pätevään, väkivallan väärentämään »jakoarvoon»:

»Luonnon tarjoaman vastustuksen lisäksi... on olemassa vielä toinen puhtaasti yhteiskunnallinen este... Ihmisen ja luonnon väliin astuu jarruttava voima, ja sekin on ihminen. Ainoaksi eristetyksi ajateltu ihminen on vapaana luontoa vastassa... Tilanne muuttuu heti toiseksi kun ajattelemme toisen ihmisen, joka miekka kädessä pitää hallussaan pääsyteitä luontoon ja sen apulähteille ja vaatii muodossa tai toisessa maksua sisäänpääsystä. Tämä toinen... ikään kuin verottaa toista ja on siten syynä siihen, että tavoiteltavan esineen arvo tulee suuremmaksi kuin se voisi olla ilman tätä poliittista ja yhteiskunnallista estettä aikaansaamisen eli tuotannon tiellä... Tämän esineiden keinotekoisesti kohotetun arvon erityiset muodot ovat mitä moninaisimpia, ja sen vastineena on luonnollisesti työn arvon vastaava alentaminen... On sen tähden harhaluuloa pitää arvoa alun alkaen vastikkeena sanan varisnaisessa merkityksessä, ts. jonakin mikä on arvoltaan yhtä suuri eli suorituksen ja vastasuorituksen yhtäläisyyden periaatteen mukaan syntyvänä vaihtosuhteena... Päinvastoin tulee oikean arvo-teorian tunnusmerkkinä olemaan, että siinä ajateltu yleisin mittausperuste ei käy yksin pakolliseen jakoon perustuvan arvon erityismuodon kanssa. Tämä muoto vaihtelee yhteiskunnallisen järjestelmän mukaan, kun sitä vastoin varsinainen taloudellinen arvo voi olla vain luonnon suhteen mitattava arvo ja näin ollen se kokee muutoksia vain pelkääntään luonnollisten ja teknisten tuotannonesteiden myötä.»

Jonkin esineen käytännössä pätevä arvo muodostuu siis herra Dühringin mukaan kahdesta osasta: esineen si-

sältämästä työstä ja »miekka kädessä» pakolla määrätystä verotuslisästä, ts. tällä hetkellä käypä arvo on monopolihinta. Jos myös tämän arvoteorian mukaan kaikilla tavaroilla on tällainen monopolihinta, on vain kaksi vaihtoehtoa. Joko jokainen ostajana menettää jälleen sen minkä on myyjänä voittanut; hinnat ovat tosin nimellisesti muuttuneet, mutta todellisuudessa — keskinäis-suhteessaan — ne ovat pysyneet samoina; kaikki jää entiselleen, ja tuo maanmainio jakoarvo on pelkkää silmänlumetta. Tai sitten nuo oletetut verotuslisät edustavat todellista arvosummaa, nimittäin sitä minkä työ-
tätekevä arvoalue luokka tuottaa, mutta minkä monopolistiluokka anastaa omakseen, ja silloin tämä arvosumma koostuu yksinkertaisesti maksamattomasta työstä. Siinä tapauksessa tulemme Marxin oppiin *lisäarvosta* — huolimatta miehestä miekka kädessä, huolimatta oletetusta verotuslisästä ja väitetystä jakoarvosta.

Silmäilkäämme sentään muutamia esimerkkejä kuulisasta »jakoarvosta». Sivulla 135 ja seur. sanotaan:

»Myöskin hinnanmuodostus yksilöllisen kilpailun avulla on katsottava taloudellisen jaon ja keskinäisen verotuksen muodoksi... Jos ajatellaan, että jonkin välttämättömän tavaran varasto äkkiä huomattavasti vähenee, silloin myyjät saavat suhteettoman suuren mahdollisuuden riistämiseen... Kuinka jättimäisiin mittoihin hintojen nousu saattaa päätyä, sen osoittavat erikoisesti ne epänormaalit tilanteet, jolloin välttämättömyystarvikkeiden saanti katkeaa pitemmäksi ajaksi» jne. Lisäksi on asioiden normaalitilassa-kin tosiasiallisia monopoleja, jotka antavat mahdollisuuden mielivaltaiseen hintojen kohottamiseen, esimerkiksi rautatiet, yhtiöt, jotka toimittavat kaupunkiin vettä ja valokaasua jne.

On vanhastaan tunnettua, että tuollaisia tilaisuuksia monopoliseen riistämiseen esiintyy. Sen sijaan on uutta, että niiden synnyttämät monopolihinnat on katsottava klassiseksi esimerkiksi nykyään pätevistä arvonmääristävistä, eikä poikkeukseksi ja erityistapaukseksi. Miten elintarvikkeiden hinnat määräytyvät? Herra Dühring vastaa: Menkää piiritettyyn kaupunkiin missä saanti on katkaistu ja ottakaa selko! Miten kilpailu vaikuttaa markkinahintojen määräytymiseen? Kysykää monopolilta, siltä saatte vastauksen!

Näiden monopolien kohdallakaan ei muuten voida löytää miestä miekka kädessä, jonka pitäisi olla niiden takana. Päinvastoin: piiritetyissä kaupungeissa tekee

mies miekka kädessä, komendantti — jos hän täyttää tehtävänsä — tavallisesti sangen nopeasti lopun monopolista ja takavarikoi monopolivarastot jaettaviksi tasan. Muissa tapauksissa kun miehet miekka kädessä ovat yrittäneet tehdä »jakoarvoa», he ovat yleensäkin saaneet tulokseksi vain huonoja kauppoja ja rahallisia tappioita. Monopolisoimalla Itä-Intian kaupan hollantilaiset tuhosivat monopolinsa ja kauppansa. Kaksi kaikkien aikojen vahvinta hallitusta, Pohjois-Amerikan vallankumoushallitus ja Ranskan kansalliskonventti rohkeni yrittää maksimihintojen säättämistä ja epäonnistui surkeasti. Venäjän hallitus on nyt vuosikausia ponnistellut nostaakseen maansa paperirahan kurssia. Hallitus on pannut kurssin alenemaan laskemalla Venäjällä jatkuvasti liikkeelle lunastettaviksi kelpaamattomia pankkiseteleitä ja nyt se yrittää nostaa kurssia ostelemalla yhtä herkeämättä Lontoossa Venäjälle maksettavaksi asetettuja vekseleitä. Muutamassa vuodessa se on saanut maksaa tästä huvituksesta 60 miljoonaa ruplaa, ja ruplan kurssi on nyt alle kaksi markkaa yli kolmen markan sijasta. Jos miekalla olisi sellainen taloudellinen taikavoima kuin herra Dühring on nähnyt sillä olevan, minkä tähden sitten yksikään hallitus ei ole kyennyt pakottamaan huonoa rahaa saamaan pitemmäksi ajaksi hyvän rahan »jakoarvoa» tai assignaattia saamaan kullaan »jakoarvoa»? Entä missä on se miekka, jolla on komento maailmanmarkkinoilla?

On olemassa vielä yksi keskeinen muoto, missä »jakoarvo» auttaa anastamaan toisten ihmisten suorituksia ilman vastasuoritusta: »omistuskorko», ts. maankorko ja pääomanvoitto. Toistaiseksi me vain kirjaamme tämän voidaksemme todeta, että siinä onkin kaikki mitä saamme tuosta kuuluisasta »jakoarvosta» tietää. Kaikkiko? Ei sentään aivan kaikki. Kuulkaamme seuraavaa:

»Huolimatta kaksinaisesta näkökannasta tuotanto- ja jakovon käsittämisessä jää kuitenkin aina perustaksi *yhteinen jokin siksi esineeksi, mistä kaikki arvot koostuvat* ja millä niin ollen mitataan. Tuo välitön, luonnollinen mitta on voimankulutus, ja yksinkertaisin yksikkö on ihmisen voima sanan karkeimmassa merkityksessä. Viimeksi mainittu palautuu olemassaoloaikaan, jonka itseytläpito taas edustaa ravitsemus- ja elämisvaikeuksien määrätyn summan voittamista. Jakoarvo eli omaksiottamisarvo on olemassa

puhtaana ja yksinomaisena vain silloin kun käyttövaltaa ei-tuotetuihin esineisiin tai tavanomaisemmin sanoaksemme itse noita esineitä vaihdetaan suorituksiin ja esineisiin, joilla on todellinen tuotantoarvo. Se sama elementti, joka tulee esiin ja on edustettuna jokaisessa arvonilmauksessa ja siis myös jaon nojalla ilman vastasuoritusta omiksi anastetuissa arvo-osissa, on ihmistyön käyttö, joka... ruumiillistuu... jokaisessa tavarassa.»

Mitä meidän on sitten tähän sanottava? Jos kaikki tavara-arvot mitataan tavaroissa ruumiillistuneella ihmistyön käytöllä, mihin silloin jää jakoarvo, hinnanlisäys ja kannettu vero? Herra Dühring tosin sanoo meille, että sellaisillakin esineillä joita ei ole tuotettu, siis esineillä joilla ei voi olla varsinaista arvoa, on jakoarvo ja niitä voidaan vaihtaa tuotetuihin arvoa sisältäviin esineisiin. Mutta samalla hän sanoo, että *kaikki arvot*, siis myöskin puhtaat ja yksinomaiset jakoarvot muodostuvat niissä ruumiillistuvasta voimankäytöstä. Valitettavasti meille ei tässä yhteydessä kerrota miten voiman kulutus ruumiillistuu esineessä, jota ei ole tuotettu. Joka tapauksessa kaikessa tässä arvojen sekasotkussa näyttää loppujen lopuksi se asia selvältä, että jakoarvo, yhteiskunnallisen aseman nojalla tavaroille säilytetty lisähinta ja miekan avulla tapahtuva verotus raukeavat jälleen tyhjiin. Tavaroiden arvon määrää yksinomaan tavaroissa esineellistyvä ihmisvoima, yleisesti ottaen työn käyttö. Sanooko herra Dühring siis maankorkoa ja muutamaa monopolihintaa lukuun ottamatta sen saman vain huolimattomammin ja sekavammin, minkä parjattu Ricardon — Marxin arvoteoria on ajat sitten sanonut paljon täsmällisemmin ja selkeämmin?

Hän sanoo sen ja samaan hengenvetoon hän sanoo sen vastakohtan. Marx sanoo lähtökohtanaan Ricardon tutkimukset: tavararvon määrää tavaroissa esineellistynyt yhteiskunnallisesti välttämätön, yleisinhimillinen työ, joka puolestaan mitataan kestollaan. Työ on kaikkien arvojen mitta, mutta sillä itsellään ei ole mitään arvoa. Sen jälkeen kun herra Dühring on huolimattomaan tapaansa samoin ottanut työn arvon mitaksi hän jatkaa:

Työ »palautuu olemassaoloaikaan ja olemassaolon itsoylläpito puolestaan edustaa ravitsemisen ja elämän vaikeuksien tietyn summan voittamista».

Jättäkäämme huomiotta, että tässä pelkästään erikoisuutta tavoitellen on työaika, josta tässä on yksin kysymys, vaihdettu olemassaoloajaksi, joka ei ole vielä milloinkaan luonut tai mitannut arvoja. Jättäkäämme huomiotta myös epäaito »sosialitaarinen» silmänlume, mitä olemassaoloajan »itseylläpidon» on määrä tuoda mukaan. Niin kauan kuin maailma on ollut olemassa ja tulee olemaan, täytyy jokaisen *itse* ylläpitää itseään siinä mielessä, että hän itse kuluttaa toimeentulon välineensä. Olettakaamme, että herra Dühring olisi ilmaissut ajatuksensa taloustieteellisesti ja täsmällisesti. Siinä tapauksessa edellä esitetty väittäjä ei joko merkitse yhtään mitään tai se merkitsee: tavaran arvon määrää siinä ruumiillistunut työaika, ja tämän työajan arvon määräävät työläisen ylläpitoon tänä aikana tarvittavat elämisen tarvikkeet. Ja tämä merkitsee nykyisen yhteiskunnan kohdalla: tavaran arvon määrää tavaraan sisältyvä *työpalkka*.

Täten olemme vihdoin päässeet siihen mitä herra Dühring oikeastaan tahtoo sanoa. Vulgaaritaloustieteellisen sanontatavan mukaan tavaran arvon määräävät sen tuotantokustannukset.

Carey sitä vastoin »esitti sen totuuden, että arvoa eivät määrää tuotantokustannukset, vaan sen määräävät uusintamiskustannukset» (»Kriittinen historia», s. 401).

Mitä näillä tuotanto- tai uusintamiskustannuksilla tarkoitetaan, siitä myöhemmin. Tässä riittääköön toteamus, että ne muodostuvat tunnetusti työpalkasta ja pääomanvoitosta. Työpalkka esittää tavarassa ruumiillistunutta »voimankulutusta», tuotantoarvoa. Voitto esittää kapitalistien monopolinsa nojalla, miekka kädessä pakolla hankkimaa veroa eli hinnanlisäystä, jakoarvoa. Ja näin herra Dühringin arvoteorian koko ristiriitainen sekasotku ratkeaa lopulta mitä kauneimmaksi sopusointuiseksi selvyudeksi.

Tavaran arvon määrääminen työpalkan nojalla, joka Adam Smithillä vielä usein esiintyy sekaisin arvon työajalla määräämisen kanssa, on Ricardon ajoista lähtien karkotettu poliittisesta taloustieteestä ja pitää nykyään meluaan enää vain vulgaaritaloustieteessä. Juuri ole-

massaolevan kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän kaikkein latteimmat imartelijat saarnaavat arvon määräämistä työpalkan nojalla ja pitävät samalla kapitalistin voittoa työpalkan korkeampana lajina, palkkana pidätyksestä (siitä että kapitalisti ei ole tuhlannut pääomaansa), palkkiona tappion vaarasta, palkkana liikeyrityksen hoitamisesta jne. Herra Dühring eroaa näistä ainoastaan siinä, että hän julistaa voiton ryöstöksi. Toisin sanoen herra Dühring perustaa sosialisminsa suoraan kaikkein keinoimmanlaatuiseen vulgaaritaloustieteen opeille. Hänen sosialismillaan on tarkalleen yhtä paljon arvoa kuin tällä vulgaaritaloustieteellä. Ne pysyvät pystyssä ja kaatuvat yhdessä.

On kuitenkin selvää, että se mitä työläinen tuottaa ja mitä hän tulee maksamaan ovat yhtä paljon toisistaan eroavia asioita kuin mitä kone tuottaa ja mitä se tulee maksamaan. Arvolla, jonka työläinen luo 12-tuntisena työpäivänä ei ole mitään yhteistä niiden elämisen tarvikkeiden arvon kanssa, jotka hän kuluttaa tänä työpäivänä ja siihen kuuluvilla lepotauoilla. Näissä elämisen tarvikkeissa voi olla ruumiillistuneena kolme-, neljä- tai seitsentuntinen työaika aina sen mukaan millainen on työn tuottavuuden kehitysaste. Jos oletamme, että niiden tuottamiseen on tarvittu 7 työtuntia, niin herra Dühringin omaksuma vulgaaritaloustieteellinen arvoteoria sanoo, että 12 työtunnin tuotteella on 7 työtunnin tuotteen arvo, että kaksitoista työtuntia on yhtä paljon kuin seitsemän työtuntia, eli että $12 = 7$. Sanoakamme asia vielä selvemmin: maatyöläinen, samantekevää millaisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa, tuottaa vuodessa viljamäärän, joka olkoon vaikkapa 20 hehtolitraa vehnää. Hän kuluttaa tänä aikana erään arvosumman, joka saa ilmaisunsa 15 hehtolitrassa vehnää. Silloin on 20 hehtolitralla vehnää sama arvo kuin 15 hehtolitralla, vieläpä samoilla markkinoilla ja olosuhteiden pysyessä muutoin täysin samoina, toisin sanoen $20 = 15$. Ja tätä nimitetään taloustieteeksi!

Ihmisyhteiskunnan koko kehitys ohi eläimellisen villeyden asteen alkaa siitä päivästä jolloin perheen työ alkoi luoda enemmän tuotteita kuin tarvittiin sen ylläpitoon, siitä päivästä jolloin osa työstä voitiin käyttää

tuotantovälineiden tuottamiseen eikä enää yksistään elämisen tarvikkeiden tuottamiseen. Työn tuotteen ylijäämä työn ylläpitokustannusten yli ja yhteiskunnallisen tuotanto- ja varaomaisuuden muodostuminen ja lisäntyminen tästä ylijäämästä on ollut ja on kaiken jatkuvan yhteiskunnallisen, poliittisen ja älyllisen kehityksen perusta. Tähänastisessa historiassa kyseinen varanto on ollut etuoikeutetun luokan omaisuutta, jonka osalle tulivat tämän omaisuuden mukana myös poliittinen herruus ja henkinen johto. Edessä oleva yhteiskunnallinen kumous tekee vasta tämän yhteiskunnallisen tuotanto- ja varaomaisuuden, ts. raaka-aineiden, tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden kokonaispaljouden todella yhteiskunnalliseksi ottamalla sen pois etuoikeutetun luokan käytöstä ja siirtämällä sen koko yhteiskunnan yhteisomaisuudeksi.

Kahdesta vaihtoehdosta on valittava toinen. Joko tavaroiden arvon määräävät niiden valmistamiseen tarvittavan työn ylläpitokustannukset, nykyisessä yhteiskunnassa työpalkka. Silloin jokainen työläinen saa *työpalkkanaan työntuotteensa arvon*, silloin kapitalistiluokan harjoittama palkkatyöläisten luokan riistäminen on mahdottomuus. Olettakaamme, että yhden työläisen ylläpitokustannukset on ilmaistu annetussa yhteiskunnassa kolmen markan rahasummalla. Silloin edellä mainitun vulgaaritaloustieteen teorian mukaan työläisen päivätuotteella on kolmen markan arvo. Olettakaamme nyt, että tämän työläisen palkannut kapitalisti lisää tuotteeseen yhden markan voiton, veron, ja myy tuotteen neljällä markalla. Samoin tekevät toisetkin kapitalistit. Siitä lähtien työläinen ei voi enää maksaa päivittäistä ylläpitoaan kolmella markalla, vaan tarvitsee siihen samaten neljä markkaa. Koska kaikkien muiden eltojen on edellytetty säilyvän ennallaan, täytyy elintarvikkeissa ilmaistun työpalkan pysyä samana, siis rahassa ilmaistun työpalkan täytyy kohota ja nimenomaan 3 markasta 4 markkaan päivässä. Sen mitä kapitalistit ottavat työväenluokalta voiton muodossa, heidän on annettava sille takaisin työpalkan muodossa. Olemme siis, juuri yhtä pitkällä kuin alussakin: jos työpalkka määrää arvon, ei minkäänlainen kapitalistin harjoittama työläisen riis-

täminen ole mahdollinen. Mutta myöskin tuotteiden ylijäämän muodostuminen on mahdotonta, sillä olettamuksemme mukaan työläiset kuluttavat tarkalleen yhtä paljon arvoa kuin he sitä tuottavatkin. Ja koska kapitalistit eivät tuota mitään arvoa, ei voida edes kuvitella millä he oikein aikovat elää. Ja kun nyt tällainen tuotannon ylijäämä yli kulutuksen, tällainen tuotanto- ja vararahasto kuitenkin on olemassa ja vielä kapitalistien käsissä, ainoaksi mahdolliseksi selitykseksi jää, että työläiset kuluttavat itsensä ylläpitoon pelkästään tavaroiden *arvon*, mutta ovat luovuttaneet itse tavarat kapitalisteille edelleen käytettäviksi.

Tai jos tuotanto- ja vararahasto on tosiasiallisesti kapitalistiluokan käsissä, jos se on tosiasiallisesti syntynyt voiton kasaamisesta (maankoron jätämme tässä toistaiseksi syrjään), niin se muodostuu väistämättä siitä työväenluokan kapitalistiluokalle luovuttaman työntuotteen kasatusta ylijäämästä, joka ylittää kapitalistiluokan työväenluokalle maksaman työpalkan kokonaisuutensa määrän. Mutta silloin arvoa ei määrää työpalkka, vaan työn paljous; silloin työväenluokka luovuttaa kapitalistiluokalle työntuotteessa suuremman arvomäärän kuin mitä se saa siltä maksuksi työpalkkana ja silloin pääomavoitto osoittautuu vieraan maksamattoman työntuotteen anastamisen kaikkien muiden muotojen tavoin pelkäksi Marxin löytämän lisäarvon rakenneosaksi.

Sivumennen sanoen herra Dühringin taloustieteen »Kurssissa» ei ole sanaakaan tästä suuresta, käänteentekevistä keksinnöstä millä Ricardo aloittaa pääteoksensa:

»Hyödykkeen arvo riippuu siitä työn paljoudesta, joka on tarpeen hyödykkeen tuottamiseksi, eikä kyseisestä työstä maksettua suuremmasta tai pienemmästä korvauksesta.»²¹⁴

»Kriittisessä historiassa» Dühring torjuu tämän keksinnön oraakkelimaisella lauseparrella:

»Hän» (Ricardo) »ei ajattele, että suurempi tai pienempi suhde, jossa palkka voi olla maksuosoituksena elämäntarpeiden tyydyttämistä varten» (!) »pakosta tuo mukanaan myös arvosuhteiden erilaisen muotoutumisen!»

Siinä on sanonta, josta lukija voi ajatella mitä tah-
too ja on varmimmalla pohjalla, jos ei ajattele siitä
yhtään mitään.

Ja nyt lukija valitkoon itse niistä viidestä arvolajista,
jotka herra Dühring meille tarjoaa, sen mikä häntä pa-
haiten miellyttää: tuotantoarvon joka tulee luonnosta,
tai jakoarvon jonka on luonut ihmisten kehnous ja joka
on siitä erikoinen, että se mitataan voimankulutuksella,
jota siihen ei sisälly, tai kolmanneksi työajalla mitatun
arvon, tai neljänneksi uusintamiskustannuksilla mitatun
arvon, tai vihdoin viidenneksi työpalkalla mitatun arvon.
Valikoima on runsas, sekasotku täydellinen, eikä meille
jää enää muuta tehtävää kuin yhdessä herra Dühringin
kanssa huudahtaa:

»Oppi arvosta on taloustieteellisten järjestelmien kelvollisuu-
den koetinkivi!»

VI. YKSINKERTAINEN JA YHDISTETTY TYÖ

Herra Dühring on havainnut Marxin taloustieteessä
kerrassaan karkean koulupojan virheen, johon samalla
sisältyy yhteiskunnalle vaarallista sosialistista keretti-
läisyyttä.

Marxin arvoteoria »ei ole mitään muuta kuin tavanomaista...
oppia siitä, että työ on kaikkien arvojen peruste ja työaika niiden
mitta. Täysin epäselväksi jää tällöin millaiseksi on ajateltava ns.
ammattitaitoisen työn erityinen arvo. Tosin meidänkin teoriamme
mukaan voidaan vain käytetyllä työajalla mitata luonnolliset omat
kustannukset ja niin muodoin taloudellisten esineiden absoluuttin-
nen arvo. Mutta tällöin pidetään kunkin työaikaa alun alkaen
täysin samanarvoisena ja on vain tarkattava milloin toisten hen-
kilöiden työaika on ammattitaitoisemmissa työsuorituksissa myö-
tävaikuttamassa yksilölliseen työaikaan... esimerkiksi käytetyn
työkalan perusteella. Jonkun työajalla ei siis ole, kuten herra Marx
hämärästi kuvittelee, sinänsä enempää arvoa kuin toisenkaan
työajalla siksi, että siihen olisi ikään kuin tiivistynyt enemmän
keskimääräistä työaikaa, vaan kaikki työaika on poikkeuksetta ja
periaatteellisesti, siis ilman että ensin olisi otettava keskiarvo,
täysin samanarvoista. Jonkun työsuoritusten samoin kuin jokaisen
valmiin tuotteenkin kohdalla on vain katsottava, kuinka paljon
toisten työaikaa on kätkeytynä näennäisesti vain oman työajan
kulutukseen. Teorian tiukan kelpoisuuden kannalta ei ole vähäi-
sintäkään merkitystä sillä onko kysymyksessä käsikäyttöinen
tuotantoväline tai käsi tai jopa pääkin, joka ilman toisten ihmisten

työaika ei voisi saada erikoisominaisuutta eikä suorituskykyä. Mutta herra Marx ei kykene arvoa koskevista vuodatuksistaan irtautumaan takana kummittelevasta aminattitaitoisesta työajasta. Hän ei ole kyennyt murtautumaan siitä eroon, koska häntä on estänyt oppineiden luokkien perinnäinen ajatustapa. Näistä luokista täytyy tuntua hirvittävältä tunnustaa kärrääjän ja arkkitehdin työaika taloudellisesti täysin samanarvoisiksi.»

Se Marxin kohta, joka on aiheuttanut herra Dührinissä tällaisen »valtavan suuttumuksen», on hyvin lyhyt. Marx tutkii mikä määrää *tavaroiden* arvon ja vastaa: niihin sisältyvä ihmistyö. Hän jatkaa, että ihmistyö »on yksinkertaisen työvoiman käyttämistä, mitä työvoimaa on keskimäärin jokaisella tavallisella ihmisellä ruumiillisessa organismissaan ilman erityistä kehittämistä... Yhdistetty työ merkitsee vain potenssiin korotettua tai pikemminkin kerrottua yksinkertaista työtä, niin että pienempi erä monimutkaista työtä on yhtä kuin suurempi erä yksinkertaista työtä. Kokemus osoittaa, että tätä pelkistymistä tapahtuu alituisesti. Tavara voi olla kaikkein monimutkaisimman työn tuote, sen arvo tekee sen yhtäläiseksi yksinkertaisen työn tuotteen kanssa ja edustaa itse näin ollen vain tiettyä yhteiskunnallisen työn erää. Yhteiskunnallinen prosessi määrää tuottajien selän takana ne eri määräsuhteet, joissa eri työlajit ovat pelkistyneet niiden mittayksikkönä olevaksi yksinkertaiseksi työksi, ja sen tähden ne näyttävät tuottajista totutun tavan nojalla määrättyiltä.»²¹⁵

Marx käsittelee tässä ennen muuta vain *tavaroiden* arvon määräämistä, siis sellaisten esineiden, joita yksityistuottajat muodostamassaan yhteiskunnassa tuottavat omaan laskuunsa ja vaihtavat keskenään. Tässä ei siis lainkaan käsitellä »absoluuttista arvoa», missä tämä sitten mahtaneekin olla, tässä on puhe siitä arvosta, joka on voimassa määrättyssä yhteiskuntamuodossa. Osoittautuu, että tämä arvo tässä määrättyssä historiallisessa muodossa on yksittäisissä tavaroissa ruumiillistuvan ihmistyön luoma ja sillä mitattu ja edelleen tämä ihmistyö osoittautuu yksinkertaisen työvoiman kulutukseksi. Kaikki työ ei kuitenkaan ole pelkkää yksinkertaisen ihmistyövoiman kulutusta; hyvin monissa työlajeissa on käytettävä taitoja ja tietoja, jotka on pitänyt hankkia suuremmalla tai pienemmällä vaivannäöllä, ajan ja rahan

käytöllä. Luovatko nämä yhdistetyn työn lajit samoina ajanjaksoina samat tavara-arvot kuin yksinkertainen työ, joka on pelkästään yksinkertaisen työvoiman kulu- tusta? Ilmetystikään eivät. Yhdistetyn työn tunnissa tuottama tuote on tavara, jonka arvo on korkeampi, kak- sinkertainen tai kolminkertainen verrattuna yksinker- taisen työn tunnissa valmistamaan tuotteeseen. Tämän vertailun avulla yhdistetyn työn tuotteiden arvo ilmais- taan määrättyinä yksinkertaisen työn paljouksina. Mutta tämän yhdistetyn työn pelkistämisen yksinkertaiseksi työksi toteuttaa yhteiskunnallinen prosessi tuottajien selän takana. Kyseinen tapahtuma voidaan arvoteoriaa esitettäessä vain todeta, mutta ei vielä selittää.

Marx toteaa tämän yksinkertaisen, nykyisessä kapi- talistisessa yhteiskunnassa päivittäin silmiemme edessä tapahtuvan tosiasian. Se on niin kiistaton, että itse herra Dühring ei rohkene väittää sitä vääräksi »Kurssissa» eikä liioin taloustieteen historiassaan. Marxin esitys on niin yksinkertaista ja selvää, että herra Dühringiä lukuun ot- tamatta asia ei varmasti »jää täysin epäselväksi» ke- nellekään. Tämän täydellisen epäselvyytensä takia herra Dühring erehtyy luulemaan tavaran arvoa, jonka tut- kimiseen Marx yksinomaan kohdisti huomionsa, »luon- nolliseksi omiksi kustannuksiksi», jotka tekevät epäsel- vyyden vain sitäkin täydellisemmäksi, suorastaan »abs- soluuttiseksi arvoksi», jota taloustieteessä tähän saakka ei ole tietääksemme missään käytetty. Mutta mitä ikinä herra Dühring ymmärtäneekään »luonnollisilla omilla kustannuksilla» ja mikä hänen viidestä arvolajistaan saa- neekaun kunnian esittää absoluuttista arvoa, sen verran on varmaa ettei Marx puhu lainkaan näistä asioista, vaan tavara-arvosta. Edelleen »Pääoman» koko arvoa käsit- televässä jaksossa ei ole vähäisintäkään viittausta sii- hen, katsooko Marx ja missä määrin teoriansa tavara- arvosta olevan sovellettavissa myöskin muihin yhteis- kuntamuotoihin.

Herra Dühring jatkaa: »Jonkun työajalla ei siis ole, kuten her- ra Marx hämäästi kuvittelee, sinänsä enempää arvoa kuin toisen- kaan työajalla siksi, että siihen olisi ikään kuin tiivistynyt enem- män keskimääräistä työaika, vaan kaikki työaika on poikkeuksetta ja periaatteellisesti, siis ilman että ensin olisi otettava keskiarvo, täysin samanarvoista.»

On onni herra Dühringille, ettei kohtalo ole tehnyt hänestä tehtailijaa ja että se on näin varjellut häntä arvioimasta tavaroidensa arvoa tämän uuden säännön mukaan ja syöksymästä väistämättä vararikkoon. Entä olemeko sitten yhä tehtailijain yhteiskunnassa? Emme suinkaan. Luonnollisilla omilla kustannuksilla ja absoluutisella arvolla herra Dühring on pannut meidät tekemään hypyn, todellisen salto mortalen nykyisestä kehnosta riistäjien maailmasta tulevaisuuden talouskommuuniinsa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden puhtaaseen taivaalliseen ilmapiiriin. Meidän täytyy siis jo tässä, vaikkakin ennenaikaisesti hieman silmäillä tätä uutta maailmaa.

Herra Dühringin teorian mukaan tosin talouskommuunissakin voi taloudellisten esineiden arvon mitata vain käytetty työaika. Mutta tällöin pidetään kunkin työaikaa alun alkaen täysin samanarvoisena, kaikki työaika on poikkeuksetta ja periaatteellisesti täysin samanarvoista, ja vielä ilman että ensin olisi otettava keskiarvo. Ja verrattakoon nyt tähän radikaaliin tasa-arvososialismiin Marxin hämää kuvitelmaa, että jonkun työajalla sinänsä muka olisi enemmän arvoa kuin toisen työajalla sen tähden, että siinä olisi tiivistyneenä enemmän keskimääräistä työaikaa. Tähän kuvitelmaan Marxin kahlitsee oppineiden luokkien perinnäinen ajatus-tapa, ja näistä luokista täytyy tuntua hirvittävältä tunnustaa kärrääjän ja arkkitehdin työaika taloudellisesti täysin samanarvoiseksi!

Marx tekee valitettavasti edellä lainattuun »Pääoman» kohtaan pienen lisähuomautuksen: »Lukijan on huomattava, että tässä ei ole puhe siitä *palkasta** eli arvosta, jonka työläinen *saa** vaikkapa yhdestä työpäivästä, vaan *tavara-arvosta**, jossa hänen työpäivänsä *esineellistyy**.»²¹⁶ Marxilla näyttää olleen ennakkoaavistus Dühringistään, ja hän itse esittää vastalauseen sille, että hänen yllä lainattuja väittämiään sovellettaisiin vaikkapa vain nykyisessä yhteiskunnassa yhdistetystä työstä maksettavaan palkkaan. Ja kun herra Dühring ei edes tyydy siihenkään, että kuitenkin tekee näin, vaan lisäksi esittää

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

nuo lauseet periaatteiksi, joiden mukaan Marx muka tahtoo säännellä elämisen tarvikkeiden jakoa sosialistisesti järjestetyssä yhteiskunnassa, se on jo niin häpeämätöntä vääristelyä, että sen veroista tapaa vain skandaalikirjallisuudessa.

Tarkastelkaamme kuitenkin samanarvoisuusoppia hie-
man lähemmin. Kaikki työaika on täysin samanarvoista, niin karrääjän kuin arkkitehdinkin. Siis työajalla ja siten itse työllä on arvo. Mutta työ on kaikkien arvojen luoja. Vain työ antaa olemassaoleville luonnontuotteille arvon taloustieteellisessä mielessä. Arvo itse ei ole mitään muuta kuin jossakin oliossa esineellistyneen yhteiskunnallisesti välttämättömän ihmistyön ilmaus. Työllä siis *ei voi* olla mitään arvoa. Yhtä hyvin kuin yritettäisiin puhua työn arvosta ja määrätä se, yhtä hyvin voitaisiin puhua arvon arvosta tai yrittää määrätä itse painavuuden eikä jonkin painavan kappaleen paino. Herra Dühring torjuu Owenin, Saint-Simonin ja Fourierin kaltaiset ihmiset nimittämällä heitä yhteiskunnallisiksi alkemisteiksi. Itse hän järkeilyllään työajan, ts. työn arvosta todistaa olevansa vielä paljon todellisten alkemistien alapuolella. Lukija ajatelkoon sitten millaista rohkeutta herra Dühringiltä onkaan vaadittu kun hän panee Marxin väittämään, että jonkun työajalla sinänsä on enemmän arvoa kuin toisen työajalla, että työajalla, siis työllä on arvo — vaikka Marx ensimmäisenä selvitti, *ettei* työllä *voi* olla arvoa, ja mistä syystä asia on niin.

Sosialismi tahtoo vapauttaa ihmistyövoiman *tavaran* asemastaan, ja siksi sosialismin on erittäin tärkeätä oivaltaa, että työllä ei ole eikä voi olla arvoa. Sen käsittämisen mukana kaatuvat kaikki herra Dühringin alkukantaisesta työläissosialismista perimät yritykset säännellä tulevaa olemassaolon tarvikkeiden jakoa eräänlaisena korkeampana työpalkkana. Tästä seuraa edelleen se oivallus, että sikäli kuin puhtaasti taloudelliset näkökohdat hallitsevat jakoa, se on tuotannon etujen säätelämä ja tuotantoa edistää parhaiten jakotapa, joka antaa yhteiskunnan *kaikille* jäsenille tilaisuuden mahdollisimman monipuolisesti kehittää, säilyttää ja käyttää kykyään. Herra Dühringille periytyneen oppineiden luok-

kien ajatustavan mukaan täytyy tosin tuntua hirvittävältä, että joskus ei ole enää kärrääjän tai arkkitehdin ammattia, ja että sama mies, joka puolen tunnin ajan on antanut ohjeita arkkitehtina työntää myös jonkin aikaa kärryjä kunnes hänen toimintansa arkkitehtina käy jälleen tarpeelliseksi. Onpa se kaunista sosialismia, missä kärrääjän ammatti ikuistetaan!

Jos työajan samanarvoisuuden halutaan merkitsevän sitä, että jokainen työläinen tuottaa yhtä pitkänä ajanjaksoina yhtäläiset arvot ilman että ensin olisi otettava keskiarvo, tehdään ilmetysti virhe. Kahden työläisen tuotteen arvo työtuntia kohti on erilainen aina työn voimaperäisyyden ja taidon mukaan, vaikka he toimisivat samalla alallakin. Tätä epäkohtaa, joka muuten on epäkohta vain Dühringin tapaisille ihmisille, ei voi korjata mikään talouskommunikaan, ei ainakaan meidän taivaankappaleellamme. Mitä siis jää jäljelle jokikisen työn samanarvoisuudesta? Ei mitään muuta kuin pelkkää suunsoittoa, jolla ei ole muuta taloudellista pohjaa kuin herra Dühringin kyvyttömyys erottaa arvon määrääminen työn nojalla ja arvon määrääminen työpalkan nojalla — ei mitään muuta kuin ukaasi, uuden talouskommunin peruslaki: samasta työajasta on oltava sama työpalkka! Vanhoilla ranskalaisilla työläiskommunisteilla ja Weitlingillä oli toki paljon paremmat perustelut palkan yhtäläisyydelleen.

Miten sitten koko tärkeä kysymys yhdistetyn työn korkeammasta palkkauksesta ratkeaa? Yksityistuottajien yhteiskunnassa yksityiset ihmiset tai heidän perheensä maksavat ammattitaitoisen työläisen koulutuskustannukset; ensi sijassa yksityisten osalle tulee näin ollen ammattitaitoisen työvoiman korkeampi hinta: taitava orja myydään kalliimmalla, taitavalle palkkatyöläiselle maksetaan korkeampi palkka. Sosialistisesti järjestetyssä yhteiskunnassa yhteiskunta maksaa nämä kustannukset, sille kuuluvat sen tähden myöskin hedelmät, yhdistetyn työn tuottamat suuremmat arvot. Työläisellä itsellään ei ole mitään lisävaatimuksia. Tästä seuraa muun lisäksi vielä sekin opetus, että työläisen suosima vaatimus »täydestä työn tuotteesta» ei useinkaan ole vailla omia mutkia²¹⁷,

VII. PÄÄOMA JA LISÄARVO

»Pääomalla herra Marx ei tarkoita lähinnä yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline. Sen sijaan hän yrittää paisuttaa pääoman erityisemmäksi, dialektis-historialliseksi ideaksi, joka sekaantuu käsitteiden ja historian metamorfoosien leikkiin. Pääoma syntyy hänen mukaansa rahasta; se muka muodostaa historiallisen vaiheen, joka alkaa 1500-luvun myötä, nimittäin maailmanmarkkinoiden alun myötä, jonka oletetaan sijoittuvan tuohon kauteen. Kansantaloudellinen analyysi menettää selvästikin terävyytensä sellaisessa käsitetulkinnassa. Nämä sekavat käsite-rakennelmat yrittävät olla puoliksi historiallisia, puoliksi loogisia, mutta ovat tosiasiaissa vain historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä, ja ne hävittävät järjen erottelukyvyn sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön»

— ja samaa paasausta jatkuu kokonaisen sivun verran...

»Marxin esittämällä pääomakäsitteen luonnehdinnalla saadaan ankarassa kansantaloustieteessä aikaan vain sekaannusta... kevytmielisyyksiä, jotka esitetään syvällisinä loogisina totuuksina... perusteiden heikkous» jne.

Marxin mukaan pääoma siis muka syntyi 1500-luvun alussa rahasta. Tämä on samaa kuin jos sanottaisiin, että metalliraha syntyi runsaat kolmetuhatta vuotta sitten karjasta, koska varhaisempina aikoina muun muassa karja toimi rahana. Vain herra Dühring pystyy näin kärkeään ja nurinkuriseen ilmaisuun. Kun Marx analysoi niitä taloudellisia muotoja, joiden puitteissa tavaranvaihdon prosessi liikkuu, raha esiintyy viimeisenä muotona. »Tämä tavaran kiertokulun viimeinen tuote on pääoman ensimmäinen ilmenemismuoto*. Historiallisesti pääoma astuu maaomaisuutta vastaan kaikkialla ensinnä rahan muodossa, rahaomaisuutena, kauppiaan pääomana ja koronkiskurin pääomana... Samaa tapahtuu joka päivä meidän silmiemme edessä. Yhä vieläkin jokainen uusi pääoma astuu ensi aluksi näyttämölle, ts. markkinoille, tavara-, työ- tai rahamarkkinoille, rahana, joka pitää muuttaa tiettyjen prosessien välityksellä pääomaksi.»²¹⁸ Marx toteaa siis taaskin tosiasian. Kun herra Dühring ei kykene kumoamaan sitä hän vääristää sen: pääoma syntyi Marxilla muka rahasta!

Marx tutkii sitten edelleen niitä prosesseja, joiden välityksellä raha muuttuu pääomaksi ja havaitsee ensinnä,

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

että se muoto missä raha kiertää pääomana on käänteinen verrattuna siihen muotoon missä raha kiertää yleisenä tavaroiden vastikkeena. Yksinkertainen tavaranomistaja myy ostaakseen; hän myy sen mitä ei tarvitse ja ostaa saamallaan rahalla sitä mitä tarvitsee. Liiketoimintaan ryhtyvä kapitalisti ostaa alun pitäen sitä, mitä hän itse ei tarvitse; hän ostaa myydäkseen ja vielä myydäkseen kalliimmalla, saadakseen kauppatoimeen alkuaan heitetyn raha-arvon takaisin kasvaneella rahalla lisääntyneenä, ja tätä kasvua Marx nimittää *lisäarvoksi*.

Mistä tämä lisäarvo on peräisin? Se ei voi syntyä siitä, että ostaja osti tavarat alle niiden arvon eikä liioin siitä, että myyjä myi ne yli arvon. Sillä molemmissa tapauksissa jokaisen yksilön voitot ja tappiot tasoittavat toisensa, koska jokainen on vuorotellen ostaja ja myyjä. Lisäarvo ei voi myöskään olla peräisin petkutuksesta, sillä pettäminen voi kyllä rikastuttaa toista toisen kustannuksella, mutta ei voi suurentaa molempien omistamaa yhteissummaa, ei siis myöskään ylipäättään kiertokulussa olevien arvojen summaa. »Jonkin maan kapitalistiluokka kokonaisuudessaan ei voi hyötyä petkuttamalla itseään.»²¹⁹

Ja kuitenkin havaitsemme, että jokaisen maan kapitalistiluokan kokonaisuus rikastuu jatkuvasti silmäimme edessä myymällä kalliimmalla kuin oli ostanut, anastamalla itselleen lisäarvon. Olemme siis yhtä pitkällä kuin alussakin: mistä tämä lisäarvo on peräisin? Tämä kysymys on ratkaistava, ja vielä *puhtaasti taloudellista* tietä, sulkemalla pois kaikki nenästä vetäminen, kaikenlaiset väkivallan puuttumiset asiain kulkuun — ja kysymyksenä on: kuinka on mahdollista jatkuvasti myydä kalliimmalla kuin on ostettu, vieläpä edellyttäen, että yhtäläiset arvot vaihdetaan jatkuvasti yhtäläisiin arvoihin?

Tämän kysymyksen ratkaiseminen on Marxin teoksen käänteentekevä ansio. Se levittää kirkkaan päivänvalon niille talouden aloille, joilla aiemmin sosialistit yhtä pahoin kuin porvarilliset taloustieteilijätkin harhailivat synkimmässä pimeydessä. Tieteellinen sosialismi saa alkunsa tästä keksinnöstä ja rakentuu sen ympärille.

Ratkaisu on seuraava. Arvon suureneminen siinä rahassa jonka pitää muuttua pääomaksi, ei voi tapahtua

tässä *rahassa* eikä johtua *ostosta*, koska kyseinen raha tässä vain realisoi tavaran hinnan, eikä kyseinen hinta poikkea tavaran arvosta, koska oletimme että yhtäläisiä arvoja vaihdetaan keskenään. Mutta samasta syystä ei arvon suureneminen voi syntyä myöskään tavaran *myynnistä*. Muutoksen täytyy siis tapahtua ostettavassa *tavarassa*, mutta ei sen *arvossa*, koska tavara ostetaan ja myydään arvostaan, vaan sen *käyttöarvossa* sellaisenaan, ts. arvonmuutoksen täytyy syntyä tavaran käyttämisestä. »Saadakseen arvoa tavaran käyttämisestä rahanomistajamme täytyisi olla niin onnekas, että hän löytää kiertokulkualueen piiristä, markkinoilta sellaisen tavaran, jonka käyttöarvolla itsellään on se omalaatuinen ominaisuus, että se on arvon lähde. Sellaisen tavaran todellinen käyttö olisi itse siis työn esineellistymistä ja näin ollen *arvon luomista**. Ja rahanomistaja löytääkin markkinoilta tällaisen erityisen tavaran — työkyvyn eli *työvoiman**.²²⁰ Jos työllä sellaisenaan ei ole arvoa, kuten näimme, niin näin ei ole suinkaan *työvoiman* laita. Työvoima saa arvon heti kun siitä tulee *tavara*, niin kuin se nykyään tosiasiallisesti on tavara. Tämän arvon määrää »samoin kuin jokaisen muunkin tavaran arvon tämän erityisen tarvikkeen tuottamiseen ja siis myös uusintamiseen välttämätön työaika»²²¹, ts. se työaika, joka tarvitaan niiden elämisen tarvikkeiden tuottamiseen, mitkä työläinen tarvitsee pitääkseen itsensä työkunnossa ja jatkaakseen sukuaan. Olettakaamme näiden elämisen tarvikkeiden edustavan päivittäin kuuden tunnin työaika. Alkava kapitalistimme, joka ostaa työvoimaa pitääkseen liikkeensä käynnissä, ts. palkkaa työläisen, maksaa siis tälle työläiselle hänen työvoimansa täyden päiväarvon maksaessaan tälle rahasumman, joka samoin edustaa kuutta työtuntia. Niin pian kun työläinen on sitten työskennellyt kuusi tuntia alkavan kapitalistin palveluksessa, hän on suorittanut tälle täyden korvauksen saamastaan maksusta, työvoiman maksetusta päiväarvosta. Raha ei olisi kuitenkaan siten muuttunut pääomaksi, se ei olisi synnyttänyt mitään lisäarvoa. Työvoiman ostajalla onkin näin ollen täysin toinen käsitys tekemänsä liiketoi-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

men luonteesta. Se että työläisen hengissäpitoon 24 tunnin aikana tarvitaan vain 6 työtuntia, ei mitenkään estä tätä tekemästä työtä 12 tuntia 24:stä. Työvoiman arvo ja työvoiman työprosessissa tuottama arvo ovat kaksi eri suuretta. Rahanomistaja on maksanut työvoiman päiväarvon, hänelle kuuluu niin ollen myös työvoiman käyttö päivän kuluessa, päivän mittainen työ. On ostajan erityinen onni, että työvoiman käytön päivän aikana *luoma* arvo on kaksi kertaa niin suuri kuin työvoiman oma päiväarvo, mutta tavaravaihdon lakien mukaan se ei suinkaan ole mikään vääryys myyjää kohtaan. Työläinen siis *tulee maksamaan* rahanomistajalle olettamuksemme mukaan päivittäin kuuden työtunnin arvotuotteen verran, mutta hän tuottaa tälle päivittäin kahdentoista työtunnin arvotuotteen. Erotus rahanomistajan eduksi on kuusi tuntia maksamatonta lisätyötä, maksamaton lisätuote, johon on ruumiillistunut kuuden tunnin työ. Taitotemppu on tehty. Lisäarvo on synnytetty, raha on muutettu pääomaksi.

Todistamalla täten miten lisäarvo syntyy ja miten se yksin voi syntyä tavaroiden vaihtoa säätelevien lakien hallitessa Marx paljasti nykyisen kapitalistisen tuotantotavan ja sille perustuvan anastustavan mekanismin, hän paljasti sen kristalliytimen, jonka ympärille koko nykyinen yhteiskuntajärjestys on kasvanut.

Tällä pääoman luomisella on kuitenkin eräs oleellinen edellytys: »Muuttaakseen rahan pääomaksi on rahanomistajan löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa työläinen**, vapaa siinä kaksinaisessa merkityksessä, että hänellä on vapaana ihmisenä oma työvoimansa käytettävissään omalla tavaranään eikä hänellä toisaalta ole myytävänä muita tavaroita, että hän on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa toteuttamiseksi tarvituista esineistä.»²²² Mutta tämä suhde yhtäältä rahan tai tavarantoimistajien ja toisaalta niiden välillä, jotka eivät omista mitään muuta kuin oman työvoimansa ei ole mikään luonnonhistoriallinen eikä liioin kaikille historian kausille yhteinen suhde. »Ilmeisesti se itse on edelläkäyneen historiallisen kehityksen tulos... sen seuraus, että kokonainen

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

joukko yhteiskunnallisen tuotannon vanhempia muodostumia on hävinnyt.»²²³ Kohtaamme tämän vapaan työläisen historiassa ensi kertaa joukkomitassa 1400-luvun lopussa ja 1500-luvun alussa feodaalisen tuotantotavan hajoamisen seurauksena. Tällä ja samalle kaudelle ajoituvalla maailmankaupan ja maailmanmarkkinain luomisella oli laskettu perusta, jolla olemassaolevan liikkuvan rikkauden suurten määrien täytyi yhä enemmän muuttua pääomaksi ja kapitalistisen, lisäarvon synnyttämiseen suuntautuvan tuotantotavan kehittyä yhä yksinomaisemmin vallitsevaksi.

Tähän asti olemme seuranneet Marxin »sekavia käsitteerakennelmia», näitä »historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä», jotka »hävittävät järjen erottelukyvyn sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön». Asetakaamme nyt näitä »kevytmielisyyksiä» vastaan herra Dühringin tarjoamat »syvälliset loogiset totuudet» ja »perimmäinen ja ankarin tieteellisyys eksaktien tieteenhaarojen mielessä».

Siis Marx ei tarkoita pääomalla »sitä yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline». Hän sanoo päinvastoin, että jokin arvosumma muuttuu pääomaksi vasta sitten kun se *saa lisää arvoaan* muodostaen lisäarvoa. Entä mitä herra Dühring sanoo?

»Pääoma on taloudellisten voimakeinojen runko tuotannon jatkamiseksi ja *osuuksien muodostamiseksi yleisen työvoiman hedelmistä.*»

Niin oraakkelimaisesti ja holtittomasti kuin tämä taaskin on ilmaistu, ainakin on varmaa, että jatkakoon taloudellisten voimakeinojen runko tuotantoa vaikka ikuisesti, siitä ei tule herra Dühringin omienkaan sanojen mukaan pääomaa niin kauan kuin se ei muodosta »osuuksia yleisen työvoiman hedelmistä», ts. lisäarvoa tai ainakin lisätuotetta. Kun herra Dühring siis soimasi Marxia siitä, että tämä ei tarkoita pääomalla yleispätevää taloustieteellistä käsitettä, hän syyllistyy nyt tähän samaan syntiin ja lisäksi hän tekee kömpelön kirjallisen varkauksen Marxilta, jonka hän »salaa huonosti» mahtipontisella puhetavallaan,

Teoksensa sivulla 262 hän kehittää asiaa eteenpäin:

»Pääoma yhteiskunnallisessa mielessä» (ja pääoma ei-yhteiskunnallisessa mielessä on herra Dühringin vielä keksittävä) »eroaa nimittäin ominaislaatuisella tavalla puhtaasta tuotantovälineestä. Kun jälkimmäinen on luonteeltaan vain tekninen ja on välttämättömän kaikissa oloissa, luonnehtii edellistä omaksiottamisen ja osuuk-sien muodostamisen yhteiskunnallinen voima. Yhteiskunnallinen pääoma ei tosin suurimmalta osaltaan ole mitään muuta kuin tekninen tuotantoväline *yhteiskunnallisessa toiminnossaan*; mutta tämä toiminto juuri onkin se minkä... täytyy hävitä».

Kun muistamme, että juuri Marx ensimmäisenä nosti esiin tämän »yhteiskunnallisen toiminnon», jonka nojalla arvosummasta yksistään tulee pääomaa, täytyy kylläkin »asian jokaiselle tarkkaavaiselle tutkijalle pian selvitä, että Marxin esittämällä pääomakäsitteen luonnehdinnalla saadaan aikaan vain sekaannusta». Ei kuitenkaan ankarassa kansantaloustieteessä, kuten herra Dühring luulee, vaan yksinomaan herra Dühringin omassa päässä, niin kuin ensi silmäyksellä näkyy. Ja jo »Kriittisessä historiassa» herra Dühring on unohtanut, kuinka vahvasti hän on »Kurssissa» käyttänyt sanottua pääomakäsitettä hyväkseen.

Mutta herra Dühring ei tyydy vain lainaamaan Marxilta pääoman määritelmänsä, tosin »puhdistetussa» muodossa. Hänen täytyy myös noudattaa sitä »käsitteiden ja historian metamorfoosien leikissä», ja näin hänen on meneteltävä vastoin sitä parempaa tietoaan, että siitä ei heru mitään muuta kuin »sekavia käsite-rakennelmia», »kevytmielisyyksiä», »perusteiden heikkoutta» jne. Mistä on peräisin tämä pääoman »yhteiskunnallinen toiminto», joka tekee sen kykeneväksi anastamaan vieraan työn hedelmiä ja jonka nojalla se vain eroaa pelkästä tuotantovälineestä?

Herra Dühring sanoo, että se »ei perustu tuotantovälineiden luonteeseen eikä niiden tekniseen välttämättömyyteen».

Tämä toiminto on siis syntynyt historiallisesti, ja herra Dühring toistaa meille sivulla 262 vain sen minkä olemme jo saaneet kymmeneen kertaan kuulla. Hän näet selittää toiminnon synnyn kahden miehensä vanhastaan tutulla seikkailulla. Näistä toinen muuttaa historian

alussa tuotantovälineensä pääomaksi käyttämällä väkivaltaa toista vastaan. Herra Dühring ei kuitenkaan tyydy siihen, että lisää historiallisen alun sille yhteiskunnalliselle toiminnolle, jonka nojalla arvosumma vasta muuttuu pääomaksi, vaan hän ennustaa sille myöskin historiallisen lopun: tämä toiminto »juuri onkin se minkä täytyy hävitä». Historiallisesti syntynyttä ja historiallisesti jälleen häviävää ilmiötä on yleispätevällä kielellä tapana nimittää »historialliseksi vaiheeksi». Pääoma on siis historiallinen vaihe paitsi Marxilla, myös herra Dühringillä, ja siksi meidän on pakko tulla siihen tulokseen että herra Dühring noudattaa tässä jesuiittojen sääntöä: Kun kaksi ihmistä tekee samaa asiaa, se ei olekaan sama.²²⁴ Kun Marx sanoo pääomaa historialliseksi vaiheeksi, se on sekava käsiterakennelma, historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiö, joka hävittää järjen erottelevyyden sekä kaiken rehellisen käsitteiden käytön. Kun herra Dühring esittää pääoman samoin historialliseksi vaiheeksi, se todistaa kansantaloudellisen analyysin terävyyttä, perimmäistä ja ankarinta tieteellisyyttä eksaktien tieteenhaarojen mielessä.

Miten sitten Dühringin pääomakäsitys eroaa Marxin käsityksestä?

Marx sanoo: »Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikilla missä yhteiskunnan yhdellä osalla on tuotantovälineiden monopoli, täytyy työläisen, olipa hän vapaa tai epävapaa lisätä omalle toimeentulolleen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaikaa tuottaakseen elämisen tarvikkeet tuotantovälineiden omistajalle».²²⁵ Lisätyö, työ yli sen ajan, minkä työläinen tarvitsee itsensä ylläpitoa varten ja toisten harjoittama lisätyön tuotteen anastaminen, ts. työn riistäminen on siis yhteistä kaikille tähänastisille yhteiskuntamuodoille sikäli kuin nämä ovat liikkuneet luokkavastakohdissa. Mutta Marxin mukaan tuotantoväline saa pääoman ominaisuutteen vasta sitten kun tämän lisätyön tuote omaksuu lisäarvon muodon, kun tuotantovälineiden omistaja tapaa vastassaan vapaan työläisen — vapaan yhteiskunnallisista kahleista ja vapaan omistuksesta — riistämisen kohteena, ja hän riistää tätä *tavaroiden* tuottamisen tarkoituksessa. Ja suuressa mittakaavassa näin on tapahtunut vasta 1400-

luvun lopusta ja 1500-luvun alusta lähtien.

Herra Dühring sitä vastoin selittää pääomaksi tuotantovälineiden *jokaisen* summan, joka »muodostaa osuuk-
sia yleisen työvoiman hedelmistä», siis saa aikaan lisä-
työtä missä muodossa tahansa. Toisin sanoen herra Düh-
ring kaappaa itselleen Marxin keksimän lisätyön nitis-
tääkseen sillä niin ikään Marxin keksimän lisäarvon, jota
sillä hetkellä ei satu sopimaan hänelle. Herra Dühringin
mukaan olisi siis erotuksetta pääomaa paitsi orjatalout-
ta harjoittavien Korintin ja Ateenan kansalaisten liikku-
va ja liikkumaton rikkaus, myöskin Rooman keisariajan
suurmaanomistajien rikkaus ja yhtä hyvin myös kes-
kiajan feodaaliherrojen rikkaus, sikäli kuin se jollain
tavoin palveli tuotantoa.

Herra Dühring itse ei siis tarkoita »pääomalla yleispä-
tevää käsitettä, jonka mukaan pääoma on tuotettu tuotantoväline, vaan pikemminkin täysin vastakkaista kä-
sitettä, mikä sisältää jopa ei-tuotetut tuotantovälineet,
maan ja sen luonnolliset apulähteet. Kuitenkin se käsitys,
että pääoma on »tuotettu tuotantoväline» ilman erotuk-
sia, on taaskin yleispätevä vain vulgaaritaloustieteessä.
Herra Dühringille niin rakkaan vulgaaritaloustieteen
ulkopuolella »tuotetusta tuotantovälineestä» tai ylipäättään
arvosummasta tulee pääomaa vasta siten, että se tuottaa
voittoa tai korkoa, ts. että se anastaa maksamattoman
työn lisätuotteen lisäarvon muodossa, ja tarkemmin sanoen
lisäarvo puolestaan anastetaan kahdessa mainitussa ala-
muodossaan. Tällöin jää vaille kaikkea merkitystä se,
että koko porvarillisen taloustieteen on vallannut käsi-
tys, että voiton ja koron tuottaminen on muka aivan it-
sestään ominaista jokaiselle arvosummalle, joka norma-
leissa oloissa käytetään tuotantoon tai vaihtoon. Pääoma
ja voitto tai pääoma ja korko ovat klassisessa taloustie-
teessä yhtä erottamattomat, samassa vastavuoroisuus-
suhteessa toisiinsa kuin syy ja seuraus, isä ja poika, eilis-
päivä ja tämä päivä. Sana »pääoma» nykyaikaisessa talous-
tieteellisessä merkityksessään ilmaantuu kuitenkin vasta
samoihin aikoihin, jolloin pääoma itsekkin ilmaantuu,
jolloin liikkuva rikkaus saa yhä enemmän pääoman toi-
mintoja riistäen vapaiden työläisten lisätyötä tavaroiden
tuottamiseksi. Tarkemmin sanottuna tämän otti käyt-

töön historian ensimmäinen kapitalistien kansakunta, 1400- ja 1500-lukujen italialaiset. Ja jos Marx ensimmäisenä pohjiaan myöten eritteli modernille pääomalle ominaisen anastustavaran, jos hän saattoi pääomakäsitteen sopusointuun historiallisten tosiasian kanssa, joista se viime kädessä oli abstrahoitu ja joita se sai kiittää olemassaolostaan; jos Marx siten vapautti tämän taloustieteellisen käsitteen niistä epäselvistä ja horjuvista käsityksistä, joita siihen yhä oli takertunut myös klassisessa porvarillisessa taloustieteessä ja siihenastisilla sosialisteilla, niin myöskin juuri Marx toimi »perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden» mukaan, mikä herra Dühringillä on alati huulillaan ja mitä häneltä itseltään jäämme niin kipeästi kaipaamaan.

Herra Dühringillä asian käsittely tapahtuu tosiaan aivan eri tavalla. Hän ei tyydy siihen, että hän ensin haukkuu pääoman esittämistä historialliseksi vaiheeksi »historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöksi» ja sitten itse esittää sen historialliseksi vaiheeksi. Hän julistaa myös pääomaksi järjestään *kaikki* taloudelliset voimateinot, *kaikki* tuotantovälineet, joilla anastetaan »osuuksia yleisen työvoiman hedelmistä», siis myöskin maaomaisuuden kaikissa luokkayhteiskunnissa. Se ei kuitenkaan vähääkään estä häntä myöhemmässä esityksessään erottamasta aivan totunnaisella tavalla maaomaisuutta ja maankorkoa pääomasta ja voitosta, ja leimaamasta pääomaksi vain niitä tuotantovälineitä, jotka antavat voittoa tai korkoa, kuten hän laajasti esittää »Kurssin» sivulta 156 alkaen. Yhtä hyvin herra Dühring voisi ensin sisällyttää lokomotiivin käsitteeseen myös hevoset, härät, aasit ja koirat, koska niilläkin saa ajoneuvot liikkumaan ja soimata nykyisiä insinöörejä siitä, että nämä rajoittaessaan lokomotiivin nimen vain nykyaikaisia höyryvetureja tarkoittavaksi ovat tehneet siitä historiallisen vaiheen, luovat sekavia käsiterakennelmia, historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöitä jne. Sitten lopuksi hän selittäisi, että hevoset, aasit, härät ja koirat on sentään suljettava lokomotiivin määritelmän ulkopuolelle ja että tämä koskee vain höyryvetureja. — Ja näin meidän on jälleen pakko sanoa, että nimenomaan silloin kun pääoma käsitetään Dühringin tavoin menete-

tään kansantaloudellisen analyysin kaikki terävyys ja erottelukyky sekä kaikki rehellinen käsitteiden käyttö ja että sekavat käsiterakennelmat, sekaannus, kevytmie-lisyydet, jotka esitetään syvällisinä loogisina totuuksina ja perusteiden heikkous ovat täydessä kukoistuksessaan juuri herra Dühringillä.

Kaikella tällä ei kuitenkaan ole merkitystä. Herra Dühringille jää yhtä kaikki kunnia siitä, että hän on keksinyt sen akselin, jonka ympärillä koko tähänastinen taloustiede, koko politiikka ja oikeustiede ja lainkäyttö, sanalla sanoen koko tähänastinen historia pyörii. Tässä se on:

»Väkivalta ja työ ovat ne kaksi päätekijää, jotka tulevat kysymykseen muodostettaessa yhteiskunnallisia yhteyksiä.»

Tässä yhdessä lauseessa on tähänastisen taloudellisen maailman koko perustuslaki. Se on äärimmäisen lyhyt ja kuuluu:

I pykälä: Työ tuottaa.

II pykälä: Väkivalta jakaa.

Ja »ihmisten ja saksan kielellä sanoen» tähän loppuu myös herra Dühringin koko taloustieteellinen viisaus.

VIII. PÄÄOMA JA LISÄARVO

(loppu)

»Herra Marxin käsityksen mukaan työpalkka edustaa vain maksua siitä työajasta, minkä työläinen todella tekee työtä mahdollistaakseen oman olemassaolonsa. Tähän riittää pienempi tuntimäärä; usein pitkäksi venytetyn työpäivän koko muu osa antaa ylijäämän, jota kirjoittajamme kutsuu 'lisäarvoksi' ja jota yleispätevällä kielellä sanotaan pääomanvoitoksi. Kun jollakin tuotantosteella jo tuotantovälineisiin ja asiaankuuluviin raaka-aineisiin sisältyvää työaikaa ei oteta lukuun, on tuo työpäivän ylijäämä kapitalistisen yrittäjän osuus. Työpäivän pidentäminen on tämän mukaan kapitalistille tulevaa puhtaalla kiristyksellä hankittua voittoa.»

Herra Dühringin mukaan Marxin lisäarvo ei siis olisi mitään muuta kuin mitä yleispätevällä kielellä nimitetään pääomanvoitoksi eli voitoksi. Kuulkaamme Marxia itseään. »Pääoman» sivulla 195 lisäarvoa selitetään

tämän sanan jälkeen suluissa sanoilla: »korko, voitto, maankorko».²²⁶ Marx esittää sivulla 210 esimerkin, jossa lisäarvosumma 71 shillinkiä esiintyy eri jakomuodoissaan: kymmenykset, paikalliset ja valtion verot 21 sh, maankorko 28 sh, vuokratilijän voitto ja korko 22 sh, koko lisäarvo yhteensä 71 sh.²²⁷ — Sivulla 542 Marx toteaa erääksi Ricardon pääpuutteeksi, että tämä »ei esitä lisäarvoa puhtaana, ts. riippumattomana erityismuodistaan kuten voitosta, maankorosta jne.» ja että hän sen vuoksi liittää lisäarvon suhdeluvun lait välittömästi yhteen voiton suhdeluvun lakien kanssa. Marx ilmoittaa tätä vastaan: »Myöhemmin tämän teoksen kolmannessa kirjassa todistan, että sama lisäarvon suhdeluku voi saada ilmauksensa mitä erilaisimpina voiton suhdelukuina, ja erilaiset lisäarvon suhdeluvut määrättyissä oloissa samana voiton suhdelukuna».²²⁸ Sivulla 587 sanotaan: »Kapitalisti, joka tuottaa lisäarvon, ts. pumppaa välittömästi työläisistä maksamatonta työtä ja kiteyttää sen tavaroiksi, on tosin tämän lisäarvon ensimmäinen anastaja, mutta ei suinkaan sen viimeinen omistaja. Hänen on myöhemmin jaettava se toisten kapitalistien kanssa, jotka toteuttavat muita toimintoja kokonaisuutena otetussa yhteiskunnallisessa tuotannossa, maanomistajien yms. kanssa. Lisäarvo jakautuu näin ollen eri osiin. Sen jako-osat tulevat henkilöiden eri kategorioiden osaksi ja saavat erilaisia, toisiinsa nähden itsenäisiä muotoja, kuten voitto, korko, kauppavoitto, maankorko jne. Näitä lisäarvon muuttuneita muotoja voidaan käsitellä vasta kolmannessa kirjassa».²²⁹ Samoin sanotaan monissa muissa kohdissa.

Asiaa ei voi ilmaista sen selvemmin. Marx kiinnittää jokaisen tilaisuuden tullen huomiota siihen, että hänen lisäarvoaan ei saa sekoittaa voittoon tai pääoman voittoon, että viimeksi mainittu on vain lisäarvon alalaji ja sangen usein vain sen murto-osa. Kun herra Dühring siitä huolimatta väittää, että Marxin lisäarvoa muka »yleispätevällä kielellä sanotaan pääomavoitoksi», ja kun on varmaa, että lisäarvo on Marxin koko teoksen keskipisteenä on vain kaksi mahdollisuutta: joko herra Dühringin tiedot ovat näin puutteelliset ja silloin on verrattoman häpeämätöntä parjata kirjaa, jonka pääsisältöä hän ei

edes tunne. Tai hän tuntee asian ja tekee silloin tietoisin väärennyksen.

Herra Dühring kirjoittaa edelleen:

»Se myrkyllinen kauna, jolla herra Marx suhtautuu tähän kiristyskäsitukseen, on liiankin ymmärrettävää. Mutta vieläkin valtavampi viha ja palkkatyölle perustuvan talousmuodon riistoluonteen täydellisempi tunnustaminen on mahdollista ilman että omaksutaan sitä teoreettista sanontatapaa, joka ilmenee Marxin opissa lisäarvosta.»

Marxin hyvää tarkoittava, mutta erheellinen teoreettinen sanontatapa herättää tässä myrkyllistä kaunaa kiskomista kohtaan. Sinänsä moraalinen intohimo saa väärän »teoreettisen sanontatavan» seurauksena epämoraalisen ilmauksen, se tulee ilmi epäjalon kaunaisena ja alhaisen myrkyllisenä kun sitä vastoin herra Dühringin »perimmäinen ja ankarin tieteellisyys» ilmenee moraalisenä intohimona, jolla on asiaankuuluva jalo luonne, vihana, joka on muotonsakin puolesta moraalista ja joka lisäksi määrällisesti voittaa tuon myrkyllisen kaunan, on valtavampaa vihaa. Sillä aikaa kun herra Dühring saa tällaista iloa omasta itsestään, me otamme selvää mistä tuo valtavampi viha on peräisin.

»Herää nimittäin kysymys, kuinka kilpailevat yrittäjät kykenevät jatkuvasti realisoimaan työn koko tuotteen ja sen mukana lisätuotteen niin paljon luonnollisten tuotantokustannuksien yli kuin työtuntien ylijäämän mainittu suhde osoittaa. Marxin opista ei ole löydettävissä vastausta tähän ja siitä yksinkertaisesta syystä, että siinä ei ole edes tämän kysymyksen asettaminen saanut tilaa. Palkkatyölle perustuvan tuotannon ylellisyysluonnetta ei ole käsitelty mitenkään vakavasti eikä yhteiskunnallista järjestelmää eikä sen riistoasenteita ole millään tavoin tunnustettu valkoisen orjuuden perimmäiseksi syyksi. Päinvastoin on kaikki poliittisyhteiskunnallinen pitänyt aina selittää taloudellisella puolella.»

Edellä esitetyistä kohdista olemme nähneet, että Marx ei suinkaan väitä, että teollisuuskapitalistit, jotka ovat lisätuotteen ensimmäiset anastajat myisivät sen keskimäärin täydestä arvostaan, kaikissa olosuhteissa kuten herra Dühring tässä edellyttää. Marx sanoo nimenomaisesti että kauppavoittokin on osa lisäarvosta, ja tähän on esitetyillä edellytyksillä mahdollista vain silloin kun tehtailija myy tuotteensa kauppiaille *alle* arvon ja siten

luovuttaa tälle yhden osan saaliista. Sellaisena kuin kysymys tässä esitellään, edes sen asettaminen ei voinut saada tilaa Marxilla. Rationaalisesti esitettynä kysymys kuuluu: miten lisäarvo muuttuu alalajeikseen, voitoksi, koroksi, kauppavoitoksi, maankoroksi jne. Ja tämän kysymyksen Marx lupaa ratkaista kolmannessa kirjassa. Ellei herra Dühring voi odottaa niin kauan kunnes »Pääoman» toinen nide ilmestyy²³⁰, hänen pitäisi sillä välin hieman tarkemmin tutkiskella ensimmäistä nidettä. Hän voisi jo mainittujen kohtien lisäksi lukea esimerkiksi sivulta 323, että Marxin mukaan kapitalistisen tuotannon sisäiset lait vaikuttavat pääomien ulkoisessa liikkeessä kilpailun pakkolakeina ja tulevat tässä muodossa yksittäisen kapitalistin tietoisuuteen liikkeelle-panevina motiiveina. Siis Marxin mukaan kilpailun tietellinen erittely on mahdollista vain silloin, kun on ymmärretty pääoman sisäinen luonne, aivan kuten taivaankappaleitten näkyvän liikkeen ymmärtää vain se, joka tuntee niiden todellisen liikkeen, joka ei kuitenkaan ole aistein havaittavissa.²³¹ Sen jälkeen Marx osoittaa esimerkillä, kuinka tietty laki, arvolaki, tietyssä tapauksessa ilmenee ja toteuttaa liikkeelle-panevan voimansa kilpailun piirissä. Herra Dühring voisi jo tästä nähdä, että kilpailu esittää pääosaa lisäarvon jaossa, ja kun asioita hieman harkitsee nämä ensimmäisessä osassa esitetyt viittaukset riittävät tosiaan selvittämään ainakin pääpiirteiltään lisäarvon muuttumisen alalajeikseen.

Juuri kilpailu on kuitenkin herra Dühringille ymmärryksen ehdottomana esteenä. Hän ei voi käsittää kuinka kilpailevat yrittäjät voivat jatkuvasti realisoida työn täyden tuotteen ja sen mukana lisätuotteen niin paljon yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Asia tässä ilmaistaan taaskin totutulla »ankaruudella», joka todellisuudessa on leväperäisyyttä. Lisätuotteella sellaisenaan *ei Marxin esityksessä ole yhtään mitään tuotantokustannuksia*, se on se tuotteen osa, joka *ei maksa mitään* kapitalistille. Jos siis kilpailevat yrittäjät tahtoisivat realisoida lisätuotteen sen luonnollisista tuotantokustannuksista, heidän täytyisi yksinkertaisesti *lahjoittaa* se. Älkäämme kuitenkaan pysähtykö tällaisiin »pikkumaisiin yksityiskohtiin». Eivätkö kilpailevat yrittäjät sitten tosiaankin

joka päivä realisoi työn tuotetta yli luonnollisten tuotantokustannusten? Herra Dühringin mukaan

luonnolliset tuotantokustannukset muodostuvat »työn tai voiman kulutuksesta ja tämä taas voidaan viime kädessä mitata ravinnonkulutuksella».

Siis nykyisessä yhteiskunnassa tuotantokustannukset muodostuvat raaka-aineisiin, työvälineisiin ja työpalkkoihin todella käytetyistä kuluista, erotuksena »verotukselle», voitolle, miekka kädessä pakolla kiskotulle lisäykselle. Yleisesti tunnettu asia kuitenkin on, että siinä yhteiskunnassa missä me elämme, kilpailevat yrittäjät *eivät* realisoi tavaroitaan luonnollisista tuotantokustannuksistaan, vaan laskevat mukaan ja säännöllisesti myös saavat luulotellun lisäyksen, voiton. Se kysymys, jonka asettamisen herra Dühring luuli riittävän puhaltamaan kumoon koko Marxin rakennelman, kuten Joosua-vainaja teki Jerikon muureille²³², on siis olemassa myös herra Dühringin talousteorialle. Katsokaamme miten hän siihen vastaa.

»Pääomanomistuksella ei ole mitään käytännöllistä merkitystä eikä se ole realisoitavissa, ellei siihen ole samalla sisällytetty epäsuoraa väkivaltaa ihmisainesta vastaan. Tämän väkivallan tuote on pääomanvoitto ja viimeksi mainitun suuruus riippuu näin ollen tämän vallankäytön laajuudesta ja voimaperäisyydestä... Pääomanvoitto on poliittinen ja sosiaalinen instituutio, joka vaikuttaa voimakkaammin kuin kilpailu. Yrittäjät toimivat tässä suhteessa säätyinä, ja kukin heistä säilyttää asemansa. Pääomanvoiton tietty paljous on välttämätön kulloisenkin talousjärjestelmän vallitessa.»

Valitettavasti emme yhä vieläkään tiedä, miten kilpailevat yrittäjät kykenevät realisoimaan työn tuotteen jatkuvasti yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Herra Dühring ei voine aliarvioida yleisöään niin että yrittäisi tyrkyttää sille fraasimaisen selityksen pääomanvoitosta, joka on kilpailun yläpuolella; olihan Preussin kuningaskin aikanaan lain yläpuolella. Me tunnemme sen tempun, jolla Preussin kuningas pääsi lain yläpuolelle. Herra Dühringin pitäisi nimenomaan selittää meille ne temput, joiden avulla pääomanvoitto pääsee kilpailua mahtavammaksi, mutta hän kieltäytyy itsepintaisesti

selittämästä sitä. Mitään ei selitä sekään, että yrittäjät hänen sanojensa mukaan toimivat tässä suhteessa säätyinä, ja tällöin jokainen yksilö säilyttää asemansa. Eihän meidän kai tarvinne kirjaimellisesti uskoa, että jonkin ihmisjoukon tarvitsee vain toimia säätyinä, jotta itsekukin heistä säilyttäisi asemansa? Keskiajan ammattikuntalaiset ja Ranskan aateli vuonna 1789 toimivat tunnetusti sangen päättävästi säätyinä ja joutuivat kuitenkin perikatoon. Preussin armeija toimi Jenan²³³ luona myös säätyinä, mutta sen sijaan että olisi säilyttänyt asemansa, sen täytyi päinvastoin lähteä karkuun ja sen jälkeen jopa osittain antautua. Yhtä vähän meitä voi tyydyttää vakuutus, että tietty pääomanvoiton paljous on muka välttämätön tietyn talousjärjestelmän vallitessa. Kysymyshän on näet juuri sen todistamisesta, *miksi* näin on. Emmekä pääse askeltakaan lähemmäksi päämäärää sillä, että herra Dühring ilmoittaa meille:

»Pääomavalta on kasvanut läheisessä yhteydessä maanomistuksen kanssa. Osa maaorjuuden alaisista maatyöläisistä on kaupungeissa muokattu uudelleen ammattitöihin ja vihdoin ainekseksi tehtaalle. Maankoron jälkeen on pääomanvoitto muodostunut omistuskoron toiseksi muodoksi».

Vaikka jätämmekin syrjään väitteen historiallisen virheellisyyden, jää se yhä vieläkin pelkäksi väitteeksi ja rajoittuu vakuuttamaan toistamiseen sitä mikä pitää juuri selittää ja todistaa. Emme voi siis tulla muuhun lopputulokseen kuin että herra Dühring ei kykene vastaamaan omaan kysymykseensä: kuinka kilpailevat yrittäjät kykenevät realisoimaan työn tuotteen jatkuvasti yli luonnollisten tuotantokustannuksien. Toisin sanoen hän ei kykene selittämään voiton syntyä. Eikä hänelle jää muuta keinoa kuin yksikantaan säätää: pääomanvoitto on *väkivallan* tuote, mikä käy kyllä täysin yksin Dühringin yhteiskunnan perustuslain II pykälän kanssa: väkivalta jakaa. Se on tosin oikein kauniisti sanottu, mutta nyt »herää kysymys»: mitä väkivalta jakaa? Täytyyhän toki olla jotakin jaettavana, muuten ei kaikkivaltiainkaan voima voi parhaalla tahdollaankaan jakaa mitään. Kilpailevien yrittäjien taskuihinsa pistämä voitto on jotakin hyvin kouriintuntuvaa ja lujaa. Väkivalta voi *ottaa*

sen, mutta ei voi *luoda* sitä. Ja kun herra Dühring itsepintaisesti kieltäytyy selittämästä meille *kuinka* väkivalta ottaa yrittäjänvoiton, niin vastaukseksi kysymykseen *mistä* se sen ottaa häneltä tulee jo pelkkä haudanhiljaisuus. Missä ei mitään ole, siellä on keisari yhtä hyvin kuin muukin valta menettänyt oikeutensa. Tyhjästä on paha nyhjäistä, varsinkin voittoa. Jos pääomanomistuksella ei ole mitään käytännöllistä merkitystä ja jos se ei ole realisoitavissa niin kauan kuin siihen ei ole samalla sisällytetty epäsuoraa väkivaltaa ihmisainesta vastaan, herää taaskin kysymys: ensiksi kuinka pääomarikkaus sai tällaisen vallan. Tästä kysymyksestä ei suinkaan selvitä parilla edellä esitetyllä historiallisella väittämällä. Toiseksi kuinka tämä väkivalta muuttuu pääoman arvonsäykseksi, voitoksi, ja kolmanneksi mistä se ottaa tämän voiton.

Voimme lähestyä Dühringin taloustiedettä miltä taholta hyvänsä, mutta emme pääse askeltakaan eteenpäin. Kaikille epämieluisille seikoille, voitolle, maankorolle, nälkäpalkalle, työläisen orjuutukselle hänellä on selitykseksi vain yksi sana: väkivalta ja yhä uudelleen väkivalta. Ja herra Dühringin »valtavampi vihakin» raukeaa vihaksi väkivaltaa kohtaan. Olemme nähneet ensinnäkin, että tämä vetoaminen väkivaltaan on keho veruke, ongelman siirtämistä taloudesta politiikan alueelle, eikä sillä kyetä selittämään yhtään ainoata taloudellista [tosi]asiaa. Ja toiseksi olemme nähneet, että tämä vetoaminen jättää itse väkivallan synnyn selittämättä, viisaasti kyläkin, sillä muutoin olisi tultava siihen tulokseen että kaiken yhteiskunnallisen mahdin ja kaiken poliittisen vallan alkuperä on taloudellisissa ennakkoodellytyksissä, kulloisenkin yhteiskunnan historiallisesti annetussa tuotanto- ja vaihtotavassa.

Yrittäkäämme kuitenkin onnistuisimmeko ehkä saamaan tältä taipumattomalta taloustieteen »syvällisemmältä perustanlaskijalta» vielä joitakin selityksiä voitosta. Ehkäpä onnistumme jos yritämme katsoa miten hän käsittelee työpalkkaa.

Sivulla 158 sanotaan:

»Työpalkka on maksu työvoiman elatusta varten ja se tulee tarkasteltavaksi lähinnä vain maankoron ja pääoman voiton perus-

tana. Jotta tässä vallitsevat suhteet tulisivat ehdottoman selviksi, ajateltakoon maankorkoa ja edelleen pääomanvoittoa ensin historiallisesti, ilman työpalkkaa, siis orjuuden tai maaorjuuden pohjalla... Onko ylläpidettävänä orja tai maaorja tai palkkatyöläinen, se johtaa vain eroavuuteen siinä tavassa millä tuotantokustannuksia kertyy. *Joka tapauksessa työvoiman hyväksikäytön avulla saatu puhdas tuotto muodostaa isännän tulon...* Nähdään siis, että... sitä pääristiriitaa, jonka nojalla toisella puolella on omistuskoron jokin laji ja toisella puolella omistamaton maksettu työ, ei esiinny yksinomaan toisen osapuolen kohdalla, vaan aina vain yhtäikaa molempien kohdalla.»

Kuten saamme tietää sivulta 188, omistuskorko on kuitenkin yhteinen ilmaus maankorolle ja pääomanvoitolle. Edelleen sanotaan s. 174:

»Pääomanvoiton luonteena on *työvoiman tuoton pääosan anastaminen*. Pääomanvoitto ei ole ajateltavissa ilman riippuvuussuhdetta jossain muodossa ilmenevästä välittömästi tai välillisesti alistetusta työstä.»

Ja sivulla 183 sanotaan:

Työpalkka »on kaikissa olosuhteissa pelkkä maksu, jonka avulla yleisesti ottaen on turvattava työläisen ylläpito ja hänen mahdollisuutensa jatkaa sukuaan.»

Ja vihdoin sivulla 195 sanotaan:

»Se mikä tulee omistuskoron osalle, on pois työpalkasta, ja päinvastoin se mikä yleisestä suorituskyvystä» (!) »tulee työn osaksi, täytyy vähentää omistustuloista».

Herra Dühring tarjoaa meille yllätyksen toisensa jälkeen. Arvoteoriassa ja seuraavissa luvuissa aina kilpailua käsittelevään oppiin saakka ja se mukaan luetuna, siis sivulta 1 sivulle 155 tavaroiden hinnat tai arvot jakaantuivat ensiksi luonnollisiin tuotantokustannuksiin tai »tuotantoarvoon», ts. raaka-aineisiin, työvälineisiin ja työpalkkaan meneviin kuluihin, ja toiseksi lisäykseen eli jakoarvoon, miekka kädessä pakolla otettuun veroon monopolistiluokan hyväksi. Kuten näimme, tämä lisäys ei voinut todellisuudessa saada aikaan mitään muutosta rikkauden jaossa, koska herra Dühringin täytyi toisella kädellä antaa takaisin sama minkä se toisella otti. Ja sikäli kuin herra Dühring antaa lisäyk-

sen alkuperästä ja sisällöstä meille tietoja, se on syntynyt tyhjästä ja on näin ollen myös tyhjää. Kahdessa seuraavassa tulon lajeja käsittelevässä luvussa, siis sivulta 156 sivulle 217 ei lisäyksestä enää puhuta mitään. Sen sijaan jokaisen työntuotteen, siis jokaisen tavaran arvo jaetaan nyt seuraavaan kahteen osaan: ensiksi tuotantokustannuksiin, joihin on sisällytetty myöskin maksettu työpalkka, ja toiseksi »työvoiman käytön avulla saatuun puhtaaseen tuottoon», joka muodostaa isännän tulon. Ja tällä puhtaalla tuotolla on kerrassaan tutut kasvopiirteet, joita ei voi salata millään tatuoinnilla tai maalailulla. »Jotta tässä vallitsevat suhteet tulisivat ehdottoman selviksi», lukija ajatelkoon, että nämä vastikään herra Dühringin teoksen kohdat olisi painettu aikaisemmin mainittujen lisätyötä, lisätuotetta ja lisäarvoa koskevien Marxin teoksen kohtien viereen. Silloin hän havaitssee, että herra Dühring tässä omalla tavallaan *suoraan kopioi* »Pääomaa».

Herra Dühring tunnustaa kaikkien tähän asti hallinneiden luokkien tulolähteeksi lisätyön jossakin muodossaan, joko orjuuden, maaorjuuden tai palkkatyön muodossa. Hän on ottanut sen usein lainatulta »Pääoman» sivulta 227: »Pääoma ei ole keksinyt lisätyötä» jne.* — Entä »puhdas tuotto», joka muodostaa isännän tulon — mitä muuta se on kuin työntuotteen ylijäämä yli työpalkan? Ja huolimatta siitä että herra Dühring naamioi kerrassaan pinnallisesti työpalkan maksuksi, palkan täytyy hänelläkin turvata yleisesti ottaen työläisen ylläpito ja hänen mahdollisuutensa jatkaa sukua. Miten muuten voi »työvoiman tuoton pääosan anastaminen» käydä päinsä kuin että kapitalisti Marxin esittämällä tavalla puristaa työläisestä enemmän työtä kuin on tarpeen työläisen kuluttamien elämisen tarvikkeiden uusintamiseen, toisin sanoen siten että kapitalisti panee työläisen tekemään työtä pitemmän ajan kuin työläiselle maksetun työpalkan arvon korvaaminen vaatii? Siis työpäivän pidentäminen yli työläisen elämisen tarvikkeiden uusintamisen vaatiman ajan, Marxin lisätyö — juuri se eikä mikään muu kätkeytyy herra Dühringin

* Ks. tätä osaa, s. 340, 394. *Toim.*

»työvoiman hyväksikäytön» taakse. Entä hänen sanontansa isännän »puhdas tuotto», missä muualla se voi esiintyä kuin Marxin lisätuotteessa ja lisäarvossa? Millä muulla Dühringin omistuskorko eroaa Marxin lisäarvosta kuin epätasällisellä muotoilullaan? Herra Dühring on muutoin lainannut nimen »omistuskorko» (»Besitzrente») Rodbertusilta, joka jo ilmaisi maankoron ja pääomankoron eli pääomanvoiton yhteisellä nimellä *korko*, joten on tarvinnut vain lisätä sana »omistus».* Ja jotta kirjallisesta varkaudesta ei jäisi mitään epäilyä, herra Dühring esittää omalla tavallaan yhteenvedon Marxin »Pääoman»¹⁵ luvussa (s. 539 ja seur.) kehittelemistä työvoiman hinnan ja lisäarvon suuruuden vaihtelua koskevista laeista.²³⁵ Hän esittää asian niin, että omistuskoron osaksi tuleva merkitsee vähennystä työpalkasta ja päinvastoin. Näin hän latistaa Marxin sisällyksekääät erityislaite sisällyksettömäksi tautologiaksi. Onhan näet itsestään selvää, että annetussa kahteen osaan jakautuvassa suureessa toinen osa ei voi kasvaa ilman että toinen pienenee. Ja näin herra Dühring on onnistunut ottamaan Marxin ajatukset omakseen niin, että hän on täydelleen kadottanut »perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden eksaktien tieteenhaarojen mielessä», mitä Marxin esityksessä varmasti on.

Emme siis voi välttää johtopäätöstä, että se yllättävä häly, minkä herra Dühring »Kriittisessä historiassa» nostaa Marxin »Pääomasta» ja nimenomaan se tomu, jota hän tupruttaa tuon lisäarvon kohdalla syntyvän mielevän kysymyksen yhteydessä — se olisi ollut parempi jättää esittämättä, koska hän itse ei kykene siihen vastaamaan — että tämä kaikki on vain sotajuontaa, ovelaa manööveriä »Kurssissa» Marxilta tehdyn karkean kirjallisen varkauden peittämiseksi. Herra Dühringillä oli todellakin täysi syy varoittaa lukijaansa askaroimasta »herra Marxin »Pääomaksi» kutsuman sekavan vyyhden», historiallisen ja loogisen kuvittelun sekasikiöiden, sotkuisten ja utuisien hegeliläisten käsitysten yms. kanssa. Tämä uskol-

* Tämäkin itse asiassa tehtiin jo ennen herra Dühringiä. Rodbertus sanoo (Sociale Briefe, 2. kirje, s. 59): »Korkoa on tämän teorian» (hänen teoriansa) »mukaan kaikki tulo, mikä saadaan ilman omaa työtä, yksinomaan omistuksen perusteella».²³⁴

linen Eckart²³⁶ varoittaa Saksan nuorisoa Venuksesta, mutta kaikessa hiljaisuudessa hän on kuljettanut sen omia tarkoituksiaan varten turvaan Marxin aitauksesta. Onnitelkaamme häntä Marxin työvoiman hyväksikäytön avulla saamansa puhtaan tuoton ja sen omituisen valon johdosta, mitä hänen tekemänsä Marxin lisäarvon valtaaminen omistuskoron nimellä luo niihin vaikuttimiin, miksi hän itsepintaisesti kahdessa painoksessa toistaa sen väärän väitteen, että Marx tarkoittaa lisäarvolla vain pääomanvoittoa.

Ja lopuksi meidän täytyy kuvailla herra Dühringin aikaansaannoksia herra Dühringin omilla sanoilla seuraavasti:

»Herra»Dühringin »käsityksen mukaan työpalkka edustaa vain maksua siitä työajasta, minkä työläinen todella tekee työtä mahdollistaakseen oman olemassaolonsa. Tähän riittää pienempi tuntimäärä: usein pitkäksi venytetyn työpäivän koko muu osa antaa ylijäämän, jota kirjoittajamme kutsuu» omistuskoroksi... »Kun jollakin tuotantoasteella jo tuotantovälineisiin ja asiaankuuluviin ra' a-aineisiin sisältyvää työaikaa ei oteta lukuun, on tuo työpö'vän ylijäämä kapitalistisen yrittäjän osuus. Työpäivän pidentäminen on tämän mukaan kapitalistille tulevaa puhtaalla kiristyksellä hankittua voittoa. Se myrkyllinen kauna, jolla herra» Dühring »suhtautuu tähän kiristyskäsitykseen, on liiankin ymmärrettävää»...

Vaikeampi sitä vastoin on ymmärtää miten hän nyt jälleen pääsee »valtavampaan vihaansa».

IX. TALOUDEN LUONNONLAIT. MAANKORKO

Tähän mennessä emme ole parhaalla tahdollakaan voineet keksiä, miten herra Dühring kykenee

poliittisen taloustieteen alalla »vaatimaan tunnustuksen uudelle järjestelmälle, joka ei ole vain aikakaudelle riittävä, vaan *aikakaudelle suuntaa antava.*»

Mutta ehkäpä se mitä emme kyenneet näkemään väkivaltateorian, arvon ja pääoman kohdalla, käy silmissämme päivänselväksi tarkastellessamme herra Dühringin esittämiä »kansantalouden luonnonlakeja». Sillä kuten hän totutun tuoreesti ja terävästi sanoo,

»korkeampi tieteellisyys saavuttaa riemuvoittonsa siinä, että se pääsee ikään kuin lepotilassa olevan aineksen pelkästä kuvailusta ja jaottelusta eteenpäin eläviin, asioiden syntyä valaiseviin oivalluksiin. Lakien tuntemus on sen takia täydellisintä tietoa, sillä se osoittaa meille miten yksi tapahtuma riippuu toisesta.»

Herra Dühring on erityisesti keksinyt heti ensimmäisen kaiken talouden luonnonlain.

Adam Smith »on merkillistä kyllä paitsi jättänyt osoittamatta kaiken taloudellisen kehityksen tärkeimmän tekijän johtavan aseman, myöskin lyönyt kokonaan laimin sen erityisen muotoilemisen ja täten tahtomattaan painanut alistettuun asemaan sen voiman, joka on lyönyt leimansa Euroopan uudempaan kehitykseen». Tämä »peruslaki, jolle on annettava johtava asema, on ihmisen luonnolta saaman taloudellisen voiman teknisen varustuksen, voisi jopa sanoa aseistuksen, laki.»

Tämä herra Dühringin keksimä »peruslaki» kuuluu näin:

Laki n:o 1. »Keksinnöt ja löydöt lisäävät taloudellisten välineiden, luonnon apulähteiden ja ihmisvoiman, tuottavuutta.»

Me ällistymme. Herra Dühring käsittelee meitä aivan niin kuin palkkakirves Molièren näytelmässä vastaleivottua aatelismiestä, jolle hän ilmoittaa, että tämä on koko elämänsä ajan puhunut proosaa itse sitä tietämättä.²³⁷ Olemme jo ajat sitten tienneet, että keksinnöt ja löydöt lisäävät monessa tapauksessa työn tuotantovoimaa (sangen monissa tapauksissa ne eivät sitä lisää, kuten maailman kaikkien patenttitoimistojen roska-paperivuoret todistavat). Sen sijaan saamme kiittää herra Dühringiä siitä valaisevasta tiedosta, että tämä ikivanha latteus on koko talouden peruslaki. Jos »korkeamman tieteellisyyden riemuvoitto» poliittisessa taloustieteessä samoin kuin filosofiassakin merkitsee vain sitä, että ensimmäiselle päähän pälkähtävälle latteudelle annetaan komealta kalskahtava nimi, että sitä toivotetaan luonnonlakina tai jopa peruslakina, on tieteen »syvällisempi perustanlaskeminen» ja mullistaminen tehty mahdolliseksi jokaiselle, jopa berliiniläisen »Volks-Zeitungin»²³⁸ toimituksellekin. Siinä tapauksessa meidän olisi pakko »kaikella ankaruudella» soveltaa herra Dühringin tuomiota Platonista herra Dühringiin itseensä seuraavasti:

»Jos taas tuollainen on muka taloustieteellistä viisautta, on tämä» kriittisen perustanlaskijan²³⁹ »viisaus yhteistä jokaiselle sellaiselle ihmiselle, joka ylipäättään keksii jonkin ajatuksen» — tai edes jonkin lörpötyksen — aivan ilmeisestä asiasta.»

Jos me esimerkiksi sanomme: eläimet syövät, niin me päästämme kaikessa viattomuudessaamme tynnosti suustamme tuiki tärkeän sanan. Sillä meidän tarvitsee vain sanoa, että eläinten kaiken elämän peruslaki on syöminen, ja näin olemme mullistaneet koko eläintieteen.

Laki n:o 2. Työnjako: »Jakautuminen ammattialoihin ja toimintojen jakautuminen lisää työn tuottavuutta».

Sikäli kuin tämä väite pitää paikkansa, on sekin jo Adam Smithin ajoista lähtien ollut yleisenä lausepartena. *Missä* määrin se on oikea, käy selville kolmannessa jaksossa.

Laki n:o 3. »*Välimatkat ja kuljetus* ovat niitä pääsyitä, jotka ehkäisevät tai edistävät tuottavien voimien yhteisvaikutusta.»

Laki n:o 4. »Teollisuusvaltiolla on verrattomasti suurempi väestökapasiteetti kuin maanviljelysvaltiolla.»

Laki n:o 5. »Taloudessa ei tapahdu mitään ilman aineellista etua.»

Nämä ovat ne »luonnonlait», joille herra Dühring perustaa uuden taloustieteensä. Hän pysyy uskollisena jo filosofiassa esittämilleen menetelmille. Pari monesti vielä huonosti sanottua toivottoman yleistä itsestäänselvyyttä muodostaa myös taloustieteen aksiomit, jotka eivät kaipaakaan mitään todistamista, sen perusväittämät, luonnonlait. Sillä varjolla, että kehittäisi sisältöä näille sisällyksettömille laeille, herra Dühring käyttää tilaisuutta hyväkseen laajaan talousopilliseen kannunvalantaan niistä eri aiheista, joiden *nimet* tulevat esiin näissä luulotelluissa laeissa, siis keksinnöistä, työnjaosta, kuljetusvälineistä, väestöstä, eduista, kilpailusta jne. Tämän kannunvalannon latteata arkipäiväisyyttä ryyditetään vain oraakkelimaisilla suurilla sanoilla sekä siellä täällä myös nurinkurisilla käsityksillä tai tärkeilevällä aprikoinnilla kaikenlaisista kasuistisista nokkeluuksista. Sitten tulemme lopuksi maankorkoon, pääomanvoittoon ja työpalkkaan,⁴ ja koska edellä olemme käsitelleet vain kahta viimeksi mainittua anastamisen muotoa, tutkimme päät-

teeksi vielä lyhyesti herra Dühringin käsitystä maankorosta.

Jätämme syrjään kaikki ne kohdat, joissa herra Dühring vain kopioi edeltäjänsä Careyta. Meidän tehtävänäme ei ole käsitellä Careyta, ei liioin puolustaa Ricardon maankorkokäsitystä Careyn vääristelyjä ja päätömyyksiä vastaan. Meitä koskee pelkästään herra Dühring, ja tämä määrittelee maankoron

»siksi tuloksi, jonka omistaja *sellaisenaan* saa maasta».

Kun herra Dühringin olisi selvitettävä maankoron taloustieteellinen käsite, hän kääntäekin sen oikopäätä juridiikan kielelle, joten emme ole yhtään viisastuneet. Syvällisemmän perustanlaskijamme on sen takia alistuttava lisäselvityksiin, tahtopa hän sitä tai ei. Hän vertaa sitten maatilana vuokraamista vuokraviljelijälle pääoman lainaamiseen yrittäjälle, mutta havaitsee pian vertauksen ontuvan monen muun tavoin.

Sillä, hän sanoo »jos tahdottaisiin seurata tätä analogiaa pittelemälle, täytyisi vuokraviljelijälle maankoron maksamisen jälkeen jäävän voiton vastata sitä pääomanvoiton jäännöstä, joka jää vieraalla pääomalla toimivalle yrittäjälle korkojen vähentämisen jälkeen. Vuokraviljelijän voittoa *ei ole totuttu kuitenkaan* pitämään päätulona ja maankorkoa jäännöksenä... Todistuksena tälle käsitysten eroavuudelle on se *tosiasia*, että opissa maankorosta ei erikoisesti oteta huomioon sitä tapausta, että omistaja itse harjoittaa maanviljelystä, eikä panna mitään erikoista painoa vuokran muodossa saadun ja itse tuotetun maankoron suuruuserolle. *Ainaakaan ei ole katsottu olevan aihetta* ajatella itse harjoitetusta maanviljelystä johtuvan maankoron jakautuvan siten, että yksi osa edustaisi ikään kuin korkoa maatilasta ja toinen osa yrittäjätoiminnan ylijäämävoittoa. Kun ei oteta lukuun sitä omaa pääomaa minkä vuokraviljelijä panee yritykseen, *pidetään* hänen erityistä *voittoaan useimmiten näköjään* eräänlaisena työpalkkana. On kuitenkin *arveluttavaa* väittää tästä mitään, koska kysymystä näin määriteltynä ei edes ole asetettu. Aina milloin on kyse suuremmista tiloista, on helppo ymmärtää, että erityistä vuokraviljelijän voittoa ei käy pitäminen työpalkkana. Tämä voitto perustuu näet itse vastakohtaisuudelle maaseudun työvoimaa kohtaan, ja vain tämän työvoiman hyväksikäyttö tekee kyseisen tulolajin mahdolliseksi. Vuokraviljelijän käteen jää selvästikin *osa maankorosta*, ja siten se *täysi maankorko*, jonka itse maanviljelystä harjoittava omistaja saisi, pienenee.»

Maankorkoteoria on ominaisesti englantilainen osa taloustiedettä, ja näin täytyy ollakin, koska vain Englannissa oli vallalla tuotantotapa, minkä yhteydessä maan-

korkeus oli myös tosiasiallisesti erottunut voitosta ja koroista. Englannissa on tunnetusti vallitsevana suurmaanomistus, ja suurviljely. Maanomistajat vuokraavat maitaan suurina, usein hyvin suurina viljelystiloina vuokraviljelijöille, joilla on riittävästi pääomaa tilanhoitoa varten ja jotka eivät itse tee työtä, kuten meidän talonpoikamme tekevät, vaan oikeina kapitalistisina yrittäjinä käyttävät talon palvelusväen ja päiväläisten työtä. Tässä on siis kapitalistisen yhteiskunnan kolme luokkaa kullekin ominaisine tuloineen: maanomistaja, joka saa maankoron, kapitalisti, joka saa voiton, ja työläinen, joka saa työpalkan. Yhdenkään englantilaisen taloustieteilijän päähän ei ole koskaan pälkähtänyt pitää vuokraviljelijän voittoa eräänlaisena työpalkkana, miltä se herra Dühringistä näyttää; vielä vähemmän saattaisi englantilaisesta taloustieteilijästä olla *arveluttavaa* väittää, että vuokraviljelijän voitto on sitä mitä se kiistämättömästi, silminnähävästi ja kouriintuntuvasti on, nimittäin pääoman voittoa. On suorastaan naurettavaa sanoa Dühringin tavoin, että kysymystä mitä vuokraviljelijän voitto oikein on, ei ole näin määriteltynä lainkaan asetettu. Englannissa ei tätä kysymystä tarvitse ensinkään asettaa, sillä kysymys samoin kuin vastaus on ajat sitten ollut olemassa tosiasioissa itsessään, eikä siitä Adam Smithin ajoista lähtien ole koskaan ollut epäilyä.

Asiaa ei muuta lainkaan se tapaus, että maanomistaja itse harjoittaa maanviljelystä, kuten herra Dühring sitä nimittää, tai oikeammin viljelystä harjoitetaan pehtorin johdolla maanomistajan lukuun, kuten Saksassa todellisuudessa useimmiten tehdään. Jos maanomistaja tuo käyttöön myös pääoman ja antaa viljellä tilaa omaan laskuunsa, silloin hän pistää taskuunsa maankoron lisäksi myöskin pääomanvoiton, mikä nykyisen tuotantotavan pohjalla on itsestään selvää eikä voikaan olla toisin. Ja kun herra Dühring väittää, että tähän saakka ei muka ole katsottu olevan aihetta ajatella itse harjoitetusta maanviljelystä johtuvan maankoron (pitäisi olla: tulon) jakautuvan, niin se ei yksinkertaisesti ole totta, ja se osoittaa parhaassa tapauksessa taaskin vain hänen omaa tietämättömyyttään. Eräs esimerkki:

»Työstä saatua tuloa sanotaan työpalkaksi; pääoman käytöstä saatua tuloa sanotaan voitoksi... kokonaan maasta peräisin olevaa tuloa kutsutaan maankoroksi ja se kuuluu maanomistajalle... Kun nämä, eri tulolajit kuuluvat eri henkilöille, ne ovat helposti erotettavissa; mutta jos ne tulevat samalle henkilölle, ne usein ainakin arkikielessä sekoitetaan. Osaa maastaan *itse viljelevän** maanomistajan pitäisi viljelykustannusten vähentämisen jälkeen saada *sekä maanomistajan maankorko että vuokraviljelijän voitto**. Hän kutsuu kuitenkin helposti, ainakin tavallista kieltä käyttäessään, koko tuloaan voitoksi ja sekoittaa siten maankoron voittoon. Useimmat Pohjois-Amerikan ja Länsi-Intian plantaasinomistajistamme ovat tässä asemassa; useimmat viljelevät omia tilojaan ja niinpä harvoin kuulemme puhuttavan jonkin plantaasin maankorosta, mutta kylläkin sen tuottamasta voitosta... Omin käsin omaa puutarhaansa viljelevä puutarhuri on maanomistaja, vuokraviljelijä ja työläinen samassa henkilössä. Näin ollen hänen tuotteensa pitäisi antaa hänelle ensin mainitun maankorko, toisen voitto ja kolmannen työpalkka. Koko summaa pidetään kuitenkin tavallisesti hänen työansionaan; maankorko ja voitto sekoitetaan tässä siis työpalkkaan.»

Tämä kohta on *Adam Smithin* teoksen I kirjan 6. luvusta²⁴⁰. Itse harjoitetun maanviljelyksen tapausta on tutkittu siis jo sata vuotta sitten, ja ne arveluttavat seikat ja epävarmat asiat, jotka aiheuttavat herra Dühringille tässä yhteydessä niin paljon huolta, johtuvat yksinomaan hänen omasta tietämättömyydestään.

Vihdoin hän pelastautuu pulasta rohkealla tempulla:

Vuokraviljelijän voitto perustuu »maaseudun työvoiman» riistoon ja näin ollen se on »osa maankorosta», ja »täysi maankorko», jonka pitäisi oikeastaan virrata maanomistajan taskuun, »pienee» vastaavasti.

Tästä saamme tietää kaksi seikkaa. Ensiksi sen, että maanvuokraaja »pienentää» maanomistajan maankorkoa joten herra Dühringillä maanvuokraaja ei maksakaan maankorkoa maanomistajalle, kuten tähän asti oli kuviteltu, vaan *maanomistaja maksaa maankorkoa vuokraviljelijälle* — todella »perusteitaan myöten omaperäinen katsumus». Ja toiseksi saamme vihdoinkin tietää mitä herra Dühring kuvittelee maankoroksi, nimittäin maaseudun työn riistolla maanviljelyksestä saatua koko lisätuotetta. Mutta koska tämä lisätuote tähänastisessa taloustieteessä — eräitä vulgaaritaloustieteilijöitä ehkä lukuun ottamatta — jaetaan maankoroksi ja pääomanvoitoksi, mei-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

dän on todettava, että myöskään maankorolla herra Dühring »ei tarkoita yleispattevää käsitettä».

Maankorko ja pääomanvoitto eroavat herra Dühringin mukaan siis vain siinä, että edellinen saadaan maanviljelyksestä ja jälkimmäinen teollisuudesta tai kaupasta. Herra Dühring johtuu väistämättömästi tähän epäkriittiseen ja sekavaan käsitystapaan. Me näimme, että hänen lähtökohtanaan oli »tosi historiallinen käsitys», jonka mukaan valta maahan voitaisiin saada hankituksi vain ihmisiin saadun vallan avulla. Siis heti kun maata viljellään orjatyön jonkin muodon avulla, heti syntyy ylijäämä maanomistajalle ja tämä ylijäämä on juuri maankorkoa, samoin kuin teollisuudessa työntuotteen ylijäämä yli työläisen ansion on pääomanvoittoa.

»Siten on selvää, että maankorkoa esiintyy huomattavassa määrin aina silloin ja kaikkialla siellä missä maanviljelystä harjoitetaan työn alistamisen jonkin muodon avulla.»

Kun herra Dühring näin esittää maankoron koko maanviljelyksestä saaduksi lisätuotteeksi, hänen tielleen tulee yhtäältä englantilaisen vuokratilajelijän voitto ja toisaalta tältä lainattu, koko klassisen taloustieteen tunnustama lisätuotteen jakautuminen maankorkoon ja vuokratilajelijän voittoon, ja siten maankoron *puhdas* täsmällinen käsite. Mitä herra Dühring tekee? Hän tekeytyy täysin tietämättömäksi maanviljelyksen lisätuotteen jakaantumisesta vuokratilajelijän voittoon ja maankorkoon, siis klassisen taloustieteen koko maankorkoteoriasta; aivan kuin koko taloustieteessä ei »näin määriteltynä» olisi vielä lainkaan asetettu kysymystä siitä, mitä vuokratilajelijän voitto oikein on; kuin olisi kysymyksessä täysin tutkimaton kohde, josta ei tunneta muuta kuin ulkonäkö ja eräitä arveluttavia seikkoja. Ja hän pakenee kohtalokkaaksi osoittautuneesta Englannista, missä maanviljelyksen lisätuote ilman minkään teoreettisen koulukunnan myötävaikutusta jaetaan niin säälimättömästi kahteen osaansa: maankorkoon ja pääomanvoittoon. Hän pakenee suuresti rakastamansa Preussin maaomikeuden vaikutuspiiriin, missä itse maanomistajan harjoittama maanviljelys on täydessä patriarkaalisessa kukoistukses-

saan, missä »tilanomistaja ymmärtää maankorolla tiluksista saamiensa tuloja» ja herrojen junkkerien käsitys maankorosta vaatii vielä itselleen tieteen suunnannäyttäjän asemaa. Siellä herra Dühring siis saattaa vielä toivoa, että hän voi keplotella sotkuisine kesityksineen maankorosta ja voitosta ja voisi jopa herättää luottamusta uusimmalla keksinnöllään: maankorkoa ei maksakaan vuokratiljelijä maanomistajalle, vaan maanomistaja vuokratiljelijälle.

X. »KRIITISESTÄ HISTORIASTA»

Luokaamme lopuksi vielä silmäys »Kansantaloustieteen kriittiseen historiaan», tähän herra Dühringin »yrittukseen», jolla ei hänen sanojensa mukaan »ole yhtään edeltäjää». Ehkä me siinä viimeinkin kohtaamme sen perimmäisen ja ankarimman tieteellisyyden, mistä on annettu niin monia lupailuja.

Herra Dühring tekee suuren numeron siitä löydöstään, että

»talousoppi» on »tavattoman moderni ilmiö» (s. 12).

Tosiasiasa Marx sanoo »Pääomassa»: »Poliittinen taloustiede... alkaa vasta manufaktuurikaudella esiintyä erityisenä tieteenä». ²⁴¹ Ja teoksessaan »Poliittisen taloustieteen arvostelua» hän sanoo: »Klassinen poliittinen taloustiede alkaa Englannissa William Pettystä ja Ranskassa Boisguillebertista ja päättyy Englannissa Ricardoon ja Ranskassa Sismondiin». ²⁴² Herra Dühring noudattaa tätä hänelle osoitettua tietä, vain sillä erotuksella, että *korkeampi* taloustiede alkaa hänen näkemyksensä mukaan vasta niistä murheellisista keskosista, joita porvarillinen tiede on klassisen kautensa päättymisen jälkeen tuottanut. Sitä vastoin hänellä on mitä parhaat syyt julistaa johdantonsa lopussa riemukkaasti:

»Mutta jos tämä yritys on jäänyt jo ulkoisesti havaittavien erikoisuuksiensa puolesta ja sisältönsä uudemman osan kannalta ilman edeltäjiä, on se sisäisten kriittisten näkökohtiensa ja yleisen katsantokantansa puolesta vieläkin ominaisemmin minun omani» (s. 9).

Hän voisi todellakin mainostaa »yritystään» (teollisuuteen viittaava ilmaisu ei ole lainkaan huonosti valittu) nimellä: Ainoa ja hänen omaisuutensa²⁴³.

Koska poliittinen taloustiede sellaisena kuin se on historiassa esiintynyt ei tosiasiallisesti ole mitään muuta kuin tieteellistä tietoa kapitalistisen tuotantokauden taloudesta, voi sitä koskevia väittämiä ja teoreemoja esiintyä esimerkiksi antiikin kreikkalaista yhteiskuntaa edustaneilla kirjoittajilla vain sikäli kuin tietyt ilmiöt, kuten tavaratuotanto, kaupankäynti, raha, korkoa tuottava pääoma jne. ovat molemmille mainituille yhteiskunnille yhteisiä. Sikäli kuin kreikkalaiset tekivät satunnaisia retkiä tälle alueelle, he osoittivat samaa nerokkuutta ja omaperäisyyttä kuin kaikilla muillakin aloilla. Historiallisesti otettuna heidän katsomuksensa ovat näin ollen modernin tieteen teoreettisia lähtökohtia. Kuunnelkaamme nyt maailmanhistoriallista herra Dühringiä.

»Tämän jälkeen meillä ei olisi vanhan ajan tieteellisen talousteorian suhteen oikeastaan» (!) »mitään positiivista sanottavaa, ja täysin epätieteellinen keskiaika antaa vielä vähemmän aihetta siihen» (siihen että ei sano *mitään!*). »Koska kuitenkin se suuntaus, joka verhoutuu vain näön vuoksi oppineisuuden ulkokuoreen... on vääristänyt modernin tieteen puhtaan luonteen, on kiinnitettävä huomiota ainakin muutamiin esimerkkeihin.»

Ja sitten herra Dühring antaa esimerkkejä sellaisesta kritiikistä, johon ei todellakaan ole sekoitettu edes »oppineisuuden ulkokuorta».

Aristoteleella on seuraava väittämä:

»Jokaisen hyödykkeen käyttö on näet kaksinaista. Toinen puoli on ominainen esineelle sellaisenaan, toinen ei, niin kuin sandaali toimii jalkineena ja on vaihdettavissa. Molemmat ovat sandaalin käyttöarvoja, sillä sekin joka vaihtaa sandaalin sellaiseen mitä häneltä puuttuu, esimerkiksi rahaan tai ravintoon, käyttää sandaalia sandaalina. Hän ei kuitenkaan käytä sitä sen luonnollisella käyttötavalla. Sandaali ei näet ole olemassa vaihtamista varten.»²⁴⁴

Ei riitä, että väittäjä on herra Dühringin mukaan »ilmaistu hyvin lattealla ja kouluviisaalla tavalla». Lisäksi ne, jotka näkevät siinä »käyttöarvon ja vaihtoarvon erottamisen» joutuvat »koomiseen tilanteeseen» unohtaessaan, että »aivan viimeisinä aikoina» ja »kehittyneim-

män järjestelmän puitteissa» — tietysti herra Dühringin oman järjestelmän — käyttöarvo ja vaihtoarvo ovat hävinneet olemattomiin.

»On haluttu väittää, että Platonin valtiota käsittelevään teokseen... sisältyy myös *moderni* esitys kansantaloudellisesta työnjaosta.»

Tällä kai viitataan »Pääoman» XII luvun kohtaan 5, kolmannen painoksen sivuun 369. Mutta siinä todistetaan päinvastoin, että klassisen antiikin käsitys työnjaosta on »mitä selvin vastakohta» nykyajan käsitykselle²⁴⁵. — Platonin omana aikanaan nerokas käsitys työnjaosta²⁴⁶ kaupungin (kreikkalaisille kaupunki oli identtinen valtion kanssa) luonnonsyntyisenä perustana saa herra Dühringiltä osakseen vain nenännyrpistykseen eikä muuta. Näin tapahtuu siksi, että Platon ei mainitse — kuten kreikkalainen Ksenofon²⁴⁷, herra Dühring! — sitä

»rajaa minkä markkinoiden kulloinenkin laajuus asettaa ammattialojen haarautumisen ja erityistoimien teknisen jakautumisen jatkumiselle. Vasta tämä käsitys rajasta kohottaa ajatuksen, jota muutoin tuskin voi sanoa tieteelliseksi, taloudellisesti merkittäväksi totuudeksi».

Herra Dühringin niin suuresti halveksima »professori» Roscher on todellakin vetänyt tämän »rajan», joka vasta muka tekee ajatuksen työnjaosta »tieteelliseksi». Siksi Roscher teki Adam Smithistä nimenomaan työnjaon lain keksijän²⁴⁸. Sellaisessa yhteiskunnassa, missä tavaratuotanto on hallitseva tuotantotapa, ovat »markkinat» — puhuaksemme kerran herra Dühringin tapaan — olleet hyvin tunnettu »raja» »liiketoiminnan harjoittajien» keskuudessa. Tarvitaan kuitenkin enemmän kuin »rutiinimaista tietoa ja vaistoa» jotta ymmärtäisi, etteivät markkinat luoneet kapitalistista työnjakoa, vaan päinvastoin aikaisempien yhteiskunnallisten yhteyksien hajoaminen ja tästä johtuva työnjako loivat markkinat (katso »Pääoma», I. XXIV luku, 5: Kotimaisten markkinoiden luominen teollisuuspääomalle²⁴⁹).

»Rahan rooli on kaikkina aikoina ollut taloudellisten» (!) »ajatusten pääasiallinen kiihoke. Mutta mitä joku Aristoteles tiesi tästä roolista? Ei ilmeisestikään sen enempää kuin sisältyy käsitykseen siitä, että alkuperäistä luontoisvaihtoa on seurannut rahan välityksellä tapahtuva vaihto.»

Kun »joku» Aristoteles rohkenee keksiä rahan kaksi erilaista *kiertokulkumuotoa*, joista toisessa raha toimii pelkkänä kiertovälineenä ja toisessa rahapääomana²⁵⁰, niin herra Dühringin mukaan

hän ilmaisee tällä vain »moraalista vastenmielisyyttä».

Kun »joku» Aristoteles hairahtuu jopa siihen, että haluaa analysoida rahaa sen *arvonmitan* »roolissa» ja esittää todellakin oikein tämän rahaa käsittelevälle opille²⁵¹ niin ratkaisevan probleeman, niin »joku» Dühring vaikenee mieluummin kokonaan moisesta kiellelystä uhkarohkeudesta — ja siihen hänellä onkin pätevät salaiset syynsä.

Lopputuloksena on, että Dühringin »muistiinmerkin-töjen» peilikuvan mukaan antiikin kreikkalaisilla oli tosiasiaa vain »aivan tavanomaisia ajatuksia» (s. 25), jos nyt senkaltaisilla »turhanpäiväisyyksillä» (s. 29) on ylipäätään mitään yhteistä ajatusten, sen enempää tavallisten kuin epätavallistenkaan kanssa.

Herra Dühringin teoksen merkantilismia koskeva luku on parasta lukea »originaalina» (toisin sanoen Friedrich Listin teoksen »Nationales System» 29. luku »Teollisuusjärjestelmä, jota koulukunta kutsuu virheellisesti merkantiilijärjestelmäksi»). Muun muassa seuraava kohta osoittaa kuinka huolellisesti herra Dühring osaa tässäkin välttää kaikkea »oppineisuuden ulkokuortakin».

List sanoo teoksensa 28. luvussa »Italialaiset kansantaloustieteilijät»:

»Kaikkien nykyajan kansakuntien keskuudessa Italia oli edelläkävijä niin poliittisen taloustieteen käytännön kuin sen teoriankin kohdalla.»

Sitten List mainitsee

»ensimmäisen nimenomaan Italiassa kirjoitetun taloustieteellisen teoksen, napolilaisen Antonio Serran kirjan niistä keinoista, joilla kuningaskunnat voivat luoda kullan ja hopean runsautta (1613)»²⁵².

Herra Dühring omaksuu tämän luottavaisesti ja pitää sanotun perusteella Serran »Breve trattato»²⁵³

»eräänlaisena taloustieteen uudemman esihistorian sisäänkäynnin otsikkokirjoituksena».

»Breve trattaton» käsittely rajoittuu hänellä tosiaan-kin tähän »kaunokirjalliseen ilveilyyn». Onnettomuudeksi todellinen asiainkulku oli toinen ja vuonna 1609, siis neljä vuotta ennen »Breve trattatoa» ilmestyi Thomas Munin »A Discourse of Trade etc.»²⁵⁴ Tällä teoksella oli heti sen ensi kertaa ilmestyessä se erityinen merkitys, että se oli suunnattu alkuperäistä *monetaarijärjestelmää* vastaan, jota tuolloin vielä puolustettiin Englannissa valtion harjoittamana käytäntönä. Teos merkitsi siis merkantiilijärjestelmän tietoista *irrottautumista* emäjärjestelmästä. Teoksesta otettiin jo sen ensimmäisessä muodossa useampia painoksia ja sillä oli suoraa vaikutusta lainsäädäntöön. Tekijä muokkasi teoksen kokonaan uudelleen ja hänen kuolemansa jälkeen ilmestynyt vuoden 1664 laitos »England's Treasure etc.» pysyi vielä sadan vuoden ajan merkantilismin evankeliumina. Jos siis merkantilismilla on jokin käänteentekevä teos »eräänlaisena sisäänkäynnin otsikkokirjoituksena», niin se on juuri Munin teos. Ja juuri tästä syystä sitä ei ole lainkaan olemassa herra Dühringin »arvosuhteita hyvin huolellisesti tarkastelevalle historialle».

Modernin poliittisen taloustieteen perustajasta *Pettystä* herra Dühring kertoo meille, että tällä oli

»melkoinen taipumus kevytmieliseen ajatteluun», edelleen tältä »puuttui käsitteiden sisäisemmän ja hienomman erottelun taju...», tällä on »liikkuvuutta, johon liittyy tietoa monista asioista, mutta samalla kevyttä siirtymistä asiasta toiseen ilman että hän juurtuu syvemmin mihinkään ajatukseen»... Hän »järkeilee kansantaloudesta vielä hyvin karkeasti» ja »päätyy naiiviuksiin, joiden vastakohtaisuus... saattaa toisinaan myös huvittaa vakavampaa ajattelijaa».

On mahdotonta yliarvioida sitä alentuvuutta mitä herra Dühring osoittaa kun hän ylipäätään suvaitsee kiinnittää huomiota »johonkuhun» Pettyyn! Entä millaista huomiota hän sitten Pettyyn kiinnittää?

Pettyn väittämiä

»työstä ja jopa työajasta arvonmittana, mistä hänellä esiintyy... epäselviä jälkiä»

ei Dühring mainitse enää lainkaan tämän kohdan lisäksi. Epäselviä jälkiä. Petty esittää teoksessaan »Treatise

on Taxes and Contributions» (ensimmäinen painos 1662)²⁵⁵ selkeän ja paikkansapitävän analyysin tavaroiden arvon suuruudesta. Kun Petty havainnollistaa arvon suuruutta ennen muuta yhtä paljon työtä maksavien jalometallien ja viljan yhtäläisellä arvolla, hän sanoo sillä ensimmäisen ja viimeisen »teoreettisen» sanan jalometallien arvosta. Mutta hän ilmaisee myös varmalla ja yleisellä tavalla, että tavaroiden arvot mitataan *yhtäläisellä työllä* (equal labour). Hän käyttää keksintöönsä erilaisten, osaksi hyvin mutkikkaiden probleemien ratkaisemiseen ja tekee niistä osittain tärkeitä johtopäätöksiä eri yhteyksissä ja teoksissa, myös silloin kun hän ei toista pääväittämäänsä. Mutta jo ensimmäisessä teoksessaan hän myös sanoo:

»Väitän että se» (yhtäläisellä työllä mittaaminen) »on arvojen yhtäläistämisen ja tasapainottamisen perusta*»; tunnustan kuitenkin, että ylärakenteissa ja niihin liittyvässä käytännössä on runsaasti vaihtelevuutta ja mutkikkuutta.»

Petty on siis yhtä tietoinen löytönsä tärkeydestä kuin vaikeudesta käyttää sitä hyväksi yksityiskohdissa. Tästä syystä hän etsikin toista tietä päästäkseen tiettyihin yksittäistavoitteisiin.

Piti näet löytää luonnollinen tasapainosuhte (a natural Par) maan ja työn välillä, jotta arvo voidaan ilmaista »maassa yhtä hyvin kuin työssä tai paremmin molemmissa».

Itse harhatiekin osoittaa nerokkuutta.

Herra Dühring tekee seuraavan terävästi ajatellun huomautuksen Pettyn arvoteoriasta:

»Jos hän itse olisi ajatellut terävämmin, ei toisissa kohdissa voisi löytyä jälkiä vastakkaisesta katsomuksesta, mistä jo edellä muistutettiin.»

Toisin sanoen herra Dühring ei maininnut »edellä» asiasta mitään muuta kuin että »jäljet» ovat »epäselviä». Herra Dühringille on hyvin luonteenomaista, että hän »edellä» viittaa johonkin sisällyksettömällä fraasilla saadakseen lukijan »jäljempänä» uskomaan, että tämä on jo »edellä» saanut tiedon pääasiasta, vaikka kirjoittaja

* Kursivointi Marxin. *Toim.*

tosiasiassa hyppää asian yli niin edellä kuin jäljempänäkin.

Nyt on asia niin, että Adam Smithillä ei ole vain »jälkiä» arvokäsitetä koskevista »vastakkaisista katso- muksista», eikä vain kaksi, vaan jopa kolme ja aivan tarkkaan ottaen suorastaan neljä karkean ristiriitaista käsitystä arvosta, jotka kulkevat sopuisasti rinnakkain ja päällekkäin. Mutta se mikä on luonnollista poliittisen taloustieteen perustanlaskijan kohdalla hänen joutues- saan väistämättä hapuilemaan, kokeilemaan ja kamppai- lemaan vasta hahmottuvan ideoiden kaaoksen kanssa, se on ihmetyttävää sellaisen kirjoittajan kohdalla, joka seuloa yhteenvedoa yli puolentoista vuosisadan tutki- muksista sen jälkeen kun osa tutkimustuloksista on jo siirtynyt kirjoista yleiseen tietoisuuteen. Ja siirtyäksem- me suurista asioista pieniin: kuten näimme herra Düh- ring itsekin esittää valittavaksi mielen mukaan viisi erilaista arvon lajia ja niiden kera yhtä monta vastak- kaista katsomusta. Jos »hän itse olisi ajatellut teräväm- min», hän ei olisi nähnyt niin paljon vaivaa suistaakseen lukijaa Pettyn täysin selkeästä arvokäsityksestä äärim- mäiseen sekavuuteen.

Pettyn teos »Quantulumcunque Concerning Money» (Muutamia sanoja rahasta») on loppuun asti hiottu, yh- destä kappaleesta valettu työ. Se julkaistiin vuonna 1682, kymmenen vuotta hänen »Anatomy of Ireland» teoksensa jälkeen (tämä ilmestyi »ensimmäisen kerran» 1672 eikä 1691, kuten herra Dühring esittää »uusimpien kompiloitujen oppikirjojen»²⁵⁶ mukaan). Merkantilististen katsomusten viimeiset jäljet, joita tapaa hänen muista teoksistaan, ovat kokonaan hävinneet siitä. Se on sisäl- löltään ja muodoltaan pienoinen mestariteos, ja juuri sen vuoksi herra Dühring ei mainitse sitä edes nimeltä. On täysin asianmukaista, että tärkeilevä koulumestari- mainen keskinkertaisuus voi nerokkaimpien ja alkuperäi- simpien taloustutkijoiden edessä esittää vain äkäilevää tyytymättömyyttä, voi vain närkästyä siitä etteivät teoreettiset valonkipinät marssi vuoron perään esiin val- miina »aksiomina», vaan päinvastoin nousevat sieltä täältä esiin syvennyttäessä »karkeaan» käytännön mate- riaaliin, esimerkiksi veroihin,

Samoin kuin Pettyn varsinaisiin taloudellisiin teoksiin, herra Dühring suhtautuu myös tämän perustamaan »poliittiseen aritmetiikkaan» eli tavanomaiselta nimeltään tilastotieteeseen. Hän kohauttelee halveksivasti hartioitaan Pettyn käyttämien menetelmien omituisuudelle! Tällaisen kaksi vuosisataa post festum* esitetyn omahyväisen mestaroinnin kaunistelematon typeryys paljastuu kun sitä verrataan niihin vääristyneisiin menetelmiin, joita Lavoisier²⁵⁷ käytti samalla alalla vielä sata vuotta Pettyn jälkeen sekä siihen suureen välimatkaan, joka erottaa vielä nykyisenkin tilastotieteen siitä päämäärästä, jonka Petty mahtavin vedoin tälle tieteelle hahmotteli.

Pettyn merkittävimmät ideat, joista ei näy juuri jälkeäkään herra Dühringin »yrityksessä», ovat tämän mielestä pelkkiä irrallisia päähänpistoja, satunnaisia ajatuksia ja niille on annettu vasta meidän aikamme yhteyksistään irrotettujen sitaattien nojalla merkitystä, jota niissä itsessään ei lainkaan ole. Ne eivät siis näyttele myöskään poliittisen taloustieteen *todellisessa* historiassa mitään osaa, vaan vain meidän aikamme teoksissa, jotka jäävät herra Dühringin juuriin käyvän kritiikin ja hänen »suuren tyylin historiankirjoituksensa» tason alapuolelle. »Yrityksessään» hänellä tuntuu olleen silmämääränään sellainen sokeasti uskovainen lukijakunta, joka ei rohkenne mistään hinnasta vaatia väitteen todistamista. Palaamme asiaan heti kohta (Locken ja Northin yhteydessä), mutta ensin meidän on silmäiltävä ohimennen Boisguillebertia ja Lawia.

Edellisen kohdalla tähdenämme sitä ainoata löytöä, jonka herra Dühring voi viedä nimiinsä. Hän on keksinyt aiemmin havaitsematta jääneen yhteyden Boisguillebertin ja Lawin välillä. Boisguillebert näet väittää, että jalometallit voitaisiin korvata luottorahalla (un morceau de papier**) ²⁵⁸ niissä normaaleissa rahatoiminnoissaan, joita ne toteuttavat tavarankierron piirissä. Law sitä vastoin kuvittelee, että näiden »paperilappusten» mikä tahansa mielivaltainen »lisääminen» kasvattaisi kan-

* — myöhemmin (kirjaimellisesti: juhlan jälkeen, ts. liian myöhään). *Toim.*

** — paperilappusella. *Toim.*

sakunnan rikkautta. Tämä merkitsee herra Dühringille, että

Boisguillebertin »sanontatapaan kätkeytyy jo uusi merkantilismin käänne» —

toisin sanoen siihen kätkeytyy Law. Seuraava todistaa sen päivänselvästi:

»Oli vain annettava 'yksinkertaisille paperilappusille' se sama osa, mitä jalometallien oli *pitänyt* esittää ja niin oli merkantilistinen muodonmuutos heti toteutettu.»

Samalla tavalla voidaan heti toteuttaa muodonmuutos sedästä tädiksi. Herra Dühring lisää tähän tosin rauhoittavasti:

»Se ei kylläkään ollut Boisguillebertin tarkoituksena.»

Mutta miten hänen tarkoituksenaan, hitto vieköön, olisikaan voinut olla korvata oma rationalistinen käsitysensä jalometallien raharoolista merkantilistien taikauskaisella käsityksellä sillä perusteella, että jalometallit ovat tässä roolissa korvattavissa paperilla?

Herra Dühring jatkaa koomisen vakavasti:

»toki on sentään myönnettävä, että kirjoittajamme on siellä täällä onnistunut tekemään todella osuvan huomautuksen» (s. 83).

Lawin osalta herra Dühring onnistuu tekemään vain seuraavan »todella osuvan huomautuksen»:

»Myöskään Law ei tietenkään kyennyt koskaan täysin *hylkäämään* jälkimmäistä perustetta» (nimittäin 'jalometallien perustaa') »mutta hän vei setelinannon äärimmäiseen pisteeseen, toisin sanoen järjestelmän romahdukseen asti» (s. 94).

Todellisuudessa ei näiden paperiperhosten, pelkkien rahamerkkien kuitenkaan pitänyt lepatella yleisön keskuudessa siksi, että »hylättäisiin» jalometalliperusta, vaan jalometallien houkuttelemiseksi yleisön taskuista tyhjentyneeseen valtionkassaan²⁵⁹.

Päästäksemme palaamaan Pettyyn ja siihen vaatimattomaan osaan, jota herra Dühring antaa hänen esittää taloustieteen historiassa, kuuntelemme ensin mitä meille kerrotaan Pettyn lähimmistä seuraajista Lockesta ja

Northista. Locken »Considerations on Lowering of Interest and Raising of Money» sekä Northin »Discourses upon Trade» ilmestyivät samana vuonna, 1691.

»Se mitä hän» (Locke) »kirjoitti korosta ja metallirahasta, ei ylittänyt niiden pohdintojen rajoja, joita merkantilismin vallalla ollessa yleisesti esitettiin valtiollisen elämän asioista» (s. 64).

Tämän »selonteon» lukijalle täytyy nyt käydä päivän-selväksi, miksi Locken »Lowering of Interest» teoksella oli 1700-luvun jälkipuoliskolla niin huomattava ja kaiken lisäksi vastakkainen vaikutus poliittiseen taloustieteeseen Ranskassa ja Italiassa.

»Monet liikemiehet olivat ajatelleet korkokannan vapaudesta samalla tavoin» (kuin Locke) »ja olosuhteiden kehityskin johti pitämään koron rajoittamista tehottomana. Aikana jolloin joku Dudley North saattoi laatia 'Discourses upon Trade' teoksensa vapaakaupan suuntaan, täytyi ikään kuin olla ilmassa jo paljon sellaista minkä vuoksi teorian alalla koron rajoittamista vastaan esiintynyt oppositio ei enää vaikuttanutkaan mitenkään ennen kuulumattomalta» (s. 64).

Locken oli siis toistettava joittenkin tuolloisten »liikemiesten» ajatuksia tai sitten siepattava kaikenlaista mitä hänen aikanaan »ikään kuin oli ilmassa», jotta hän saattoi teoretisoida koron vapaudesta ja olla sanomatta mitään »ennen kuulumatonta»! Todellisuudessa kuitenkin Petty asetti jo vuonna 1662 teoksessaan »Treatise on Taxes and Contributions» koron rahankoron ominaisuudessa, mitä sanomme koronkiskonnaksi (rent of money which we call usury), vastakkain maankoron ja kiinteistökoron (rent of land and houses) kanssa. Edelleen Petty selitteli tilanomistajille näiden halutessa pitää lainsäädännöllä rahankoron alhaalla, mutta ei maankorkoa, kuinka turhaa ja hedelmätöntä on säätää positiivisen siviililain luonnonlakia vastaan (the vanity and fruitlessness of making civil positive law against the law of nature)²⁶⁰. Kirjoituksessaan »Quantulumcunque» (1682) Petty näin ollen esittää, että koron sääntely lailla on yhtä typerää kuin jalometallien viennin tai vekselikurssin sääntely. Samassa kirjoituksessa hän esittää kerta kaikkiaan ratkaisevat huomautuksensa raising of moneysta*

* — valtion suorittamasta rahanarvon kohottamisesta. *Toim.*

(esimerkiksi yritetään antaa $\frac{1}{2}$ shillingille 1 shillingin nimi leimaamalla hopeaunssista kaksi kertaa aikaisempaa enemmän shillinkejä).

Locke ja North miltei vain kopioivat Pettyä viimeksi mainitussa kohdassa. Koron kohdalla Locke seuraa Pettyn tekemää rahankoron ja maankoron rinnakkainasettelua, kun taas North menee pitemmälle ja asettaa koron pääomankoron (rent of stock) ominaisuudessa maankorkoa vastaan ja pääomanomistajat [stocklords] maanomistajia [lendlords]²⁶¹ vastaan. Locke suhtautuu Pettyn vaatiman koron vapauteen vain varauksellisesti ja North puolestaan varauksettomasti.

Herra Dühring, joka itse on vielä kitkerä merkantilisti »terävämmässä» merkityksessä, ylittää itsensä selviytyessään Dudley Northin teoksesta »Discourses upon Trade» huomauttamalla, että se on kirjoitettu »vapaa-kaupan suuntaan». Tämä on samaa kuin Harvey'n sanottaisiin kirjoittaneen verenkierron suuntaan. Northin teos on, puuttumatta nyt sen muihin ansioihin, klassinen, tinkimättömän johdonmukaisesti kirjoitettu esitys vapaakauppaopista niin ulkomaan kuin kotimaan kaupankin osalta — vuonna 1691 tämä oli kylläkin »ennen kuulumatonta»!

Muun ohessa herra Dühring kertoo, että

North oli »kauppias», lisäksi keho ihminen, eikä hänen teoksensa »kyennyt saavuttamaan suosiota».

Sepä olisi vielä puuttunut, että sellainen teos olisi saanut osakseen »suosiota» yhteiskuntaa hallitsevan roskaväen keskuudessa Englannissa tapahtuneen suojatullijärjestelmän lopullisen voiton aikoihin! Tämä ei kuitenkaan estänyt sitä, että teoksella oli välitöntä teoreettista vaikutusta, mitä todistaa kokonainen joukko Englannissa heti teoksen jälkeen ja osittain vielä 1600-luvun puolella ilmestyneitä taloustieteellisiä teoksia.

Locke ja North ovat todistuksena siitä miten Pettyn englantilaiset seuraajat omaksuivat yksitellen ja muokkasivat edelleen niitä rohkeita otteita, joita Petty oli käyttänyt ensimmäisenä poliittisen taloustieteen miltei kaikilla aloilla. Pinnallisimmankin havainnoitsijan on pakko panna merkille tämän prosessin jäljet vuosien

1691 ja 1752 väliseltä kaudelta siitä syystä, että kaikki tämän kauden merkittävimmät taloudelliset teokset liittyvät Pettyyn joko myönteisessä tai kielteisessä mielessä. Tämä kausi, joka on täynnä omaperäisiä ajattelijoita, on niin muodoin tärkein poliittisen taloustieteen vähittäisen synnyn tutkimuksen kannalta. Samalla kun »suuren tyylin historian hahmotus» lukee Marxin anteesiantamattomaksi synniksi, että »Pääomassa» tehdään niin suuri numero Pettystä ja tämän kauden kirjoittajista, se itse yksinkertaisesti pyyhkii koko kauden historiasta. Lockesta, Northista, Boisguillebertista ja Lawista Dühringin historiankirjoitus hyppää suoraan fysiokraatteihin ja poliittisen taloustieteen todellisen temppelin portilla seisoo sitten — David Hume. Herra Dühringin luvalla korjaamme aikajärjestyistä ja asetamme siten Hume fysiokraattien edelle.

Hume taloustieteellinen »Essays» teos ilmestyi vuonna 1752²⁶². Toisiinsa liittyvissä tutkielmissa »Rahasta», »Kauppataseesta» ja »Kaupasta» Hume seuraa askel askelelta, usein pelkkien kummallisten päähänpistojenkin osalta Jacob Vanderlintin teosta »Money Answers all Things», Lontoo 1734. Miten tuntemattomaksi kyseinen Vanderlint lieneekään jäänyt herra Dühringille, häneen viitataan silti vielä 1700-luvun loppupuolen, toisin sanoen Smithin jälkeisen ajan englantilaisissa taloustieteellisissä teoksissa.

Hume käsittelee Vanderlintin tavoin rahaa pelkkänä arvonmerkkinä; hän kopioi miltei sanatarkasti Vanderlintilta (ja tämä on tärkeätä, koska hän olisi voinut ottaa arvonmerkkiteorian monista muistakin teoksista) miksi kauppatase ei voi olla jatkuvasti yhdelle maalle epäedullinen tai edullinen; Vanderlintin tavoin Hume opettaa, että taseiden tasapaino syntyy luontaisesti eri maiden erilaisen taloudellisen aseman pohjalla; hän saarnaa Vanderlintin tavoin vapaakauppaa, mutta tekee sen vain vähemmän rohkeasti ja johdonmukaisesti; hän korostaa Vanderlintin tavoin, vain latteammin, että tarpeet ovat tuotannon kannustimia; Vanderlintia seuraten hän puhuu virheellisesti vaikutuksesta tavaroiden hintoihin, mitä pankkirahalla ja kaikilla virallisilla arvo-papereilla on; hän hylkää Vanderlintin mukana luotto-

rahan; Vanderlintin tavoin hän tekee tavaroiden hinnat riippuviksi työn hinnasta, siis työpalkasta; hän kopioi jopa Vanderlintilta sen kummallisen päähänpiston, että aarteiden kokoaminen pitäisi tavaroiden hinnat alhaisina jne. jne.

Jo kauan sitten herra Dühring kuiskaili oraakkelimaisesti kuinka väärin toiset ymmärtävät Humeen rahateorian ja erityisen uhkaavasti hän viittasi Marxiin, joka on kaiken lisäksi osoittanut »Pääomassa» poliisijärjestyksen vastaisesti Humeen salaisen yhteyden Vanderlintin ja myöhemmin puheeksi tulevan J. Massien²⁶³ kanssa.

Tämän väärinymmärtämisen laita on näin: Mitä tulee Humeen todelliseen rahateoriaan, jonka mukaan raha on pelkkä arvonmerkki ja tämän vuoksi olosuhteiden pysyessä muutoin samoina tavaroiden hinnat kohoavat suhteessa kiertävän rahan paljouden kasvuun ja alenevat suhteessa rahan paljouden pienenemiseen, voi herra Dühring parhaalla tahdollakin vain toistaa edeltäjiensä virheet, joskin hänelle ominaisella valaisevalla tavalla. Mutta esitettyään sanotun teoriansa Hume itse esittää sen vastaväitteen (Montesquieu²⁶⁴ oli jo samoista edellytyksistä lähtien tehnyt saman),

että on kuitenkin »varmaa», että amerikkalaisten kulta- ja hopeakaivoksien löytämisen jälkeen »Euroopan kaikkien kansakuntien teollisuus on kasvanut, lukuun ottamatta näitä kaivoksia omistavien kansakuntien teollisuutta». Tämä johtuu »muiden syiden ohella kullan ja hopean lisääntymisestä».

Hume selittää ilmiön siten, että

»vaikkakin kullan ja hopean lisääntymisen väistämättömänä seurauksena on tavaroiden korkea hinta, se ei kuitenkaan välittömästi seuraa lisääntymistä, vaan tarvitaan jonkin aikaa ennen kuin raha kiertää läpi koko valtion ja ulottaa vaikutuksensa kaikkiin kansankerroksiin». Väliaikana raha vaikuttaa suotuisasti teollisuuteen ja kauppaan.

Tämän selvityksen lopussa Hume sanoo myös miksi näin on, joskin hän tekee sen paljon yksipuolisemmin kuin monet edeltäjänsä ja aikalaisensa:

»On helppo seurata rahan etenemistä läpi koko yhteisön ja tällöin havaitaan, että rahan täytyy ensin lisätä kunkin ahkeruutta ennen kuin se kohottaa työn hintaa.»²⁶⁵

Toisin sanoen Hume kuvaa tässä jalometallien arvossa tapahtuvan mullistuksen, tarkemmin sanoen arvon alenemisen vaikutusta eli, mikä merkitsee samaa, jalometallien *arvonmitassa* tapahtuvan mullistuksen vaikutusta. Hän havaitsee aivan oikein, että tavaroiden hintojen tasoittuessa vain vähitellen kyseinen arvon aleneminen vasta viime vaiheessa »kohottaa työn hintaa», tavanomaisesti sanottuna työpalkkaa. Siis se lisää työläisten kustannuksella (sen Hume kuitenkin katsoo olevan täysin asianmukaista) kauppiaiden ja teollisuudenharjoittajien voittoa ja näin »lisää ahkeruutta». Hume ei kuitenkaan esitä itselleen varsinaista tieteellistä kysymystä siitä, vaikuttaako jalometallien lisääntynyt saanti niiden arvon pysyessä muuttumattomana tavaroiden hintoihin ja miten se niihin vaikuttaa, ja hän yhdistää *kaiken* »jalometallien lisääntymisen» niiden arvon alenemiseen. Hume tekee siis täsmälleen sen mitä Marx esittää hänen tekevän (»Poliittisen taloustieteen arvostelua», s. 141)²⁶⁶. Palaamme vielä ohimennen tähän kohtaan, mutta sitä ennen puutemme Humen tutkielmaan »Korosta».

Hume todistelee nimenomaan Lockeä vastaan, ettei olemassaolevan rahan paljous määrää korkoa, vaan voiton suhdeluku. Tämä hänen todistelunsa sekä muut hänen selvityksensä korkokannan korkeutta tai alhaisuutta määräävistä syistä on esitetty paljon täsmällisemmin ja vähemmän henkevästi teoksessa »An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest, wherein the sentiments of Sir W. Petty and Mr. Locke, on that head, are considered», joka ilmestyi 1750, kaksi vuotta ennen Humen esseetä. Teoksen tekijä on J. Massie, monelta kannalta vireä ja kuten samanaikaisesta englantilaisesta kirjallisuudesta käy ilmi, sangen luettu kirjailija. Adam Smithin esitys korkokannasta on lähempänä Massieta kuin Humea. Sen enempää Massie kuin Humekaan eivät tiedä eivätkä sano mitään »voiton» luonteesta, vaikka voitto esittääkin molemmilla tärkeää osaa.

»Humea arvioitaessa on ylipäättään menetelty hyvin ennakkoluuloisesti ja hänen tililleen on pantu ajatuksia, joita hän ei lainkaan esittänyt», herra Dühring saarnaa.

Ja herra Dühring esittää itse enemmän kuin yhden osuvan esimerkin tästä »menettelystä».

Niinpä esimerkiksi Hume tutkielma korosta alkaa seuraavilla sanoilla:

»Mitään ei pidetä sen varmempana merkinä kansan kukoistuksesta kuin korkokannan alhaisuutta ja syystä kyllä; uskon tosin, että sen syy on hieman toisenlainen kuin yleisesti otaksutaan.»²⁶⁷

Hume esittää siis heti ensimmäisessä lauseessa, että jo hänen aikanaan on tullut kuluneeksi latteudeksi todeta, että korkokannan alhaisuus on varmin merkki kansan kukoistuksesta. Ja tosiasiaassa tämä »ajatus» olikin ehtinyt Childin jälkeen yleistyä täydet sata vuotta. Herra Dühring sitä vastoin sanoo meille:

»(Hume) korkokantaa koskevista käsityksistä on *korostettava etupäässä sitä ajatusta*, että korko on olosuhteiden» (millaisten olosuhteiden?) »todellinen ilmapuntari ja että koron alhaisuus on miltei pettämätön merkki kansan hyvinvoinnista» (s. 130).

Kuka puhuu näin »ennakkoluuloisesti» ja lumoutuneesti? Ei kukaan muu kuin herra Dühring itse.

Kriittisessä historiankirjoittajassamme herättää muutoin naiivia kummastusta, että Hume tietyn onnistuneen ajatuksen kohdalla »ei edes esitä itseään sen keksijäksi». Herra Dühringille ei moista lipsahdusta sattuisi.

Olemme nähneet, miten Hume yhdistää jalometallin kaiken lisääntymisen sellaiseen lisääntymiseen, jota seuraa arvon lasku, mullistus jalometallin omassa arvossa, siis tavaroiden arvonmitassa. Tämä sekaannus oli Humella väistämätön, koska hänellä ei ollut pienintäkään aavistusta jalometallien toiminnosta *arvonmittana*. Eikä toisin voinut ollakaan, koska hän ei tietänyt kerta kaikkiaan mitään itse arvosta. Sana »arvo» esiintyy ehkä vain yhden kerran hänen kirjoitelmissaan ja silloinkin hän pahentaa entisestään sitä Locken tekemää virhettä, että jalometalleilla on muka »vain kuviteltu arvo» sanomalla, että niillä on »pääasiallisesti fiktiivinen arvo»²⁶⁸.

Hume on tässä huomattavasti paitsi Pettyn myös monien englantilaisten aikalaistensa alapuolella. Samaa »takapajuisuutta» hän osoittaa ylistäessään yhä vielä

vanhan muodin mukaisesti »kauppiasta» tuotannon ensimmäiseksi käyttövoimaksi, mistä vaiheesta Petty oli jo edennyt hyvin pitkälle. Mitä sitten tulee herra Dühringin vakuutukseen, että Hume olisi käsitellyt tutkielmissaan »tärkeimpiä taloudellisia suhteita», tarvitsee vain ottaa vertailukohdaksi Adam Smithin lainaama Cantillonin teos (se ilmestyi Humen tutkielmien tavoin vuonna 1752, mutta tekijä oli silloin jo ollut useita vuosia kuolleena)²⁶⁹, niin saa aihetta ihmetellä Humen taloudellisten teosten aihepiirin ahtautta. Kuten sanottu, Hume pysyy herra Dühringin hänelle antamasta patentista huolimatta kunnioitusta ansaitsevana myös poliittisen taloustieteen alueella, mutta hän on sillä kaikkea muuta kuin alkuperäinen tutkija ja vielä vähemmän käänteentekevä. Hänen taloudellisten tutkielmiensa vaikutus hänen aikansa sivistyneisiin piireihin ei johtunut yksistään oivallisesta esitystavasta, vaan paljon enemmän siitä, että niissä ihannoitiin edistyksellis-optimistisella tavalla tuolloin kukoistukseensa puhkeamassa ollutta teollisuutta ja kauppaa, toisin sanoen Englannissa tuolloin nopeassa nousussa ollutta kapitalistista yhteiskuntaa, minkä taholta niiden täytyi näin ollen saavuttaa »suosiota». Tässä riittääköön yksi viittaus. Kaikki tietävät kuinka intohimoisesti Englannin kansanjoukot taistelivat juuri Humen aikana välillisten verojen järjestelmää vastaan, jota pahamaineinen Robert Walpole käytti suunnitelmallisesti keventääkseen maanomistajien ja yleensä rikkaiden veroja. Tutkielmassaan veroista (»Of Taxes») Hume polemisoi Vanderlintia, alituisesti tarvitsemaansa tietolähdettä (mainitsematta kuitenkaan tätä), välillisten verojen kiivainta vastustajaa ja maan verottamisen päättäväisintä esitaistelijaa vastaan. Siinä Hume sanoo:

»Niiden» (kulutusverojen) »täytyy olla todella raskaita ja hyvin epäviisaasti määrättyjä veroja, jotta työläinen ei kykenisi itse maksamaan niitä lisääntyneen ahkeruuden ja säästäväisyyden avulla ilman että työn hinta nousee.»²⁷⁰

Luulisi että siinä puhuu Robert Walpole itse, etenkin jos tähän liitetään vielä se »julkista luottoa» käsittelevän tutkielman kohta, missä Hume sanoo valtiolle rahaa

lainanneiden verottamisen vaikeudesta puhuessaan näin:

»heidän tulojensa pienenemistä ei *verhottaisi** sillä lumeella, että kyseessä olisi valmisteveron tai tullin erä.»²⁷¹

Aivan kuten skotilta saattoi odottaakin, Humen porvarillista liiketoimintaa kohtaan osoittama ihailu ei ollut suinkaan puhtaasti platonista. Vaikka hän oli syntyään köyhä, hän pääsi kerrassaan tuntuvaan tuhansien punttien vuosituloon, minkä asian herra Dühring ilmaisee näin ymmärtäväisesti kun ei ole kyse Pettystä:

»Sangen vähien varojen pohjalla hän taitavan *yksittyisen taloudenpidon* avulla pääsi siihen asemaan, ettei hänen tarvinnut kirjoittaessaan pyrkiä olemaan kenenkään mieliksi.»

Kun herra Dühring edelleen kirjoittaa:

»Milloinkaan hän ei ollut tehnyt pienintäkään myönnytystä puolueille, ruhtinaille tai yliopistoille»,

niin siihen on sanottava, että Hume ei tosin tiedetä sopineen yhteisistä kirjallisista liiketoimista kenenkään »Wagenerin»²⁷² kanssa. Sen sijaan kylläkin tiedetään, että hän oli whigien harvainvallan piintynyt kannattaja, joka kunnioitti »*kirkkoa* ja *valtiota*» ja sai palkkioksi palveluksistaan ensin Pariisiin lähetystön sihteerin paikan ja myöhemmin verrattomasti tärkeämmän ja tuottoisamman alivaltiosihteerin viran.

Vanha Schlosser sanoo: »Poliittiselta kannalta Hume oli ja pysyi aina konservatiivina ja ankan kuningasmielisenä. Siksi vallassa olevat kirkkopiirit eivät syyttäneetkään häntä kerettöisyydestä yhtä kiivaasti kuin Gibbonia.»²⁷³

»Karkean» plebeijinen Cobbett sanoo: »Itsekäs Hume, tämä historian väärentäjä» haukkuu englantilaisia munkkeja lihaviksi, vaimottomiksi ja perheettömiksi kerjuulla elelijöiksi, »mutta hänellä itsellään ei ollut milloinkaan perhettä tai vaimoa ja hän oli iso ja lihava mies ja käytti runsaasti hyväkseen julkisia varoja ilman että olisi ansainnut niitä millään todellisella julkisella viralla.»²⁷⁴

Herra Dühring taas sanoo:

Hume oli »*elämäkäytännön* järjestelyissä olennaisilta osilta huomattavasti jotakuta Kantia edellä.»

Entä miksi sitten Humelle annetaan »Kriittisessä historiassa» niin liioitellun merkittävä asema? Yksinker-

* Kursivointi Marxin. *Toim.*

taisesti siksi, että tällä »vakavalla ja hienolla ajattelijalla» on kunnia edustaa 1700-luvun Dühringiä. Samoin kuin Hume on todistus siitä, että

»koko tieteenhaaran» (poliittisen taloustieteen) »luominen on ollut valistuneemman filosofian työtä»,

siten Humen edelläkävijän toiminta on paras tae siitä, että koko tieteenhaara saa lähinnä arvattavissa olevaksi lopukseen tämän ilmiömäisen ihmisen, joka on luonut pelkästään »valistuneemman» filosofian uudelleen absoluuttisen valaisevaksi todellisuusfilosofiaksi ja jonka kohdalla aivan Humen tavoin

»filosofian harjoittaminen suppeammassa mielessä yhtyy kansantaloutta koskeviin tieteellisiin pyrkimyksiin... mitä ei aiemmin ole esiintynyt Saksan maaperällä».

Niin muodoin havaitsemme, että taloustieteilijänä sentään kunnioitettava Hume on paisutettu ensimmäisen suuruusluokan taloustieteelliseksi tähdeksi, jonka merkitystä on tähän saakka voitu aliarvioida vain sen saman kateuden tähden, joka on johtanut niin itsepintaiseen vaikenemiseen myös herra Dühringin »aikakaudelle suuntaa antavista» saavutuksista.

Fysiokraattinen koulukunta jätti meille tunnetusti Quesnayn »*taloudellisessa taulukossa*»²⁷⁵ arvoituksen, jota taloustieteen tähänastiset kriitikot ja historioitsijat ovat turhaan yrittäneet ratkaista. Kun tämän taulukon piti esittää selkeästi ja havainnollisesti jonkin maan kokonaisrikkauten tuottamisesta ja kiertokulusta, se jäikin sangen hämäräksi taloustieteilijöiden jälkipolville. Herra Dühring tuo meille tässäkin lopullisen valon.

Vasta sitten voidaan esittää »mitä tämä tuotanto- ja jakautumissuhteiden taloudellinen kuva *merkitsee Quesnaylle itselleen*», hän sanoo, »kun on ensin tarkoin tutkittu hänelle ominaisia tärkeimpiä käsitteitä». Tämä on sitäkin tärkeämpää kun keskeiset käsitteet on tähän asti esitetty vain »horjuvan epämääräisinä» eikä edes Adam Smithillä »ole havaittavissa niiden olennaisia piirteitä».

Herra Dühring tekee nyt kerta kaikkiaan lopun moisesta totunnaisesta »kevytmielisestä selvitystavasta». Ja

sitten hän pitää lukijaansa pilkkanaan täydet viisi sivua esittäen niillä kaikenlaisia mahtipontisia sanakäänteitä, alituista toistoa ja laskelmoitua epäjärjestystä salatakseen sen kohtalokkaan tosiasian, että hänellä tuskin on senkään vertaa kerrottavanaan Quesnayn »tärkeimmistä käsitteistä» kuin niillä »käytetyimmillä kompiloituilla oppikirjoilla», joista hän ei väsy varoittamasta. Tämän johdannon »eräänä arveluttavimpana puolena» on, että siinäkin jo paikoitellen kaivellaan Quesnayn taulukkoa, joka tunnetaan vasta nimeltä, mutta sitten eksytäänkin kaikenkarvaisiin »pohdintoihin», kuten esimerkiksi »yrityksen ja tuloksen eroon». Joskaan tätä seikkaa »ei ole löydettävissä valmiina Quesnayn ideasta», niin sen sijaan herra Dühring antaa meille siitä salamankirkkaan esimerkin heti päästessään pitkäksi venyttämästään johdattavasta »yrityksestä» merkillisen niukkaan »tulokseensa», itse taulukon selitykseen. Esitämme nyt kaiken minkä hän on nähnyt hyväksi kertoa Quesnayn taulukosta — *sanatarkasti kaiken*.

»Yrityksessään» herra Dühring sanoo:

»Hänestä» (Quesnaystä) »näytti itsestään selvältä, että tuotto» (herra Dühring puhui juuri edellä nettotuotteesta) »on käsitettävä *raha-arvoksi* ja sitä on tällaisena käsiteltävä... Hän yhdisti pohdintansa» (!) »heti *raha-arvoihin*, joiden hän edellytti olevan kaikkien maataloustuotteiden myyntituottoa niiden vaihtaessa ensimmäistä kertaa käsiä. Tällä tavalla» (!) »hän operoi taulukkonsa sarakkeissa muutamilla miljardeilla» (ts. raha-arvoilla, joita on muutama miljardin edestä).

Olemme täten kuulleet kolmeen kertaan, että Quesnay operoi taulukossa »maataloustuotteiden» »raha-arvoilla», mukaan luettuna »nettotuote» eli »puhdas tuotto». Pitämällä tekstissä sanotaan:

»Jos Quesnay olisi noudattanut todella luonnollista tarkastelutapaa ja olisi vapautunut paitsi jalometallien ja rahan paljouden, myös *raha-arvojen* huomioonottamisesta... Mutta nyt hän laskee pelkkiä *arvosummia* ja kuvittelee» (!) »nettotuotteen alun pitäen *raha-arvoksi*.»

Siis neljännen ja viidennen kerran: taulukossa on vain raha-arvoja!

»Hän» (Quesnay) »pääsi samaan» (nettotuotteeseen) »vähentämällä kustannukset ja *ajattelemalla*» (!) »pääasiassa sitä arvoa, joka tulee korkona maanomistajan osalle» (tämä ei ole totunnainen, mutta sitäkin kevytmielisempi selitystapa).

Vieläkään ei ole päästy alkua pitemmälle, mutta nyt se tulee:

»Toisaalta *nyt kuitenkin myös*» — tämä »nyt kuitenkin myös» on todellinen helmi! — »nettotuote astuu luontaisineenä kierto- kulkuun ja sitten siitä tulee elementti, jolla hedelmättömäksi kuvattua luokkaa... on elätettävä. Tässä havaitaan *heti*» (!) »minkä sekaannuksen se aiheuttaa, että ajatuskulun määrää yhdessä tapauksessa raha-arvo, toisessa itse esine.»

Yleisesti ottaen näyttää *kaikki* tavarankierto sairastavan sitä »sekaannusta», että tavarat astuvat kiertoon samanaikaisesti »luontaisineinä» ja »raha-arvoina». Me kierrämme kuitenkin yhä vain kehää »raha-arvojen» ympärillä, sillä

»Quesnay haluaa välttää kansantaloudellisen tuoton kaksinkertaisen kirjaamisen».

Herra Dühringin luvalla huomautettakoon: eri tuotelajit esiintyvät »luontaisineinä» alhaalla Quesnayn taulukostaan laatimassa »Erittelyssä»²⁷⁶ ja raha-arvoina ylhäällä itse taulukossa. Myöhemmin Quesnay jopa antoi apulaisensa abbé Baudeaun merkitä myös luontaisesineet, itse taulukkoon raha-arvojensa *viereen*²⁷⁷.

Näin pitkän »yrityksen» jälkeen seuraa vihdoinkin »tulos». Kuulkaa ja hämmästykää:

»Epäjohdonmukaisuus» (Quesnayn maanomistajille antaman roolin kohdalla) »käy kuitenkin *heti* selväksi kunhan kysytään, mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee kansantalouden kiertokulussa. Tällä kohdalla on ainoana fyysiokraattien esitystavalle ja taloudelliselle taulukolle tarjoutuneena mahdollisuutena ollut mystiikkaan asti menevä sekaannus ja mielivalta.»

Loppu hyvin, kaikki hyvin. Siispä herra Dühring ei tiedä mitä »kansantalouden kiertokulussa» (jota taulukko esittää) »maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee». Taulukko on hänelle »ympyrän neliöimistä». Hän tunnustaa itse ettei ymmärrä fyysiokratian aakkosia. Sen jälkeen kun hän on niin pitkään

kiertänyt kuumaa puuroa, esittänyt tyhjää suunsoittoa, hypähtelyä edestakaisin, harlekiinin temppuja, sivuhuomautuksia, poikkeamia ja toistoja ja turruttavia asioiden sotkemisia, joiden piti yksinomaan valmistaa meitä valtaisaan selitykseen siitä mitä taulukko »merkitsee Quesnaylle itselleen» — kaiken tämän päätteeksi herra Dühring tunnustaakin häpeillen, että *hän itse ei tiedä sitä!*

Karistettuaan irti tämän tuskallisen salaisuuden, tämän Horatiuksen mustan surun²⁷⁸, joka istui hänen selänsään kun hän ratsasti fysiokratian maan halki, »vakava ja hieno ajattelijamme» töräyttää jälleen reippaasti torveaan näin:

»Ne viivat, joita Quesnay vetelee ristiin rastiin» (niitä on kaikkiaan peräti viisi!) »muutoin melko yksinkertaiseen» (!) »taulukkoonsa ja joiden pitäisi esittää nettotuotteen kiertokulkua», antavat aihetta pohtia ettei vain »näihin outoihin sarakkeiden yhdistämissiin» kätkeydy mitään mielikuvituksensekaista matemaatiikkaa, ne muistuttavat Quesnayn yrittämää ympyrän neliointiä jne.

Koska herra Dühring ei ymmärtänyt näitä viivoja niiden yksinkertaisuudesta huolimatta, minkä hän itse myöntää, hänen täytyi suosimaansa tapaa noudattaen *tehdä ne epäilyttäväksi*. Ja nyt hän voi tyynin mielin antaa kohtalokkaalle taulukolle armoniskun:

»Sen jälkeen kun olemme tarkastelleet nettotuotetta tältä *arveluttavimmalta puolelta*» jne.

Kun Dühring joutuu pakon edessä tunnustamaan, ettei hän ole ymmärtänyt sanaakaan taloudellisesta taulukosta eikä siinä esiintyvän nettotuotteen esittämästä »roolista» — silloin hän käyttää nimitystä »nettotuotteen arveluttavin puoli!»! Millaista hirsipuhuumoria!

Jotta lukijamme ei jäisi yhtä julman tietämättömäksi Quesnayn taulukosta kuin taloudellisen viisautensa »ensi kädessä» herra Dühringiltä saavat väistämättä jäävät, esitämme lyhyen yhteenvedon*:

Fysiokraatit jakavat tunnetusti yhteiskunnan kolmeen luokkaan: 1. tuottava, ts. maanviljelyksessä todella

* Ks. Quesnayn »Taloudellisen taulukon» kaavaa tämän osan s. 442 ja 443 välillä. *Totm.*

toimiva luokka, vuokraviljelijät ja maatyöläiset. Heitä kutsutaan tuottaviksi, koska heidän työnsä tuottaa ylijäämää — maankorkoa. 2. Tämän ylijäämän itselleen ottava luokka, joka käsittää maanomistajat ja näistä riippuvaiset alustalaiset sekä ruhtinaat ja yleensä kaikki valtion palkkaamat virkamiehet sekä lopuksi myös kirkko kymmenyksien anastajan erityisominaisuudessa. Lyhyiden vuoksi kutsumme seuraavassa ensimmäistä luokkaa yksinkertaisesti »vuokraviljelijöiksi» ja toista »maanomistajiksi». 3. Tuotantoa harjoittava eli steriili (hedelmätön) luokka. Se on hedelmätön, koska se fysiokraattien käsityksen mukaan lisää tuottavalta luokalta saamiinsa raaka-aineksiin vain sen verran arvoa kuin se kuluttaa samalta luokalta saamiaan elämisen tarvikkeita. Quesnayn taulukon on nyt tarkoitus havainnollistaa, kuinka jonkin maan (tosiasiassa Ranskan) vuotuinen kokonaisuus kiertää näiden kolmen luokan välillä ja palvelee vuotuista uusintamista.

Taulukon ensimmäisenä edellytyksenä on, että vuokraviljelyjärjestelmä ja samalla suurviljely on yleisesti vallalla Quesnayn ajan mielessä. Esikuvanaan Quesnaylla oli Normandie, Picardie, Ile-de-France sekä eräät muut Ranskan maakunnat. Vuokraviljelijä esiintyy näin ollen maanviljelyksen todellisena johtavana voimana, edustaa taulukossa koko tuottavaa (maanviljelystä harjoittavaa) luokkaa ja maksaa maanomistajalle maankorkoa rahassa. Vuokraviljelijöiden koko luokalla edellytetään olevan 10 miljardin livren kiinteä pääoma eli inventarium, mistä viidennes eli 2 miljardia on vuosittain korvattavaa liikuvaa pääomaa. Tämän arvion mallina ovat jälleen olleet mainittujen maakuntien parhaiten viljellyt vuokraviljelmät.

Muita edellytyksiä ovat: 1. että yksinkertaisuuden vuoksi ovat vallalla kiinteät hinnat ja yksinkertainen uusintaminen; 2. että kaikki pelkästään yhden yksittäisen luokan sisällä tapahtuva kiertokulku jätetään huomiotta ja vain luokkien välinen kierto otetaan huomioon; 3. että kaikki luokkien välillä vuoden mittaisen taloudellisen toimintajakson aikana tapahtuvat ostot ja myynnit liitetään yhdeksi ainoaksi yhteissummaksi. Lopuksi on muistettava, että Quesnayn ajan Ranskassa,

kuten suuremmassa tai pienemmässä määrin koko Euroopassakin talonpoikaisperheen oma kotiteollisuus tyydytti valtaosan elintarvikkeiden ulkopuolelle jäävistä perheen tarpeista, ja tämän vuoksi tämän kotiteollisuuden oletetaan tässä olevan maanviljelyksen itsenäisenä liitännäisenä.

Taulukon lähtökohtana on kokonaissato, ja sen vuoksi maan, tässä tapauksessa Ranskan, vuotuisen maanviljelystuotannon bruttotuote eli »totaalinen uusintaminen» esiintyy taulukossa heti ylhäällä. Tämän bruttotuotteen arvonaisuus arvioidaan kaupankäyntiä harjoittavien kansakuntien maanviljelystuotteiden keskihintojen mukaan. Arvonaisuus on viisi miljardia livreä, mikä summa tuolloin mahdollisten tilastoarvioiden mukaan ilmaisee suunnilleen Ranskan maanviljelystuotannon bruttotuotteen raha-arvon. Tässä eikä missään muussa on syy siihen, miksi Quesnay taulukossaan »operoi muutamilla miljardeilla», tarkemmin sanottuna viidellä miljardilla livrellä eikä esimerkiksi viidellä livre tournoisilla²⁷⁹.

Koko bruttotuote, arvoltaan viisi miljardia, on siis tuottavan luokan kädessä, toisin sanoen lähinnä vuokratilajelijöillä, jotka ovat tuottaneet sen kuluttamalla kahden miljardin vuotuisen liikkuvan pääoman, mikä vastaa kymmenen miljardin kiinteää pääomaa. Ne maanviljelystuotteet, elintarvikkeet, raaka-aineet jne., jotka tarvitaan liikkuvan pääoman korvaamiseksi, siis myös maanviljelyksessä suoraan toimivien henkilöiden elatukseksi, vähennetään luontaismuodossa kokonaissadosta ja kulutetaan uuteen maanviljelystuotantoon. Koska on edellytetty, kuten sanottu, kiinteät hinnat ja yksinkertainen uusintaminen kerran määrättyssä mittakaavassa, on tämän ennakoita otetun bruttotuotteen osan raha-arvo yhtä kuin kaksi miljardia livreä. Tämä osa ei siis astu yleiseen kiertokulkuun. Taulukostahan on jätetty pois se kierto, joka tapahtuu kunkin luokan *sisällä* eikä eri luokkien välillä, mistä myös jo huomautettiin.

Liikkuvan pääoman korvaamisen jälkeen bruttotuotteesta jää kolmen miljardin ylijäämä, mistä kaksi on elintarvikkeiden ja kaksi raaka-aineiden muodossa. Se maankorko, mikä vuokratilajelijöiden on maksettava maanomistajille, on kuitenkin vain kaksi kolmannesta

tästä, yhtä kuin kaksi miljardia. Pian tulee ilmi miksi vain nämä kaksi miljardia esiintyvät »nettotuotteen» eli »puhtaan tulon» otsikon alla.

Kuitenkin ennen taulukossa esitetyn liikkeen alkamista ovat vuokratilajelijöiden käsissä paitsi viiden miljardin arvoinen maanviljelyksestä saatu »totaalinen uusintaminen», mistä kolme miljardia menee yleiseen kiertokulkuun, myös kansakunnan kaikki säästöt [»pécule»], kaksi miljardia käteistä rahaa. Sen kohdalla on asia seuraavasti.

Koska taulukon lähtökohtana on kokonaissato, se muodostaa samalla päätepisteen taloudelliselle vuodelle, esimerkiksi vuodelle 1758, minkä jälkeen alkaa uusi talousvuosi. Tämän uuden vuoden 1759 aikana kiertokulkuun määrätty bruttotuotteen osa jakautuu erillisten maksujen, ostojen ja myyntien epälukuisen määrän nojalla kahden muun luokan kesken. Kuitenkin nämä toisiaan seuraavat, irralliset ja yli koko vuoden ulottuvat liikkeet yhdistetään muutamiksi luonteenomaisiksi tapahtumiksi, jotka aina käsittävät koko vuoden — näin täytyykin taulukossa tapahtua kaikkien olosuhteiden vallitessa. Niinpä sitten vuoden 1758 päättyessä vuokratilajelijäluokalle on virrannut takaisin se raha, minkä se maksoi vuoden 1857 maankorkoina maanomistajille (itse taulukko osoittaa miten tämä tapahtuu). Kyseessä on kahden miljardin summa, joten vuokratilajelijät voivat heittää sen jälleen vuonna 1759 kiertokulkuun. Koska tämä summa kuitenkin on paljon suurempi, kuten Quesnay huomauttaa, kuin tarvitaan maan (Ranskan) kokonaiskiörtokulkuun todellisuudessa, maksujen toistuessa alituisesti osasina, niin vuokratilajelijöiden kädessä olevat kaksi miljardia livreä edustavat maassa kiertävän rahan yhteisummaa.

Maankoron taskuunsa pistävien maanomistajien luokka esiintyy ennen muuta maksujen vastaanottajan roolissa, kuten vielä nykyäänkin sattumoisin on laita. Quesnayn oletuksen mukaan varsinaiset maanomistajat saavat vain neljä seitsemäsosaa kahden miljardin maankorosta. Kaksi seitsemäsosaa menee hallitukselle ja yksi seitsemäsosa kymmenysten kerääjille. Quesnayn aikoina kirkko oli Ranskan suurin maanomistaja ja lisäksi se

otti kymmenykset kaikesta muusta maaomaisuudesta.

»Steriilin» luokan kokonaisen vuoden aikana kuluttaman liikkuvan pääoman (avances annuelles*) muodostavat yhden miljardin arvoiset raaka-aineet. Siinä on pelkkiä raaka-aineita, koska työkalut, koneet jne. kuuluvat itse tämän luokan tuotteisiin. Kuitenkin ne moninaiset roolit, joita kyseiset tuotteet esittävät itse tämän luokan teollisuudenharjoituksessa, eivät kuulu taulukkoon yhtään sen enempää kuin yksinomaan tämän luokan sisällä tapahtuva tavaroiden ja rahan kiertokaan. Palkka siitä työstä, millä hedelmätön luokka muuttaa raaka-aineen manufaktuuritavaroiksi, on yhtä kuin niiden elintarvikkeiden arvo, jotka tämä luokka saa osittain suoraan tuotavalta luokalta, osittain epäsuorasti maanomistajien välityksellä. Vaikkakin tuottamaton luokka itse jakautuu kapitalisteihin ja palkkatyöläisiin, on se Quesnayn perusnäkemysten mukaan, luokkakokonaisuutena tuottavan luokan ja maanomistajien palkoissa. Samoin on yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi teollisuuden kokonaistuotanto ja näin ollen myös teollisuuden kokonaiskierto, joka jakautuu satoa seuraavalle vuodelle. Näin ollen edellytetään, että taulukossa esitetyn liikkeen alkaessa hedelmättömän luokan vuotuinen tavarantuotanto on kokonaan sen käsissä, että siis tämän luokan koko liikkuva pääoma ja vastaavasti yhden miljardin arvoiset raaka-aineet on muutettu kahden miljardin arvoiseksi tavaroiksi, mistä puolet edustaa tämän muutoksen aikana kulutettujen elintarvikkeiden hintaa. Tässä kohdassa voidaan esittää seuraava vastaväite: hedelmätön luokkahan kuluttaa sentään myös teollisuustuotteita omiksi kotitarpeikseen. Missä ne sitten esiintyvät, jos tämän luokan oma kokonaistuote siirtyy kierron välityksellä muille luokille? Saamme vastaukseksi tähän: hedelmätön luokka ei vain itse kuluta osaa omista tavaroistaan, vaan se pyrkii lisäksi pidättämään niistä itsellään mahdollisimman paljon. Se siis myy kiertokulkuun heittämiään tavaroita yli niiden arvon ja sen täytyy tehdä näin, koska me arvioimme nämä tavarat niiden tuotannon kokonaisarvosta. Tämä ei kuitenkaan muuta lainkaan taulukon asetta-

* — vuotuiset sijoitukset. *Toim.*

muksia, koska kerran molemmat muut luokat saavat manufaktuuritavaroita vain kokonaistuotantonsa arvoon asti.

Me tunnemme nyt siis kolmen eri luokan taloudellisen tilanteen taulukon kuvaaman liikkeen alkaessa.

Korvattuaan liikkuvan pääomansa luontaismuodossa tuottavalla luokalla on yhä käytettävissään kolmen miljardin edestä maanviljelyksestä saatua bruttotuotetta ja kaksi miljardia rahaa. Maanomistajien luokka esiintyy ensin vain vaatimalla tuottavalta luokalta kaksi miljardia maankorkoa. Hedelmättömällä luokalla on käytettävissään kahden miljardin edestä manufaktuuritavaroita. Fysiokraatit nimittävät näistä kolmesta vain kahden luokan välillä tapahtuvaa kiertokulkua epätäydelliseksi ja kaikkien kolmen luokan välillä tapahtuvaa täydelliseksi kiertokuluksi.

Nyt siirrymme itse taloudelliseen taulukkoon.

Ensimmäinen (epätäydellinen) *kierto*: vuokraviljelijät maksavat vastasuoritusta saamatta maanomistajille kuuluvan maankoron kaksi miljardia rahana. Toisella näistä miljardeista maanomistajat ostavat vuokraviljelijöiltä elintarvikkeita, joten vuokraviljelijöille virtaa takaisin puolet heidän maankoron maksamiseen käyttämästään rahasta.

»Taloudellisen taulukon erittelyssään» Quesnay ei mainitse enää valtiota, joka saa kaksi seitsemäsosaa maankorosta eikä kirkkoa, joka saa yhden seitsemänneksen, koska molempien yhteiskunnallinen rooli on yleisesti tunnettu. Varsinaisista maanomistajista hän sanoo, että heidän kulunsa, joihin sisältyvät myös menot koko heidän palvelusväestään, ovat ainakin valtaosaltaan hedelmättömiä kuluja. Poikkeuksena on vain se vähäinen osa, joka käytetään »heidän tilojensa ylläpitämiseen ja parantamiseen sekä niiden viljelyn tason kohottamiseen». Mutta »luonnonoikeuden» mukaan maanomistajien varsinaisena toimintona onkin juuri »huolehtiminen heidän perintöosansa hyvästä hoidosta ja sen ylläpidon aiheuttamista kuluista»²⁸⁰, eli kuten Quesnay myöhemmin sanoo, avances foncierèsista, toisin sanoen kuluista, joilla maan kunnostetaan ja varustetaan kaikilla tarvikkeilla niin että vuokraviljelijälle jää mahdollisuus omistaa koko

pääomansa yksinomaan todellisen viljelyn hoitamiseen.

Toinen (täydellinen) *kierto*. Toisella rahamiljardilla, joka on yhä maanomistajien käsissä, he ostavat manufaktuuritavaroita hedelmättömältä luokalta, ja tämä puolestaan ostaa saamallaan rahalla saman summan edestä elintarvikkeita vuokraviljelijöiltä.

Kolmas (epätäydellinen) *kierto*. Vuokraviljelijät ostavat hedelmättömältä luokalta yhdellä rahamiljardilla vastaavan määrän manufaktuuritavaroita. Suuri osa tavaroista on maanviljelystyökaluja ja muita maanviljelyksessä tarvittavia tuotantovälineitä. Hedelmätön luokka siirtää samat rahat takaisin vuokraviljelijöille ostamalla miljardilla raaka-aineita korvatakseen oman liikukuvan pääomansa. Näin ovat vuokraviljelijöiden maankoron maksuun käyttämät kaksi miljardia virranneet takaisin heille ja liike on päättynyt. Näin on myös ratkenut se suuri arvoitus, »mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta sitten tulee talouden kiertokulussa».

Näimme edellä, että prosessin lähtökohdassa tuottavan luokan käsissä oli kolmen miljardin ylijäämä. Siitä maksettiin vain kaksi miljardia nettotuotteena maankoron muodossa maanomistajille. Ylijäämän kolmas miljardi muodostaa koron vuokraviljelijöiden kokonaispääomalle, siis kymmenen prosenttia kymmenestä miljardista. He eivät saa tätä korkoa kiertokulusta, mikä on syytä panna merkille. Korko on luontaismuodossa heidän kädesään, ja he realisoivat sen ainoastaan kiertokulun välityksellä vuokraviljelijöiden muuttaessa sen arvoltaan yhtä suuriksi manufaktuuritavaroiksi.

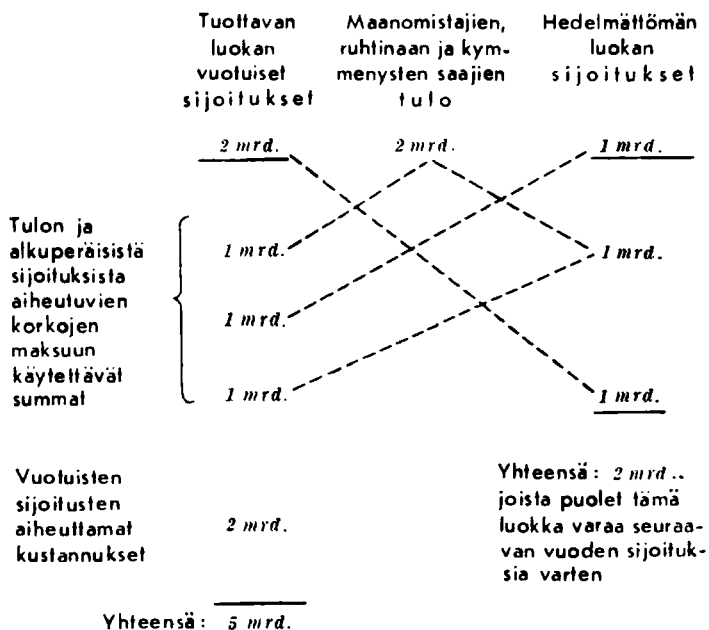
Vuokraviljelijä, maanviljelyksen päätekijä, ei sijoitaisi ilman tätä korkoa kiinteää pääomaansa maanviljelykseen. Fysiokraattien mukaan jo tältä kannalta on se seikka, että vuokraviljelijä ottaa itselleen maanviljelyksen *lisätuoton* korkoa edustavan osan, yhtä välttämätön uusintamisen ehto kuin itse vuokraviljelijäluokkakin. Näin ollen kyseistä elementtiä ei voida laskea mukaan kansallisen »nettotuotteen» eli »puhtaan tulon» kategoriaan. Viimeksi mainitulle on näet ominaista nimenomaan, että se on kulutettavissa ilman että kansallisen uusintamisen välittömiä tarpeita otetaan lainkaan huo-

mioon. Quesnayn mukaan tästä yhden miljardin rahastosta kuitenkin maksetaan suurimmaksi osaksi vuoden mittaan tarpeelliseksi tulevat korjaukset ja osittain kiinteän pääoman uusimiset, edelleen sitä käytetään vararahastona onnettomuuksien varalta ja, mikäli mahdollista, kiinteän ja liikkuvan pääoman lisäämiseksi sekä maan parantamiseksi ja viljelyn laajentamiseksi.

Koko tapahtumainkulku on todella »melko yksinkertainen». Seuraavat summat heitettiin kiertokulkuun: vuokraviljelijöiden osalta kaksi miljardia rahana maankoron maksamiseksi ja kolme miljardia tuotteina, mistä kaksi kolmannesta oli elintarvikkeita ja yksi kolmannes raaka-aineita, sekä hedelmättömän luokan osalta kaksi miljardia manufaktuuritavaroina. Kahden miljardin määräisistä elintarvikkeista maanomistajat sekä heidän väkensä kuluttavat puolet ja toisen puolen kuluttaa hedelmätön luokka maksuksi työstään. Yhden miljardin määräiset raaka-aineet korvaavat saman luokan liikkuvan pääoman. Kiertokulussa olevista kahden miljardin määräisistä manufaktuuritavaroista puolet tulee maanomistajien osalle ja toinen puoli vuokraviljelijöille, joille se on vain muuntunut muoto sijoituspääoman korosta, jonka he hankkivat ensi kädessä maataloudellisesta uusintamisesta. Sen sijaan se raha, minkä vuokraviljelijä on heittänyt kiertoon maksaessaan maankoron, virtaa hänelle takaisin hänen myydessään tuotteensa, ja niin voi sama kiertoliike tapahtua uudelleen seuraavana talousvuotena.

Ihmeteltäköön herra Dühringin »todella kriittistä» esitystä, joka on niin rajattoman ylivoimainen verrattuna »totunnaisiin kevytmielisiin selitystapoihin». Sen jälkeen kun herra Dühring oli esittänyt meille salaperäiseen tapaan viisi kertaa peräkkäin miten arveluttavasti Quesnay operoi taulukossaan pelkillä raha-arvoilla, mikä sekä lisäksi osoittautui paikkansapitämättömäksi, hän tulee vihdoin viimein siihen tulokseen, että jos hän esittää kysymyksen »mitä maankoron ominaisuudessa omaksi otetusta nettotuotteesta siten tulee kansantalouden kiertokulussa», on »ainoana taloudelliselle taulukolle tarjoutuneena mahdollisuutena ollut mystiikkaan asti menevä sekaannus ja mielivalta».

Totaalinen uusintaminen: 5 mrd.

F Quesnayn »Taloudellisen taulukon» kaava (Quesnayn teoksesta »Taloudellisen taulukon erittely»)

Olemme nähneet, että taulukko, tämä yhtä yksinkertainen kuin omaa aikaansa ajatellen nerokaskin esitys kiertokulun välittämästä uusintamisprosessista vastaa hyvin tarkoin siihen, mitä nettotuotteesta tulee kansantalouden kiertokulussa. Ja siten »mystiikka» ja »sekaannus ja mielivalta» pysyvät jälleen yksinomaan herra Dühringin »arveluttavimpana puolena» ja hänen fysiokraattisten opintojensa ainoana »nettotuotteena».

Aivan yhtä lailla kuin fysiokraattien teoriaan, herra Dühring on perehtynyt heidän historialliseen vaikutukseensaakin.

»Fysiokratia päättyi niin käytännön kuin teoriankin kannalta Ranskassa Turgotin mukana», hän opettaa meille.

Kun sen sijaan Mirabeau oli taloudellisissa katsomuksissaan olennaisesti fysiokraatti, kun hän oli vuoden 1789 perustuslakia säättävän kansalliskokouksen johtava taloudellinen auktoriteetti, kun tämä kansalliskokous muutti taloudellisilla uudistuksillaan suuren osan fysiokraattien oppilauselmista teoriasta käytännöksi ja nimenomaan kohdisti raskaan verotuksen maanomistajien »ilman vastasuoritusta» anastamaan nettotuotteeseen, maankorkoon, niin kaikkea tätä ei ole olemassa »jollekulle» Dühringille.

Aivan kuten Humen kaikki edeltäjät vuosien 1691 ja 1752 väliltä on pyyhkäisty pois pitkällä kynänvedolla, samoin on Humen ja Adam Smithin välille sijoittuva Sir James Steuart pyyhitty toisella vetäisyllä. Herra Dühringin »yrityksessä» ei ole puolta sanaa Steuartin suuresta teoksesta, joka on rikastuttanut pysyvästi poliittista taloustiedettä²⁸¹, puuttumatta nyt sen historialliseen tärkeyteen. Sitä vastoin herra Dühring varaa Steuartille koko sanakirjansa kaikkein väkevimmän haukkumasanan ja sanoo, että Steuart olisi ollut Adam Smithin aikainen »professori». Valitettavasti tämä on pelkkää keksintöä. Tosiasiassa Steuart oli skotlantilainen suurmaanomistaja ja hänet karkotettiin Isosta-Britanniasta, koska hänen kuviteltiin kuuluvan Steuartien salaliittoon. Oleskellessaan ja matkustellessaan pitkään mannermaalla hän tutustui eri maiden taloudellisiin oloihin.

Lyhyesti sanottuna »Kriittisen historian» mukaan kaikilla aikaisemmillä taloustieteilijöillä on ollut arvoa vain sikäli, että he ovat joko tarjonneet »alkuituja» herra Dühringin »suuntaa antavalle» syvällisemmälle perustanlaskemiselle tai he ovat omalla kehnoudellaan vasta oikein korostaneetkin hänen arvoaan. Kuitenkin taloustieteessä on myös muutamia sankareita, jotka eivät tarjoa vain »alkuituja syvemmälle perustanlaskemiselle», vaan myös »oppilauseita». Kuten herra Dühringin luonnonfilosofiassa määrättiin, taloustiedettä ei ole »kehitetty» näistä oppilauseista, vaan se on niistä suorastaan »sommiteltu». Näihin sankareihin kuuluu *List*, »verrattoman etevä suuruus», joka on paisuttanut saksalaisten tehtailijoiden hyödyksi ja avuksi jonkun Ferrierin ja muiden »hienommat» merkantilistiset opit »valtavammiksi» sanoiksi. Edelleen Carey, joka seuraavassa lauseessa paljastaa viisautensa väärentämättömän ytimen:

»Ricardon järjestelmä on ristiriitainen... Se suuntautuu luokkien välisen vihan herättämiseen... Hänen teoksensa on todellinen demagogin käsikirja, jossa tavoitellaan valtaa maan pirstomisen, sodan ja ryöstelyn avulla»²⁸².

Ja hyväksi lopuksi heihin kuuluu Lontoon Cityn Confucius* *Macleod*.

Tämän jälkeen ne, jotka nyt ja lähitulevaisuudessa tahtovat tutkia poliittisen taloustieteen historiaa, tekevät huomattavasti varmemman valinnan mikäli tutustuvat »käytetyimpien oppikirjakoosteiden» »vesitettyihin aikaansaannoksiin», »latteuksiin» ja »vuolaaseen almuveliiniin» kuin jos luottaisivat herra Dühringin »suuren tyylin historiankirjoitukseen».

Entä mihin tulokseen vihdoin päädymme analysoituaamme herra Dühringin poliittisesta taloustieteestä »itse luomaa järjestelmää»? Vain siihen tosiasiaan, että kaikilla suurilla sanoilla ja vielä valtavammilla lupauk-

* Anti-Dühringin saksankielisissä laitoksissa »Confucius»-sanan asemesta (joka on Marxin kirjoittamassa X luvun käsikirjoituksessa) oli »Confusius» (hutilus). *Toim.*

silla meitä on pimitetty yhtä lailla kuin »Filosofiassakin». Arvoteoria, tämä »taloustieteellisten järjestelmien kelmollisuuden koetinkivi» päätyi siihen, että herra Dühring ymmärtää arvolla viittä kokonaan erilaista ja täysin ristiriitaista asiaa eikä siis parhaassa tapauksessa itsekään tiedä mitä hän tahtoo. Sangen mahtipontisesti julistetut »kaiken talouden luonnonlait» osoittautuivat pahimmanlaatuisiksi yleisesti tunnetuiksi ja usein jopa väärin käsitetyiksi latteuksiksi. Ainoa »itse luodun järjestelmän» taloudellisista tosiasioista meille antama selitys on, että nämä tosiasiat olisivat tulosta »väkivallasta». Tällä puheenparrella ovat kaikkien kansakuntien poroporvarit lohduttautuneet vuosituhansia ikävyyksien kohdatessa eikä se lisää tietoaamme. Sen sijaan että herra Dühring tutkisi tämän väkivallan alkuperää ja vaikutuksia, hän vaatii, että me tyydymme mitä kiihtöellisimpina siihen, että pelkkä »väkivalta»-sana on kaikkien taloudellisten ilmiöiden viimeinen perussy ja lopullinen selitys. Kun herra Dühring joutuu pakon edessä antamaan lisäselvityksiä työn kapitalistisesta riistosta, hän ensin esittää sen yleisesti verotukselle ja hinnanlisäykselle perustuvaksi. Tässä hän omaksuu täysin käyttöönsä Proudhonin »ennakkovähennyksen» (prélèvement). Mutta yksityiskohtiin mennessään hän sitten selittääkin riiston Marxin lisätyön, lisätuotteen ja lisäarvon teorian avulla. Hän kykenee siis onnellisesti yhdistämään kaksi täysin ristiriitaista katsomuskantaa kopioimalla molemmat samaan hengenvetoon. Ja samoin kuin hän ei filosofiassa löytänyt tarpeeksi karkeita sanoja sen saman Hegelin osalle, jonka ajatuksia hän käyttää herkeämättä hyväkseen niitä samalla latistaen, siten Marxin suunnattomalla parjauksella »Kriittisessä historiassa» on tarkoitus vain salata se tosiasia, että kaikki se jossakin määrin rationaalinen mitä »Kurssissa» esitetään pääomasta ja työstä, on latistavaa plagiaattia Marxilta. Kun herra Dühring »Kurssissa» tietämättömyyttään sijoittaa »suurmaanomistajan» kulttuurikansojen historian alkuun eikä tiedä yhtään mitään heimo- ja kyläyhteisöjen maan yhteisomistuksesta, vaikka todellisuudessa kaikki historia lähtee siitä, niin tämän nykyään lähes käsittämättömän tietämättömyyden miltei ylittää vielä »Kriittisen

historian» tietämättömyys. Siinä se kehuu reippaasti itseään »historiannäkemyksen universaaliseksi laajuudeksi», mutta olemme ottaneet tästä vain muutamia pelottavia esimerkkejä. Sanalla sanottuna: ensiksi valtaisa »yritys» täynnä itsekehua, tyhjää ylistelyä ja melun pitämistä ja toinen toistaan suurempia lupauksia. Ja sitten »tulos» — nollan arvoinen.

K o l m a s j a k s o

SOSIALISMI

I. HISTORIALLISTA

Näimme »Johdannossa»*, kuinka 18. vuosisadan ranskalaiset filosofit, vallankumouksen valmistelijat, vetosivat järkeen kaiken olevaisen ainoana tuomarina. Oli pystytettävä järjellinen valtio, järjellinen yhteiskunta, oli syrjäytettävä armotta kaikki, mikä oli ristiriidassa ikuisen järjen kanssa. Niin ikään näimme, ettei tuo ikuinen järki todellisuudessa ollut muuta kuin noihin aikoihin porvariksi kehittyvän keskivertokansalaisen idealisoitu järki. Kun Ranskan vallankumous sitten oli toteuttanut tuon järjellisen yhteiskunnan ja järjellisen valtion, ei uusista laitoksista tullutkaan ehdottoman järjellisiä, niin järkiperäisiä kuin ne olivatkin aiempiin otiloihin verraten. Järjen valtio oli täydellisesti ajanut karille. Rousseau'n yhteiskuntasopimus oli muuttunut todellisuudeksi hirmuvallan aikana, josta porvaristo, lakattuaan uskomasta omaan poliittiseen kykyynsä, pakeni ensin direktorihallituksen turmelukseen ja lopulta Napoleonin despotismiin²⁸⁴ turviin. Luvattu ikuinen rauha oli muuttunut loppumattomaksi valloitusodaksi. Järjelliselle yhteiskunnalle ei käynyt sen paremmin. Rikkaan ja köyhän välinen vastakohta sen sijaan että olisi ratkennut yleisessä vauraudessa, olikin käynyt kärkevämmäksi, koska oli poistettu vastakohtaa tasoittaneet ammattikunta- ja muut etuoikeudet ja sitä lieventäneet kirkolliset hyväntekeväisyyslaitokset, teollisuuden nopea nousu kapitalistisella pohjalla kohotti työtätekevien joukkojen köyhyyden ja kurjuuden yhteiskunnan elinehdoksi. Rikosten määrä lisääntyi vuosi vuodelta. Vaikka aikaisemmin julkisesti harjoitettuja feodaalisia paheita

* Vrt. »Filosofia» I²⁸³.

ei oltukaan poistettu, oli ne kuitenkin toistaiseksi tungettu taka-alalle, ja siksi pulpahtivat sitäkin rehevämpään kukoistukseen paheet, joita siihen asti oli harjoitettu vain salassa. Kauppa kehittyi yhä enemmän ja enemmän petkutukseksi. Vallankumouksellisen tunnuksen »veljeys»²⁸⁵ toteutui kilpataistelun juonittelussa ja kateudessa. Väkivaltaisen sarron sijaan astui korruptio, miekan tilalle ensimmäisenä yhteiskunnallisena voimavipuna tuli raha. Ensiyön oikeus siirtyi feodaalisherroilta porvarillisille tehtailijoille. Prostituutio paisui siihen asti tuntemattomiin mittoihin. Avioliitto itse jäi nyt, kuten ennenkin, prostituution laillisesti tunnustetuksi muodoksi, sen viralliseksi verhoiksi, ja sitä täydensivät runsaat aviorikokset. Lyhyesti, valistusmiesten komeisiin lupauksiin verrattuna osoittautuivat »järjen voitolla» luodut yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset katkeran petteviksi irvikuviksi. Enää puuttuivat vain ne miehet, jotka toteaisivat tämän petoksen, ja hekin tulivat vuosisadan vaihteessa. 1802 ilmestyivät Saint-Simonin »Geneveläisen kirjeet»; 1808 ilmestyi Fourierin ensimmäinen teos, vaikka hänen teoriansa perusta juontaa juurensa jo vuodelta 1799; ensimmäisenä tammikuuta 1800 Robert Owen otti käsiinsä johdon New Lanarkissa²⁸⁶.

Noihin aikoihin kapitalistinen tuotantotapa ja siihen liittyen porvariston ja proletariaatin vastakohta oli vielä sangen kehittymätön. Suurteollisuus oli Englannissa vasta paraikaa syntymässä, Ranskassa vielä tuntematon. Toisaalta taas vasta suurteollisuus kehittää ne ristiriidat, jotka kohottavat tuotantotavan kumoamisen pakottavaksi välttämättömyydeksi — ei ainoastaan tämän tuotantotavan synnyttämien luokkien, vaan myöskin sen luomien tuotantovoimien ja vaihtotapojen itsensä ristiriidat; ja toiselta puolen suurteollisuus kehittää juuri näissä valtavissa tuotantovoimissa myöskin välikappaleen noiden ristiriitojen ratkaisemiseen. Kun siis vuoden 1800 tienoilla uudesta yhteiskuntajärjestyksestä koituvat ristiriidat olivat vasta syntymässä, pätee tämä vielä paljon suuremmassa määrin niiden ratkaisemisen keinoihin. Jos Pariisin omaisuudettomat kansanjoukot olivat hirmuvallan aikana hetkiseksi kyenneet ottamaan vallan käsiinsä, olivat ne tällä vain todistaneet, kuinka mah-

doton tämä herruus silloisissa oloissa oli. Näistä omaisuudettomista joukoista vasta uuden luokan ituna erotuva proletariaatti, joka oli vielä aivan kykenemätön itsenäiseen poliittiseen toimintaan, esiintyi sorrettuna, kärsivänä säätyinä, jota saatettiin auttaa vain ulkoapäin, ylhäältä käsin koska se ei itse kyennyt auttamaan itseään.

Tämä historiallinen tilanne piti vallassaan myös sosialismin perustanlaskijoita. Kapitalistisen tuotannon kypsymätöntä tilaa, luokkien kypsymätöntä tilaa vastasivat kypsymättömät teoriat. Kehittymättömissä taloudellisissa suhteissa vielä kätkeytyneenä piilevien yhteiskunnallisten tehtävien ratkaisu oli löydettävä pelkällä pohdinnalla. Yhteiskunta tarjosi vain epäkohtia; niiden voittaminen oli ajattelevan järjen tehtävä. Kyse oli uuden täydellisemmän yhteiskuntajärjestelmän keksimisestä ja sen tyrkyttäminen yhteiskunnalle ulkoa käsin, propagandalla, tai mikäli mahdollista, mallikokeilujen esimerkin avulla. Nämä uudet yhteiskuntajärjestelmät oli jo etukäteen tuomittu utopioiksi; mitä pitemmälle niitä muokattiin yksityiskohdittain, sitä enemmän niiden täytyi muuttua puhtaaksi mielikuvitukseksi.

Tämän kerran todettuamme ei meillä ole enää syytä pysähtyä hetkeksikään tähän nyt jo menneisyyteen kuuluvaa puoleen. Voimme jättää kirjalliset kamasaksat à la Dühring repostelemaan juhlavasti näitä nyt enää vain huvittavia kuvitelmia ja näyttelemään oman selväpäisen ajatustapansa etevämmyyttä mokomiin »järjettömyyksiin» verrattuna. Mieluummin iloitsemme niistä nerokkaista ajatusiduista ja ajatuksista, joita tuon mielikuvituksellisen kuoren alta murtautuu kaikkialta esiin, mutta joille nuo poroporvarit ovat sokeita.

Saint-Simon esittää jo »Genèveläisen kirjeissään» sen väitteen, että

»kaikkien ihmisten on tehtävä työtä».

Samassa kirjoituksessa hän mainitsee jo, että hirvuhallituksen aika oli omistamattomien joukkojen valtaa.

»Katsokaa mitä Ranskassa on tapahtunut sinä aikana, jolloin toverinne ovat olleet siellä vallassa; he ovat saaneet aikaan nälänhädän»²⁸⁷, huudahti hän osoittaen sanansa omistamattomille luokille.

Ranskan vallankumouksen käsittäminen luokkataisteluksi aateliston, porvariston ja omistamattomien välillä oli vuonna 1802 mitä nerokkain havainto. Vuonna 1816 Saint-Simon selittää politiikan olevan tiedettä tuotannosta ja ennustaa politiikan täydellisesti sulautuvan taloustieteeseen²⁸⁸. Vaikka tietoisuus siitä, että taloudellinen tila on poliittisten laitosten perusta, ilmeneekin tässä vasta idullaan, on kuitenkin ihmisten poliittisen hallitsemisen muuttaminen esineiden hallitsemiseksi ja tuotantoprosessin johtamiseksi, siis viime aikoina niin paljon melua aiheuttanut valtion poistaminen, tässä jo selvästi ilmaistu. Samanlaisella etevämmyydellä aikalaisiinsa verraten hän julistaa 1814, välittömästi liittoutuneiden Pariisiin marssin jälkeen, ja vielä 1815 satapäiväisen sodan aikana, että Ranskan liitto Englannin kanssa ja toisaalta näiden valtojen liitto Saksan kanssa on Euroopan rauhallisen kehityksen ja kukoistuksen ainoa tae²⁸⁹. Se, että joku saarnasi vuoden 1815 ranskalaisille liittoa Waterloon voittajien kanssa, vaati tosiaan enemmän rohkeutta kuin juorusodan julistaminen saksalaisille professoreille²⁹⁰.

Jos havaitsemme Saint-Simonissa nerokkaan kaukonäköisyyden, minkä ansiosta hänen esityksensä jo sisältävät ituina kaikki myöhempien aikojen sosialistien ajatukset, jotka eivät liity pelkästään taloustieteeseen, niin Fourierilla tapaamme aitoranskalaisen henkevän, mutta silti syvällisen olemassaolevien yhteiskuntatilojen kritiikin. Fourier ottaa vallankumousta edeltäneen ajan porvariston, sen innoittamat profeetat ja sen kumousajan jälkeen lahjomat valehtelijat tiukasti kiinni sanoistaan. Säälimättä hän paljastaa porvarillisen maailman aineellisen ja moraalisen kurjuuden, hän vertaa sitä varhaisempien valistusfilosofien loistaviin lupauksiin yhteiskunnasta, jossa vain järki tulisi hallitsemaan, kaiken onnellistavasta sivistyksestä, rajattomasta ihmissuvun täydellistymismahdollisuudesta, ja myöskin oman aikansa porvari-ideologien kaunomaalailevaan puhetulvaan; hän todistaa, miten noita yleviä fraaseja kaikkialla vastaa viheliäinen todellisuus, ja hän ivaa purevasti näiden korulauseiden auttamatonta epäonnistumista. Fourier ei ole pelkkä kriitikko, hänen aina hilpeä luonteensa

tekee hänestä satiirikon, vieläpä yhden kaikkien aikojen suurimmista. Vallankumouksen laskukaudella kukkaansa puhjennutta villiä keinottelua samoin kuin Ranskan silloisen kaupan yleistä kamasaksaluonnetta hän kuvailee yhtä osuvasti kuin hupaisasti. Vieläkin mestarillisempi on hänen kritiikkinsä sukupuolisuhteiden porvarillisesta muodosta ja naisen asemasta porvarillisessa yhteiskunnassa. Hän on ensimmäinen, joka sanoo, että naisen vapautumisen aste kunkin ajan yhteiskunnassa on yleisen vapautuneisuuden luonnollinen mittapuu²⁹¹. Mutta kaikkein suurenmoisimpana Fourier esiintyy käsityksessään yhteiskunnan historiasta. Hän jakaa tähänastisen historian neljään kehitysvaiheeseen: villiys, patriarkaatti, barbaria ja sivilisaatio; tämä viimeksi mainittu sattuu yhteen nykyisen niin kutsutun porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Hän osoittaa,

»että sivistynyt järjestys kohottaa jokaisen paheen, jota barbarian asteella harjoitettiin yksinkertaisella tavalla, mutkikkaampaan, kaksimieliseen, arveluttavaan ja tekopyhään muotoon»,

että sivilisaatio liikkuu »noidankehässä», ristiriidoissa, joita se yhä uudelleen tuottaa kykenemättä niitä voittamaan, joten tulos on aina päinvastainen siihen nähden, mitä se tahtoo tai uskottelee tahtovansa²⁹². Niinpä esimerkiksi

»sivilisaation kaudella köyhyys on tuloksena ylellisyydestä tiestään»²⁹³.

Kuten näemme, Fourier käsittelee dialektiikkaa yhtä mestarillisesti kuin hänen aikalaisensa Hegel. Yhtä dialektisesti hän korostaa, vastoin silloista käsitystä rajattomasta inhimillisestä täydellistymiskyvystä, että jokaisella historiallisella asteella on nouseva, mutta myös laskeva vaiheensa²⁹⁴, ja hän soveltaa tämän käsityksensä myöskin koko ihmiskunnan tulevaisuuteen. Kuten Kant toi maapallon tulevan perikadon luonnontieteeseen, samoin Fourier toi ihmiskunnan tulevan perikadon historiantäsitukseen.

Samaan aikaan kun vallankumouksen myrsky lakaisi maata Ranskassa, tapahtui Englannissa hiljaisempi, mutta silti yhtä valtava mullistus. Höyry ja uudet työka-

lukoneet muuttivat manufaktuuriteollisuuden uudenaikaiseksi suurteollisuudeksi, ja saivat siten aikaan mullistuksen koko porvarillisen yhteiskunnan perustuksessa. Manufaktuuriajan unelias kehityskulku vaihtui tuotannon todelliseksi myrsky- ja kiihkokaudeksi. Alati kasvavalla vauhdilla tapahtui yhteiskunnan jakautumista suurkapitalisteihin ja omaisuudettomiin proletaareihin, joiden välillä nyt aiemmin vankan keskisäädyn asemesta vietti epävarmaa elämäänsä käsityöläisten ja pikkukauppiaiden horjuva joukko, tuo väestön eniten vaihteleva osa. Vielä oli uusi tuotantotapa vasta nousuvaiheensa alkutaipaleella; vielä se oli normaali, olevissa oloissa ainoa mahdollinen tuotantotapa. Mutta jo silloin se synnytti huutavia yhteiskunnallisia epäkohtia: sulloi kodittoman väestön suurkaupunkien kurjimmille laidoille, katkoi kaikki perinnäiset sukusiteet, mursi patriarkaaliset suhteet, rikkoi perheen, teetti etenkin naisilla ja lapsilla ylityötä kauhistuttavassa määrässä, turmeli siveellisesti työväenluokan suuret joukot, jotka äkkiä oli heitetty aivan uusiin olosuhteisiin. Silloin astui uudistajana esiin kaksikymmentähdeksänvuotias tehtailija, luonteeltaan ylevyyteen saakka lapsellisen yksinkertainen, mutta samalla synnynnäinen ihmisten johtaja, jolle harvat vetävät vertoja. Robert Owen oli omaksunut valistusfilosofeilta materialistisen opin, jonka mukaan ihmisen luonne on toisaalta synnynnäisten taipumusten, toisaalta ihmistä hänen elinaikanaan, mutta erityisesti kehitysvaiheensa aikana ympäröivien olojen tuote. Useimmat hänen säätytoverinsa näkivät teollisessa kumouksessa vain epäjärjestystä ja sekasotkua, hyvän tilaisuuden kalastaa sameassa vedessä ja rikastua nopeasti. Owen näki siinä tilaisuuden soveltaa mieliaatettaan ja siten aikaansaada järjestystä tuossa kaaoksessa. Hän oli yrittänyt tätä menestyksellisesti jo Manchesterissa ollessaan johtajana tehtaassa, jossa oli yli 500 työläistä. Vuodesta 1800 vuoteen 1829 hän johti New Lanarkin suurta punvillakehräämöö Skotlannissa samassa mielessä ollen johtavana yhtiökumppanina — erona oli vain suurempi toimintavapaus ja sellainen menestys, että se hankki hänelle mainetta koko Euroopassa. Hän muutti vähitellen 2500 henkeä käsittäväksi kasvaneen, alkuaan

mitä sekavimmista ja enimmäkseen vahvasti turmeltu-neista aineksista kokoonpannun väestön täydelliseksi mallisiirtolaksi, jossa juopottelu, poliisi, vankilat, tuomarit, oikeusjutut, köyhäinhoito ja hyväntekeväisyyden tarve olivat tuntemattomia asioita. Ja tämä tapahtui yksinkertaisesti siten, että hän sijoitti ihmiset inhimillisiin oloihin ja kasvatti huolellisesti etenkin nousevan sukupolven. Hän keksi pikkulasten koulut ja otti ne täällä ensimmäisenä käyttöön. Kahden vuoden ikäisinä lapset tulivat kouluun ja saivat niin hyvän hoidon, että heitä oli vaikea saada palaamaan kotiinsa. Kun hänen kilpailijansa teettivät 13—14 tunnin työpäiviä, tehtiin New Lanarkissa 10¹/₂ tuntia. Kun puuvillakriisi pakotti seisauttamaan tehtaan neljäksi kuukaudeksi, maksettiin joutilaille työläisille täysi palkka. Ja kaiken tämän tapahtuessa liike oli paisuttanut arvonsa yli kaksinkertaiseksi ja päälle päätteeksi antanut omistajille runsaat voitot.

Owen ei ollut tyytyväinen tähän. Olotila, jonka hän oli työläisilleen luonut, ei hänen silmissään ollut vielä lähestulkoonkaan ihmisarvoa vastaava:

»ihmiset olivat minun orjiani».

Ne suhteellisen suotuisat olot, joihin hän oli heidät saattanut, olivat vielä kaukana siitä, että olisivat sallineet luonteen ja ymmärryksen kaikinpuolisen ja järjiperäisen kehityksen, vapaasta elämäntoiminnasta puhumattakaan.

»Ja kuitenkin työtätekevä osa näistä 2500 ihmisestä tuotti yhteiskunnalle yhtä paljon todellista rikkautta kuin 600 000 hengen väestö olisi voinut tuottaa puoli vuosisataa aiemmin. Kysyin itseltäni: miten käy sille rikkauserotukselle, minkä nämä 2500 kuluttavat ja minkä nuo 600 000 olisivat kuluttaneet?»

Vastaus oli selvä. Se erotus oli tullut käytetyksi siten, että laitoksen omistajat saivat 5 % voiton liikepääomalle ja tämän lisäksi vielä yli 300 000 sterlinkipuntaa (6 000 000 Saksan markkaa) voittoa. Ja mikä päti New Lanarkiin, päti vielä suuremmassa määrin Englannin kaikkiin tehtaisiin,

»Ilman tätä uutta koneiden luomaa rikkautta ei olisi voitu käydä sotia Napoleonin kukistamiseksi ja aristokraattisten yhteiskuntaperiaatteiden ylläpitämiseksi. Ja kuitenkin tämä uusi mahti oli työväenluokan luomus.»²⁹⁵

Työväenluokalle kuuluivat sen takia myöskin hedelmät. Uudet valtavat tuotantovoimat, jotka siihen asti olivat palvelleet vain yksityisten rikastuttamista ja suurten joukkojen orjuuttamista, tarjosivat Owenille perustan yhteiskunnan uudistamiseksi, ja niiden oli määrä työskennellä kaikkien yhteisenä omaisuutena vain kaikkien yhteistä hyvinvointia varten.

Tällaisella puhtaasti liikemiesmäisellä tavalla, tavallaan kauppamiehen laskelmoinnin hedelmänä syntyi Owenin kommunismi. Tämän käytännöllisyyteen tähtäävän luonteen se säilytti kaiken aikaa. Niinpä Owen ehdotti 1823 Irlannin kurjuuden poistamista kommunististen siirtoloiden avulla ja liitti mukaan täydelliset laskelmat perustamiskustannuksista, vuotuisista menoista ja arvioiduista tuloista²⁹⁶. Hänen lopullisessa tulevaisuudensuunnitelmassaan onkin yksityiskohtien tekninen muokkaus toteutettu sellaisella asiantuntemuksella, että jos kerran hyväksyy Owenin menetelmän yhteiskunnan uudistamiseksi, on ammattimiehenkin kannalta hyvin vähän sanottavaa yksityiskohtia vastaan.

Kehitys kommunismiin oli Owenin elämän käännekohta. Niin kauan kuin hän oli esiintynyt pelkkänä ihmisystävänä, ei hän ollut niittänyt muuta kuin rikkautta, myötätuntoa, kunniaa ja mainetta. Hän oli suosituin ihminen Euroopassa. Eivät ainoastaan hänen säätytoverinsa, vaan myöskin valtiomiehet ja ruhtinaat kuuntelivat häntä myötämielisinä. Mutta lehti kääntyi heti, kun hän esiintyi kommunistisine oppeineen. Oli olemassa kolme suurta estettä, jotka hänestä ennen kaikkea näyttivät sulkevan tien yhteiskunnalliseen uudistukseen: yksityisomistus, uskonto ja avioliiton nykyinen muoto. Käydessään näiden kimppuun hän tiesi hyvin, mikä häntä odotti: yleinen halveksunta virallisen yhteiskunnan taholta, koko yhteiskunnallisen asemansa menettäminen. Mutta siitä huolimatta hän kävi arkailematta niihin käsiksi, ja tapahtui se, minkä hän oli jo etukäteen nähnyt. Virallisen yhteiskunnan kiroamana, lehdistön

kuoliaaksi vaientamana, köyhtyneenä Amerikassa tekemiensä epäonnistuneiden kommunististen kokeilujen takia, joihin hän oli uhrannut kaiken omaisuutensa, hän kääntyi välittömästi työväenluokan puoleen ja työskenteli sen keskuudessa vielä kolmen vuosikymmenen ajan. Owenin nimeen kytkeytyvät kaikki yhteiskunnalliset liikkeet, kaikki todelliset edistysaskeleet, mitkä Englannissa työväen eduksi otettiin. Niinpä hän ajoi vuonna 1819, viisivuotisten ponnistelujen jälkeen, läpi ensimmäisen lain naisten ja lasten työn rajoittamisesta tehtaissa²⁹⁷. Hän johti puhetta ensimmäisessä kongressissa, jossa koko Englannin trade-unionit yhtyivät yhdeksi suureksi ammattilliseksi toverikunnaksi²⁹⁸. Hän järjesti — siirtymätoimenpiteenä kohti yhteiskunnan täydellistä kommunistista uudistamista — toisaalta ensimmäiset osuuskunnat (kulutus- ja tuotanto-osuuskunnat), jotka sitten ovat antaneet ainakin sen käytännöllisen todistuksen, että niin kauppiaat kuin tehtailijatkin ovat varsin tarpeettomia henkilöitä; toisaalta taas työbasaarit, laitokset työntuotteiden vaihtamista varten paperisen työrahan välityksellä, jonka yksikkönä oli työtunti. Näiden laitosten täytyi välttämättä epäonnistua, mutta ne ennakoivat täydelleen Proudhonin paljon myöhäisempää vaihtopankkia²⁹⁹ ja erosivat tästä vain siinä, etteivät ne pyrkineetkään olemaan kaiken yhteiskunnallisen pahan yleislääkkeinä, vaan ainoastaan ensi askeleita kohti yhteiskunnan paljon jyrkempää uudestijärjestämistä.

Tällaisia olivat miehet, joita itsenäinen herra Dühring »viime käden lopullisten totuuksiensa» korkeudesta katselee niin kovin halveksuvasti, kuten »Johdannossa» esittämistämme muutamista esimerkeistä kävi selville. Eräältä puoleltaan tällä halveksunnalla onkin riittäviä perusteita: se nimittäin nojautuu oleellisesti todella hirvittävään tietämättömyyteen kolmen utopistin kirjoituksista. Niinpä Saint-Simonista sanotaan, että

»hänen perusajatuksensa on oleellisilta osin ollut satuttava, ja kun jättää huomiotta eräät yksipuolisuudet, tarjoaa se vielä nytkin ohjaavan kannustimen todelliseen muovaustyöhön».

Mutta vaikka herra Dühring tosiaan näyttää pidelleen käsissään eräitä Saint-Simonin kirjoja, saamme näiltä

27 painetulta sivulta yhtä turhaan hakea Saint-Simonin »perusajatusta» kuin aikaisemmin sitä, mitä Quesnayn taloudellisen taulukon »Quesnayllä itsellään pitäisi merkitä», ja lopuksi meidän on tyydyttävä siihen laihaan lohtuun, jonka tarjoaa se fraasi,

»että mielikuvitus ja filantrooppinen tunne... siihen liittyvine fantasian ylijännityksineen hallitsi Saint-Simonin koko aatepiiriä!»

Fourierin ajatuksista hän tuntee ja arvostaa vain romanttisen yksityiskohtaisia tulevaisuudenkuvitelmia, mikä tietysti on »paljon tärkeämpää», jotta voitaisiin todeta herra Dühringin ääretön etevämyys Fourieriin verraten, kuin sen tutkiminen, miten Fourier »ohimennen yrittää arvostella todellisia tiloja». Ohimennen! Miltei joka sivulla näet säkenöivät Fourierin teoksissa satiirin ja kritiikin kipinät tuon ylistetyn sivistyksen viheliäisyydestä. Aivan kuin tahdottaisiin sanoa, että herra Dühring vain »ohimennen» julistaa herra Dühringin kaikkien aikojen suurimmaksi ajattelijaksi. Mitä taas tulee kahteentoista Robert Owenille omistettuun sivuun, ei herra Dühringillä tässä asiassa ole ollut muuta lähdettä kuin poroporvari Sargantin kirjoittama viheliäinen elämäkerta. Sargant ei edes tuntenut Owenin tärkeimpiä teoksia avioliitosta ja kommunistisesta järjestelmästä.³⁰⁰ Herra Dühring voikin tämän takia uskaltautua jopa väittää, että Owenilla »ei voi edellyttää olleen mitään päättäväistä kommunismia». Jos herra Dühringillä olisi ollut edes kädessään Owenin kirja »Book of the New Moral World», olisi hän löytänyt siitä paitsi kaikkein päättäväisintä kommunismia yhtäläisine työvelvoituksineen ja yhtäläisine oikeuksineen työn tuotteeseen — aina iän mukaan, kuten Owen jatkuvasti lisää —, myöskin täydellisesti muokatun tulevaisuuden kommunistisen yhteisön rakennuksen, mukaan lukien pohjapiirroukset, julkisivut ja mallikuvat lintuperspektiivistä katsottuna. Mutta kun »sosialistisen aatepiirin edustajien omien kirjoitusten välitön tutkiminen» rajoittuu nimikkeiden ja korkeintaan muutamien harvojen teosten *mottojen* tunteemukseen, kuten herra Dühringin tuntemus, ei tuloksena tosiaan voi ollakaan muu kuin tuollainen typerä ja suo-

rastaan tekaistu väite. Owen ei vain julistanut päättävistä kommunismia, hän myös kokeili sitä viiden vuoden ajan (30-luvun lopulla ja 40-luvun alussa) käytännössä Harmony Hallin siirtokunnassa Hampshiressä, ja tämän siirtolan kommunismi ei päättävyytensä puolesta jättänyt mitään toivomisen varaa. Olen itse tuntenut useampia tähän kommunistiseen mallikokeeseen aikoinaan osallistuneita. Mutta kaikesta tästä, kuten yleensäkin Owenin toiminnasta vuosien 1836 ja 1850 välillä Sargant ei tiedä yhtään mitään, ja siksi jää myös herra Dühringin »syvempi historiankirjoitus» pikimustaan tietämättömyyteen. Herra Dühring nimittää Owenia »kaikissa suhteissa ihmisystävällisen tungettelevuuden todelliseksi hirviöksi». Mutta kun samainen herra Dühring kertoilee meille sellaisten kirjojen sisällöstä, joista hän tuntee tuskin otsikon ja moton, emme sittenkään millään muotoa saisi sanoa että hän on »kaikissa suhteissa tietämättömän tungettelevuuden todellinen hirviö», sillä *meidän* suussammehan sellainen olisi »hävyttömyyttä».

Utopistit olivat, kuten näimme, utopisteja, koska he eivät voineet muuta olla aikana, jolloin kapitalistinen tuotantotapa oli vielä niin vähän kehittynyt. Heidän oli pakko kehittää omasta päästään uuden yhteiskunnan aineksia, koska nämä ainekset eivät vanhassa yhteiskunnassa itsessään olleet vielä tulleet yleisesti näkyviin; uudisrakennuksensa peruspiirteiden kohdalla heidän oli pakko rajoittua vetoamaan järkeen, koska he eivät vielä voineet vedota oman aikansa historiaan. Mutta kun nyt, lähes kahdeksankymmentä vuotta heidän esiintymisensä jälkeen, herra Dühring astuu näyttämölle vaatien, että uuden yhteiskuntajärjestelmän »määräävää» järjestelmää ei ole kehitettävä olemassaolevasta, historiallisesti kehittyneestä aineistosta sen välttämättömänä tuloksena, vaan se on konstruoitava hänen itsenäisesti toimivista aivoistaan, hänen »ikuisten totuuksien» raskauttamasta järjestään, on hän, joka kaikkialla vainuaa jäljittelijöitä, itse vain utopistien jäljittelijä, uusin utopisti. Hän nimittää suuria utopisteja »sosiaalisiksi alkemisteiksi». Saattaa olla. Alkemia oli aikoinaan välttämätön. Mutta tuon ajan jälkeen suurteollisuus on kehittänyt kapitalistisessa tuotantotavassa piilleet risti-

riidat niin huutaviksi vastakohtiksi, että tämän tuotantotavan lähestyvä romahdus on tavallaan käsin kosketeltavissa; että uudet tuotantovoimat itse ovat säilytettävissä ja kehiteltävissä edelleen vain siten, että toteutetaan uusi, niiden nykyistä kehitystasetta vastaava tuotantotapa; että molempien, tähänastisen tuotantotavan synnyttämien ja alati kärkevämmien vastakkaisina uusintuvien luokkien välinen taistelu on vallannut kaikki sivistysmaat ja käy päivittäin kiivaammaksi, ja että nyt on myös saavutettu käsitys näistä historiallisista yhteyksistä, niiden välttämättömäksi tekemän yhteiskunnallisen uudistuksen ehdoista ja tämän uudistuksen edellyttämistä peruspiirteistä. Ja kun herra Dühring nyt valmistelee uutta utopistista yhteiskuntajärjestystä kaikkein korkeimmasta aivokopastaan eikä olemassaolevasta taloudellisesta aineistosta, harjoittaa hän jotain muuta kuin yksinkertaista »sosiaalista alkemiamia». Pikemminkin hän menettelee kuin henkilö, joka uudemman kemian lakien keksimisen ja toteamisen jälkeen tahtoisi palauttaa voimaan vanhan alkemian, tahtoisi käyttää atomipainoja, molekyylikaavoja, atomiarvoja, kideoppia ja spektraalianalyysia yksinomaan keksiäkseen — *viisasten kiven*.

II. TEOREETTISTA

Materialistinen historiankäsitelmä lähtee väitteestä, että tuotanto, ja lähinnä tuotantoa sen tuotteiden vaihto, on jokaisen yhteiskuntajärjestyksen perusta; että jokaisessa historiallisesti esiintyvässä yhteiskunnassa tuotteiden jako ja sen myötä sosiaalinen luokkiin tai säätyihin jäsentyminen tapahtuu sen mukaan, mitä ja kuinka tuotetaan ja miten tuotettu vaihdetaan. Tämän mukaisesti ei kaikkien yhteiskunnallisten muutosten ja poliittisten mullistusten lopullisia syitä tule etsiä ihmisten aivoista, ei heidän lisääntyvästä ikuisen totuuden ja oikeudenmukaisuuden tuntemuksestaan, vaan tuotanto- ja vaihtotapojen muutoksista; niitä ei ole etsittävä kysymyksessä olevan ajan *filosofiasta*, vaan sen *taloudesta*. Heräävä tietoisuus siitä, että vallitsevat yhteiskunnalliset laitokset ovat järjettömiä ja epäoikeudenmukaisia, että järjestä

on tullut hulluutta, hyvästä työstä piinaa³⁰¹, on vain merkki siitä, että tuotantomenetelmissä ja vaihtomuo-doissa on kaikessa hiljaisuudessa tapahtunut muutoksia, joiden mukaisiksi aikaisemmille taloudellisille olosuhteille rakentunut yhteiskuntajärjestys ei enää sopeudu. Täten on samalla sanottu, että paljastettujen epäkohtien poistamiskeinojen täytyy myöskin — enemmän tai vähemmän kehittyneinä — olla olemassa itse muuttuneissa tuotantosuhteissa. Nuo keinot eivät suinkaan ole jotain omasta päästä *keksittävää*, vaan ne on pään avulla *löydetty* puheena olevista tuotannon aineellisista tosiasioista.

Miten nyt on tämän mukaan nykyaikaisen sosialismin laita?

Nykyisin myönnetään verrattain yleisesti että hallitsevan yhteiskuntajärjestelmän on luonut nyt hallitseva luokka, porvaristo. Porvaristolle ominainen tuotantotapa, jota Marxista lähtien on kutsuttu kapitalistiseksi tuotantotavaksi, ei sietänyt paikallisia eikä säätyetuoikeuksia enempää kuin feodaalisen järjestyksen keskinäisiä henkilökohtaisia siteitäkään: porvaristo murskasi feodaalisen järjestelmän ja pystytti sen raunioille porvarillisen yhteiskuntalaitoksen, vapaan kilpailun, elinkeinovapauden, tavaranomistajien yhdenvertaisuuden, ja kuinka näitä kaikkia porvarillisia ihanuuksia nimitetäänkään, valtakunnan. Kapitalistinen tuotantotapa saattoi nyt laajentua vapaasti. Sen jälkeen kun höyry ja uusi työkoneisto oli muuttanut vanhan manufaktuurin suurteollisuudeksi, kehittyivät porvariston johdolla muokatut tuotantovoimat ennen kuulumattoman nopeasti ennen näkemättömässä mitassa. Mutta niin kuin aikoinaan manufaktuuri ja sen vaikutuksesta edelleen kehitynyt käsityö joutuivat ristiriitaan ammattikuntien feodaalisten kahleiden kanssa, joutuu suurteollisuus täydellisemmäksi kehityttyään ristiriitaan niiden puitteiden kanssa, joihin kapitalistinen tuotantotapa sen puristaa. Uudet tuotantovoimat ovat kasvaneet yli porvarillisen käyttömuotonsa. Eikä tuo tuotantovoimien ja tuotantotavan välinen ristiriita ole mikään ihmisten päissä syntynyt ristiriita, kuten on esimerkiksi inhimillisen perisynnin törmäys jumalallista oikeutta vastaan, vaan

se on olemassa tosiasioissa, objektiivisena, meidän ulkopuolellamme, riippumattomana jopa niidenkin ihmisten tahdosta ja menettelystä, jotka sen ovat aiheuttaneet. Nykyaikainen sosialismi ei ole mitään muuta kuin tämän tosiasiallisen ristiriidan heijastus ajattelussa, sen aatteellista heijastumista lähinnä sen luokan, työväenluokan päissä, joka sen alaisena välittömästi kärsii.

Mikä tuo ristiriita sitten on?

Ennen kapitalistista tuotantoa, siis keskiajalla, oli yleisenä pikkuyritys, joka perustui siihen, että työntekijäin tuotantovälineet olivat heidän yksityisomaisuuttaan: vapaiden tai alustalaisasemassa olevien pientalonpoikien maanviljely, kaupunkien käsityö. Työvälineet — maa, maatyökalut, verstaas, käsityökalut — olivat yksityisten työvälineitä, ne oli tarkoitettu vain yksityiseen käyttöön, siis olivat pakostakin vähäisiä, kääpiömäisiä, rajoitettuja. Mutta juuri sen vuoksi ne myös säännöllisesti kuuluivat tuottajille itselleen. Näiden hajallaan olevien tuotantovälineiden keskittäminen, laajentaminen, niiden muuttuminen nykyajan mahtavasti vaikuttaviksi tuotannon vivuiksi on ollut juuri kapitalistisen tuotantotavan ja sen edustajan, porvariston, historiallisena tehtävänä. Miten porvaristo 15. vuosisadalta lähtien on tämän historiallisesti toteuttanut kolmen asteen — yksinkertaisen kooperaation, manufaktuurin ja suurteollisuuden — kautta, sen Marx on seikkaperäisesti kuvannut »Pääoman» neljännessä osastossa. Mutta porvaristo, kuten »Pääomassa» niin ikään on osoitettu, ei voinut muuttaa noita rajoitettuja tuotantovälineitä valtaviksi tuotantovoimiksi muuttamatta niitä yksityisen ihmisen tuotantovälineistä yhteiskunnallisiksi ainoastaan jonkin ihmisten kokonaisuuden käytettäviksi tuotantovälineiksi. Rukin, käsikangaspuiden ja sepän vasaran tilalle tuli kehruukone, kutomakone ja höyryvasara; yksityisen pikkuverstaan sijaan astui satojen ja tuhansien yhteistoimintaa vaativa tehdas. Ja samoin kuin tuotantovälineet, muuttui itse tuotanto sarjasta yksityiskäsittelyjä sarjaksi yhteiskunnallisia toimintoja ja tuotteet yksityisten tuotteista yhteiskunnallisiksi tuotteiksi. Kangas, lanka ja metallitavarat, jotka nyt tulivat tehtaista, olivat niiden monien työläisten yhteisiä tuot-

teita, joiden käsien kautta niiden täytyi vuoronperään kulkea, ennen kuin ne valmistuivat. Kukaan yksityinen ei niistä voinut sanoa: tuon olen *minä* tehnyt, tuo on *minun* tuotteeni.

Mutta missä tuotannon perusmuotona on luontoperäinen työnjako yhteiskunnan puitteissa, siellä se painaa tuotteisiin *tavaran* muodon, joiden keskinäinen vaihto, osto ja myynti tekee yksittäiset tuottajat kykeneviksi tyydyttämään moninaiset tarpeensa. Ja näin oli keskiajalla. Esimerkiksi talonpoika myi maantuotteitaan käsityöläiselle ja osti tältä niitä vastaan käsityötuotteita. Tähän yksittäisten tuottajien, tavarantuottajien yhteiskuntaan tunkeutui nyt uusi tuotantotapa. Keskelle yhteiskunnassa vallitsevaa luontoperäistä, *suunnitellematonta* työnjakoa se asetti *suunnitelmallisen* työnjaon, sellaisena kuin tämä oli järjestetty yksittäisessä tehtaassa; *yksityistuotannon rinnalle* tuli *yhteiskunnallinen* tuotanto. Kumpaisenkin tuotteet myytiin samoilla markkinoilla, siis ainakin likipitäen samoihin hintoihin. Mutta suunnitelmallinen organisaatio oli voimakkaampi kuin luontoperäinen työnjako; yhteiskunnallisesti työskentelevät tehtaas tuottivat tuotteensa halvemmalla kuin yksinäiset pikkutuottajat. Yksityistuotanto joutui tappiolle alalla toisensa jälkeen, yhteiskunnallinen tuotanto vallankumouksellisesti koko vanhan tuotantotavan. Mutta tätä yhteiskunnallisen tuotannon vallankumouksellista luonnetta tajuttiin niin vähän, että se otettiin käyttöön nimenomaan tavarantuotannon lisäämis- ja edistämiskeinona. Se syntyi välittömästi liittyen määrättyihin, jo aiemmin olemassaoleviin tavarantuotannon ja -vaihdon vipusmiin; kauppiaspääomaan, käsityöhön ja palkkatyöhön. Yhteiskunnallinen tuotanto esiintyi kylläkin uutena tavarantuotannon muotona, mutta silti tavarantuotannon anastusmuodot säilyivät senkin puitteissa täydessä voimassaan.

Tavarantuotannossa sellaisena kuin se oli kehittynyt keskiajalla, ei voinut lainkaan nousta kysymystä siitä, kenelle työn tuote on kuuluva. Yksityinen tuottaja oli sen yleensä valmistanut hänelle itselleen kuuluvista, usein itse tuottamistaan raaka-aineista omilla työvälineillään ja omalla tai perheensä käsityöllä. Hänen ei tarvinnut

lainkaan anastaa sitä itselleen, se kuului hänelle aivan itsestään. Omistusoikeus tuotteisiin perustui siis *omaan työhön*. Missä vierasta apua käytettiinkin, jäi se yleensä sivuasiaksi ja palkittiin usein työpalkan lisäksi vielä muillakin eduilla: ammattikuntaoppilas ja kisälli tekivät työtä ei niinkään ruoan ja palkan vuoksi kuin valmistautukseen mestariksi. Sitten alkoi tuotantovälineiden keskittäminen suuriin verstaisiin ja manufaktuureihin, niiden muuttaminen tosiasiallisesti yhteiskunnallisiksi tuotantovälineiksi. Mutta yhteiskunnallisia tuotantovälineitä ja tuotteita käsiteltiin aivan kuin ne olisivat yhä edelleenkin yksityisten tuotantovälineitä ja tuotteita. Kun työvälineiden omistaja oli siihen saakka haltuunottanut tuotteen, koska se yleensä oli hänen tuotteensa, ja vieras aputyö oli ollut vain poikkeuksena, niin työvälineiden omistaja otti nyt edelleen tuotteen omakseen, vaikka se ei enää ollut *hänen* tuotteensa, vaan poikkeuksetta *vieraan työn* tuote. Näin siis yhteiskunnallisesti tuotettuja tuotteita eivät enää haltuunottaneet ne, jotka olivat todella panneet tuotantovälineet liikkeelle ja todella valmistaneet tuotteet, vaan tuotteet anasti *kapitalisti*. Tuotantovälineet ja tuotteet ovat tulleet oleellisesti yhteiskunnallisiksi. Mutta ne alistetaan sen omistusmuodon alaisiksi, jonka edellytyksenä on yksityisten yksityinen tuotanto, jonka vallitessa siis kukin omistaa oman tuotteensa ja vie sen markkinoille. Tuotantotapa alistetaan tämän omistusmuodon alaiseksi, vaikka se poistaa tämän omistusmuodon edellytyksen*. Tässä ristiriidassa, joka antaa uudelle tuotantotavalle sen kapitalistisen luonteen, on *jo idussaan nykyajan koko yhteentörmäys*. Mitä enemmän uusi tuotantotapa tuli vallitsevaksi kaikilla ratkaisevilla tuotannonaloilla ja

* Tässä ei ole tarpeen korostaa, että vaikka haltuunottamisen *muoto* jää samaksi, sen *luonne* kokee yllä kuvatun prosessin johdosta samanlaisen mullistuksen kuin tuotantokin. Jos minä otan omakseni oman tuotteeni tai anastan toisen tuotteen, ovat ne tietysti kaksi aivan erilaista haltuunottamisen tapaa. Ohimennen toden: palkkatyö, johon jo idussaan kätkeytyy koko kapitalistinen tuotantotapa, on hyvin vanha; yksittäisenä ja hajanaisena ilmiönä se seuraili vuosisatojen ajan orjuutta. Mutta tämä itu saattoi kehittyä kapitalistiseksi tuotantotavaksi vasta sitten, kun oli luotu sen historialliset edellytykset.

kaikissa taloudellisesti ratkaisevissa maissa sekä samalla syrjäytti yksityistuotannon mitättömiksi jätteiksi, *sitä räikeämpänä täytyi myöskin ilmetä yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen yhteensopimattomuuden.*

Kuten sanottu, ensimmäiset kapitalistit tapasivat palkkatyön muodon jo valmiina. Mutta he tapasivat palkkatyön vain poikkeuksena, sivutoimena, apukeinona, ylimenokohtana. Maatyöläisellä, joka aika ajoin meni päivätyöläiseksi, oli joku kapanala omaa maataan, josta hän häidin tuskin saattoi elää. Ammattikuntajärjestys piti huolta siitä, että tämän päivän kisälli siirtyi huomenna mestariksi. Mutta tämä muuttui heti tuotantovälineiden tultua yhteiskunnallisiksi ja keskityttyä kapitalistien käsiin. Pienen yksityistuottajan tuotantoväline, kuten myös tuote, tulivat yhä arvottomammiksi: hänelle ei jäänyt mitään muuta keinoa kuin mennä kapitalistin palkkalaiseksi. Palkkatyö, joka aiemmin oli ollut poikkeus ja apukeino, tuli säännöksi ja koko tuotannon perusmuodoksi; kun se aikaisemmin oli ollut sivutyö, tuli se nyt työläisten yksinomaiseksi toiminnaksi. Tilapäinen palkkatyöläinen muuttui elinkautiseksi palkkatyöläiseksi. Elinkautisten palkkatyöläisten määrää lisäsi vielä tavattomasti samanaikainen feodaalisen järjestelmän romahdus, feodaalierrojen seurueiden hajoaminen, talonpoikien karkottaminen kotikonnuiltaan jne. Oli lopullisesti tehty ero yhtäältä kapitalistien käsiin keskitettyjen tuotantovälineiden, toisaalta kaiken muun paitsi työvoimansa omistuksen menettäneiden tuottajien välille. *Ristiriita yhteiskunnallisen tuotantotavan ja kapitalistisen anastamisen välillä astuu päivänvaloon proletariaatin ja porvariston vastakohtana.*

Näimme, että kapitalistinen tuotantotapa tunkeutui tavarantuottajien, yksittäisten tuottajien yhteiskuntaan, joiden yhteiskunnallisen yhteyden välitti heidän tuotteidensa vaihto. Mutta jokaisella tavarantuotantoon perustuvalla yhteiskunnalla on se erikoisuus, että siinä tuottajat ovat kadottaneet omien yhteiskunnallisten suhteitensa hallitsemisen. Jokainen tuottaa itseään varten tilapäisillä tuotantovälineillään ja omaa erikoista vaihtotarvettaan varten. Kukaan ei tiedä, kuinka paljon hänen valmistamaansa tavaralaatua tulee markkinoille,

kuinka paljon sitä ylipäänsä tarvitaan, kukaan ei tiedä-onko hänen yksityistuotteensa suhteen todellista tarvet, ta, saako hän siitä takaisin kustannuksensa vain saako hän sitä lainkaan myydyksi. Vallitsee yhteiskunnallisen tuotannon anarkia. Mutta tavarantuotannolla, samoin kuin jokaisella muullakin tuotantomuodolla, on omat ominaiset, sille kuuluvat, siitä erottamattomat lakinsa; ja nämä lait toteutuvat anarkiasta huolimatta, anarkiasa, anarkian kautta. Ne ilmenevät yhteiskunnallisen yhteyden ainoassa säilyneessä muodossa, vaihdossa, ja astuvat voimaan yksityisten tuottajien suhteen kilpailun pakkolakeina. Ne ovat siis näille tuottajille itselleen aluksi tuntemattomat, ja heidän täytyy vasta pitkän kokemuksen kautta vähitellen löytää ne. Ne toteutuvat siis tuottajien ohitse ja vastoin tuottajia, heidän tuotantomuotonsa sokeasti vaikuttavina luonnonlakeina. Tuote hallitsee tuottajia.

Keskiajan yhteiskunnassa, varsinkin ensimmäisinä vuosisatoina, oli tuotanto oleellisesti suuntautunut omaan käyttöön. Se tyydytti pääasiassa vain tuottajan ja hänen perheensä tarpeet. Siellä, missä vallitsi persoonallinen riippuvuussuhde, kuten maaseudulla, tuotannon piti tyydyttää myös feodaaliherran tarpeet. Tällöin ei siis toteutunut minkäänlaista vaihtoa, eivätkä tuotteet sen vuoksi saaneetkaan tavarana luonnetta. Talonpojan perhe tuotti miltei kaiken, mitä tarvitsi, kotikalustonsa ja vaatteensa yhtä hyvin kuin elintarvikkeensakin. Kun se alkoi tuottaa ylijäämää yli oman tarpeensa ja yli feodaaliherroille annettavien luontaisuuoritusien, vasta sitten se tuotti myös tavaroita; tämä yhteiskunnalliseen vaihtoon heitetty, myytäväksi tarjottu ylijäämä tuli tavaraksi. Kaupunkien käsityöläisten täytyi tosin jo alunperin tuottaa vaihtoa varten. Mutta hekin valmistivat suurimman osan omista tarve-esineistään itse; heillä oli puutarhansa ja peltotilkkunsa; he laidunsivat karjaansa yhteismetsässä, josta lisäksi saivat tarve- ja polttopuunsa; naiset kehräsivät pellavaa ja villaa jne. Tuotanto vaihtotarkoituksessa, tavarantuotanto oli vasta syntymässä. Tästä johtuivat rajoitettu vaihto, rajoitetut markkinat, stabiili tuotantotapa, paikallinen sulkeutuneisuus ulkomaailmaan nähden, paikallinen yhdistymi-

nen sisäänpäin: yhteismaa³⁰² [die Mark] maaseudulla, ammattikunta kaupungissa.

Mutta tavarantuotannon laajentuessa, erityisesti kapitalistisen tuotantotavan ilmestyessä, alkoivat myös siihen asti uinuneet tavarantuotannon lait vaikuttaa selvemmin ja voimakkaammin. Vanhat siteet höltyivät, vanhat raja-aidat murrettiin, tuottajat muuttuivat yhä enemmän ja enemmän riippumattomiksi, yksityisiksi tavarantuottajiksi. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkia astui esiin ja kärjistyi yhä enemmän ja enemmän. Mutta se pääase, jolla kapitalistinen tuotantotapa kartutti tätä anarkiaa yhteiskunnallisessa tuotannossa, oli anarkian suoranainen vastakohta: yhteiskunnallisena suoritettuna tuotannon kasvava järjestys jokaisessa yksityisessä laitoksessa. Tällä vivulla se teki lopun vanhasta rauhallisesta liikkumattomuuden tilasta. Missä kapitalistinen tuotantotapa kerran oli tuotu jollekin teollisuudenalalle, ei se sietänyt rinnallaan mitään vanhempia tuotantomenetelmiä. Missä se valtasi käsityön, siellä se tuhosi vanhan käsityön. Työkentästä tuli taistelukenttä. Suuret maantieteelliset löydöt ja niitä seurannut siirtomaiden hankinta moninkertaistivat menekkialueen ja jouduttivat käsityön muuttumista manufaktuurityöksi. Eikä taistelu puhjennut ainoastaan paikallisten yksityisten tuottajien välillä; paikalliset taistelut kasvoivat vuorostaan kansallisiksi, 17. ja 18. vuosisadan kauppasodiksi³⁰³. Suurteollisuus ja maailmanmarkkinoiden syntyminen ovat lopuksi tehneet taistelun yleismaailmalliseksi ja samalla antaneet sille tavattoman kiihkeyden. Luonnollisten tai hankittujen tuotantoehtojen suotuisuus ratkaisee olemassaolon yksityisten kapitalistien välillä samoin kuin kokonaisten teollisuudenalojen ja kokonaisten maiden välillä. Alakynteen jäänyt syrjäytetään siekailematta. Se on darvinistista yksilöiden taistelua olemassaolosta, joka on siirretty entistä raivokkaampana luonnosta yhteiskuntaan. Eläimen luonnontila esiintyy inhimillisen kehityksen huippukohtana. Ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen välillä uusiutuu nyt yksityisessä tehtaassa olevan tuotannon järjestyksen ja koko yhteiskunnassa vallitsevan tuotannon anarkian välisenä vastakohtana.

Kapitalistinen tuotantotapa liikkuu näissä molemmissa alkuperänsä vuoksi sille ominaisen sisäisen ristiriitansa ilmenemismuodoissa, se piirtää ulos pääsemättä tuota »noidankehää», jonka siinä jo Fourier keksi. Fourier ei kuitenkaan vielä omana aikanaan voinut nähdä, että tämä kehän kierto käy vähitellen ahtaammaksi, että liike muistuttaa pikemminkin spiraalia, ja että sen täytyy saavuttaa loppunsa, kuten planeettojenkin liikkeen, keskipisteessä tapahtuvassa yhteentörmäyksessä. Tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeelle paneva voima muuttaa suuren enemmistön ihmisistä yhä enemmän ja enemmän proletaareiksi, ja juuri proletaarijoukot tulevat viimein tekemään lopun tuotannon anarkias-ta. Juuri tuo tuotannon yhteiskunnallisen anarkian liikkeelle paneva voima muuttaa suurteollisuuden koneiston lopullisen täydellistymiskyvyn pakkokäskyksi, joka tuhoutumisen uhalla panee jokaisen yksityisen teollisuus-kapitalistin yhä enemmän täydellistämään koneistoaan. Mutta koneiston täydellistäminen on ihmistyön tekemistä tarpeettomaksi. Kun koneiden käyttöönottoaminen ja niiden määrän lisääminen merkitsee, että muutamat konetyöläiset syrjäyttävät miljoonia käsityöläisiä, merkitsee koneiston parantaminen, että yhä enemmän ja enemmän syrjäytetään itse konetyöläisiä. Loppujen lopuksi syntyy pääoman keskimääräisen käyttötarpeen ylittävä määrä käytettävissä olevia palkkatyöläisiä, täydellinen teollinen vara-armeija, kuten nimitin sitä jo vuonna 1845*, vara-armeija, joka on käytettävissä silloin, kun teollisuus työskentelee korkeapaineella, mutta jonka sitä välttämättömästi seuraava romahdus heittää kadulle, armeija, joka kaikkina aikoina on lyijypainona työväenluokan jaloissa sen taistellessa olemassaolonsa puolesta pääomaa vastaan; se on säästäjä, joka pitää työpalkan kapitalistisen tarpeen mukaisella alhaisella tasolla. Näin ollen käy niin, että koneistosta tulee, Marxin sanoja käyttäksemme, pääoman voimakkain taisteluväline työväenluokkaa vastaan, että työväline alituisesti riistää elintarvikkeet työläisten käsistä, että työläisen oma tuote muuttuu työläisen orjuuttamisen väli-

* Työväenluokan asema Englannissa, s. 109.

neeksi³⁰⁴. Tämä johtaa siihen, että työvälineiden säästäminen on alun alkaen mitä häikäilemättömintä työvoiman haaskausta ja työvoiman normaalien edellytysten tuhoamista³⁰⁵; että koneisto, valtavin väline työajan lyhentämiseksi, muodostuukin pettämättömäksi keinoksi, jolla työläisen ja hänen perheensä koko elinikä muutetaan pääoman lisäämistä varten käytettävissä olevaksi työajaksi. Näin ollen käy niin, että työväenluokan toisen osan ylenmääräisestä työnteosta tulee edellytys toisten työttömyydelle, ja että suurteollisuus, joka kautta koko maapallon ajaa takaa uusia kuluttajia, rajoittaa kotimaassaan suurten joukkojen kulutuksen nälkäminimiin ja siten järkyttää kotimaisia markkinoita. »Vihdoin laki, joka pitää alati suhteellisen liikaväestön eli teollisuuden vara-armeijan kasautumisen laajuutta ja voimaa vastaavana, kahlehtii työläisen lujemmin pääomaan kuin Hefaistoksen kiilat kahlehtivat Prometheuksen kallioon. Se edellyttää pääoman kasautumista vastaavaa kurjuuden kasautumista. Rikkauden kasautuminen toiseen kohtioon on siis samalla kurjuuden, työrasituksen, orjuuden, tietämättömyyden, raaistumisen ja siveellisen alentumisen kasautumista päinvastaiseen kohtioon, ts. siihen luokkaan, joka *tuottaa omia tuotteitaan pääomana*»* (Marx. »Pääoma», s. 671)³⁰⁶. Muunlaisen tuotteiden jaon odottaminen kapitalistiselta tuotantotalvalta olisi samaa kuin vaatimus, että sähköpariston elektrodit, niin kauan kun ne ovat yhteydessä paristoon, eivät saisi hajottaa vettä, eivät saisi kehittää positiivisessa elektrodissa vetyä.

Näimme, miten nykyaikaisen koneiston äärimmäiseen asteeseen noussut parantumiskyky on muuttunut tuotannon yhteiskunnallisen anarkian vuoksi yksityiseen teollisuuskapitalistiin kohdistuvaksi pakkokäskyksi, joka ajaa hänet alati parantamaan koneistoaan, alati lisäämään sen tuotantovoimaa. Samanlaisiksi pakkolaiksi muuttuu hänelle pelkkä tosiasiallinen mahdollisuus laajentaa tuotantopiiriään. Suurteollisuuden valtava laajentumisvoima, johon verrattuna kaasujen laajenemisky-

* Kursivointi Engelsin. *Toim.*

ky on vain lastenleikkiä, astuu nyt eteemme kaikkea vastusta uhmaavana laadullisen ja määrällisen laajentumisen *tarpeena*. Tuon vastuksen muodostavat suurteollisuuden tuotteiden kulutus ja menekkimarkkinat. Markkinoiden sekä ekstensiivistä että intensiivistä laajenemiskykyä hallitsevat taas kokonaan toisenlaiset, paljon lievemmin vaikuttavat lait. Markkinain laajeneminen ei kykene etenemään rinta rinnan tuotannon laajenemisen myötä. Yhteentörmäys käy väistämättömäksi, ja koska se ei voi ratkaista ristiriitaa niin kauan kuin se ei räjäytä kapitalistista tuotantotapaa itseään, muodostuu se aika ajoin uusiutuvaksi. Kapitalistinen tuotanto luo uuden »noidankehän».

Todellakin, alkaen vuodesta 1825, jolloin ensimmäinen pula puhkesi, suistuu koko teollinen ja kaupallinen maailma, kaikkien sivistyskansojen ja niiden enemmän tai vähemmän barbaaristen lisäkkeiden tuotanto ja vaihto likipitään kerran kymmenessä vuodessa raiteiltaan. Kaupankäynti pysähtyy, markkinat ovat täpötäydet, tuotteet makaavat joukoittain myymättöminä, käteinen raha katoaa kiertokulusta, luotto häviää, tehtaot seisovat, työtätekeviltä joukoilta puuttuu elintarvikkeita, koska he ovat tuottaneet elintarvikkeita liian paljon, vararikko seuraa vararikkoa, pakkohuutokauppa pakkohuutokauppaa. Lamaannustila jatkuu vuosikausia, tuotantovoimia samoin kuin tuotteitakin haaskataan ja hävitetään suurin määrin, kunnes kertyneet tavarajoukot jonkin määrän arvostaan menetettyään lopulta soluvat markkinoille, kunnes tuotanto tai vaihto hiljalleen taas pääsevät käyntiin. Vähitellen käynti kiihtyy, pääsee raviin, teollinen ravi vaihtuu laukaksi, tämä taas yltyy täydellisen teollisen, kaupallisen, luotto- ja keinot- telu- esteratsastuksen hillittömäksi neliksi päätyäkseen niskat taittavain hypyin jälleen — romahduksen haetaan. Ja näin aina uudelleen. Vuodesta 1825 olemme tämän kokeneet jo kokonaista viisi kertaa, ja tällä hetkellä (1877) koemme sen kuudetta kertaa. Ja näiden pulien luonne ilmenee niin räikeänä, että Fourier osui niihin kaikkiin nähden naulan kantaan nimittäessään ensimmäistä pulaa yltäkylläisyyden pulaksi, *crise pléthorique*³⁰⁷.

Pulissa ristiriita yhteiskunnallisen tuotannon ja kapitalistisen anastuksen välillä purkautuu väkivaltaisesti. Tavarankierto tulee hetkeksi hävitetyksi; kiertokulun välineestä, rahasta, tulee kiertokulun este; kaikki tavarantuotannon ja tavarankiertokulun lait kääntyvät ylösalaisin. Taloudellinen yhteentörmäys saavuttaa huipupisteensä: *tuotantotapa kapinoi vaihtotapaa vastaan, tuotantovoimat kapinoivat tuotantotapaa vastaan, jonka yli ne ovat kasvaneet.*

Sen tosiasian, että tuotannon yhteiskunnallinen organisaatio tehtaan sisällä on kehittynyt siihen pisteeseen, jossa se ei enää sovi yhteen yhteiskunnassa sen rinnalla ja yläpuolella olevan tuotannon anarkian kanssa, sen tosiasian tekee kapitalisteille itselleen kouraantuntuvaksi pääomien väkivaltainen keskittyminen, joka pulien aikana toteutuu useiden suurten ja sitäkin useampien pikkukapitalistien sortumisena. Kapitalistisen tuotantotavan koko mekanismi pettää sen itsensä luomien tuotantovoimien painon alla. Se ei enää voi muuttaa kaikkea tuota tuotantovoimien määrää pääomaksi; tuotantovälineet makaavat käyttämättöminä, ja juuri sen tähden täytyy teollisen vara-armeijankin olla toimettona. Tuotantovälineitä, elämisen tarvikkeita, käytettävissä olevia työläisiä — tuotannon ja rikkauden kaikkia aineksia on yllin kyllin. Mutta »yltäkylläisyydestä tulee hädän ja puutteen lähde» (Fourier), koska juuri se estää tuotantovälineitä ja elintarvikkeita muuttumasta pääomaksi. Kapitalistisessa yhteiskunnassa eivät tuotantovälineet nimittäin voi astua toimintaan, elleivät ne ole ensin muuttuneet pääomaksi, inhimillisen työvoiman riiston välineiksi. Tuotantovälineiden ja elämisen tarvikkeiden pääomana olemisen ominaisuuden välttämättömyys seisoo aaveena niiden ja työläisten välillä. Se yksin estää tuotannon esineellisten ja persoonallisten vipusimien yhtymisen; se yksin estää tuotantovälineitä toimimasta, työläisiä tekemästä työtä ja elämästä. Toisaalta kapitalistinen tuotantotapa siis itse paljastaa kykenemättömyytensä hallita edelleen tuotantovoimia. Toisaalta nämä tuotantovoimat itse yhä lisääntyvällä voimalla vaativat ristiriidan poistamista, vapautumistaan pääomainsuudesta, sen *tosiasiallista tunnustamista, että*

ne ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia tuotantovoimia.

Juuri tämä valtavasti kasvavien tuotantovoimien painostus pääomaluonnettaan vastaan, tämä niiden yhteiskunnallisen luonteen tunnustamisen lisääntyvä pakko panee kapitalistiluokan itsensäkin yhä enemmän, sikäli kuin se kapitalististen suhteiden puitteissa yleensä on mahdollista käsittelemään niitä yhteiskunnallisina tuotantovoimina. Niin teollisen korkeapaineen vaihe rajattomiin paisutettuine luottoineen, kuin itse romahduskin suurten kapitalististen yritysten luhistumisen kautta, johtaa sellaiseen suurten tuotantovälinemäärien yhteiskunnallistamisen muotoon jonka tapaamme erilaisissa osakeyhtiöissä. Monet näistä tuotanto- ja liikenevälineistä, esimerkiksi rautatiet, ovat jo alun perin niin valtavia, että ne sulkevat pois kaikki muut kapitalistisen riiston muodot. Määrätyllä kehitysasteella ei tämäkään muoto enää riitä: kapitalistisen yhteiskunnan virallisen edustajan, valtion, täytyy* lopulta ottaa haltuunsa tuotannon johto. Tämä valtion omaisuudeksi muuttamisen välttämättömyys koskee ensiksi suuria

* Sanon: *täytyy*. Sillä vain siinä tapauksessa, että tuotanto- ja liikenevälineet ovat *todella* kasvaneet osakeyhtiöiden toteuttaman johdon yli, että siis valtiollistaminen on *taloudellisesti* tullut kiertämättömäksi, vain siinä tapauksessa se merkitsee nykyisenkin valtion toteuttamana taloudellista edistysaskelta, kaikkien tuotantovälineiden yhteiskunnan itsensä omakseenottamisen uutta osiastetta. Mutta hiljakkoin, sen jälkeen kun Bismarck ryhtyi puuhaamaan valtiollistamista, on esiintynyt eräänlaista väärää sosialismia, joka siellä täällä on turmeltunut jopa jonkinlaiseksi vapaaehtoiseksi lakeijanpalvelukseksi. Se julistaa ilman muuta sosialistiseksi *jokaisen* valtiollistamisen, jopa bismarckilaisenkin. Jos tupakan valtiollistaminen olisi sosialistista, kuuluisivat Napoleon ja Metternich sosialismin perustanlaskijoiden joukkoon. Kun Belgian valtio aivan arkipäiväisistä poliittisista ja finanssisyistä rakensi päärautatiensä itse, kun Bismarck ilman mitään taloudellista välttämättömyyttä valtiollisesti Preussin pääradat pelkästään sen vuoksi, että paremmin voisi varustautua ja käyttää niitä sodan tullen, saadakseen rautatievirkaillioista kasvatettua hallituksen vaalikarjaa, ja pääasiassa siksi, että saisi luoduksi itselleen parlamentin päätöksistä riippumattoman tulolähteen, — eivät ne olleet lainkaan askelia sosialismia kohti, eivät välittömästi eivätkä välillisesti, eivät tietoisesti eivätkä tiedottomasti. Muutenhan olisivat sosialistisia myös kuninkaallinen Seehandlung³⁰⁸, kuninkaallinen posliinimanufaktuuri, jopa komppanian räätilikin armeijassa.

liikennelaitoksia, postia, sähkölennätintä ja rautateitä.

Kun pulat paljastavat porvariston kykenemättömyyden hallita enää pitempään nykyaikaisia tuotantovoimia, osoittaa suurten tuotanto- ja liikennelaitosten muuttuminen osakeyhtiöiksi ja valtion omaisuudeksi porvariston tarpeettomuuden. Kapitalistien kaikkia yhteiskunnallisia funktioita hoitavat nyt palkatut virkamiehet. Kapitalisteilla ei enää ole mitään yhteiskunnallista tehtävää, ellemme ota lukuun tulojen kasaamista omaan kukkaraan, kuponginleikkausta ja pörssikeinottelua, jossa kapitalistit ottavat toisiltaan pääomia pois. Jos kapitalistinen tuotantotapa ensiksi tunki syrjään työläiset, tunkee se nyt syrjään kapitalistit ja karkottaa heidät aivan kuten työläisetkin liikaväestön joukkoon, joskaan ei suoranaisesti teolliseen vara-armeijaan.

Mutta tuotantovoimien muuttuminen osakeyhtiöiksi tai valtion omaisuudeksi ei poista niiden kapitalistista luonnetta. Osakeyhtiöiden suhteen tämä on aivan selvä asia. Ja nykyaikainen valtio puolestaan on vain järjestö, jonka porvarillinen yhteiskunta luo itselleen pitääkseen voimassa kapitalistisen tuotantotavan yleiset ulkoiset ehdot niin työläisten kuin yksityisten kapitalistienkin hyökkäyksiä vastaan. Nykyaikainen valtio, olipa sen muoto mikä tahansa, on oleellisesti kapitalistinen koneisto, kapitalistien valtio, ideaalinen kokonaiskapitalisti. Mitä enemmän se ottaa omakseen tuotantovoimia, sitä enemmän siitä tulee todellinen kokonaiskapitalisti, sitä suurempaa määrää valtion kansalaisia se riistää. Työläiset jäävät palkkatyöläisiksi, proletareiksi. Pääomasuhdetta ei kumota, päinvastoin se kehittyy huippuunsa. Mutta huippukohdassa se muuttuu vastakohdakseen. Tuotantovoimien valtiollinen omistus ei ole ristiriidan ratkaisu, mutta se kätkee itseensä ratkaisun muodollisen välineen, mahdollisuuden.

Tänä ratkaisuna voi olla ainoastaan se, että nykyaikaisten tuotantovoimien yhteiskunnallinen luonne todella tunnustetaan, että siis tuotanto-, haltuunotto- ja vaihtotapa saatetaan sopusointuun tuotantovälineiden yhteiskunnallisen luonteen kanssa. Ja tämä voi tapahtua vain siten, että yhteiskunta avoimesti ja kiertelemättä

ottaa omistukseensa kaiken muunlaisen johdon yli kasvaneet tuotantovoimat. Näin tuottajat saattavat täysin tietoisesti voimaan tuotantovälineiden ja tuotteiden yhteiskunnallisen luonteen, joka nykyään kääntyy tuottajia itseään vastaan, joka aika ajoin murtautuu tuotantoja vaihtotavan lävitse ja toteutuu vain sokeasti vaikuttavana luonnonlakina aiheuttaen väkivaltaisuutta ja hävitystä. Se muuttuu hävityksen ja säännöllisesti tapahtuvan romahduksen aiheuttajasta itse tuotannon voimakkaimmaksi vivuksi.

Yhteiskunnalliset voimat vaikuttavat aivan kuin luonnonvoimat: sokeasti, väkivaltaisesti, hävittävästi niin kauan kuin emme tiedosta niitä emmekä huomioi niitä. Mutta kun kerran olemme tiedostaneet ne, käsittäneet niiden toiminnan, suunnan ja vaikutukset, tulee niiden alistaminen yhä enemmän ja enemmän oman tahottomme alaiseksi ja tarkoitusperiemme saavuttaminen niiden avulla riippuu vain meistä itsestämme. Ja aivan erikoisesti koskee tämä nykyisiä valtavia tuotantovoimia. Niin kauan kuin me uppiniskaisesti kieltäydymme ymmärtämästä niiden luontoa ja niiden luonnetta — ja tätä ymmärtämistä vastaan rimpuilevat kapitalistinen tuotantotapa ja sen puoltajat — niin kauan nämä voimat vaikuttavat meitä vastaan meistä huolimatta, niin kauan ne hallitsevat meitä, kuten olemme seikkaperäisesti esittäneet. Mutta kun niiden luonto kerran on tiedostettu, voidaan ne yhdistyneiden tuottajien käsissä muuttaa demonisista valtiaista nöyriksi palvelijoiksi. Ero on samanlainen kuin rajuilman salaman hävittävän voiman ja lennättimen tai valokaaren taltutetun sähkön välillä, ero tulipalon ja ihmisen palveluksessa olevan tulen välillä. Kun nykyiset tuotantovoimat vihdoin tiedostetaan ja niitä kohdellaan vastaavasti, astuu yhteiskunnallisen tuotannon anarkian tilalle tuotannon yhteiskunnallisesti suunniteltu säätely kokonaisuuden ja jokaisen yksityisen tarpeiden mukaan. Samalla kapitalistinen anastustapa, jossa tuote orjuuttaa ensin tuottajan, sitten myös omistajan, korvataan sillä tuotteiden haltuunoton tavalla, joka perustuu itse nykyaikaisten tuotantovälineiden luonteeseen: toisaalta tuotteet otetaan välittömästi yhteiskunnan haltuun tuotannon ylläpitämisen ja laajentamisen

välineinä, toisaalta välittömästi yksilölliseen haltuun elin- ja nautintovälineinä.

Muuttaessaan väestön valtavan enemmistön yhä enemmän proletaareiksi luo kapitalistinen tuotantotapa voiman, jonka on perikatonsa uhalla pakko suorittaa tämä mullistus. Pakottaessaan suuret yhteiskunnallistuneet tuotantovälineet yhä enemmän ja enemmän muuttumaan valtion omaisuudeksi, osoittaa kapitalistinen tuotantotapa itse tien tämän kumouksen suorittamiseen. *Proletariaatti ottaa käsiinsä valtiiovallan ja muuttaa tuotantovälineet lähinnä valtion omaisuudeksi.* Mutta siten se lakkauttaa itse itsensä proletariaattina, siten se poistaa kaikki luokkaeroavuudet ja luokkavastakohtat, ja samalla myöskin valtion valtiona. Tähänastiselle luokkavastakohtadissaan liikkuvalla yhteiskunnalle on valtio, ts. kunkin ajan riistävän luokan järjestö, ollut välttämätön ulkonaisten tuotantoehtojen ylläpitämiseksi, siis nimenomaan riistetyn luokan väkivaltaiseksi pitämiseksi vallitsevan tuotantotavan määräämien sorron ehtojen (orjuus, maaorjuus, palkkatyö) alaisuudessa. Valtio on ollut koko yhteiskunnan virallinen edustaja, sen tiivistymä silmin nähtäväksi aineelliseksi järjestelmäksi, mutta se on ollut tätä vain sikäli, mikäli se on ollut sen luokan valtio, joka aikanaan on yksin edustanut koko yhteiskuntaa: vanhalla ajalla se oli orjanomistajain valtio, keskiajalla feodaaliaateliston valtio, meidän aikanamme porvariston valtio. Kun siitä vihdoin tulee todella koko yhteiskunnan edustaja, se tekee itsensä tarpeettomaksi. Kun sorrettavana ei ole enää yhtään yhteiskuntaluokkaa, kun luokkaherruuden myötä ja tähänastisen tuotannon anarkialle perustuneen yksilöllisestä olemassaolosta käydyn taistelun myötä on lakkautettu myös siitä aiheutuneet yhteentörmäykset ja kohtuuttomuudet, silloin ei enää ole mitä sorrettaisiin, mikä teki tarpeelliseksi erityisen sortovallan, valtion. Ensimmäinen teko, missä valtio todella esiintyy koko yhteiskunnan edustajana — tuotantovälineiden haltuunottaminen yhteiskunnan nimessä — on samalla sen viimeinen itsenäinen teko valtiona. Valtiiovallan sekaantuminen yhteiskunnallisiin suhteisiin käy alalla toisensa jälkeen tarpeettomaksi ja kuihtuu silloin itsestään pois. Ihmisten hallitsemisen

sijaan astuu asiain hallitseminen ja tuotantoprosessien johtaminen. Valtiota ei »poisteta», se *kuoleutuu*. Tältä pohjalta tulee arvostella fraasia »vapaasta kansanvaltiosta»³⁰⁹ niin hetkelliseen agitatoriseen oikeutukseensa kuin lopulliseen tieteelliseen riittämättömyyteensäkin nähden. Tältä pohjalta on myös arvosteltava niin kutsuttujen anarkistien vaatimusta, että valtio on huomiseen mennessä poistettava.

Kaikkien tuotantovälineiden ottaminen yhteiskunnan haltuun on väikkynyt niin yksilöiden kuin kokonaisten lahkokuntienkin silmien edessä useimmiten verrattain epäselvänä tulevaisuuden ihanteena siitä pitäen, kun kapitalistinen tuotantotapa astui historian näyttämölle. Mutta vasta sitten se saattoi tulla mahdolliseksi, saattoi tulla historialliseksi välttämättömyydeksi, kun sen toteuttamisen aineelliset edellytykset olivat olemassa. Sitä, samoin kuin mitään muutakaan historiallista edistysaskelta, ei tee toteuttamiskelpoiseksi pelkästään se käsitys, että luokkien olemassaolo on ristiriidassa oikeuden, tasa-arvoisuuden jne. kanssa, ei pelkkä halu poistaa nämä luokat, vaan tietyt uudet taloudelliset edellytykset. Yhteiskunnan jakautuminen riistävään ja riistettyyn, hallitsevaan ja sorrettiin luokkaan oli välttämätön seuraus tuotannon varhaisemmasta alhaisesta kehityksestä. Niin kauan kuin yhteiskunnallinen kokonaistyö antaa sellaisen tuloksen, joka vain hieman ylittää sen, mitä tarvitaan jotta kaikki hädin tuskin tulisivat toimeen, siis niin kauan kuin työ vaatii yhteiskunnan jäsenten suurelta enemmistöltä kaiken tai melkein kaiken ajan, niin kauan tämä yhteiskunta välttämättömästi jakautuu luokkiin. Yksinomaan työn orjina raatavan suuren enemmistön rinnalle muodostuu välittömästi tuottavasta työstä vapaa luokka, joka huolehtii yhteiskunnan yhteisistä asioista: työn johtamisesta, valtion toimista, oikeudenhoidosta, tieteistä, taiteista jne. Työnjaon laki on siis luokkajaon pohjana. Tällä emme suinkaan tahdo sanoa, että tämä luokkiin jakautuminen olisi tapahtunut ilman väkivaltaa ja rosvousta, ilman viekkautta ja petosta, ja että hallitseva luokka kerran satulaan päästyään olisi koskaan laiminlyönyt valtansa lujittamista työtätekevien luokkien kustannuksella ja yhteis-

kunnallisen johtamistyön muuttamista kansanjoukkojen riistoksi.

Mutta vaikka luokkiin jakautumisella on täten tietty historiallinen oikeutuksensa, sillä on se ainoastaan tiettyyn aikaan, tiettyihin yhteiskunnallisiin oloihin nähden. Se perustui riittämättömälle tuotannolle, ja nykyaikaisten tuotantovoimien täydellinen kehitys poistaa sen. Ja tosiaankin: yhteiskuntaluokkien poistamisen edellytyksenä on se historiallinen kehitysaste, jolloin ei ainoastaan tämän tai tuon tietyn hallitsevan luokan, vaan ylipäänsä hallitsevan luokan, siis itse luokkiin jakautuminen on tullut anakronismiksi, aikansa eläneeksi. Luokkien poistamisen edellytyksenä on siis tuotannon sellainen kehitysaste, jolla tuotantovälineiden ja tuotteiden anastaminen ja niiden myötä poliittisen vallan, valistuksen ja henkisen johdon monopolin anastaminen jonkun erikoisen yhteiskuntaluokan käsiin on käynyt ei vain tarpeettomaksi, vaan vieläpä taloudellisen, poliittisen ja älyllisen kehityksen esteeksi. Tämä kohta on nyt saavutettu. Porvariston poliittinen ja henkinen vararikko on tuskin enää sille itselleenkaan salaisuus, ja sen taloudellinen vararikko toistuu säännöllisesti joka kymmenes vuosi. Jokaisessa pulassa yhteiskunta läikähtyy omien, käyttökykynsä ulkopuolella olevien tuotantovoimiensa ja tuotteidensa taakan alle ja seisoo avuttomana sen mielettömän ristiriidan edessä, että tuottajilla ei ole mitään kulutettavaa, koska puuttuu kuluttajia. Tuotantovälineiden laajenemisvoima katkoo ne siteet, joilla kapitalistinen tuotantotapa ne kahlehtii. Tuotantovälineiden vapauttaminen näistä siteistä on ainoa ennakkoehto tuotantovoimien katkeamattomalle, yhä nopeammin edistyväälle kehitykselle ja samalla itse tuotannon käytännöllisesti katsoen rajattomalle lisääntymiselle. Eikä siinä kyllin. Tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistaminen poistaa paitsi tuotannon nykyisen keinotekoisesti esteen, myös tuotantovoimien ja tuotteiden suoranaisen hävittämisen ja tuhoamisen, mikä nykyään on tuotannon kiertämättömänä seuralaisena ja saavuttaa pulissa huipunsa. Edelleen tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus vapauttaa koko yhteiskuntaa varten suuret määrät tuotantovälineitä ja tuotteita poistamalla nykyis-

ten hallitsevien luokkien ja niiden poliittisten edustajien järjestöjen ylellisen tuhlauksen. Mahdollisuus turvata yhteiskunnallisen tuotannon avulla yhteiskunnan kaikille jäsenille toimeentulo, joka paitsi, että se aineellisesti on täysin riittävä ja tulee päivä päivältä yhä runsaammaksi, takaa heille myös tilaisuuden kaikin puolin vapaasti kehittää ja toteuttaa ruumiillisia ja henkisiä kykyjään, tämä mahdollisuus on nyt ensi kertaa olemassa, mutta se on olemassa*.

Yhteiskunnan ottaessa tuotantovälineet omistukseensa poistuu samalla tavarantuotanto ja sen mukana tuotteen valta tuottajiin nähden. Yhteiskunnallisen tuotannon anarkian sijaan astuu suunnitelmallinen, tietoinen järjestys. Yksilöllinen olemassaolon taistelu lakkaa. Vasta silloin ihminen tietystä mielessä eroaa lopullisesti eläinkunnasta, astuu eläimellisistä olemassaolon ehdoista todella inhimillisiin. Ihmisiä ympäröivien elämänedelytysten piiri, joka tähän asti on hallinnut ihmistä, joutuu nyt ihmisten hallinnan ja valvonnan alaiseksi, ihmisten, joista nyt ensi kertaa tulee tietoisia, todellisia luonnon valtiaita, koska heistä tulee oman yhteiskunnallistumisensa herroja. Ihmiset tulevat silloin täydellä asiantuntemuksella käyttämään hyväkseen oman yhteiskunnallisen toimintansa lakeja, jotka siihen saakka ovat olleet heitä vastassa vieraina, heitä hallitsevina luonnonlakeina, ja tätä kautta ihmiset tulevat hallitsemaan niitä. Ihmisten oma yhteiskunnallistuminen, mikä siihen asti oli heitä vastassa luonnon ja historian pakolla tyrkyttämänä, tulee nyt heidän vapaaksi teokseen. Ne

* Pari numerotietoa antanee likimääräisen käsityksen nykyaikaisten tuotantovälineiden tavattomasta laajenemisvoimasta jo kapitalistisen puristuksenkin alla. Giffenin³¹⁰ laskelmien mukaan oli Ison-Britannian ja Irlannin kokonaisrikkaus pyöreissä luvuissa:

1814—2200 milj.	sterlinkipuntaa	=	44	miljardia	Saksan	markkaa
1865—6100 »	»	=	122	»	»	»
1875—850	»	=	170	»	»	»

Mitä tulee tuotantovälineiden ja tuotteiden pulissa tapahtuneeseen tuhoamiseen, laskettiin Saksan teollisuudenharjoittajien toisessa kongressissa Berliinissä 21. helmikuuta³¹¹ yksistään Saksan rauta-teollisuuden kokonaistappio viimeisessä pulassa 455 miljoonaksi markaksi.

objektiiviset, vieraat voimat, jotka siihen saakka hallitsivat historiaa, joutuvat ihmisten itsensä valvottaviksi. Vasta siitä alkaen ihmiset tulevat täysin tietoisesti tekemään historiaansa, vasta siitä alkaen heidän liikkeelle panemillaan yhteiskunnallisilla syillä tulee olemaan etupäässä ja alati kasvavassa määrin myös heidän tahtomansa vaikutukset. Tämä on ihmiskunnan hyppäys välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.

Tämän maailmaa vapauttavan teon suorittaminen on nykyaikaisen proletariaatin historiallinen tehtävä. Tämän teon historiallisten ehtojen ja samalla itse sen luonteen tutkiminen sekä näin toimintaan kutsutun sorretun luokan saattaminen tietoiseksi oman toimintansa ehdoista ja luonnosta — se on proletaarisen liikkeen teoreettisen ilmauksen, tieteellisen sosialismin, tehtävä.

III. TUOTANTO

Kaiken edellä esitetyn jälkeen ei lukija hämmästyne saadessaan tietää, että viimeisessä luvussa esitetty sosialismin pääpiirteiden kehitys ei lainkaan ole herra Dühringin mielen mukainen. Päinvastoin. Hänen täytyy viskata se kaiken kadotuksen kuiluun, muiden »historiallisen ja loogisen mielikuvittelun sekasikiöiden», »villien mielikuvitusrakennelmien», »sekavien utukuvitelmien» jne. joukkoon. Hänellehän ei sosialismi suinkaan ole historiallisen kehityksen välttämätön tulos, ja vieläkin vähemmän se on karkeasti aineellisten, pelkästään ruokkimistarkoitusta palvelevien nykyajan taloudellisten ehtojen tulos. Hänellä on tarjota jotain paljon parempaa. Hänen sosialisminsa on viime käden lopullinen totuus;

se on »yhteiskunnan luonnollinen järjestelmä», sen juuret ovat oikeudenmukaisuuden yleismaailmallisessa periaatteessa,

ja vaikkakaan hän ei silti voi välttyä ottamasta huomioon vallitsevaa, tähänastisen syntisen historian luomaa tilaa parantaakseen sitä, on sitä silti pidettävä oikeudenmukaisuuden puhdasta periaatetta kohdanneena onnettomuutena. Kuten kaiken muun, luo herra Dühring myös sosialisminsa noiden kahden maineikkaan miehensä avulla. Sen sijaan että nuo kaksi sätkynukkea näyttelisivät

herraa ja orjaa, kuten tähänkin asti, esittävät ne vaihteen vuoksi näytöksen tasa-arvoisuudesta — ja Dühringin sosialismi on pääpiirteissään valmis.

Näin ollen on selittelyittä selvää, ettei säännöllisesti ilmenevillä teollisuuskriiseillä ole herra Dühringille sitä historiallista merkitystä, minkä me niille tahdomme antaa.

Kriisit ovat hänen mielestään vain ohimeneviä poikkeamia »normaalitilasta» ja ne antavat korkeintaan aiheen »säännellyn järjestyksen pystyttämiseen». Se »tavallinen tapa», että kriisit selitetään johtuviksi liikatuotannosta, ei lainkaan riitä hänen »tämällisemmän käsityksensä» kannalta. Kuitenkin tuollainen selitys »lienee sallittava ehkä erikoiskriiseille erikoisilla aloilla». Tähän kuuluu esimerkiksi »kirjamarkkinain liiallinen täytyminen sellaisilla teoksilla, jotka äkkiä vapautetaan jälkipainoksien ottoon ja jotka soveltuvat joukkomenekkiä varten».

No niin, herra Dühring nyt voi laskeutua vuoteelleen siinä hurskaassa tietoisuudessa, etteivät hänen kuolematomat teoksensa ainakaan tule milloinkaan aiheuttamaan tällaista onnettomuutta maailmalle.

Suurissa kriiseissä ei kuulemma olekaan kyseessä liikatuotanto, vaan »kansan kulutuksen jälkeenjääminen... keinoitekoisesti synnytetty alikulutus... *kansan tarpeen* (!) luonnollisen kasvun jarruttaminen, mikä lopulta tekee niin kriittisen leveäksi kuilun varastojen ja menekin välillä».

Ja tälle kriisiteorialleen hän on sitten onnellisesti löytänyt erään kannattajankin.

Ikävä vain, että joukkojen alikulutus, joukkojen kulutuksen rajoittaminen ylläpitoa ja suvunjatkoa varten välttämättömään määrään ei ole mikään uusi ilmiö. Sitä on esiintynyt niin kauan kun on ollut olemassa riistäviä ja riistettyjä luokkia. Kansan suuret joukot alikuluttavat jopa niinäkin historiallisina aikoina, jolloin niiden asema on ollut erikoisen suotuisa, esimerkiksi Englannissa 15. vuosisadalla. Milloinkaan ne eivät ole lähestulkoonkaan saaneet kulutettavakseen omaa vuosittaista kokonaistuotettaan. Kun nyt siis alikulutus on ollut vakinainen historiallinen ilmiö vuosituhansien ajan, mutta kriiseissä purkautuva, yleinen menekin tyrehtyminen liikatuotannon seurauksena on ollut havait-

tavissa vasta viiden vuosikymmenen ajan, tarvitaan herra Dühringin koko vulgaaritaloustieteellinen pintapuolisuus selvittämään uusi yhteentörmäys vuosituhansia vanhan alikulutuksen eikä liikatuotannon *uuden* ilmiön avulla. Tämä on samaa kuin jos matematiikassa tahdottaisiin kahden suureen, vakion ja muuttuvan suureen välisen suhteen muuttuminen selittää johtuvaksi siitä, että vakio on pysynyt samana, eikä siitä, että muuttuva suure on muuttunut. Kansan suurten joukkojen alikulutus on kaikkien riistolle perustuvien yhteiskuntamuodostumien, siis myöskin kapitalistisen yhteiskunnan välttämätön ehto. Mutta vasta kapitalistinen tuotantomuoto vie kriiseihin. Joukkojen alikulutus on siis kyllä sekkin kriisien ennakkoehto ja esittää niissä jo kauan sitten tunnustettua osaa; mutta tämä ei lainkaan selvitä meille nykyisten kriisien syitä eikä sitä, miksi kriisejä ei aikaisemmin ollut.

Herra Dühringillä on yleensäkin omituiset käsitykset maailmanmarkkinoista. Näimme, miten hän aito saksalaisen kirjatoukan tapaan yrittää tehdä todelliset teolliset erikoiskriisit selviksi Leipzigin kirjamarkkinoiden kriiseillä, myrskyn merellä myrskyllä vesilasissa. Hän kuvittelee edelleen, että

nykyisen kapitalistisen tuotannon muka täytyy »menekkeineen pyöriä etupäässä itse omistavien luokkien piirissä»,

mikä ei estä häntä esittämästä yleisen mielipiteen mukaisesti vain kuuttatoista sivua myöhemmin ratkaisevina uudenaikaisina teollisuudenaloina rauta- ja puuvillateollisuutta, siis juuri niitä kahta tuotannonhaaraa, joiden tuotteet vain häviävän pieneltä osaltaan kulutetaan omistavien luokkien piirissä ja enemmän kuin missään muualla tuotetaan joukkokulutukseen. Otammepa minkä kysymyksen tahansa esiin, emme saa häneltä vastaukseksi muuta kuin tyhjää ristiriitaista loruilua. Ottakaamme nyt esimerkki puuvillateollisuuden alalta. Kun yhdessä ainoassa suhteellisen pienessä Oldham-nimisessä kaupungissa — yksi niistä 50 à 100 tuhannen henkilön asuttamista, puuvillateollisuutta harjoittavista kaupungeista, joita Manchesterin ympäristössä on tusinan verran — kun tässä ainoassa kaupungissa

niiden kehrien luku, joilla valmistettiin yksinomaan 32 numeron lankaa, lisääntyi neljässä vuodessa 1872—1875 kahdesta ja puolesta miljoonasta viiteen miljoonaan, joten yhdessä ainoassa Englannin keskisuudessa kaupungeissa on yhtä ainoata lankanumeroa kehräämässä yhtä paljon kehriä kuin koko Saksan ja Elsassin puuvillateollisuudessa, ja kun tuotannon paisumista on tapahtunut suunnilleen samassa suhteessa muissa Englannin ja Skotlannin puuvillateollisuuden haaroissa ja muilla aloilla, tarvitaan aino annos »juurekasta» julkeutta voidakseen selittää puuvillalankojen ja kankaiden koko nykyisen menekkipysähdyksen johtuvan englantilaisten kansanjoukkojen alikulutuksesta eikä Englannin puuvillatehtaiden liikatuotannosta.*

Riittää. Ei kannata kiistellä ihmisten kanssa, jotka taloustieteen alalla ovat niin tietämättömiä, että pitävät Leipzigin kirjamarkkinoita ylipäänsä markkinoina nykyaikaisen teollisuuden mielessä. Todetkaamme siksi ainoastaan, että herra Dühring kykenee tämän lisäksi kertomaan meille kriiseistä vain sen, että

niissä ei ole kysymys muusta kuin »tavallisesta vaihtelusta liiallisen jännityksen ja herpaantumisen välillä», että yletön keinoittelu »ei johdu yksinomaan yksityisyriyten suunnittelemattomasta kasaamisesta», vaan että »myöskin yksityisten yrittäjien hätiköinti ja yksityisen varovaisuuden puute on luettava liikatarjontaa synnyttäviin syihin».

Ja mikä on taas hätiköintiä ja yksityisen varovaisuuden puutetta »synnyttävä syy»? Juuri tuo samainen kapitalistisen tuotannon suunnittelemattomuus, joka ilmenee yksityisyriyksiä suunnittelemattomassa kasaamisessa. Ja se, että jonkin taloudellisen tosiasian kääntämistä moraaliseksi syytökseksi pidetään uuden syyn paljastamisena, se on niin ikään aika vahvaa »hätiköintiä».

Jättäkäämme kriisit tähän. Osoitettuamme edellisessä luvussa, kuinka ne välttämättömästi syntyvät kapitalistisesta tuotantotavasta ja mikä on niiden merkitys

* Kriisien selittäminen alikulutuksella on alkuaan lähtöisin Sismondilta ja hänen esittämänsä siinä on vielä tiettyä järkeä. Sismondilta sen on lainannut Rodbertus, ja Rodbertukselta herra Dühring on vuorostaan kopioinut sen itselleen ominaisella pintapuolisella tavalla.

itse tämän tuotantotavan kriiseinä, yhteiskunnallisen mullistuksen pakkokeinoina, ei meidän enää ole tarvis lisätä tästä asiasta sanaakaan herra Dühringin pintapuolisuuksia vastaan. Siirtykäämme hänen myönteisiin luomuksiinsa, »yhteiskunnan luonnolliseen järjestelmään».

Tämä »oikeudenmukaisuuden universaalille periaatteelle» rakennettu ja siis kaikesta ikävien aineellisten tosiasiin kaikesta huomioonottamisesta vapaa järjestelmä koostuu talouskommuunien yhteenliittymästä. Näiden kommuunien välillä vallitsee

»vapaa siirtymisoikeus ja uusien jäsenten vastaanottamispakko tiettyjen lakien ja hallintoonormien mukaisesti».

Talouskommuuni itse on ennen kaikkea

»koko ihmiskunnan historialle tärkeä kaikenkäsittävä kaavio», joka jättää kauas taakseen esimerkiksi jonkun Marxin »harhaanjohtavat puolinaisuudet». Se merkitsee »niiden henkilöiden yhteyttä, joita määrätyn maa-alueen ja tuotantolaitosryhmän julkinen käyttöoikeus sitoo yhteiseen toimintaan ja yhteiseen osuuteen tuloksesta». Julkinen oikeus on »oikeutta esineeseen... puhtaasti julkisena suhteena luontoon ja tuotantolaitoksiin».

Mitä tämän pitäisi merkitä, sillä halkokoot päättään talouskommuunin tulevat juristit. Me luovumme kaikista yrityksistäkin. Vain sen verran saamme tietää,

että se ei lainkaan ole samaa kuin »työväenyhdistysten korporatiivinen omistus», joka ei poista keskinäistä kilpailua eikä edes palkkariistoa.

Tässä yhteydessä hän sivumennen huomauttaa, että

jonkin »yhteisomistuksen» ajatus, sellaisena kuin se Marxillaakin esiintyy, on »vähintään epäselvä ja arveluttava, koska tämän tulevaisuudenkäsityksen ymmärretään aina merkitsevän vain työläisryhmien korporatiivista omistusta».

Tässä on taas yksi monista herra Dühringillä niin tavallisista vääristelyn »kurjista kaavamaisuuksista», »joiden vulgaarista ominaisuudesta» (kuten hän itse sanoo) »vain vulgaari sana 'julkea' olisi täysin sopiva»; tämä on samalla tavoin ilmasta siepattu vale kuin herra Dühringin toinenkin keksintö, että yhteisomistus Marxilla muka on »samalla kertaa yksilöllistä ja yhteiskunnallista omistusta».

Joka tapauksessa, tämän verran näkyy olevan selvää: jonkin talouskommuunin »julkinen oikeus» työvälineisiinsä on kuitenkin yksinomaista omistusoikeutta joka sulkee ulkopuolelleen kaikki muut talouskommuunit ja myös yhteiskunnan ja valtion.

Kommuunilla ei silti saa olla valtaa »eristäytyä... ulkomaailmalta, sillä eri talouskommuunien välillä vallitsee siirtymisvapaus ja uusien jäsenten vastaanottopakko määrättyjen lakien ja hallintonormien mukaan... samaan tapaan... kuin nykyään kuuluminen johonkin poliittiseen muodostumaan ja osanotto yhteisön taloudellisiin toimiin».

On siis oleva rikkaita ja köyhiä talouskommuuneja, ja tasoitus toteutuu siten, että väestö virtaa pois köyhistä kommuuneista rikkaisiin. Kun herra Dühring siis tahtoo poistaa tuotteista tapahtuvan kilpailun eri kommuunien väliltä järjestämällä kaupan kansallisissa puitteissa, jättää hän silti tuottajien välisen kilpailun rauhassa silleen. Esineet vedetään pois kilpailun piiristä, ihmiset jäävät sen alaisuuteen.

Emme tällä ole kuitenkaan vielä päässeet selville vesille »julkisen oikeuden» kanssa. Kahta sivua myöhemmin herra Dühring selittää:

Kauppakommuuni tulee kuulemma ulottumaan »aluksi niin laajalle kuin se poliittis-yhteiskunnallinen alue, jonka asukkaat ovat yhtyneet yhtenäiseksi oikeussubjektiksi ja joilla tässä ominaisuudessaan on käytettävissään kaikki maa, asunnot ja tuotantolaitokset».

Siis sittenkään ei käyttöoikeus ole yksittäisillä kommuuneilla, vaan koko kansalla. »Julkinen oikeus», »oikeus esineisiin», »julkinen suhde luontoon» jne. eivät siis ole pelkästään »vähintään epäselvää ja arveluttavaa», vaan aivan suorassa ristiriidassa itsensä kanssa. Tämä on tosiaan, ainakin mikäli jokainen talouskommuuni on samalla oikeussubjekti, »samalla yksilöllistä ja yhteiskunnallista omaisuutta», ja tämä viimeksi mainittu »sumuinen sekasikiö» on siis sekin löydettävissä vain herra Dühringiltä itseltään.

Joka tapauksessa talouskommuuni käyttää työvälineitään tuotantotarkoituksessa. Kuinka tämä tuotanto tapa tuu? Kaiken sen mukaan, minkä saamme herra

Dühringiltä tietää, aivan vanhaan malliin, vain sillä erotuksella että kapitalistien tilalle astuu kommuuni. Korkeintaan saamme tietää, että ammatin valinta tulee vasta nyt jokaiselle yksilölle vapaaksi ja että on olemassa kaikille sama velvoite tehdä työtä.

Kaiken tähänastisen tuotannon perusmuotona on työnjako toisaalta yhteiskunnan, toisaalta kunkin yksityisen tuotantolaitoksen piirissä. Miten herra Dühringin »yhteisö» suhtautuu siihen?

Ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako on kaupungin ja maaseudun erottuminen toisistaan.

Tämä antagonismi on herra Dühringin mukaan »asian luonnon mukaisesti välttämätön». Mutta »on ylipäänsä arveluttavaa ajatella kuitua maatalouden ja teollisuuden välillä... täyttämättömäksi. Tosiasiassa jo nyt on olemassa määrättyä vakinaista lähentymistä, mikä tulevaisuudessa lupaa vielä huomattavasti lisääntyä». Jo nyt näet on kaksi teollisuudenalaa tunkeutunut maanviljelyyn ja maatalouteen: »ensi sijassa viinanpoltto ja toiseksi juurikassokerin valmistus... sprin tuotanto on merkitykseltään sellaista, että sitä pikemminkin ali- kuin yliarvioidaan». Ja »jos suurempien teollisuuspiirien olisi mahdollista joidenkin keksintöjen seurauksena muovautua siten, että kävisi välttämättömäksi sijoittaa tuotantoa maaseudulle ja nojata välittömästi raaka-aineiden tuotantoon», heikkenisi siten kaupungin ja maaseudun välinen vastakohta ja »saataisiin mitä laajin perusta sivistyksen kehitykselle». Sitä paitsi »jotain tämän tapaista voisi tulla kysymykseen vielä toistakin tietä. Teknisten vaatimusten lisäksi tulevat yhä enemmän ja enemmän kysymykseen yhteiskunnalliset tarpeet, ja jos viimeksi mainitut tulevat määrääviksi ihmisten toimien ryhmityksessä, silloin ei enää ole mahdollista halveksia niitä etuja, jotka johtuvat maaseudun töiden järjestelmällisen läheisestä yhteydestä tuotteiden teknisen muokkaustyön tehtävien kanssa».

Mutta talouskommuunissahan juuri tulevat kysymykseen yhteiskunnalliset tarpeet, ja niinpä kommuuni kai kiirehtiikin omaksumaan täydellisimmässä mitassa tuon yllä mainitun edun, maatalouden ja teollisuuden yhdistämisen? Herra Dühring ei varmastikaan laiminlyö tilaisuutta selostaa meille »täsmällisempiä käsityksiään» talouskommuunin suhteesta tähän kysymykseen niin lavealti kuin häntä miellyttää. Lukija, joka tätä odottaa, joutuu kuitenkin petetyksi. Edellä mainitut lihat, epäselvät, taaskin Preussin maaomikoiden viinaa polttavan ja sokeria valmistavan pätevyyspiirin sisällä liikkuvat latteudet — siinä kaikki, mitä herra Dühringillä on sanot-

tavanaan kaupungin ja maaseudun vastakohtasta nykyään ja tulevaisuudessa.

Siirtykäämme työnjaon yksityiskohtiin. Tässä herra Dühring on jo hieman »täsmällisempi». Hän puhuu

»henkilöstä, jonka on *yksinomaaisesti* antauduttava yhdelle toiminta-alalle». Jos järjestettävänä on uusi tuotannon haara, on »kysymys yksinkertaisesti siitä, voidaanko hankkia tietty määrä henkilöitä, jotka antautuvat tuottamaan yhtä valmistetta, joka samalla loisi tälle tarvittavan kulutuksen» (!). Mikään tuotannonhaara ei tuossa yhteisössä »ota vaatiakseen paljon väestön työtä». Ja yhteisössä on myös »elämäntapansa mukaan erilaistuvia ihmisten *taloudellisia lajeja*».

Tämän mukaisesti *asiat tuotannon piirissä jäävät suurin piirtein vanhoilleen. Joka tapauksessa herra Dühring myöntää että

tähänastisessa yhteiskunnassa on vallinnut »väärä työnjako», mutta millaista se on ja millä se talouskommuunissa tullaan korvaamaan, siitä saamme tietää vain tämän:

»Mitä itse työnjaon huomioon ottamiseen tulee, niin olemme jo ylempänä sanoneet, että sitä voidaan pitää ratkaistuna niin pian kuin on otettu huomioon erilaiset luonnonolot ja henkilölliset kyvyt».

Henkilöllisten kykyjen ohella vaikuttaa vielä henkilökohtainen taipumus:

»Viehätys ryhtymään sellaiseen toimeen, joka kysyy enemmän kykyjä ja valmennusta, perustui yksinomaan taipumukseen tähän toimeen ja juuri tämän eikä minkään muun esineen harjoittamisen» (jonkin esineen harjoittaminen!) »iloon».

Täten yhteisössä saadaan ärsyke kilpailulle ja

»tuotanto itse saa tiettyä mielenkiintoa, ja tuo tylsä työnharjoitus, joka saa arvoa vain voiton keinona, ei enää tule olemaan yhteiskunnallisten suhteiden leimaa-antavana tilana».

Missään yhteiskunnassa, jossa tuotanto on luontope-
räisesti kehittynyt — ja nykyinen yhteiskunta kuuluu niihin — eivät tuottajat hallitse tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet tuottajia. Tällaisessa yhteiskunnassa muuttuu jokainen uusi tuotannon vipusin väistämättä

uudeksi välineeksi tuottajien orjuuttamiseksi tuotantovälineiden alaisuuteen. Ennen kaikkea tämä koskee sitä tuotannon vipusinta, joka suurteollisuuden kehittymiseen saakka oli kaikkein mahtavin — työnjakoa. Heti ensimmäinen suuri työnjako, kaupungin ja maaseudun erkaneminen toisistaan, tuomitsi maasentuväestön vuosituhansiksi tylsyyden tilaan ja kaupunkilaiset kunkin oman yksityistyönsä orjaksi. Se tuhosi edellisten henkisen ja jälkimmäisten ruumiillisen kehityksen perustan. Jos talonpoika ottaa haltuunsa maan, kaupunkilainen käsityönsä, niin yhtä varmasti maa ottaa haltuunsa talonpojan ja käsityö käsityöläisen. Samalla kun työ jakautuu, jakautuu myös ihminen. Yhden ainoan toiminnan kehittämiseksi uhrataan kaikki muut ruumiilliset ja henkiset kyvyt. Tämä ihmisen surkastuminen kasvaa samassa mitassa kuin työnjako, joka saavuttaa korkeimman kehityksensä tehdasteollisuudessa. Tehdasteollisuus jakaa käsityön yksityisiksi osatoiminnoiksi, antaa kunkin niistä eri työläisille kullekin elämäntehtäväksi ja kytkee hänet siten elinajakseen tiettyyn osatoimintaan ja tiettyyn työkaluun. Se »surkastaa työläisen epänormaalisuuteen saakka kehittämällä hänen erikoistaitoaan ikään kuin kasvihuoneessa ja tukahduttaen kokonaisen maailman tuotantovietejä ja taipumuksia... yksilö itse jaetaan, muutetaan osatyön automaattiseksi käyttökoneistoksi» (Marx)³¹² — käyttökoneistoksi, joka monissa tapauksissa saavuttaa täydellisyytensä vasta työläisen täydellisen ruumiillisen ja henkisen surkastumisen avulla. Suurteollisuuden koneisto muuttaa työläisen koneesta pelkäsi koneen lisäkkeeksi. »Elinkautisesta erikoistehtävästä, osatyökalun käyttämisestä, tulee elinkautinen erikoistehtävä: palvella osakonetta. Konejärjestelmää käytetään väärin muuttamaan työläinen jo lapsesta asti osakoneen osaksi» (Marx)³¹³. Eikä ainoastaan työläisiä, vaan myöskin työväkeä välillisesti tai välittömästi riistävät luokat alistetaan työnjaon välityksellä työnsä välikkappaleiden orjiksi: henkisesti tyhjä porvari pääomansa ja voitonahnentensa alaiseksi; juristi häntä itsenäisenä mahtina hallitsevien luutuneiden oikeuskäsityksiensä alaiseksi; »sivistyneet säädyt» yleensä moninaisen paikallisen rajoittuneisuuden sekä ruumiillisen ja henkisen yksi-

puolisuuden alaisiksi surkastumaan sen kasvatuksen vaikutuksesta, mikä typestyy heidän erikoisalansa puitteisiin, ja sen vuoksi, että he ovat eliniäkseen kytkeytyneet tuohon erikoisalaan — silloinkin, kun tämä erikoisala on pelkkää tyhjäätoimitusta.

Utopistit olivat jo täysin selvillä työnjaon vaikutuksista, yhtäältä työläisen, toisaalta itse työtoiminnan surkastumisesta, työtoiminnan, joka rajoitetaan yhden ja saman otteen elinkautiseksi, yksitoikkoiseksi, mekaaniseksi toistamiseksi. Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtaan poistamista vaativat sekä Fourier että Owen vanhan työnjaon yleensä poistamisen ensimmäisenä perusehtona. Kumpaisenkin käsityksen mukaan väestö pitää jakaa tuhannenkuudensadan — kolmentuhannen hengen ryhmiin kautta maan; kukin ryhmä asuu yhteisine talouksineen maa-alueensa keskuksessa jättiläispalatsissa. Fourier puhuu kyllä siellä täällä kaupungeista, mutta nämä koostuvat vuorostaan vain neljästä viidestä tällaisesta lähemmäs sijaitsevasta palatsista. Kumpaisenkin suunnitelman mukaan jokainen yhteiskunnan jäsen osallistuu sekä maanviljelykseen että teollisuuteen. Fourierilla esittävät viimeksi mainitussa pääosaa käsityö ja tehdasteollisuus, Owenilla sitä vastoin jo suurteollisuus, ja hän vaatii jo höyryvoiman ja koneiston käyttämistä taloudessa. Mutta kumpikin vaatii myös niin maanviljelyn kuin teollisuudenkin puitteissa mahdollisimman paljon vaihtelua jokaisen yksilön toimintaan ja sen mukaisesti nuorison kasvattamista teknisesti mahdollisimman monipuolisesti. Kumpaisenkin mukaan ihmisen pitää kehittää itseään kaikinpuolisesti monipuolisen toiminnan avulla, ja työn pitää saada takaisin työnjaon kautta menettämänsä viehätys, lähinnä työn vaihtelun ja sitä vastaavan kunkin työn lyhyen kestoajan, Fourierin sanoin sille varatun »istuma-ajan»³¹⁴ avulla. Molemmat ovat kaukana herra Dühringin riistäjäluokilta perimästä ajatustavasta, joka pitää kaupungin ja maaseudun vastakohtaa asian luonnon mukaan välttämättömänä, joka on sen rajoitetun käsityksen vanki, että tietty määrä »olentoja» on muka kaikissa oloissa tuotittu tuottamaan *yhtä* valmistetta, ja joka tahtoo ikuistaa elämäntapansa puolesta erikoistuneet »ihmisten talou-

delliset lajit», ihmiset, jotka *iloiitsevat* juuri tämän eivätkä minkään muun asian harjoittamisesta, jotka siis ovat vajonneet niin alas, että iloiitsevat omasta orjuudestaan ja yksipuolistumisestaan. Verrattuna »idiootti» Fourierin hullunrohkeimpienkin kuvitelmien perusajatuksiin, »karkean, hämärän ja laihan» Owenin laihimpiinkin ajatukseen on jatkuvasti työnjaon kokonaan orjuuttama herra Dühring itse vain nenäkäs kääpiö.

Samalla kun yhteiskunta tekee itsestään kaikkien tuotantovälineiden valtiaan käyttääkseen niitä yhteiskunnallisesti ja suunnitelmanmukaisesti, poistaa se ihmisten siihenastisen orjuutuksen omien tuotantovälineidensä alaisiksi. On itsestään selvää, ettei yhteiskunta voi vapauttaa itseään vapauttamatta jokaista yksilöä. Vanha tuotantotapa täytyy siis perin pohjin kumota, ja varsinkin täytyy vanhan työnjaon hävitä. Sen tilalle täytyy tulla tuotannon järjestys, jossa toisaalta kukaan yksilö ei voi säilyttää toisille omaa osuuttaan tuotannollisesta työstä, tästä inhimillisen olemassaolon luonnollisesta ehdosta; jossa toisaalta tuotannollisesta työstä, joka ennen oli orjuutuksen väline, tulee ihmisten vapauttamisen väline, samalla kun se tarjoaa jokaiselle yksilölle tilaisuuden kaikkien, niin ruumiillisten kuin henkistenkin kykyjensä kehittämiseen ja käyttämiseen kaikkiin suuntiin; tämä on siis järjestys, jossa työ muuttuu taakasta iloksi.

Nykyään ei tämä enää ole pelkkää kuvittelua, ei pelkkiä hurskaita toiveita. Tuotantovoimien nykyisellä kehitysasteella riittää jo sekin tuotannon enentyminen, mikä on seurausta tuotantovälineiden itsensä yhteiskunnallistamisesta, kapitalistisesta tuotantotavasta johtuvien tuotannon esteiden ja häiriöiden sekä tuotteiden ja tuotantovälineiden tuhlaamisen poistaminen, jotta kaikkien osallistuessa työhön voitaisiin työaika supistaa nykyisten käsitysten mukaan hyvin vähiin.

Yhtä vähän on vanhan työnjaon poistaminen sellainen vaatimus, joka olisi toteutettavissa vain työn tuottavuuden kustannuksella. Päinvastoin. Suurteollisuus on tehnyt sen tuotannon itsensä ehdoksi. »Mutta konetyössä ei enää ole välttämätöntä tehdä tätä jakoa vakinaiseksi niin kuin manufaktuureissa, siis pitää samoja työläisiä

jatkuvasti samassa toimessa. Kun tehtaan kokonaisliike ei lähde työläisestä, vaan koneesta, voi henkilöiden vaihtuminen jatkuvasti tapahtua ilman työprosessin keskeytystä... Ja lopuksi se nopeus, millä nuoruuden iässä työ koneen ääressä opitaan, tekee vuorostaan tarpeettomaksi kasvattaa erityistä luokkaa työläisiä yksinomaan konetyöläisiksi»³¹⁵. Mutta kun koneiston kapitalistinen käytötapa pakottaa edelleen jatkamaan vanhaa työnjakoa luuduttavine osatoimintoineen huolimatta siitä, että se on tullut teknisesti tarpeettomaksi, kapinoi koneisto itse tätä vanhentunutta jäännettä vastaan. Suurteollisuuden tekninen perusta on vallankumouksellinen. »Koneiden, kemiallisten prosessien ja muiden keinojen avulla se muuttaa alituisesti tuotannon teknistä perustaa ja sen mukana työläisten tehtäviä ja työprosessin yhteiskunnallisia yhdistelmiä. Sen kautta se yhtä alituisesti kumouksellistaa työnjaon yhteiskunnassa ja heittelee lakkaamatta pääomia ja työläisjoukkoja tuotannonalalta toiselle. Suurteollisuus edellyttää siis luonteensa mukaisesti työn vaihtelua, toiminnon virtaamista, työläisten kaikinpuolista liikkuvuutta... Olemme nähneet, kuinka tämä absoluuttinen ristiriitaisuus... ilmenee raa'asti työväenluokan alituisina uhritteurastuksina, työvoimien määrättömänä tuhlaamisena ja yhteiskunnallisen anarkian hävitystyönä. Tämä on kysymyksen nurja puoli. Mutta kun työnvaihtelu nyt voi päästä voimaan vain voittavana luonnonlakina ja kaikkialla tiellään esteitä tapaavan luonnonlain sokeasti hävittävin seurauksin, niin suurteollisuus tekee juuri katastrofeillaan elämän ja kuoleman kysymykseksi töiden vaihtelun ja siis myös työläisten mahdollisimman suuren monipuolisuuden yhteiskunnallisen tuotannon yleiseksi laiksi; ja suhteet on tällöin sovellettava tuotannon normaalin toteuttamisen vaatimuksia vastaaviksi. Se tekee kysymykseksi elämästä ja kuolemasta sen, että hirvittävä, kurja, pääoman vaihtelevia riistämistarpeita varten varalla pidetty, käytettävissä oleva työläisväestö korvataan tekemällä ihminen ehdottoman kelpaavaksi vaihteleviin työvaatimuksiin: osayksilö, pelkkä yhteiskunnallisen osatehtävän suorittaja, korvataan kaikinpuolisesti kehittyneellä yksilöllä, jolle eri yhteiskunnal-

liset tehtävät ovat vain vuorottelevia toimintatapoja» (Marx. »Pääoma») ³¹⁶.

Samalla kun suurteollisuus on opettanut meidät muuttamaan kaikkialla enemmän tai vähemmän aikaansaattavan molekyylin liikkeen massojen liikkeeksi tekniin tarkoituksiin, on se huomattavassa määrin vapauttanut teollista tuotantoa paikallisista rajoista. Vesivoima oli paikallinen, höyryvoima on vapaa. Jos vesivoima välttämättä kuuluu maaseudulle, niin höyryvoima ei mitenkään liity välttämättä kaupunkiin. Juuri sen kapitalistinen käyttäminen keskittää sen etupäässä kaupunkiin ja muuttaa tehdaskylät tehdaskaupungeiksi. Mutta siten se samalla murtaa oman toimintansa ehtoja. Höyrykoneen ensi vaatimuksena ja miltei kaikkien suurteollisuuden haarojen päävaatimuksena on suhteellisen puhdas vesi. Mutta tehdaskaupunki muuttaa kaiken veden haisevaksi visvaksi. Siis niin varmasti kuin keskittyminen kaupunkiin on kapitalistisen tuotannon perusehto, yhtä varmasti jokainen yksityinen teollisuus-kapitalisti pyrkii alati siirtämään tuotantolaitoksensa pois kapitalistisen tuotannon välttämättömästi synnyttämistä suurkaupungeista maaseudulle. Tätä prosessia voidaan yksityiskohdittain tutkia Lancashiren ja Yorkshiren tekstiilialueilla; kapitalistinen suurteollisuus tuottaa siellä alati uusia suurkaupunkeja siten, että se jatkuvasti pakenee kaupungista maaseudulle. Samoin on metalliteollisuusalueilla, joissa osittain toiset syyt synnyttävät saman ilmiön.

Tämän uuden noidankehän, tämän nykyaikaisen teollisuuden alati uudelleen syntyvän ristiriidan voi puolestaan kumota vain teollisuuden kapitalistisen luonteen kumoaminen. Vain sellainen yhteiskunta, joka panee tuotantovoimansa sopusuhteisesti toimimaan yhden yhtenäisen suursuunnitelman mukaan, voi saada teollisuuden sijoittumaan yli koko maan, jaettuna tavalla, joka parhaiten edistää sen omaa kehitystä ja tuotannon muiden aineksien säilymistä ja kehittymistä.

Kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtan kumoaminen ei sanotun mukaan ole ainoastaan mahdollista, vaan siitä on tullut teollisen tuotannon itsensä suoranainen välttämättömyys samoin kuin siitä on tullut välttä-

mättömyys maataloustuotannollekin ja lisäksi yleiselle terveydenhoidolle. Vain sulattamalla yhteen kaupunki ja maaseutu voidaan poistaa nykyinen ilman, veden ja maan myrkyttyminen, vain siten nyt kaupungeissa kituvat kansanjoukot pääsevät siihen tilaan, että heidän ulostuksensa muuttuvat kasvien tuottajiksi, kun ne nyt ovat tautien aiheuttajia.

Kapitalistinen teollisuus on jo tullut suhteellisen riippumattomaksi raaka-aineidensa tuotantopaikkojen ahtaista rajoista. Tekstiiliteollisuus muokkaa suuressa määrin ulkoa tuotua raaka-ainetta. Espanjalaista rautamalmia jalostetaan Englannissa ja Saksassa, espanjalaista ja eteläamerikkalaista kuparimalmia Englannissa. Jokainen hiilikenttä varustaa polttoaineella kauas omien rajojensa ulkopuolelle vuosittain kasvavaa teollisuuspiiriä. Pitkin koko Euroopan rannikkoa käyvät höyrykoneet englantilaisella, paikoitellen saksalaisella ja belgialaisella hiilellä. Kapitalistisen tuotannon kahleista vapautettu yhteiskunta voi mennä vielä paljon pitemmälle. Samalla kun se synnyttää kaikin puolin kehittyneiden tuottajien sukupolven, joista jokainen ymmärtää koko teollisen tuotannon tieteelliset perusteet ja jokainen on käytännössä tutkinut useampia tuotannonaloja alusta loppuun asti, samalla se luo uuden tuotantovoiman, joka korvaa runsain mitoin pitempienkin matkojen takaa tuotujen raaka- ja polttoaineiden aiheuttaman kuljetustyön.

Kaupungin ja maaseudun välisen eron kumoaminen ei siis ole mikään utopia, ei siltäkään puolelta, jolla sen ehtona on teollisuuden mahdollisimman tasainen jakaminen kautta koko maan. Sivistys on tosin jättänyt suurkaupungeissa meille perinnön, josta suoriutuminen vaatii paljon aikaa ja vaivaa. Mutta niistä täytyy päästä ja niistä päästään, vaikka se olisikin pitempiaikainen tapahtumasarja. Olipa Preussin kansakunnan saksalaisen valtion kohtalo mikä tahansa, Bismarck voi laskeutua hautaan ylpeän tietoisena siitä, että hänen mielitoiveensa toteutuu varmasti: suurkaupungit häviävät³¹⁷.

Ja nyt silmäiltäköön sitä herra Dühringin lapsellista kuvittelua, että yhteiskunta muka voisi ottaa haltuunsa kaikki tuotantovälineet kumoamatta vanhaa tuotanto-

tapaa perusteitaan myöten, ja ennen kaikkea poistamatta vanhaa työnjakoa; että kaikesta olisi suoriuduttu niin pian kuin vain »otetaan huomioon luonnonolot ja henkilökohtaiset kyvyt». Tämän lisäksi vielä edelleen, kuten ennenkin, kokonaiset suuret ihmisjoukot jäävät yhden valmisteen tuottamisen orjuuttamiksi, *yksi ainoa* tuotantoala vaatii kokonaisia »väestöjä», ja ihmiskunta jakautuu edelleen, kuten ennenkin, epälukuisiin surkastuneisiin »taloudellisiin lajeihin», että edelleen on olemassa »kärnymiehiä» ja »arkkitehtejä». Yhteiskunnan pitäisi kokonaisuutena kuulemma tulla tuotantovälineiden valtiaaksi siten, että jokainen yksilö jäisi tuotantovälineensä orjaksi, että hän saisi vain valita, *minkä* tuotantovälineen orjaksi. Otettakoon huomioon myös se tapa, miten herra Dühring pitää kaupungin ja maaseudun eroavuutta »asian luonnon puolesta välttämättömänä» ja kykenee keksimään vain pienen lievekeinin erikoisesti preussilaisilta aloilta — viinanpoltosta ja juurikassokerin valmistuksesta; miten hän asettaa teollisuuden hajasijoituksen yli koko maan riippuvaksi joistakin tulevista keksinnöistä ja siitä, että *on pakko* yhdistää jalostus välittömästi raaka-aineen tuotantoon — raaka-aineen, jota jo nyt käytetään yhä pitenevien taivalten takana tuotantopaikoiltaan! — ja miten hän lopuksi yrittää suojata selkäänsä väittämällä, että yhteiskunnalliset tarpeet tulisivat lopulta viemään läpi maanviljelyksen ja teollisuuden yhdistymisen vaikkapa *vastoin* taloudellisia näkökohtia, ikään kuin siinä vaadittaisiin taloudellisia uhrauksiakin!

Epäilemättä sen näkeminen, että ne kumoukselliset ainekset, jotka poistavat vanhan työnjaon sekä kaupungin ja maaseudun välisen eroavuuden ja mullistavat koko tuotannon, että nämä ainekset ovat iduissaan jo nykyikäisen suurteollisuuden tuotantoehdoissa ja että nykyinen kapitalistinen tuotantotapa estää niiden kehitystä — sen näkeminen vaatii hieman laajempaa näkökulmaa kuin Preussin maaorjisuuden pätevyyspiiri, jossa viina ja juurikassokeri ovat tärkeimmät teollisuustuotteet ja jossa kauppapulia voidaan tutkia kirjamarkkinoilla. Sen nähdäkseen täytyy tuntea todellinen suurteollisuus, sen historia ja sen nykyinen todellisuus nimenomaan siinä

ainoassa maassa, joka on sen kotimaa ja jossa se on saavuttanut klassisen kehityksensä; ja silloin ei myöskään kenenkään päähän pälkähtäisi mataloittaa modernia tieteellistä sosialismia herra Dühringin *erikoisesti preussilaiseksi sosialismiksi*.

IV. JAKO

Näimme jo aikaisemmin*, että herra Dühringin taloustiede supistuu lausumaksi: kapitalistinen *tuotantotapa* on sangen hyvä ja voi jäädä olemaan, mutta kapitalistinen *jakotapa* on pahasta ja sen täytyy kadota. Nyt havaitsimme, ettei herra Dühringin »socialiteetti» ole mitään muuta kuin tämän lausuman läpivientiä meilikuvituksen alueella. Kävi todellakin ilmi, että herra Dühringillä on tuskin mitään poistettavana kapitalistisen yhteiskunnan tuotantotavasta sellaisenaan, että hän kaikissa oleellisissa suhteissa haluaa säilyttää vanhan työnjaon ja siksi hän kykenee sanomaan tuskin sanaakaan talouskommuunissaan tapahtuvasta tuotannosta. Tuotanto on kuitenkin ala, jolla on kysymys kouriintuntuvista tosiasioista, jolla siis »järkipерäinen fantasia» saa antaa hyvin vähän liikkumatilaa vapaan sielunsa siiville, koska häpeään joutumisen vaara on liian lähellä. Mutta jako, joka herra Dühringin näkemyksen mukaan ei toki millään tavalla liity tuotantoon, jota hänestä ei määrää tuotanto, vaan puhdas tahdontoiminto — sellainen jako on luvattu maa hänen »yhteiskunnalliselle alkemialleen».

Yhtäläistä tuotantovelvollisuutta vastaa yhtäläinen kulutus-oikeus talouskommuunissa ja suuren määrän talouskommuuneja käsittävässä kauppakommuunissa. Siellä »työ... vaihdetaan toiseen työhön yhtäläisen arvoperiaatteen mukaan... suoritus ja vastasuoritus edustavat siellä työsuureiden todellista yhtäläisyyttä». Ja tämä »ihmistyövoimien yhtäläisiksi arviointi» pätee *silloinkin*, »vaikka yksilöt sitten olisivatkin saaneet aikaan enemmän tai vähemmän, tai tilapäisesti eivät ole saaneet *mitään* aikaa», sillä *kaikkia* toimia, mikäli ne vaativat aikaa ja voimia, voidaan pitää työsuorituksina — siis myös keilapeliä ja kävelyä. Mutta tuo vaihto ei tapahdu eri yksilöiden kesken, koska yhteisö on kaikkien tuotantovälineiden ja siis myöskin tuotteiden haltija, vaan toiselta puolen kunkin talouskommuunin ja sen yksityisten

* Ks. tätä osaa, s. 375. *Toim.*

jäsenten kesken, toiselta puolen eri talous- ja kauppakommuunien kesken. »Yksittäiset talouskommuunit nimittäin asettavat oman piirinsä puitteissa vähittäiskaupan tilalle täysin suunnitelmallisen myynnin.» Samaten järjestetään kauppaa suuressa mittakaavassa. »Vapaan talousyhteiskunnan järjestelmä... on sen tähden oleva suuri vaihtolaitos, jonka vaihtotoimet tapahtuvat jalojen metallien antamien perusteiden avulla. Tämän perusomaisuuden väistämättömän välttämättömyyden ymmärtämisen tähden meidän kaavamme eroaa kaikista sumuisista kuvitelmista, joista nykyään yleisten sosialististen käsitysten järkipärisimmäkään muodot eivät vielä ole vapaita.»

Talouskommuuni, yhteiskunnallisten tuotteiden ensimmäisenä omistajana, määrää tämän vaihdon tähden »jokaiselle valmistelajille yhden yhtenäisen hinnan» keskimääräisten tuotantokustannusten mukaan. »Mitä niinkutsutut tuotannon omakustannukset nykyään... arvolle ja hinnalle merkitsevät, sen tulee» (socialiteetissa) »...suorittamaan kulutettavan työmäärän arvio. Nämä arviot, jotka myöskin jokaisen henkilön taloudellisesti yhtäläisen oikeuden periaatteen mukaan ovat viime kädessä johdettavissa siitä, että otetaan huomioon työhön osallistuneiden henkilöiden lukumäärä, nämä arviot antavat samalla tuotannon luonnonsuhteita ja yhteiskunnallista realisoimisoikeutta vastaavan hintojen suhteen. Jalojen metallien tuotanto pysyy samoin kuin nykyisin rahan arvon määräävänä säätäjänä... Tästä nähdään, että muutetussa yhteiskuntatilassa lähinnä arvo ja sen mukana ne suhteet, joissa tuotteet vaihtuvat toisiinsa, eivät menetä määräysperustetta ja mittaa, vaan vasta nyt saavuttavat oikean pätevyytensä.»

Paljon puhuttu »absoluuttinen arvo» on vihdoinkin realisoitu.

Toisaalta taas kommuunin täytyy tarjota myös yksilölle mahdollisuus tuotettujen tarvikkeiden ostamiseen kommuunilta, maksamalla jokaiselle vastasuorituksena hänen työstään päivittäin, viikoittain tai kuukausittain määrätty rahasumma, joka on sama kaikille. »Socialiteetin kannalta on sen vuoksi samantekevää, sanotaanko, että työpalkan täytyy hävitä, vaiko että sen pitää tulla taloudellisten tulojen yksinomaiseksi muodoksi.» Mutta yhtäläiset palkat ja yhtäläiset hinnat antavat tulokseksi »määrällisen, joskaan eivät laadullisen yhtäläisyyden kulutuksessa», ja täten on »oikeudenmukaisuuden yleismaailmallinen periaate» toteutettu taloudellisesti.

Tämän tulevaisuuden palkan tason määräämisestä sanoo herra Dühring meille vain,

että tässä kuten kaikissa muissakin tapauksissa vaihdetaan »yhtä suuri työ yhtä suureen työhön». Kuuden tunnin työstä on sen vuoksi maksettava rahasumma, jossa niin ikään esineellistyy kuusi työtuntia.

Kuitenkaan ei »oikeudenmukaisuuden yleismaailmalista periaatetta» saa millään muotoa sotkea siihen kärkeään tasa-arvohumpuukiin, joka niin jyrkästi nostattaa porvarin kaikkea erityisesti vaistonvaraista työläiskommunismia vastaan. Periaate ei ole läheskään niin tinkimätön kuin minä se mielellään esiintyy.

»Taloudellisten oikeuksien periaatteellinen yhtäläisyys ei sulje pois sitä, että siihen, mitä oikeudenmukaisuus vaatii, liittyy vielä erikoisen tunnustuksen ja kunnioituksen ilmaiseminen *vapaaehtoisesti...* Yhteiskunta *kunnioittaa itseään*, kun se kunnioittaa korkeampia suorituksia myöntämällä niistä *kohtuullisen määrän lisää* kulutettavaksi.»

Ja myöskin herra Dühring kunnioittaa itseään, kun hän sulattamalla yhteen kyyhkysen viattomuuden ja käärmeen viisauden³¹⁸ on näin liikuttavalla tavalla huolehtinut tulevaisuuden dühringien kohtuullisesta lisäkulutuksesta.

Näin on kapitalistinen jakotapa lopullisesti poistettu. Sillä

»jos otaksutaan, että tällaisen tilan vallitessa jollakin tosiaankin olisi hallussaan ylimääräisiä yksityisiä varoja, ei hän voisi niitä mitenkään käyttää kapitalistiseen tapaan. Kukaan yksityinen tai mikään ryhmä ei niitä häneltä ottaisi tuotantoa varten minkään muun kuin vaihdon tai oston avulla, eikä milloinkaan suostuisi maksamaan hänelle korkoa taikka voittoa». Siksi on sallittava »oikeudenmukaisuuden periaatetta vastaava perintöoikeus». Se on välttämätön, sillä »periminen jossain muodossa tulee aina olemaan perheperiaatteen välttämättömänä seuralaisena». Perintöoikeuskaan »ei voi johtaa mihinkään suurempien rikkauksien kasautumiseen, koska siinä omaisuuden muodostumisella... ei nimittäin koskaan enää voi olla tarkoituksena tuotantovälineiden hankkiminen ja pelkästään koroilla elävien olentojen luominen».

Näin talouskommuuni siis olisi onnellisesti valmis. Katsokaamme nyt, kuinka se hoitaa talouttaan.

Olettakaamme, että kaikki herra Dühringin otaksumat on täydelleen toteutettu; edellytämme siis, että talouskommuuni maksaa jokaiselle jäsenelleen tämän 6-tuntisesta työstä päivittäin rahasumman, jossa samoin on esineellistynyt 6 työtuntia, sanokaamme 12 markkaa. Oletamme samoin, että hinnat vastaavat tarkalleen arvoja, siis edellytysiemme mukaan sisältävät vain

raaka-aineista, koneiden kulumisesta, työvälineiden käytöstä ja maksetuista työpalkoista koituvat kustannukset. Talouskommuuni, jossa on sata työtätekevää jäsentä, tuottaa silloin päivittäin tavaroita, joiden arvo on 1200 markkaa, vuodessa 300 työpäivän aikana 360 000 markkaa, ja maksaa tämän summan jäsenilleen, joista jokainen tekee tällä osuudellaan, päivittäin 12 markalla tai vuodessa 3600 markalla, mitä itse tahtoo. Vuoden lopussa tai sadan vuoden kuluttua kommuuni ei ole yhtään rikkaampi kuin alkaessaan. Tänä aikana se ei edes kykene suorittamaan herra Dühringille kohtuullista lisäkulutusmäärää, jollei se tahdo kajota tuotantovälinevarastoonsa. Kasaaminen on tyyten unohdettu. Pahempaakin: koska kasaaminen on yhteiskunnallinen välttämättömyys, ja rahan säilyttäminen on jättänyt mukavan kasaamismuodonkin, vaatii talouskommuunin järjestö jäseniään suoraan yksityiskasaamiseen ja vie näin itsensä perikatoon.

Miten tämä ristiriita talouskommuunin luonteessa olisi vältettävissä? Kommuuni voisi turvautua tuohon mieluisaan »tullinkantoon», hinnanalisykseen, ja myydä vuosituotantonsa 480 000 markalla 360 000 markan asemesta. Mutta koska kaikki muut talouskommuunit ovat samassa asemassa, ja niiden pitäisi siis tehdä samoin, niin vaihdossa toisten kanssa jokaisen täytyisi maksaa saman verran »tullia» kuin itse saa, ja »suoritus» lankeaisi näin siis vain omien jäsenten kannettavaksi.

Tai sitten kommuuni ratkaisee asian lyhyesti ja pätevästi siten, että se maksaa jokaiselle jäsenelleen 6 tunnin työstä vähemmän kuin 6 tunnin työn tuotteen — sanokaamme vaikka, että se maksaa neljästä työtunnista. Se siis maksaa 12 markan sijasta vain 8 markkaa päivältä, mutta jättää tavarain hinnat entiselle tasolle. Tässä tapauksessa se tekee välittömästi ja avoimesti sen, mitä se edellisessä tapauksessa yrittää peitetysti ja kiertoteitse: se muodostaa Marxin keksimää lisäarvoa 120 000 markkaa vuodessa maksaen jäsenilleen aivan kapitalistiseen tapaan alle heidän suoritustensa arvon, ja vaatii sitä paitsi näiltä täyden arvon tavaroista jotka nämä voivat ostaa vain siltä. Talouskommuuni voi siis vain siten muodostaa itselleen varavarannon, että se samalla pal-

jastuu »jalostetuksi» truck systemiksi* mitä laajimmalla kommunistisella pohjalla.

Siis jompikumpi: joko talouskommuuni vaihtaa »yhtäläistä työtä yhtäläiseen työhön», ja silloin ei se itse, vaan ainoastaan yksityishenkilöt voivat kasata varantoa tuotannon ylläpitämiseksi ja laajentamiseksi. Tai sitten kommuuni muodostaa tällaisen varannon eikä siinä tapauksessa vaihda »yhtäläistä työtä yhtäläiseen työhön».

Näin on vaihdon sisällön laita talouskommuunissa. Entä muodon laita? Metalliraha välittää vaihtoa, ja herra Dühring on erittäin hyvillään tämän parannuksen »maailmanhistoriallisesta kantavuudesta». Mutta kaupassa kommuunin ja sen jäsenten välillä raha *ei ole* mitään rahaa, se ei toimi lainkaan rahana. Se on pelkkä työtodiste, se toteaa, Marxin sanoja käyttäen, »ainoastaan tuottajan yksilöllisen osuuden yhteistyössä ja hänen yksilöllisen vaatimuksensa kulutukseen määrätystä yhteistuotteen osasta» ja tässä funktiossaan se on »yhtä vähän 'rahaa' kuin jokin pääsylippu teatteriin». ³¹⁹ Se voidaan siis korvata millä merkillä tahansa, kuten Weitling korvaa sen »kauppakirjalla», johon toiselle sivulle leimataan työtunnit ja toiselle niistä tulevat nautinnot. ³²⁰ Lyhyesti sanoen, talouskommuunin tehdesä kauppoja jäsentensä kanssa se toimii vain Owenin »työtuntirahana», tuona »hourekuvitelmana», jota Dühring niin ylevästi halveksii, mutta joka hänen itsensä on pakko ottaa tulevaan talouteensa. Onko se merkki, joka osoittaa täytetyn »tuotantovelvollisuuden» ja siten saadun »kulutusosoikeuden» määrän, jokin paperipala vaiko kultapala, se on *tähän* tarkoitukseen aivan samantekevää. Mutta toisiin tarkoituksiin se ei olekaan yhdentekevää, kuten tuonnempana nähdään.

Jos metalliraha ei siis edes vaihdossa talouskommuunin ja sen jäsenten välillä ole rahana, vaan verhotuna työmerkkinä, niin sitäkin vähemmän se joutuu rahatehtäväänsä vaihdossa eri talouskommuunien välillä.

* Truck systemiksi sanotaan Englannissa sitä Saksassakin hyvin tunnettua järjestelmää, jossa kapitalistit itse pitävät myymälöitä ja pakottavat työläisensä ostamaan tavaransa näistä.

Siinä metalliraha on aivan tarpeeton, koska herra Dühringin edellytykset kerran on toteutettu. Itse asiassa riittäisi pelkkä kirjanpito, joka suorittaa yhtäläisen työn tuotteiden vaihtamisen yhtäläisen työn tuotteisiin paljon yksinkertaisemmin laskemalla työn luonnollisen mittayksikön — ajan, jossa yksikkönä on työtunti, avulla kuin muuttamalla työtunnit ensin rahaksi. Vaihtohan on tässä tapauksessa pelkkää luontoisvaihtoa; kaikki lisävaatimukset ovat yksinkertaisesti ja helposti tasoitettavissa siirtämällä ne toisille kommuuneille. Mutta jos jollakin kommuunilla todella olisi vajausta toisten kommuunien suhteen, ei »kaikki maailmankaikkeudessa oleva kulta», ei edes vaikka se olisi jo »luonnostaan rahaa», pelastaisi tätä kommuunia suorittamasta vajausta omalla lisätyllä työllään mikäli se ei tahdo joutua velkasuhteisiin toisten kommuunien kanssa. Lukija pitääköön muuten jatkuvasti mielessään, että me emme tässä lainkaan tee tulevaisuudensuunnitelmia. Me vain otamme herra Dühringin olettamukset ja teemme niistä väistämättömät johtopäätökset.

Siis kulta, joka »luonnostaan on rahaa», ei voi päästä toteuttamaan tätä luontoaan, ei vaihdossa talouskommuunin ja sen jäsenten välillä eikä vaihdossa eri kommuunien kesken. Siitä huolimatta herra Dühring määrää sen täyttämään rahan tehtäviä myöskin »sosialiteetissa». Meidän on siis ryhdyttävä etsimään rahan tehtäville jotakin muuta liikkuma-alaa. Ja tällainen liikkuma-ala onkin olemassa. Herra Dühring antaa kylläkin jokaiselle oikeuden »määrällisesti yhtäläiseen kulutukseen», mutta hän ei voi siihen ketään pakottaa. Päinvastoin, hän on ylpeä siitä, että hänen maailmassaan jokainen voi tehdä rahallaan mitä itse tahtoo. Hän ei siis voi estää sitä, että toiset tallettavat pienen rahasumman, kun toiset taas eivät tule edes toimeen heille maksetulla palkalla. Hän tekee tällaisen tilan jopa välttämättömäksi tunnustamalla selvästi perheen yksityisomaisuuden perintöoikeuden alaiseksi, josta sitten edelleen on seurauksena vanhempien velvollisuus lastensa ylläpitämiseen. Mutta näin määrällisesti yhtäläiseen kulutukseen syntyykin ammottava repeämä. Yksinäinen mies elää mainiosti ja iloisesti kahdeksalla tai kahdellatoista markallaan päi-

vää kohti, kun taas leski kahdeksan alaikäisen lapsensa kera selviää hädin tuskin. Toisaalta taas, kun kommuuni ilman muuta ottaa vastaan rahaa maksuvälineenä, jättää se avoimeksi mahdollisuuden, että raha onkin hankittu muilla keinoin kuin omalla työllä. Non olet.³²¹ Kommuuni ei tiedä, mistä raha on saatu. Mutta nyt onkin jo annettu kaikki edellytykset, jotta metalliraha, joka siihen asti toimi vain työmerkkinä, pääsisi esiintymään todellisessa rahatehtävässä. On olemassa tilaisuus ja syy toisaalta aarteenmuodostamiseen, toisaalta velantekoon. Tarvitseva ottaa lainan aarteenmuodostajalta. Lainattu raha, jonka kommuuni ottaa vastaan maksuksi elintarvikkeista, tulee täten jälleen siksi, mitä se on nykyisessä yhteiskunnassa, ihmisen työn yhteiskunnalliseksi esineellistymäksi, todellisen työn mitaksi, yleiseksi kiertokulun välineeksi. Maailman kaikki »lait ja hallintonormit» ovat yhtä voimattomia sitä vastaan kuin kertomataulua tai veden kemiallista kokoonpanoa vastaan. Ja koska aarteenmuodostajalla on tilaisuus puristaa tarvitsevalta korkoakin, on maksuvälineenä toimivan metallirahan mukana palautettu myöskin koronkiskonta.

Tähän saakka olemme tarkastelleet metallirahan säilymisen seurauksia Dühringin talouskommuunin vaikutuspiirissä. Mutta tämän piirin ulkopuolella jatkaa muu syntinen maailma rauhassa vanhaa kulkuaan. Kultra jo hopea säilyvät maailmanmarkkinoilla *maailmanrahana*, yleisenä osto- ja maksuvälineenä, rikkauten absoluuttisen yhteiskunnallisenä ruumiillistumana. Ja tämän jalometallin ominaisuuden myötä talouskommuunin asukkaiden eteen astuu uusi aarteenmuodostuksen, rikkauten, koronkiskonnan motiivi,— aihe liikkua kommuunissa ja sen ulkopuolella vapaasti ja riippumattomana ja realisoida kasattu yksityinen rikkaus maailmanmarkkinoilla. Koronkiskojista tulee kiertokulun välineiden kauppiaita, pankkiireja, kiertokulun välineiden ja maailmanrahan haltijoita, siten myös tuotannon ja tuotantovälineiden haltijoita, vaikka nämä vielä vuosikausia nimellisesti esiintyisivätkin talous- ja kauppa-kommuunin omaisuutena. Mutta näin ollen ovat pankkiireiksi kehittyneet aarteenkokoojat ja koronkiskojat samalla myös talous- ja kauppakommuunin herroja.

Herra Dühringin »sosialiteetti» eroaa tosiaan sangen oleellisesti muiden sosialistien »utukuvitelmissa». Sillä ei ole muuta tarkoitusta kuin korkeiden finanssiherrojen synnyttäminen uudelleen, herrojen, joiden valvonnan alaisena ja joiden kukkaroa täyttääkseen se raataa urhoolisesti — jos kommuuni ylipäänsä muodostuu ja pysyy koossa. Kommuunin ainoana pelastuksena olisi ehkä se, että aarteenkokoajat katsoisivat edullisemmaksi kiireen vilkkaa paeta kommuunista rahoineen.

Kun Saksassa vanhemman sosialismin tuntemattomuus on niin perin yleistä, saattaisi jokin viaton nuorukainen nyt heittää kysymyksen, eikö myös esimerkiksi Owenin työmerkki voisi antaa aihetta samanlaiseen väärinkäyttöön. Vaikka tehtävämme ei tässä olekaan kehittää näiden työmerkkien merkitystä, esitettäköön kuitenkin Dühringin »kaikenkäsittävän kaavion» ja Owenin »raa'an, hämärän ja laihan ajatuksen» vertaamiseksi toisiinsa seuraavaa. Ensiksikin, tullakseen tällä tavoin väärinkäytetyiksi pitäisi Owenin työmerkkien muuttua todelliseksi rahaksi, kun taas herra Dühring edellyttää todellisen rahan, mutta tahtoo vain kieltää sitä toimimasta muuten kuin pelkkänä työmerkinä. Kun Owenin tapauksessa kyse olisi todellisesta väärinkäytöstä, murtautuu tässä jälkimmäisessä tapauksessa taas esiin rahan sisäinen, ihmisen tahdosta riippumaton luonto, raha toteuttaa sille ominaisen oikean käyttönsä vastakohtana sille väärinkäytölle jota herra Dühring sille tyrkyttää kiitos tietämättömyytensä rahan omasta luonnosta. Toiseksi, Owenilla työmerkit ovat vain siirtymisluontona yhteiskunnallisten varastojen täydelliseen yhteisyyteen ja vapaaseen käyttöön ja sen lisäksi korkeintaan keinona saada kommunismi brittiläiselle yleisölle käsitettäväksi. Jos siis jokin väärinkäyttö pakottaisi Owenin yhteiskunnan poistamaan työmerkin, ottaisi tämä yhteiskunta askeleen pitemmälle kohti päämääräänsä ja astuisi täydellisemmälle kehitystasolle. Mutta jos Dühringin talouskommuuni sen sijaan poistaisi rahan, se tuhoaisi yhdellä iskulla oman »maailmanhistoriallisen kantavuutensa», poistaisi omaperäisimmän kauneutensa, lakkaisi olemasta Dühringin talouskommuuni ja vajoaisi niiden utuisten kuvitelmien joukkoon, joista sitä nostaakseen

herra Dühring on käyttänyt niin paljon järkipärisen kuvittelun vaivalloista työtä.*

Mistä johtuvat kaikki nämä merkilliset erehdykset ja sekaannukset, joissa Dühringin talouskommuuni liikkuu? Yksinkertaisesti siitä sekavuudesta, joka herra Dühringin pääkopassa verhoaa arvon ja rahan käsitteitä ja panee hänet lopulta yrittämään työn arvon löytämistä. Mutta koska herra Dühringillä ei suinkaan ole tällaisen utumaisuuden yksinoikeutta Saksassa vaan päinvastoin lukuisasti kilpailijoita, tahdomme »hetkiseksi pakottaa itsemme purkamaan kerää», jonka hän on tässä laatinut.

Ainoa arvo, jonka taloustiede tuntee, on tavaroiden arvo. Mitä tavarat ovat? Tuotteita, joita jossakin yhteiskunnassa ovat tuottaneet enemmän tai vähemmän hajallaan toimivat yksityistuottajat, siis lähinnä yksityistuotteita. Mutta näistä yksityistuotteista tulee tavaroita vasta silloin, kun niitä ei tuoteta omaa, vaan toisen käyttöä varten, siis yhteiskunnallista käyttöä varten; ne astuvat yhteiskunnalliseen käyttöön vaihdon kautta. Yksityistuottajat ovat siis yhteiskunnallisessa yhteydessä keskenään, muodostavat yhteiskunnan. Heidän tuotteen-
sä, vaikka ne ovatkin kunkin yksilön yksityisiä tuotteita, ovat kuitenkin samalla myös yhteiskunnallisia tuotteita, mutta niistä on tullut tällaisia ilman aikomusta ja ikään kuin vastentahtoisesti. Mistä nyt siis koostuu näiden yksityistuotteiden yhteiskunnallinen luonne? Ilmeisesti kahdesta ominaisuudesta: ensiksi siitä, että ne kaikki tyydyttävät jotakin ihmisen tarvetta, että niillä on käyttöarvoa ei ainoastaan tuottajilleen, vaan myös toisille ihmisille; ja toiseksi siinä, että vaikka ne ovatkin mitä erilaisimpien yksityistöiden tuotteita, ne kuitenkin ovat samalla inhimillisen työn ylipäänsä, yleisen ihmistyön tuotteita. Mikäli niillä on käyttöarvoa toisillekin,

* Ohimennen huomautamme: osa, jota työmerkit esittävät Owenin kommunistisessa yhteiskunnassa, on herra Dühringille täysin tuntematon. Hän tuntee nämä merkit — Sargantin välityksellä — vain sikäli kun ne esiintyvät luonnollisestikin epäonnistuneissa Labour Exchange Bazaareissa³²², näissä yrityksissä, joilla pyrittiin välittömän työnvaihdon avulla siirtymään nykyisestä yhteiskunnasta kommunistiseen.

voivat ne yleensä astua vaihtoon; mikäli niissä kaikissa piilee yleistä inhimillistä työtä, inhimillisen työvoiman yksinkertaista kulutusta, voidaan niitä tämän työn kuhunkin niistä sisältyvän määrän mukaan verrata vaihdossa keskenään, asettaa yhtä suuriksi tai erisuuruiksi. Kahteen samanlaiseen yksityistuotteeseen saattaa samanlaisten yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa sisältyä eri suuruiset määrät yksityistyötä, mutta aina niihin sisältyy yhtä paljon yleistä inhimillistä työtä. Taitamaton seppä voi ehkä valmistaa viisi hevosenkengää samassa ajassa jossa taitava seppä valmistaa niitä kymmenen. Mutta yhteiskunta ei muodosta arvoa toisen satunnaisesta taidon puutteesta, se tunnustaa yleiseksi inhimilliseksi työksi vain sen työn, joka on suoritettu kulloinkin normaalilla keskimääräisellä taidolla. Kullakin noista edellisen viidestä hevosenkengästä ei vaihdossa siis ole sen enempää arvoa kuin kullakin jälkimmäisen samassa työajassa takomalla kymmenellä. Yksityistyö sisältää yleistä inhimillistä työtä vain sikäli kun se on yhteiskunnallisesti välttämätöntä työtä.

Kun siis sanon, että jollakin tavaralla on tämä määrätty arvo, niin sanon 1. että se on yhteiskunnallisesti hyödyllinen tuote; 2. että sen on tuottanut yksityinen henkilö yksityiseen laskuun; 3. että vaikka se on yksityistyön tuote, se kuitenkin samalla ja ikään kuin tiedottomasti ja vasten tahtoaan on myös yhteiskunnallisen työn tuote, vieläpä yhteiskunnallista tietä, vaihdon kautta paljoudeltaan määrätyn yhteiskunnallisen työn tuote; 4. että en ilmaise tätä paljoutta itse työssä, niin ja niin monena työtuntina, vaan *jossain toisessa tavarassa*. Kun siis sanon, että tämän kellon arvo on yhtä suuri kuin tämän verkapalan arvo, ja kumpaisenkin arvo on 50 markkaa, sanon: kelloon, verkaan ja tähän rahaan sisältyy yhtä paljon yhteiskunnallista työtä. Totean siis, että niissä edustettu yhteiskunnallinen työaika on yhteiskunnallisesti mitattu ja havaittu yhtä suureksi. Mutta ei välittömästi, ehdottomasti, niin kuin muutoin mitataan työaika, ei työtunneissa tai päivissä jne., vaan kiertoiteitse, vaihdon välityksellä, suhteellisesti. Sen tähden en myöskään voi tätä todettua työajan määrää lausua työtunneissa, joiden luku jää minulle tuntemattomaksi,

vaan samoin vain kiertoteitse suhteellisesti toisessa tavarassa, joka edustaa yhtä suurta yhteiskunnallisen työajan määrää. Kellon arvo on yhtä suuri kuin verkapalasan arvo.

Mutta kun tavarantuotanto ja tavaravaihto pakottavat niille perustuvan yhteiskunnan kulkemaan tätä kiertotietä, pakottavat ne sen samalla lyhentämään sitä mahdollisimman paljon. Ne erottavat yleisestä tavaralmaisesta erään ruhtinaallisen tavarain, jossa kaikkien muiden tavarain arvo on kerta kaikkiaan ilmaistavissa, joka esiintyy yhteiskunnallisen työn välittömänä ruumiillistumana ja on siksi välittömästi ja ehdottomasti vaihdettavissa kaikkiin tavaroihin — rahan. Raha sisältyy idussaan jo arvokäsitteeseen, se on vain kehittynyt arvo. Mutta kun tavarantarvo itse tavarain suhteen itenäistyy rahaksi, astuu tavaroita tuottavaan ja vaihtavaan yhteiskuntaan siten uusi tekijä, jolla on uudet yhteiskunnalliset funktiot ja vaikutukset. Tämä meidän on toistaiseksi vain todettava käymättä sitä lähemmin käsittelemään.

Tavarantuotantoa käsittelevä poliittinen taloustiede ei suinkaan ole ainoa tiede, joka on tekemisissä vain suhteellisesti tunnettujen tekijöiden kanssa. Fysiikassaakaan emme tiedä, kuinka paljon kaasumolekyylejä on jossakin kaasumäärässä, vaikka paine ja lämpötila ovatkin määrättyt. Mutta me tiedämme, että sikäli kuin Boylen laki on oikea, tietty määrä jotakin kaasua sisältää yhtä paljon molekyylejä kuin sama määrä mitä muuta kaasua tahansa, jos paine ja lämpötila ovat samat. Sen tähden voimme molekyylisisältönsä puolesta verrata mitä erilaisimpien kaasujen erilaisimpia määriä mitä erilaisimpien paine- ja lämpöehtojen alaisina; jos otamme litran kaasua 0°C:n lämmössä ja 760 mm paineen alaisena, niin tällä yksiköllä mittaamme noita molekyylisisältöjä.— Kemiassa meille ovat niin ikään tuntemattomia eri alkuaineiden absoluuttiset atomipainot. Mutta me tunnemme ne suhteellisesti kun tunnemme niiden keskinäiset suhteet. Siis samoin kuin tavarantuotannolla ja sitä tutkivalla taloustieteellä on tavaroihin sisältyvälle tuntemattomalle työmäärälle suhteellinen ilmaus työsiällön mukaan, samoin kemia luo itselleen suhteellisen

ilmauksen sille tuntemattomista atomipainoista vertailemalla eri alkuaineita niiden atomipainojen mukaan, ilmaisemalla toisen atomipainon toisen atomipainon monikertana tai murto-osana (rikin, hapen, vedyn). Ja samoin kuin tavarantuotanto kohottaa kullan absoluuttisen tavaran asemaan, kaikkien muiden tavarain yleiseksi vastikkeeksi, kaikkien arvojen mitaksi, samoin kohottaa kemia vedyn kemialliseksi rahatavaraksi ottamalla vedyn atomipainon yksiköksi ja vertaamalla kaikkien muiden alkuaineiden atomipainoja vetyatomin painoon ilmaisten ne tämän moninkertaisina osina.

Tavarantuotanto ei suinkaan ole yhteiskunnallisen tuotannon ainoa muoto. Vanhassa intialaisessa yhteisössä, eteläslaavilaisessa perheyhteisössä tuotteet eivät muutu tavaroiksi. Yhteisön jäsenet ovat välittömästi yhteiskunnallistuneet tuotantoa varten, työ jaetaan perinnäistavan ja tarpeen mukaan, samoin tuotteet sikäli kun ne tulevat kulutettaviksi. Välittömästi yhteiskunnallinen tuotanto samoin kuin välittömästi suoritettu jako sulkevat pois kaiken tavaranvaihdon, siis myöskin tuotteiden muuttumisen tavaroiksi (ainakin yhteisön piirissä) ja siten myöskin niiden muuttumisen *arvoiksi*.

Niin pian kuin yhteiskunta ottaa haltuunsa tuotantovälineet ja käyttää niitä välittömän yhteiskunnallistetuina tuotannossa, tulee jokaisen henkilön työ jo etukäteen ja välittömästi yhteiskunnalliseksi työksi, olipa sen spesifisesti hyödyllinen luonne kuinka erilainen tahansa. Johonkin tuotteeseen sisältyvän yhteiskunnallisen työn paljouden ei silloin enää tarvitse tulla määräytyksi kiertoiteitse; jokapäiväinen kokemus osoittaa välittömästi, kuinka paljon sitä keskimäärin tarvitaan. Yhteiskunta voi yksinkertaisesti laskea, kuinka monta työtuntia sisältyy johonkin höyrykoneeseen, viimeisen sadon vehnähehtolitraan, sataan neliometriin tietynlajista verkkaa. Sen mieleen ei siis voi juolahtaakaan tuotteisiin sisältyvien, silloin jo välittömästi ja ehdottomasti tuntemiensa työmäärien ilmaiseminen yhä edelleenkin vain suhteellisella, häilyvällä, riittämättömällä mitalla, joka aikaisemmin oli välttämättömänä hätäkeinona, jossakin kolmannessa tuotteessa, vaan se ilmaisee ne niiden luonnollisella, adekvaattisella, ehdottomalla mitalla, *ajalla*. Yhtä

vähän kuin kemiassa pälkähtäisi päähänkään ilmaista atomipainot kiertoteitse suhteina vetyatomiin vielä senkin jälkeen kun jo kyetään ilmaisemaan ne ehdottomasti, adekvaattisella mitallaan, nimittäin todellisissa painoissa, gramman biljoonas- tai kvadriljoonasosissa. Yhteiskunta ei siis myöskään yllä mainittujen edellytyksien vallitessa määrää tuotteille mitään arvoja. Sitä yksinkertaista tosiasiaa, että sadan neliömetrin verkkapalan tuottaminen on vaatinut, sanokaamme tuhat työtuntia, ei yhteiskunta tule ilmaisemaan sillä kierolla ja järjettömällä tavalla, että verkkapalan arvo on tuhat työtuntia. Tietysti yhteiskunnan täytyy silloinkin tietää, kuinka paljon työtä kunkin käyttöesineen tuottaminen vaatii. Yhteiskunnan on laadittava tuotantosuunnitelma tuotantovälineiden mukaan, joihin erikoisesti myöskin työvoima kuuluu. Erilaisten käyttöesineiden hyötytehot keskenään punnittuina ja verrattuina niiden tuottamiselle välttämättömiin työmääriin määräävät lopullisesti suunnitelman. Ihmiset suorittavat kaiken sangen yksinkertaisesti ilman tuon paljon puhutun »arvon» apua.*

Arvokäsite on tavarantuotannon taloudellisten ehtojen yleisin ja siksi myös sisältörikkain ilmaus. Sen tähden arvokäsitteeseen sisältyy jo paitsi rahan, myöskin tavarantuotannon ja tavaravaihdon kaikkien pitemmälle kehittyneiden muotojen itu. Siinä, että arvo on yksityistuotteisiin sisältyvän yhteiskunnallisen työn ilmaus, on jo eron mahdollisuus tämän ja samaan tuotteeseen sisältyvän yksityistyön välillä. Jos siis yksityistuottaja tuottaa edelleen vanhaan tapaan, samalla kun yhteiskunnallinen tuotantotapa ottaa edistysaskelia, tämä ero tulee koskemaan häneen kipeästi. Samoin tapahtuu niin pian kuin jonkin tavaralajin kaikki yksityiset valmistajat tuottavat tätä tavaraa enemmän kuin mitä yhteiskunta tarvitsee. Siinä että tavarahan arvo ilmenee vain toisessa

* Että yllä mainittu hyötytehon ja työkulutuksen punninta tuotantoa säänneltäessä onkin kaikki, mitä kommunistisessa yhteiskunnassa on jäljellä kansantaloustieteen arvokäsitteestä, sen olen sanonut jo 1844 (»Deutsch-Französische Jahrbücher», s. 95)³²³. Mutta tämän väittämän tieteellinen perusteleminen on, kuten nähdään, tullut mahdolliseksi vasta Marxin »Pääoman» avulla.

tavarassa ja voi tulla realisoiduksi vain vaihdossa tähän, on se mahdollisuus, että vaihtoa ylipäänsä ei tapahdu, tai se ei ainakaan realisoi oikeata arvoa. Vihdoin, kun erikoinen tavara, työvoima, astuu markkinoille, määrää sen, kuten jokaisen muunkin tavaran arvon, sen tuottamiseen yhteiskunnallisesti välttämätön työaika. Tuotteen arvomuotoon kätkeytyy sen tähden jo idussaan koko kapitalistinen tuotantomuoto, kapitalistien ja palkkatyöväen vastakohta, teollinen vara-armeija ja kriisit. Se että tahtois poistaa kapitalistisen tuotantotavan saattamalla voimaan »todellisen arvon» on sen tähden samaa kuin tahtois poistaa katolilaisuuden asettamalla virkaan »todellisen» paavin, tai pystyttää yhteiskunnan, jossa tuottajat lopultakin hallitsevat tuotteitaan, saattamalla johdonmukaisesti voimaan taloustieteellisen kategorian, joka on laajasisältöisin ilmaus siitä että tuottajat ovat oman tuotteensa orjuuttamia.

Jos tavaroita tuottava yhteiskunta on kehittänyt tavaroille sellaisinaan ominaisen arvomuodon edelleen rahamuodoksi, niin esiin murtautuvat jo erilaiset arvossa vielä piilleet idut. Lähimpänä ja oleellisimpana seurauksena on tavaramuodon yleistyminen. Siihen saakka välittömästi omaa kulutusta varten tuotetut esineetkin raha pakottaa ottamaan tavaramuodon ja vetää ne vaihtoon. Samalla tavaramuoto ja raha tunkeutuvat tuotantoa varten välittömästi yhteiskunnallistuneiden yhteisöjen sisäiseen talouteen, katkoo yhteisöltä siteen toisensa jälkeen ja hajottaa sen yksityistuottajien joukoksi. Raha asettaa aluksi, kuten näemme käyneen Intiassa, maan yhteisviljelyksen tilalle yksityisviljelyn; myöhemmin se lakkauttaa vielä aika ajoin toistuvissa uusintajaoissa ilmenevän peltomaiden yhteisomistuksen lopullisen maanjaon avulla (tätä on esimerkiksi havaittavissa Moselin varrella olevissa yhdyskunnissa³²⁴ ja alkaa esiintyä myöskin Venäjän maayhteisössä); vihdoin raha pakottaa jakamaan vielä jäljellä olevat yhteiset metsät ja niittymaat. Mitkä muut tuotannon kehitykseen perustuvat syyt tässä lisäksi vaikuttanevatkaan, on raha aina niiden mahtavin väline yhteisön oloihin vaikutettaessa. Ja samalla luonnonvälttämättömyydellä täytyisi rahan, kaikista »laeista ja hallintonormeista» huolimatta hajottaa

myöskin Dühringin kuvitteleva talouskommuuni, jos tästä joskus tosi tulisi.

Olemme jo edellä («Taloustiede», VI) nähneet, että puhuminen työn arvosta on sinänsä ristiriitaista. Kun työ tiettyjen yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa tuottaa paitsi tuotteita, myös arvon ja tämän arvon mittana on työ, voi työllä olla erityinen arvo yhtä vähän kuin painavuudella sellaisenaan jokin erityinen paino tai lämmöllä erityinen lämpötila. Mutta kaikkien »oikeata arvoa» mielessään hautovien sosiaalisten sekapäiden kuvaavana ominaisuutena on se luulottelu, että työläinen ei nykyisessä yhteiskunnassa saa työnsä täyttä »arvoa», ja että sosialismi on poistava tämän epäkohdan. Tähän liittyy se, että yritetään ensin määritellä, mikä on työn arvo; ja se muka löydetään siten, että työ yritetään mitata työn tuotteella eikä työtä vastaavalla ajalla, työajalla. Työläisen on tältä kannalta katsottuna saatava »työnsä täysi tuote»³²⁵. Ei vain työntuotteen, vaan itse työn pitää olla välittömästi vaihdettavissa tuotteeseen, työtunnin jonkun toisen työtunnin tuotteeseen. Mutta tässä on heti hyvin »arveluttava» pulma. Osoittautuu, että *koko tuote* jaetaan pois. Yhteiskunnan tärkein edistykseellinen tehtävä, kasaaminen, otetaan yhteiskunnalta pois ja jätetään yksityisten käsiin ja mielivaltaan. Tehköötkö yksityiset »tuotteellaan» mitä tahansa, yhteiskunta jää parhaassa tapauksessa yhtä rikkaaksi tai yhtä köyhäksi kuin se olikin. Siis aikaisemmin kasatut tuotantovälineet on keskitetty yhteiskunnan haltuun vain sitä varten, että kaikki tulevaisuudessa kasattavat tuotantovälineet jälleen ripoteltaisiin yksityisten haltuun. Joudutaan näin huutamaan ristiriitaan omien edellytysten kanssa, päädytään ilmeiseen järjettömyyteen.

Elävä työ, toimiva työvoima pitäisi vaihtaa työn tuotteeseen. Silloin se olisi tavara aivan samoin kuin tuote, johon se on vaihdettava. Silloin ei tämän työvoiman arvoa suinkaan määrätä sen oman tuotteen mukaan, vaan työvoimassa ruumiillistuneen yhteiskunnallisen työn mukaan, siis työpalkan nykyisen lain mukaan.

Mutta näinpä juuri ei saisi olla. Elävän työn, työvoiman, tulee olla vaihdettavissa täyteen tuotteeseensa. Tämä merkitsee, että sen pitää olla vaihdettavissa

käyttöarvoonsa eikä *arvoonsa*; arvolain pitää päteä kaikkiin muihin tavaroihin nähden, mutta työvoimaan nähden sen pitää olla kumottu. Ja tämä itsensä kumoava sekasotku juuri kätkeytyy »työn arvon» taakse.

»Työn vaihtaminen työhön yhtäläisen arvion pohjalta», mikäli tällä Dühringin väittämällä on mitään järkeä, tarkoittaa siis yhtäläisen yhteiskunnallisen työn tuotteiden vaihdettavuutta toisiinsa. Se on arvolaki, juuri tavarantuotannon ja siis myös tavarantuotannon korkeimman muodon, kapitalistisen tuotannon peruslaki. Se toteuttaa itsensä nykyisessä yhteiskunnassa sillä ainoalla tavalla, millä taloudelliset lait vain voivat yksityistuottajien yhteiskunnassa toteuttaa itsensä: esi-neissä ja olosuhteissa sijaitsevana, tuottajien tahdosta ja pyrkimyksistä riippumattomana, sokeasti vaikuttavana luonnonlakina. Kohottaessaan tämän lain talouskommuuninsa peruslaiksi ja vaatiessaan, että tuon kommuunin pitää toteuttaa se tietoisesti, herra Dühring tekee nyky-yhteiskunnan peruslaista mielikuvituksellisen yhteiskuntansa peruslain. Hän tahtoo säilyttää nykyisen yhteiskunnan, mutta ilman sen epäkohtia. Hän liikkuu tällöin aivan samalla pohjalla kuin Proudhon. Samoin kuin tämä tahtoo hänkin poistaa epäkohdat, jotka ovat syntyneet tavarantuotannon kehittymisestä kapitalistiseksi tuotannoksi, saattamalla niitä vastaan tavarantuotannon peruslain, jonka vaikutus juuri on synnyttänyt nämä epäkohdat. Samoin kuin Proudhon, hänkin tahtoo poistaa arvolain todelliset seuraukset mielikuvituksellisilla.

Mutta niin korskeasti kuin uusi Don Quijotemme ratsastaneekin jalolla Rosinantellaan, »oikeudenmukaisuuden yleismaailmallisella periaatteella», seuranaan Abraham Enss, urhoollinen Sancho Panzansa, ritariretkelleen valloittamaan Mambrinin kypärää, »työn arvoa», me pelkäämme, ettei hän tuo saaliinaan kotiin mitään muuta kuin tuon vanhan tunnetun parturinvadin.³²⁶

V. VALTIO, PERHE, KASVATUS

Kahdessa edellisessä luvussa olemme nyt kutakuinkin tyhjentävästi käsitelleet herra Dühringin »uuden sosialitaarisen järjestyksen» taloustieteellisen sisällön. Kor-

keintaan olisi vielä huomautettava, että »historiallisen katsauksen yleismaailmallinen laajuus» ei suinkaan estä häntä ottamasta huomioon omia erikoisintressejään, muitakin kuin tuon tunnetun kohtuullisen lisäkulutuksen. Koska sosialiteetissa edelleen jatkuu vanha työnjako, on talouskommuunin otettava arkkitehtien ja kärrääjien lisäksi huomioon myös ammattikirjailijat, minkä yhteydessä herääkin kysymys, kuinka tekijänoikeuksien sitten käy. Tämä kysymys askarruttaa herra Dühringiä enemmän kuin mikään muu. Kaikkialla, esimerkiksi Louis Blancista ja Proudhonista puhuttaessa, pistää silmiin tekijänoikeus, jota sitten »Kurssin» yhdeksällä sivulla käsitellään pitkin ja poikin, ja joka tulee onnellisesti pelastetuksi »sosialiteetin» satamaan salaperäisen »työpalkan» muodossa — kohtuullisen lisäkulutuksen kera vaiko ilman, se jätetään sanomatta. Jokin luku kirppujen asemasta yhteiskunnan luonnollisessa järjestelmässä olisi ollut yhtä hyvin paikallaan ja joka tapauksessa vähemmän ikävystyttävä.

Tulevaisuuden valtiojärjestyksestä antaa Dühringin »Filosofia» seikkaperäisiä ohjeita. Rousseau, vaikka onkin herra Dühringin »ainoa merkityksellinen edeltäjä», ei kuitenkaan ole tässä asiassa laskenut kyllin syvää perustaa; hänen syvällisempi seuraajansa korjaa tämän perusteellisesti vesittämällä Rousseauta vallan tavattomasti ja sekoittamalla siihen mauttomaksi almuveliksi³²⁷ keitettyjä Hegelin oikeusfilosofian jätteitä. »Yksilön itsenäisyys» muodostaa Dühringin tulevaisuudenvaltion perustan; enemmistön vallan alla sitä ei sorreta, vaan päinvastoin vasta sitten oikein kohoakaan kukoistukseen. Miten se käy päinsä? Sangen yksinkertaisesti.

»Kun edellytetään jokaisen tekemä sopimus jokaisen toisen kanssa kaikkiin suuntiin, ja kun näiden sopimusten kohteena on keskinäinen avunanto epäoikeutettuja loukkauksia vastaan — silloin vain vahvistuu voima oikeuden ylläpitämiseksi, eikä oikeutta johdeta mistään pelkästä joukon ylivallasta yksilön suhteen eikä enemmistön ylivallasta vähemmistön suhteen.»

Näin helpolla suoriutuu todellisuusfilosofinen hokuspokus voittamattomista vaikeuksista, ja jos lukija arvelee ettei ole viisaampi kuin ennenkään, vastaa herra

Dühring hänelle, ettei hänen pidä toki ottaa asiaa noin kevyesti, sillä

»vähäisinkin virheaskel kokonaistahdon roolin käsittämisessä tuhoaisi yksilön itsenäisyyden, ja vain tästä itsenäisyydestä johdutaan todelliseen oikeuteen».

Pitäessään yleisöä pilkkanaan herra Dühring käsittelee sitä sen ansaitsemalla tavalla. Voisipa hän esiintyä vielä koko lailla paksumminkin; todellisuusfilosofian kurssin kuulijat eivät olisi sitä edes huomanneet.

Yksilön itsenäisyys on nyt oleellisesti sitä, että

»yksilö on *absoluuttisella tavalla pakonalainen* valtioon nähden», mutta tämä pakko voi olla oikeutettua vain silloin, jos se »todella palvelee luonnollista oikeudenmukaisuutta». Tätä tarkoitusta varten on olemassa »lainsäädäntö ja oikeuslaitos», mutta niiden »pitää olla kokonaisuuden käsissä»; edelleen puolustusliitto, joka ilmenee »armeijana tai jonakin sisäiseen turvallisuuspalveluun kuuluvana toimeenpanevana climenä»,—

siis säilyy myös armeija, poliisi ja santarmit. Tosin herra Dühring on jo monesti osoittanut olevansa kunnan preussilainen; tässä hän todistaa sukulaisuutensa sen esikuvallisen preussilaisen kanssa, joka ministeri von Rochow-vainajan sanojen mukaan »kantaa santarmia rinnassaan». Tämä tulevaisuuden santarmilaitos ei sentään ole yhtä vaarallinen kuin nykyiset piiskurit. Mitä vääryyttä se sitten tehneekin itsenäiselle yksilölle, on tällä aina *muuan lohdutus*:

»Oikeus tai vääryys, joka häntä sitten aina olosuhteiden mukaan kohtaa vapaan yhteiskunnan puolelta, ei milloinkaan voi olla *pahempaa* kuin se, minkä myöskin *luonnontila* toisi mukanaan!»

Ja sen jälkeen kun herra Dühring on vielä kerran pannut meidät kompastumaan tuohon välttämättömään tekijänoikeuteen, hän vakuuttaa meille, että hänen tulevaisuudenmaailmassaan on oleva

»itsestään ymmärrettävästi täysin vapaa ja yleinen asianajolaitos».

»Nyt keksitty vapaa yhteiskunta» käy yhä sekavamaksi. Arkkitehteja, karrääjiä, kirjailijoita, santarmeja ja nyt vielä myös asianajajia! Tämä »luja ja kriittinen

ajatuksen valtakunta» on hiuskarvalleen samanlainen kuin ne erilaisten uskontojen taivaanvaltakunnat, joista uskovainen aina löytää kirkastettuna sen, mikä hänen maallista elämäänsä sulostutti. Ja herra Dühringhän kuuluu siihen valtioon, jossa »jokainen voi tulla omalla tavallaan autuaaksi»³²⁸. Mitä muuta enää tahdomme?

Silti se, mitä me vielä tahtoisimme, on tässä yhden-tekevää. Kysymys on siitä, mitä herra Dühring tahtoo. Ja Fredrik II:een nähden ero on siinä, ettei Dühringin tulevaisuudenvaltiossa kukin voikaan tulla omalla tavallaan autuaaksi. Tämän tulevaisuudenvaltion lainsäädännössä sanotaan:

»Vapaassa yhteiskunnassa ei voi olla mitään kulttia; sillä sen jokaisesta jäsenestä on hävinnyt se lapsellinen peruskuvitelma, että luonnon takana tai yläpuolella olisi joku olento, joka antaisi vaikuttaa itseensä uhrien tai rukousten avulla». »Oikein ymmärretyn sosialiteettijärjestelmän täytyy sen tähden poistaa kaikki henkiset hurmauslaitokset ja samalla kaikki kultin oleelliset perusosat».

Uskonto kielletään.

Kaikki uskonto ei ole mitään muuta kuin ihmisten päissä tapahtuvaa niiden ulkoisten voimien mielikuvituksellista heijastusta, jotka hallitsevat heidän jokapäiväistä elämäänsä, heijastusta, jossa maalliset voimat ottavat ylimaallisten voimien muodon. Historian alkuaikoina tällaisina kuvastuvina voimina ovat ensin luonnonvoimat, jotka kehityksen jatkuessa käyvät eri kansojen keskuudessa mitä moninaisimpien ja kirjavimpien henkilöitymien lävitse. Tätä ensimmäistä prosessia on ainakin indoeurooppalaisten kansojen suhteen tutkinut vertaileva mytologia, joka on edennyt aina sen alkupeirään saakka intialaisessa Vedassa ja yksityiskohtaisesti osoittanut sen jatkuneen intialaisten, persialaisten, kreikkalaisten, roomalaisten, germaanien, ja sikäli kun aineisto riittää, myöskin kelttien, liettualaisten ja slaavien keskuudessa. Mutta pian alkoivat luonnonvoimien ohella vaikuttaa myöskin yhteiskunnalliset voimat; voimat, jotka olivat ihmistä vastassa yhtä vieraina ja alussa yhtä selittämättöminä, hallitsivat ihmisiä yhtäläisellä näennäisellä luonnonvälttämättömyydellä kuin luon-

nonvoimatkin. Mielikuvitukselliset hahmot, joissa alussa heijastuivat vain salaperäiset luonnonvoimat, saivat näin yhteiskunnallisia ominaisuuksia, muuttuivat historiallisten voimien edustajiksi.* Sitäkin myöhemmällä kehitysasteella siirretään monien jumalien luonnolliset ja yhteiskunnalliset määreet *yhdelle* kaikkivoivalle jumalalle, joka vuorostaan on vain abstraktisen ihmisen heijastuma. Näin syntyi monoteismi, joka historiallisesti oli myöhemmän kreikkalaisen vulgaarifilosofian viimeinen tuote ja oli jo aiemmin löytänyt ruumiillistumansa juutalaisten yksinomaan kansallisessa Jahvejumalassa. Tässä mukavassa, kätevässä ja kaikille sopivassa muodossa uskonto voi edelleenkin olla olemassa välittömänä, siis tunnepitoisena muotona ihmisten suhtautuessa heitä hallitseviin vieraisiin luonnon ja yhteiskunnan voimiin, niin kauan kuin ihmiset ovat näiden voimien vallassa. Olemme kuitenkin jo useampaan kertaan nähneet, että ihmisiä hallitsevat nykyisessä porvarillisessa yhteiskunnassa heidän itsensä luomat taloudelliset suhteet, heidän itsensä tuottamat tuotantovoimat aivan kuin jokin vieras voima. Uskonnollisen heijastustoiminnan tosiasiallinen perusta jatkaa siis edelleenkin olemassaoloaan ja sen mukana itse tuo uskonnollinen heijastus. Ja vaikka porvarillinen taloustiede avaa tietyn näköalan tämän vieraan vallan perimmäiseen syy-yhteyteen, ei se lainkaan muuta asiaa. Porvarillinen taloustiede ei voi estää kriisejä kokonaisuudessaan eikä suojella yksityisiä kapitalisteja tappioilta, pahalta velkaantumiselta ja vararikolta eikä yksityisiä työläisiä työttömyydeltä ja kurjuudelta. Yhä vielä on niin, että ihminen päättää ja jumala (ts. kapitalistisen tuotantotavan muukalaisvalta) säätää. Pelkkä tieto, vaikka se ulottuisi pitemmälle ja syvemmälle kuin porvarillisen taloustie-

* Mytologiaan myöhemmin levinneen hämärtyamisen ansiosta ei vertaileva mytologia havainnut tätä jumalolentojen myöhemmpää kaksoisluonnetta, vaan piti niiden luonnetta yksipuolisesti luonnonvoimien heijasteluna. Niinpä eräiden germaaniheimojen keskuudessa sodanjumalaa nimitetään muinaispohjoismaisella kielellä Tyriksi, muinaissaksaksi Zioksi, joka siis vastaa kreikkalaista Zeusta ja latinalaista Jupiteria (sanasta Diespiter). Toisilla taas sen nimenä on Er, Eor, joka siis vastaa kreikkalaista Aresta, latinalaista Marsia.

teen tieto ulottuukaan, ei riitä yhteiskunnallisten voimien alistamiseen yhteiskunnan hallintaan. Siihen tarvitaan yhteiskunnallista *tekoa*. Ja kun tämä teko on tehty, kun yhteiskunta ottamalla haltuunsa ja suunnitelmalliseen käyttöönsä kaikki tuotantovälineet ja vapauttamalla itsensä ja kaikki jäsenensä siitä orjuudesta, jossa niitä nyt pitävät heidän itsensä tuottamat, mutta heitä vastassa ylivoimaisena vieraana mahtina ovat tuotantovälineet; siis kun ihminen ei ainoastaan päästä, vaan myös säätää, vasta sitten katoaa viimeinen vieras mahti, joka nyt vielä heijastelee uskonnossa, ja samalla katoaa myös itse uskonnollinen heijastelu, koska sitten ei enää ole olemassa mitään heijastettavaa.

Herra Dühring sitä vastoin ei jaksa odottaa, kunnes uskonto kuolee tämän luonnollisen kuolemansa. Hän menettelee perusteellisemmin. Hän ylittää itse Bismarckin; hän säätää kireämmät toukokuun lait³²⁹, eikä vain katolilaisuutta, vaan ylipäänsä kaikkea uskontoa vastaan; hän yllyttää tulevat santarminsa uskonnon kimppuun ja auttaa sitä näin pääsemään marttyyriksi ja pidentää näin uskonnon elinikää. Katsommepa minne tahansa, aina vain erityistä preussilaista sosialismia.

Sen jälkeen kun herra Dühring on näin onnellisesti tuhonnut uskonnon,

»voi yksinomaan itsensä ja luonnon varaan kohotettu ja oman kollektiivisen voimansa tuntemukseen kypsynyt ihminen rohkeasti astua kaikille teille, jotka avaavat hänelle asiainkulku ja hänen oma olemuksensa».

Katsokaamme siis nyt vaihteen vuoksi, minkälaisen »asiainkulun» tielle herra Dühringin johdolla voi rohkeasti astua tuo omien voimiensa varaan kohotettu ihminen.

Ensimmäinen asiainkulun momentti, jonka avulla ihminen asetetaan itsensä varaan, on syntyminen. Sitten

hän jää luonnollisen alaikäisyyden ajaksi »lasten luonnollisen kasvattajan», äidin, huostaan. »Tämä vaihe jatkuu, kuten vanhassa roomalaisessa oikeudessa, nuorukaisikään, siis noin 14. ikävuoteen». Vain silloin kun huonosti kasvatetut vanhemmat pojat eivät kuuliaisina alistu kunnioittamaan äitiään, on tämän puutteen poistava isän myötävaikutus, mutta varsinkin yhteiskunnalliset kasvatusoimenpiteet. Nuoruusikään kehittyttyään lapsi joutuu

»isän luonnollisen holhousvallan» alaiseksi, jos nimittäin on olemassa isä, »jonka todellinen isyys on kiistaton»; muussa tapauksessa asettaa yhteisö holhoojan.

Samaten kuin herra Dühring aikaisemmin kuvitteli, että kapitalistisen tuotantotavan tilalle voitaisiin asettaa yhteiskunnallinen, ilman että tuotanto itse järjestettäisiin uudelleen, samoin hän kuvittelee tässä, että nykyaikainen porvarillinen perhe voitaisiin reväistä irti taloudellisesta perustastaan, ilman että sen muoto kokonaan muutetaan. Tämä muoto on hänestä niin muuttumaton, että hän ottaa perhesuhteita ikiajoiksi määrääväksi »vanhan roomalaisen oikeuden», tosin hieman »jalostetussa» muodossa, ja kykenee käsittämään perheen vain »perivänä», siis omistavana yksikkönä. Utopistit olivat tässä kaukana herra Dühringin edellä. Ihmisten vapaan yhteiskunnallistumisen ja yksityisen kotityön yhteiskunnalliseksi teollisuudeksi muuttamisen mukana oli heidän mielestään välittömän selvää, että myös lasten kasvatusta yhteiskunnallistuu ja perheenjäsenten keskinäinen suhde käy todella vapaaksi. Ja edelleen on jo Marx (»Pääoma», sivu 515 ja ed.) osoittanut, kuinka »suurteollisuus synnyttää kuitenkin uudet taloudelliset perusteet korkeammalle perhemuodolle ja molempien sukupuolien välisille suhteille antamalla yhteiskunnallisesti järjestetyissä tuotantoprosesseissa kodin piirin ulkopuolella naisille, nuorille henkilöille ja lapsille ratkaisevan merkityksen». ³³⁰

»Jokaisella yhteiskuntaa uudistavalla haaveilijalla», sanoo herra Dühring, »on luonnollisesti valmiina uutta yhteiskunnallista elämää vastaava pedagogiikka».

Tämän väitteen mukaan arvioiden herra Dühring osoittautuu »todelliseksi hirviöksi» yhteiskuntaa uudistavien haaveilijoiden joukossa. Tulevaisuuden koulu askarruttaa hänen ajatuksiaan vähintään yhtä paljon kuin tekijänoikeus, eikä se suinkaan ole vähän. Hänellä on koulusuunnitelma ja yliopistosuunnitelma aivan valmiina ei vain »lähinnä nähtävissä olevaa tulevaisuutta» varten, vaan myöskin siirtymiskaudelle. Rajoittukaamme kuitenkin siihen, mitä viime käden lopullisessa sosialiteetissa on opetettava kummankin sukupolven nuorelle väelle.

Yleinen kansakoulu tarjoaa »kaiken, millä itsessään ja periaatteellisesti voi olla viehätystä ihmisille», siis eritoten »kaikkien maailman- ja elämäntutkimuksia koskevien tieteiden perusteet ja tulokset». Se siis opettaa ennen kaikkea matematiikkaa ja vielä siten, että »täydellisesti käydään lävitse» kaikkien periaatteellisten käsitteiden ja välineiden piiri yksinkertaisista luvuista ja yhteenlaskuista aina integraalilaskentaan saakka.

Tämä ei kuitenkaan merkitse, että tässä koulussa tosiaan differentioitaisiin ja integroitaisiin, päinvastoin. Siellä opetetaan pikemminkin aivan uusia kokonaismatematiikan aineksia, joihin sisältyy sekä tavallinen alkeismatematiikka että myös idussaan korkeampi matematiikka. Ja vaikka herra Dühring vakuuttaakin, että

tämän tulevaisuuden koulun »oppikirjojen sisältökin» on hänelle jo »pääpiirteittensä puolesta kaaviollisesti silmien edessä»,

ei hänelle valitettavasti vielä tähän mennessä ole ottanut onnistuakseen näiden

»kokonaisen matematiikan ainesten»

keksiminen; ja mitä hän ei kykene suorittamaan, se

»onkin todella odotettavissa vasta uuden yhteiskuntatilan vapailta ja kasvaneilta voimilta».

Mutta jos tulevaisuuden matematiikan rypäleet ovatkin vielä perin kypsymättömiä, sitä vähemmän vaikeuksia tuottavat tulevaisuuden tähtitiede, mekaniikka ja fysiikka,

ja ne »antavat kaiken koulutuksen rungon», kun taas »kasvi- ja eläintiede, kaikista teorioista huolimatta ovat yhä vielä etupäässä laadultaan kuvailevina... tulevat olemaan kevyemmän käsittelyn esineinä».

Näin on painettuna »Filosofiassa», sivulla 417. Vielä tänä päivänäkään ei herra Dühring tunne muuta kuin etupäässä kuvailevan kasvi- ja eläintieteen. Koko orgaaninen morfologia, joka sisältää eliömaailman vertailevan anatomian, embryologian ja paleontologian, on hänelle jopa nimeltään tuntematon. Samaan aikaan kuin biologian alalla hänen selkensä takana syntyy aivan uusia tieteitä miltei tusinoittain, ammentaa hänen lapsenmiehensä yhä vielä »luonnontieteellisen ajatustapansa huo-

mattavat nykyaikaiset valistusaineokset» Raffin luonnonhistoriasta lapsia varten, ja hän tyrkyttää tätä orgaanisen maailman peruslakia koko »nähtävissä olevalle tulevaisuudelle». Kemia on tässäkin jäänyt herra Dühringiltä kokonaan unohtuksi, kuten tavallisesti.

Opetuksen esteettistä puolta varten herra Dühringin on luotava kaikki uudelleen. Tähänastinen runous ei lainkaan kelpaa. Siellä, missä kaikki uskonto on kielletty, ei tietenkään voida koulussa sietää aiemmilla runoilijoilla esiintyvää »mytologista tai muuten uskonnollista esitystapaa». Hyljättävä on myös »se runollinen mystisismi, johon esimerkiksi Goethe vahvasti kallistui». Herra Dühringin itsensä täytyy siis valmistaa meille ne runouden mestariteokset, jotka »vastaavat järjen kanssa sopuointuun päässeen mielikuvituksen korkeampia vaatimuksia» ja esittävät sen oikean ihanteen, joka »merkitsee maailman täydellistymistä». Älköön hän vain viivytelkö siinä. Talousskommuuni voi valloittaa maailman vasta sitten, kun se vaeltaa eteenpäin järjen kanssa sopuointuun saatetun aleksandriinin kiitävin askelin.

Kielitieteellä ei paljon kiusata tulevaisuuden kasvavaa kansalaista.

»Kuolleiden kielten opiskelu lakkaa kokonaan... ja vieraat elävät kielet... jäävät sivuasiaksi». Vain siellä, missä kansojen välinen kanssakäyminen ulottuu itse kansanjoukkojen liikkeeseen, pitää näiden auttavasti oppia kutakin kieltä helpolla tavalla, aina tarpeen mukaan. »Todella kasvattavaa kielikoulutusta» varten keksitään eräänlainen yleisempi kielioppi ja sen rungoksi »oman kielen aines ja muoto».

Nykyisten ihmisten kansallinen rajoittuneisuus on vielä liian kosmopoliittista herra Dühringille. Hän tahoo poistaa nekin molemmat vivut, jotka nykyisessä maailmassa tarjoavat ainakin tilaisuuden kohota rajoitetun kansallisen katsantokannan yläpuolelle: vanhojen kielten tuntemuksen, joka avaa ainakin kaikkien kansojen klassisesti sivistyneille ihmisille yhteisen avaramman näköpiirin, ja uudempien kielten tuntemuksen, joiden avulla eri kansojen jäsenet vain voivat ymmärtää toisiaan ja oppia tietämään, mitä tapahtuu heidän omien rajojensa ulkopuolella. Sitä vastoin oman kielen kielioppi pitää päntätä päähän perusteellisesti. Mutta »oman

kielen aines ja muoto» voidaan ymmärtää vain silloin, kun on tutkittu niiden syntyä ja yleistä kehitystä, eikä tämä ole mahdollista, jos ei oteta huomioon ensiksi sen omia kuolleita muotoja, toiseksi eläviä ja kuolleita sukulaiskieliä. Mutta näin olemme taaskin selvästi kielletyllä alueella. Ja kun herra Dühring täten pyyhkii kouluohjelmastaan pois koko uudenaikaisen historiallisen kieliopin, hänelle jää kielenopetusta varten vain vanhan klassisen kielitieteen tyyliin rakennettu tekninen kielioppi kaikkine rikkiviisauksineen ja mielivaltaisuuksineen, jotka johtuvat historiallisen perustan puuttumisesta.

Viha vanhaa kielitiedettä kohtaan vie hänet niin pitkälle, että hän kohottaa vanhan kielitieteen huonoimman tuotteen »todella kasvattavan kielikoulutuksen keskeisimmäksi kohdaksi». Selvästi näkyy, että olemme tässä tekemisissä sellaisen kielitieteilijän kanssa, joka ei koskaan ole kuullut puhuttavankaan viimeisten kuuden vuosikymmenen aikana niin valtavasti ja hedelmöittävästi kehittyneestä historiallisesta kielitutkimuksesta, ja joka sen takia ei etsikään kielenopetuksen »huomattavia nykyaikaisia valistusaineiksia» Boppilta, Grimmiltä ja Dieziltä, vaan autuaasti unhoitetuilta Heyseltä ja Beckeriltä.

Mutta nuorta tulevaisuuden kansalaista ei vielä näin olla läheskään »saatettu omille jaloilleen». Siihen kuuluu vielä syvällisemmän perustan laskeminen,

»viimeisten filosofisten perusteiden omaksumisen» välityksellä. »Mutta tällainen syventäminen... on oleva kaikkea muuta kuin jättiläistehtävä» sen jälkeen kun herra Dühring on tässä raivannut tien. Tosiaan, »kun puhdistetaan se vähäinen täsmällinen tieto, josta olemisen yleinen skematiikka voi ylpeillä, skolastisista koristeistaan, ja kun päätetään pitää kaikkialla pätevänä vain» herra Dühringin toimesta »oikeaksi todistettua todellisuutta», kykenee tulevaisuuden nuorisokin täysin omaksumaan alkeisfilosofian. »Kun muistetaan ne *mitä yksinkertaisimmat* otteet, joilla me olemme auttaneet äärettömyyskäsitteet ja niiden kritiikin tähän saakka tuntemattomaan kantavuuteen»— niin »ei ole lainkaan käsitettävissä, minkä tähden nykyisen syventämisen ja terävöittämisen kautta niin yksinkertaisiksi hahmottuneet yleismaailmallisen paikka- ja aikakäsityksen ainekset eivät lopulta voisi siirtyä alustavien tietojen joukkoon...» Herra Dühringin »mitä juurevimprien ajatusten ei pidä näytellä yhteiskunnan yleismaailmallisessa kasvatustajärjestelmässä mitään sivuosaa». Materian itsensä kaltaisen tilan ja loppuun saakka lasketun äärettömyyden kutsumuk-

sena päinvastoin on »paitsi ihmisen asettaminen omille jaloilleen myöskin ihmisen pakottaminen tietämään itsestään, että niin kutsuttu *absoluuttinen on hänellä jalkainsa alla*».

Kuten nähdään, ei tulevaisuuden kansakoulu ole mitään muuta kuin hieman »jalostettu» vanhapreussilainen oppikoulu, jossa kreikan ja latinan tilalle on otettu vähän enemmän puhdasta ja sovellettua matematiikkaa ja varsinkin todellisuusfilosofian aineksia, ja saksan kielen opetus jälleen taannutettu autuaaseen Beckeriin nojaavaksi, siis suunnilleen alkeiskoulun tasolle. Tosiaan »ei ole lainkaan käsitettävissä», minkä tähden nyt kaikilla hänen käsittelemillään aloilla perin koulupoikamaisiksi osoittamiamme herra Dühringin »tietoja» tai paremminkin sitä, mikä niistä yleensä on jäljellä edellä käyneen perinpohjaisen »puhdistuksen» jälkeen, ei pitäisi kokonaan ja vähittäin »siirtää lopullisesti alustavien tietojen joukkoon», koska ne todellisuudessa eivät koskaan ole sitä jättäneetkään. Tietenkin herra Dühring on kuullut jotakin myös siitä, että sosialistisessa yhteiskunnassa työn ja kasvatuksen pitäisi olla toisiinsa yhdistettyinä ja näin taata tieteelliselle kasvatukselle monipuolinen teknillinen kehitysmahdollisuus samoin kuin sen käytännöllinen perusta; tämäkin kohta otetaan tavanmukaisesti sosialiteetin palvelukseen. Mutta koska vanha työnjako, kuten olemme nähneet, jää oleellisesti jatkumaan rauhassa herra Dühringin tulevassa tuotannossa, on tältä tekniseltä koulutukselta riistetty kaikki edellytykset soveltaa sitä myöhemmin käytäntöön, kaikki merkitys itse tuotannolle,— sillä on nimenomaan vain koulutarcoitus: sen tulee korvata voimistelu, josta tämä radikaali mullistajamme ei tahdo tietää mitään. Siksi hän voikin tarjota meille vain pari fraasia, kuten esimerkiksi:

»nuoriso ja vanhempi väki tekevät työtä sanan vakavimmassa merkityksessä».

Viheliäiseltä näyttää tosiaan tämä häilyvä ja sisällyksetön jaarittelu, kun sitä verrataan siihen »Pääoman» kohtaan (sivut 508—515), jossa Marx kehittää väittämää, että »tehdasjärjestelmä synnytti, niin kuin Robert Owenin teoksista voidaan yksityiskohdittain nähdä, siemenen tulevaisuuden kasvatukselle, joka kaikille mää-

rättyä ikärajaa vanhemmille lapsille liittää tuottavan työn opetukseen ja voimisteluun, ei ainoastaan keinona yhteiskunnallisen tuotannon lisäämiseksi, vaan myös ainoana keinona valmistaa kaikki puolin kehittyneitä ihmisiä». ³³¹

Sivuuttakaamme tulevaisuuden yliopisto, jossa todellisuusfilosofia tahtoo muokata kaiken tiedon rungon ja jossa lääketieteellisen rinnalla on edelleenkin täydessä kukoistuksessaan lakitieteellinen tiedekunta; sivuuttakaamme samoin »erikoiset ammattikoulut», joista saamme tietää vain sen, että niillä on oleva merkitystä vain »parille aineelle». Olettakaamme, että tulevaisuuden nuori kansalainen kaikki koulukurssit päätettyään lopultakin on »saatettu omille jaloilleen» niin, että hän voi ryhtyä katselemaan vaimoa itselleen. Millaisen asiainkulun herra Dühring avaa hänelle tässä suhteessa?

»Katsoen siihen merkitykseen, mikä suvunjatkamisella on ominaisuuksien pysyttämisessä, hylkäämisessä ja yhdistämisessä samoin kuin myös uusien syntyvien ominaisuuksien kehittämisessä, on inhimillisen tai epäinhimillisen viimeiset juuret etsittävä suurelta osaltaan sukupuoliyhteydestä ja valinnasta ja sen lisäksi vielä huolenpidosta, jolla pyritään edistämään tai ehkäisemään tiettyä synnytystulosta. Tuomio siitä raakuudesta ja tylsyydestä, mikä tällä alalla vallitsee, on käytännöllisesti jätettävä myöhäisemmälle ajalle. Ennakkoluulojen vallitessa on kuitenkin jo etukäteen saatava ymmärrettäväksi se, että luonnolle ja ihmisälylle onnistunut tai epäonnistunut vastasyntyneiden laatu on paljon niiden lukumäärää tärkeämpi. Epäsikiöitä on tosin kaikkina aikoina ja kaikkien oikeustilojen vallitessa tuhottu; mutta asteikossa normaalista epämuodostumaan, joka ei enää ole ihmisen kaltainen, on monta välimuotoa... Jos estetään sellaisen ihmisen syntyminen, josta kuitenkin tulisi vain huono tuote, on tämä tosiasia ilmeisesti edullinen.»

Samaten sanotaan toisessa kohdassa:

»Filosofiselle tarkastelulle ei voi olla vaikeata käsittää vielä syntymättömän maailman oikeutta vaatia itselleen mahdollisimman hyvää kokoonpanoa... Siittäminen ja joka tapauksessa vielä syntymäkin tarjoavat tässä suhteessa ehkäisevälle tai poikkeustapauksissa myöskin valikoivalle huolenpidolle tilaisuuden puuttua asiaan».

Ja edelleen:

»Kreikkalainen taide, ihmisen idealisoiminen marmorissa, ei voi säilyttää samaa historiallista ominaispainoa niin pian kun

omin käsin otetaan suoritettavaksi vähemmän taiteellisesti toteutettava ja siksi miljoonien elämänkohtalolle paljon vakavampi tehtävä, ihmisen muovaaminen vereksi ja lihaksi. Tämä taiteen laji ei ole pelkkää kivenveistotaidetta, ja tämän estetiikka ei koske kuolleiden muotojen käsittelyä» jne.

Nuori tulevaisuuden kansalaisemme on kuin pilvistä pudonnut. Että avioliitossa ei ole kysymyksessä mikään pelkkä kivenveistotaide eikä myöskään kuolleiden muotojen käsittely, sen hän tiesi kyllä ilman herra Dühringiäkin; mutta tähän oli luvannut hänelle, että hän saisi astua kaikille teille, jotka asioiden kulku ja hänen oma olemuksensa avaavat hänelle löytääkseen myötätuntoisen naissydämen ja siihen kuuluvan ruumiin. »Ei millään muotoa», jyrisee hänelle nyt tämä »syväisempi ja ankarampi moraali». Ensinnäkin on poistettava raakuus ja tylsyys, joka vallitsee sukupuoliyhteyden ja valinnan alalla, ja otettava laskuihin vastasyntyneen maailman oikeus vaatia itselleen mahdollisimman hyvää kokoonpanoa. Avioliittoon astujalle asetetaan tänä juhllisena hetkenä velvollisuus täydellistää ihmisen muodostumista lihassa ja veressä, tulla tavallaan Feidiaaksi lihassa ja veressä. Kuinka on aloitettava? Herra Dühringin ylläolevat salaperäiset lausunnot eivät anna tälle pienintäkään opastusta siihen, vaikka hän sanookin itse sen olevan »taidetta». Ehkäpä herra Dühringillä jo onkin »kaaviollisesti silmien edessä» käsikirja tätä taidetta varten, jokin sen tapainen, joita nykyään niin runsaasti ja monenlaisina tarjoillaan Saksan kirjakaupoissa? Emme todellakaan enää ole missään sosialiteetissa, vaan pikemminkin katselemassa »taikahuilua»³³², vain sillä erotuksella että iloinen vapaamuuraripappi Sarastro hädintuskin voinee käydä »toisen luokan pastorista» syväisemmän ja ankaramman moraalisaarnaajamme rinnalla. Ne kokeet, joita Sarastro asetti rakastavalle holhokkiparilleen, ovat pelkkää lastenleikkiä siihen ankaraan tarkastukseen verraten, jonka alaiseksi herra Dühring pakottaa molemmat itsenäiset yksilönsä ennen kuin sallii näiden astua »siveellisen ja vapaan avion» säätyyn. Mutta saattaahan olla, että vaikka tällä »omille jaloilleen asetetulla» tulevaisuuden Taminolla onkin niin kutsuttu absoluuttinen jalkainsa alla, toinen näistä jaloista sitten-

kin poikkeaa pari tuumaa normaalipituudesta, niin että pahat kielet haukkuvat häntä lenkkajalaksi. Niin ikään on mahdollisuuksien rajoissa, että hänen hellimmin rakastamansa tulevaisuuden Pamina ei seisokaan aivan suorama edellä mainitun absoluuttisen päällä, sillä hänen oikea olkapäänsä on hieman taipunut, mitä kademielet sanovat jopa pienoiseksi kyttyräksi. Mitä sitten tehdään? Kieltääkö syvällisempi ja ankarampi Sarastromme heitä harjoittamasta ihmisen täydellistämistä lihassa ja veressä, paneeko hän voimaan »ehkäisevän ennakkovarjelun» »siittämisessä» vaiko »valikoivan huolenpidon» »syntymisen» yhteydessä? Panen kymmenen yhtä vastaan sen puolesta, että asioiden kulku tulee menemään toisin; rakastavaiset jättävät Sarastro-Dühringin seisomaan ja menevät rekisteriviranomaisten luo.

Seis! herra Dühring huutaa. Se ei ollut tarkoitus. Sallikaa minun selittää teille.

»Terveiden sukupuoliyhteyksien korkeammista, tosi inhimillisistä vaikutteista... on sukupuolihihotuksen inhimilliseksi jalostunut muoto, jonka kohoaminen ilmenee *intohimoisena rakkautena*, molempinpuolisuudessaan paras tae hyödyllisestä yhteydestä, myöskin hedelmiensä suhteen... ainoastaan toisasteista vaikutusta on se, että itsessään harmonisesta suhteesta on tuloksena myöskin vastaavasti kaunis bedelmä. Tästä taas seuraa, että kaiken pakon täytyy vaikuttaa vahingollisesti» jne.

Näin ratkeaa kaikki mitä parhaiten tuossa mitä kauneimmassa sosialiteetissa. Lenkkajalka ja kyttyräselkä rakastavat intohimoisesti toisiaan ja tarjoavat siten myös parhaan takeen harmonisesta »toisen asteen vaikutuksesta». Käy kuin romaanissa, he rakastavat toisiaan, saavat toisensa, ja kaikki syvällisempi ja ankarampi moraalit päättyy kuten tavallisesti harmoniseksi loruiluksi.

Kuinka jalot käsitykset herra Dühringillä yleensä on naissukupuolesta, se käy ilmi seuraavasta syytteestä nyky-yhteiskuntaa kohtaan:

»Prostituutiota pidetään sortoyhteiskunnassa, joka perustuu ihmisen myyntiin toiselle ihmiselle, itsestään selvänä täydennyksenä pakkoavioille miesten hyväksi, ja kaikkein ymmärrettävimpiä, mutta myös *merkityksellisimpiä* tosiasioita on se, että *naisilla ei voi olla olemassa mitään samantapaista.*»

Sitä kiitosta, minkä herra Dühring tästä kohteliaisuudesta saanee osakseen naisten taholta, en millään tahotoisi itselleni. Lieneeköhän herra Dühringille aivan tuntematon se ansiotulojen laji, joka nykyään ei ole enää kovinkaan harvinainen, nimittäin naisten rakastajilleen maksamat »stipendit» (Schürzenstipendien). Onhan herra Dühring itsekin ollut referendarina³³³ ja asuu Berliinissä, missä jo minun siellä ollessani, 36 vuotta sitten, Referendarius — luutnanteista puhumattakaan — ja Schürzenstipendiarus esiintyivät varsin usein toisiaan vastaavina loppusointuina!

* * *

Meidän sallittaneen näin sovittelevan hilpeällä tavalla jättää tämä aiheemme, joka varmaankin usein on ollut melko kuiva ja ikävystyttävä. Niin kauan kuin käsitelimme eri kiistakysymyksiä, oli arvostelu objektiivisten, kiistämättömien tosiasioiden sitomaa; näiden tosiasiain mukaisesti siitä tuli pakostakin melko usein kärkevä, jopa ankarakin. Nyt kun filosofia, taloustiede ja sosioli-teetti ovat takanamme, kun edessämme on kirjailijan kokonaiskuva, jota meidän oli yksityiskohdissaan arviotava, nyt voivat inhimilliset näkökohdat astua etualalle; nyt sallittaneen meidän johtaa monet muuten käsittämättömät tieteelliset erehdykset ja itseylistelyt persoonalisiin syihin ja lausua kokonaisarvionamme herra Dühringistä: suuruudenhulluudesta johtuvaa syyntakeettoa.

K a r l M a r x

GOTHAN OHJELMAN ARVOSTELUA³³⁴

FRIEDRICH ENGELSIN ESIPUHE³³⁶

Tässä julkaistavan käsikirjoituksen — ohjelmanluonnosta koskevan arvostelun sekä lähetekirjeen Brackelle — Marx lähetti 1875 vähän ennen Gothan yhdistymisedustajakokousta³³⁶ Brackelle pyytäen näyttämään sitä Geibille, Auerille, Bebelille ja Liebknechtille ja palauttamaan sitten takaisin. Koska Hallen puoluekokous³³⁷ on ottanut päiväjärjestykseen keskustelun Gothan ohjelmasta, niin minusta tuntuu, että tekisin rikoksen, jos vielä kauemmin olisin saattamatta julkisuuteen tätä kyseistä keskustelua koskevaa tärkeää, ehkäpä tärkeintä asiakirjaa.

Mutta tällä käsikirjoituksella on vielä toinenkin, paljon laajakantoisempi merkitys. Siinä Marx esittää ensimmäisen kerran selvästi ja varmasti mielipiteensä siitä suunnasta, jonka Lassalle otti aloitettuaan agitaatiotoimintansa, nimittäin sekä Lassallen taloudellisista periaatteista että hänen taktiikastaan.

Se säälimätön jyrkkyys, jolla Marx erittelee Gothan ohjelmanluonnosta, se taipumattomuus, jolla hän esittää erittelyn tulokset ja paljastaa luonnoksen viat, eivät nyt viidentoista vuoden kuluttua voi enää ketään loukata. Varsinaisia lassallelaisia on enää vain ulkomailla yksinäisinä raunioina, ja Hallessa Gothan ohjelman hylkäsivät jopa sen laatijatkin kerrassaan riittämättömänä.

Silti olen poistanut muutamia henkilökohtaisia piikkejä ja arvosteluja sieltä, missä siitä ei ole ollut haittaa asialle, ja korvannut ne pisteillä. Marx itsekin olisi tehnyt samoin, jos hän olisi nyt julkaisemassa tätä käsikirjoitusta. Hänen paikoitellen purevat sanontansa johtuivat kahdesta seikasta. Ensiksikin Marx ja minä olimme kiintyneet saksalaiseen liikkeeseen läheisemmin kuin

mihinkään muuhun liikkeeseen; tässä ohjelmanluonnoksessa ilmenevän selvän taka-askeleen piti siis kiihdyttää meitä erittäin kovasti. Toiseksi kävimme silloin, tuskin kaksi vuotta Internationaalin Haagin-kongressin³³⁸ jälkeen, mitä tuiminta taistelua Bakuninia ja hänen anarkistejaan vastaan, jotka vierittivät meille vastuun kaikesta, mitä Saksan työväenliikkeessä tapahtui; saimme siis odottaa, että meistä olisi tehty myös tämän ohjelman salaisia isiä. Nyt nämä seikat ovat menettäneet merkityksensä eivätkä siis puheenaolevat kohdatkaan ole enää välttämättömiä.

Painovapauslaista johtuvista syistä on myös muutamia lauseita korvattu pisteillä. Kohdat, joissa minun on täytynyt valita lievämpi sanonta, on pantu hakasulkeisiin. Muilta osin käsikirjoitus julkaistaan muuttamattomana.

Fr. Engels

Lontoossa 6. tammikuuta 1891

*Julkaistu »Die Neue Zeit»
aikakauslehdessä, Bdi. 1, N 18,
1890—1891*

*Valitut teokset kolmessa osassa,
3. osa, s. 5—6*

MARX WILHELM BRACKELLE

Lontoossa 5. toukokuuta 1875

Hyvä Brackel!

Olkaa niin hyvä ja antakaa oheiset yhdistymisohjelmaa koskevat kriittiset reunahuomautukset, luettuanne, Geibille, Auerille, Bebelille ja Liebknechtille katsottavaksi. Minulla on työtä ylen määrin ja joudun tekemään paljon enemmän kuin lääkäri sallii. Minulle ei sen vuoksi ollut suinkaan mikään nautinto kirjoittaa näin pitkää juttua. Se oli kuitenkin välttämätöntä, jotteivät puolueoverit, joille tämä tiedoksianto on tarkoitettu, tulkitsisi myöhemmin väärin tekojani, joihin minun on pakko ryhtyä.— Yhdistymiskongressin jälkeen Engels ja minä näet julkaisemme lyhyen ilmoituksen, jossa sanomme, ettei meillä ole ollut osaa eikä arpa mainittuun periaateohjelmaan emmekä ole olleet missään tekemisissä sen kanssa.

Se on välttämätöntä, sillä ulkomailla on puolueen vihollisten huolellisesti vireillä pitämänä vallalla se käsitys — peräti väärä käsitys — että me ohjaamme salaa täältä käsin niin sanotun Eisenachin puolueen³³⁹ toimintaa. Esimerkiksi äskettäin ilmestyneessä venäjänkielisessä kirjoitelmassa³⁴⁰ Bakunin ei sälytä minulle vastuuta ainoastaan kaikista tuon puolueen ohjelmista jne., vaan vieläpä joka askeleesta, minkä Liebknecht on ottanut siitä päivästä lähtien, kun hän on ollut yhteistoiminnassa Kansanpuolueen kanssa.³⁴¹

Sitä paitsi velvollisuutenani on olla hyväksymättä edes diplomaattisella vaitiololla ohjelmaa, joka vakaukseni mukaan on peräti kelvoton ja puoluetta demoralisoiva.

Kaikkalainen todellisen liikkeen edistyminen on tärkeämpää kuin tusina ohjelmia. Jollei siis voitu mennä Eisenachin ohjelmaa *pitemmälle* — olosuhteet eivät sitä

sallineet — niin olisi pitänyt yksinkertaisesti sopia toiminnasta yhteistä vihollista vastaan. Laatomalla periaateohjelmia (sen sijaan että tuo laadinta lykkättäisiin myöhempään, kun sitä on valmisteltu pitempiäaikaisella yhteistoiminnalla) pystytetään koko maailman nähtäväksi merkkipaaluja, joiden mukaan tullaan mittaamaan puoluetoiminnan tasoa.

Lassallelaisten johtomiehet tulivat luoksemme olosuhteiden pakosta. Jos heille olisi alun pitäen sanottu, ettei periaatteista ruveta tinkimään, niin heidän olisi täytynyt yhteistoiminnan vuoksi tyytyä toimintaohjelmaan tai organisaatiosuunnitelmaan. Sen sijaan sallitaan heidän tulla valtakirjoin varustautuneina ja heidän valtakirjansa tunnustetaan puolestaan sitoviksi, siis antaudutaan apua tarvitsevien armoille. Ja päälle päätteeksi he pitävät myös kongressinsa *ennen kompromissikongressia*, kun taas oma puolueemme pitää kongressinsa *post festum*. Tahdottiin ilmeisesti välttää kaikkea arvostelua ja estää omaa puoluetta ajattelemasta. Tunnettua on, että jo pelkkä yhdistyminen saa työläiset tyytyväisiksi, mutta erehdytään luultaessa, ettei tämä hetkellinen menestys ole tullut liian kalliiksi.

Tämä ohjelma on muuten kelvoton, vaikei otettaisiikaan lukuun sitä, että se julistaa kaanoniksi lassallelaisten uskonkappaleen.

Lähetän Teille aivan lähiaikoina »Pääoman» ranskalaisen painoksen loppuvihkot. Painatusta on pitkän aikaa viivyttänyt Ranskan hallituksen kieltö. Tällä viikolla tai ensi viikon alussa kirja on valmis. Oletteko saanut kuusi ensimmäistä viikkoa? Ehkä ilmoitatte minulle Bernhard Beckerin *osoitteen*, sillä minun pitäisi lähettää hänellekin loppuvihkot.

»*Volksstaat*» kirjakaupalla näyttää olevan omat tapansa. Niinpä esim. minulle ei ole tähän päivään mennessä suvaittu lähettää ainoatakaan kappaletta »Kölnin kommunistijutun» uusintapainoksesta.³⁴²

Sydämellisin terveisin

Teidän *Karl Marx*

REUNAHUOMAUTUKSIA SAKSAN TYÖVÄENPUOLUEEN OHJELMAAN

I

1. »Työ on kaiken rikkauden ja kulttuurin lähde, ja koska hyödyllinen työ on mahdollista vain yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta, niin työntulos kuuluu kaventamattomana yhtäläisin oikeuksin kaikille yhteiskunnan jäsenille.»

Pykälän ensimmäinen osa: »Työ on kaiken rikkauden ja kulttuurin lähde.»

Työ *ei ole* kaiken rikkauden lähde. Luonto on käyttöarvojen lähde (ja niistähän aineellinen rikkaus muodostuu-kin!) yhtä suuressa määrin kuin työkin, joka sinänsä on vain erään luonnonvoiman, ihmisen työvoiman, ilmenemistä. Tämän sanonnan löytää kaikista lasten aapiskirjoista, ja se pitää paikkansa, mikäli *oletetaan*, että työ suoritetaan vastaavanlaisin esinein ja välinein. Sosialistisessa ohjelmassa ei kuitenkaan pitäisi olla tuollaisia porvarillisia sanontoja, joissa ei mainita mitään niistä nimenomaisista *ehdoista*, jotka tekevät ne mielekkäiksi. Ja sikäli kuin ihminen alusta pitäen suhtautuu omistajana luontoon, tuohon kaikkien työkalujen ja työn esineiden alkulähteeseen ja käsittelee sitä hänelle kuuluvana, sikäli hänen työnsä on oleva käyttöarvojen, siis myös rikkauden lähde. Porvareilla on varsin painavia syitä väittää, että työllä on *yliluonnollista luomisvoimaa*, koska juuri työn luonnonehdollisuudesta johtuu, että henkilön, jolla ei ole mitään muuta omaisuutta kuin työvoimansa, täytyy joka yhteiskunta- ja sivistysasteella olla muiden orjana, niiden orjana, joista on tullut työn aineellisten edellytysten haltijoita. Hän voi tehdä työtä vain heidän luvallaan, siis elää vain heidän luvallaan.

Mutta antakaamme tämän lauseen jäädä silleen niin ontuva kuin se onkin. Entä mikä pitäisi olla johtopäätöksen? Ilmeisesti tämä:

»Koska työ on kaiken rikkauden lähde, niin ei myöskään kukaan yhteiskunnassa voi hankkia itselleen rik-

kautta muussa kuin työn tuotteen muodossa. Jollei siis joku tee työtä itse, niin hän elää toisten työstä ja hankkii myös sivistyksensä toisten työn kustannuksella.»

Sen sijaan sanakäänteellä »*ja koska*» liitetään edelliseen toinen lause, jotta voitaisiin tehdä johtopäätös toisesta eikä ensimmäisestä lauseesta.

Pykälän toinen osa: »Hyödyllinen työ on mahdollista vain yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta.»

Ensimmäisen väitteen mukaan työ on kaiken rikkauksen ja kulttuurin lähde, siis ilman työtä mikään yhteiskunta ei ole mahdollinen. Nyt saamme päinvastoin tietää, että mikään »hyödyllinen» työ ei ole mahdollista ilman yhteiskuntaa.

Voitaisiin yhtä hyvin sanoa, että vain yhteiskunnassa voi hyödytön ja jopa yhteiskunnalle vahingollinenkin työ muodostua elinkeinoksi ja että vain yhteiskunnassa voidaan elää joutilaana jne. jne.— voitaisiin sanalla sanoen jäljentää Rouseaun koko oppi.

Entä mitä on »hyödyllinen» työ? Sehän on vain työtä, joka tuottaa tavoitellun hyödyn. Villi-ihminen — olihan ihminen ensin villi-ihminen lakattuaan olemasta apina —, joka tappaa kivellä eläimen, kerää hedelmiä jne., tekee »hyödyllistä» työtä.

Kolmanneksi. Loppupäätelmä: »Ja koska hyödyllinen työ on mahdollista vain yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta, niin työntulos kuuluu kaventamattomana yhtäläisin oikeuksin kaikille yhteiskunnan jäsenille.»

Sepä johtopäätös! Jos hyödyllinen työ on mahdollista vain yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta, niin kaventamaton työntulos kuuluu yhteiskunnalle ja yksityiselle työläiselle siitä tulee vain se, mitä ei tarvita työn »edellytyksen» — yhteiskunnan — ylläpitämiseen.

Tämän väitteen ovat itse asiassa aina esittäneet *kulloinkin vallinneen yhteiskuntajärjestelmän puolustajat*. Ensiksi tulevat hallituksen ja kaiken muun siihen iskostuneen vaatimukset, se kun on muka yhteiskunnallisen järjestyksen yhteiskunnallinen ylläpitoväline, sitten seuraavat yksityisomistuksen eri lajien vaatimukset, sillä yksityisomistuksen eri lajit ovat muka yhteiskunnan perusta jne. Huomaamme, että tällaisia tyhjiä sanontoja voidaan väännellä ja käänellä aivan mielivaltaisesti.

Pykälän ensimmäisellä ja toisella osalla on jotakin järjestäytymistä vain seuraavassa muodossa:

»Rikkauten ja kulttuurin lähteeksi työ tulee vain yhteiskunnallisena työnä» eli, mikä on samaa, »yhteiskunnassa ja yhteiskunnan kautta».

Tämä väite on eittämättä oikea, sillä vaikka yksinäistyminen (olettaen, että sille on aineelliset edellytykset) voidaan luoda käyttöarvoja, niin se ei voi luoda enempää rikkautta kuin kulttuuriakaan.

Mutta yhtä eittämätön on toinenkin väite:

»Sitä mukaa kuin työ kehittyy yhteiskunnallisena ja muuttuu siten rikkauten ja kulttuurin lähteeksi, lisääntyy puute ja kurjuus työtätekevien keskuudessa, rikkaus ja kulttuuri työtätekemättömien keskuudessa.»

Tämä on ollut koko tähänastisen historian laki. Siis »työtä» ja »yhteiskuntaa» koskevien yleisten fraasien asemesta olisi pitänyt osoittaa selvästi, miten nykyisessä kapitalistisessa yhteiskunnassa on vihdoinkin luotu ne aineelliset ja muut edellytykset, jotka tekevät työläiset kykeneviksi poistamaan tuon yhteiskunnallisen kirouksen ja pakottavat heidät siihen.

Todellisuudessa kuitenkin koko tämä tyyliin ja sisällöltään virheellinen pykälä on olemassa vain siksi, että voitaisiin kirjoittaa puolueen lippuun johtolauseeksi Lassallen iskusanat »koko työntulos». Myöhemmin palaan näihin »työntuloksiin», »yhtäläisiin oikeuksiin» jne., koska sama asia toistuu uudelleen hieman toisessa muodossa.

2. »Nykyisessä yhteiskunnassa työvälineet ovat kapitalistiluokan monopolina. Siitä johtuva työväenluokan riippuvuus on kaikkinaisen kurjuuden ja orjuutuksen syy.»

Tämä Internationaalinen säännöistä lainattu väite on tässä »parannetussa» asussaan virheellinen.

Nykyisessä yhteiskunnassa työvälineet ovat maanomistajien (maamonopoli on jopa pääomamonopolin perusta) ja kapitalistien monopolina. Internationaalinen sääntöjen vastaavassa kohdassa ei mainita kumpaakaan monopolistien luokkaa. Siinä puhutaan »työvälineistä, ts. elämänlähteistä koskevasta monopolista». Lisäys »elämänlähteistä» riittää osoittamaan, että maa on luettu työvälineiden joukkoon.

Korjaus tehtiin siksi, että Lassalle — nyt yleisesti tunnetuista syistä — hyökkäsi vain kapitalistiluokkaa eikä maanomistajia vastaan. Englannissa kapitalisti ei useimmiten lainkaan omista sitä maata, jolla hänen tehtänsä sijaitsee.

3. »Työn vapauttaminen vaatii työvälineiden korottamista yhteiskunnan yhteisomaisuudeksi ja koko työn kollektiivista sääntelyä sekä työntuloksen oikeudenmukaista jakoa.»

»Työvälineiden korottaminen yhteisomaisuudeksi» merkinnee kaiketi niiden »muuttamista yhteisomaisuudeksi». Tämä vain noin ohimennen.

Mitä on »työntulos»? Työn tuote vai tämän arvo? Entä onko se viimeksi mainitussa tapauksessa tuotteen kokonaisarvo vai pelkästään se arvon osa, jonka työ on lisännyt käytettyjen tuotantovälineiden arvoon?

»Työntulos» on epämääräinen sanonta, jonka Lassalle on asettanut tarkkojen taloustieteellisten käsitteiden tilalle.

Mitä on »oikeudenmukainen jako»?

Eivätkö porvarit väitä, että nykyinen jako on »oikeudenmukainen»? Ja eikö se nykyisen tuotantotavan perusteella todellakin ole ainoa »oikeudenmukainen» jakotapa? Oikeuskäsitteetkö sääntelevät taloudellisia suhteita, eivätköhän päinvastoin oikeussuhteet saa alkuaan taloudellisista suhteista? Ja eivätköhän sosialististenkin lahkokuntalaisten käsitykset »oikeudenmukaisesta» jaosta ole mitä erilaisimpia?

Ymmärtääksemme, mitä tässä tapauksessa on tarkoitettu sanonnalla »oikeudenmukainen jako», meidän on verrattava ensimmäistä pykälää tähän pykälään. Jälkimäinen edellyttää yhteiskuntaa, missä »työvälineet ovat yhteisomaisuutta ja koko työtä säännellään kollektiivisesti», kun taas ensimmäisestä pykälästä meille selviää, että »koko työntulos kuuluu yhtäläisin oikeuksin kaikille yhteiskunnan jäsenille».

»Kaikilleko yhteiskunnan jäsenille»? Työtätekemättömillekin? Mutta missä silloin on »kaventamaton työntulos»? Vai yksin yhteiskunnan työtätekeville jäsenille? Mutta missä silloin on kaikkien yhteiskunnan jäsenten »yhtäläinen oikeus»?

Mutta »kaikki yhteiskunnan jäsenet» ja »yhtäläinen oikeus» ovatkin ilmeisesti vain fraaseja. Asian ydin on siinä, että tässä kommunistisessa yhteiskunnassa jokaisen työntekijän tulee saada Lassallen »kaventamaton työntulos».

Jos otamme ensin »työntuloksen» työn tuotteen mielessä, niin kollektiivinen työntulos on *yhteiskunnallinen kokonaistuote*.

Siitä meidän tulee vähentää:

Ensiksikin se, mikä on välttämätöntä kulutettujen tuotantovälineiden korvaamiseen.

Toiseksi tuotannon laajentamiseen menevä lisäosa.

Kolmanneksi vara- eli vakuusvaranto onnettomuustapausten, luonnonmullistuksista aiheutuvien häiriöiden yms. varalta.

Nämä »kaventamattoman työntuloksen» vähennykset ovat taloudellisesti välttämättömiä, ja niiden suuruus määräytyy olemassaolevien varojen ja voimien mukaisesti, osaksi todennäköisyyslaskelmien perusteella, mutta ne eivät ole millään tavoin arvioitavissa oikeudenmukaisuuden perusteella.

Jäljelle jää kokonaistuotteen toinen osa: se, mikä on tarkoitettu kulutukseen.

Mutta ennen kuin päästään yksilökohtaiseen jakoon, vähennetään tästä osasta edelleen:

Ensiksikin tuotantoon kuulumattomat yleiset hallintokustannukset.

Tämä osa tulee alun alkaen hyvin huomattavasti supistumaan nykyisestään ja pienenee sitä mukaa kuin uusi yhteiskunta kehittyy.

Toiseksi osa, joka on tarkoitettu yhteisesti tyydytettäviin tarpeisiin, kuten koululaitokseen, terveydenhuoltoon jne.

Tämä osa tulee alun alkaen hyvin huomattavasti suurenemaan nykyisestään ja kasvaa sitä mukaa kuin uusi yhteiskunta kehittyy.

Kolmanneksi varannot työkyvyttömiä ym. varten, sanalla sanoen se, mikä nykyisin kuuluu ns. julkiseen köyhäinhuoltoon.

Vasta nyt pääsemme siihen »jakoon», johon ohjelmassa — Lassallen vaikutuksesta — niin rajoittuneesti vain kiinnitetäänkin huomiota, nimittäin kulutushyödykkei-

den siihen osaan, joka jaetaan tuottajakunnan eri yksilöiden kesken.

Tuo »kaventamaton työntulos» on huomaamatta muuttunut jo »osaseksi», vaikkakin se, minkä tuottaja menettää yksityishenkilönä, koituu hänen, yhteiskunnan jäsenen, hyödyksi joko välittömästi tai välillisesti.

Niin kuin sanonta »kaventamaton työntulos» on osoitautunut kestävämmäksi, niin myös osoittautuu nyt kestävämmäksi yleensä sanonta »työntulos».

Yhteistoiminnallisessa, tuotantovälineiden yhteisomistukseen perustuvassa yhteiskunnassa tuottajat eivät vaihda tuotteitaan; niin ikään ei tuotteiksi muuttunut työ ilmene tällöin näiden tuotteiden *arvona*, eräänlaisena niille ominaisena aineellisena ominaisuutena, sillä nyt, päinvastoin kuin kapitalistisessa yhteiskunnassa, yksilön työ on yhteistyön ainesosana välittömästi eikä enää välillisesti. Sana »työntulos», joka jo nyt on kelvoton kaksimielisyytensä takia, menettää näin ollen koko merkityksensä.

Emme käsittele tässä kommunistista yhteiskuntaa sellaisena, jollainen se on jo omalla perustallaan *kehittyneenä*, vaan päinvastoin sellaisena, jollaisena se vasta *muodostuu* kapitalistisesta yhteiskunnasta ja jota siis joka suhteessa, niin taloudellisessa, siveellisessä kuin henkisessäkin suhteessa, rasittavat vielä syntymämerkkeinä sen vanhan yhteiskunnan viat, jonka kohdusta se on syntynyt. Tämän mukaisesti kukin erillinen tuottaja saa yhteiskunnalta — näiden vähennysten jälkeen — takaisin täsmälleen niin paljon, kuin hän sille antaa. Se, minkä hän on sille antanut, muodostaa hänen yksilöllisen työosuutensa. Esimerkiksi yhteiskunnallinen työpäivä on yksilöiden työtuntien summa; kunkin tuottajan yksilöllinen työaika on hänen suorittamansa osa yhteiskunnallisesta työpäivästä, hänen osuutensa siihen. Hän saa yhteiskunnalta kuitenkin siitä, että hän on suorittanut niin ja niin paljon työtä (sen jälkeen kun hänen työstään on vähennetty yhteiskunnalliseen varantoon menevä osa), ja esittämällä tämän kuitenkin hän saa yhteiskunnan varastosta kulutushyödykkeitä aivan yhtä suuren työmäärän arvosta. Sen työmäärän, jonka hän on tietystä muodossa antanut yhteiskunnalle, hän saa takaisin toisessa muodossa.

Tässä vallitsee ilmeisesti se sama periaate, joka sääntelee tavaranvaihtoa, mikäli tämä vaihto on yhtä suurten arvojen vaihtoa. Sisältö ja muoto ovat muuttuneet, koska muuttuneissa olosuhteissa kukaan ei voi antaa muuta kuin omaa työtään ja koska toisaalta yksilöiden omistukseen ei voi siirtyä muuta kuin yksilöllisiä kulutushyödykkeitä. Mitä muuten tulee näiden kulutushyödykkeiden jakoon tuottajayksilöiden kesken, niin siinä vallitsee sama periaate kuin vaihdettaessa tavaravastikkeita, nimittäin tietyssä muodossa esiintyvä työmäärä vaihdetaan toisessa muodossa esiintyvään yhtä suureen työmäärään.

Sen tähden *yhtäläinen oikeus* jää tällöin periaatteessa yhä vieläkin *porvarilliseksi oikeudeksi*, vaikka periaate ja käytäntö eivät enää olekaan ristiriidassa, kun sitä vastoin tavaranvaihdossa vaihto on vastikkeellista vain *keskimääräisesti*, muttei kussakin yksityisessä tapauksessa.

Tästä edistymisestä huolimatta tuo *yhtäläinen oikeus* on vielä eräässä suhteessa porvarillisten puitteiden rajoittamaa. Tuottajien oikeudet ovat *suhteelliset* verrattuna heidän työsuorituksiinsa; yhtäläisyys on siinä, että mitaaminen tapahtuu käyttämällä *samaa mittapuuta*, nimittäin työtä.

Mutta toinen henkilö on fyysisesti tai henkisesti etevämpi kuin toinen ja suorittaa siis samassa ajassa enemmän työtä tai jaksaa työskennellä kauemmin kuin toinen; ja jotta työ voisi olla mittapuuna, täytyy se määritellä jatkuvuuden tai tehokkuuden mukaan, muutoin se lakkaa olemasta mittapuu. Tämä *yhtäläinen oikeus* on erilaista oikeutta erilaiseen työhön. Se ei tunnusta mitään luokkaeroja, koska kukin on vain työläinen niin kuin toisetkin, mutta erilaisen yksilöllisen lahjakkuuden ja siis erilaisen toimintakyvynkin se tunnustaa vaiteliaasti luonnon antamiksi etuoikeuksiksi. *Siis sisällöltään se on kuten kaikki oikeuseriarvoisuus-oikeutta*. Luonnostaan oikeus voi olla vain saman mittapuun soveltamista, mutta eriarvoisiin yksilöihin (eivätkä nämä yksilöt olisi erilaisia, elleivät he olisi eriarvoisia) voidaan soveltaa samaa mittapuuta vain mikäli heitä tarkastellaan samasta näkökulmasta, käsitellään vain yhdeltä *määrätyltä puolelta*, kuten esim. kyseisessä tapauksessa heitä tarkastellaan

vain työläisinä näkemättä heissä mitään muuta, ottamatta huomioon mitään muuta. Edelleen: toinen työläinen on naimisissa, toinen ei ole, toisella on enemmän lapsia kuin toisella jne. Jos kumpikin suorittaa yhtä paljon työtä ja saa siis samanlaisen osan yhteiskunnallisesta kulutushyödykkeiden varannosta, niin todellisuudessa toinen saa enemmän kuin toinen, on rikkaampi kuin toinen jne. Jotta välttyttäisiin kaikilta tällaisilta epäkohdilta, oikeuden tulee olla erilainen eikä yhtäläinen.

Mutta nämä epäkohdat ovat väistämättömiä kommunistisen yhteiskunnan ensimmäisessä vaiheessa, siis sellaisessa kommunistisessa yhteiskunnassa, joka on vastikään pitkien synnytystuskien jälkeen syntynyt kapitalistisesta yhteiskunnasta. Oikeus ei voi koskaan olla yhteiskunnan taloudellista tilaa ja sen edellyttämää kulttuurikehitystä ylempänä.

Kommunistisen yhteiskunnan korkeammassa vaiheessa, sen jälkeen, kun on tehty loppu yksilön orjuuttavasta alistamisesta työnjakoon ja samalla myös henkisen ja ruumiillisen työn vastakohtaisuudesta; kun työ ei ole enää vain toimeentulokeino, vaan siitä on tullut ensimmäinen elämäntarve; sen jälkeen kun rinnan yksilöiden kaikinpuolisen kehityksen kanssa ovat kasvaneet myös tuotantovoimat ja kun yhteiskunnallisen rikkauden kaikki lähteet pulppuavat täydellä voimallaan, vasta silloin voidaan astua lopullisesti ahtaan porvarillisen oikeuspiirin ulkopuolelle ja yhteiskunta voi kirjoittaa lippuunsa: Jokainen kykynsä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan!

Olen näin laajasti käsitellyt toisaalta »kaventamatonta työntulosta» sekä toisaalta »yhtäläistä oikeutta» ja »oikeudenmukaista jakoa» osoittaakseni, kuinka suuri rikos se on, kun toisaalta yritetään taas tyrkyttää puoluellemme dogmeina käsityksiä, joilla aikanaan oli tietty merkityksensä, mutta jotka nyt ovat muuttuneet vanhentuneiksi tyhjämpäiväisiksi sanoiksi, ja toisaalta halutaan demokraattien ja ranskalaisten sosialistien niin totunnaisilla ideologisilla oikeus- ym. loruilla väärillä sitä realistista käsitystä, jota niin suurella vai-valla yritettiin juurruttaa puolueeseemme ja joka nyt on siihen juurtunut.

Kaiken sanotun lisäksi oli yleensä virheellistä pitää asian ytimenä ns. *jakoa* ja panna siihen pääpaino.

Kulutushyödykkeiden jako on aina ollut vain seurausta itse tuotantoedellytysten jakautumisesta. Mutta tämä jakautuminen edustaa itse tuotantotavan luonnetta. Kapitalistinen tuotantotapa esimerkiksi perustuu siihen, että tuotannon aineelliset edellytykset ovat kapitalististen pääoma- ja maaomaisuuksien muodossa työtätekemättömien käsissä, kun taas kansanjoukot ovat vain henkilökohtaisen tuotannonedellytyksen, nimittäin työvoiman omistajia. Kun tuotannon ainekset jakautuvat tällä tavoin, niin nykyinen kulutushyödykkeiden jakotapa johtuu siitä itsestään. Mutta jos tuotannon aineelliset edellytykset tulevat itse työläisten yhteisomaisuudeksi, niin tätä johtuu siitä, että myös kulutushyödykkeiden jakotapa muuttuu. Vulgaari sosialismi (ja sitä seuraten myös osa demokraateista) on omaksunut porvarillisten taloustieteilijäin tavan tarkastella ja käsitellä jakoa tuotantotavasta riippumattomana, minkä vuoksi se esittää sosialismin pääasiallisesti jakokysymysten parissa askartelevaksi. Mutta miksi palattaisiin jälleen taaksepäin, kun todellinen asiointila on selvitetty jo aikoja sitten?

4. »Työn vapauttamisen tulee kuulua työväenluokalle, johon nähden kaikki toiset luokat ovat *vain pelkkää taantumuksellista joukkoa.*»

Virkkeen alkuosa on Internationaalien sääntöjen alkusanoista, mutta sitä on »paranneltu». Niissä sanotaan: Työväenluokan vapauttamisen täytyy olla työläisten oma asia, mutta nyt sitä vastoin »työväenluokan» tulee vapauttaa — mitä? »Työ.» Ymmärtäköön tämän ken taitaa.

Sen sijaan seuraa ikään kuin vahingonkorvauksena antistrofi, aito lassallelainen lause: »johon (työväenluokkaan) nähden kaikki toiset luokat ovat *vain pelkkää taantumuksellista joukkoa.*»

»Kommunistisessa manifestissa» sanotaan: »Kaikista nykyään porvaristoa vastaan esiintyvistä luokista vain proletariaatti on *todella vallankumouksellinen luokka.* Muut luokat rappeutuvat ja häviävät suurteollisuuden kehittyessä, proletariaatti on sen oma tuote.»³⁴³

Porvaristo on käsitetty tässä — suurteollisuuden luojana — vallankumoukselliseksi luokaksi feodaaliherroihin ja keskisäätyihin nähden, jotka haluavat säilyttää kaikki vanhentuneiden tuotantotapojen luomat yhteiskunnalliset asemansa. Siis nämä luokat *yhdessä porvariston kanssa* eivät muodosta pelkkää taantumuksellista joukkoa.

Toisaalta proletariaatti on vallankumouksellinen porvaristoon nähden, koska se suurteollisuuden maaperällä kasvaneena pyrkii hävittämään tuotannon kapitalistisen luonteen, jonka porvaristo yrittää ikuistaa. Mutta »Manifesti» lisää, että »keskisäädyt... ovat vallankumouksellisia... silloin kun niiden edessä on siirtyminen proletariaattiin».

Tältä kannalta katsoen on siis taaskin järjetöntä, että keskisäädyt yhdessä porvariston ja päälle päätteeksi feodaaliherrojen kanssa ovat »pelkkää taantumuksellista joukkoa» verrattuna työväenluokkaan.

Julistettiin kohan viime vaaleissa käsityöläisille, pienyrittäjille jne. sekä *talonpojille*: »Meihin nähden te olette yhdessä porvarien ja feodaaliherrojen kanssa vain pelkkää taantumuksellista joukkoa?»

Lassalle osasi »Kommunistisen manifestin» ulkoa, niin kuin hänen uskolliset seuraajansa osaavat ulkoa hänen omat pyhät kirjoituksensa. Kun hän väärensä sitä niin karkeasti, hänen tarkoituksenaan oli vain kaunistella sitä liittoa, jonka hän teki absolutististen ja feodaalisten vastustajien kanssa porvaristoa vastaan.

Hänen ratki viisas mietelmänsä on sitä paitsi kinnattu edellä esitettyyn pykälään väen väkisin, ilman mitään yhteyttä tuohon Internationaalien säännöistä otettuun »parannettuun» sitaattiin. Se on siis yksinkertaisesti hävyttömyyttä — vieläpä sellaista, joka ei suinkaan ole epämieluisuutta herra Bismarckista — sitä halpamaista nulikkamaisuutta, jota Berliinin Marat³⁴⁴ osoittaa toimissaan.

5. »Työväenluokka toimii vapautuksensa hyväksi ennen kaikkea *nykyaikaisen kansallisvaltion puitteissa* ja tietoisena siitä, että välttämättömänä seurauksena sen pyrkimyksistä, jotka ovat yhteisiä kaikkien sivistysmaiden työläisille, tulee olemaan kansojen internationaalinen veljeys.»

Päinvastoin kuin »Kommunistinen manifesti» ja koko aikaisempi sosialismi Lassalle tarkasteli työväenliikettä ahdasmielisen kansalliselta näkökannalta. Hän on saanut seuraajia, vieläpä Internationaalin toiminnan jälkeen!

Itsestään selvää on, että voidakseen ylipäänsä taistella työväenluokan täytyy järjestäytyä kotimaassaan *luokkana* ja että kotimaa on sen välittömänä taisteluareenana. Sikäli sen luokkataistelukin on kansallista, ei olemukseltaan, vaan »muodoltaan», kuten »Kommunistisessa manifestissa» sanotaan. Mutta »nykyaikaisen kansallisvaltion» — esimerkiksi Saksan keisarikunnan — »puitteet» itsekin ovat taloudellisessa mielessä maailmanmarkkinoiden »puitteissa» ja poliittisessa mielessä maailman valtiojärjestelmän »puitteissa». Kuka tahansa liikemies tietää, että Saksan kauppa on samalla ulkomaankauppaa ja että herra Bismarckin suuruus onkin juuri hänen eräänlaisessa *kansainvälisessä* politiikassaan.

Entä millaiseksi Saksan työväenpuolue tyypistää internationalisminsa? Tunnustukseksi, että seurauksena sen pyrkimyksistä tulee olemaan »*kansojen internationaalinen veljeys*» — siis porvarilliselta Rauhan ja vapauden liitolta³⁴⁵ lainatuksi fraasiksi, jonka pitäisi vastata eri maiden työväenluokkien internationaalista veljeyttä niiden yhteisessä taistelussa vallassaolevia luokkia ja näiden hallituksia vastaan. Siis ei sanaakaan Saksan työväenluokan *kansainvälisistä tehtävistä!* Ja sen pitäisi näin saada yliote oman maansa porvaristosta, joka on jo liittoutunut sitä vastaan kaikkien maiden porvariston kanssa, ja herra Bismarckin kansainvälisestä salaliittopolitiikasta!

Ohjelman internationalismi on todellakin *vielä äärettömästi alempitasoista* kuin vapaakaupan puolueen internationalismi. Tämäkin puolue väittää, että sen pyrkimysten tuloksena on oleva »*kansojen internationaalinen veljeys*». Mutta se myös *tekee* jotakin kaupan kansainvälistämiseksi eikä suinkaan tyydy vain toteamaan, että kaikki kansat käyvät kauppaa kotimaassaan.

Työväenluokan kansainvälinen toiminta ei riipu millään tavoin *Kansainvälisen työväenliiton* olemassaolosta. Tuo liitto oli vain ensimmäinen yritys luoda tätä toimintaa varten keskuselin, yritys, joka antamansa herätteen ansiosta jätti pysyvän jäljen, joskin se *ensimmäisessä*

historiallisessa muodossaan oli Pariisin kommuunin kukistumisen jälkeen pitemmälti mahdoton.

Bismarckin »Norddeutsche» oli täysin oikeassa julistaessaan mestarinsa mieliksi, että Saksan työväenpuolue on uudessa ohjelmassaan luopunut internationalismista³⁴⁶.

II

»Lähtien näistä periaatteista Saksan työväenpuolue pyrkii kaikkiin laillisiin keinoihin aikaansaamaan *vapaan valtion* — ja — sosialistisen yhteiskunnan: lakkauttamaan palkkajärjestelmän *rautaisine palkkalakeineen* — ja — kaikenlaisen riiston; poistamaan kaikesta sosiaalisen ja poliittisen eriarvoisuuden.»

»Vapaaseen valtioon» palaan myöhemmin.

Saksan työväenpuolueen on siis tulevaisuudessa uskotava Lassallen »rautaiseen palkkalakiin»! Jottei tarvitsisi luopua siitä, mennään mielettömyyksiin puhumalla »palkkajärjestelmän (pitäisi sanoa »palkkatyöjärjestelmän») lakkauttamisesta rautaisine palkkalakeineen». Jos poistan palkkatyön, niin poistan luonnollisesti sen laitkin, olkoot ne sitten »rautaisia» tai pehmeitä kuin pesusieni. Mutta Lassallen taistelu palkkatyötä vastaan kohdistuu miltei yksinomaan tähän niin sanottuun lakiin. Jotta tulisi todistetuksi, että lassalalainen laho on voittanut, »palkkajärjestelmä» on lakkautettava *rautaisine palkkalakeineen* eikä ilman niitä.

»Rautaisesta palkkalaista» on Lassallen omaa, kuten tiedetään, ainoastaan sana »rautainen», jonka hän on lainannut Goethen »suurista ikuisista rautaisista laeista».* Sana *rautainen* on tunnusmerkki, josta puhdasoppiset tuntevat toisensa. Mutta jos hyväksyn tämän lain lassalalaisine leimoineen ja siis myös merkityksineen, niin minun täytyy hyväksyä myös hänen perustelunsa. Entä mikä tämä perustelu on? Se on, kuten Lange kohta Lassallen kuoleman jälkeen osoitti, Malthusin väestöteoria (jota Lange itsekin saarnasi). Mutta jos tuo teoria on oikea, niin tätä lakia ei voida millään tavoin kumota, vaikka palkkatyö lakkautettaisiin sata kertaa, sillä silloinhan tämä laki ei ole vallitseva ainoastaan palkkatyö-

* Goethen runosta »Jumaluus». *Toim.*

järjestelmässä, vaan myös *jokaisessa* yhteiskuntajärjestelmässä. Juuri tämän nojalla taloustieteilijät ovat yli viidenkymmenen vuoden ajan todistelleet, ettei sosialismi voi poistaa *luontoperäistä* köyhyyttä, vaan se voi ainoastaan *yleistää* sen, jakaa sen tasapuolisesti kautta koko yhteiskunnan!

Mutta tämä ei ole tärkeintä. *Ottamatta lainkaan lukuun* tätä Lassallen *väärää* lain kaavausta todella mieltä kuohttava taka-askel on seuraava:

Lassallen kuoleman jälkeen puolueessamme on voitannut alaa se tieteellinen käsitys, että *työpalkka* ei ole se, miltä se *näyttää*, nimittäin *työn arvo* tai *hintaa*, vaan se on ainoastaan *työvoiman arvon* tai *hinnan* naamioitu muoto. Täten kumottiin kokonaan entinen porvarillinen käsitys työpalkasta, samoin kuin tähän käsitykseen kohdistunut aikaisempi arvostelu, ja tehtiin selväksi, että palkkatyöläisen sallitaan raataa oman elämänsä ylläpitämiseksi, ts. *elää* vain mikäli hän tekee tietyn ajan ilmaista työtä kapitalistille (ja siis myös niille, jotka tämän kanssa kuluttavat lisäarvon); että koko kapitalistinen tuotantojärjestelmä pyrkii lisäämään tätä ilmaista työtä joko pidentämällä työpäivää tai kohottamalla työn tuottavuutta taikka kiristämällä työvoimaa jne.; että palkkatyöjärjestelmä on siis orjajärjestelmä, vieläpä sellaista orjuutta, joka käy raskaammaksi sitä mukaa, kuin työn yhteiskunnalliset tuotantovoimat kehittyvät, saakoon työläinen sitten parempaa tai huonompaa palkkaa. Ja kun nyt tämä käsitys on voittanut puolueessamme yhä enemmän alaa, palataan Lassallen dogmeihin, vaikka pitäisihän nyt jo tietää, että Lassalle *ei tiennyt*, mitä työpalkka on, vaan piti porvarillisia taloustieteilijöitä seuraten näennäisyyttä asian olemuksena.

Tämä on samaa, kuin jos orjien keskuudessa, jotka vihdoinkin ovat päässeet orjuuden salaisuuden perille ja nousseet kapinaan, joku vanhentuneiden käsitysten kahlehtima orja kirjoittaisi kapinaohjelmaan: orjuus on poistettava, koska orjajärjestelmässä orjien ravitseminen ei voi ylittää tiettyä, varsin alhaista maksimirajaa!

Eikä pelkästään se tosiasia, että puolueemme edustajat ovat saattaneet tehdä noin hirviömäisen attentaatin puolueväen keskuuteen levinnyttä käsityskantaa vastaan,

eikö jo yksin se todista, miten rikollisen kevytmielisesti, miten tunnottomasti he ovat ryhtyneet laatimaan tätä kompromissiohjelmaa!

Pykälä päättyy epämääräiseen sanontaan: »poistamaan kaiken sosiaalisen ja poliittisen eriarvoisuuden». Sen sijaan olisi tullut sanoa, että luokkaerojen poistamisen myötä häviää ilman muuta myös kaikenlainen niistä johtuva sosiaalinen ja poliittinen eriarvoisuus.

III

»Raivataksaan tietä sosiaalisen kysymyksen ratkaisulle Saksan työväenpuolue vaatii perustamaan valtion avustamia työtätekevän kansan demokraattisessa valvonnassa olevia tuotannollisia osuuskuntia. Teollisuudessa ja maataloudessa on saatava aikaan tuotannollisia osuuskuntia siinä määrin, että niistä syntyisi kokonaistyon sosialistinen organisaatio.»

Lassallen »rautaisen palkkalain» mukainen saman profeetan yleislääke. Sille »raivataan tietä» sen arvon mukaisella tavalla. Olemassaoleva luokkataistelu vaihdetaan lehtinikkarien »sosiaaliseen kysymykseen», jonka »ratkaisulle» »raivataan tietä». Sen sijaan, että »kokonaistyon sosialistinen organisaatio» »syntyisi» yhteiskunnan vallankumouksellisesta muuttamisprosessista, se »syntyy» valtionavusta», jota valtio antaa tuotannollisille osuuskunnille, jotka »saa aikaan» valtio eivätkä työläiset. Täysin Lassallen mukaista kuvittelua on se, että valtionlainan turvin voidaan rakentaa yhtä hyvin uusi yhteiskunta kuin uusi rautatie!

Sen verran on vielä jäljellä häveliäisyyttä, että tämä »valtionapu» asetetaan »työtätekevän kansan» demokraattiseen valvontaan.

Ensiksikin Saksan »työtätekevä kansa» muodostuu enimmältä osaltaan talonpojista eikä proletaareista.

Toiseksi »demokraattinen» tarkoittaa saksaksi samaa kuin »kansanvaltainen». Entä mitä tuo »työtätekevän kansan kansanvaltainen valvonta» on? Ja vieläpä sellaisen työtätekevän kansan, joka juuri asettamalla valtiolle tämän vaatimuksen osoittaa tietävänsä selvästi, että se on valtaa vailla ja kypsymätön olemaan vallassa!

Olisi liikaa ruveta tässä arvostelevaan reseptiä, jonka Louis-Philippen aikana Buchez kirjoitti Ranskan sosialistien *vastapainoksi* ja jonka hyväksyivät »Atelierin»³⁴⁷ taantumukselliset työläiset. Pahin vika ei olekaan siinä, että ohjelmaan on merkitty tämä spesifinen ihmelääke, vaan siinä, että luokkaliikkeen kannalta yleensä siirrytään takaisin lahkolaisliikkeen kannalle.

Kun työläiset haluavat luoda edellytykset osuustoiminnalliselle tuotannolle koko yhteiskunnan ja ennen kaikkea oman kansakunnan mitassa, niin tämä merkitsee vain, että he pyrkivät muuttamaan nykyisiä tuotanto-edellytyksiä, eikä sillä ole kerrassaan mitään yhteistä sen kanssa, että perustetaan valtion avustamia yhteistoiminnallisia osuuskuntia. Mitä tulee olemassaoleviin yhteistoiminnallisiin osuuskuntiin, niin niillä on arvoa vain mikäli ne ovat riippumattomia työväen luomuksia, jotka eivät ole enempää hallituksen kuin porvaristonkaan suojeluksessa.

IV

Ja nyt demokratiaa koskevasta osasta.

A. »*Valtion vapaa perusta.*»

II osan mukaan Saksan työväenpuolueen ensisijaisena pyrkimyksenä on »vapaa valtio».

Mitä on vapaa valtio?

Nöyrän alamaisen rajoittuneesta käsitystavasta vapautuneiden työläisten tavoitteena ei suinkaan ole valtion tekeminen vapaaksi. Saksan valtakunnassa »valtio» on jotakuinkin yhtä »vapaa» kuin Venäjällä. Vapaus merkitsee valtion muuttamista yhteiskuntaa alistavasta elimestä kokonaan yhteiskunnan alaiseksi elimeksi, ja nykyäänkin valtiomuodot ovat enemmän tai vähemmän vapaita sen mukaan, missä määrin ne rajoittavat »valtion vapautta».

Saksan työväenpuolue — ainakin jos se hyväksyy tämän ohjelman — osoittaa omaksuneensa sosialistiset aatteet perin pintapuolisesti; sen sijaan, että käsittelee nykyistä yhteiskuntaa (ja tämä pätee kaikkiin tuleviin-

kin yhteiskuntiin) olemassaolevan *valtion* »perustana» (tai tulevaa yhteiskuntaa tulevan valtion perustana), se päinvastoin käsittelee valtiota itsenäisenä laitoksena, jolla on omat »henkiset, siveelliset ja vapaat perustuksensa».

Ja sitten vielä termien »nykyaikainen valtio» ja »nykyaikainen yhteiskunta» tulkuton väärin käyttäminen ja vielä tolkkuttomampi väärä käsitys siitä valtiosta, jolle ohjelmassa esitetään vaatimuksia!

»Nykyaikainen yhteiskunta» on kapitalistinen yhteiskunta, joka on olemassa kaikissa sivistysmaissa enemmän tai vähemmän vapaana keskiaikaisista lisistä, kunkin maan historiallisen kehityksen erikoispiirteiden enemmän tai vähemmän muuntelemana, enemmän tai vähemmän kehittyneenä. Mutta »nykyaikainen valtio» muuttuu toiseksi kun ylitetään jokin valtiollinen raja. Preussi-Saksan valtakunnassa se on aivan erilainen kuin Sveitsissä, Englannissa täysin toisenlainen kuin Yhdysvalloissa. »Nykyaikainen valtio» on siis kuvitelma.

Ja sittenkin monista muotoeroista huolimatta eri sivistysmaiden valtioille on yhteistä se, että niiden perustana on uudenaikainen porvarillinen yhteiskunta, enemmän tai vähemmän kapitalistisesti kehittyneenä. Sen vuoksi niillä on myös tiettyjä yhteisiä tuntomerkkejä. Tässä mielessä voidaan puhua »nykyaikaisesta valtiolaitoksesta» vastakohtana tulevaisuudelle, jolloin porvarillinen yhteiskunta, nykyisen valtion alkujuuri, on lakannut olemasta.

Voimme kysyä: mitä muutoksia tulee nykyiseen valtiolaitokseen kommunistisessa yhteiskunnassa? Toisin sanoen: mitkä yhteiskunnalliset funktiot, jotka ovat analogisia valtion nykyisten funktioiden kanssa, säilyvät sellaisinaan? Kysymykseen voidaan vastata vain tieteellisesti, eikä ongelman ratkaiseminen edisty hitustakaan, vaikka tuhansia kertoja yhdistettäisiin sanoja »kansaa ja »valtio».

Kapitalistisen ja kommunistisen yhteiskunnan välillä on siirtymäkausi, jolloin edellinen muutetaan vallankumouksen kautta jälkimmäiseksi. Vastaavasti tulee olemaan myös poliittinen siirtymäkausi, jolloin valtio ei voi olla mitään muuta kuin *proletariaatin vallankumouksellista diktatuuria*.

Mutta Gothan ohjelmassa ei käsitellä enempää siirty-mäkauden kuin sitä seuraavan kommunistisen yhteis-kunnankaan valtiolaitosta.

Sen poliittisiin vaatimuksiin ei sisälly muuta kuin vanha, yleisesti tunnettu demokraattinen ruikutus: yleinen äänioikeus, välitön lainsäädäntö, kansanoikeus, kansankaarti (Volkswehr) jne. Ne ovat pelkästään porvaril-lisen Kansanpuolueen, Rauhan- ja vapaudenliiton kai-kuja. Ne ovat selvästi vaatimuksia, jotka on jo *toteutettu*, mikäli niistä ei tehdä mielikuvituksellisia käsitteitä. Valtio, joka ne on toteuttanut, ei kuitenkaan ole Saksan valtakunnan rajojen sisällä, vaan Sveitsissä, Yhdysval-loissa jne. Tuon tapainen »tulevaisuuden valtio» on *ny-kyaikainen valtio*, vaikkakin se on Saksan valtakunnan »puitteiden» ulkopuolella.

Eräs seikka ohjelman laatijoilta on kuitenkin unoh-tunut. Koska Saksan työväenpuolue selvästi julistaa toimivansa »nykyaikaisen kansallisvaltion» rajoissa, siis oman valtionsa, Preussi-Saksan valtakunnan rajoissa — muutoinhan useimmat sen vaatimuksistakin olisivat järjettömiä, sillä vain sitähän vaaditaan mitä puuttuu —, niin puolueen ei pitäisi unohtaa pääasiaa: kaikki nämä hyvät asiat riippuvat niin sanotun kansansuvereniteetin tunnustamisesta ja tulevat sen vuoksi kysymykseen vain *demokraattisessa tasavallassa*.

Kun ei rohjettu — ja viisaasti kyllä, sillä olosuhteet pakottavat varovaisuuteen — vaatia demokraattista ta-savaltaa, kuten tehtiin Ranskan työväen ohjelmissa Louis-Philippen ja Louis Napoleonin aikana, niin ei olisi pitänyt turvautua myöskään tähän »epäkunnialiiseen» ja ansiottomaan metkuun: vaatia sitä, millä on merkitystä vain demokraattisessa tasavallassa, valtiolta, joka ei ole mitään muuta kuin parlamentaarisin muodoin koristeltua, feodaalisia lisää sisältävää, jo porvariston vaikutuksen alaista, byrokraattisesti rakennettua, poliis-in suojelemaa sotilasdespotismia, ja päälle päätteeksi va-kuuttaa tälle valtiolle, että oletetaan saatavan siltä jota-kin sellaista »laillisin keinoin»!

Vieläpä vulgaari demokratiakin, joka pitää demo-kraattista tasavaltaa tuhatvuotisena valtakuntana lain-kaan aavistamatta, että juuri tässä porvarillisen yhteis-

kunnan viimeisessä valtiomuodossa luokkataistelu ratkaistaan lopullisesti ase-in, vieläpä tämäkin demokratismi on tavattomasti edellä sellaisesta demokratismista, joka pysyttelee poliisin sallimissa ja logiikan kannalta sallimattomissa rajoissa.

Jo sanat: »Saksan työväenpuolue vaatii *valtion taloudelliseksi perustaksi* yksinomaista progressiivista tuloverotusta jne.» osoittavat, että todellisuudessa »valtiolla» tarkoitetaan hallituskoneistoa eli vain sikäli valtiota, mikäli se työnjaon seurauksena on olemassa erikoisena yhteiskunnasta erillään olevana elimistönä. Verot ovat hallituskoneiston eivätkä minkään muun taloudellinen perusta. Sveitsissä olevassa tulevaisuuden valtiossa tämä vaatimus on jo miltei täytetty. Tulovero edellyttää eri yhteiskuntaluokkien erilaisia tulolähteitä, siis kapitalistista yhteiskuntaa. Sen vuoksi ei ole mitään kummallista siinä, että Liverpoolin talousuudistajat — Gladstonen veljen johtamat porvarit — esittävät saman vaatimuksen kuin puheena oleva ohjelma.

B. »Saksan työväenpuolue vaatii valtion henkiseksi ja siveeliseksi perustaksi:

1. Yleistä ja kaikille yhtäläistä valtion kautta tapahtuvaa kansankasvatusta. Yleistä koulupakkoa. Maksutonta opetusta.»

Yhtäläinen kansankasvatus? Mitä tarkoitetaan näillä sanoilla? Uskotaanko, että nykyisessä yhteiskunnassa (ja nythän on kysymys vain siitä) kaikkien luokkien kasvatus voi olla *yhtäläistä*? Vai vaaditaanko, että yläluokkienkin kasvatus pitäisi pakollisesti rajoittaa varsin vähäiseen kasvatukseen — kansakouluun —, koska yksin se vastaa paitsi palkkatyöläisten myös talonpoikien taloudellista asemaa?

»Yleinen koulupakko. Maksuton opetus.» Edellinen on voimassa yksinpä Saksassakin; jälkimmäinen Sveitsissä ja Yhdysvalloissa kansakoulun osalta. Joskin Yhdysvaltojen eräissä osavaltioissa opetus on »maksutonta» myös korkeakouluissa, niin tosiasiallisesti tämä merkitsee vain sitä, että yläluokat maksavat koulutuskustannuksensa yleisistä verovaroista. Mainittakoon ohimennen, että sama koskee myös »maksutonta oikeudenkäyntiä», jota vaaditaan kohdassa A. 5. Rikoslainkäyttö on kaik-

kialla maksutonta; siviililainkäyttö rajoittuu miltei yksinomaisesti omaisuuskiistoihin ja koskee siis miltei yksinomaisesti omistavia luokkia. Pitääkö näiden oikeusjutut maksaa kansan kukkarosta?

Kouluja koskevassa kohdassa olisi pitänyt vaatia ainakin teknisten (sekä teoreettista että käytännöllistä opetusta antavien) koulujen perustamista kansakoulujen yhteyteen.

»*Valtion kautta tapahtuva kansankasvatus*» on kerrassaan hylättävä. Se että yleisellä lailla määrätään kansakoulujen varoista, opettajakunnan pätevyydestä, opetusohjelmista jne. ja valvotaan, kuten Yhdysvalloissa, valtiontarkastajien avulla näiden lainmääräysten noudattamista, on jotakin aivan muuta kuin valtion nimittäminen kansan kasvattajaksi! Hallitus samoin kuin kirkkokin on päinvastoin estettävä saattamasta koululaitosta vaikutusvaltaansa. Preussi-Saksan valtakunnassa (eikä asiaa auteta sillä kehnolla tekosyyllä, että puhe on »tulevaisuuden valtiosta» — olemmehan huomanneet, miten tämän asian laita on) valtion pitäisi päinvastoin saada kovakouraista koulutusta kansalta.

Kaikesta demokraattisesta sanahelinästä huolimatta koko ohjelman on myrkyttänyt kuitenkin Lassallen lahkokunnan nöyrä usko valtioon eli — mikä ei ole yhtään parempaa — usko demokraattisiin ihmeisiin, eli oikeamin tuo ohjelma on kompromissi kahdenlaisen ihmeisiin uskomisen välillä, jotka molemmat ovat yhtä kaukana sosialismista.

»*Tieteen vapaus*» julistetaan Preussin perustuslain eräessä pykälässä. Miksi nimenomaan tässä?

»*Omantunnonvapaus*»! Jos tänä kulttuuritaistelun aikana halutaan johdattaa liberaalien mieleen heidän vanhat iskusanansa, niin pitäisi sen tapahtua vain tässä muodossa: »Jokaisella täytyy olla mahdollisuus tyydyttää uskonnolliset samoin kuin ruumiillisetkin tarpeensa niin ettei poliisi pistäisi siihen nenäänsä». Mutta työväenpuolueen olisi pitänyt käyttää tilaisuutta hyväkseen ilmaistakseen vakaumuksenaan sen, että porvarillinen »omantunnonvapaus» ei ole mitään muuta kuin kaikenlaisen mahdollisen uskonnollisen omantunnonvapauden sietämistä, jota vastoin työväenpuolue pyrkii vapauttamaan omantunnon

kaikesta uskonnollisesta hullutuksesta. On kuitenkin pidetty parempana olla kohoamatta »porvarillista» tasoa korkeammalle.

Olenkin päässyt oikeastaan loppuun, sillä ohjelman jatkossa ei enää ole mitään oleellisen tärkeää. Rajoitun siksi vain aivan lyhyihin huomautuksiin.

2. »Normaali työpäivä.»

Missään muussa maassa työväenpuolue ei ole tyytynyt näin epämääräiseen vaatimukseen, vaan on aina tarkoin määritellyt työpäivän pituuden sellaiseksi, jollaisen se vallitsevissa oloissa katsoo normaaliksi.

3. »Naisten työn rajoittaminen ja lasten työn kieltäminen.»

Työpäivän normitukseen täytyy jo sinänsä sisältyä naisten työn rajoittaminen, mikäli kyseessä on työpäivän pituus, tauot jne.; muuten se voi merkitä naisten työn kieltämistä vain niillä teollisuusaloilla, jotka ovat erikoisen epäterveellisiä naisille tai siveyden kannalta sopimattomia naissukupuolelle. Jos nimenomaan tätä tarkoitettiin, olisi pitänyt sanoa se.

»*Lasten työn kieltäminen!*» Tässä olisi aivan välttämätöntä määritellä *ikäraja*.

Lasten työn *täydellinen kieltäminen* ei sovi yhteen suurteollisuuden olemassaolon kanssa ja on sen vuoksi pelkkä hurskas toivomus.

Sen toteuttaminen, jos se olisi mahdollista, olisi taantumuksellista, sillä tuotannollisen työn varhainen yhdistäminen opetukseen on tehokkaimpia keinoja nykyisen yhteiskunnan muuttamiseksi, jos vain eri ikäluokkien työaika on tiukasti säännelty ja on ryhdytty muihin ennakkotoimiin lasten suojelemiseksi.

4. »Tehdas-, käsi- ja kotiteollisuus valtion valvontaan.»

Preussi-Saksan valtioon nähden olisi pitänyt ehdottomasti vaatia, että valtion tarkastajat erotettaisiin vain oikeuden päätöksellä, että kuka tahansa työläinen voisi nostaa syytteen tarkastajaa vastaan velvollisuuksien laiminlyömisestä, että tarkastajilla pitää olla lääkärin koulutus.

5. »Vankien työn sääntely.»

Mitätön vaatimus yleisessä työväen ohjelmassa. Joka tapauksessa olisi pitänyt sanoa selvästi, ettei mistään kilpailun pelosta haluta tavallisia rikollisia kohdeltavan kuin elukoita eikä varsinkaan sitä, että rikollisilta riistetään ainoa parannuskeino, tuottava työ. Sen vähempää ei toki voitane odottaa sosialisteilta.

6. »Tehokas vastuulaki.»

Olisi ollut sanottava, mitä tarkoitetaan »tehokkaalla» vastuulailla.

Ohimennen huomautettakoon, että normaalia työpäivää koskevassa kohdassa on sivuutettu tehdaslainsäädännön se osa, joka koskee terveydenhoidollisia toimenpiteitä, tapaturmantorjuntaa jne. Vastuulakia tarvitaan vasta sitten, kun näitä määräyksiä rikotaan.

Lyhyesti tämäkin lisäys on merkillinen hataran sanontansa vuoksi.

Dixi et salvavi animam meam.*

*Kirjoittanut Marx huhtikuussa—
toukokuun alkupuolella
1875*

*Valitut teokset kolmessa osassa,
3. osa, s. 7—24*

*Julkaistu lyhennelmänä »Die
Neue Zeit» aikakauslehdessä,
Bd. 1, N. 18, 1890—1891*

* — Puhuin ja pelastin sieluni. *Toim.*

ENGELS AUGUST BEBELILLE³⁴⁸

Lontoossa 18.—28. maaliskuuta 1875

Hyvä Bebel!

Sain helmikuun 23. päivätyn kirjeenne ja olen iloinen, että voitte hyvin.

Kysytte minulta, mitä mieltä olemme yhdistymisjuttusta? Valitettavasti olemme samanlaisessa asemassa kuin Tekin. Liebknecht enempää kuin kukaan muukaan ei ole ilmoittanut meille mitään ja mekin tiedämme siis vain sen mitä on ollut lehdissä, niissä taas ei ollut mitään siihen saakka, kunnes noin kahdeksan päivää sitten tuli ohjelmanluonnos. Tuo luonnos hämmästytti meitä tietysti aika lailla.

Puolueemme on ojentanut niin usein kätensä lassalalaisille ehdottaen sovintoa tai ainakin yhteistyötä ja saanut niin usein Hasenclevereilta, Hasselmanneilta ja Tölckeiltä kopean torjuvan vastauksen, että lapsikin olisi tehnyt siitä seuraavan johtopäätöksen: koska nyt nuo herrat tulevat luoksemme ehdottamaan sovintoa, niin he ovat helkkarin ahtaalla. Mutta heidän hyvin tunnetun luonteensa vuoksi velvollisuutemme on käyttää hyväksi heidän ahdinkoan ja vaatia itsellemme kaikki mahdolliset takeet siitä, etteivät nuo miehet jälleen lujita järkyneitä asemiaan työläisten keskuudessa meidän puolueemme kustannuksella. Heidät olisi pitänyt ottaa vastaan mahdollisimman kylmästi ja epäluuloisesti, asettaa yhdistymisen ehdoksi se, missä määrin he suostuvat lupumaan lahkolaistunnuksistaan ja »valtionavustaan» ja hyväksymään pääkohdiltaan vuoden 1869 Eisenachin ohjelman³⁴⁹ tai sen korjatun nykyaikaistetun laitoksen. Teoreettisessa suhteessa, siis siinä suhteessa, millä on ohjelmassa ratkaiseva merkitys, meidän puolueellamme ei ole lassalalaisilta *kerrassaan mitään oppimista*; mutta

lassallelaisilla kylläkin olisi opittavaa meidän puolueeltamme. Yhdistymisen ensimmäisenä ehtona olisi oltava sen, että he lakkaisivat olemasta lakkolaisia, lassallelaisia, että he siis ennen kaikkea lakkaisivat pitämästä valtionapua koko maailmaan tepsivänä paranteena tai edes katsoisivat sen toisarvoiseksi väliaikaiseksi toimenpiteeksi monien muiden mahdollisten toimenpiteiden ohella. Ohjelmanluonnos osoittaa, että meikäläiset, jotka teoriassa ovat lassallelaisia johtajia sata kertaa etevämpiä, ovat heitä yhtä monta kertaa kehnompia poliittisessa oveluudessa; kunniaattomat ovat taas kerran jymäyttäneet armottomasti »kunniallisia».*

Ensinnäkin on hyväksytty mahtipontinen, mutta historiallisesti virheellinen Lassallen lausuma, että työväenluokkaan nähden kaikki muut luokat ovat vain yhtä taantumuksellista joukkoa. Tämä väite pitää paikkansa vain erinäisissä poikkeustapauksissa, esimerkiksi sellaisen proletaarisen vallankumouksen aikana, jollainen oli Kommuuni, tai sellaisessa maassa, jossa ei vain porvaristo ole muovannut valtiota ja yhteiskuntaa omaksi kuvakseen, vaan myös demokraattinen pikkuporvaristo on jos sen jälkeen suorittanut tuon muutoksen viimeistä piirtoa myöten. Jos esimerkiksi Saksassa demokraattinen pikkuporvaristo kuuluisi tuohon taantumukselliseen joukkoon, niin kuinka sosiaalidemokraattinen työväenpuolue on saattanut vuosikausia kulkea käsi kädessä sen kanssa, Kansanpuolueen kanssa? Kuinka »Volksstaat» saattaa ottaa miltei koko poliittisen aineistonsa pikkuporvarillis-demokraattisesta »Frankfurter Zeitungista»³⁵⁰? Ja kuinka voidaan ottaa tähän samaan ohjelmaan kokonaista seitsemän vaatimusta, jotka suoraan ja kirjaimellisesti ovat yhtäpitäviä Kansanpuolueen ja pikkuporvarillisten demokraattien ohjelman kanssa? Tarkoitin seitsemää poliittista vaatimusta: 1—5 ja 1—2, jotka kaikki ovat *porvarillis-demokraattisia*³⁵¹.

Toiseksi: työväenliikkeen kansainvälisyyden periaate kielletään nykyaikaan nähden käytännöllisesti katsoen kokonaan, ja sen tekevät miehet, jotka ovat kokonaista

* — »kunniallisiksi» sanottiin eisenachilaisia. *Toim.*

viisi vuotta ja mitä vaikeimmissa oloissa noudattaneet mitä kunniakkaimmalla tavalla tätä periaatetta. Saksan työläiset olivat eurooppalaisen liikkeen etujoukkona *pääasiallisesti* sen ansiosta, että he käyttäytyivät sodan³⁵² aikana todella internationaalisesti; minkään muun maan proletariaatti ei olisi voinut käyttäytyä niin hyvin. Mutta nyt heidän pitäisi luopua tuosta periaatteesta juuri sellaisena ajankohtana, jolloin työläiset alkavat kaikkialla ulkomailla korostaa sitä samassa mitassa, kuin hallitukset pyrkivät tukahduttamaan jokaisen yrityksen, jonka tarkoituksena on tämän periaatteen toteuttaminen jonkin järjestön puitteissa! Ja mitä jää loppujen lopuksi jäljelle työväenliikkeen kansainvälisyydestä? Vain heikko toivo, ei kuitenkaan Euroopan työläisten tulevasta yhteistoiminnasta heidän vapauttamisekseen, vaan Rauhanliiton herrojen porvarienv tulevasta »kansojen internationaalisesta veljeydestä», »Euroopan Yhdysvalloista»!

Ei tietenkään ollut tarpeen puhua Internationaalista sellaisenaan. Mutta ei myöskään olisi pitänyt perääntyä askeltakaan vuoden 1869 ohjelmasta, vaan olisi pitänyt sanoa suunnilleen näin: *vaikka* Saksan työväenpuolue toimiikin *ennen kaikkea* sille määrättyjen valtionrajojen puitteissa (Saksan työväenpuolueella ei ole oikeutta puhua Euroopan proletariaatin nimissä, ei varsinkaan mitään virheellistä), se kuitenkin tuntee solidaarisuutta kaikkien muiden maiden työläisiä kohtaan ja on aina valmis täyttämään edelleenkin, kuten tähänkin asti, tämän solidaarisuuden velvoitukset. Nuo velvoitukset ovat olemassa, vaikkei se julistaisikaan tai katsoisi itseään Internationaalin osaksi; niihin kuuluu esimerkiksi avunanto ja rikkuruuden ehkäiseminen lakkojen aikana, huolenpito siitä, että Saksan työläisille tiedotetaan puoluelehdissä ulkomaisesta liikkeestä, agitaatio uhkaavia tai puhkeavia dynastisia sotia vastaan, joiden aikana taktiikka olkoon samantapaista kuin se, jota noudatettiin mallikelpoisesti vuosina 1870 ja 1871, jne.

Kolmanneksi: meikäläiset ovat sallineet tyrkyttää itselleen Lassallen »rautaisen palkkalain», joka perustuu siihen kerrassaan vanhentuneeseen taloustieteelliseen käsitykseen, että työläinen saa muka keskimäärin vain työpalkkaminiimin, ja nimenomaan siksi, koska Malthu-

sin väestöteorian mukaan työläisiä on aina liikaa (sel-laista oli Lassallen todistelu). Marx on kuitenkin teok-sessaan »Pääoma» yksityiskohtaisesti osoittanut, että työpalkkaa sääntelevät lait ovat hyvin monimutkaisia, että olosuhteiden mukaan vallitsevana on niistä milloin mikin, että ne eivät siis suinkaan ole rautaisia, vaan päin-vastoin hyvinkin joustavia ja että yleensäkin tätä kysy-mystä ei voida ratkaista parilla kolmella sanalla, niin kuin Lassalle on luullut. Tämän lain malthusilaisen pe-rustelun — Lassalle on jäljentänyt tuon lain Malthusilta ja Ricardolta (viimeksi mainittua vääristellen) —, sel-laisena kuin se esitetään esimerkiksi »Työläisen luku-kirjan» 5. sivulla lainattuna eräästä Lassallen toisesta kirjasesta³⁵³, Marx on kumonnut seikkaperäisesti jak-sossa »Pääoman kasautumisprosessi»³⁵⁴. Hyväksymällä Lassallen »rautainen laki» on siis hyväksytty väärä väite ja sen väärä perustelu.

Neljänneksi: ohjelmassa esitetään *ainoana sosiaalisena* vaatimuksena Lassallen valtionapu siinä alastomimmas-sa muodossa, jossa Lassalle plagioi sen Buchez'ltä. Ja tämä vielä senkin jälkeen kun Bracke oli mainiosti pal-jastanut tuon vaatimuksen mitättömyyden³⁵⁵, kun puo-lueemme melkein kaikkien, ellei suorastaan kaikkienkin puhujien oli täytynyt taistelussa lassallelaisia vastaan esiintyä tuota »valtionapua» vastaan! Puolueemme suu-rempaa nöyryytystä ei voisi kuvitellakaan. Tuo on Amand Goeggin tasolle madaltunutta internationalismia, Buchezin porvarilliseksi tasavaltalaisuudeksi madaltu-nutta sosialismia, Buchezin, joka asetti tuon vaatimuk-sen *sosialistien vastapainoksi*, taistellakseen heitä vastaan!

Lassallelaisessa merkityksessä »valtionapu» on par-haassa tapauksessa vain *yksi* niistä monista toimenpiteistä, joilla päämäärä saavutetaan, mikä tässä ohjelmanluon-noksessa on ilmaistu avuttomasti: »raivatakseen tietä sosiaalisen kysymyksen ratkaisulle», — ikään kuin meillä olisi vielä jokin teoreettisesti *ratkaisematon* sosiaalinen *kysymys!* Jos siis sanottaisiin: »Saksan työväenpuolue pyrkii hävittämään palkkatyön ja samalla luokkaerot järjestämällä kollektiivisen teollisuus- ja maataloustuo-tannon kansallisessa mitassa; se kannattaa kaikkia toi-menpiteitä, jotka edistävät tämän päämäärän saavutta-

mista», niin kenelläkään lassallelaisella ei voisi olla mitään sitä vastaan.

Viidenneksi: työväenluokan järjestäytymisestä luokkana ammattiyhdistysten välityksellä ei ole sanottu sanaakaan. Mutta se on sängen oleellinen kohta, sillä juuri tämä on proletariaatin varsinainen luokkajärjestö, jossa se käy jokapäiväistä taisteluaan pääomaa vastaan, joka on sille koulu ja jota nykyisin ei voi enää tukahduttaa ankarinkaan taantumus (niin kuin nyt Pariisissa). Sen tärkeän merkityksen vuoksi, jonka tämä järjestö saa myös Saksassa, olisi mielestämme ehdottoman välttämätöntä mainita siitä ohjelmassa ja antaa sille mahdollisuuksien mukaan tietty sija puolueorganisaatiossa.

Kaikien tämän ovat meikäläiset tehneet lassallelaisten mieliksi. Mutta missä nämä ovat antaneet periksi? Siinä, että ohjelmaan on otettu paljon varsin sotkuisia ja *puhtaasti demokraattisia vaatimuksia*, joista jotkin ovat siinä vain muodin vuoksi, kuten esimerkiksi »kansan välitön lainsäädäntö», joka on käytännössä Sveitsissä ja saa aikaan enemmän vahinkoa kuin hyötyä, mikäli se yleensä saa mitään aikaan. »*Hallinto* kansan käsiin», siinä olisi vielä järkeä. Samoin puuttuu myös kaiken vapauden ensimmäinen ehto; se, että kaikki virkamiehet olisivat mihin kansalaiseen tahansa kohdistuneista virantoimituksistaan velvollisia vastaamaan tavanomaisten tuomioistuinten edessä ja julkisen oikeuden mukaisesti. En rupea puhumaan siitä, että sellaiset vaatimukset kuin tieteen ja omantunnonvapaus esiintyvät jokaisessa liberaalisessa porvarillisessa ohjelmassa ja näyttävät tässä hieman kummallisilta.

Vapaa kansanvaltio on muuttunut vapaaksi valtioksi. Näiden sanojen kieliopillisen merkityksen mukaan vapaa valtio on sellainen, jossa valtio on vapaa kansalaistensa suhteen, siis valtio, jossa on despoottinen hallitus. Pitäisi lopettaa koko tuo jaarittelu valtiosta, varsinkin nyt Kommuunin jälkeen, joka ei ollut enää valtio sanan varsinaisessa merkityksessä, »*Kansanvaltiolla*» anarkistit ovat pistelleet meitä yllin kyllin, vaikka jo Proudhonia vastaan suunnatussa Marxin teoksessa ja sen jälkeen »Komunistisessa manifestissa» sanotaan suoraan, että sosialistisen yhteiskuntajärjestelmän tultua pystytetyksi valtio hajoaa [sich auflöst] ja katoaa itsestään. Mutta koska

valtio on vain ohimenevä laitos, jota joudutaan käyttämään taistelussa, vallankumouksessa, vastustajain väkivaltaisessa kukistamisessa, niin on sulaa järjettömyyttä puhua vapaasta kansanvaltiosta: niin kauan kuin proletariaatti vielä *tarvitsee* valtiota, se ei tarvitse sitä vapauden vuoksi, vaan nujertaakseen vastustajansa, ja silloin kun käy mahdolliseksi puhua vapaudesta, silloin valtio sellaisenaan lakkaa olemasta. Siksi me ehdottaisimme sanan »*valtio*» tilalle kaikkialla sanaa »yhteisö» [Gemeinwesen], joka on erinomainen vanha saksalainen sana ja vastaa ranskan sanaa »kommuuni».

»Kaikkinaisen sosiaalisen ja poliittisen eriarvoisuuden poistaminen» on niin ikään sangen epäilyttävä lausuma sanojen »kaikkien luokkaerojen hävittäminen» asemesta. Eri maiden, alueiden ja vieläpä paikkakuntienkin välillä tulee elinoloissa aina olemaan *tiettyä* eriarvoisuutta, jota voidaan pienentää vähimmäismäärään, mutta ei voida koskaan täydellisesti poistaa. Alppien asukkailla tulee aina olemaan toisenlaiset elinotot kuin tasankojen asukkailla. Sosialistisen yhteiskunnan käsittäminen *tasa-arvoisuuden* valtakunnaksi on yksipuolinen ranskalainen käsitys, joka liittyy vanhaan tunnukseseen »vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus», käsitys, joka tietyinä *kehitysvaiheena* oli aikanaan oikeutettu ja paikallaan, mutta josta nyt, kuten kaikista muistakin aikaisempien sosialististen koulukuntien yksipuolisuuksista, pitäisi päästä, koska se aiheuttaa vain sekaannusta ja koska nyt on löydetty tämän osien täsmällisempiä esitystapoja.

Lopetan, vaikka miltei jokainen sana tässä ohjelmassa, joka lisäksi on kirjoitettu latteasti ja värittömästi, vaatisi arvostelua. Ohjelma on sellainen, että jos se hyväksytään, niin Marx ja minä emme *koskaan* suostu liittymään tuollaiselle pohjalle perustettuun *uuteen* puolueeseen ja meidän täytyy hyvin vakavasti harkita, minkä kannan me (myös julkisesti) siihen otamme. Ottakaa huomioon, että ulkomailla Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen kaikista ja kaikenlaisista esiintymisistä ja teoista langetetaan vastuu *meille*. Niinpä esimerkiksi Bakunin teoksessaan »Valtiolaitos ja anarkia» langettaa meille vastuun jokaisesta harkitsemattomasta sanasta, jonka Liebknecht on sanonut tai kirjoittanut »Demokra-

tisches Wochenblattin»³⁵⁶ perustamisesta asti. Luullaan, että me komennamme täältä käsin koko liikettä, vaikka Te tiedätte yhtä hyvin kuin minäkin, ettemme ole juuri koskaan vähääkään puuttuneet puolueen sisäisiin asioihin, ja jos olemme puuttuneetkin, niin vain oikaistaksemme mikäli mahdollista niitä virheitä, joita mielestämme on tehty, ja silloinkin *vain teoreettisia* virheitä. Mutta Te itsekin ymmärrätte, että tämä ohjelma muodostaa käännekohdan, joka voi hyvin helposti pakottaa meidät kieltäytymään olemasta millään tavoin vastuussa tällaisen ohjelman hyväksyneestä puolueesta.

Puolueen virallisella ohjelmalla on yleensä pienempi merkitys kuin sillä, mitä puolue tekee todellisuudessa. Mutta sittenkin *uusi* ohjelma on aina julkinen lippu, ja ulkomaailma arvostelee puoluetta tämän lipun mukaan. Siksi ohjelma ei saa missään tapauksessa olla taka-askel, jollainen kyseinen ohjelmaluonnos on verrattuna Eisenachin ohjelmaan. Olisihan pitänyt ajatella sitäkin, mitä muiden maiden työläiset sanovat tästä ohjelmasta, minkä vaikutuksen tekee se, että koko Saksan sosialistinen proletariaatti antautuu näin lassallelaisuuden edessä.

Sitä paitsi olen varma, että *tällä* pohjalla tapahtuva yhtyminen ei kestä vuottakaan. Näinköhän puolueemme parhaimmisto suostuu puheissaan märehtimään ulkoa opittuja Lassallen fraaseja rautaisesta palkkalaista ja valtionavusta? Haluaisinpa nähdä esimerkiksi Teidät sellaisessa osassa! Ja vaikka he suostuisivatkin siihen, niin heidän kuulijansa viheltäisivät heidät alas. Mutta olen kuitenkin varma siitä, että lassallelaiset pitävät kiinni juuri *näistä* ohjelmakohdista niin kuin koronkiskuri Shylock lihanaulastaan.* Ero olisi siis välttämätön; mutta Hasselmannin, Hasencleverin, Tölcken ja kumppanit me olemme jälleen tehneet »kunniallisiksi», eron jälkeen me osoittaudumme heikentyneiksi, mutta lassallelaiset voimistuneiksi; puolueemme menettää poliittisen moitteettomuutensa eikä tietenkään voi enää milloinkaan taistella antaumuksellisesti niitä Lassallen fraaseja vastaan, jotka se itse on kirjoittanut lippuunsa joksikin aikaa; ja jos lassallelaiset tulevat silloin taas

* *William Shakespeare*. Venetsian kauppias, ensimmäinen näytös, kolmas kohtaus. *Toim.*

sanomaan, että he ovat ainoa todellinen työväenpuolue, kun taas meidän kannattajamme ovat porvareita, niin todistukseksi he voivat viitata tähän ohjelmaan. Kaikki siinä olevat sosialistiset toimenpiteet ovat *heidän* esittämiään, kun taas *meidän* puolueemme on sisällyttänyt siihen vain sen, mitä vaativat pikkuporvarilliset demokraatit, jotka *se itse* on kuitenkin samassa ohjelmassa luon nehtinut »taantumuksellisen joukon» osaksi.

Lykkäsin tämän kirjeen lähettämistä, koska Teidät vapautetaan vasta. 1. huhtikuuta Bismarckin syntymäpäivän johdosta, enkä halunnut, että kirje olisi mahdollisesti siepattu yritettäessä saattaa se perille salakuljetustietä. Mutta sain vastikään kirjeen Brackelta, jolla niin ikään on herännyt ohjelman suhteen vakavia epäilyksiä, ja hän haluaa saada tietää mielipiteemme. Siksi lähetän tämän kirjeen asian jouduttamiseksi hänelle, jotta hän voisi sen lukea eikä minun tarvitsisi kirjoittaa tätä juttua toiseen kertaan. Olen muuten sanonut totuuden tästä asiasta myös Rammille, mutta Liebkechtille kirjoitin vain lyhyesti. En voi antaa hänelle anteeksi sitä, että hän ei ilmoittanut meille *sanallakaan* koko tästä asiasta (kun taas Ramm ja muut luulivat hänen antaneen siitä meille tarkat tiedot), ennen kuin se oli jo niin sanoakseni liian myöhäistä. Siten hän on tosin menetellyt jo kauan — ja siitä on johtunut se laaja epämiellyttävä kirjeenvaihto, jossa me, Marx ja minä, olemme hänen kanssaan olleet, — mutta tällä kertaa asia on saanut aivan liian ilkeän käänteän, ja *me kieltäydymme päättävästi seuraamasta häntä tuolla tiellä.*

Koettakaa järjestää niin, että voisitte tulla kesällä tänne. Asuisitte tietysti luonani, ja jos ilmat ovat hyviä, niin voisimme matkustaa muutamaksi päiväksi ottamaan merikylpyjä; pitkäaikaisen vankilassaolon jälkeen se on Teille hyvin terveellistä.

Ystävällisin terveisin
Teidän F. E.

Marx on hiljan muuttanut asuntoa, hänen osoitteensa on 41, Maitland Park Crescent, NW, London.

ENGELS KARL KAUTSKYLLE

Stuttgartiin

Lontoossa 23. helmikuuta 1891

Hyvä Kautsky!

Toissa päivänä lähettämäni kiireellisen onnitteluni olet luultavasti jo saanut. Ja palatkaamme nyt taas siihen samaan asiaan, Marxin kirjeeseen*.

Pelko, että se antaa aseet viholliselle, on osoittautunut aiheettomaksi. Ilkeämielisiä vihjailuja voidaan tietysti tehdä minkä johdosta hyvänsä, mutta ylipäänsä tämä armoton itsekritiikki on vaikuttanut vihollisiin aivan tyrmistävästi ja herättänyt ihailua: mikä sisäinen voima täytyykään olla puolueella, joka saattaa näin menetellä! Se näkyy selvästi sinun lähettämistäsi (suuri kiitos!) ja muilta paikkakunnilta saamistani vastustajien lehdistä. Suoraan sanoen minäkin ajattelin samoin silloin kun valmistelin asiakirjan julkaisemista. Tiesin että ensi alussa se olisi yhdelle ja toiselle sangen epämieluisa kolaus. Mutta sitä ei voitu välttää, ja arvelin, että asiakirjan sisältö painaa vaakalaudalla paljon enemmän. Tiesin että puolue oli kyllin luja kestääkseen sen, ja olin varma että nykyisinkin *se kestää* sen peittelemättömän kielen, jolla se sanottiin julki 15 vuotta sitten; että voidaan oikeudenmukaisesti pää pystyssä viitata tuohon voimainkoetukseen ja sanoa: missä on toinen sellainen puolue, joka rohkenisi tehdä jotakin samankaltaista? Sen sanominen jätettiin muuten Saksin ja Wienin »Arbeiter-Zeitungille» ja »Züricher Postille»³⁵⁷.

Kun otat »Neue Zeitin»³⁵⁸ 21. numerossa itsellesi vastuun julkaisemisesta, niin tekosi ansaitsee kiitosta, mutta älä unohda, että ensi sysäyksen annoin kuitenkin minä

* Ks. tätä osaa, s. 529—551. *Toim.*

enkä sitä paitsi oikeastaan jättänyt Sinulle valinnan varaa Siksi otankin itselleni päävastuun. Mitä yksityiskohtiin tulee, niin niistä voidaan aina olla eri mieltä. Olen pyyhkinyt yli ja muuttanut kaiken, mitä sinä ja Dietz vastustitte, ja jos Dietz olisi osoittanut useampiakin kohtia, niin silloinkin olisin ollut mahdollisimman taipuvainen, minkä olen aina teille käytännössä osoittanut. Mitä taas pääasiaan tulee, niin *velvollisuutenani* oli julkaista tämä asiakirja heti kun ohjelma oli otettu keskusteltavaksi. Sitä paitsi Liebknechtin Hallessa pitämän esitelmän³⁵⁹ jälkeen, jossa hän osaksi on ujostelematta käyttänyt kuin omiaan otteita Marxin »Arvostelusta» ja osaksi polemisoinut sitä vastaan asiakirjaa nimeämättä, Marx olisi ehdottomasti esittänyt tuon muunnelman vastapainoksi oman originaalinsa, ja olin velvollinen tekemään sen hänen asemestaan. Valitettavasti minulla ei vielä silloin ollut itse asiakirjaa; löysin sen vasta paljon myöhemmin pitkällisten etsiskelyjen jälkeen.

Sanot Bebelin kirjoittaneen sinulle, että Marxin arvio Lassallesta on herättänyt vanhoissa lassallelaisissa ärtymistä. Varsin mahdollista. Hehän eivät tunne asian todellista laitaa ja ei olisi pahitteeksi valistaa heitä tässä kysymyksessä. Ei ole minun syytäni jollei tuo väki tiedä Lassallen koko suuruuden perustuvan siihen, että Marx salli Lassallen vuosikausia koreilla hänen tieteellisten tutkimustensa tuloksilla kuin omillaan ja vieläpä väärillä niitä olemattoman taloustieteellisen koulutuksensa puutteessa. Mutta minä olen Marxin testamentin täytäntöönpanija kirjallisuuden alalla ja siksi minulla on tiettyjä velvollisuuksia.

Jo 26 vuotta Lassalle on kuulunut historiaan. Jos kohta historiallinen arvostelu ei kohdistunut häneen poikkeuslain aikana, niin nyt on vihdoin koittamassa aika, jolloin sen pitää päästä oikeuksiinsa ja tehdä selväksi Lassallen todellinen asema verrattuna Marxiin. Eihän puolueen uskonkappaleeksi voi tulla taru, joka hämää Lassallen todellisen hahmon ja ylistää häntä maasta taivaaseen. Niin suuriksi kuin Lassallen liikkeelle tekemät palvelukset arvostettaneenkin, hänen historiallinen merkityksensä liikkeessä jää kaksinaiseksi. Sosialisti-Lassallen kantapäillä seuraa demagogi-Lassalle. Agitaat-

tori- ja organisaattori-Lassallesta kuultaa kaikkialla Hatzfeldtin jutun³⁶⁰ asianajaja: sama kyynisyys keinojen valinnassa, sama taipumus ympäröidä itsensä epäilyttävillä ja lahjottavilla henkilöillä, joita voidaan käyttää pelkkänä välikappaleena ja heittää sitten pois. Käytännössä hän oli vuoteen 1862 erityisesti preussilainen vulgaari demokraatti, jolla oli voimakkaita bonapartelaisia taipumuksia (silmäilin vastikään läpi hänen Marxille kirjoittamansa kirjeet), ja muutti sitten yhtäkkiä aivan henkilökohtaisista syistä rintamaa ja aloitti agitaationsa. Eikä kulunut kahtakaan vuotta, kun hän jo pyrki saamaan työläiset kuningasvallan puolelle porvaristoa vastaan ja ryhtyi vehkeilemään luonteeltaan häntä muistuttavan Bismarckin kanssa, minkä seurauksena olisi väistämättä ollut liikkeen tosiasiallinen pettäminen, ellei häntä onnekseen olisi ajoissa ammuttu. Hänen agitatorisissa teoksissaan se oikea, minkä hän lainasi Marxilta, on siinä määrin punoutunut hänen, Lassallen, omiin ja tavallisesti vääriin mieltelmiin, että on miltei mahdollonta erottaa niitä toisistaan. Se osa työläisistä, joka on loukkaantunut Marxin kritiikin vuoksi, tuntee Lassallen vain hänen kaksivuotisen agitaatiotyönsä perusteella ja katselee sitäkin ruusunpunaisten silmälasien läpi. Mutta historiallinen kritiikki ei voi iäksi jähmettyä tekemään kunniaa moisille ennakkoluuloille. Velvollisuuteni oli kerta kaikkiaan paljastaa lopultakin Marxin ja Lassallen oikea suhde. Nyt se on tehty. Siihen voin toistaiseksi tyytyäkin. Sitä paitsi minulla on nyt muuta tekemistä. Julkaistuna Marxin armoton arvostelma Lassallesta jo sinänsä tekee tarpeellisen vaikutuksen ja valaa rohkeutta muihin. Mutta jos olosuhteet pakottaisivat minut esiintymään, niin minulle ei jäisi valinnan varaa: minun pitäisi tehdä ainiaaksi loppu Lassallen tarusta.

Se että ryhmässä on vaadittu asettamaan »Neue Zeit» sensuurin alaiseksi, on todella mainiota. Onko tuo poikkeuslain aikaisen ryhmädiktatuurin kummittelua (diktatuurin, joka oli silloin välttämätön ja jota toteutettiin erinomaisesti) vai entisen ankarasti koulitun von Schweitzerin järjestön muistelmia? On todella loistava ajatus, että Saksan sosialistinen tiede joutuisi Bismarckin sosialistilaista vapauduttuaan uuden, sosiaalidemokraat-

tisten puoluevirikailijain itsensä kyhäämän ja täytäntöönpaneman sosialistilain alaiseksi. Itse luonto on muuten pitänyt huolen siitä, etteivät puut kasva taivaaseen saakka*.

»Vorwärtsin»³⁶¹ kirjoitus ei liikuta minua paljoakaan. Odotan, kunnes Liebknecht kertoo koko jutun omalla tavallaan, ja sitten ehkä vastaan kumpaankin mahdollisimman ystävällisessä sävyssä. »Vorwärtsin» kirjoituksessa on vain oikaistava eräitä väriä väitteitä (esimerkiksi, että me muka emme halunneet yhdistymistä, että tapahtumat muka osoittivat Marxin olleen väärässä jne.) ja vahvistettava se, mikä on itsestään selvää. Tähän vastaukseen aion omasta puolestani lopettaakin tämän väittelyn, mikäli uudet hyökkäykset tai väärät väitteet eivät pakota minua jatkamaan.

Kerro Dietzille, että muokkailen »Alkuperää»**. Juuri tänään sain kirjeen Fischeriltä, joka niin ikään pyytää minulta kolmea uutta esipuhetta³⁶²!

Sinun *F. E.*

*Valitut teokset kolmessa osassa.
3. osa, s. 32—34*

* Alkutekstissä on saksalainen sananparsa *Es ist dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen.* *Toim.*

** Kysymys on Engelsin teoksen *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä* neljännestä saksankielisestä painoksesta. *Toim.*

ENGELS AUGUST BEBELILLE

Hubertusburgiin

Lontoossa 20. kesäkuuta 1873

Hyvä Bebel!

Vastaan ensiksi Teidän kirjeeseen, sillä Liebknechtin kirje on vielä Marxilla eikä hän voi nyt ryhtyä sitä etsimään.

Ei se ollut Hepner, vaan komitean allekirjoittama Yorckin kirje Hepnerille, mikä sai meidät täällä pelkäämään, että puoluejohto — joka onnettomuudeksi on läpeensä lassallelainen — käyttää hyväksi Teidän vankeuttanne muuttaakseen »Volksstaatin» joksikin »rehellisen» »Neuer Social-Demokratin»³⁶³ tapaiseksi. Yorck tunnusti suoraan noiden suunnitelmien olemassaolon, ja kun komitea otti itselleen oikeuden nimittää ja erottaa toimittajia, niin vaara oli epäilemättä riittävän suuri. Edessä ollut Hepnerin karkotus³⁶⁴ lujitti noita suunnitelmia vieläkin enemmän. Tällaisessa tilanteessa meidän piti tietää aivan tarkalleen, miten asia oli; siitä johtui tämä kirjeenvaihto...

Teidän ei pidä unohtaa, että Hepner ja vielä suuremmassa määrin Seiffert, Blos ym. ovat suhteessa Yorckiin aivan toisenlaisessa asemassa kuin Te ja Liebknecht, puolueen perustajat; jos Te voitte yksinkertaisesti jättää huomiotta tuollaiset esitykset, niin heiltä tuskin voidaan vaatia samaa. Puoluejohdolla on sentään tietty muodollinen valvontaoikeus puolueen äänenkannattajaan; *Teidän* suhteenne tätä oikeutta ei toteutettu, mutta tällä kertaa siihen on epäilemättä yritetty turvautua, vieläpä puolueen vahingoksi. Sen vuoksi olemme katsoneet velvollisuudeksemme tehdä kaikkemme tämän estämiseksi.

Hepner saattoi tehdä toisarvoisia taktisia virheitä, varsinkin sen *jälkeen* kun oli saanut komitean kirjeen, mut-

ta asiallisesti katsoen meidän täytyy myöntää empimättä hänen olevan oikeassa. En voi myöskään moittia häntä heikkoudesta, sillä jos komitea antaa hänen selvästi ymmärtää, että hänen täytyy jäädä pois toimituksesta, ja lisää, että muuten hän joutuu työskentelemään Blossin alaisena, niin en näe, millä tavoin hän voisi vielä tehdä vastarintaa. Eihän hän voinut linnoittautua toimitukseen uhmataksaan komiteaa. Johtoportaan tiukkasanaisen kirjeen jälkeen pidän jopa anteeksiannettavina Hepnerin mielenilmauksia »Volksstaatissa», joita Te lainaatte ja jotka vielä aikaisemmin tekivät minuun epämiellyttävän vaikutuksen.

Joka tapauksessa sen jälkeen kun Hepner vangittiin ja hän joutui lähtemään Leipzigiin, »Volksstaat» on tullut selvästi huonommaksi, ja komitea menettelisi paljon oikeammin, jos sen sijaan että riitelisi Hepnerin kanssa, tukisi häntä kaikin tavoin. Komitea vaati muuttamista, että »Volksstaatin» toimitustapaa muutettaisiin, että tieteellisiä artikkeleita ei painettaisi vaan korvattaisiin pääkirjoituksilla à la »Neuer Social-Demokrat», ja *uhkaili suoranaisilla pakkotoimilla*. En tunne lainkaan Blossia, mutta jos samainen komitea on nimittänyt hänet samanaikaisesti, niin voidaan olettaa, että se on löytänyt mieleisensä henkilön.

Mitä tulee puolueen suhtautumiseen lassallelaisuuteen, niin Te tietysti voisitte päättää parhaiten, mitä taktiikkaa eri tapauksissa on käytettävä. Mutta tulee ottaa huomioon myös seuraava. Kun joutuu, kuten Te, jossain määrin kilpailemaan Saksan yleisen työväenyhdistyksen kanssa, voi helposti käydä niin, että kiinnittää liiaksi huomiota kilpailijaan ja tottuu kaikissa asioissa ajattelemaan ennen kaikkea sitä. Mutta Saksan yleinen työväenyhdistyksen ja Sosialidemokraattinen työväenpuolue ovat yhä vieläkin vain mitättömänä vähemmistönä Saksan työväenluokassa. Meidän monivuotisen kokemuksen vahvistaman mielipiteemme mukaan taas oikeaa taktiikkaa propagandassa ei ole se, että vastustajalta voitetaan milloin siellä, milloin täällä yksilöitä tai järjestön jäsenryhmiä, vaan se, että vaikutetaan laajoihin, järjestöön kuulumattomiin joukkoihin. Yksi veres mies, jonka olemme itse nostaneet koskemattomasta maaperäs-

tä, on arvokkaampi kuin kymmenen lassallelaista loikkaria, jotka aina tuovat mukanaan puolueeseen virheellisten katsomustensa aineksia. Kun voitaisiin saada vain joukot ilman niiden *paikallisia johtajia*, niin se menisi vielä mukiin. Mutta valitettavasti joudutaan aina ottamaan kaupanpäällisiksi kosolti tuollaisia johtajia, joita sitovat heidän aikaisemmat julkiset esiintymisensä, elleivät aikaisemmat katsomuksensakin, ja jotka haluavat hinnalla millä hyvänsä näyttää, etteivät he ole luopuneet periaatteistaan, vaan että päinvastoin juuri Sosialidemokraattinen työväenpuolue saarnaa *todellista* lassallelaisuutta. Juuri sellainen onnettomuus tapahtui Eisenachissa — siihen aikaan se oli ehkä kiertämätön onnettomuus — mutta puoluetta nuo ainekset ehdottomasti vahingoittivat, ja on vielä kyseenalaista, eikö puolue olisi nykyisin ainakin yhtä voimakas ilman niitäkin, jotka siihen silloin liittyivät. Joka tapauksessa se olisi mielestäni vahingoksi, jos nuo ainekset saisivat täydennystä.

Ei saa antaa »yhdistymis»huutojen hämmentää itseään. Juuri ne, jotka pitävät eniten ääntä tuosta tunnuksesta, ovatkin pahimpia riitapukareita; sellaisia ovat sveitsiläisen Juran nykyiset bakuninilaiset, kaikkien hajaannusten alkuunpanijat, jotka eivät pidä mistään niin kovaa ääntä kuin yhdistymisestä. Nuo yhdistymisfanatikot ovat joko lyhytnäköisiä ihmisiä, jotka haluavat yhdistää kaikki ja kaiken yhdeksi sekasotkuksi, jonka ei tarvitse muuta kuin vain vähän seisoa, kun erilaiset yhteiseen kattilaan heitettyt ainekset joutuvat keskenään vieläkin kärkevämpään ristiriitaan (teillä Saksassa ovat siitä erinomaisena esimerkkinä ne herrat, jotka saarnaavat työläisten ja pikkuporvarienv sovittamista); tai he ovat ihmisiä, jotka haluavat tietämättään (kuten esimerkiksi Mülberger) tai tietoisesti vääristellä liikettä. Juuri sen vuoksi pinttyneet lahkolaiset ja pahimmat rettelöitsijät ja hylkiöt pitävät tiettyinä hetkinä yhdistymisestä suurempaa ääntä kuin kutkaan muut. Kukaan ei ole elämämme aikana tuottanut meille suurempia ikävyyksiä ja juonitellut meitä vastaan enemmän kuin nuo kirkuvat yhdistymisen saarnaajat.

Jokainen puoluejohto pyrkii tietysti saamaan menestystä, ja se on oikein hyvä. Mutta on tilanteita, jolloin

pitää olla miehuullisuutta uhrata *viipymätön* menestys tärkeimpien asioiden hyväksi. Varsinkaan sellainen puolue kuin meidän puolueemme, jonka lopullinen menestys on ehdottomasti turvattu ja joka on meidän aikamme ja meidän nähtemme kasvanut niin valtavasti, ei lainkaan kaipaa aina ja ehdottomasti viipymätöntä menestystä. Katsokaa esimerkiksi Internationaalia. Kommunin jälkeen sillä oli valtavaa menestystä. Suunnitetaan säikähtäneet porvarit pitivät sitä kaikkivoipana. Itse Internationaalin omat joukot luulivat, että niin tulee jatkumaan aina. Me tiesimme varsin hyvin, että täyteen puhalletun rakon *piti* haljeta. Internationaaliin oli imeytynyt kiinni kaikenlaista roskaväkeä. Siinä olleet lahkolaiset tulivat röyhkeiksi, väärinkäyttivät Internationaaliin kuuluvuuttaan ja luulivat, että heille ovat sallittuja suurimmatkin tyhmyydet ja halpamaisuudet. Me emme sitä sietäneet. Tietäen mainiosti, että tuon rakon *täytyy* jolloinkin haljeta, me emme pyrkineet lykäämään katastrofia, vaan pyrimme johtamaan Internationaalin siitä pois puhtaana ja väärentämättömänä. Haagissa rakko halkesi, ja Te tiedätte, että suurin osa kongressin osanottajista matkusti kotiinsa tuntien pahasti pettyneensä. Melkein jokainenhan näistä pettyneistä ihmisistä, jotka olivat kuvitelleet löytävänsä Internationaalissa yleisen veljeyden ja sovinnon ihanteen, olivat käyneet kotonaan vieläkin ankarampaa tappelua kuin se, mikä syntyi Haagissa! Nyt lahkolaishenkiset rettelöitsijät saarnaavat sovinnollisuutta ja huutavat, että me olemme riitaisia ihmisiä, diktaattoreja! Mutta jos olisimme esiintyneet Haagissa sovittelevasti, jos olisimme hämänneet kiertämättömäksi käyneen jakautumisen, niin minkälaisia olisivat olleet seuraukset? Lahkolaiset, ts. bakuninilaiset, olisivat saaneet käytettäväkseen liiemmän vuoden tehdäkseen Internationaalin nimissä vieläkin suurempia tyhmyyksiä ja ilkeyksiä, ja kehittyneimpien maiden työläiset olisivat kääntäneet inhoten selkänsä; rakko ei olisi haljennut, vaan se olisi vähitellen kutistunut kokoon neulanpistojen vahingoittamana, ja seuraava kongressi, jossa kriisin kuitenkin olisi pitänyt puhjeta, olisi muuttunut erittäin säädyttömien ja skandaalimaisten persoonallisten riitojen areenaksi,

koska *periaate* olisi uhrattu jo Haagissa! Silloin Internationaali olisi todellakin tuhoutunut, sen olisi tuhonnut »yhtenäisyys!» — Mutta me sen sijaan suoriuduimme mädistä aineksista kunnialla (viimeisessä, ratkaisevassa istunnossa läsnä olleet Kommuunin jäsenet sanovat, ettei mikään Kommuunin istunto ollut tehnyt heihin niin voimakasta vaikutusta kuin tämä oikeudenkäynti Euroopan proletariaatin kavaltajia vastaan); olemme antaneet heidän valehdella, parjata ja juonitella parhaansa mukaan kymmenen kuukautta, mutta mihin se on johtanut? Nuo Internationaalin valtaenemmistön näennäiset edustajat ilmoittavat nyt itse, etteivät he rohkene tulla seuraavaan kongressiin (yksityiskohtaisemmin kirjoituksessa, joka lähetetään tässä oheisena »Volksstaatille*»). Ja jos joutuisimme toistamaan tekomme, niin menettelisimme ylipäänsä samalla tavalla; taktilliset virheet ovat tietenkin aina mahdollisia.

Joka tapauksessa olen varma siitä, että parhaat ai-nekset lassallelaisten joukosta tulevat itse aikaa myöten luoksenne, ja siksi ei olisi järkevää korjata hedelmää ennen kuin se on kypsynyt, kuten valeyhdistäjät tahtovat tehdä.

Muuten jo Hegel-vanhus sanoi: puolue todistaa elinvoimaisuutensa sillä, että se ei pelkää *kahtiajakautumista* ja kestää tuon jakautumisen.** Proletariaatin liike käy väistämättä erilaisten kehitysasteiden läpi; jokaisella asteella osa ihmisistä juuttuu eikä mene etemmäksi. Juuri tämä vain selittääkin sen, miksi »proletariaatin solidaarisuus» toteutuu käytännössä kaikkialla erilaisina puolueyhmittyminä, jotka taistelevat keskenään elämästä ja kuolemasta samalla tavalla kuin kristilliset lahkot julmien vainojen aikana Rooman valtakunnassa.

Teidän ei pidä unohtaa myöskään sitä, että jos esimerkiksi »Neuer Social-Demokratilla» on enemmän tilaajia kuin »Volksstaatilla», niin se johtuu siitä, että jokaiselle *lahkokunnalle* on ehdottomasti ominaista fanatismi, ja tuon fanatistisen ansiosta — erittäinkin siellä, missä lahkokunta on uusi (kuten esimerkiksi Saksan yleinen

* *F. Engels. Aus der Internationalen. Toim.*

** *G. W. F. Hegel. Phänomenologie des Geistes, kohta »Die Wahrheit des Aufklärung». Toim.*

työväenyhdistys Schleswig-Holsteinissa) — se saavuttaa paljon suurempaa hetikohtaista menestystä kuin puolue, joka ilman mitään lahkolaisia kummallisuuksia edustaa mutkattomasti todellista liikettä. Mutta fanatismi on sen sijaan lyhytikäistä.

Lopetan, posti lähtee. Kiireessä vielä eräästä asiasta: Marx ei voi ryhtyä käsiksi Lassalleen³⁶⁵ ennen kuin lopettaa ranskalaisen käännöksen* (suunnilleen heinäkuun lopussa), sitä paitsi hän tarvitsee ehdottomasti lepoa, sillä hän on kovin rasittunut.

Te otatte vankeutenne stoalaisesti ja opiskelette, se on mainiota. Olemme kaikki ennakolta iloisia, että ensi vuonna näemme Teidät täällä.

Sydämelliset terveiset Liebkechtille.

Vilpittömästi Teidän

F. Engels

*Vali'ut teokset kolmessa osassa,
2. osa, s. 392—395*

* — Pääoman I osan. *Toim.*

ENGELS FRIEDRICH ADOLPH SORGELLE

H o b o k e n i i n

Lontoossa 12.[—17.] syyskuuta 1874

Sinun eroamiseksi³⁶⁶ päättyi lopullisesti *vanhan* Internationaalinen olemassaolo. Ja se on hyvä. Se kuului toisen keisarikunnan kauteen, jolloin koko Euroopassa vallinnut sorto pakotti työväenliikkeen, joka oli jälleen vasta elpymässä, olemaan yhtenäistä ja pidättymään kaikesta sisäisestä polemiikista. Se oli sellainen ajankohta, jolloin proletariaatin yleiset kansainväliset edut olivat etusijalla. Saksa, Espanja, Italia ja Tanska olivat vasta yhtyneet liikkeeseen tai olivat vasta yhtymässä siihen. Liikkeen teoreettinen luonne oli 1864 koko Euroopassa, nimittäin joukkojen keskuudessa, vielä hyvin epäselvä, saksalaista kommunismia ei työväenpuolueena vielä ollut, proudhonilaisuus oli vielä liian heikko voidakseen ajaa keppihevოსellaan ja Bakuninin uutta sekasotkua ei ollut vielä edes hänen omassa päässään; jopa Englannin trade unionien johtajatkin katsoivat mahdolliseksi yhtyä liikkeeseen sen ohjelman pohjalla, joka oli esitetty sääntöjen johdannossa. Ensimmäisen suuren menestyksen piti hajottaa tuo kaikkien puolueyhjmiien naiivi kumppanus. Sellaisena menestyksenä oli Kommuuni, joka oli epäilemättä Internationaalinen hengen luomus, vaikka Internationaali ei ollut pannut tikkua ristiin sen synnyttämiseksi; siksi Internationaali oli tietyissä mielessä täydellä syyllä vastuussa Kommuunista. Kun Internationaalista tuli Euroopassa Kommuunin ansiosta moraalinen voima, alkoi heti rettelöinti. Jokainen suunta halusi käyttää tuota menestystä edukseen. Alkoi hajaannus, joka oli kiertämätön. Niiden, saksalaisten kommunistien, kasvavan voiman kadehtiminen, jotka olivat todella valmiit jatkamaan toimintaa entisen laajan ohjelman poh-

jalla, sysäsi belgialaiset proudhonilaiset bakuninilaisten seikkailijoiden syliin. Haagin kongressi oli tosiasiallisesti loppu, ja kummallekin puolueelle. Amerikka oli ainoa maa, jossa Internationaalin nimessä voitiin vielä tehdä jotain, ja siksi terve vaisto neuvoikin siirtämään ylimmän johdon sinne. Mutta nyt sen arvovalta on sielläkin käytetty loppuun, ja kaikki enemmät yritykset herättää se uudelleen henkiin olisivat typerää ja turhaa voimain tuhlaamista. Kymmenen vuoden ajan Internationaali oli hallinnut Euroopan historian yhtä puolta — nimittäin sitä puolta, jossa piilee tulevaisuus, ja se voi ylpeydellä silmäillä työtään. Mutta entisessä muodossaan se on aikansa elänyt. Sitä varten, jotta voitaisiin muodostaa entisenkaltainen uusi Internationaali, kaikkien maiden kaikkien proletaaristen puolueiden liitto, sitä varten olisi tarpeen sellainen yleinen työväenliikkeen tukahduttaminen kuin vuosina 1849—1864. Mutta sitä varten proletaarinen maailma on nykyisin liian suuri, liian laaja. Arvelen, että seuraava Internationaali — sen jälkeen kun Marxin teokset ovat muutamia vuosia vaikuttaneet — tulee olemaan puhtaasti kommunistinen ja julistaa nimenomaan meidän periaatteitamme...

*Valitut teokset kolmessa osassa,
2. osa, s. 395—396*

ENGELS PJOTR LAVROVIČ LAVROVILLE

L o n t o o s s a

Lontoossa 12.—17. marraskuuta 1875

Arvoisa herra Lavrov!

Palattuani Saksan-matkaltani³⁶⁷ pääsin vihdoin käsiiksi artikkeliinne, joka herätti minussa suurta mielenkiintoa luettuani sen vasta äsken.³⁶⁸ Lähetän Teille sitä koskevat huomautukseni, jotka kirjoitan saksan kielellä voidakseni olla mahdollisimman lyhytsanainen.³⁶⁹

1. Darwinin opista hyväksyn *kehitysteorian*, mutta Darwinin todistustapaa (olemassaolotaistelu, luonnollinen valinta) pidän vain äsken löydetyn tosiseikan ensimmäisenä, väliaikaisena, epätäydellisenä ilmauksena. Ennen Darwinia juuri ne samat henkilöt, jotka nyt näkevät kaikkialla vain olemassaolotaistelun (Vogt, Büchner, Moleschott jne.), korostivat nimenomaan elimellisessä luonnossa ilmenevää *yhteistoimintaa* osoittaen, miten kasvit antavat eläimille happea ja ruokaa ja päinvastoin eläimet antavat kasveille hiilihappoa ja lannoitteita, mitä Liebig tähdensi erikoisesti. Kumpikin käsitys on tietyissä puitteissa ja tietyssä määrin oikea, mutta kumpikin on yhtä yksipuolinen ja rajoittunut. Niin elottomien kuin elollistenkin luontokappaleiden vuorovaikutukseen sisältyy sekä sopusointu että yhteentörmäys, sekä taistelu että yhteistyö. Mikäli siis joku luvalla sanoen luonnontutkija pitää mahdollisena koko monimuotoisen historiallisen kehityksen rikkauden ahtamista yksipuoliseen ja heiveröiseen »olemassaolotaistelun» kaavaan, joka voidaan luontoonkin nähden hyväksyä vain *cum grano salis**, niin tuo menetelmä antaa itse itselleen langettavan tuomion.

* — kirjaimellisesti: suolan hiukkasella; kuvaannollisessa mielessä: tietyin varauksin. *Toim.*

2. Kolmesta siteeramastanne »vakaumuksellisesta darvinistista»* nältävästi vain Hellwald ansaitsee huomiota. Seidlitz on parhaassa tapauksessa pikkutekijä, ja Robert Byr on romaanikirjailija, jonka romaania »Kolmesti» julkaistaan nykyään aikakauslehdessä »Über Land und Meer». Siinä hänen kerskailunsa on aivan paikallaan.

3. Sanoisin psykologiseksi arvostelumenetelmäänne enkä kiistä sen etuisuuksia, mutta olisin valinnut toisenlaisen menetelmän. Kuhunkin meistä vaikuttaa jossain määrin älyllinen ympäristö, jossa pääasiallisesti oleskelemme. Menetelmänne saattaa olla paras Venäjää varten, jossa tunnette yleisönne paremmin kuin minä, ja propagandalehteä varten, joka vetoaa »sitovaan affektiin»**, siveystajuntaan. Saksassa jossa valheellinen herkkätunteisuus on aiheuttanut ja aiheuttaa yhä ennen kuulumatonta vahinkoa, se ei olisi pätevä, se ymmärrettäisiin väärin ja sitä väaristeltäisiin tunteilun suuntaan. Meillä on pikemminkin tarpeen viha kuin rakkaus — ainakin lähiaikoina — ja ennen muuta on luovuttava saksalaisen idealismin viimeisistä rippeistä, palautettava materiaaliset tosiot historiallisiin oikeuksiinsa. Siksi aloittaisin rynnäköön (ja aikanaan ehkä teenkin sen) noita porvarillisia darvinisteja vastaan seuraavalla tavalla.

Darwinin koko olemassaolotaistelun oppi on yksinkertaisesti Hobbesin bellum omnium contra omnes³⁷⁰-opin ja porvarillisten taloustieteilijöiden kilpataistelua koskevan opin sekä Malthusin väestöteorian siirtämistä yhteiskunnan alalta elollisen luonnon alalle. Kun tämä tempu (jonka ehdottoman oikeellisuuden kiistan, kuten 1:ssä kohdassa jo sanoin, varsinkin Malthusin teorian suhteen) on tehty, nämä samat teoriat siirretään taas elollisesta luonnosta historiaan ja siten väitetään todistetuksi, että niillä on ihmisyyhteiskunnan ikuisten lakien

* Lainauserkeissä olevat sanat Engels on lainannut Lavrovin artikkelista ja kirjoittanut ne venäjäksi latinalaisin kirjaimin. *Toim.*

** Lainauserkeissä olevat sanat Engels on lainannut Lavrovin artikkelista, sanan »sitovaan» hän on kirjoittanut venäjäksi latinalaisin kirjaimin. *Toim.*

voima. Tämän toimituksen naiivius pistää silmään eikä siihen kannata haaskata sanoja. Jos kuitenkin tahtoisin pohtia tätä seikkaperäisemmin, tekisin sen siten, että ennen muuta osoittaisin heidän olevan huonoja *taloustieteilijöitä* ja vasta sitten osoittaisin, että he ovat huonoja luonnontutkijoita ja filosofeja.

4. Ihmisyhteiskunta eroaa oleellisesti eläinyhdyskunnasta siinä suhteessa, että eläimet parhaassa tapauksessa *keräävät*, kun taas ihmiset *tuottavat*. Jo yksin tämä — ainoa mutta perinpohjainen — eroavuus tekee mahdottomaksi eläinyhdyskuntien lakien siirtämisen vastaavitta varauksitta ihmisyhteiskuntaan. Tämän eroavuuden vuoksi on käynyt mahdolliseksi, kuten aivan oikein sanoitte, että

»ihminen taistelisi paitsi olemassaolonsa myös nautintojensa ja nautintojensa *lisdäämisen puolesta**... olisi valmis ylevän nautinnon vuoksi luopumaan alhaisista.»**

Kiistämättä muita tästä seuraavia johtopäätöksiänne tekisin omista olettamuksistani lähtien seuraavia johtopäätöksiä. Tietyllä asteella inhimillinen tuotanto kehittyy siis niin korkealle, että pystytään tuottamaan paitsi välttämättömyystarvikkeita myös ylellisyystarvikkeita, aluksi tosin vain vähemmistöä varten. Olemassaolotaistelu — mikäli *jätämme* tämän kategorian tässä hetkeksi voimaan — muuttuu näin ollen taisteluksi nautinnoista, taisteluksi paitsi *toimeentulovälineistä* myös *kehitysvälineistä*, *yhteiskunnallisesti tuotettavista* kehitysvälineistä, mutta tähän asteeseen ei enää voida soveltaa eläinkunnan kategorioita. Koska tuotanto kapitalistisessa muodossaan, kuten nykyisin tapahtuu, luo paljon suuremman määrän toimeentulo- ja kehitysvälineitä kuin kapitalistinen yhteiskunta pystyy kuluttamaan, koska se syrjäyttää keinoitekoisesti todellisten tuottajien valtavan joukon noiden toimeentulo- ja kehitysvälineiden kulutuksesta; koska tuon yhteiskunnan oma elämänlaki pakottaa sen jatkuvasti laajentamaan tuota sen

* Engelsin alleviivaamat sanat. *Toim.*

** Lainausmerkeissä olevat sanat Engels on lainannut Lavrovin artikkelista ja kirjoittanut ne venäjäksi latinalaisin kirjaimin. *Toim.*

omien tarpeidensa kannalta jo muutenkin liian suurta tuotantoa ja siksi joutuu aika ajoin, joka vuosikymmen, tuhoamaan paitsi suuren määrän tuotteita myös tuotantovoimia, niin mitä merkitystä tällöin olisi enää jaarittelulla »olemassaolotaistelusta». Olemassaolotaistelu saattaa tällöin merkitä enää vain sitä, että tuottava luokka ottaa tuotannon ja jaon johdon pois luokalta, jonka käsissä tuo johto on tähän asti ollut, mutta joka ei enää pysty siihen, ja juuri tämä onkin sosialistista vallankumousta.

Riittää muuten, kun katsahtaa aikaisempaan historian kulkuun kuten keskeytymättömään luokkataistelujen ketjuun voidakseen käsittää selvästi tuon historian kokonaisuudessaan »olemassaolotaistelun» eräänlaiseksi hieman muunnelluksi variantiksi. Siksi en milloinkaan tekisi tuollaista palvelusta noille luonnon vaelutkijoille.

5. Samasta syystä muotoilisin vastaavasti toisin Teidän sisällöltään aivan oikean väitteenne, että

»taistelun helpottamiseksi solidaarisuusaate saattoi... kasvaa lopulta koko ihmiskunnan käsittäväksi ja asettaa ihmiskunnan solidaarisena veljesyhteiskuntana vastakohtaksi muulle mineraalisen, kasvien ja eläinten maailmalle».*

6. Toisaalta taas en voi olla samaa mieltä kanssanne siitä, että »kaikkien taistelu kaikkia vastaan»* olisi ollut inhimillisen kehityksen ensi vaihe. Yhteiskunnallinen vaisto oli mielestäni yksi tärkeimmistä vipusimista ihmisen kehittymisessä apinasta. Alkuihmiset elivät luultavasti laumoina, ja niin pitkälti kuin katseemme tunkeutuu vuosisatojen syvyyteen, havaitsemme asian olleen siten.

17. marraskuuta

Minua häiritettiin taas, ja otan uudelleen käsiini tämän kirjeen lähettääkseni sen Teille. Näette että huomautukseni koskevat pikemminkin arvostelunne muotoa, mene-

* Lainausmerkeissä olevat sanat Engels on lainannut Lavrovin artikkelista ja kirjoittanut ne venäjäksi latinalaisin kirjaimin. *Toim.*

telmää kuin sen sisältöä. Toivon Teidän voivan pitää huomautuksiani riittävän selvinä, kirjoitin ne kesken kiireiden ja lukiessani olisin halunnut muuttaa monta kohtaa, mutta pelkään tehdä kirjeestäni liian vaikeasti luettavaa.

Sydämellisin terveisin

F. Engels

*Valitut leokset kolmessa osassa,
3. osa, s. 435—438*

MARX WILHELM BLOSILLE

H a m p u r i i n

Lontoossa 10. marraskuuta 1877

...Minä »en ole suuttunut» (kuten Heine sanoi*) eikä myöskään Engels.³⁷¹ Me kumpikaan emme maksaisi kuuluisuudesta penniäkään. Tässä esimerkiksi todiste: vastenmielisyydestä kaikkea yksilönpalvontaa kohtaan en Internationaalina olemassaoloaikana päästänyt milloinkaan julkisuuteen kirjeitä, joissa tunnustettiin minun ansioni ja joita sain kiusakseni eri maista, enkä milloinkaan edes vastannut niihin paitsi harvoja tapauksia, jolloin ripitin niistä. Kun Engels ja minä liityimme ensi kerran salaiseen kommunistien yhdistykseen**, asetimme ehdottomaksi vaatimukseksi, että säännöistä³⁷² heitettäisiin pois kaikki, mikä myötävaikuttaisi taikauskoiseen auktoriteettien palvontaan (myöhemmin Lassalle menetteli juuri päinvastoin)...

*Valitut teokset kolmessa osassa,
3. osa, s. 438*

* *Heine. Lyrisches Intermezzo, 18. runo. Toim.*

** — *Kommunistien liitto. Toim.*

SELITYKSIÄ
NIMIHAKEMISTO

SELITYKSIÄ

¹ F. Engelsin teos *Asuntokysymyksestä* käsittää kolme osastoa. Engels kirjoitti sen asuntokysymyksen porvarillisia ja pikkuporvarillisia ratkaisusuunnitelmia vastaan käymänsä kärkevän polemiikin aikana.

Ensimmäinen osasto oli välittömänä vastauksena lääketieteen tohtorin proudhonilaisen A. Mülbergerin artikkeleihin (ks. selitystä 4) jotka »Volksstaat» lehti lainasi itävaltalaisesta »Volkswille» (Kansan tahto) työväenlehdessä. Vuoden 1872 alkupuoliskolla teoksen osa »Kuinka Proudhon ratkaisee asuntokysymyksen» kirjoitettiin ja julkaistiin »Volksstaat» lehdessä.

Lokakuussa 1872 Engels kirjoitti teoksensa toisen osaston »Kuinka porvaristo ratkaisee asuntokysymyksen». Hän arvosteli siinä asuntokysymyksen ratkaisun porvarillis-filantrooppisia menetelmiä, jotka esitettiin parhaiten E. Saxin kirjassa Työtätekevien luokkien asunto-olot ja niiden uudistus (ks. selitystä 5). Tämä osa julkaistiin myös »Volksstaatissa» vuosien 1872 ja 1873 vaihteessa.

Engelsin teoksen kolmas osasto oli uusi vastaus Mülbergerille, jolle »Volksstaat» toimitus antoi mahdollisuuden esittää vastaväitteet Engelsille lehden palstoilla (ks. selitystä 6). Tätä osaa Engels kirjoitti tammikuussa 1873 ja se julkaistiin vuoden 1873 alussa »Volksstaatissa» otsikolla »Vielä kerran Proudhonista ja asuntokysymyksestä».

»Volksstaat» jälkeen kaikki kolme Engelsin teoksen osaa julkaistiin erillisenä painoksena Leipziginissä kustannusliikkeessä »Volksstaat».

Vuonna 1887 Engelsin teos julkaistiin uusintapainoksena otsikolla Zur Wohnungsfrage. Zweite, durchgesehene Auflage. Hottingen-Zürich 1887 (Asuntokysymyksestä. Toinen, tarkistettu painos. Hottingen-Zürich 1887). Uusintapainokseen Engels teki joitakin muutoksia ja lisäyksiä ja kirjoitti siihen alku sanat.

² »Der Volksstaat» (Kansanvaltio), Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen (eisenachilaisten) pää-äänenkannattaja, ilmes-

tyi Leipzigissä lokakuun 2. päivästä 1869 syyskuun 29. päivään 1876. Lehti ilmaisi Saksan työväenliikkeen vallankumouksellisten edustajien mielipiteitä. Lehteä johti W. Liebknecht ja huomattavaa osaa sen julkaisemisessa näytteli A. Bebel.

Marx ja Engels ylläpitivät kiinteää yhteyttä lehden toimittukseen, heidän artikkeleitaan julkaistiin säännöllisesti lehden sivuilla. He vaikuttivat ratkaisevasti lehden yleiseen linjaan ja arvostelivat virheistä, minkä ansiosta »Der Volksstaat» oli 1870-luvun parhaimpia työväenlehtiä.

- ³ Tarkoitetaan 5 miljardin frangin sotakorvausta, jonka Ranska joutui maksamaan Ranskan ja Preussin sodan (1870—1871) jälkeen solmitun Frankfurtin rauhansopimuksen mukaisesti.
- ⁴ Mülbergerin kuusi artikkelia otsikolla Die Wohnungsfrage (Asuntokysymys) julkaistiin ilman allekirjoitusta »Volksstaat» lehdessä helmi—maaliskuussa 1872.
- ⁵ E. Sax. Die Wohnungszustände derarbeitenden Classen und ihre Reform (Työtätekevien luokkien asunto-olot ja niiden uudistus), Wien 1869.
- ⁶ Mülbergerin vastaus Engelsin artikkeleihin julkaistiin »Volksstaatissa» lokakuussa 1872 otsikolla Zur Wohnungsfrage. Antwort an Friedrich Engels von A. Mülberger (Asuntokysymyksestä. A. Mülbergerin vastaus Friedrich Engelsille).
- ⁷ Ks. tätä osaa, s. 38 ja siihen liittyvää selitystä 24.
- ⁸ Ks. tätä osaa, s. 40.
- ⁹ *Uuden Madridin federaation* perustivat 8. heinäkuuta 1872 »La Emancipacion» lehden toimituskunnan jäsenet, jotka anarkistinen enemmistö erotti Madridin federaatiosta sen vuoksi, että lehti oli paljastanut salaisen Sosialistisen demokratian allianssin toimintaa Espanjassa. P. Lafargue osallistui aktiivisesti Uuden Madridin federaation perustamiseen ja toimintaan. Kun Espanjan liittoneuvosto kieltäytyi hyväksymästä Uuden Madridin federaation, se kääntyi Pääneuvoston puoleen, joka 15. elokuuta 1872 tunnusti sen Internationaalinen federaatioksi. Uusi Madridin federaatio taisteli päättävästi anarkistien vaikutuksen leviämistä vastaan Espanjassa, propagoi tieteellisen sosialismin aatteita ja kamppaili itsenäisen proletaarisen puolueen perustamisen puolesta Espanjassa. Engels avusti sen äänenkannattajaa »Emancipacion» lehteä. Uuden Madridin federaation jäsenet olivat vuonna 1879 perustetun Espanjan sosialistisen työväenpuolueen perustajia.
- ¹⁰ Ks. tämän laitoksen, 2. osaa, s. 149—279.
- ¹¹ *Katederisosialistit* olivat 1870 ja 1890 -lukujen porvarillisen ideologian yhden suuntauksen edustajia, lähinnä Saksan yliopistojen professoreja. Katederisosialistit julistivat yliopistojen oppituolista (saksaksi Katheder) sosialismin nimellä porvarillista reformismia. Katederisosialismin synnytti riistäjäluokkien

- pelko marxismin ja työväenliikkeen leviämistä kohtaan ja porvarillisten ideologiiden pyrkimys löytää uusia keinoja työväenliikkeen joukkojen alistamiseksi. Katederisosialismin edustajat (A. Wagner, G. Schmoller, L. Brentano, W. Sombart ym.) väittivät, että valtio on luokkien yläpuolella oleva instituutio, joka pystyy sovittamaan vihamieliset luokat ja saattamaan vähitellen voimaan »sosialismin» kajoamatta kapitalistien etuihin. Katederisosialismin ohjelma rajoittui työläisten sairaus- ja tapaturmavakuutusten järjestämiseen ja joidenkin toimien toteuttamiseen tehdaslainsäädännön alalla jne. Sen päämääränä oli työläisten vieroittaminen luokkataistelusta. Katederisotalismi oli revisionismin aatteellisia lähteitä.
- ¹² *Poikkeuslain sosialisteja vastaan* saattoi voimaan valtiopäivien enemmistön tukema Bismarckin hallitus 21. lokakuuta 1878. Sen tarkoituksena oli taistelu sosialistista ja työväenliikettä vastaan. Laki teki Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen maanalaiseksi; kielsi kaikki puolueen järjestöt ja työväen joukkojärjestöt, lakkautti sosialistisen ja työväen lehdistön, sen nojalla takavarikoitiin sosialistinen kirjallisuus ja vainottiin sosiaalidemokraatteja. Sosiaalidemokraattinen puolue, jota Marx ja Engels avustivat aktiivisesti, onnistui kuitenkin voittamaan opportunistiset ja »ultravaseemmistolaiset» ainekset riveissään ja poikkeuslain voimassaolon aikana onnistui lujittamaan huomattavasti ja laajentamaan vaikutustaan joukoissa turvautuen maanalaiseen toimintaan ja käyttäen hyväkseen laillisia mahdollisuuksia. Työväen joukkoliikkeen painostuksesta poikkeuslaki kumottiin 1. lokakuuta 1890.
- ¹³ *Eifel*in seudun (Preussin Reinin maakunta) maaperä- ja ilmasto-olot olivat epäsuotuisat maataloudelle; maataloutta harjoittivat siellä pientalonpoikaistaloudet takapajuisten maataloustekniikan avulla; tämä aiheutti usein katoja ja lisäsi pientalonpojiston puutetta. Käsillä olevassa Engelsin artikkelissa puhutaan vuoden 1882 tapahtumasta, jolloin usean katoavuoden ja maataloustuotteiden hinnan laskun seurauksena Eifelin seudulla alkoi nälänhätä.
- ¹⁴ *Kolmikymmenvuotinen sota 1618—1648* oli protestanttien ja katolilaisten välisen taistelun aiheuttama koko Euroopan sota. Saksasta tuli taistelun pääareena, sotaan osallistuneiden harjoittaman rosvoituksen ja anastuspyrkimysten kohde. Sota päättyi vuonna 1648 Westfalenin rauhaan, joka vahvisti Saksan poliittisen pirstoutuneisuuden.
- ¹⁵ Tarkoitetaan Pariisin proletariaatin kapinaa 23.—26. kesäkuuta 1848 ja Pariisin kommuunia 1871.
- ¹⁶ Ks. K. Marx. Pääoma, 1. osa, kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 426—436.
- ¹⁷ Ks. K. Marx. Pääoma, 1. osa.
- ¹⁸ *Hausmann*, ks. tarkemmin kaupunginosien uudelleenrakentamisen suunnitelmaa, tämä osa, s. 73—74.

- ¹⁹ Ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 2, S. 229—508.
- ²⁰ Engels käyttää tässä ironisesti raamatusta lainattua sanontaa Egyptin lihapadoista. Kun juutalaiset pakenivat Egyptin vankeudesta, raukkamaisimmat heidän joukossaan alkoivat matkan vaikeuksien ja nälän vuoksi muistella kaihoten orjuudessa viettämiään päiviä, jolloin he olivat ainakin olleet kylläiset.
- ²¹ *Labour Exchange Bazaar* eli *Equitable Labour Exchange Bazaars or Offices* (Basaarit työn tuotteiden oikeudenmukaista vaihtoa varten), joita työläisten osuuskunnat olivat perustaneet Englannin eri kaupunkeihin. Robert Owen perusti ensimmäisen tällaisen basaarin Lontooseen syyskuussa 1832 ja se toimi vuoden 1834 puoliväliin. Näillä basaaareilla työn tuotteita vaihdettiin paperisten työrahojen avulla, joiden yksikkönä oli työtunti. Nämä laitokset, jotka olivat utopistisena yrityksenä järjestää rahattoman vaihdon kapitalistisen tavarantalouden oloissa, kärsivät hyvin pian vararikon.
- ²² »*L'Emancipation*» (Vapautus), viikkolehti, Internationaalinen Madridin jaostojen äänenkannattaja, ilmestyi Madridissa 1871—1873, taisteli bakuninilaisuutta vastaan Espanjassa. Vuosina 1872—1873 lehdessä julkaistiin osia Filosofian kurjuudesta, Kommunistisen puolueen manifestista, Pääomasta sekä eräistä Marxin ja Engelsin artikkeleista. Vuonna 1872 lehden toimittukseen kuului P. Lafargue.
- ²³ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 117—144.
- ²⁴ »*Volksstaat*» lehden 53. numerossa 3. heinäkuuta 1872 viimeiset kaksi kappaletta olivat seuraavat:
 »Edellä näimme, että vuokrahinta, vulgo, jota yleisesti sanotaan vuokramaksuksi, koostuu: 1. osaksi maankorosta, 2. osaksi rakennuspääomasta saatavasta voitosta eikä ollenkaan korosta, 3. osaksi kunnostus- ja vakuutuskuuluista. Osa pääomankorosta sisältyy vuokramaksuun vain silloin, kun talo on hypoteekkilvelassa.
 Nyt pitäisi jo sokeallekin olla selvä, että 'talonomistaja yrittää itse ensimmäisenä myydä talonsa, koska muussa tapauksessa hänen talonsa jäisi tyhjäksi ja siihen sijoitettu pääoma muuttuisi ilman muuta hyödyttömäksi'. Tietysti. Jos lainapääomankorosta tehdään loppu, niin ainoakaan talonomistaja ei enää saa talostaan yhtään pfenningiä vuokramaksua yksinkertaisesti siksi, että vuokramaksua voidaan sanoa vuokarakoroksi. Tohtori on tohtori.»
 »*Volksstaat*» kustannusliikkeen vuonna 1872 julkaisemassa Engelsin Asuntokysymyksestä teoksen ensimmäisessä osassa lauseeseen »Osa pääomankorosta sisältyy vuokramaksuun vain silloin, kun talo on hypoteekkilvelassa» annettiin seuraava selitys:
 »Valmiin talon ostavalle kapitalistille osa vuokrahinnasta, joka ei koostu maankoroista ja kuluista, voi esiintyä pääomankorkona. Se ei kuitenkaan muuta asiaa ja hänelle on aivan

samantekevää, vuokraako talon itse talonomistaja vai myykö hän sen samaa tarkoitusta varten toiselle kapitalistille.»

Valmistaessaan vuonna 1887 teoksensa toista painosta Engels toimitti uudestaan nämä molemmat kappaleet ja teki niihin muutamia täsmennyksiä.

Tässä kirjassa nämä kaksi kappaletta vastaavat vuoden 1887 painoksen tekstiä.

²⁵ Tarkoitetaan Proudhonin kirjaa *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère* (Taloudellisten ristiriitujen järjestelmä eli Kurjuuden filosofia), 1. ja 2. osa, Pariisi 1846.

²⁶ »*Illustrated London News* (Kuvitettuja Lontoon uutisia), englantilainen viikkolehti, ilmestyy vuodesta 1842.

»*Über Land und Meer*» (Maalla ja merellä), saksalainen kerran viikossa ilmestynyt kuvalehti, jota julkaistiin Stuttgartissa 1858—1923.

»*Gartenlaube*», saksalaisen pikkuporvarillisen kaunokirjallisen »*Die Gartenlaube. Illustriertes Familienblatt*» (Lehtimaja. Perheen kuvalehti) viikkolehityksen lyhennetty nimi, ilmestyi Leipzigissa 1853—1903 ja Berliinissä 1903—1943.

»*Kladderadatsch*», kerran viikossa ilmestynyt satiirinen kuvalehti, julkaistiin Berliinissä vuodesta 1848.

Fysilieeri August Kutschke oli saksalaisen runoilijan Gottfried Hoffmannin salanimi. Hoffmann oli kirjoittanut Saksan ja Ranskan sodan aikana (1870—1871) tunnetun kansalliskiihkoisen sotilaslaulun.

²⁷ Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 116.

²⁸ »*Le Socialiste*» (Sosialisti), ranskalainen viikkolehti, jonka J. Guesde perusti 1885 Pariisissa, vuoteen 1902 asti työväenpuolueen äänenkannattaja, vuosina 1902—1905 Ranskan sosialistisen puolueen äänenkannattaja, vuodesta 1905 Ranskan sosialistisen puolueen äänenkannattaja; 1880 ja 1890 -luvuilla lehteä avustivat F. Engels, P. Lafargue ja G. V. Plehanov.

Guisen siirtoloita koskevat artikkelit julkaistiin »*Le Socialiste*» heinäkuussa 1886.

²⁹ »*Harmony Hall*», Robert Owenin johtamien englantilaisten utopistisocialistien vuoden 1839 lopulla Englannissa Hampshiren kreivikunnassa perustama kommunistinen siirtola, joka oli olemassa vuoteen 1845.

³⁰ Ks. V. A. Huber. *Sociale Fragen*, IV. Die Latente Association (V. A. Huber. Sosiaalisia ongelmia, IV. Latenttinen assosiaatio. Nordhausen 1866.

³¹ Ks. *Marx — Engels. Werke*, Bd. 2, S. 229—508.

³² Ks. *Marx — Engels. Werke*, Bd. 2, S. 406—407.

³³ Engels tarkoittaa sitä saksalaisen porvarillisen taloustieteilijän Adolf Wagnerin muutamissa kirjoissaan ja puheissaan lausumaa ajatusta, että suhdanteen elpyminen Saksassa Saksan

- ja Ranskan sodan jälkeen ja varsinkin viiden miljardin frangin sotakorvauksen tuloksena parantaa tuntuvasti työtätekevien asemaa.
- ³⁴ Tarkoitetaan Saksan ja Itävallan keisareiden ja heidän kansleriensa neuvonpitoa elokuussa 1871 Gasteinissa ja syyskuussa 1871 Salzburgissa, jossa käsiteltiin mm. taistelua Internationaalia vastaan. Engels nimittää näitä konferensseja stieberiläisiksi Preussin valtionpoliisin päällikön Stieberin mukaan korostaen siten niiden poliisivaltaista taantumuksellista luonnetta.
- ³⁵ Ks. *Marx — Engels. Werke*, Bd. 2, S. 291—292.
- ³⁶ *Blanquillaiset*, huomattavan vallankumousmiehen, ranskalaisen utopistikommunistin Louis Auguste Blanquin (1805—1884) johtaman Ranskan sosialistisen virtauksen kannattajat. Ks. tarkemmin tätä osaa, s. 138.
- ³⁷ *Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale* (Internationaali ja vallankumous. Kirjoittaneet Haagin kongressin johdosta Kommuunin emigrantit, Internationaalin Pääneuvoston entiset jäsenet), Lontoo, 1872.
- ³⁸ Ks. *G. W. F. Hegel. Wissenschaft der Logik. Th. 1, Abt. 2; Werke*, Bd. IV, Berlin 1834, S. 15, 75, 145.
- ³⁹ *Chartistit*, 1830-luvulta 1850-luvun puoliväliin jatkuneen Ison-Britannian työväen poliittisen liikkeen edustajat. Liikkeen tunnuksena oli kamppailu Kansankartan vaatiman yleisen äänioikeuden toteuttamisesta ja sellaisten edellytysten luomisesta, jotka turvaisivat työläisille tuon oikeuden. Lenin määritteli chartismin »ensimmäiseksi laajaksi, todella joukkoluonteiseksi, poliittisesti järjestyneeksi proletaariseksi vallankumousliikkeeksi».
- ⁴⁰ Helmikuussa ja maaliskuun alussa 1872 »Volksstaatissa» julkaistut Mülbergerin artikkelit ilmestyivät myöhemmin erillisenä painoksena: *A. Mülberger. Die Wohnungsfrage. Eine sociale Skizze. Separat-Abdruck aus dem »Volksstaat»* (Asuntokysymys. Sosiaalinen katsaus. Eripainos »Volksstaatista»), Leipzig 1872, s. 25.
- ⁴¹ Ks. *Marx — Engels. Werke*, Bd. 2, S. 427 sekä tämän laitoksen 2. osaa, s. 18.
- ⁴² *P.-J. Proudhon. Idée générale de la Révolution au XIX siècle*, Paris 1868.
- ⁴³ Ks. selitystä 25.
- ⁴⁴ *P.-J. Proudhon. De la justice dans la révolution et dans l'église*, t. 1—3, Paris 1858.
- ⁴⁵ *P.-J. Proudhon. La guerre et la paix*, t. 1—2, Paris 1869,

⁴⁶ *Malthusilaisuus*, taantumuksellinen oppi, joka selittää työtä-tekevien joukkojen kurjuuden kapitalismin oloissa luonnollisella absoluuttisella väestölailla. Sai nimensä porvarillisen taloustieteilijän T. R. Malthusin mukaan. Vuonna 1798 teokseensa *An Essay on the Principle of Population* hän todisteli, että väkiluku lisääntyy muka geometrisessa sarjassa ja elintarpeet aritmeettisessa sarjassa. Malthusilaisuuden kannattajat kehottavat supistamaan syntyvyyttä, pitävät kulkutauteja, sotia ja luonnonmullistuksia hyödyllisinä, koska ne saattavat väkiluvun ja elintarpeet tasapainoon.

Marx osoitti malthusilaisuuden paikkansapitämättömyyden ja taantumuksellisen luonteen, todisti ettei ole olemassa luonnollista ja ihmiskunnan kehityksen kaikille asteille yhteistä väestölakia, että jokaiselle yhteiskuntamuodostumalle ovat ominaisia omat väestölakinsa, että kapitalismin oloissa työtä-tekevien joukkojen kurjuuden syynä on joukkoluonteista työttömyyttä ym. sosiaalisia vitsauksia synnyttävä kapitalistinen tuotantotapa ja että siirtyminen kommunistiseen tuotantotapaan turvaa niin korkean työntuottavuuden tason ja sellaisen kulutustavaroiden tuotannon kasvun, että jokainen ihminen voi tyydyttää omat tarpeensa.

⁴⁷ *Setä Bräsig*, saksalaisen kirjailijan Fritz Reuterin humorististen kertomusten sankari.

⁴⁸ *F. Lassalle*. *Das System der erworbenen Rechte. Eine Versöhnung des positiven Rechts und der Rechtsphilosophie* (Hankittujen oikeuksien järjestelmä. Positiivisen oikeuden ja oikeuden filosofian sovittaminen), 1. osa, Leipzig 1861.

⁴⁹ *Piirijärjestelmä*, kysymyksessä on Preussissa 1873 toimeenpantu hallinnollinen uudistus. Se antoi yhteisöille oikeuden valita esimiehet, joita ennen nimittivät tilanherrat.

⁵⁰ Engels on muunnellut Mefistofeleen sanoja Goethen murhenäytelmästä *Faust*, 1. osa, kuudes kohta (»Noita-akan keittiö»).

⁵¹ Tanskan kirjeenvaihtajasihteerinä ollut Engels tiesi kirjeenvaihdosta tanskalaisen sosialistin Louis Pion kanssa tanskalaisen sosialistien suurista saavutuksista maatalouskysymystä koskevien Internationaalien päätösten propagoimisessa. Huhtikuun lopulla 1872 Louis Piolle lähettämässään kirjeessä Engels arvostaa korkealle artikkelia maatalouden sosialistisesta uudistamisesta osuustoiminnan avulla. Artikkelin ilmestyi kööpenhaminalaisessa »Socialisten» lehdessä ja kiersi melkein koko Internationaalien lehdistön. Engels korosti, että »erittäin tärkeässä kysymyksessä pientalonpoijiston ja maattomien talonpoikien vetämisessä proletariaaseen liikkeeseen tanskalaiset ovat paikallisten olojensa ja suurten poliittisten kykyjensä vuoksi ohittaneet kaikki kansakunnat».

⁵² Ks. *Marx — Engels*. *Werke*, Bd. 2, S. 232—234.

⁵³ Käsillä olevan artikkelin Marx kirjoitti joulukuun 1872 lopussa ja tammikuun 1873 alussa *Almanacco Repubblicano* kokoel-

maa varten »Plebe» lehden toimittajan E. Bignamin pyynnöstä.

Marx ja erityisesti Engels kävivät vuonna 1872 hellittämätöntä taistelua anarkistien Italian työväenluokkaan kohdistamaa vaikutusta vastaan. Useissa »Plebe» lehteä varten kirjoittamissaan artikkeleissa Engels arvosteli anarkismia. Marxin artikkeli samoin kuin Engelsin samaa kokoelmaa varten kirjoittama artikkeli Auktoriteetista olivat teoreettisena pohjana »Pleben» lehden ympärille ryhmittyneiden sosialistien taistelussa anarkismia vastaan. Artikkelit julkaistiin joulukuussa 1873.

- ⁵⁴ *J. F. Bray. Labour's Wrongs and Labour's Remedy, Leeds 1839.*
- ⁵⁵ *P.-J. Proudhon. De la capacité politique des classes ouvrières, Paris 1868.*
- ⁵⁶ *D. Ricardo. On the Principles of Political Economy, and Taxation (Poliittisen taloustieteen ja verotuksen periaatteet), Lontoo 1817.*
- ⁵⁷ Artikkelin *Auktoriteetista* Engels kirjoitti E. Bignamin lukuisista pyynnöistä Almanacco Repubblicano kokoelmaa varten. Julkaistiin joulukuussa 1873.
- ⁵⁸ Engels on muunnellut helvetin portin yllä olevan kirjoituksen Danten runoelmasta Jumalainen näytelmä. Helvetti, 3. laulu, 3. säkeistö.
- ⁵⁹ Loka—marraskuussa 1873 »Volksstaatissa» julkaistun artikkelin *Bakuninilaiset työssä* Engels kirjoitti välittömästi kesällä 1873 Espanjan tapahtumien jälkeen, jotka olivat Espanjan vuosien 1868—1877 porvarillisen vallankumouksen kohokohtana. Engels lainasi faktoja lehdistöstä ja Internationaalien espanjalaisien jaostojen erilaisista asiakirjoista ja ennen kaikkea selostuksesta, jonka Uuden Madridin federaatio esitti Internationaalien kongressille 8.—13. syyskuuta 1873 Genèvessä.
- Lehdessä julkaisemisen jälkeen Engelsin teos ilmestyi erillisenä painoksena: *Die Bakunisten an der Arbeit Denkschrift über den Zetzten Aufstand in Spanien, Leipzig.* Vuonna 1894 Bakuninilaiset työssä otettiin kustannusliike »Vorwärtsin» Berliinissä julkaisemaan Engelsin artikkelikokoelmaan *Internationales aus dem »Volksstaat»* (1871—1875). Engels varusti teoksensa pienellä esipuheella ja toimitti sen tekstin.
- ⁶⁰ Syyskuussa 1873 »Volksstaat» lehdessä julkaistiin otsikolla *Cagliostro Bakunin* sarja Engelsin kirjoittamia artikkeleita. Siinä esitettiin mukailien saksan kielellä teos sosialistisen demokratian allianssi ja Kansainvälinen työväen liitto. Vuoden 1894 painoksessa Engels korvasi tämän viittauksen viittauksella vuonna 1874 julkaistuu tämän teoksen täydelliseen saksankieliseen laitokseen.
- ⁶¹ Tarkoitetaan perustuslaillisen monarkian kannattajia, jotka tukivat Euroopan valtakuntien suosikkia kuningas Amadeoa Espanjan valtaistuimella.

- ⁶² *Alfonsistit*, Espanjan suurmaanomistajain, papiston ja porvariston huippukerrosten taantumuksellisiin piireihin yhteydessä ollut ryhmittymä, kannatti Espanjan kuninkaaksi vuonna 1874 nimellä Alfonso XII julistettua kruununtavoittelijaa Bourbonien kuningassuvusta.
- ⁶³ *Karlistit*, taantumuksellinen, kirkollismielinen absolutistinen ryhmittymä, joka 19. vuosisadan alkupuoliskolla kannatti Espanjan valtaistuimelle ehdokkaana ollutta kuningas Ferdinand VII:n veljeä don Carlosia. Nojautuen sotakiikkoilijoihin ja katoliseen papistoon sekä käyttäen hyväkseen Espanjan eräiden alueiden takapajuisten talonpojiston kannatusta karlistit kävivät vuosien 1833—1840 kansalaissotaa, joka muuttui itse asiassa feodaalis-katolisten ja porvarillis-liberaalisten ainesten väliseksi taisteluksi. Don Carlosin kuoleman jälkeen vuonna 1855 karlistit kannattivat hänen pojanpoikaansa don Carlos nuorempaa. Vuonna 1872 poliittisen kriisin ja kärjistyneen luokkataistelun oloissa karlistien toiminta aktivoitui ja puhkesi uudeksi kansalaissodaksi, joka päättyi vasta vuonna 1876.
- ⁶⁴ Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 25.
Vuonna 1894 valmistaessaan tätä teosta julkaistavaksi Engels korvasi viitteen Työväenluokan asema Englannissa kirjansa ensimmäiseen painokseen viitteellä kirjan toiseen saksankieliseen painokseen, joka ilmestyi vuonna 1892.
- ⁶⁵ Tarkoitetaan Genèvessä 1.—6. syyskuuta 1873 pidettyä anarkistien kongressia.
- ⁶⁶ »*Solidarité révolutionnaire*» (Vallankumouksellinen solidaarisuus), anarkistinen viikkolehti, julkaistiin Barcelonassa kesä—syyskuussa 1873 ranskan kielellä. Lehti oli Alerinin ja Broussen perustaman Etelä-Ranskan vallankumouksellissosialistisen propagandan komitean äänenkannattaja; komitean tehtävänä oli anarkististen aatteiden propaganda Ranskassa ja Kommuunin emigranttien keskuudessa.
- ⁶⁷ *Saksan yleinen työväenyhdistys*, Saksan työväen poliittinen järjestö, perustettu 1863 Leipziginissä pidetyssä työväenyhdistysten edustajakokouksessa. Yhdistys oli alusta alkaen reformismien kannalla olleiden Lassallen ja hänen seuraajiensa vaikutuksen alaisena. Se rajoitti päämääränsä taisteluun yleisen äänioikeuden ja rauhanomaisen parlamenttitoiminnan puolesta. Saksan yleinen työväenyhdistys kannatti valtion rahoittamien tuotantoyhtymien perustamista, joita piti tärkeimpänä sosiaalisten ristiriitojen ratkaisukeinona. Ulkopoliittisissa kysymyksissä kansalliskiihkoisella kannalla ollut yhdistyksen lassallainen johto hyväksyi Preussin hallituksen vallankumouksellisen politiikan ja Saksan yhdistämisen ylhäältä dynastisten sotien avulla.
- ⁶⁸ Ks. F. Engelsin teoksia *Der deutsche Bauernkrieg* (Talonpoikaissota Saksassa) ja *Die deutsche Reichsverfassungskampagne*

- (Saksalainen kampanja valtakunnallisen perustuslain puolesta). *Marx — Engels. Werke, Bd. 7, S. 327—413, S. 109—197.*
- ⁶⁹ Engels tarkoittaa vuonna 1870 Neuchâtelissa nimettömänä julkaistua Bakuninin kirjaa *Lettres à un Français sur la crise actuelle.*
- ⁷⁰ Tämä kirjoitus on Engelsin toinen artikkeli sarjasta *Flüchlingsliteratur* (Emigranttikirjallisuus) julkaistiin »*Volksstaat*» lehden 73. numerossa 26. kesäkuuta 1874. Engels kirjoitti alaotsikon, kun tämä artikkeli julkaistiin uudestaan kokoelmassa »*Volksstaat*» (1871—1875).
- ⁷¹ Kysymyksessä on kirjanen *Aux Communeux* (Kommunardeille), jonka ryhmä ranskalaisia blanquilaisia emigrantteja julkaisi Lontoossa kesäkuussa 1874.
- ⁷² Henkilöhahmo Schillerin runosta Takaus.
- ⁷³ »*Le Père Duchêne*» (Pappa Duchêne), ranskalainen sanomalehti, jota J. Hébert julkaisi Pariisissa 1790—1794, kuvasti kaupunkilaisten puoliproletaaristen joukkojen mielialoja Ranskan porvarillisen vallankumouksen aikana.
»*Le Père Duchêne*» (Pappa Duchêne), ranskalainen päivälehti, jota Vermersch julkaisi Pariisissa 6:nnesta maaliskuuta 21:seen toukokuuta 1871; suuntaukseltaan läheinen blanquilaiselle lehdistölle.
- ⁷⁴ »*Kulturkampf*» (Kulttuuritaistelu), porvarillisten liberaalien antama nimitys Bismarckin hallituksen 1870-luvulla toteutetulle lainsäädännöllisille toimenpiteille, joiden tunnustuksena oli taistelu maallisen kulttuurin puolesta. Taantumusvoimien yhdistämiseksi Bismarck kumosi 1880-luvulla suurimman osan noista toimenpiteistä.
- ⁷⁵ Kysymyksessä on ryhmä blanquilaisia (Arnaud, Vaillant, Cournet ym.), jotka erosivat Internationaalista Haagin kongressin jälkeen vuonna 1872 ja julkaisivat kirjan *Internationaali ja vallankumous* (ks. selitystä 37).
- ⁷⁶ Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 338.
- ⁷⁷ Huhtikuussa 1875 »*Volksstaatissa*» julkaistu Engelsin viides artikkeli sarjasta *Flüchlingsliteratur* julkaistiin erillisenä kirjajana Leipzigissa 1875 nimellä *Soziales aus Russland* (Venäjän yhteiskunnallisista suhteista). Tähän kirjaan Engels kirjoitti toukokuussa 1875 pienen johdannon.
- ⁷⁸ Tässä ja alempana Engels siteeraa Tkatšovin kirjaa *Offener Brief an Herrn Friedrich Engels* (Avoin kirje herra Friedrich Engelsille).
- ⁷⁹ Marx luki Flerovskin kirjan kohta sen ilmestymisen jälkeen 1869. Kirjeessään Internationaalien venäläisen jaoston komitean jäsenille maaliskuun 24. päivältä 1870 Marx arvosti sitä korkealle. Engels luki tämän kirjan myöhemmin.

- ⁸⁰ Engels tarkoittaa Haxthausenin kirjaa *Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands* (Tutkielma Venäjän kansanelämän sisäisistä suhteista ja varsinkin maaseudun instituutioista), joka ilmestyi kolmiosaisena 1847—1852 Hannoverissa ja Berliinissä.
- ⁸¹ Tarkoitetaan Maurerin seuraavia teoksia: *Geschichte der Markenverfassung in Deutschland*, Erlangen 1856; *Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland*, Bd. 1—4, Erlangen 1862—1863 ja *Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland*, Bd. 1—2, Erlangen.
- ⁸² Vuoden 1861 lunastus, vuoden 1861 talonpoikaisreformi, lakautti maaorjuuden Venäjällä. Tsaarihallitus suoritti sen siten, että maanomistajien edut tulisivat suurimmalta osaltaan turvatuiksi: maat jätettiin tilanherroille ja talonpoikien maat julistettiin tilanherrojen omaisuudeksi. Talonpoika sai maapalstan vain lain säätämää normia vastaavasti (tilanherran suostumuksesta) lunastusmaksua vastaan.
- Lunastus jota talonpoikien oli maksettava hallitukselle (ja hallitus vuorostaan maksoi tilanherroille rahat, jotka kuuluivat heille »lunastusoperaatiosta»), oli talonpoijiston suoranasta ryöstämisestä. Talonpoikien »velan» maksamiseksi oli säädetty 49 vuoden vähittäismaksuaika ja heidän talouksiensa raskaana taakkana olleet rästit kasvoivat vuosi vuodelta. Reformin tuloksena oli talonpoijiston joukkoluonteinen kurjistuminen ja talonpoikaistalouksien rappeutuminen.
- ⁸³ *Loppusanat teokseensa Venäjän yhteiskunnallisista suhteista* Engels kirjoitti, kun siitä otettiin toinen painos kokoelmassa *Internationales aus dem »Volksstaat»* (1871—1875). Kokoelman esipuheessa (*Marx — Engels. Werke*, Bd. 22, S. 418) Engels kertoo syistä, joista hän varusti teoksensa uusintapainoksen perusteellisella jälkilauseella.
- ⁸⁴ Engels tarkoittaa P. N. Tkatšovin kirjasta *Offener Brief an Herrn Friedrich Engels, Verfasser der Artikel Flüchtlings-Literatur in Nr. 117 und 118 des »Volksstaat», Jahrgang 1874*. Zürich, Typographie der Tagwacht, 1874.
- Engels vastasi Tkatšoville neljännellä ja viidennellä artikkelilla sarjasta *Flüchtlingsliteratur* (*Marx — Engels. Werke*, Bd. 18, S. 546—555) (ks. viidettä artikkelia, tämä osa, s. 138 139).
- ⁸⁵ Kysymyksessä on kirja: *A. Haxthausen. Studien über innern Zustände, das Voksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands*, th. 1—3, Hannover—Berlin 1847—1852.
- ⁸⁶ A. I. Herzenin kirjeet »The English Republic» (Englannin tasavalta) aikakausjulkaisun toimittajalle W. Lintonille kirjoitettiin tammi—helmikuussa 1854 ja julkaistiin ensi kertaa 1854 Lintonin aikakausjulkaisun kolmannessa osassa englannin

kielellä. Engels on ottanut katkelman Herzenin kolmannelta kirjeeltä Lintonille ja sitceraa sitä Genèveissä 1885 julkaistun G. V. Plehanovin Erimielisyytemme kirjan mukaan, s. 9. Siksi tässä teoksessa Herzenin kirjeen teksti on annettu Plehanovin kirjan mukaan.

Herzenin Lintonille lähettämien kirjeiden täydellistä tekstiä ks. A. I. Herzenin teoksissa otsikolla Vanha maailma ja Venäjä.

- ⁸⁷ Tässä siteerataan N. G. Tšernyševskin artikkelia Huomautuksia aikakausjulkaisuista, joka julkaistiin ensi kertaa »Sovremennik» aikakausjulkaisun viidennessä numerossa 1857. Alempana siteerataan hänen toista artikkeliaan Paroni A. Haxthausenin Tutkielma Venäjän kansanelämän sisäisistä suhteista ja varsinkin maaseudun instituutioista, joka julkaistiin ensi kertaa »Sovremennik» aikakausjulkaisun seitsemännessä numerossa 1857. Molemmat artikkelit otettiin N. G. Tšernyševskin teosten viidenteen osaan, joka ilmestyi nimellä Maan yhteisöomistuksesta, Genève 1879. G. V. Plehanovin kirjassa Erimielisyytemme (Genève 1885) tämä sitaatti on sivuilla 16—17 ja toinen alempana oleva sitaatti on sivulla 15. Engels on nähtävästi siteerannut Tšernyševskia Plehanovin kirjan mukaan ja näiden sitaattien teksti on otettu tästä kirjasta.
- ⁸⁸ Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 324. Engels siteeraa tässä Kommunistisen puolueen manifestin vuoden 1882 venäjänkielisen painoksen esipuhetta. G. V. Plehanov oli kääntänyt sen venäjältä takaisin saksaksi ja siksi sitaatin teksti eroaa johdannon käsikirjoituksen vastaavasta saksankielisestä tekstistä.
- ⁸⁹ *Krimin sota* (1853—1856), sota jota Venäjä kävi Englannin, Ranskan, Turkin ja Sardinian liittoutumaa vastaan vaikutusvallasta Lähi-idässä. Vuoden 1856 Pariisin rauhansopimusta vastaavasti Venäjä menetti osan Bessarabiaa Tonavan suistossa ja oikeuden pitää sotalaivastoa Mustallamerellä sekä palautti Turkille Karsin.
- ⁹⁰ Kysymyksessä on J. G. Zukovskin artikkeli Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta, joka julkaistiin »Vestnik Jevropy» aikakauslehden 9. numerossa 1877, ja venäläisen narodnikkilaisuuden ideologin N. K. Mihailovskin vastaus siihen, Karl Marx J. G. Zukovskin tuomittamana, joka julkaistiin »Otetšestvennyje Zapiski» aikakauslehden 10. numerossa 1877.
- »Vestnik Jevropy», porvarillis-liberaalinen historianpolitiikan ja kaunokirjallisuuden kysymyksille omistettu aikakauslehti, ilmestyi Pietarissa vuosina 1866—1918. Siinä julkaistiin vallankumouksellisia marxilaisia vastaan suunnattuja artikkeleita. Vuoteen 1908 asti lehden toimittajana ja kustantajana oli M. M. Stasjulevitš.
- »Otetšestvennyje Zapiski», kaunokirjallinen ja poliittinen aikakauslehti, ilmestyi Pietarissa vuodesta 1820. Vuodesta 1839 alkaen se oli aikansa parhaimpia edistyksellisiä lehtiä. Lehden toimittamiseen osallistui V. G. Belinski ja sitä avustivat

A. I. Herzen ym. Vuodesta 1846, jolloin Belinski erosi toimituksesta, lehden merkitys alkoi vähetä. Vuodesta 1863, jolloin se siirtyi N. A. Nekrasovin ja M. J. Saltykov-Stšedrinin käsiin, alkoi lehden uusi kukoistuskauti. Tuona aikana sen ympärille ryhmittyi vallankumouksellisen-demokraattista sivistyneistöä. Nekrasovin kuoleman jälkeen (1877) narodnikit saivat vaikutusvallan lehdessä. »Otetšestvennyje Zapiski» oli jatkuvien sensuurivainojen kohteena ja huhtikuussa 1884 tsaarihallitus lakkautti sen.

⁹¹ Kirjeen »Otetšestvennyje Zapiski» lehden toimitukselle (*Marx, Engels*. Kirjeitä, kustannusliike Edistys, Moskova 1975, s. 320—322.) Marx kirjoitti kohta N. K. Mihailovskin artikkelin ilmestymisen jälkeen. Kirje jäi lähettämättä ja Engels löysi sen Marxin papereista tämän kuoleman jälkeen. Engels otti kirjeestä kopiot, joista yhden lähetti yhdessä 6. maaliskuuta 1884 päivätyn kirjeen kanssa Genèveen Työn vapautus -ryhmän jäsenelle V. I. Zsulitšille. Genèvessä kirje julkaistiin 1886 »Vestnik Narodnoi Voli» aikakauslehden 5. numerossa. Venäjän laillisessa lehdistössä Marxin kirje julkaistiin lokakuussa 1888 »Juriditšeski Vestnik» julkaisussa.

⁹² *K. Marx*. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie, Bd. 1, Hamburg 1867, S. 763. Tämän lisäyksen Marx jätti pois Pääoman ensimmäisen osan toisesta saksankielisestä ja myöhemmistä painoksista.

⁹³ Alempana on lainauksia Marxin kirjeestä »Otetšestvennyje Zapiski» lehden toimitukselle (*Marx, Engels*. Kirjeitä, s. 320, 321, 322).

⁹⁴ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 22—23.

⁹⁵ Tarkoitetaan nähtävästi narodnikkilaisten »Zemlja i Volja» (syksystä 1876 syksyyn 1879) ja »Narodnaja Volja» (elokuusta 1879 maaliskuuhun 1881) järjestöjen johtoelimii. Viimeksi mainittu järjestö julisti terrorin tärkeimmäksi poliittisen taistelun keinoksi.

⁹⁶ *Anti-Dühring*, tällä nimellä on jäänyt historiaan Engelsin klassinen teos *Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana*. Engelsin teos ilmestyi Saksan sosiaalidemokraattisessa puolueessa käydyn ideologisen taistelun välittömänä seurauksena.

Marx ja Engels kiinnittivät ensi kertaa huomiota Dühringin teoksiin, kun tämä kirjoitti arvostelun Marxin Pääoman ensimmäisestä osasta. Arvostelu julkaistiin aikakauslehdessä »Ergänzungsblätter», 3. osa, 3. vihko. Marxin ja Engelsin kriittinen suhde Dühringiin ilmeni heidän varsinkin tammi—maaliskuussa 1868 kirjoitetuissa kirjeissään. 1870-luvun keskivaiheilla Dühringin vaikutus sosiaalidemokraatteihin tuli hyvin merkittäväksi. Aktiivisimpia dühringiläisiä olivat E. Bernstein, I. Most ja F. V. Fritzsche. Vuoteen 1875 mennessä dühringilaisuus levisi vaarallisen laajalle. Siihen vaikutti erityisesti Dühringin kirjan Kansantaloustieteen ja sosialismin kriittinen

historia toinen painos (ilmestyi marraskuussa 1874) ja hänen Filosofian kurssinsa ilmestyminen (viimeinen painos helmikuussa 1875). Näissä teoksissaan sosialismin kannattajaksi julistautunut Dühring hyökkäsi erityisen raivokkaasti marxismia vastaan. Se pani Liebknechtin 1. helmikuuta ja 21. huhtikuuta 1875 päivätyissä kirjeissään kehottamaan Engelsiä esiintymään Dühringiä vastaan »Volksstaatin» palstoilla.

Dühringilaisuuden voimistuminen ja sen leviäminen vastikään yhtyneen Saksan sosialistisen työväenpuolueen (perustettu toukokuussa 1875 Gothan edustajakokouksessa) jäsenten keskuudessa pakotti Engelsing keskeyttämään työnsä Luonnon dialektiikan parissa ja torjumaan uuden »sosialistisen» opin sekä puolustamaan marxismia proletaarisen puolueen ainoana oikeana maailmankatsomuksena. Tämän päätöksen hän teki toukokuun lopulla 1876. 24. toukokuuta 1876 päivätyssä kirjeessään Marxille Engels sanoi aikovansa arvostella Dühringin kirjoitelmia. Vastauksessaan toukokuun 25. päivältä Marx kannattaa päättävästi tätä aikomusta. Engels ryhtyi heti työhön ja jo 28. toukokuuta hahmotteli Marxille teoksensa yleisluonnoksen ja luonteen.

Engels työskenteli Anti-Dühringin parissa kaksi vuotta: toukokuun lopulta 1876 heinäkuun alkuun 1878. Kirjan ensimmäinen jaksio oli kirjoitettu pääpiirteissään vuoden 1876 syyskuun ja vuoden 1877 tammikuun välisenä aikana. Se julkaistiin artikkelisarjana tammi—toukokuussa 1877 »Vorwärts» lehdessä nimellä Herra Eugen Dühring filosofian mullistajana. Kirjan toinen osa valmistui pääpiirteissään kesä—elokuussa 1877. Tämän osan viimeinen, 10. luvun, joka koski kansantaloustieteen historiaa, kirjoitti Marx. Tämä osa julkaistiin heinä—joulukuussa 1877 »Vorwärts» lehden Liitteessä ja Tieteellisessä liitteessä nimellä Herra Eugen Dühring poliittisen taloustieteen mullistajana. Kirjan kolmas osa oli kirjoitettu pääpiirteissään vuoden 1877 elokuun ja vuoden 1878 huhtikuun välisenä aikana. Se julkaistiin touko—heinäkuussa 1878 »Vorwärts» lehden Liitteessä nimellä Herra Eugen Dühring sosialismin mullistajana.

Anti-Dühringin julkaiseminen aiheutti dühringilaisten raivokasta vastarintaa. Gothassa 27.—29. toukokuuta 1877 pidetyssä puolueen sääntömääräisessä edustajakokouksessa he yrittivät kieltää Engelsing teoksen julkaisemisen puolueen päääänenkannattajassa. Heidän vaikutuksestaan »Anti-Dühringiä» julkaistiin lehdessä suurin väliajoin. Heinäkuun alussa 1878 teos ilmestyi erillisenä kirjana, jossa oli Engelsing kirjoittama johdanto. Kirja julkaistiin nimellä: *F. Engels*. Herra Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. Philosophie. Politische Oekonomie. Sozialismus (Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana. Filosofia. Poliittinen taloustiede. Sosialismi), Leipzig 1878. Kirjan myöhemmissä saksankielisissä painoksissa oli sama nimi, mutta ilman alaotsikkoa Filosofia. Poliittinen taloustiede. Sosialismi. Kirjan toinen painos ilmestyi Zürichissä 1886. Kolmas tarkistettu ja täydennetty painos ilmestyi

- Stuttgartissa 1894. Se oli Anti-Dühringin viimeinen tekijän eläessä ilmestynyt painos.
- 97 Engels käyttää tässä siivekkääksi tullutta kohtaa Schillerin murhenäytelmästä *Don Carlos*, 1. näytös, 9. kohtaus:
En pelkää enää — rinnallasi nyt
käyn taistoon heittäin haasteen ajalleni.
- 98 USA:n perustamisen (4. heinäkuuta 1776) 100-vuotispäivän yhteydessä Philadelphiassa avattiin 10. toukokuuta 1876 kuudes maailman teollisuusnäyttely. Näyttelyyn osallistuneiden 40 maan joukossa oli myös Saksa. Berliiniin teollisuusakatemian johtajan professori F. Reuleauh'n, jonka Saksan hallitus nimitti saksalaisen palkintolautakunnan puheenjohtajaksi, oli pakko tunnustaa, että Saksan teollisuus on jäänyt huomattavasti jälkeen muiden maiden teollisuudesta ja että se noudattaa periaatetta »halpaa mutta huonoa». Tämä lausunto aiheutti paljon vastakaikuja lehdistössä. Esimerkiksi »*Volksstaat*» lehti julkaisi heinä—syyskuussa joukon tälle skandaalitapaukselle omistettuja artikkeleita.
- 99 Laajasti tunnetuksi tullut fraasi »todella ei ole oppinut mitään» sisältyy ranskalaisen amiraalin de Panatin erääseen kirjeseeseen. Toisinaan se pannaan Taleyrandin nimiin. Se tarkoitti rojalisteja, jotka eivät kyenneet ottamaan oppia Ranskan 18. vuosisadan lopun vallankumouksesta.
- 100 Engels tarkoittaa R. Virchowin puhetta saksalaisten luonnontutkijoiden ja lääkäreiden 50. edustajakokouksessa Münchenissä 22. syyskuuta 1877. Ks. R. *Virchow*. *Die Freiheit der Wissenschaft im modernen Staat* (Tieteen vapaus nykyaikaisessa valtiossa), Berliini 1877, s. 13.
- 101 *Pyhä allianssi* oli Euroopan monarkkien taantumuksellinen liitto, jonka perustivat 1815 tsaristinen Venäjä, Itävalta ja Preussi vallankumousliikkeen tukahduttamiseksi ja feodaalis-monarkistisen hallitusmuodon säilyttämiseksi eri maissa.
- 102 K. Marx. *Misère de la philosophie* (Filosofian kurjuus), Paris—Bruxelles 1847. Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 149—279.
Manifest der Kommunistischen Partei (Kommunistisen puolueen manifesti), London 1848. Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 319—371. Vuonna 1872 Kommunistisen puolueen manifestista oli otettu uusintapainos nimellä *Kommunistinen manifesti*.
K. Marx. *Das Kapital*, Bd. 1, Hamburg 1867. Ks. K. Marx. Pääoma, 1. osa.
- 103 Dühring (vuodesta 1863 Berliinin yliopiston yksityisdosentti ja vuodesta 1873 yksityisen naislyseon dosentti) alkaen vuodesta 1872 arvosteli jyrkästi yliopiston professoreita. Esimerkiksi jo Mekaniikan yleisten periaatteiden kriittisen historian ensimmäisessä painoksessa (1872) hän syytti H. Helmholtzia siitä, ettei tämä tarkoituksellisesti mainitse mitään R. Mayerin teoksista. Dühring arvosteli jyrkästi myös yliopiston oloja. Taantumukselliset professorit ahdistelivat Dühringiä tämän

arvostelun vuoksi. Heidän aloitteestaan vuonna 1876 häneltä riistettiin mahdollisuus luennoida naislyseossa. Mekaniikan historian toisessa painoksessa (1877) ja naisten sivistykselle omistetussa kirjassaan (1877) Dühring toisti syytöksensä entistä jyrkemässä muodossa. Heinäkuussa 1877 Filosofian tiedekunnan vaatimuksesta häneltä riistettiin oikeus toimia opettajana yliopistossa. Dühringin erottaminen aiheutti meluisan protestikampanjan hänen kannattajiensa taholta. Myös laajat demokraattiset piirit tuomitsivat tämän mielivaltaisen teon.

E. Schweninger, joka oli vuodesta 1881 Bismarckin yksityislääkärinä, nimitettiin 1884 Berliinin yliopiston professoriksi.

- ¹⁰⁴ Engels tarkoittaa L. H. Morganin tärkeintä teosta *Ancient Society or Recerches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism to Civilization* (Muinainen yhteiskunta eli luonnonvaraisuudesta barbaarisuuden kautta siviilisaatioon johtaneen ihmiskehityksen linjojen tutkiminen), joka julkaistiin Lontoossa 1877.
- ¹⁰⁵ *Engels. Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats*. Hottingen — Zürich 1884 (Ks. *Marx, Engels*. Valitut teokset kolmessa osassa, 3. osa, s. 173—301).
- ¹⁰⁶ Engels lopetti työnsä Manchesterin kauppayhtiössä 1. heinäkuuta 1869 ja muutti Lontooseen 20. syyskuuta 1870.
- ¹⁰⁷ Maanviljelyskemialle omistetun perusteoksensa johdannossa tieteellisten katsomustensa kehityksestä puhuessaan J. Liebig huomauttaa: »Kemia kehittyi uskomattoman nopeasti ja ne kemistit, jotka haluavat pysyä sen mukana, elävät jatkuvasti sulkasadon kautta. Lentämistä varten kelpaamattomat höyhenet putoavat pois siivistä, mutta niiden tilalle kasvavat uudet höyhenet ja lento tulee voimakkaammaksi ja helpommaksi.» Ks. *J. Liebig. Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie* (Kemia sovellettuna maanviljelykseen ja fysiologiaan), 7. painos, Braunschweig 1862, 1. osa, s. 26.
- ¹⁰⁸ Tarkoitetaan saksalaisen sosiaalidemokraatin H. W. Fabianin kirjettä Marxille marraskuun 6. päivältä 1880 (vertaa Engelsin kirjeitä Kautskylle huhtikuun 11. päivältä 1884, Bernsteinille syyskuun 13. päivältä 1884 ja Sorgelle kesäkuun 3. päivältä 1885). Engels puhuu $\sqrt{-1}$:stä Anti-Dühringin ensimmäisen jakson 12. luvussa (ks. tätä osaa, s. 305).
- ¹⁰⁹ Engels tarkoittaa Haeckelin mielipiteitä, jotka hän esittää neljännen »Goethen ja Okenin kehitysteoriat» nimisen luennon lopussa. Ks. *E. Haeckel. Natürliche Schöpfungsgeschichte* (Luonnollinen luomishistoria), 4. painos, Berliini 1873, s. 83—88.
- ¹¹⁰ Hegelin ja Helmholtzin lausuntoja voimasta Engels käsittelee *Luonnon dialektiikassa*, luvussa »Liikkeen perusmuodot». (Ks. *F. Engels. Luonnon dialektiikka*, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 98—102).

- ¹¹¹ Kantin nebulaariteoriasta ks. selitystä 123. Kantin vuorovesikitkateoriasta ks. Luonnon dialektiikassa lukua »Vuorovesikitka» (*F. Engels*. Luonnon dialektiikka, s. 126—132).
- ¹¹² Kysymyksessä ovat Engelsin Luonnon dialektiikka ja Marxin matemaattiset käsikirjoitukset. Marxin matematiikkaa käsittelevät käsikirjoitukset (yli 1000 liuskaa) ovat 1850-luvun jälkipuoliskon ja 1880-luvun alkupuoliskon väliseltä ajalta.
- ¹¹³ Engels tarkoittaa englantilaisen fyysikon T. Andrewsin (1869), ranskalaisen fyysikon L. P. Cailletetin ja sveitsiläisen fyysikon R. P. Pictetin (1877) teoksia.
- ¹¹⁴ Tarkoitetaan ensimmäisessä tapauksessa nokkaeläintä ja toisessa nähtävästi *archaeopteryxia*.
- ¹¹⁵ R. Virchowin teorian mukaan eläinyksilö jakautuu kudoksiin, kudokset jakautuvat solualueisiin ja solualueet erillisiin soluihin. Näin ollen eläinyksilö on erillisten solujen mekaaninen summa. Tämä teoria on esitetty hänen kirjassaan *Die Cellularpathologie*, jonka ensimmäinen painos ilmestyi 1858 (ks. R. Virchow, *Die Cellularpathologie*, 4. Aufl., Berlin 1871, s. 17).
- Puhuessaan tämän teorian »edistyksellisestä» luonteesta Engels viittaa siihen, että Virchow kuuluu saksalaiseen porvarilliseen *progresstistiseen puolueeseen*, jonka perustajia ja huomattavia toimihenkilöitä Virchow oli. Puolue perustettiin kesäkuussa 1861. Sen ohjelmaan sisältyi mm. sellaisia vaatimuksia kuin Saksan yhdistyminen Preussin johdolla ja paikallisen itsehallinnan periaatteen toteuttaminen.
- ¹¹⁶ Tähän kohtaan teoksessa Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi Engels antaa selityksen, jossa on vastaava sitaatti Hegelin teoksesta *Historian filosofia*, 4. osa, 3. osasto, 3. luku. Ks. *G. W. F. Hegel*. *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte* (Luentoja historian filosofiasta), Teokset, 9. osa, 2. painos, Berliini 1840, s. 535—536.
- ¹¹⁷ Rousseauin teorian mukaan ihmiset elivät alussa luonnollisessa tilassa, jossa olivat tasa-arvoisia. Yksityisomaisuuden syntyminen ja varallisuuseroihin perustuvan eriarvoisuuden kehitys johti ihmisten siirtymiseen luonnollisesta tilasta yhteiskunnalliseen tilaan ja yhteiskunnalliseen sopimukseen perustuvan valtion muodostumiseen. Myöhemmin poliittisen eriarvoisuuden kehittyminen johtaa yhteiskunnallisen sopimuksen rikkomiseen ja uuden oikeudettomuustilan muodostumiseen. Tämän viimeksi mainitun poistaminen on uuteen yhteiskunnalliseen sopimukseen perustuvan järjennukaisen valtion tehtävä.
- Tätä teoriaa on kehitetty Rousseauin teoksissa *Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes* (Mietteitä ihmisten eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista), Amsterdam 1755 ja *Du contract social; ou, Principes du droit politique* (Yhteiskunnallisesta sopimuksesta eli Poliittisen oikeuden periaatteet), Amsterdam 1762.

- ¹¹⁸ Engels tarkoittaa »todellisia levellereitä» (»todellisia tasoittajia») eli »diggereitä» (»kaivajia»), äärimmäisvasemmistolaisen virtauksen edustajia 17. vuosisadan Englannin porvarillisen vallankumouksen aikana. Maaseudun ja kaupungin köyhimpien kerrosten etuja edustaneet »diggerit» vaativat maan yksityisomistuksen poistamista, julistivat primitiiviseen tasanjakoon perustuvan kommunismin aatteita ja yrittivät toteuttaa no käytännössä kyntämällä kollektiivisesti yhteisöjen maat.
- ¹¹⁹ Engels tarkoittaa ennen kaikkea utopistisen kommunismin edustajien T. Moren (*Utopia*, julkaistu 1516) ja T. Campanellan (*Civitas solis poetica*, julkaistu 1623) teoksia.
- ¹²⁰ D. Diderotin dialogi *Le neveu de Rameau* valmistui vuoden 1762 tienoilla ja myöhemmin tekijä muokkasi sitä uudelleen kahdesti. Ensi kertaa se julkaistiin Goethen saksantamana 1805 Leipzigissä. Alkuperäisenä ranskankielisenä se julkaistiin kirjassa *Oeuvres inédites de Diderot* (Diderotin julkaisemattomia teoksia), Pariisi 1821, joka todellisuudessa ilmestyi 1823.
- ¹²¹ *Aleksandrialainen kausi* tieteen kehityksessä alkoi kolmannelta vuosisadasta eaa. ja kesti seitsemänteen vuosisataan. Se sai nimensä Egyptin Aleksandrian kaupungista (Välimeren rannikolla), joka oli sen ajan suurimpia kansainvälisten taloussuhteiden keskuksia. Aleksandrialaisena kautena kehittyivät nopeasti useat tieteet: matematiikka ja mekaniikka (Eukleides ja Arkhimedes), maantiede, tähtitiede, anatomia, fysiologia ym.
- ¹²² Mattouksen Evankeliumi, 5. luku, 37. virsi.
- ¹²³ Kantin nebulaariteoria, jonka mukaan aurinkokunta on kehitynyt alkusumusta (lat. nebula — sumu), on esitetty hänen teoksessaan *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels, oder Versuch von der Verfassung und dem mechanischen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes nach Newtonischen Grundsätzen abgehandelt* (Yleinen luonnollinen taivaan historia ja teoria eli Koko maailman rakenteen ja mekaanisen syntyperän esitys Newtonin teorian mukaan), Königsberg ja Leipzig 1755. Kirja julkaistiin nimettömänä.
- Laplacen hypoteesi aurinkokunnan muodostumisesta oli ensi kerran esitetty hänen teoksensa *Exposition du système du monde* viimeisessä luvussa (Maailman järjestelmän esitys), 1. ja 2. osat, Pariisi, Ranskan Tasavallan 4. vuosi (1796).
- Vuonna 1864 englantilainen tähtitieteilijä W. Huggins todisti spektroskooppisesti, että maailman avaruudessa on hehkuvia kaasuja, jotka muistuttavat Kantin ja Laplacen nebulaariteorian edellyttämää alkusumua. Hän käytti tähtitieteessä laajasti G. Kirchhoffin ja R. Bunsenin vuonna 1859 kehittämää spektraalianalyysia. Engels käytti tässä A. Secchin kirjaa *Aurinko* (ks. *A. Secchi. Die Sonne*, Braunschweig 1872, s. 787—790).
- ¹²⁴ Jo ensimmäiseen Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi teoksen saksankieliseen painokseen (1882) Engels teki olennaisen

täsmennyksen kirjoittamalla tämän kohdan seuraavasti: »koko siihenastinen historia paitsi alkukantaista tilaa, oli luokkataistelujen historiaa».

- ¹²⁵ *E. Dühring*. *Cursus der Philosophie als streng wissenschaftlicher Weltanschauung und Lebensgestaltung* (Tieteellisenä maailmankatsomuksena ja elämän kehityksenä olevan filosofian kurssi), Leipzig 1875.

E. Dühring. *Cursus der National- und Socialökonomie einschliesslich der Hauptpunkte der Finanzpolitik Kansan- ja yhteiskuntaloustieteen kurssi finanssipolitiikan kysymykset mukaan luettuna*, 2. painos, Leipzig 1876. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi Berliinissä 1873.

E. Dühring. *Kritische Geschichte der Nationalökonomie und des Socialismus* (Kansantaloustieteen ja sosialismin kriittinen historia), 2. painos, Berliini 1875. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi Berliinissä 1871.

- ¹²⁶ *Falansterit*, palatsit joissa ranskalaisen utopistisocialistin Ch. Fourierin käsityksen mukaan piti asua ja työskennellä tuotanto- ja kulutusyhtymien jäsenten ihanteellisessa socialistisessa yhteiskunnassa.

- ¹²⁷ *G. W. F. Hegel*. *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* (Filosofian lyhyt ensyklopedia), Heidelberg 1817. Tämä teos koostuu kolmesta osasta: 1) logiikka, 2) luonnou filosofia, 3) hengen filosofia.

Kirjoittaessaan Anti-Dühringiä Engels käytti Hegelin töitä pääasiallisesti Teoksista, jotka Hegelin oppilaat julkaisivat hänen kuolemansa jälkeen.

- ¹²⁸ »Hegelin koulukunnan ikuisiksi juutalaiseksi» Engels nimittää Micheletä nähtävästi tämän järkkymättömästä uskollisuudesta pintapuolisesti ymmärretylle hegeliläisyydelle. Esimerkiksi vuonna 1876 Michelet alkoi julkaista viisiosaista Filosofian järjestelmää, jonka rakenne noudatti Hegelin Ensyklopedian rakennetta. Ks. *C. L. Michelet*. *Das System der Philosophie als exacter Wissenschaft enthaltend Logik, Naturphilosophie und Geistesphilosophie* (Eksaktisena tieteenä olevan filosofian järjestelmä, johon kuuluvat logiikka, luonnonfilosofia ja hengetilfilosofia), 1.—5. osat, Berliini 1876—1881).

Ikuinen juutalainen eli *Ahasverus* keskiaikaisen tarun sankari. Kristusta vastaan tekemästä rikkomuksesta Ahasverus tuomittiin ikuisesti vaeltamaan.

- ¹²⁹ Valmistaessaan 1885 Anti-Dühringin toista painosta Engels aikoi antaa tähän kohtaan selityksen, jonka luonnoksen (»Matematiikan äärettömän esikuvista todellisessa maailmassa») hän myöhemmin liitti Luonnon dialektiikkaan (ks. *F. Engels*. *Luonnon dialektiikka*, s. 327—335).

- ¹³⁰ Vihkaus preussilaisten orjamaiseen nöyryyteen. He hyväksyivät perustuslain, jonka kuningas antoi 5. joulukuuta 1848 Preussin perustavan kokouksen hajottamisen yhteydessä. Perus-

- tuslain, jonka laatimiseen osallistui taantumuksellinen ministeri Manteuffel, Fredrik Vilhelm IV hyväksyi lopullisesti 31. tammikuuta 1850.
- ¹³¹ Ks. *Hegel*. Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften, 188. §; Wissenschaft der Logik, 3. kirja, 1. osasto, 3. luku, pykälä olemassaolevan olemisen päätelmän neljänestä kaavasta ja 3. osasto, 2. luku, pykälä väitelmästä.
- ¹³² Anti-Dühringin ensimmäisessä jaksossa kaikki viittaukset sivuihin tarkoittavat Dühringin kirjaa Filosofian kurssi.
- ¹³³ Engels luettelee Euroopan sotien suurimpia taisteluja Euroopan sodissa 19. vuosisadalta.
Austerlitzin taistelu 2. joulukuuta 1805 toisaalta venäläisten ja itävaltalaisten ja toisaalta ranskalaisten joukkojen välillä päättyi Napoleon I voittoon.
Jenän taistelu 14. lokakuuta 1806 Napoleonin johtaman Ranskan armeijan ja preussilaisten joukkojen välillä päättyi Preussin armeijan tappioon. Taistelun jälkeen Preussi antautui napoleonilaiselle Ranskalle.
Königrätzin (nyk. Hradec Králové) *taistelu* 3. heinäkuuta 1866 Böömissä toisaalta itävaltalaisten ja saksilaisten joukkojen ja toisaalta preussilaisten joukkojen välillä oli ratkaiseva taistelu Itävallan ja Preussin sodassa 1866, joka päättyi Preussin voittoon. Taistelu tunnetaan myös nimellä Sadowan taistelu.
Sedanin taistelu 1.—2. syyskuuta 1870, jossa Preussin joukot aiheuttivat tappion ranskalaiselle Mac-Mahonin johtamalle armeijalle ja pakottivat sen antautumaan, oli ratkaiseva taistelu Ranskan ja Preussin sodassa 1870—1871.
- ¹³⁴ *G. W. F. Hegel*. Wissenschaft der Logik (Logiikka), Nürnberg 1812—1816. Teos koostuu kolmesta kirjasta: 1) objektiivinen logiikka, oppi olemisesta (julkaistu 1812); 2) objektiivinen logiikka, oppi olemuksesta (julkaistu 1813); 3) subjektiivinen logiikka eli oppi käsitteestä (julkaistu 1816).
- ¹³⁵ *Hegel*. Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften, 94. §.
- ¹³⁶ *Kant*. Kritik der reinen Vernunft, Riga 1781, S. 426—433.
- ¹³⁷ Kysymyksessä ovat Dühringin hyökkäilyt suuren saksalaisen matemaatikon K. F. Gaussin epäeuklidisen geometrian, moniulotteisen avaruuden geometrian rakennetta koskevia aatteita vastaan.
- ¹³⁸ Ks. *Hegel*. Wissenschaft der Logik, 2. kirja, »Oppi olemuksesta», alku.
 Myöhäisen Schellingin kategoriasta »olemista edeltävä oleminen» ks. Engelsin teoksesta »Schelling und die Offenbarung».
- ¹³⁹ Ajatuksen liikkeen häviämättömyydestä Descartes esitti Traktaatissa valosta (vuosina 1630—1633 kirjoitetussa ja hänen kuolemansa jälkeen 1664 julkaistussa teoksen ensimmäisessä osassa »Maailma») ja hänen kirjeessään de Bonnelle huhtikuun

30. päivästä 1639. Tämä ajatus on esitetty täydellisemmin kirjassa: *R. Des-Cartes. Principia Philosophiae* (Filosofian alkeet), Amsterdam 1644, toinen osa, 36. §.

- ¹⁴⁰ Kopernikuksen maailmanjärjestyksestä, Engels kirjoitti 1886 teoksessaan Ludwig Feuerbach ja klassisen saksalaisen filosofian loppu seuraavaa: »Kopernikuksen aurinkokuntajärjestelmä oli kolmesataa vuotta hypoteesi, josta voitiin lyödä vetoa sata, tuhat, kymmentuhatta yhtä vastaan, mutta kuitenkin vasta hypoteesi. Mutta kun tämän järjestelmän tarjoamien todisteiden nojalla Leverrier ei ainoastaan osoittanut, että täytyi olla olemassa eräs tuntematon kiertotähti, vaan laski vielä paikan, missä tämän kiertotähden piti taivaalla sijaita, ja kun Galle sitten todellakin löysi tämän kiertotähden, niin Kopernikuksen järjestelmä oli todistettu oikeaksi.» (ks. *K. Marx, F. Engels. Valitut tookset kolmessa osassa, 3. osa, s. 313*). Kiertotähti Neptunuksen, josta tässä on kysymys, löysi 1846 Berliinin observatorion havainnontekijä Johann Galle.
- ¹⁴¹ *Rosinante*, Don Quijoten ratsu Cervantesin romaanissa Don Quijote.
- ¹⁴² Täsmennettyjen tietojen mukaan 100°:ssa veden muuntumislämpö on 538,9 grammakaloria.
- ¹⁴³ Valmistaessaan 1885 Anti-Dühringin toista painosta Engels aikoi antaa tähän kohtaan selityksen, jonka luonnoksen »Mekaanisesta luonnonkäsityksestä» hän liitti Luonnon dialektiikan aincistoihin (*F. Engels. Luonnon dialektiikka, s. 308—314*).
- ¹⁴⁴ *Ch. Darwin. The Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life.* (Lajien synty luonnollisen valinnan kautta eli luonnon suosimien rotujen säilyminen taistelussa olemassaolosta), 6. painos, Lontoo 1872, s. 428); kursivointi Engelsin. Tämä on kirjan viimeinen painos, johon Darwin teki lisäyksiä ja korjauksia. Kirjan ensimmäinen painos nimellä »On the Origin of Species» etc. (Lajien synty jne.) ilmestyi Lontoossa 1859. Alempana sivulla 256 puhuessaan Darwinin opista Engels pitää lähtökohtana viimeistä painosta.
- ¹⁴⁵ *E. Haeckel Natürliche Schöpfungsgeschichte. Gemeinverständliche wissenschaftliche Vorträge über die Entwicklungslehre im Allgemeinen und diejenige von Darwin, Goethe und Lamarck im Besonderen* (Luonnollinen luomishistoria. Yleistajuisia tieteellisiä luentoja polveutumisopista yleensä ja eritoten Darwinin, Goethen ja Lamarckin polveutumisopista), 4. painos, Berliini 1873. Kirjan ensimmäinen painos ilmestyi Berliinissä 1868.
- Protistit*, Haeckelin luokittelun mukaan laaja alkueliöiden ryhmä, johon kuuluvat sekä yksisoluiset että soluttomat eliöt ja joka muodostaa orgaanisen luonnon kolmannen valtakunnan rinnan kahden monisoluisen (kasvien ja eläinten) muodostaman valtakunnan kanssa.

Moneerit, Haeckelin mukaan tumaton ja kerrassaan rakenteeton valkuaisainekokkare, jolle ovat ominaisia kaikki elintoinninnat: ravinnonotto, liikunta, ärsyyntyvyys, lisääntyminen. Haeckel jakoi moneerit alkuperäisiin, nykyään sukupuuttoon kuolleisiin moneereihin, jotka olivat alkusynnyin tuloksena syntyneitä (archigoniset moneerit), ja nykyisiin, vielä eläviin moneereihin. Edelliset olivat orgaanisen luonnon kolmen valtakunnan kehityksen lähtökohta. Solu on kehittynyt archigoni-sesta moneerista. Jälkimmäiset kuuluvat protisteihin ja muodostavat sen ensimmäisen, alkeellisimman luokan. Haeckelin mukaan nykyisiä moneereja edustavat eri lajit: Protamoeba primitiva, Protomyxa aurantiaca, Bathybius Haeckelii.

Haeckel otti käyttöön termit »protistit» ja »moneerit» 1866 kirjassaan *Generell Morphologie der Organismen* (Eliöiden yleinen morfologia), mutta ne eivät vakiintuneet. Haeckelin protisteina pitämät eliöt luokitellaan nykyään joko kasveiksi tai eläimiksi. Moneerien olemassaolo ei ole tullut todistetuksi. Itse yleisaate solurakenteisten eliöiden kehityksestä solua edeltäneistä muodostelmista sekä ajatus alkuperäisten elävien olentojen luokittelusta kasveiksi ja eläimiksi ovat saaneet yleisen tunnustuksen.

- ¹⁴⁶ *Nibelungin sormus*, Richard Wagnerin monumentaalinen oopperasarja, johon kuuluu neljä musiikinäytelmää: Reininkulta, Valkyyria, Siegfried ja Jumalten tuho. Vuonna 1876 näytelmällä Nibelungin sormus avattiin Wagnerin teatteri Bayreuthissa.

»*Tulevaisuuden komponstiksi*» Engels nimittää tässä leikillä Wagneria, jonka musiikkia Wagnerin vastustajat nimittivät ironisesti »tulevaisuuden musiikiksi», mihin antoi aihetta hänen kirjansa *Tulevaisuuden taideteos* (*R. Wagner. Das Kunstwerk der Zukunft*, Leipzig 1850).

- ¹⁴⁷ *Eläinkasvit* (Pflanzentiere), näin nimitettiin 1500-luvulta alkaen selkärangattomien eläinten ryhmää (pääasiallisesti sienieläimiä ja onteloeläimiä), joiden eräitä piirteitä pidettiin kasveille ominaisina (esim. alustaansa kiinnittyminen). Siksi eläinkasveja pidettiin kasvien ja eläinten välimuotona. 1800-luvun puolivälistä termiä käytettiin onteloeläimet-termin synonyymina. Nykyään sana on jäänyt pois käytöstä.
- ¹⁴⁸ Mainittu luokittelu on annettu kirjassa: *T. H. Huxley. Lectures on the Elements of Comparative Anatomy* (Luontoja vertailevan anatomian elementeistä, Lontoo 1864, 5. luento). Tähän luokitteluun pohjautuu H. A. Nicholsonin kirja *Eläintieteen käsikirja* (ensimmäinen painos ilmestyi 1870), jota Engels käytti Anti-Dühringä kirjoittaessaan.
- ¹⁴⁹ *Trauben keinoitekoiset solut*, epäorgaanisia muodostumia, elävien solujen malleja, joilla on kyky jäljitellä aineenvaihduntaa ja kasvua ja joiden avulla tutkitaan erinäisiä elollisten ilmiöiden puolia. Niitä kehitti saksalainen komisti ja fysiologi M. Traube sekoittamalla kolloidiliuoksia. Traube teki selostuksen kokeis-

taan 23. syyskuuta 1874 saksalaisten luonnontutkijoiden ja lääkäreiden 47. kongressissa Breslaussa. Marx ja Engels arvostivat korkealle Trauben löytöä (ks. 18. kesäkuuta 1875 päivättyä Marxin kirjetä P. L. Lavroville ja 21. tammikuuta 1877 päivättyä kirjetä W. A. Freundille).

- ¹⁵⁰ Engels kertoo tässä »Nature» aikakausjulkaisussa 16. marraskuuta 1876 julkaistun kirjoituksen sisällöstä. Siinä kerrottiin D. I. Mendelejevin puheesta, jonka hän piti 3. syyskuuta 1876 Varsovassa venäläisten luonnontutkijoiden ja lääkäreiden 5. edustajakokouksessa. Mendelejev kertoi yhdessä J. J. Boguskin kanssa 1875—1876 suorittamiensa Boyle—Mariotten lain tarkastusta koskevien kokeiden tuloksista.

Tämän selityksen Engels kirjoitti nähtävästi lukiessaan Anti-Dühringin kyseisen luvun korrehtuuria. Tämä luku julkaistiin »Vorwärts» lehdessä 28. helmikuuta 1877. Selityksen suluissa olevan loppuosan Engels lisäsi vuonna 1885 valmistellessaan Anti-Dühringin toista painosta.

- ¹⁵¹ *Goethe*. Faust, 1. osa, 3. näytös (»Lukukammio»).
- ¹⁵² Raamattu, toinen Mooseksen kirja, 20. luku, 15. ja viides Mooseksen kirja, 5. luku, 19.
- ¹⁵³ *Goethe*. Faust, 1. osa, 2. ja 3. näytös (»Ulkopuolella kaupunginporttia» ja »Lukukammio»).
- ¹⁵⁴ Rousseau'n teos Mietteitä ihmisten eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista kirjoitettiin 1754 ja julkaistiin 1755 (ks. selitystä 117).
- ¹⁵⁵ Tarkoitetaan M. Stirnerin kirjaa *Der Einzige und sein Eigentum* (Ainoa ja hänen omaisuutensa), Leipzig 1845. Marx ja Engels antoivat tälle teokselle murhaavan arvostelun Saksalaisessa ideologiassa (*Marx — Engels. Werke. Bd. 3, S. 101—436*).
- ¹⁵⁶ Kysymyksessä ovat tapahtumat ajalta, jolloin tsaristinen Venäjä valtasi Keski-Aasiaa. Hivan retken aikana 1873 kenraali Kauffmannin käskystä kenraali Golovatševin johtama venäläisten sotilaiden joukko suoritti heinä—elokuussa rankaisuretken turkmenialaista omudien heimoa vastaan. Retki oli äärimmäisen julma. Peruslähteenä josta Engels on lainannut tiedot näistä tapahtumista, oli nähtävästi Venäjällä olleen amerikkalaisen diplomaatin E. Schuylerin kirja *Turkistan. Notes of a Journey in Russian Turkistan, Khokand, Bukhara, and Kuldja. In two volumes. Vol. 2, London 1876, p. 356—359*.
- ¹⁵⁷ *K. Marx. Das Kapital, Bd. 1, 2. Aufl., Hamburg 1872, S. 36* (*K. Marx. Pääoma, 1. osa, s. 66*). Anti-Dühringissä Engels siteeraa Pääoman 1. osaa toisen saksankielisen painoksen mukaan. Ainoastaan toisen osaston 10. luvussa, kun hän muunteli tätä lukua Anti-Dühringin kolmatta painosta varten, Engels käytti Pääoman 1. osan kolmatta saksankielistä painosta.

- ¹⁵⁸ Lassalle pidätettiin helmikuussa 1848. Häntä syytettiin siitä, että hän oli ylllyttänyt varastamaan asiapapereita sisältävän lippaan käyttäkseen asiapapereita kreivitär Hatzfeldtin avioerojutussa, jossa hän toimi asianajajana 1846—1854. Lassallen oikeusjuttu oli 5.—11. elokuuta 1848. Valamiesoikeus julisti Lassallen syyttömäksi.
- ¹⁵⁹ *Code pénal*, Ranskan rikoslakikokoelma, joka hyväksyttiin 1810 ja otettiin käyttöön 1811 Ranskassa ja ranskalaisten valloittamilla Saksan länsi- ja lounaisosan alueilla. Siviililakikokoelman ohella se oli voimassa Reinin provinssissa myös sen jälkeen, kun se liitettiin Preussiin vuonna 1815.
- ¹⁶⁰ *Code Napoléon* (Napoleonin lakikokoelma), 1804 hyväksytyy Ranskan siviililakikokoelma (*Code civil*).
Anti-Dühringin tässä kohdassa Engels puhuu Napoleonin lakikokoelmasta laajassa merkityksessä tarkoittaen Napoleonin aikana vuosina 1804—1810 hyväksytyä viittä lakikokoelmaa: siviililakikokoelmaa, prosessuaalista siviililakikokoelmaa, kauppalakikokoelmaa, rikoslakikokoelmaa ja prosessuaalista rikoslakikokoelmaa.
- ¹⁶¹ Siitä että tietämättömyys ei ole todistusperuste, Spinoza puhuu Etiikassaan (ensimmäinen osa, lisäys) vastustaen niitä pappisteologisen luonnonkäsityksen edustajia, jotka asettivat »jumalan tahdon» kaikkien ilmiöiden alkusyyksi ja joiden ainoana todistuskeinona oli vetoaminen muiden syiden tietämättömyyteen.
- ¹⁶² *Corpus juris civilis*, keisari Justinianuksen aikana 6. vuosisadalla koottu siviililakikokoelma, joka säännösteli varallisuussuhteita Rooman orjayhteiskunnassa.
- ¹⁶³ Laki syntymisen, avioliiton ja kuoleman pakollisesta rekisteröimisestä siviilirekisteritoimistossa hyväksyttiin Preussissa Bismarckin aloitteesta. Se vahvistettiin lopullisesti 9. maaliskuuta ja astui voimaan 1. lokakuuta 1874. Helmikuun 6. päivänä 1875 julkaistiin samanlainen laki koko Saksan valtakunnalle. Tämä laki kielsi kirkolta yllä mainitut rekisteröimiset ja täten rajoitti huomattavasti sen vaikutusta ja tuloja. Se oli suunnattu pääasiallisesti katolista kirkkoa vastaan ja oli olennaisena renkaana Bismarckin niin sanotussa »kulttuuritaistelussa» (»kulturkampf»).
- ¹⁶⁴ Kysymyksessä ovat Brandenburg, Itä-Preussi, Länsi-Preussi, Poznan, Pommeri ja Sleesia, jotka kuuluivat Preussin kuninkaskuntaan vuoden 1815 Wienin kongressin asti. Näiden maakuntien joukkoon ei kuulunut mm. taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti kehittyneempi Reinin maakunta, joka liitettiin Preussiin 1815.
- ¹⁶⁵ *Personallinen yhtälö*, systemaattinen virhe, joka tehdään taivaankappaleen tietyn tason läpäisyhetkeä määriteltäessä. Se riippuu havainnontekijän psyykkisistä ja fysiologisista ominaisuuksista ja läpäisyhetken rekisteröintitavasta.

- ¹⁶⁶ *Hegel*. Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften, 147. §, lisäys.
- ¹⁶⁷ Työkennellessään tärkeimmän taloustieteellisen teoksensa parissa Marx muutti moneen otteeseen sen jäsenystä. Alkaen vuodesta 1867, jolloin julkaistiin Pääoman 1. osa, Marxin suunnitelmien mukaan koko teos oli julkaistava kolmena osana, neljänä kirjana, joista 2. ja 3. kirja muodostaisivat toisen osan (*K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 18). Marxin kuoleman jälkeen Engels julkaisi 2. ja 3. kirjan toisena ja kolmantena osana. Viimeistä neljättä kirjaa Lisäarvon teoria (Pääoman 4. osa) Engels ei ehtinyt julkaista.
- ¹⁶⁸ Vuonna 1867 aikakauslehdessä »Ergänzungsblätter zur Kenntniss der Gegenwart» (3. osa, 3. vihko, s. 182—186) julkaistiin Dühringin arvostelu Marxin Pääoman 1. osasta.
- ¹⁶⁹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 281.
- ¹⁷⁰ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 282.
- ¹⁷¹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 299.
- ¹⁷² Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 282.
- ¹⁷³ Ks. Napoleonin muistelmissa Seitsemäntoista huomautusta Pariisissa 1816 julkaistusta teoksesta Mietteitä sotataidosta, 3. huomautus: Ratsuväki. Julkaistu kirjassa: Mémoires pour servir à l'histoire de France, sous Napoléon, écrits à Sainte-Hélène, par les généraux qui ont partagé sa captivité, et publiés sur les manuscrits entièrement corrigés de la main de Napoléon (Napoleonin hallinnan aikaista Ranskan historiaa valaisevat muistelmat, jotka Napoleonin vangin kohtalon hänen kanssaan jakaneet kenraalit laativat St. Helenan saarella ja jotka Napoleon omakätisesti toimitti). Kenraali kreivi de Montholonin laatima 1. osa, Pariisi 1823, s. 262.
- ¹⁷⁴ Koska tämän sitaatin teksti on annettu Pääoman toisen saksankielisen painoksen (1872) mukaan, se eroaa neljännen saksankielisen painoksen (1890) tekstistä.
- ¹⁷⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 83—85.
- ¹⁷⁶ Osoittaen Pääoman sivun Engels tarkoittaa toista saksankielistä painosta (1872).
- ¹⁷⁷ Eroavuuksista Anti-Dühringissä olevan sitaatin ja neljännen saksankielisen painoksen (1890) kyseisen kohdan välillä ks. selitystä 174.
- ¹⁷⁸ Eroavuuksista Anti-Dühringissä olevan sitaatin ja neljännen saksankielisen painoksen (1890) kyseisen kohdan välillä ks. selitystä 174.
- ¹⁷⁹ Tarkoitetaan Rousseau'n teosta Mietteitä ihmisten eriarvoisuuden alkuperästä ja perusteista (ks. selitystä 117), jonka hän kirjoitti 1754. Alempana Engels siteeraa 1755 julkaistua tämän teoksen toista osaa, s. 116, 118, 146, 175—176, 176—177.

- ¹⁸⁰ *E. Haeckel*. Natürlche Schöpfungsgeschichte, 4 Aufl., Berlin. 1873, S. 590—591. Haeckelin luokittelussa alali on ihmistä välittömästi edeltänyt vaihe. Alali, »puhkekyvyttömät eläinhihmiset», tarkemmin apinaihmiset (pithecanthropus). Haeckelin hypoteesi apinaihmissen ja nykyisen ihmisen välillä olleesta välimuodosta vahvistettiin 1891, jolloin hollantilainen antropologi E. Dubois löysi Jaavan saarelta muinaisimman ihmisfossiilin, jota alettiin nimittää apinaihmiseksi.
- ¹⁸¹ Sanonta »determinatio est negatio» tavataan Spinozan kirjeestä J. Jellesille kesäkuun 2. päivältä 1674 (ks. *B. Spinoza*. Kirjeenvaihto, 50. kirje), jossa sitä käytetään merkityksessä »rajoittaminen on kieltämistä». Sanonta »omnis determinatio est negatio» ja sen selitys »jokainen määrittelemineen on kieltämistä» tavataan Hegelin teoksista, joiden ansiosta ne tulivatkin laajasti tunnetuiksi (ks. *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*, 1. osa, 91. §, lisäys; *Die Wissenschaft der Logik*, 1. kirja, 1. osasto, 2. luku, selitys pykälään laadusta; *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, 1. nidos, 1. osa, 1. osasto, 1. luku, pykälä Parmenideksesta).
- ¹⁸² Vihjaus tunnettuun kohtaukseen Molièren komediassa *Porvari aatelismiehenä*, 2. näytös, 6. kohtaus.
- ¹⁸³ Originaalissa »breite Betteluppen» (»vuolas almuvelli»), sanonta Goethen tragediasta *Faust*, 1. osa, kuudes kohtaus (»Noitakan keittiö»).
- ¹⁸⁴ *Wagner*, henkilö Goethen tragediasta *Faust*, Faustin oppilas, elämästä eristäytynyt kamarioppinut, skolastikko.
- ¹⁸⁵ Tämä sanonta kuuluu roomalaisen runoilijan Juvenaloksen ensimmäiseen satiiriin.
- ¹⁸⁶ Anti-Dühringin toisessa osastossa lukuun ottamatta 10. lukua, kaikki tällaiset viittaukset sivuihin kuuluvat Dühringin *Kansan- ja Yhteiskuntataloustieteen* kurssin toiseen painokseen.
- ¹⁸⁷ *Matelijat*, näin nimitettiin lahjottavissa olevia lehtimiehiä, jotka toimivat hallituksen etujen mukaisesti.
- ¹⁸⁸ Ks. selitystä 97.
- ¹⁸⁹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218.
- ¹⁹⁰ *Robinson Crusoe*, Defoen samannimisen roomaanin pääsankari, *Perjantai*, hänen palvelijansa.
- ¹⁹¹ *E. Dühring*. Die Schicksale meiner socialen Denkschrift für das Preussische Staatsministerium (Preussin ministeriölle osoitetun sosiaalikeskustelun koskevan raporttini kohtalo), Berliini 1868, s. 5.
- ¹⁹² Ts. Dühringin *Kansan- ja yhteiskuntataloustieteen* kurssin toisessa painoksessa (ks. selitystä 125).
- ¹⁹³ Engels käyttää tässä Falstaffin sanoja Shakespearen kronikasta *Kuningas Henrik IV*, ensimmäinen osa, toinen näytös, neljäs

kohtaus: »Vaikka olisi syitä niin taajassa kuin sinivatukoita, niin pakosta en sano syitäni yhdellekään sorkalle».

- 194 *Restaurationiaika*, vuodet 1814—1830, jolloin valta Ranskassa kuului vuoden 1792 porvarillisen vallankumouksen kukistamalle ja jälleen valtaan astuneelle Bourbonin kuningassuvulle. Tarkoitetaan O. Thierryä, F. Guizotia, F. Mignetia ja A. Thiersia.
- 195 Nämä tiedot Engels on ottanut nähtävästi kirjasta: *W. Wachsmuth. Hellenische Alterthumskunde aus dem Gesichtspunkte des Staates (Helleenisen muinaisuuden tutkiminen sen valtiollisuuden kannalta)*, 2. osa, 1. osasto, Halle 1829, s. 44. Alkulahteenä orjien määrästä Korintissa ja Aiginassa Kreikan ja Persian välisten sotien aikana on muinaiskreikkalaisen kirjailijan Athenaioksen teos Oppineet ruokapöydässä, 4. kirja.
- 196 Engels käytti teosta: *G. Hanssen. Die Gehöferschaften (Erbgenossenschaften) im Regierungsbezirk Trier [Maatalousyhtymät (perinnölliset yhdistykset) Trierin piirikunnassa]*, Berliini 1863.
- 197 Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 523—524.
- 198 *Preussin nostoväkijärjestelmä*, järjestelmä jonka puitteissa muodostettiin osa asevoimista vanhempaan ikäluokkaan kuuluvista asevelvollisista; heidät otettiin nostoväkeen sen jälkeen, kun he olivat olleet aktiivipalveluksessa vakinaisessa armeijassa ja määrääjän reservissä. Ensi kertaa nostoväkijärjestelmää käytettiin Preussissa 1813—1814 kansan nostoväkenä taistelussa Napoleonia vastaan. Ranskan ja Preussin sodan (1870—1871) aikana nostoväkeä käytettiin taisteluissa vakinaisten joukkojen ohella.
- 199 Kysymyksessä on Itävallan ja Preussin sota 1866.
- 200 *Saint Privatin taistelussa* 18. elokuuta 1870 saksalaiset joukot saavuttivat suurten menetysten hinnalla voiton ranskalaisten Reinin armeijasta. Historiallisessa kirjallisuudessa tämä taistelu tunnetaan myös Gravelotten taisteluna.
- 201 Max Jähnsin selostus Machiavelli ja yleisen asevelvollisuuden aate oli julkaistu »*Kölnische Zeitungissa*» huhtikuussa 1876. Sitaatissa kursivointi Engelsin.
»*Kölnische Zeitung*» (Kölnin lehti), saksalainen päivälehti, joka ilmestyi tämännimisenä Kölnissä vuodesta 1802; heijasti Preussin liberaalisen porvariston politiikkaa.
- 202 Krimin sota 1853—1856 (Itämainen sota), Venäjän Englantia, Ranskaa, Turkkiä ja Sardiniaa vastaan käymä sota; syntyi sen johdosta että näiden maiden taloudelliset ja poliittiset edut törmäsivät yhteen Lähi-Idässä.
- 203 Kaarisuluissa olevan selityksen loppuosan Engels lisäsi Anti-Dühringin kolmanteen painokseen, joka ilmestyi 1894.

- ²⁰⁴ »Luonnolliseksi dialektiikaksi» Dühring nimitti oman »dialektiikkansa» erotukseksi Hegelin »epäluonnollisesta» dialektiikasta. Ks. *E. Dühring. Natürliche Dialektik. Neue logische Grundlegungen der Wissenschaft und Philosophie.* (Luonnollinen dialektiikka. Tieteen ja filosofian uusia loogisia perusteita), Berliini 1865.
- ²⁰⁵ G. L. Maurerin saman aiheen yhdistämissä teoksissa (12 osaa) on tutkittu keskiajan Saksan maatalous-, kaupunki- ja valtiojärjestelmää. Näitä teoksia ovat: *Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadt-Verfassung und der öffentlichen Gewalt* (Johdanto markki-, talo-, maatalous- ja kaupunkijärjestelmän ja julkisen vallan historiaan), München 1854; *Geschichte der Markenverfassung in Deutschland* (Markkijärjestelmän historia Saksassa), Erlangen 1856; *Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland* (Herraskartanojen, talonpoikaistalojen ja talojärjestelmän historia Saksassa), 1.—4. osa, Erlangen 1862—1863; *Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland* (Saksan maatalousjärjestelmän historia), 1.—2. osa, Erlangen 1865—1866; *Geschichte der Städteverfassung in Deutschland* (Saksan kaupunkijärjestelmän historia), 1.—4. osa, Erlangen 1869—1871. Ensimmäisessä, toisessa ja neljännessä mainituista teoksista saksalainen markkijärjestelmä on erityisen tutkimuksen kohteena.
- ²⁰⁶ Heinen runosta Kobes I.
- ²⁰⁷ Engels ironisesti muuttaa Henrik LXXII titteliä. Tämä oli toinen kahdesta hallitsevasta nuoremman sukuhaaran Reussruhtinaasta (Reuss—Lobenstein—Eberswald). Greiz oli Reussin vanhemman sukuhaaran ruhtinaskunnan pääkaupunki (Reuss—Greiz). Schleiz, yksi Reussin ruhtinaiden nuoremman sukuhaaran maa-alueista (Reuss—Schleiz), jota Henrik LXXII ei omistanut.
- ²⁰⁸ *Gaius Plinius Secundus. Naturalis historia* (Luonnollinen historia), 18. kirja, 35. §.
- ²⁰⁹ Saunonta Fredrik Vilhelm IV uutenavuotena Preussin armeijalle lähettämästä kirjeestä (1. tammikuuta 1849).
- ²¹⁰ Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 672.
- ²¹¹ *F. E. Rochow. Der Kinderfreund. Ein Lesebuch zum Gebrauch in Landschulen. Lasten ystävä* (Lukukirja maaseutukouluja varten), Brandenburg ja Leipzig 1776.
- ²¹² Kysymyksessä on Eukleideen teos *Alkeet* (siihen kuuluu 13 kirjaa), jossa on esitetty antiikkisen matematiikan perusteet.
- ²¹³ *P. J. Proudhon. Qu'est-ce que la propriété? ou Recherches sur le principe du droit et du gouvernement* (Mitä on omaisuus? eli Tutkimus oikeuden ja vallan periaatteesta), Pariisi 1840, s. 2.

- ²¹⁴ *D. Ricardo*. On the Principles of Political Economy, and Taxation (Kansantalouden ja verotuksen periaatteet), 3. painos, Lontoo 1821, s. 1.
- ²¹⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 53.
- ²¹⁶ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 53.
- ²¹⁷ Marxin Gothan ohjelman arvostelua teoksen 1. osassa arvoistellaan seikkaperäisesti lassallelaista tunnusta »täydestä» eli »supistamattomasta luotosta». Ks. tätä osaa, s. 534—539.
- ²¹⁸ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 141.
- ²¹⁹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 155.
- ²²⁰ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 158—159.
- ²²¹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 161—162.
- ²²² Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 160.
- ²²³ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 160—161.
- ²²⁴ Muunneltu sanonta roomalaisen näytelmäkirjailijan Terentiuksen komediasta Adelphoe, viides näytös, kolmas kohtaus.
- ²²⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218.
- ²²⁶ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 193.
- ²²⁷ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 205.
- ²²⁸ Eroavuuksista tämän sitaatin ja neljännen saksankielisen painoksen (1890) kyseisen kohdan välillä ks. selitystä 174.
- ²²⁹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 506—507.
- ²³⁰ Ks. selitystä 167.
- ²³¹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 289—290.
- ²³² Raamatun mukaan israelilaisen sotapäällikön Joosua-vainajan joukot olivat saartaneet Jerikon kaupungin ja linnoituksen luoksepääsemättömät muurit romahtivat pyhien torvien äänestä (Raamattu, Joosua-vainajan kirja, 6. luku).
- ²³³ Ks. selitystä 133.
- ²³⁴ *Rodberus*. Sociale Briefe an von Kirchmann. Zweiter Brief: Kirchmann's sociale Theorie und die meinige (Sosiaaliset kirjeet von Kirchmannille. Toinen kirje: Kirchmannin sosiaalinen teoria ja minun sosiaalinen teoriani). Berliini 1850, s. 59. Kursivointi Engelsin.
- ²³⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 465 seur.
- ²³⁶ *Uskollinen Eckart*, keskiajan saksalaisten tarujen sankari, uskollinen ihminen, luotettava vartija. Legendassa Tannhäuserista hän on vartiossa Venuksen vuoren luona ja varoittaa kaikkia tulijoita Venuksen lumojen vaarallisuudesta.
- ²³⁷ Ks. selitystä 182.

- ²³⁸ »*Volks-Zeitung*» (Kansan lehti), saksalainen demokraattinen päivälehti, ilmestyi Berliinissä vuodesta 1853. Kirjeessään Marxille syyskuun 15. päivältä 1860 Engels mainitsi tämän lehden »viisastelevasta typeryydestä».
- ²³⁹ Vihjaus Dühringin kirjaan *Kritische Grundlegung der Volkswirtschaftslehre* (Kansantaloutta koskevan opin kriittisistä perusteista), joka julkaistiin Berliinissä 1866. Dühring viittaa tähän teokseen Johdannossa tässä siteerattuun kirjaan *Kansantaloustieteen ja sosialismin kriittinen historia* (2. painos).
- ²⁴⁰ *A. Smith. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Tutkimus kansojen varallisuuden luonteesta ja syistä), 1. osa, Lontoo 1776, s. 63—65.
- ²⁴¹ Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 333.
- ²⁴² Ks. *Marx. Zur Kritik der Politischen Oekonomie* (Poliittisen taloustieteen arvostelua), ensimmäinen vihko, Berliini 1859, s. 29. Ks. tämän laitoksen 4. osaa, s. 42.
- ²⁴³ Ainoa ja hänen omaisuutensa, M. Stirnerin tärkeimmän teoksen nimi (ks. selitystä 155). Samoin kuin Dühringillä hänellä oli suuret luulot itsestään.
- ²⁴⁴ *Aristoteles. De republica*, lib. I, cap. 9. In: *Aristotelis opera ex recensione I. Bekkeri*. T. X, Oxonii 1837, p. 13 (*Aristoteles. Poliitikka*, 1. kirja, 9. luku. Kirjassa: *Aristoteles. Teokset*, 1, Bekkerin julkaisu, 10. osa, Oxford 1837, s. 13). Marx lainaa sitä teoksissaan Poliittisen taloustieteen arvostelua ja *Pääoma* (Ks. tämän laitoksen 4. osaa, s. 15 sekä *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 90).
- ²⁴⁵ Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 333—334.
- ²⁴⁶ Marx tarkoittaa Platonin teosta *Valtio*, 2. kirja.
- ²⁴⁷ Marx tarkoittaa Ksenofonin teosta *Kyrupaideia*, 8. kirja, 2. luku.
- ²⁴⁸ Ks. *W. Roscher. System der Volkswirtschaft* (Kansantalouden järjestelmä), 1. osa, 3. painos, Stuttgart ja Augsburg 1858, s. 86.
- ²⁴⁹ Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 666—670.
- ²⁵⁰ *Aristoteles. De republica*, lib. I, cap. 8—10.
- ²⁵¹ Marx tarkoittaa Aristoteleen teosta *Nikomakhoksen etiikka*, 5. kirja, 8. luku. Ks. *Aristotelis opera ex recensione I. Bekkeri*. T. IX, Oxonii 1837. Vastaavia kohtia tästä Aristoteleen kirjasta Marx esittää teoksissaan Poliittisen taloustieteen arvostelua ja *Pääoma* (ks. tämän laitoksen 4. osaa, s. 58 sekä *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 67).
- ²⁵² *F. List. Das nationale System der politischen Oekonomie* (Kansantaloustieteen kansallinen järjestelmä), 1. osa, Stuttgart ja Tübingen 1841, s. 451, 456.

- 253 A. Serran teos *Breve trattato* (Lyhyt tutkielma keinoista, joilla voidaan saada runsaasti kultaa ja hopeaa arvometalli-kaivoksia vailla oleviin kuningaskuntiin) ilmestyi Napolissa 1613. Marx käytti sitä P. Custodin kirjassa *Scrittori classici italiani di economia politica* (Kansantaloustieteen italialaisia klassikkoja. Vanhoja taloustieteilijöitä), 1. osa, Milano 1803.
- 254 T. Munin teos *Tutkielma Englannin Itä-Intian kaupasta* ilmestyi Lontoossa 1609. Uusittu painos Englannin rikkaus ulkomaankaupassa ilmestyi Lontoossa 1664.
- 255 W. Pettyn kirja *A Treatise of Taxes and Contributions* (Tutkielma veroista ja maksuista) julkaistiin nimettömänä Lontoossa 1662. Alempana tällä ja seuraavilla sivuilla Marx lainaa Pettyn tämän kirjan sivuja 24 ja 25.
- 256 W. Pettyn teos *Quantulumcunque concerning Money* (Jotakin rahasta) oli kirjoitettu kirjeenä lordi Halifaxille 1682 ja julkaistu Lontoossa 1695. Marx käytti vuoden 1760 painosta. W. Pettyn teos Irlannin poliittinen anatomia oli kirjoitettu 1672, julkaistiin Lontoossa 1691.
- 257 Tarkoitetaan ranskalaisen kemistin A. L. Lavoisierin taloustieteellisiä teoksia Ranskan kuningaskunnan maarikkauksista ja Kokemus Pariisin kaupungin asujaimistosta, sen rikkauksista ja niiden käytöstä sekä Lavoisierin ja ranskalaisen matemaatikon G. L. Lagrangen yhteistä teosta *Kokemus poliittisesta aritmetiikasta*.
- 258 P. Boisguillebert. *Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs, chap. II*. In: *Economistes financiers du XVIII-e siècle*. (Tutkielma rikkauden, rahan ja verojen luonteesta, 2. luku. Kirjassa: 18. vuosisadan taloustieteilijöitä ja finanssimiehiä), Pariisi 1843, s. 397.
- 259 Englantilainen taloustieteilijä ja finanssimies John Law yritti toteuttaa paikkansapitämättömän ideansa siitä, että laskemalla liikkeeseen kattamattomia seteleitä valtio voi muka lisätä maan rikkauksia. Vuonna 1716 hän perusti Ranskassa yksityispankin, joka muutettiin 1718 valtionpankiksi. Lawin pankki laski liikkeeseen rajattomasti seteleitä ja samalla poisti liikkeestä kovaa rahaa. Se aiheutti ennen näkemätöntä pörssikeinottelua, joka päättyi 1720 valtionpankin ja itsensä »Lawin järjestelmän» täydelliseen vararikkoon.
- 260 W. Petty. *A Treatise of Taxes and Contributions*, London 1662, p. 28—29.
- 261 D. North. *Discourses upon Trade* (Tutkielmia kaupasta), Lontoo 1691, s. 4. Kirja julkaistiin nimettömänä.
- 262 Kysymyksessä on kirja: D. Hume. *Political Discourses* (Poliittisia mietteitä), Edinburgh 1752. Marx käytti julkaisua: D. Hume. *Essays and treatises on several subjects*. In two volumes (Kirjoitelmia ja tutkielmia eri aiheista. Kahdessa osassa),

- Dublin 1779. Tässä julkaisussa Poliittisia mietteitä muodostaa ensimmäisen nidoksen toisen osan.
- 263 Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 122, 461.
- 264 Marx tarkoittaa C. Montesquieun teosta *De l'esprit des loix* (Lakien hengestä), ensimmäinen painos, joka julkaistiin nimettömänä Genèvessä 1748.
- 265 *D. Hume*. *Essays and treatises on several subjects*, s. 303—304.
- 266 Ks. tämän laitoksen 4. osaa, s. 156—158.
- 267 *D. Hume*. *Essays and treatises on several subjects*, s. 313.
- 268 Sama, s. 314.
- 269 Marxilla epätarkkuus: R. Cantillonin *Essai sur la nature du commerce en général* (Kirjoitelma kaupan olemuksesta yleensä) kirjan ensimmäinen painos ei ilmestynyt 1752, vaan 1755, kuten itse Marx kirjoittaa Pääoman 1. osassa (*K. Marx*. Pääoma. 1. osa, s. 497). A. Smith mainitsee Cantillonin kirjasta Kansojen varallisuuden 1. osassa.
- 270 *D. Hume*. *Essays and treatises on several subjects*, s. 367.
- 271 Sama, s. 379.
- 272 Vuonna 1866 neuvonantajansa H. Wagenerin kautta Bismarck pyysi Dühringiä laatimaan Preussin hallitusta varten työväenkysymystä koskevan raportin. Pääoman ja työn välistä harmoniaa saarnannut Dühring täytti tämän tilauksen. Teos julkaistiin kuitenkin hänen tietämättään alussa nimettömänä ja myöhemmin itsensä Wagenerin teoksena. Se antoi Dühringille aiheita nostaa Wageneria vastaan oikeusjuttu. Wageneria syytettiin tekijänoikeuden loukkaamisesta. Vuonna 1868 Dühring voitti prosessin. Skandaalin ollessa kiihkeimmillään Dühring julkaisi kirjan Preussin ministeriölle osoitetun sosiaaliskysymystä koskevan raporttini kohtalo (ks. selitystä 191).
- 273 *F. C. Schlosser*. *Weltgeschichte für das deutsche Volk*. (Maailmanhistoria Saksan kansaa varten), 17. osa, Frankfurt am Main 1855, s. 76.
- 274 *W. Cobbett*. *A History of the Protestant »Reformation» in England and Ireland* (Protestanttisen »reformaation» historia Englannissa ja Irlannissa), Lontoo 1824, 149., 116., 130. pykälät.
- 275 Quesnayn »taloustieteellinen taulukko» (*Tableau économique*) julkaistiin ensi kertaa pienenä kirjasena 1758 Versaillesissa.
- 276 Quesnay. *Analyse du Tableau économique*. Tämä teos julkaistiin ensi kertaa 1766 fysiokraattien aikakausjulkaisussa »*Journal de l'agriculture, du commerce et des finances*» (Maanviljelys-, kauppa- ja finanssilehti). Marx käytti tätä teosta E. Dairen julkaisemana: *Physiocrates* (Fysiokraatit), ensimmäinen osa, Pariisi 1846.

- 277 Marx tarkoittaa viimeistä pykälää teoksesta: *L'abbé Baudeau. Explication du Tableau économique* (Taloustieteellisen taulukon selitys). Tämä teos julkaistiin ensi kertaa fysiokraattien aikakausjulkaisussa »*Ephémérides du Citoyen*» (Kansalaisen kalenteri). Ks. E. Dairen julkaisua: *Physiocrates*, toinen osa, Pariisi 1846 s. 864—867.
- 278 *Musta suru* (atra Cura), sanonta Horatiuksen oodista Ks. *Horatius*. Oodeja, kolmas kirja, 1. oodi.
- 279 *Livre tournois*, rahayksikkö Ranskassa (saanut nimensä Toursin kaupungin mukaan). Vuodesta 1740 arvoltaan sama kuin frangi. Vuonna 1795 sen asemesta otettiin käyttöön frangi.
- 280 *Physiocrates*, ensimmäinen osa, s. 68.
- 281 Kysymyksessä on J. Steuartin kirja *An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy* (Kansantaloustieteen periaatteiden tutkimus), Lontoo 1767.
- 282 *H. C. Carey. The Past, the Present and the Future* (Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus), Philadelphia 1848, s. 74—75.
- 283 Engels tarkoittaa »Johdannon» 1. luvun alkua (ks. s. 195—196). Alussa Anti-Dühringin ensimmäiset 14 lukua julkaistiin »*Vorwärts*» lehdessä yhteisellä otsikolla Herra Eugen Dühringin tekemä mullistus filosofiassa. Alkaen kirjan ensimmäisestä erillisestä painoksesta ensimmäiset kaksi lukua kuuluvat koko teoksen yhteiseen »Johdantoon» ja seuraavat 12 lukua muodostavat ensimmäisen osan: »*Filosofian*». Lukujen numerojärjestys ei ole muuttunut: se on yhteinen johdannossa ja ensimmäisessä osassa. »*Filosofian*» ensimmäisessä luvussa olevan alaviitteen Engels kirjoitti jo silloin, kun Anti-Dühringin teksti julkaistiin lehdessä, ja se säilyi muuttumattomana kaikissa hänen elämänsä aikana ilmestyneissä erillisissä painoksissa.
- 284 *Terroriaika*. jakobiinien vallankumouksellis-demokraattisen diktatuurin aika (kesäkuu 1793 — heinäkuu 1794), jolloin vastaukseksi girondistien ja rojalistien vastavallankumoukselliseen terroriin jakobiinit turvautuivat vallankumoukselliseen terroriin.
- Direktoriohallitus* (siihen kuului viisi johtajaa, joista yksi valittiin uudelleen joka vuosi), Ranskassa toimeenpanovallan johtoelein perustettiin vuoden 1795 perustuslakia vastaavasti. Perustuslaki hyväksyttiin sen jälkeen, kun jakobiinien vallankumouksellinen diktatuuri kukistui 1794. Direktoriohallitus oli olemassa bonapartistien vuonna 1799 suorittamaan vallankaappaukseen asti. Se ylläpiti demokratian vastaista terroria ja puolusti suurporvariston etuja.
- 285 Tarkoitetaan 18. vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen tunnusta: »Vapaus. Tasa-arvoisuus. Veljeys.»
- 286 *Lettres d'un habitant de Genève à ses contemporains* (Genèveläisen kirjeet aikalaiselleen). Saint-Simonin ensimmäinen teos. Se oli kirjoitettu Genèvessä 1802 ja julkaistu 1803 nimet-

tömänä Pariisissa ja ilman mainintaa julkaisupaikasta ja -ajasta

Fourierin ensimmäisenä suurena teoksena oli hänen kirjansa *Théorie des quatre mouvements et des destinées générales* (Teoria neljästä liikkeestä ja yleisistä kohtaloista), joka kirjoitettiin 19. vuosisadan alussa ja julkaistiin 1808 nimettömänä Lyonissa (nimiölehteen oli nähtävästi sensuurin vuoksi julkaisupaikaksi merkitty Leipzig).

New Lanark, puuvillatehdas Skotlannissa lähellä Lanarkin kaupunkia. Tehdas pienine asutuksineen perustettiin 1784.

- ²⁸⁷ Engels siteeraa toista kirjettä H. Saint-Simonin teoksesta Genève'läisen kirjeet aikalaiselleen.
- ²⁸⁸ Engels tarkoittaa katkelmaa H. Saint-Simonin kirjeistä amerikkalaiselle (kahdeksas kirje). Nämä kirjeet julkaistiin kokoelmassa: *H. Saint-Simon. L'Industrie, ou Discussions politiques, morales et philosophiques, dans l'intérêt de tous les hommes livrés à des travaux utiles et indépendans* (Teollisuus eli Poliittisia, moraalisia ja filosofisia mietteitä kaikkien hyödyllisille ja itsenäisille tölle omistautuneiden ihmisten hyväksi), 2. osa, Pariisi 1817.
- ²⁸⁹ Engels tarkoittaa kahta Saint-Simonin yhdessä oppilaansa A. Thierryn kanssa kirjoittamaa teosta: *De la réorganisation de la société européenne, ou De la nécessité et des moyens de rassembler les peuples de l'Europe en un seul corps politique, en conservant à chacun son indépendance nationale* (Euroopan yhteiskunnan uudelleenjärjestelystä, eli Välttämättömyydestä yhdistää Euroopan kansat yhtenäiseksi poliittiseksi elimistöksi ja sen keinoista ja sen ohella jokaisen kansan riippumattomuuden säilyttämisestä) ja *Opinion sur les mesures à prendre contre la coalition de 1815* (Mielipide toimenpiteistä, joihin on ryhdyttävä vuoden 1815 liittoutumaa vastaan). Molemmat kirjat julkaistiin Pariisissa, ensimmäinen lokakuussa 1814 ja toinen 1815.

Kuudennen Ranskan vastaisen liittoutuman maiden (Venäjän, Itävallan, Englannin, Preussin ym. maiden) armeijat miehittivät Pariisin 31. maaliskuuta 1814. Napoleonin keisarikunta kaatui ja valtaistuimesta luopumisen jälkeen Napoleonin oli lähdettävä karkotukseen Elban saarelle. Ranskassa tapahtui Bourbonien hallitsijavallan ensimmäinen restauraatio.

Sata päivää, Napoleonin lyhytaikainen valtaanpaluukausi, joka kesti maaliskuun 20. päivästä 1815, jolloin hän palasi karkotuspaikastaan Elban saarelta Pariisiin, saman vuoden kesäkuun 22. päivään, jolloin hän luopui jälleen valtaistuimesta kärsittyään tappion Waterloon taistelussa.

- ²⁹⁰ *Waterloon* edustalla (Belgia) Wellingtonin johtamat englantilais-hollantilaiset joukot ja Blücherin johtama Preussin armeija voittivat Napoleonin armeijan 18. kesäkuuta 1815. Tällä taistelulla oli ratkaiseva osa vuoden 1815 kampanjassa ja se johti seitsemännen Ranskan vastaisen liittoutuman (Englannin,

Venäjän, Itävallan, Preussin, Ruotsin, Espanjan ym. maiden) lopulliseen voittoon ja Napoleonin keisarikunnan kaatumiseen.

Saksalaisia professoreja vastaan Dühringin käymästä »juorusodasta» ks. selitystä 103.

- ²⁹¹ Tätä ajatusta oli kehitetty jo Fourierin ensimmäisessä kirjassa Teoria neljästä liikkeestä, jossa mm. sanotaan: »Yhteiskunnallinen edistys ja aikakauden muutokset tapahtuvat naisten vapauteen suunnattua edistystä vastaavasti ja yhteiskunnallinen lamaannus tapahtuu naisten vapauden rajoittamista vastaan». Fourier teki siitä seuraavan yhteenvedon: »Naisten oikeuksien laajentaminen on kaiken yhteiskunnallisen edistyksen peruseriaate» (*Ch. Fourier. Oeuvres complètes*, 1. osa, Pariisi 1841, s. 195—196).
- ²⁹² Cp. *Ch. Fourier. Théorie de l'unité universelle* (Maailman yhtenäisyyden teoria), 1.—4. osa; Teokset, 2. osa, Pariisi 1843, s. 78—79 ja 5. osa, Pariisi 1841, s. 243—244.
»Noidankehästä», jossa sivilisaatio liikkuu, ks. *Ch. Fourier. Le Nouveau Monde industriel et sociétaire, ou Invention du procédé d'industrie attrayante et naturelle distribuée en séries passionnées* (Uusi taloudellinen ja sosietaarinen maailma eli Viehtymyksen mukaan jäsentyvän miellyttävän ja luonnonmukaisen työtavan keksiminen); Teokset, 6. osa, Pariisi 1845, s. 27—46, 390. Teoksen ensimmäinen painos ilmestyi Pariisissa 1829. Vrt. *Ch. Fourier. Oeuvres complètes*, 1. osa, Pariisi 1841, s. 202.
- ²⁹³ *Ch. Fourier. Oeuvres complètes*, 4. osa, Pariisi 1845, s. 35.
- ²⁹⁴ *Ch. Fourier. Oeuvres complètes*, 1. osa, Pariisi 1841, s. 50 seur.
- ²⁹⁵ Tähän kohtaan teoksessa Sosialismin kehitys utopiasta tie-teeksi Engels antaa selityksen, jossa mainitaan tämän sivun sitaattien lähteet: *R. Owen. The Revolution in the Mind and Practice of the Human Race; or, the Coming Change from Irrationality to Rationality* (Vallankumous ihmisluvun ajatuksissa ja käytännössä eli Tuleva siirtyminen irrationaalisuudesta rationaalisuuteen), Lontoo 1849. Edellisellä sivulla olevat Owenin elämäkerralliset tiedot on otettu samasta lähteestä.
- ²⁹⁶ R. Owen. Report of the proceedings at the several public meetings, held in Dublin... on the 18th March, 12th April, 19th April and 3rd May (Selostus muutamasta yleisestä kokouksesta, jotka pidettiin Dublinissa... 18. maaliskuuta, 12. ja 19. huhtikuuta ja 3. toukokuuta), Dublin 1823.
- ²⁹⁷ Tammikuussa 1815 Glasgowissa pidetyssä suuressa yleisessä kokouksessa Owen ehdotti joukon toimenpiteitä tehtäissä työskentelevien lasten ja aikuisten työläisten aseman helpottamiseksi. Owenin aloitteesta kesäkuussa 1815 tehdyn lakiehdotuksen parlamentti hyväksyi laiksi vasta heinäkuussa 1819 ja sittenkin huomattavasti supistettuna. Puuvillatehtaissa työtä säännöstelevä laki kielsi alle 9-vuotiaiden lasten työn,

- rajoitti alle 18-vuotiaiden työpäivän 12 tuntiin ja sääti kaikille työläisille kaksi ruokataukoa aamiaista ja päivällistä varten yhteensä puolitoista tuntia.
- ²⁹⁸ Lokakuussa 1833 Lontoossa pidettiin Owenin puheenjohtajuudella osuustoiminnallisten yhdistysten ja ammattiliittojen edustajakokous, jossa perustettiin muodolisesti *Ison-Britannian ja Irlannin suuri yhdistetty ammatillinen toverikunta*, jonka säännöt hyväksyttiin helmikuussa 1834. Owenin mielestä tämän liiton tuli ottaa tuotannon johto käsiinsä ja uudistaa yhteiskunta perusteellisesti. Kohta tämä utopistinen suunnitelma kärsi tappion. Kohdattuaan porvarillisen yhteiskuunan ja valtion voimakkaan vastarinnan liitto hajosi elokuussa 1834.
- ²⁹⁹ Vuosien 1848—1849 vallankumouksen aikana Proudhon yritti perustaa vaihtopankin. Hän perusti Banque du peuple (Kansanpankin) 31. tammikuuta 1849 Pariisissa. Pankki oli olemassa kaksi kuukautta ja nekin vain paperilla. Pankki joutui konkurssiin ennen kuin alkoi toimia säännöllisesti ja huhtikuun alussa se suljettiin.
- ³⁰⁰ *W. L. Sargant*. Robert Owen, and his Social Philosophy (Robert Owen ja hänen yhteiskunnallinen filosofiansa), Lontoo 1860.
Owenin tärkeimpiä teoksia avioliitosta ja kommunistisesta järjestelmästä ovat: Uuden siveellisen maailman avioliittojärjestelmä (1838), Kirja uudesta siveellisestä maailmasta (1836—1844) ja Vallankumous ihmissuvun ajatuksissa ja käytännössä (1849).
- ³⁰¹ *Goethe*. Faust, 1. osa, neljäs kohta (»Lukukammio»).
- ³⁰² Tähän kohtaan teoksessa Sosialismin kehitys utopiasta tieteenksi Engels antaa selityksen, joka viittaa Marxin teokseen Die Mark (ks. *Marx — Engels*. Werke, Bd. 19, S. 317—329).
- ³⁰³ Tarkoitetaan 17. ja 18. vuosisatojen sotia suurimpien Euroopan valtioiden välillä hegemoniasta kaupankäynnissä Intian ja Amerikan kanssa ja siirtomaiden markkinoista. Alussa kilpaillevina maina olivat Englanti ja Hollanti (tyypillisiä englantilais-hollantilaisia kauppasotia olivat vuosien 1652—1654, 1664—1667 ja 1672—1674 sodat). Myöhemmin ratkaisevat sodat käytiin Englannin ja Ranskan välillä. Englanti voitti kaikki nämä sodat; sen käsiin oli 18. vuosisadan loppuun mennessä keskitetty melkein koko maailmankauppa.
- ³⁰⁴ Engels lainaa tässä Pääoman 1. osaa (*K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 392 ja 438).
- ³⁰⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 416—417.
- ³⁰⁶ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 580.
- ³⁰⁷ *Ch. Fourier*. Oeuvres complètes (Teokset), 6. osa, Pariisi 1845, s. 393—394.
- ³⁰⁸ *Seehandlung* (Merikauppa), 1772 Preussissa perustettu kauppa- ja luottoyhdistys. Tällä yhdistyksellä oli useita tärkeitä val-

tiollisia etuoikeuksia, se antoi suuria lainoja hallitukselle ja oli itse asiassa sen pankkiirina ja meklarina finassialalla. Vuonna 1904 se muutettiin virallisesti Preussin valtionpankiksi.

- ³⁰⁹ »*Vapaa kansanvaltio*» oli 1870-luvulla saksalaisten sosiaali-demokraattien ohjelmallinen vaatimus ja yleinen tunnus. Tämän tunnuksen marxilaista arvostelua ks. Marxin Gothan ohjelman arvostelua -teoksen 4. osassa ja Engelsin kirjeessä Bebelille 18.—28. maaliskuuta 1875 (ks. tätä osaa, s. 545—551, 556.)
- ³¹⁰ Tässä esitetyt tiedot Ison-Britannian ja Irlannin kaikkien rikkauksien yhteissummasta on otettu R. Giffenin selostuksesta Pääoman kartuttaminen Yhdistyneessä Kuningaskunnassa viime aikoina, jonka hän esitti 15. tammikuuta 1878 Tilastoyhdistyksessä ja joka julkaistiin Lontoossa ilmestyneessä »*Journal of the Statistical Society*» (Tilastoyhdistyksen lehti) lehdessä maaliskuussa 1878.
- ³¹¹ Saksalaisten teollisuudenharjoittajien keskusliiton toinen kongressi pidettiin 21.—22. helmikuuta 1878 Berliinissä.
- ³¹² Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 329.
- ³¹³ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 381.
- ³¹⁴ Ks. Ch. Fourierin kirjaa Uusi taloudellinen ja sosietaarinen maailma, 2., 5. ja 6. luku.
- ³¹⁵ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 380.
- ³¹⁶ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 439.
- ³¹⁷ Engels tarkoittaa Bismarckin puhetta Preussin osavaltion valtiopäivien toisessa kamarissa 20. maaliskuuta 1852 (Bismarck oli edustajana tässä kamarissa vuodesta 1849). Ilmaisten Preussin junkkerien vihaa vallankumousliikkeen keskuksina olevia suuria kaupunkeja kohtaan Bismarck kehotti hävittämään ne maan tasalle uuden vallankumousliikkeen nousun sattuessa.
- ³¹⁸ Viaton kyyhkynen ja viisas käärme on otettu Raamatusta (Matteuksen evankeliumi, 10. luku, 16. virsi).
- ³¹⁹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 97.
- ³²⁰ »*Kauppakirjaa*» (Kommerzbuch) kuvataan Weitlingin kirjassa Harmonian ja vapauden takeet, 2. osa, 10. luku (Garantien der Harmonie und Freiheit. Vivis 1842, S. 153 ff.). Weitlingin utopistista suunnitelmaa vastaavasti tulevassa yhteiskunnassa jokaisen työkykyisen ihmisen tulee tehdä työtä tietty tuntimäärä päivässä ja saada siitä välttämättömät elintarvikkeet. Yli tämän ajan jokaisella on oikeus tehdä »lisätunteja» ja saada niistä ylläisyystavaroita. Ylityö ja siitä saadut tavarat merkittiin »kauppakirjaan».
- ³²¹ *Non olet* (ei haise, ts. raha ei haise), Rooman keisari Vespasianus (69—79) sanoi nämä sanat pojalleen, joka moitti isäänsä erityisen mukavuuslaitosveron käyttöönotosta.

- ³²² Sargantin kirjasta ks. selitystä 300. Labour Exchange Bazaars, ks. selitystä 21.
- ³²³ Engels viittaa artikkeliinsa Ääriviivoja kansantaloustieteen arvosteluksi, joka julkaistiin aikakauslehdessä »Deutsch-Französische Jahrbücher».
- »Deutsch-Französische Jahrbücher» (Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat) ilmestyi Pariisissa saksankielisenä Marxin ja A. Rugen toimittamana. Lehdestä ilmestyi vain ensimmäinen kaksoisnumero helmikuussa 1844. Siinä julkaistiin Marxin teokset Juutalaiskysymyksestä ja Hegelin oikeusfilosofian kritiikkiä. Johdanto ja Engelsin teokset Ääriviivoja kansantaloustieteen arvosteluksi ja Englannin tilanne. Thomas Carlyle. Entistä ja nykyistä (Ks. *Marx — Engels. Werke*, Bd. 1, S. 347—377, 378—391, 499—524, 525—549). Nämä teokset osoittavat Marxin ja Engelsin siirtyneen lopullisesti materialismiin ja kommunismiin. Aikakauslehden lakkauttamisen pääsyyinä olivat Marxin ja porvarillisen radikaalin Rugen väliset periaatteelliset erimielisyydet.
- ³²⁴ Ks. selitystä 196.
- ³²⁵ Ks. selitystä 217.
- ³²⁶ Seikkailu joka liittyy tavalliseksi parturinvadiksi osoittautuneen Mambrinin taikakypärän valloittamiseen, on kuvattu Cervantesin romaaniassa Don Quijote, 1. osa, 21. luku.
- A. Enss kirjoitti Marxia ja Engelsiä vastaan suunnatun paskillin tammi—helmikuussa 1877 »Vorwärts julkaistujen Anti-Dühringin ensimmäisten lukujen johdosta.
- ³²⁷ Ks. selitystä 183.
- ³²⁸ Sanonta Preussin kuninkaan Fredrik II päätöksestä heinäkuun 22. päivältä 1740 ministeri Brandtin ja konsistorin presidentin Reichenbachin kyselyn johdosta. Kysely koski katolisen koulun olemassaolon mahdollisuutta Preussin protestanttisessa valtiossa.
- ³²⁹ Toukokuun lait, tällä nimellä ovat jääneet historiaan neljä lakia, jotka Bismarckin aloitteesta Preussin kulttuuriministeri Falck sai läpi valtiopäivillä 11.—14. toukokuuta 1873. Nämä lait, joiden perusteella valtio valvoi tiukasti katolisen kirkon toimintaa, olivat niin sanotun kulttuuritaistelun (kulturkampf) kohokohtana. Ne olivat huomattavimpana renkaana kokonaisuudessa sarjassa lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, joihin Bismarck ryhtyi 1872—1875 ja jotka oli suunnattu »keskustapuolueen» päätukenä ollutta sekä Etelä- ja Lounais-Saksan separatistien etuja ajavaa katolista papistoa vastaan. Poliisien vainotoimet aiheuttivat katolilaisten keskuudessa kovaa vastarintaa ja saivat heille aikaan marttyyriuden sädekehän. Vuosina 1880—1887 Bismarckin hallitus oli pakotettu ensin lieventämään kaikkia katolisen kirkon vastaisia lakeja ja sitten lakkauttamaan ne kaikkien taantumuksellisten voimien yhdistämiseksi taistelussa työväenliikettä vastaan.

- ³³⁰ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 441.
- ³³¹ Ks. *K. Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 435—440.
- ³³² »*Taikahtulu*», Mozartin viimeinen ooppera, jonka hän sävelsi E. Schikanederin librettoon. Ooppera valmistui ja se esitettiin 1791. Siinä heijastuivat vapaamuurarien aatteet, koska libretton tekijä ja itse Mozart kuuluivat heihin. Alempana toksitissä mainitut Sarastro, Tamino ja Pamina ovat tämän oopperan pääsankareita.
- ³³³ *Referendarius* (selostaja), Saksassa alempi virkamies, pääasiallisesti juristi, joka oli harjoittelemassa tuomioistuimessa tai valtionlaitoksessa. Referendarius ei usein saanut palkkaa.
- ³³⁴ Marxin teos *Gothan ohjelman arvostelua* on tärkeä panos tieteellisen kommunismin teorian peruskysymysten kehittämiseen ja esimerkki leppymättömästä taistelusta opportunistisia vastaan. Marx kirjoitti sen huhti — toukokuussa 1875 ja lähetti eisenachilaisen puolueen johtajille (W. Brackelle) 5. toukokuuta 1875. Teos sisältää arvostelevia huomautuksia Gothan yhdistävään edustajakokoukseen valmistautuvan yhdistetyn sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmanluonnoksen johdosta. Engels julkaisi Gothan ohjelman arvostelun ensi kertaa 1891 vastoin Saksan sosiaalidemokratian opportunistisen johdon vastustusta. Teos julkaistiin Saksan sosiaalidemokratian teoreettisessa äänenkannattajassa »*Die Neue Zeit*» (Uusi aika) aikakauslehden 1. osassa, 18. numerossa 1891 Engelsin johdannoilla varustettuna.
- Gothan ohjelman arvostelun ohella Engels julkaisi Marxin 5. toukokuuta 1875 W. Brackelle kirjoittaman kirjeen, joka liittyy välittömästi teokseen.
- Kuten tiedetään Engelsin kirjeestä K. Kautskylle helmikuun 23. päivältä 1891, julkaistessaan Gothan ohjelman arvostelun Engels joutui suostumaan eräiden jyrkempien kohtien lieventämiseen. Tässä julkaisussa teos vastaa Marxin käsi-
kirjoitusta.
- ³³⁵ Käsillä olevan esipuheen Engels kirjoitti valmistautuessaan painoon Marxin teosta Gothan ohjelman arvostelua. Julkaisemalla tämän tieteellisen kommunismin tärkeän ohjelmallisen asiakirjan, joka oli silloin esimerkkinä leppymättömästä taistelusta opportunisteja vastaan, Engels halusi antaa iskun Saksan sosiaalidemokraattisessa puolueessa vilkastuneille opportunistisille aineksille, mikä oli erittäin tärkeää hetkellä, jolloin puolueen oli käsiteltävä ja hyväksyttävä Erfurtin edustajakokouksessa uusi ohjelma Gothan ohjelman asemesta. Gothan ohjelman arvostelua -teoksen julkaistessaan Engelsin oli voitettava Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen johtajien vastustus. Hänen tekstiin tekemänsä pienet lyhennykset ja jyrkempien kohtien korvaaminen lievemmillä johtui huomattavassa määrin »*Neue Zeit*» lehden kustantajan Dietzin ja toimittajan Kautskyn asenteesta. Saksan valtiopäivien sosiaali-

demokraattinen ryhmä ja »Vorwärts» lehden toimitus otti paheksuvasti vastaan tämän teoksen ilmestymisen. Kuten Engels ennustikin Saksan puoluejäsenten perusjoukko ja muiden maiden sosialistien keskuudessa otettiin tyytyväisinä vastaan Marxin teos, jota pidettiin koko kansainvälisen sosialistisen liikkeen ohjelmallisena asiakirjana.

- ³³⁶ Gothan edustajakokouksessa 22.—27. toukokuuta 1875 yhdistyivät Saksan työväenliikkeen kaksi suuntausta: A. Behelin ja W. Liebknechtin johtama Sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (eisenachilaiset) ja lassallelainen Saksan yleinen työväenliitto. Yhdistyneen puolueen nimeksi tuli Saksan sosialistinen työväenpuolue. Siten saatiin voitetuksi Saksan työväenluokan riveissä vallinnut hajaannus. Gothan edustajakokoukselle esitetty yhdistyneen puolueen ohjelmanluonnos (sen oli laatinut pääasiallisesti W. Liebknecht, joka oli sovittelukannalla tässä kysymyksessä) sisälsi vakavia virheitä ja myöntyjäsiä lassallelaisuudelle. Hyväksyen Saksan yhdistyneen sosialistisen puolueen perustamisen Marx ja Engels vastustivat kompromissia lassallelaisten kanssa ja arvostelivat jyrkästi ohjelmanluonnoksen virheellisiä kohtia. Edustajakokous hyväksyi kuitenkin ohjelmanluonnoksen mitättömine korjauksineen.
- ³³⁷ Saksan sosiaalidemokraattien Hallen edustajakokous, joka pidettiin 12.—18. lokakuuta 1890, oli ensimmäinen edustajakokous sosialistien vastaisen poikkeuslain lakkauttamisen jälkeen. W. Liebknechtin ehdotuksesta edustajakokous hyväksyi päätöksen uuden ohjelmanluonnoksen valmistamisesta puolueen seuraavaan, Erfurtissa pidettävään edustajakokoukseen mennessä ja sen julkaisemisesta kolmea kuukautta ennen edustajakokousta paikallisissa puoluejärjestöissä ja lehdistössä käsiteltäväksi.
- ³³⁸ *Kansainvälisen työväenliiton Haagin kongressi* pidettiin 2.—7. syyskuuta 1872. Kokoonpanoltaan se oli edustavin edellisiin kongresseihin verrattuna. Siihen osallistui 65 edustajaa 15 kansallisesta järjestöstä. Marx ja Engels johtivat kongressin työtä. Kongressi vei päätökseen Marxin ja Engelsin ja heidän aatovereidensa monivuotisen taistelun työväenliikkeessä ilmenneen pikkuporvarillisen lahkolaisuuden kaikkia lajeja vastaan. Anarkistien hajoitustoiminta todettiin paheksuttavaksi ja heidän johtomiehensä erotettiin Internationaalista. Haagin kongressin päätökset laskivat pohjan työväenluokan itsenäisten poliittisten puolueiden perustamiselle vastaisuudessa eri maissa.
- ³³⁹ *Eisenachin puolue*, Saksan, Itävallan ja Sveitsin sosiaalidemokraattien yleissaksalaisessa edustajakokouksessa Eisenachissa 7.—9. elokuuta 1869 perustettu Saksan sosiaalidemokraattinen työväenpuolue (eisenachilaiset), joka myöhemmin tunnettiin »eisenachilaisten puolueen» nimellä. Edustajakokouksessa hyväksytty ohjelma pohjautui pääpiirteissään marxismin periaatteisiin, vaikka siinä olikin muutamia epäkypsiä ja virheellisiä kohtia.

- ³⁴⁰ Kysymyksessä on Bakuninin kirja «Государственность и анархия» (Valtiollisuus ja anarkia), joka ilmestyi Sveitsissä 1873.
- ³⁴¹ *Saksan kansanpuolue*, joka perustettiin 1865, koostui pääasiallisesti etelä-saksalaisten valtioiden pikkuporvariston ja osittain porvariston demokraattisista aineksista. Puolue vastusti Preussin hegemoniaa Saksassa ja puolusti niin sanotun »Suur-Saksan» suunnitelmaa. »Suur-Saksa» piti kuulua sekä Preussin että Itävallan. Saksan liittovaltion aatetta ajaessaan se vastusti Saksan yhdistämistä yhtenäiseksi keskitetyksi demokraattiseksi tasavallaksi.
- ³⁴² Kysymyksessä on Marxin Kölnin kommunistioikeusjutun paljastuksia -teoksen toinen painos, joka ilmestyi Leipzigissä 1875 puolueen keskusäänenkannattajan »Volksstaat» lehden toimituksen yhteydessä toimivassa sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen kustantamossa.
- ³⁴³ Ks. tämän laitoksen 2. osaa, s. 346.
- ³⁴⁴ Nähtävästi Marx nimittää tässä ironisesti Maratiksi »Neuer Social-Demokrat» lehden toimittajaa Hasselmannia.
 »Neuer Social-Demokrat» (Uusi Sosiaalidemokraatti), saksalainen lehti, joka ilmestyi Berliinissä 1871—1876 kolme kertaa viikossa; lassallelaisen Saksan yleisen työväenyhdistyksen äänenkannattaja. Lehden suunnassa heijastui lassallelaisten mukautuminen Bismarckin hallituksen politiikkaan, Saksan hallitsevien luokkien liehittely, lassallelaisten johtajien opportunismi ja kansalliskiihkoisuus. Lahkolaisuuden kannalla ollut lehti kävi säännöllistä taistelua Internationaalien marxilaista johtoa ja Saksan sosiaalidemokraattista puoluetta vastaan sekä kannatti bakuninilaisten ja muiden proletariaatinvastaisten virtausten edustajien Pääneuvostolle vihamielistä toimintaa.
- ³⁴⁵ *Rauhan ja vapauden liitto*, pikkuporvarillisten tasavaltalaisten ja liberaalien Sveitsissä 1867 perustama porvarillis-pasifistinen järjestö (sen perustamiseen osallistuivat aktiivisesti V. Hugo, G. Garibaldi ym.). M. Bakunin osallistui Liiton työhön 1867—1868. Toimintansa alussa Liitto yritti käyttää työväenliikettä omiin tarkoituksiinsa. Julistaen että sota voidaan lopettaa perustamalla »Euroopan yhdysvallat», Rauhan ja vapauden liitto levitti kansanjoukkojen keskuuteen harhakuvitelmia ja käännutti proletariaattia pois luokkataistelusta.
- ³⁴⁶ Marx tarkoittaa Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmanluonnosta käsittelevää »Norddeutsche Allgemeine Zeitung» lehdessä 20. maaliskuuta 1875 ilmestynyttä pääkirjoitusta. Siinä sanottiin mm. että »sosiaalidemokraattinen agitaatio on tullut tietystä suhteesta varovaisemmaksi: se luopuu Internationaalista».
 »Norddeutsche Allgemeine Zeitung» (Pohjois-Saksan yleinen lehti), taantumuksellinen päivälehti; 1860—1880 -lukuilla

Bismarckin hallituksen virallinen äänenkannattaja; ilmestyi Berliinissä 1861—1918.

³⁴⁷ »L'Atelier» (Työhuone) ranskalainen kuukausijulkaisu, kristillisen sosialismin vaikutuksen alaisena olleiden käsityöläisten ja työläisten äänenkannattaja. Julkaistiin Pariisissa 1840—1850. Toimitukseen kuului kolmen kuukauden väliajoin valittavia työläisten edustajia.

³⁴⁸ Engelsin kirje A. Bebelille maaliskuun 18.—28. päiviltä 1875 oli sisältönsä puolesta läheinen K. Marxin teokselle Gothan ohjelman arvostelua ja ilmaisi Marxin ja Engelsin yhteisen mielipiteen 1875 alussa hahmottuneesta Saksan kahden työväenpuolueen, eisenachilaisten ja lassallelaisten, yhdistymisestä. Välittömänä syynä kirjeen kirjoittamiseen oli 7. maaliskuuta 1875 »Der Volksstaat» ja »Ncuer Social-Demokrat» lehdissä julkaistu tulevan yhdistyneen Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen ohjelmanluonnos. Tämä luonnos, jossa oli joukko virheellisiä ja epätieteellisiä kohtia ja myönnytyksiä lassallelaisuudelle, hyväksyttiin vähäisin muutoksin Gothan edustajakokouksessa toukokuussa 1875 ja tuli myöhemmin tunnetuksi Gothan ohjelmanä.

Marx ja Engels suhtautuivat myönteisesti molempien työväenpuolueiden yhdistymiseen, mutta olivat kuitenkin sitä mieltä, että yhdistymisen oli tapahduttava periaatteellisesti terveeltä pohjalta ilman myönnytyksiä teoreettisissa ja poliittisissa kysymyksissä lassallelaisille, joiden vaikutus työväenjoukkojen keskuudessa heikkeni. Marxisin kannalla olleiden eisenachilaisten johtajille tarkoittamassaan ja Bebelille osoittamassaan kirjeessä Engels arvostelee Gothan ohjelmaa ja varoittaa eisenachilaisia tekemästä myönnytyksiä lassallelaisille. Kirje julkaistiin ensi kertaa 36 vuoden kuluttua Bebelin kirjassa *Aus meinem Leben (Elämästäni)*, 2. osa, Stuttgart 1911.

³⁴⁹ Ks. selitystä 339.

³⁵⁰ »Frankfurter Zeitung», »Frankfurter Zeitung und Handelsblatt» (Frankfurtin lehti ja kauppalehti) lehden lyhennetty nimi; suuntaukseltaan pikkuporvarillinen demokraattinen päivälehti, ilmestyi Frankfurt am Mainissa vuodesta 1856 (tällä nimellä vuodesta 1866) vuoteen 1943.

³⁵¹ Tarkoitetaan Gothan ohjelmanluonnoksen seuraavia kohtia:
 »Valtion vapaaksi perustaksi Saksan työväenpuolue vaatii:
 1. Yleistä, yhtäläistä, välitöntä ja salaista äänioikeutta kaikille 21 vuotta täyttäneille miehille kaikissa valtion ja kunnan vaaleissa. 2. Kansan välitöntä lain sädäntää ja oikeutta esittää ja hylätä ehdotuksia. 3. Yleistä sotilaskoulutusta. Kansan nostoväkeä vakinaisen sotaväen tilalle. Kansanedustajien oikeutta päättää sodasta ja rauhasta. 4. Kaikkien poikkeuslakien, erittäinkin paino-, yhdistymis- ja kokoontumislakien kumoamista. 5. Kansanoikeutta. Maksutonta oikeudenkäyntiä

Valtion henkiseksi ja siveelliseksi perustaksi Saksan työväenpuolue vaatii:

1. Yleistä ja yhtäläistä valtion toteuttamaa kausankasvatusta. Yleistä koulupakkoa. Maksutonta opetusta. 2. Tieteen vapautta. Omantunnonvapautta.»

- 352 Tarkoitetaan Ranskan ja Preussin sotaa 1870—1871.
- 353 *F. Lassalle. Arbeiterlesebuch*, Frankfurt am Main, 1963, S. 5. Tällä sivulla Lassalle käyttää sitaattia työpalkan »rautaisesta taloudellisesta laista», jonka hän muotoili kirjassa *Offnes Antwortschreiben an das Central-Comité zur Berufung eines Allgemeinen Deutschen Arbeitercongresses zu Leipzig* (Julkinen vastaus Keskuskomitealle Saksan yleisen työväenedustajakouksen koollekutsumisesta Leipzigiin, Zürich 1863, s. 15—16).
- 354 Ks. *K. Marx. Pääoma*, 1. osa, s. 506—692.
- 355 Engels tarkoittaa W. Bracken kirjasta: *Der Lassalle'sche Vorschlag* (Lassallen ehdotus), Braunschweig 1873.
- 356 Engels tarkoittaa Bakuninin mielipiteitä hänen kirjastaan *Valtiollisuus ja anarkia. Johdanto*, 1. osa, julkaistu Sveitsissä 1873. Bakuninin kirjan mukaan laatimassaan konseptissa Marx osoitti Bakuninin syytteet paikkansapitämättömiksi (*Marx — Engels. Werke*, Bd. 18).
- »*Demokratisches Wochenblatt*» (Demokraattinen viikkolehti), saksalainen työväenlehti, tällä nimellä ilmestyi Leipzigiissä tammikuusta 1868 syyskuuhun 1869 W. Liebknechtin toimittamana. Joulukuusta 1869 lehti oli A. Bebelin johtaman Saksan työväenyhdistysten liiton äänenkannattaja. Alussa lehti oli Kansanpuolueen pikkuporvarillisten aatteiden tietyn vaikutuksen alaisena, mutta Marxin ja Engelsin toiminnan ansiosta se aloitti taistelun lassallelaisuutta vastaan, alkoi propagoida Internationaalien aatteita julkaisemalla sen tärkeimpiä asiakirjoja ja näytteli huomattavaa osaa Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustamisessa. Eisenachin edustajakokouksessa 1869 lehti julistettiin Sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen pää-äänenkannattajaksi ja sille annettiin nimi »Volkstaat» (ks. selitystä 2).
- 357 Engels luettelee sosiaalidemokraattisia lehtiä, jotka julkaisivat helmikuussa 1891 ylipäänsä hyväksyviä kirjoituksia Marxin Gothan ohjelman arvostelun ilmestymisen johdosta.
- 358 Lainattuaan »Vorwärts» lehden 37. numerosta helmikuun 13. päivältä 1891 (ks. selitystä 361) pääkirjoituksen »Neue Zeit» lehden (Bd. I, N 21, 1890—1891) toimitus antoi johdatuksen ohella seuraavan selityksen: »Emme pitäneet velvollisuutenamme Marxin kirjeen julkaisemista sosiaalidemokraattisen puolueen käsiteltäväksi. Yksistään me olemme vastuussa sen julkaisemisesta.»
- »*Die Neue Zeit*» (Uusi aika), Saksan sosiaalidemokraattinen teoreettinen aikakauslehti, ilmestyi Stuttgartissa 1883—1923. Engels julkaisi siinä 1885—1894 useat artikkelinsa.

- 359 Hallen edustajakokouksessa (ks. selitystä 337) Liebknecht teki selostuksen puolueen ohjelmasta.
- 360 Kysymyksessä on kreivitär Sophie von Hatzfeldtin avioerojuttu, jota Lassalle ajoi 1846—1856. Lassalle paisutteli ylenmäärin vanhan ylimysperheen jäsenen hyväksi ajetun oikeusjutun merkitystä ja vertasi sitä taisteluun sorrettujen asian puolesta.
- 361 »Vorwärts. Berliner Volksblatt» (Eteenpäin. Berliinin kansanlehti), saksalainen sosiaalidemokraattinen päivälehti, vuodesta 1891 Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja, perustettu 1884.
- Kysymyksessä on vuoden 1891 helmikuun 13. päivän numeron pääkirjoitus, jossa sosiaalidemokraattinen valtiopäiväryhmä lausui erimielisyytensä Marxin Gothan ohjelmasta tekemien huomautusten ja niissä annetun Lassallen roolin arvion johdosta.
- 362 20. helmikuuta 1891 päivätyssä kirjeessään Engelsille Fischer ilmoitti puolueen hallinnon päätöksestä julkaista uusintapainoksena Marxin teokset Kansalaissota Ranskassa ja Palkkatyö ja pääoma sekä Engelsin teos Sosialismin kehitys utopiasta tieteeksi ja pyysi Engelsiä kirjoittamaan niihin esipuheet.
- 363 Ks. selitystä 344.
- 364 Syytettynä »toiminnasta Internationaalini hyväksi» ja osallistumisesta Haagin kongressiin Hepner tuomittiin vuoden 1872 lopulla neljäksi viikoksi vankeuteen ja keväällä 1873 hänet karkotettiin Leipzigistä. Jonkin aikaa hän asui Leipzigin lähellä, jossa poliisi ahdisteli häntä, minkä vuoksi hän joutui muuttamaan Breslauhun.
- 365 Vuosina 1872—1873 Liebknecht ja Hepner pyysivät moneen otteeseen Marxia kirjoittamaan kirjaseen tai artikkelin »Volksstaat» lehteen ja arvostelemaan Lassallen kantaa.
- 366 Sorge erosi Pääneuvostosta elokuussa 1874, mistä hän ilmoitti Engelsille 14. elokuuta 1874. Virallisesti hän erosi 25. syyskuuta 1874.
- 367 Lokakuun lopulla ja marraskuun alussa 1875 Engels puolisoineen kävi Heidelbergissä saattamassa vaimonsa sisaren (veljen) tyttäätä Mary Ellen Burnsia sisäoppilaitokseen, jossa tämä oli marraskuusta 1875 maaliskuuhun 1877. Engels puolisoineen palasi Lontooseen 6. marraskuuta 1875.
- 368 P. L. Lavrovin artikkeli «Социализм и борьба за существование» (Sosialismi ja olemassaolotaistelu) julkaistiin ilman allekirjoitusta «Вперёд» (Eteenpäin) lehden 17 n:ossa 15. syyskuuta 1875.
- 369 Tämän kirjeen sisältö käy melkein sana sanalta yhteen »Struggle for life» (Taistelu elämästä) katkelman sisällön kanssa Luonnon dialektiikasta (F. Engels. Luonnon dialektiikka, kustannusliike Edistys, Moskova 1971, s. 376—378).

- 370 *Bellum omnium contra omnes* (kaikkien sota kaikkia vastaan) T. Hobbesin sanonta, joka tavataan hänen teoksissaan Kansalaisesta, lukijoille osoitetussa esipuheessa, ja Leviathan, 13.—14. luvut.
- 371 Tarkoittaen Dühringin kannattajien hyökkäilyjä Gothan edustajakokouksessa 1877 Blos kysyi Marxilta 30. lokakuuta — 6. marraskuuta 1877 päivätyssä kirjeessään, olivatko Marx ja Engels tosiaan suuttuneet Saksan puoluetovereille. Blos kirjoitti, että saksalaiset työläiset kiinnittävät Marxin ja Engelsin esiintymisiin lehdistössä suurempaa huomiota kuin milloinkaan aikaisemmin ja että sosiaalidemokraattien agitaatiotoiminnan ansiosta Marx ja Engels ovat tulleet tunnetuimmiksi kuin he itse olettavatkaan.
- 372 *Kommunistien liiton säännöt*, joiden laatimiseen Marx ja Engels osallistuivat aktiivisesti, hyväksyttiin kesäkuussa 1847 Liiton ensimmäisessä kongressissa. Liiton yhdistyksissä olleen käsittelyn jälkeen säännöt käsiteltiin jälleen toisessa kongressissa ja vahvistettiin lopullisesti 8. joulukuuta 1847 (ks. *Marx — Engels. Werke, Bd. 4, S. 596—601*).

NIMIHAKEMISTO

A

Akroyd, Edward, englantilainen tehtailija, liberaali, parlamentin jäsen.— 57, 58.

Albarracín, Saverino, espanjalainen anarkisti, Espanjan liittoneuvoston jäsen 1872—1873, yksi Alkoyn kapinan johtajista 1873.— 126.

Albors.— 124, 125.

Aleksanteri II (1818—1881), Venäjän keisari 1855—1881.— 162, 372.

Alerini, Charles (synt. 1842), ranskalainen anarkisti, Internationaalinen jäsen, yksi Marseillen Kommuunin (huhtikuu 1871) perustajista. Kommuunin kukistamisen jälkeen pakeni Italiaan ja myöhemmin Espanjaan, missä propagoi anarkismia. Oli *Solidarité révolutionnaire* -lehden päätoimittajana (Barcelonassa) ja Internationaalinen Haagin kongressin edustajana 1872. Erotettiin Internationaalista Pääneuvoston päätöksellä 30. toukokuuta 1873.— 123.

Amadeo (1845—1890), Espanjan kuningas 1870—1873.— 119.

Aristoteles (384—322 eaa.), muinaiskreikkalainen filosofi ja tiedemies, jonka teokset käsittelevät melkein kaikkia siihen aikaan tutkittavissa olleita tiedon aloja; filosofiassa horjui materialismin ja idealismin välillä.— 195, 269, 418—420.

Ashton, Thomas, englantilainen tehtailija, liberaali.— 57, 60.

Ashworth, Edmund, englantilainen tehtailija, liberaali.— 57, 60.

Auer, Ignaz (1846—1907), saksalainen sosiaalidemokraatti, yksi sosiaalidemokraattisen puolueen johtajista, oli useita kertoja valtiopäivien jäsenenä.— 527, 529.

B

Babeuf, Gracchus (oikea nimi François Noël) (1760—1797), ranskalainen vallankumousmies, etevä utooppisen tasanjakokommunismin edustaja, »yhdenvertaisten» salaliiton perustaja.— 193, 207.

Bacon, Francis, Verulamin paroni (1561—1626), englantilainen filosofi, englantilaisen materialismin esi-isä; luonnontieteilijä ja historioitsija.— 196.

Bakunin, Mihail Aleksandrovitš (1814—1876), venäläinen vallankumousmies ja sanomalehtikirjailija, yksi narodnikkilaisuuden ja anarkismin ideologeista. Internationaalissa esiintyi marxismin vihollisena, Haagin kongressissa 1872 erotettiin Internationaalista harjoittamansa hajotustyön vuoksi.— 9, 78, 117—120, 122, 124, 127—131, 133—136, 138, 141, 144, 153, 158, 161, 528, 529, 557, 566—567, 570.

Baudeau, Nicolas (1730—1792), ranskalainen apotti, taloustieteilijä, kuului fysiokraattien koulukuntaan.— 436.

Bayer, Karl Robert (kirjailijanimi Robert Byr) (1835—1902), saksalainen romaanikirjailija.— 571.

Bebel, August (1840—1913), saksalaisen ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava hahmo, vuodesta 1867 johti Saksan työväenyhdistysten liittoa, I Internationaalin jäsen, yksi Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen perustajista ja johtajista, kävi taistelua lassallelaisuutta vastaan; Marxin ja Engelsin ystävä ja taistelutoveri.— 527, 529, 552, 561, 564.

Becker, Bernhard (1826—1882), saksalainen sanomalehtikirjailija ja historioitsija, lassallelainen, myöhemmin liittyi eisenachilaisiin; Internationaalin Haagin kongressin edustaja.— 530.

Becker, Karl Ferdinand (1775—1849), saksalainen kielitieteilijä, lääkäri ja opettaja, kirjoitti kirjan Kielen organismin ja saksan kielioppeja koulua varten.— 518, 519.

Bedford, herttua.— 65.

Bervi, Vasilii Vasiljevitš (kirjailijanimi N. Flerovski) (1829—1918), venäläinen taloustieteilijä ja sosiologi, demokraattinen valistaja, narodnikkilaisen utooppisen sosialismin edustaja, kirjoitti teoksen «Положение рабочего класса в России» (Työväenjuokan asema Venäjällä).— 152.

Bismarck, Otto (1815—1898), ruhtinas, preussilainen ja saksalainen valtiomies ja diplomaatti, Saksan valtakunnankansleri 1871—1890, pani toimeen Saksan väkivaltaisen yhdistämisen Preussin johtovallan alaiseksi, laati sosialistienvastaisen poikkeuslain 1878.— 57, 68, 73, 142, 294, 472, 492, 514, 540—542, 559, 562.

Blanc, Louis (1811—1882), ranskalainen pikkuporvarillinen sosialisti ja historioitsija, vuosien 1848—1849 vallankumouksen osanottaja.— 207, 510.

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881), ranskalainen vallankumousmies, utopistikommunisti, useiden salaisten yhdistysten ja salaliittojen järjestäjä; vuosien 1830 ja 1848 vallankumousten aktiivinen osanottaja.— 79, 137—144, 161.

Blos, Wilhelm (1849—1927), saksalainen sosiaalidemokraatti, sanomalehtimies ja historioitsija; 1872—1874 yksi Volksstaat-lehden toimittajista.— 564, 565.

Boguski, Józef Jerzy (1853—1933), puolalainen fyysikko ja kemisti; ollessaan 1875—1876 Mendelejevin assistenttina tutki kaasujen kimmoisuutta.— 272.

Boisguillebert, Pierre (1646—1714), ranskalainen taloustieteilijä, ranskalaisen klassisen porvarillisen kansantaloustieteen esisä, fysiokraattien edeltäjä.— 417, 424, 425, 428.

Bonaparte, ks. Napoleon III.

Bopp, Franz (1791—1867), saksalainen kielitieteilijä, sanskritisti, yksi vertailevan ja historiallisen kielitieteen perustajista, ensimmäisen indoeurooppalaisten kielten vertailevan kieliopin laatija.— 518.

Boyle, Robert (1627—1691), englantilainen kemisti ja fyysikko.— 271, 272, 504.

Bracke, Wilhelm (1842—1880), saksalainen sosiaalidemokraatti, vuodesta 1869 yksi Sosiaalidemokraattisen Työväenpuolueen perustajista ja johtajista, sosiaalidemokraattisen valtiopäiväryhmän jäsen 1877—1879.— 527, 529, 555, 559.

Bray, John Francis (1809—1895), englantilainen taloustieteilijä, utopistisocialisti, Robert Owenin seuraaja, kehittäi työrahateoriaa.— 108.

Brousse, Paul (1854—1912), ranskalainen pikkuporvarillinen sosialisti, Pariisin kommuunin osanottaja, Kommuunin kukistamisen jälkeen oli maanpaossa, piti yhteyttä anarkisteihin.— 123.

Brutus (Lucius Junius Brutus) (kuoli n. 509 eaa.), tarun mukaan Rooman tasavallan perustaja; antoi käskyn teloittaa poikansa, jotka osallistuivat salaliittoon tasavaltaa vastaan.— 109.

Brutus (Marcus Junius Brutus) (n. 85—42 eaa.), roomalainen poliitikko, yksi Julius Caesaria vastaan tähdätyn ylimysten tasavaltalaisen salaliiton alkuunpanijoista.— 139, 140.

Buchez, Philippe (1796—1885), ranskalainen poliitikko ja historioitsija, kristillisen sosialismin ideologi.— 545, 555.

Büchner, Ludwig (1824—1899), saksalainen fysiologi ja filosofi, vulgaari materialisti.— 572.

Byr, Robert, ks. Bayer Karl Robert.

C

Camphausen, Ludolf (1803—1890), saksalainen pankkiiri, yksi Reinin liberaaliporvariston johtomiehistä; maaliskuu—kesäkuussa 1848 Preussin ministeripresidentti.— 301.

Campos, ks. Martinez de Campos, Arsenio.

Cantillon, Richard (1680—1734), englantilainen taloustieteilijä, fysiokraatti.— 432.

Carey, Henry Charles (1793—1879), amerikkalainen vulgaari taloustieteilijä, laati teorian luokkaetujen harmoniasta kapitalistisessa yhteiskunnassa.— 381, 413, 446.

Castelar y Ripoll, Emilio (1832—1899), espanjalainen poliitikko, historioitsija ja kirjailija, oikeistotasavaltalaisten johtomies, syyskuussa 1873 — tammikuussa 1874 päämiehenä hallituksessa, joka raivasi tien monarkian palauttamiselle Espanjaan.— 122, 131.

Cervera, Rafael (1828—1908), espanjalainen poliitikko, federalistirepublikaani, Perustavan cortessin jäsen 1873.— 126.

Child, Josiah (1630—1699), englantilainen taloustieteilijä, merkantilisti, pankkiiri ja kauppias.— 431.

Cobbett, William (1762—1835), englantilainen poliitikko ja sanomalehtikirjailija, kamppaili Englannin poliittisen järjestelmän demokratisoinnin puolesta.— 433.

D

Darwin, Charles Robert (1809—1882), englantilainen luonnontieteilijä, tieteellisen evoluutiobiologian perustaja.— 206, 207, 246—249, 251—254, 260, 310, 329, 467, 572, 573.

Descartes, René (lat. Cartesius) (1596—1650), ranskalainen dualistifilosofi, matemaatikko ja luonnontutkija.— 195, 231, 237, 305.

Diderot, Denis (1713—1784), ranskalainen filosofi, mekaniininen materialisti, ateisti, yksi Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeista, valistaja, ensyklopedistien päämies.— 195.

Dietz, Johann Heinrich Wilhelm (1843—1922), saksalainen sosiaalidemokraatti, sosiaalidemokraattisen kustantamon perustaja.— 561, 563.

Diez, Christian Friedrich (1794—1876), saksalainen kieli-tieteilijä, yksi vertailevan ja historiallisen kielitieteen perustajista, laati ensimmäisen romaanisten kielten vertailevan kieliopin.— 518.

Dollfus, Jean (1800—1887), elsassilainen tehtailija, lahjoittaja, Mulhousen kaupunginjohtaja.— 32, 94, 95.

Ducpétiaux, Edouard (1804—1868), belgialainen sanomalehtikirjailija ja tilastomies, lahjoittaja.— 42.

Dühring, Eugen Karl (1833—1921), saksalainen eklektikko-filosofi ja vulgaari taloustieteilijä, filosofiassa yhdisti idealismin, vulgaarin materialismin ja positivismin, metafysiikka, 1863—1877 Berliinin yliopiston ylimääräinen dosentti.— 177, 179—185, 190, 203—215, 217—233, 235—240, 243—260, 263—266, 270, 271, 273—281, 283, 284, 289—295, 298, 300—320, 322, 324—326, 328, 330, 336—342, 344—347, 349, 351, 352, 358—363, 365, 366, 370, 372—382, 384—391, 395—425, 427—437, 444—447, 451, 457—460, 479—486, 488, 489, 492—502, 508—512, 514—523.

E

Enfantin, Barthélemy-Prospér (1796—1864), ranskalainen utopistisocialisti, yksi Saint-Simonin lähimmistä oppilaista.— 208.

Engels, Friedrich (1820—1895).— 83, 87—89, 94, 96, 121, 527, 529, 577.

Enss, Abraham (1800-luku), preussilainen farmari, kolmen vuoden ajan kuului eisenachilaisiin; dühringiläinen, kirjoitti Marxia ja Engelsiä vastaan häväistyskirjoituksen.— 509.

Eukleides (300-luvun loppu — 200-luvun alku eaa.), muinaiskreikkalainen matemaatikko.— 374.

F

Farga Pellicer, Rafael (1840—1890), espanjalainen anarkisti, yksi Allianssin ja Internationaalin ensimmäisten jaostojen perustajista Espanjassa, salaisen Allianssin johtokunnan jäsen; Pääneuvoston päätöksellä 30. toukokuuta 1873 erotettiin Internationaalista.— 123.

Faucher, Julius (1820—1878), saksalainen publisisti, nuorhegeliläinen; 1850—1861 maanpaossa Englannissa; kirjoitti teoksia asuntokysymyksestä.— 43.

Feidias (n. 500 — n. 430 eaa.), muinaiskreikkalainen klassisen kauden kuvanveistäjä.— 521.

Ferrier, François Louis Auguste (1777—1861), ranskalainen vulgaari taloustieteilijä.— 446.

Fichte, Johann Gottlieb (1762—1814), saksalaisen klassisen filosofian hahmo, subjektiivinen idealisti.— 206, 330.

Fischer, Richard (1855—1926), saksalainen sosiaalidemokraatti, puoluehallituksen sihteeri 1890—1893.— 563.

Flerovski N., ks. Bervi, Vasili Vasiljevitsš.

Fourier, Charles (1772—1837), ranskalainen utopistisocialisti.— 52, 53, 107, 193, 207, 208, 334, 389, 450, 452, 453, 458, 468, 470, 471, 488, 489.

Fredrik II (1712—1786), Preussin kuningas 1740—1786.— 354, 512.

Fredrik Vilhelm IV (1795—1861), Preussin kuningas 1840—1861.— 372.

G

Galenus (Claudius Galenus) (n. 130 — n. 200), roomalainen lääkäri, luonnontutkija, ja filosofi; huomattava antiikin lääketieteen teoreetikko. Tutki anatomiaa ja fysiologiaa, pani alulle verenkierron tutkimisen. Filosofian alalla Aristoteleen seuraa.— 268.

Gauß, Karl Friedrich (1777—1855), saksalainen matemaatikko; kirjoitti merkittäviä teoreettisia teoksia tähtitieteen, geodesian ja fysiikan alalta; yksi epä-euklidisen geometrian perustajista.— 227.

Geib, August (1842—1879), saksalainen sosiaalidemokraatti, Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen jäsen, yksi Sosiaalidemokraattisen Työväenpuolueen perustajista.— 527, 529.

Gerhardt, Charles Frédéric (1816—1856), ranskalainen kemisti, yhdessä Laurent'in kanssa selvensi eron molekyyli- ja atomikäsitteiden välillä.— 311.

Gibbon, Edward (1737—1794), englantilainen historioitsija, kirjoitti moniosaisen, hengeltään kirkonvastaisen teoksen *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (Rooman valtakunnan rappion ja sortumisen historia).— 433.

Giffen, Robert (1837—1910), englantilainen taloustieteilijä ja tilastomies, raha-alan tuntija.— 478.

Gladstone, William Ewart (1809—1898), englantilainen valtiomies, yksi liberaalipuolueen johtajista.— 548.

Goegg, Amand (1820—1897), saksalainen sanomalehtimies, pikkuporvarillinen demokraatti; 1870-luvulla tuli mukaan Saksan sosiaalidemokraattiseen liikkeeseen.— 555.

Goethe, Johann Wolfgang (1749—1832), saksalainen kirjailija ja ajattelija; tunnetaan myös luonnontieteen alalta kirjoittamistaan teoksista.— 97, 276, 330, 517, 542.

Grant.— 57.

Greg, Robert Hyde (1795—1875), englantilainen tehtailija, liberaali.— 57, 60.

Gribeauval, Jean Batiste (1715—1789), ranskalainen kenraali, keksijä sotilasalalla; 1764—1789 (väliajoin) oli Ranskan tyksistön tarkastajana, vaikutti huomattavasti sen uudelleenjärjestelyyn ja aseistuksen parantamiseen.— 355.

Grimm, Jakob (1785—1863), saksalainen filologi, Berliinin yliopiston professori, yksi vertailevan ja historiallisen kielitieteen perustajista, laati ensimmäisen germaanisten kielten vertailevan kieliopin.— 518.

H

Haeckel, Ernst Heinrich (1834—1919), saksalainen darvinistibiologi, ateisti, yksi taantumuksellisen »sosiaalidarvinismin» opin perustajista ja ideologeista.— 186, 249, 251, 257, 324.

Hansemann, David (1790—1864), saksalainen kapitalisti; yksi Reinin liberaalisen porvariston johtajista; maalís—syyskuussa 1848 Preussin rahaministeri.— 46.

Harvey, Willtam (1578—1657), englantilainen lääkäri, yksi tieteellisen fysiologian perustajista, verenkiertojärjestelmän keksijä.— 427.

Hasenclever, Wilhelm (1837—1889), saksalainen sosiaalidemokraatti, lassallelainen, 1871—1875 Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen presidentti.— 552, 558.

Hasselmann, Wilhelm (synt. 1844), yksi lassallelaisen Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen johtajista, 1871—1875 Neuer Social-Demokrat -lehden toimittaja.— 552, 558.

Hausmann, Georges Eugène (1809—1891), ranskalainen poliitikko, bonapartisti; otti osaa joulukuun 2. p:n 1851 vallankaappaukseen; Seinen departementin prefekti 1853—1870; ohjasi Pariisin uusintamistöitä.— 20, 73.

Haxthausen, August (1792—1866), preussilainen virkamies ja kirjailija, kirjoitti tutkielman Venäjän agraarisuhteissa säilyneistä yhteisöjärjestelmän jäänteistä.— 153, 161, 170.

Hébert, Jacques Rene (1757—1794), 1700-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen hahmo, jakobiinien vasemmistosiiven johtomies.— 140.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831), klassisen saksalaisen filosofian suurmies, objektiivinen idealisti, kehittäi muita monipuolisemmin idealistista dialektiikkaa.— 80, 91, 186—187, 192, 195, 199, 200, 206, 208, 211, 212, 214, 216, 219, 221—224, 229, 230, 236, 244, 245, 253, 259, 283, 296, 302, 303, 306—309, 312—315, 318, 324, 325, 328—330, 376, 409, 447, 453, 510, 568.

Heine, Heinrich (1797—1856), suuri saksalainen vallankumouksellinen runoilija.— 140, 577.

Hellwald, Friedrich Anton Heller (1842—1892), itävaltalainen kansatieteilijä, maantieteilijä ja historioitsija.— 573.

Helmholtz, Hermann Ludwig Ferdinand (1821—1894), saksalainen fyysikko ja fysiologi; epäjohdonmukainen materialisti, kallistui uskantilaiseen agnostisismiin.— 186.

Henrik LXXII Reuss-Lobenstein-Ebersdorf (1797—1853), saksalaisen kääpiövaltion Reussin nuorempaan haaraan kuulunut hallitseva ruhtinas 1822—1848.— 364.

Hepner, Adolf (1846—1923), saksalainen sosiaalidemokraatti, yksi Volksstaat-lehden toimittajista, Internationaalien Haagin kongressin edustaja 1872.— 564, 565.

Herakleitos (n. 540 — n. 480 eaa.), muinaiskreikkalainen filosofi, yksi dialektiikan perustanlaskijoista, vaistonvarainen materialisti.— 195.

Herzen, Aleksandr Ivanovitš (1812—1870), venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, materialistifilosofi, publisisti ja kirjailija.— 151, 153, 161, 162, 170.

Heyse, Johann Christian August (1764—1829), saksalainen kielitieteilijä ja kasvatustieteilijä, laati vierasperäisten sanojen sanakirjan ja saksan kielen kielioppeja kouluja varten.— 518.

Hobbes, Thomas (1588—1679), englantilainen filosofi, mekaniininen materialisti; sosiaalis-poliittisissa katsomuksissa ilmeni jyrkästi antidemokraattisia tendenssejä.— 571.

Hoffmann, Gotthelf (kirjailijanimi Fysilieeri August Kutschke) (1844—1924), saksalainen runoilija.— 42.

Hole, James, englantilainen publisisti, kirjoitti teoksia työväenluokan asunto-oloista.— 42.

Horatius (Guintus Horatius Flaccus) (65—8 eaa.), roomalainen runoilija.— 437.

Huber, Victor (1800—1869), saksalainen publisisti ja kirjallisuushistorioitsija.— 42, 53, 54.

Hume, David (1711—1776), englantilainen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko; historioitsija ja taloustieteilijä, vastusti merkantilismia.— 190, 308, 428—434, 445.

Huxley, Thomas Henry (1825—1895), englantilainen luonnon-tutkija, biologi; Darwinin ystävä ja seuraaja, tämän opin tarmokas levittäjä; filosofiassa epäjohdonmukainen materialisti.— 257.

J

Jelenev, Feodor Pavlovitš (kirjailijanimi Skaldin) (1828—1902), venäläinen kirjailija ja publisisti; avusti Otetšestvennyje Zapiski-nimistä aikakauslehtä, kirjoitti teoksen »В захолюстье и в столице» (Syrjäkulmalla ja pääkaupungissa).— 156.

Jähns, Max (1837—1900), preussilainen upseeri, sotakirjailija, palveli yleisesikunnassa ja opetti sotahistoriaa sotilasakatemiasissa.— 359.

K

Kant, Immanuel (1724—1804), klassisen saksalaisen filosofian kantaisä, idealisti; tunnettu myös luonnontieteen alalta kirjoittamistaan teoksista.— 187, 198, 206, 226, 227, 234, 235, 241, 244, 433, 453.

Katariina II (1729—1796), Venäjän keisarinna 1762—1796.—158.

Kaufman, Konstantin Petrovitš (1818—1882), venäläinen kenraali, sotilas ja valtiomies, otti aktiivisesti osaa tsarismiin poliittikkaan Kaukasian ja Keski-Aasian valtaamiseksi.— 283.

Kautsky, Karl (1854—1938), saksalainen sosiaalidemokraatti, publisisti, Neue Zeit -aikakauslehden päätoimittaja, liittyi 1880-luvulla marxilaisiin; myöhemmin hänestä tuli opportunisti, keskustalaisuuden ideologi Saksan sosiaalidemokratiassa ja II Internationaalissa.— 560.

Kepler, Johannes (1571—1630), saksalainen tähtitieteilijä, keksi kolme planeettojen liikunnan lakia.— 187.

Kirchhoff, Gustav Robert (1824—1887), saksalainen fyysikko, kuului luonnontieteellisiin materialisteihin; tutki sähködynamiikan ja mekaniikan ongelmia, 1859 yhdessä R. Bunsenin kanssa laski pohjan spektrianalyysille.— 187.

Kopernik (Kopernikus) *Nikolai* (1473—1543), puolalainen tähtitieteilijä, heliosentrisen eli aurinkokeskisen maailmanjärjestelmän keksijä.— 234, 235.

Krupp, Alfred (1812—1887), saksalainen teollisuudenharjoittaja, omisti metallitehtaita, jotka toimittivat aseistusta useimpiin Euroopan maihin.— 59.

Ksenophon (n. 430 — n. 354 eaa.), muinaiskreikkalainen historioitsija ja filosofi.— 419.

Kung Fu-tse (Konfutse) (551—479 eaa.), muinaiskiinalainen filosofi, kehitteli sen ajan kannalta katsoen edistyksellisen eettis-poliittisen opin.— 446.

L

Lafargue, Paul (1842—1911), kansainvälisen työväenliikkeen huomattava toimihenkilö, marxilaisuuden levittäjä, I Internationaalin Pääneuvoston jäsen; yksi Ranskan Työväenpuolueen perustajista (1879); Marxin ja Engelsin oppilas ja aatetoveri.— 184.

Lamarck, Jean Baptiste Pierre Antoine (1744—1829), ranskalainen luonnontieteilijä, ensimmäisen järjestelmällisen evoluutioopin luoja biologiassa, Darwinin edeltäjä.— 207, 246, 253, 254.

Lange, Friedrich Albert (1828—1875), saksalainen filosofi, uuskantilainen.— 542.

Laplace, Pierre Simon (1749—1827), ranskalainen tähtitieteilijä, matemaatikko ja fyysikko, kehitti Kantista riippumatta ja todisti matemaattisesti hypoteesin aurinkokunnan syntymisestä kaasumaisesta sumusta.— 199.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864), saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, yksi Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen perustajista (1863); kannatti Saksan yhdistämistä »ylhäältä käsin» Preussin johtovallan alaisena; pani alulle opportunistisen suunnan Saksan työväenliikkeessä.— 90, 91, 208, 301, 311, 527, 530, 533—535, 540—544, 549, 552—555, 558, 561, 562, 564—566, 568, 569, 577.

Laurent, Auguste (1807—1853), ranskalainen kemisti, yhdessä Gerhardtin kanssa selvensi eron molekyyli- ja atomikäsitteiden välillä.— 311.

Law, John (1671—1729), englantilainen porvarillinen taloustieteilijä; Ranskan rahaministeri 1719—1720; tunnettu paperirahakeinottelustaan, joka kärsi valtavan romahduksen.— 424, 425, 428.

Lavoisier, Antoine Laurent (1743—1794), ranskalainen kemisti, kumosi hypoteesin flogistonin olemassaolosta; harrasti myös kansantaloustieteen ja tilastoinnin ongelmia.— 424.

Lavrov, Pjotr Lavrovitš (1823—1900), venäläinen sosiologi ja publisisti, yksi narodnikkilaisuuden ideologeista, vuodesta 1870 asui maanpaossa; I Internationaalin jäsen, otti osaa Pariisin kommuuniin.— 572—575.

Leibniz, Gottfried Wilhelm (1646—1716), saksalainen matemaatikko, idealistifilosofi.— 206, 320.

Liebig, Justus (1803—1873), saksalainen tiedemies, yksi maanviljelyskemian perustajista.— 95, 185, 572.

Liebknecht, Wilhelm (1826—1900), Saksan ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava hahmo; osallistui vallankumoukseen 1848—1849, Kommunistien Liiton ja I Internationaalin jäsen, taisteli Saksan työväenliikkeessä lassallelaisuutta vastaan Internationaalin periaatteiden puolesta; yksi Saksan sosiaalidemokratian perustajista ja johtomiehistä, Marxin ja Engelsin ystävä ja aatetoveri.— 527, 529, 552, 558, 559, 561, 563, 564, 569.

Linné, Carl (1707—1778), ruotsalainen luonnontieteilijä, kasvi- ja eläinkunnan luokittelujärjestelmän laatija.— 201.

Linton, William James (1812—1897), englantilainen kaivertaja, runoilija ja sanomalehtimies, republikaani, julkaisi aikakauslehtä *English Republic*, jossa julkaistiin mm. Herzenin kirjoituksia.— 162.

List, Friedrich (1789—1846), saksalainen vulgaari taloustieteilijä, ääriprotektionismin kannattaja.— 420, 446.

Locke, John (1632—1704), englantilainen dualistifilosofi, sensuaalisti, taloustieteilijä.— 190, 196, 424—428, 430, 431.

Louis Bonaparte, ks. Napoleon III.

Louis Napoleon, ks. Napoleon III.

M

Mably, Gabriel (1709—1785), ranskalainen sosiologi, edusti utooppista tasanjakokommunismia.— 191, 193.

Macleod, Henry Dunning (1821—1902), englantilainen vulgaari taloustieteilijä.— 446.

Mayer, Julius Robert (1814—1878), saksalainen luonnontutkija, yhtenä ensimmäisistä keksi energian säilymisen ja muuttumisen lain.— 239.

Malon, Benoît (1841—1893), ranskalainen sosialisti, Internationaalin jäsen, Kansalliskaartin Keskuskomitean ja Pariisin kommuunin jäsen, Kommuunin kukistuttua joutui maanpakoon Italiaan ja sieltä Sveitsiin, missä liittyi anarkisteihin.— 138.

Mapiglihi, Marcello (1628—1694), italialainen biologi ja lääkäri, yksi mikroskooppisen anatomian perustajista, 1661 keksi hiussuoniverenkierron.— 268.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834), englantilainen pappi, taloustieteilijä, ihmisvihan läpitunkeman väestöteorian levittäjä.— 90, 246, 247, 254, 542, 554, 555, 573.

Manteuffel, Otto Theodor (1805—1882), parooni, preussilainen valtiomies, 1848—1850 sisäasiainministeri ja 1850—1858 ministeripresidentti.— 216.

Marat, Jean Paul (1743—1793), ranskalainen sanomalehtikirjailija, 1700-luvun lopussa olleen Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattava hahmo, yksi jakobiinien johtajista. — 540.

Marshall, englantilainen teollisuudenharjoittaja. — 57.

Martínez de Campos, Arsenio (1831—1900), espanjalainen kenraali ja poliitikko, 1873 tukahdutti kantonalistikapinan Kataloniassa ja Valenciassa. — 130—132.

Marx-Aveling, Eleanor (1855—1898), Englannin ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava hahmo viime vuosisadan 80- ja 90-luvulla, Karl Marxin nuorin tytär, Edward Avelingin puoliso. — 33.

Marx, Karl (1818—1883). — 9, 10, 16, 18, 19, 24, 37, 40, 79, 89, 103, 163, 164, 168—172, 175, 183—187, 190, 203, 208, 222, 287, 289, 290, 306—319, 325, 336, 341, 348, 349, 372, 378, 380, 384—389, 391—392, 394—404, 408—410, 417, 428—430, 447, 461, 462, 468, 469, 483, 487, 491, 497, 498, 506, 519, 527, 555—563, 564, 569, 571.

Massie, Joseph (kuoli 1784), englantilainen taloustieteilijä, kuului klassisen porvarillisen kansantaloustieteen piiriin. — 429, 430.

Maurer, Georg Ludwig (1790—1872), saksalainen historioitsija, muinaisen ja keskiajan Saksan yhteiskuntarakenteen tutkija, antoi huomattavan panoksen keskiaikaisen yhteisön, markkin historian tutkimiseen. — 154, 353.

Mendelejev, Dmitri Ivanovitš (1834—1907), venäläinen tiedemies, keksi 1869 kemiallisten alkuaineiden jaksollisen järjestelmän. — 272.

Metternich, Clemens (1773—1859), ruhtinas, itävaltalainen valtiomies ja diplomaatti; 1809—1821 ulkoasiainministeri ja 1821—1848 kansleri; yksi Pyhän allianssin perustajista. — 472.

Michelet, Karl Ludwig (1801—1893), saksalainen idealistifilosofi, hegeliläinen, Berliinin yliopiston professori. — 211.

Mihailovski, Nikolai Konstantinovitš (1842—1904), venäläinen sosiologi, publisisti ja kirjallisuusarvostelija, liberaalinäroodnikkien huomattava ideologi, yksi Otetšestvennyje Zapiski -aikakauslehden toimittajista. — 169.

Mirabeau, Honoré Gabriel (1749—1791), 1700-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattava hahmo. — 445.

Moleschott Jakob (1822—1893), hollantilainen fysiologi ja filosofi, vulgaari materialisti; opetti Saksan, Sveitsin ja Italian oppilaitoksissa. — 572.

Molière, Jean-Baptiste (oikea sukunimi Poquelin) (1622—1673), ranskalainen näytelmäkirjailija. — 411.

Moltke, Helmuth Karl Bernhard (1800—1891), preussilainen sotilas ja kirjailija, yksi preussilaisen militarismin ja šovinismin ideologeista. — 130.

Montesquieu, Charles (1689—1755), ranskalainen sosiologi, taloustieteilijä ja kirjailija, 1700-luvun porvarillinen valistaja.— 429.

Morelly (1700-luku), kuului utooppisen tasanjakokommunismin kannattajiin Ranskassa.— 191, 193.

Morgan, Lewis Henry (1818—1881), amerikkalainen kansatieteilijä, arkeologi ja alkukantaisen yhteisön historioitsija, vaistonvarainen materialisti.— 185.

Mülberger, Artur (1847—1907), saksalainen pikkuporvarillinen publisisti, proudhonisti, ammatiltaan lääkäri.— 8, 21, 22, 24, 25, 28, 30, 31, 34—36, 38, 39, 77—83, 85—89, 92—103, 566.

Mun, Thomas (1571—1641), englantilainen kauppias ja taloustieteilijä, merkantilisti, kauppaseteorian keksijä, vuodesta 1615 yksi Itä-Intian yhtiön johtajista.— 421.

Münzer, Thomas (n. 1490—1525), saksalainen vallankumousmies, talonpojiston ja plebeijien leirin päämies ja ideologi sukunpuhdistuksen ja vuoden 1525 talonpoikaissodan aikana, levitti utooppisen tasanjakokommunismin aatteita.— 193, 342.

N

Napoleon I Bonaparte (1769—1821), Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815).— 43, 270, 301, 313, 355, 449, 456, 472.

Napoleon III (Louis Napoleon Bonaparte) (1808—1873), Napoleon I:n veljenpoika, toisen tasavallan presidentti 1848—1851 ja Ranskan keisari 1852—1870.— 20, 32, 42, 56, 60, 66, 69, 71—73, 547, 562.

Newton, Isaac (1642—1727), englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassisen mekaniikan perustaja.— 187, 198, 200, 207.

Nikolai I (1796—1855), Venäjän keisari 1825—1855.— 172.

North, Dudley (1641—1691), englantilainen taloustieteilijä, yksi ensimmäisistä klassisen porvarillisen kansantaloustieteen edustajista.— 424, 426—428.

O

Oken, Lorenz (1779—1851), saksalainen luonnontutkija ja luonnonfilosofi.— 186.

Ollivier, Émile (1825—1913), ranskalainen poliitikko, mallittainen republikaani, 1860-luvun lopusta bonapartisti, hallituksen päämies tammi—elokuussa 1870.— 109.

Owen, Robert (1771—1858), englantilainen utopistisocialisti.— 52—54, 107, 108, 166, 193, 207, 208, 334, 389, 450, 454—459, 488, 489, 498, 501, 519.

P

Pavia y Rodríguez, Manuel (1827—1895), espanjalainen kenraali ja poliitikko, komensi 1873 tasavallan joukko-osastoja karlisteja vastaan, tukahdutti kantonalistien kapinan Andalusiassa.— 127, 130, 131, 158.

Péire, Isaac (1806—1880), ranskalainen pankkiiri, bonapartisti, Lainsäädäntökunnan jäsen, 1852 yhdessä veljensä Emile Péreiren kanssa perusti osakepankin.— 71.

Petty, William (1623—1687), englantilainen talous- ja tilastotieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen kantaisä Englannissa.— 190, 417, 421—428, 430—433.

Pietari I (1672—1725), Venäjän tsaari vuodesta 1682, Venäjän imperaattori vuodesta 1721.— 149.

Pietari III (1728—1762), Venäjän imperaattori 1761—1762.— 138.

Pi y Margall, Francisco (1824—1901), espanjalainen poliitikko, vasemmistolaisten federalistirepublikaanien päämies, oli utooppisen sosialismin aatteiden vaikutuksen alainen; sisäasiainministeri 13:sta helmikuuta 11:een kesäkuuta 1873, väliaikainen presidentti 11:stä kesäkuuta 18:een heinäkuuta 1873 republikaanien hallituksessa.— 122, 127, 130.

Platon (n. 427— n. 347 eaa.), muinaiskreikkalainen idealistifilosofi.— 411, 419.

Plehanov, Georgi Valentinovič (1856—1918), Venäjän ja kansainvälisen työväenliikkeen huomattava hahmo, filosofi ja marxismin levittäjä Venäjällä, perusti ensimmäisen venäläisen marxilaisen järjestön, Työn vapautus -ryhmän.— 163, 168.

Plinius (Gaius Plinius Secundus) (23—79), roomalainen luonnontieteilijä, Luonnonhistoria-nimisen 37-niteisen teoksen kirjoittaja.— 364.

Portland, herttua.— 65.

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), ranskalainen publisisti, taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, yksi anarkismin kantaisista.— 8—11, 18, 21—24, 26—32, 34, 35, 38—41, 45—47, 51, 77—83, 86—91, 93, 94, 96, 98—101, 103, 108—111, 375, 447, 457, 509, 510, 556, 570.

Pugatšov, Jemeljan Ivanovič (n. 1742—1775), talonpoikien ja kasakkojen maaorjuudenvastaisen suurkapinan johtaja Venäjällä 1700-luvulla.— 158.

Q

Quesnay, François (1694—1774), ranskalainen taloustieteilijä, fysiokraattien koulukunnan perustaja.— 190, 434—442, 444, 458.

R

Raff, Georg Christian (1748—1788), saksalainen kasvatustieteen tutkija, kirjoitti teoksia luonnontieteen alalta nuorisoa varten.—517.

Ramm, Hermann, saksalainen sosiaalidemokraatti, 1875 *Volkstaat*-lehden toimituskunnan jäsen.—559.

Regnault, Henri Victor (1810—1878), ranskalainen fyysikko ja kemisti, tutki kaasujen ja höyryjen ominaisuuksia.—272.

Reschauer, Heinrich (synt. 1838), itävaltalainen kirjailija ja sanomalehtimies, liberaali.—94.

Ricardo, David (1772—1823), englantilainen taloustieteilijä, klassisen porvarillisen kansantaloustieteen suurimpia hahmoja.—109, 248, 279, 380, 381, 384, 401, 413, 417, 446, 555.

Ripoll.—131.

Roberts, Henry (k. 1876), englantilainen arkkitehti, lahjoittaja, tutki asunto-oloja eri maissa.—42.

Robespierre, Maximilien (1758—1794), 1793-luvun lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattava hahmo, jakobiinien päämies, vallankumouhallituksen päämies 1793—1794.—145.

Rochow, Friedrich Eberhard (1734—1805), saksalainen kasvatustieteen tutkija, kirjoitteli mauttomia, siveellisen opettavaisia kirjoja nuorisoa varten.—373, 374.

Rochow, Gustav Adolf (1792—1847), preussilainen sotilas, Preussin sisäasiainministeri 1834—1842.—511.

Rodbertus-Jagetzow, Johann Karl (1805—1875), saksalainen vulgaari taloustieteilijä ja poliitikko.—409, 482.

Roscher, Wilhelm Georg Friedrich (1817—1894), saksalainen vulgaari taloustieteilijä, Leipzigin yliopiston professori, ns. historiallisen koulukunnan perustaja kansantaloustieteessä.—419.

Rousseau, Jean-Jacques (1712—1778), kuuluisa ranskalainen valistaja, demokraatti, pikkuporvariston ideologi.—192, 195, 279, 280, 284, 324, 325, 329, 337, 449, 510, 532.

S

Sagasta, Práxedes Mateo (1825—1903), espanjalainen valtiomies, liberaalipuolueen johtaja.—134.

Saint-Simon, Claude-Henri (1760—1825), ranskalainen utopistisocialisti.—107, 193, 199, 207, 334, 389, 450—452, 457, 458.

Salt, Sir Titus (1803—1876), englantilainen tehtailija.—57.

Sargant, William Lucas (1809—1889), englantilainen kasvatustieteen tutkija ja taloustieteilijä, kirjoitti Owenin elämäkerran.—458, 459, 502.

Sax, Emil (1845—1927), itävaltalainen taloustieteilijä.— 8, 42—44, 46—62, 66, 67, 69.

Say, Jean Baptiste (1767—1832), ranskalainen taloustieteilijä, edusti vulgaaria kansantaloustiedettä.— 338.

Schelling, Friedrich Wilhelm (1775—1854), klassisen saksalaisen filosofian hahmo, objektiivinen idealisti.— 206, 223, 229, 330.

Schlosser, Friedrich Christof (1776—1861), saksalainen historioitsija, liberaali.— 433.

Schneider, Eugène (1805—1875), ranskalainen teollisuudenharjoittaja, Creuzotin metallurgisten tehtaiden omistaja.— 59.

Schulze-Delitzsche, Hermann (1808—1883), saksalainen poliitikko ja vulgaari taloustieteilijä; yritti vieroittaa työläisiä valankumouksellisesta taistelusta perustamalla osuuskuntia.— 63. 95.

Schweitzer, Johann Baptist (1833—1875), yksi huomattavista lassallelaisista Saksassa, Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen presidentti 1867—1871; kannatti Bismarckin suorittamaa Saksan yhdistämistä »ylhäältä käsin» Preussin johtovallan alaisena; vastusti saksalaisten työläisten liittymistä I Internationaaliin; taisteli sosiaalidemokraattista työväenpuoluetta vastaan.— 562.

Schweninger, Ernst (1850—1924), saksalainen lääkäri, vuodesta 1881 Bismarckin henkilökohtainen lääkäri.— 184.

Seidlitz, Georg, saksalainen luonnontutkija, darvinisti, kirjoitti teoksen Darwinin oppi (toinen painos 1875).— 573.

Seiffert, Rudolf (1826—1886), saksalainen sosiaalidemokraatti, kuului Volksstaat-lehden toimitukseen.— 564.

Serra, Antonio (1500—1600-luku), italialainen taloustieteilijä, yksi ensimmäisistä merkantilisteista.— 420.

Shakespeare, William (1564—1616), englantilainen kirjailija.— 125, 558.

Sismondi, Jean Charles Leonard Simonde de (1773—1842), sveitsiläinen taloustieteilijä, pikkuporvarillinen kapitalismin arvostelija, taloudellisen romantismin huomattava hahmo.— 417, 482.

Skaldin, ks. Jelenev, Feodor Pavlovitš.

Smith, Adam (1723—1790), englantilainen taloustieteilijä, yksi klassisen porvarillisen kansantaloustieteen suurimmista hahmoista.— 279, 336, 381, 411, 412, 415, 419, 423, 428, 430, 432, 434, 445.

Smith, George (1840—1876), englantilainen arkeologi, tunnettu muinaisen Assyrian alueella tekemistään kaivauksista.— 252.

Solon (n. 638 — n. 558 eaa.), ateenalainen lainsäätäjä; pani kansanjoukkojen painostuksesta toimeen muutamia sukuylimystä vastaan suunnattuja uudistuksia.— 169.

Soria Santa Cruz, Federico (1815—1891), espanjalainen kenraali, 1872 osallistui sotaan karlisteja vastaan, 1873 tukahdutti

kantonalistikapinan Andalusiassa, 1874—1875 Cádizin sotilaskuvernööri.— 127.

Spinoza, Baruch (Benedict) (1632—1677), hollantilainen materialistifilosofi, ateisti.— 195, 293, 327.

Steuart, James (1712—1780), englantilainen taloustieteilijä, yksi viimeisimmistä merkantilismin hahmoista.— 445.

Stieber, Wilhelm (1818—1882), preussilainen poliisivirkailija, 1850—1860 Preussin valtiollisen poliisin päällikkö, 1852 yksi Kommunistien Liiton jäseniä vastaan nostetun Kölnin oikeusjuttun järjestäjistä ja päätodistaja jutussa.— 73.

Stirner, Max (Kaspar Schmidtin kirjailijan nimi) (1806—1856), saksalainen filosofi, nuorhegeliläinen, yksi anarkismin ideologeista.— 280.

Stroußberg, Bethel Henry (1823—1884), saksalainen rautatieurakoitsija, 1873 joutui vararikkaan.— 71.

Strutt, Edward, Parooni Belper (1801—1880), englantilainen liberaalipoliitikko, Lancasterin herttuakunnan kansleri 1852—1854, parlamentin jäsen.— 57.

Struve, Gustav (1805—1870), saksalainen pikkuporvarillinen demokraatti, sanomalehtimies; otti aktiivisesti osaa vuosien 1848—1849 vallankumoukseen.— 302.

Stuart, kuningassuku, hallitsi Skotlannissa 1371—1714 ja Englannissa 1603—1649 ja 1660—1714.— 445.

T

Thatšov, Pjotr Nikitič (1844—1885), venäläinen vallankumousmies, publisisti, yksi narodnikkilaisuuden ideologeista.— 146, 147, 150, 151, 153, 155, 157, 158, 161, 162.

Tomas, Francisco (n. 1850—1903), espanjalainen anarkisti, Internationaalien Espanjan federaalisen neuvoston jäsen 1872—1873, yksi anarkistijärjestön päämiehistä Espanjassa; Pääneuvoston päätöksellä 30. toukokuuta 1873 erotettiin Internationaalisista.— 126.

Traube, Moritz (1826—1894), saksalainen kemisti ja fysiologi, kehitti keinotekoisesti soluja, jotka olivat kelpollisia suorittamaan aineenvaihduntaa ja kasvamaan.— 261.

Treviranus, Gottfrid Reinhold (1776—1837), saksalainen luonnontutkija ja luonnonfilosofi, yksi ensimmäisistä tiedemiehistä, joka tunnusti ajatuksen elävän luonnon evoluutiosta; kirjoitti kuusiosaisen teoksen *Biologia eli Elävän luonnon filosofia*.— 186.

Tšernyševski, Nikolai Gavrilovič (1828—1889), venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, tiedemies, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija.— 162—164, 170, 173.

Turgot, Anne Robert Jacques (1727—1781), ranskalainen taloustieteilijä ja valtiomies; fysiokraattien koulukunnan eräs huomattavimpia hahmoja; 1774—1776 raha-asiaain ylitarkastaja.— 445.

Tölcke, Karl Wilhelm (1817—1893), saksalainen sosiaalidemokraatti, yksi lassallelaisen Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen johtomiehistä.— 552, 558.

V

Wagener, Hermann (1815—1889), saksalainen sanomalehtikirjailija ja poliitikko; Neue Preußische Zeitungin toimittaja 1848—1854, yksi Preussin konservatiivipuolueen perustajista, salaneuvos Bismarckin hallituksessa 1866—1873.— 433.

Wagner, Adolph (1835—1917), saksalainen vulgaari taloustieteilijä, kuului ns. sosiaalis-oikeudelliseen koulukuntaan kansantaloustieteessä.— 73.

Wagner, Richard (1813—1883), saksalainen säveltäjä.— 204, 299, 337.

Vaillant, Édouard Marie (1840—1915), ranskalainen sosialisti, blanquisti, Pariisin kommuunin jäsen, I Internationaalien Pääneuvoston jäsen 1871—1872.— 145.

Walpole, Robert (1676—1745), englantilainen valtiomies, whigien johtaja, 1721—1742 pääministeri.— 432.

Vanderlint, Jacob (k. 1740), englantilainen taloustieteilijä, fysiokraattien edeltäjä, yksi rahan kvantiteettiteorian varhaisimmista levittäjistä.— 428—429, 432.

Weitling, Wilhelm (1808—1871), saksalaisen työväenliikkeen alkuvaiheen huomattava hahmo, utooppisen tasanjakokommunismien teoreetikko.— 194, 390, 498.

Velarde, José María, espanjalainen kenraali, huhti—syyskuussa 1873 Katalonian kenraalikapteeni.— 126.

Vermersch, Eugène (1845—1878), ranskalainen sanomalehtimies, republikaaniliikkeen osanottaja; Pariisin kommuunin aikana julkaisi Père Duchêne -lehteä.— 140.

Westminster, herttua.— 65.

Viñas, Garsia José, espanjalainen lääketieteen opiskelija, anarkisti, yksi Allianssin perustajista Espanjassa 1868, osallistui vallankumoustaapahtumiin 1873.— 123.

Virchow, Rudolf (1821—1902), saksalainen luonnontutkija ja poliitikko; solupatologian perustaja, darvinismin vastustaja.— 181, 189.

Vogt, Karl (1817—1895), saksalainen luonnontutkija, vulgaari materialisti, pikkuporvarillinen demokraatti.— 186, 572.

Y

Yorck, Theodor (kuoli 1875), Saksan työväenliikkeen hahmo, lassallelainen, Saksan Yleisen Työväenyhdistyksen hallituksen

jäsen; siirtyi 1869 oppositioon Schweitzeriä vastaan ja otti osaa Sosiaalidemokraattisen Työväenpuolueen perustamiseen; 1871—1874 puolueen sihteeri.— 564.

Z

Zukovski, Juli Galaktionovitš (1822—1907), venäläinen vulgaari taloustieteilijä ja publisisti; valtionpankin pääjohtaja; kirjoitti teoksen «Карл Маркс и его книга о капитале» (Karl Marx ja hänen kirjansa pääomasta), joka sisälsi kiukkuisia hyökkäilyjä marxismia vastaan.— 169.

SISÄLTÖ

<i>F. Engels.</i> ASUNTOKYSYMYKSESTÄ	5
TOISEN PAINOKSEN ESIPUHE	7
ASUNTOKYSYMYKSESTÄ	18
1. osasto. KUINKA PROUDHON RATKAISEE ASUNTOKY- SYMYKSEN	18
2. osasto. KUINKA PORVARISTO RATKAISEE ASUNTOKY- SYMYKSEN	41
I	41
II	55
III	73
3. osasto. VIELÄ KERRAN PROUDHONISTA JA ASUNTO- KYSYMYKSESTÄ	77
I	77
II	83
III	93
IV	98
<i>K. Marx.</i> POLIITTINEN VÄLINPITÄMÄTTÖMYYS	105
<i>F. Engels.</i> AUKTORITEETISTA	112
<i>F. Engels.</i> BAKUNINILAISET TYÖSSÄ: Muistio Espan- jan kapinasta kesällä 1873	117
I	117
II	120
III	127
IV	133
<i>F. Engels.</i> KOMMUUNIN BLANQUILAISTEN MAAN- PAKOLAISTEN OHJELMA	137
<i>F. Engels.</i> VENÄJÄN YHTEISKUNNALLISISTA SUH- TEISTA	146
LOPPUSANAT	161
<i>F. Engels.</i> ANTI-DÜHRING. Herra Eugen Dühring tieteen mullistajana	177
KOLMEN PAINOKSEN ESIPUHEET	179
I	179
II	182
III	190
JOHDANTO	191
I Yleistä	191
II Mitä herra Dühring lupaa	203
Ensimmäinen jakso. FILOSOFIA	210

III Luokittelu. Apriorismi	210
IV Maailmanskematiikka	217
V Luonnonfilosofia. Aika ja avaruus	223
VI Luonnonfilosofia. Kosmogonia fysiikka, kemia	234
VII Luonnonfilosofia. Orgaaninen maailma	244
VIII Luonnonfilosofia. Orgaaninen maailma (loppu)	255
IX Moraali ja oikeus. Ikuiset totuudet	263
X Moraali ja oikeus. Tasa-arvoisuus	276
XI Moraali ja oikeus. Vapaus ja välttämättömyys	290
XII Dialektiikka. Määrä ja laatu	302
XIII Dialektiikka. Kieltämisen kieltäminen	313
XIV Loppupäätelmä	328
<i>Toinen jakso. POLIITTINEN TALOUSTIEDE</i>	331
I Tutkimuskohde ja metodi	331
II Väkivaltateoria	344
III Väkivaltateoria (jatkoa)	352
IV Väkivaltateoria (loppu)	361
V Arvoteoria	373
VI Yksinkertainen ja yhdistetty työ	385
VII Pääoma ja lisäarvo	391
VIII Pääoma ja lisäarvo (loppu)	400
IX Talouden luonnonlait. Maankorko	410
X »Kriittisestä historiasta»	417
<i>Kolmas jakso. SOSIALISMI</i>	449
I Historiallista	449
II Teoreettista	460
III Tuotanto	479
IV Jako	494
V Valtio, perhe, kasvatust	509
K. Marz. GOTHAN OHJELMAN ARVOSTELUA	525
F. ENGELSIN ESIPUHE	527
MARX WILHELM BRACKELLE	529
REUNAHUOMAUTUKSIA SAKSAN TYÖVÄENPUOLUEEN OHJELMAAN	531
I	531
II	542
III	544
IV	545
ENGELS AUGUST BEBELILLE, 18.—28. maaliskuuta 1875	552
ENGELS KARL KAUTSKYLLE, 23. helmikuuta 1891	560
ENGELS AUGUST BEBELILLE, 20. kesäkuuta 1873	564
ENGELS FRIEDRICH ADOLPH SORGELLE, 12.—17. syyskuuta 1874	570
ENGELS PJOTR LAVROVITS LAVROVILLE, 12.—17. marraskuuta 1875	572
MARX WILHELM BLOSILLE, 10. marraskuuta 1877	577
Selityksiä	581
Nimihakemisto	626

Lukijalle

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 17
Moskova, Neuvostoliitto*